

తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర

పంచమభాగము

ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీకమమూర్తి

పరిశోధనపద్యూటి

రాజరాజుగోద్రంజానకీతమమమ

నవ్వుయ్య కృతీని నిర్ణయము చేసి

రంగనాథుడు కృతి ప్రాయశః ప్రసాది

కల ప్రదర్శకుడని చెలికి తీసి

పండ్లెండు స్కంధాల లాగవలయు పోత

నయే పన్నెనని కారణములు వ్రాసి

నిగ్గు తేలని అష్టదిగ్గజకవులను

లాదిల కొలతతో పందినేసి

ఏమి పశ్యన్నప్తి ! ఏమి విమర్శన

దృష్టి ! ఏమి వాక్యవృజుపన్నప్తి !

అన్ని పూర్వ చర్చ లుటక కిక్కిరియెగా

తీర్చి వెలుగు పొసాతీచర్చిత.

ప్రాత పాతర త్రవ్వె లైలుపెట్టి నిజమ్ము

శాతవాహను లాంధ్రపంతులి యుని

పరిపుచ్చి శ్రీనాథు ధీమత్సరపురాణ

మునకు మూలము వట్టి బూటకమని

తత్త్వసూక్ష్మము తెల్చి తరని తరతరాలు

యోగివేమన వారయోగి యనుచు

కోరించి యుచే నన్నాచోడకుమారయం

లవక్కతి నవ్వ ప్రబంధమునుచు

నిప్పి రిక్కుల చక్కగా చెప్పినట్టి

పపు పెప్పియో అన్నియు పెప్ప తరమె

పశ్యమరలిగిచీటి శాస్త్రగుణశాటి

తొల్లదపాటి పరిశోధనకులవదూటి

తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర

పంచమభాగము

ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీకమవారి

తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర

పంచమభాగము

అచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

ఎం.ఎ. ఏకాదశి, ఓరిజిల్

విశ్రాంతిచార్యులు, తెలుగు శాఖ
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్, వార్లేపూడి

రమణశ్రీప్రచురణ

విశాఖపట్టణము

ప్రథమముద్రణ:
బహుదాయ, 1998
వేయి ప్రతులు
నెం. రూ. 99/-

894.813

ప్రతులు:

శ్రీమతి కె. వి. రమణ

6-13-2, చివనాశ్రయ

విశాఖపట్టణము - 530 017.

75315

విశాఖాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

4-7-435 బేంక్ స్ట్రీట్

హైదరాబాదు - 500 001

మరియు అప్పే ట్రాంసీలు.

వనోదయ బుక్ హౌస్

ఆర్యసమాజ్ మందిర్ ఎదుటి వీధి

కాచిగూడ * రోడ్

హైదరాబాదు - 500 027.

డి. టి. పి. :

పొయ్యపర్తి కంప్యూటర్స్

రామ్ నగర్

ఫోన్ నెం. 0891-61137

విశాఖపట్టణము - 530 003.

అంకితము

శ్రీవిశ్వానరసరామలూచితపటాశీర్వాదమోదముతో
శ్రీవాల్మీకినవచిత్రయరచనాశ్రయాలిలామముతో
నీవృద్ధిభరిననీతికాముదికాస్మిన్నాగ్రభాషముతో
దైవానుగ్రహరత్నమైనయది మత్స్యాపూర్వవారిత్రమున్ - ౧

అలరి వెలితిగా మూడుశతాబ్దాలందు
వేల కొండగా వెలసిన వివిధకృతుల
మూడు వందల కావ్యముల్ మూరలించు
సరళి పంచమలాగము నర్జునువతు - ౨

అనందపదానీకి
వానప్రస్థాశ్రమప్రవాసీకి యోగ
ధ్యానసరయణమౌసీకి
శ్లానికి సమరభూపాదపద్మణవికిన్ - ౩

ఇహపరముఖకాంక్షాయుత
బహుదేశాగతజనులభీతిరణ్యవతున్
మహదాశీర్వాదమ
గ్రహమౌత్రకృత్యాశీర్వాదగణగణ్యవతున్ - ౪

వీకాంతాద్భూతికహ
లోకేంద్రవిరాజమానవైగ్రహసూతికిన్
శ్రీ కందుకూరిగృహవం
శ్లాక శివానందమూర్తివామకయతికిన్ - ౫

కృతిస్వీకర్త

నద్దురు శ్రీ కందుకూరి శివానందమూర్తి

జననము : 21-12-1928. విదవామనంద్రాప్రదేశ్ శివరత్నం పురము.
జన్మస్థలము : రాజమహేంద్రవరము.
జీవితము : పరమహంసాచార్య (1900-1979) విరచనము (21-3-1892-
4-2-1996) యోగవేదము విరచించారు, సంస్థాపించి.

జీవితవిశేషములు : ఆధ్యాత్మికవిద్య, సంప్రదాయమైనవి విరచించారు. యువ
జనము. బాహ్యదంబరము, భౌగోళికములు, రానందములు కల బాహ్యదశ.
జ్ఞానముచేత సత్యసాక్షిత్వము, సత్య, పరమము 1938 లో భగవాన్ శ్రీరమణుల
దివ్యదర్శనము. ఆత్మములు. అంతర్మయిదేవతము. తదాది శాస్త్రీకరించినకు
బీజానామము.

విజయనగరము మహారాజులలో 1949 లో పట్టాభిషేకం. పంపానందము
గా పచ్చిన సంపదలను పదవి, పృథ్వీశత్రుజయము పైకాము రాష్ట్రమునందు
పాపానంద్యోగ్యములు. 17-5-1951 వ తేదీని గంగాదేవీలో వివాహము. ఇరువురు
కుమారులు, ఇరువురు కుమార్తెలు సంతానము.

1972 నుండి 1980 వరకు కిరుగల్గులో యోగపరివర్తన, భగవాన్ శాస్త్రీగ్రంథము
ల ప్రచురణము. 1982 లో జన్మముగ ఉద్యోగినిరమణ. 1984 లో సహదర్శినిరచి
గంగాదేవి లోకాంతరప్రాప్తి. తదాది భీమునిపట్టణమునందు విశాంతవాసము,
వాసప్రస్థము, సంఘముతో శాస్త్రాభివృద్ధిపంపించు. బాహ్యమునుండి అంతరంగము
నందు మోసపాదనము, సైదీక, శాస్త్రీక, పురాణవాక్యములారాదనము. మంత్ర, యోగ,
వాస్తుశాస్త్రములందు ప్రవేశము, అనుభవము.
అభిమానవిషయములు : సంగీతము, సాహిత్యము, ఇతరలీతకళలు, భారతదేశ చరిత్ర,
ఉపనిషద్దర్శన, యోగపాదన,
జీవనవిధము : యోగము.

రచనలు : 1. శివానందలహరి (అంద్రభూమిదివ్యశ్రీకలో రాజానామముగా 110
పాఠములు ప్రచురితమైన వ్యాసవరచన.)
2. కల్యాణినిషత్సంగములు. (పూర్వపక్షసిద్ధాంతాదిపూర్వ విరామమున
గాక, యోగిశాస్త్రమును ప్రతిపాదించిన ఉపన్యాసములు. ఇందు
ప్రప్రథమముగా "కల్యాణ"ము నిర్వహించబడినది.)

కృతిస్వీకర్త

కృతీకర్త

ఆశీస్సు

పందొమ్మిదవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధము నాటికి ఆంధ్రవాఙ్మయార్థి గురించి కొంత పరిశోధన జరిగిన మేధస్వీంద్ర మొదటిపాఠిగా కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు కవుల చరిత్రను వ్రాసి ప్రకటించారు. ఆ నాటికి ఇప్పుడు వరి ఇంతగా గ్రంథముల ద్రాణాలు, శాసనప్రమాణాల పరిశీలనలు జరుగలేదు. తాళపత్రప్రతులు పరిశీలించి, మాతృకలకు ప్రాతికలు వ్రాయించి, అప్పటికి దొరికిన పాదపత్రాలతో పంతులుగారు కవుల చరిత్రను రచించారు. తరువాతకాలంలో గత 60-70 సంవత్సరాల కాలంలో అనేకమంది కవులూ పండితులూ తెలుగు పాహిత్యచరిత్రను రచించారు. వంగూరి సుబ్బారావుగారు, కల్లూరి వేంకట నారాయణరావుగారు (కవిత్వవేది), పింగళి అశ్వకాం, యుగారు, అందువల్ల లక్ష్యరంజనంగారు ఇంకా అనేకులు ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రను రచించారు. కృతికృత్యర్థాదుల గురించి, కవికాలాదుల గురించి పండితుల మధ్య ఒకే అభిప్రాయంలేదయ్యాయి. అయితే రోజురోజుకీ అత్యంతమేగంగా, సర్వతోముఖంగా అన్నివైపుల నడుచుకున్న చారిత్రక, పౌరస్థతరంగాల్లోని పరిశోధనల ద్వారా నిత్యం మాతవ చారిత్రకాంశాలు, శాసనాధారాలు వెల్లడి అవుతున్నవి. ఈ మేధస్వీంద్ర మాతవంగా మరల పాహిత్యచరిత్ర వ్రాయవలసిన అవశ్యకత ఎదురవుతోనే ఉన్నది. కాబట్టి పూర్వ యంతలు కన్నీచేసి పరిశోధించి వ్రాసిన అంశాలలోనూ మార్పులూ వివరణలూ చేయవలసివచ్చాయి. పాహిత్యచరిత్ర అవగానే కవి కాలాలు, కృతుల తీర్మానవర్గం, వాటి విశిష్టత, ప్రాతికీయతల పరిమాణ భందోచ్ఛాతరణవివరణ, యుగమవస్థయును మొదలైనవిన్న విషయాలు వివరించవలసి ఉంటుంది. ప్రాజ్ఞప్రయయుగం నుండి నేటి ఆధునికయుగం వరకూ వెలువడిన పాహిత్యపరమైన గ్రంథాలనూ, మాతవచారిత్రకాంశాలనూ, శాసనప్రమాణాలనూ, తెలుగు వాఙ్మయరంగంలో వేటివరకూ జరిగిన చర్చలనూ విశితంగా పరిశీలించి, ఇందుమించు పాఠికపంచత్సరముల అనుభవమూ కన్నపెట్టుబడిగా పూర్వకోత్తరభరణి స్థాయిలో తెలుగుపాహిత్యచరిత్రను రచించి అచార్య కొర్రపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు ఆంధ్రపాఠశాలలోకానికీ మహాపాఠశాల నేతలు. సమగ్రమైన పరిశీలన అనంతరం పొగిన రచన కొనసాగించాలి. ఈ తెలుగుపాహిత్యచరిత్ర ఆధికారికమూ, సప్రమాణికమూ అయిందనడంలో ఎట్టి సందేహం కానీ, అతిశయోక్తి కానీ లేవు. శ్రీ శ్రీరామమూర్తిగారు పాహిత్యచరిత్రను విభజించడంలో పింగళిపాటి అభిప్రాయంతో ఏకీభవిస్తూ మహాకవుల పరంగానే యుగవిభజన కాచింది. మహాకవుల కాలవిధ్వంసాలు, కవుల ప్రాజ్ఞత, కృతుల పరిమాణ కూలంకషవిషయవివరణములతో ఉచితరీతిని గ్రంథరచన కాచిందారు. విమర్శకులు, పండితులు కవికాలాదుల గురించి చేసిన విధ్వంసాలు, కృతులు తీర్మానవర్గం గురించి, పరిశోధన గాంచిన పమ్మటనే విరుగ్రంథరచనకు పూనుతున్నారని సవిమర్శకమైన వారి సమీక్షపంజ్ఞి, వప్రమాణియూచి

మునుబట్టి అవగతమవుతుంది. పాఠికారికమూ, సప్రమాణీకమూ అయిన శ్రీ శ్రీరామమూర్తిగారి పాహిత్యచరిత్ర పమగ్ర రచన కాబోవడంచేత, ఇకపై తెలుగులో పాహిత్యచరిత్రలు వెలువడవలసిన అవసరం ఉండకపోవచ్చునని నా నమ్మిక.

అవార్య శ్రీరామమూర్తిగారి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు కడు ప్రశంసనీయం. నందర్బామపారంగా, వ్యాకరణవశేషాలను వివరిస్తూ అర్థాన్ని విడమరిచి చెప్పతూ, పాఠకులకు కవిప్రదయం బోధపడేలాగున గంటిబిమ్మ వైలిలో వీరి రచన సాగింది. వీరి తెలుగుపాహిత్యచరిత్ర విద్యార్థులకూ, కవివండితులకూ మాత్రమేగాక, సామాన్యపాఠకులకు కూడా అసక్తిని కలిగించి విజ్ఞానాన్ని ప్రసారించగలిగిన ప్రసాద గుణాన్ని విందుగా కలిగిఉంది.

ఇట్టి విశిష్టరచన చేసిన శ్రీ శ్రీరామమూర్తిగారికి ఈశ్వరుడు అయుర్యాగ్యములు అనుగ్రహించి, కర్మయోగవృద్ధి కలిగిన దశాబ్దాలను ప్రసాదించును గాఱి

-కందుకూరి శివానందమూర్తి

ఆనందవనం

లీముని పట్టణం

విశాఖ జిల్లా

అభినందన

ఈ తెలుగుసాహిత్యచరిత్రలో ప్రతీయుగానికి ఆవద్యమైనంత గాఢతరదామిక కాలక్రమాన్ని అనువరించి ఆ యా కవులు చరిత్రలు, వారి కృతుల పీఠ్యావద్యం, వాటి పనిపాళ్ళ, వాటి నైశిష్ట్యం, మూల్యాంకనం, మహాత్వం అత్యీయత, యుగపరిమళం మొదలైన అంశాలు చాలా పమగ్రంగా సాకల్యంగా విరుద్ధంగా విరుద్ధపాతంగా ఉన్నవి.

..... ఈ సాహిత్యచరిత్ర అచార్య కొద్దపాటి శ్రీరామమూర్తిగారి 25 వందల అధ్యయన అధ్యాపన పరిశోధనల ఫలం. సర్వజనాప్యదనియంగా ఇది వెలువడటానికి ఆయన సమగ్రదృశ్యం, సరిమైన మూల్యాంకనం, సర్వాధ్యయనాధ్యయన, దురద్రుహనసాహిత్యం కారణాలు. ఇది ముఖ్యంగా పాఠశాలోద్యమాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని రచించిన సాహిత్య చరిత్రం. సర్వసమీక్షాపాటి సోదీ పరిశీలన ప్రాసనారికి కొంగుబంగారం. సాహిత్యచరిత్ర తీర్మానమైనది సందూపారోయమైన గ్రంథం. విద్యార్థులు కాని ఇతరతీర్మానమైనది ఇతోధిక సాహిత్యాధ్యయనానికి పరిశోధనకూ దోహదం చేసే రచన యిది.....

అచార్య కొద్దపాటి శ్రీరామమూర్తిగారి శైలి చాలా విశిష్టమైంది. ఆయన గొప్ప పరిశోధకుడే కాదు. గొప్ప రచయిత. పరిశోధన మెంతో పాండిత్యమంత. పాండిత్య మెంతో స్పష్టవాత్మకత అంత. ఆయన అనేక కథలు, వనంలు, నాటకాలు, శుండకావ్యాలు రచించి తెలుగు సరస్వతినీ అంజలింపివారు. స్పష్టవాత్మకత కలవారు పరిశోధనరంగం లోనికి దిగితే, వారి పరిశోధనలకు కూడా సాహిత్యస్థానిలు సమకూరుతుంది. విద్వాంశ గ్రంథాలు కూడా సాహిత్యశైలినీ సంతరించుకుంటాయి..... కొద్దపాటి వారి పరిశోధనకు, విమర్శకు స్పష్టవాత్మకతైలి అలవడింది. ఈ తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర సమతలంలో గంభీరంగా సోరే గంగావదీపద్యమైన గంభీరశైలినీ సంతరించుకున్నది.....

ఇంత గొప్ప తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర తెలుగు సరస్వతికి కైసిన అచార్య కొద్దపాటి శ్రీరామమూర్తిగారిని అగ్నిపై అభినందనచందనం అందిస్తున్నాను.

-అచార్య బి.రామరాజు
జాతీయపరిశోధనాసభ
హైదరాబాదు

ప్రతిష్ఠించడవ

పరిక్షణమైన భావతో విలక్షణంగా సంతరించబడిన ఉద్గ్రంథం తెలుగుసాహిత్య చరిత్ర. పృథక్కోత్తరతరగతి విద్యార్థుల్ని ఉద్దేశించి వ్రాయబడినా, సాహిత్యజ్ఞానులు అందరికీ ఉపాదేయం ఈ చరిత్రం. కదలూ కాకరకాయలుగా కాక ప్రమాణసహితంగా నేడు సాహిత్యార్థులయనం చేసే విద్యార్థులై రేపు ఉత్తమకోరకులు కాగలుగుతారు. కనుక పాఠ్యవచన, పరికోడనానుబంధాల పరింగా వెలసిన యీ రచన తెలుగువారికి ప్రామాణికమైన సాహిత్యచరిత్రగ్రంథం లేదే అర్థిస్తాయన్న సరాస్వం చేసే పూర్ణం మూట కట్టుకుంది. ఈ ప్రతిష్ఠ మేత్రులు ఆచార్య కొగ్గపాటి శ్రీరామమూర్తిగారికి దక్కడం ముదావహం.

చారిత్రకవిశేషాలు శాసనాదారాలు కొత్తవి లభ్యమవుతున్న యీవాళ్లలో సాహిత్య చరిత్రవిద్యుజం అమకున్నంత మలరం కాదవడం విద్ధివారం. వారికి తప్పి ప్సార్థిస్తాయ ప్రకటనకో ఉపాదాకో పెద్దవేట వేయడం అలీలపడేయం కాదు. చారిత్రకాధారం, శాసనప్రమాణం, అంతరంగికపాక్ష్యం ముప్పిరి గొప్ప యీ రచన విశ్వసనీయతను సంతరించుకోవడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. ఏది చెప్పినా సందేహానికి తావు లేకుండా చెప్పడం కొగ్గపాటి వారి స్వభావం. దానికి పరికోడనాసాటనం తోడు కావడం పనికికి పరిసంశం అట్టివట్టే అవుతుంది.

సందర్భానుసారంగా వ్యాకరణవిశేషాలను కూడా తెలనడం కొగ్గపాటివారి పాఠ్య వనశామలవరితమని భావిస్తున్నాము. అట్లవివరణ కూడా కొన్ని చోట్ల చేశారు కవిప్రగయ్యాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి అర్హులైనా చాలా అవసరం

ఆచార్య కొగ్గపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు తలపెట్టిన యీ బృహత్సార్థ్యం అందరినీ అలరించగలదే వా నమ్మకం.

-ఆచార్య చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ
ప్రశంసాచార్యులు
మచిలీ

భూమిక

నవనాందోతవారితేజదరీపత్రావరీప్యత్యక్తో
నవనాంతవ్యవహితవవరావప్రప్త రెట్టిక్కి, ప
త్యవనోద్దీపితవారితేజదరీపత్రావరీపాకవ
ద్వితావ్యవహితవవరావప్రప్త సంప్రప్తమై. ౧

వరగురువాక్కుధారము వాళలు కట్టి విషయాలపాం
కులమును ప్రోది చేసి సుమక్రంతిలరా కిడ పాడుకొల్పి పం
దిరిపయి విల్లుకొంటి మది తీవల సాగిన పాపాలంతన్
వరిణతపత్రపుపలలాగునీరుముక్తి లాళ్ళనీన్ ౨

జన్మల సెప్పజైన వడగాల్పుల రాదికి వడకుండగా
వచ్చుల పిచ్చెలైన జడివానల రాదికి నీడకుండగా
మిచ్చుల ధ్రోఁతలైన మిడిమేలపు పిచ్చుల మాడకుండగా
వచ్చుతపాపాలంత వసంతవిశానము చెందు నిత్యమున్ ౩

ప్రాళ్ళుతపెంప్పురాదింహలాపం భానుమయూహామాలికల్
సాకివచ్చెన నీ తిలుగు శారద శారదచంద్రచంద్రికల్
వాకుల కందరాని పగు ప్పొడుకపొచ్చుతపాపాల
య్యాకమనీయముల్ పచ్చాయుధైరామబ్బెజవేద్యముల్ ౪

సాహిత్యాక్షరమంతవోళ్ళవరితాంశ్చుచ్చావ్యామృత
గ్రాహ్యగ్రంథము వాంఛనీయమని పూర్వగ్రంథనందానముల్
సాహిత్యముగ్గ నూతనాంశుల తోడన్ తత్కవితావిన
శ్చావ్యాద్యముగ్గ సంమతీంతంశు యతాశ్చిన్ తరావచ్చెమై ౫

వ్యగతము

సరిగా పాఠిక సంవ
త్యరములు ఏం. ఏ కు ధైరులగు పాపాత్ములరి
త్ర రమణ పాఠము చెప్పిన
వరిపాటిమెయిన్ రనింతు వలహత్తుముగా. ౧

ఆంధ్రవిశ్వకళాసంవదాంధ్రకాళ
శిష్యునిత్రసనానతుల్ చేసినట్టి
మానుకవరిచిరమణామంత్రణవల
ప్రాసదవనన ప్రకటన వాస్తవముగ. ౨

విశ్వవిద్యాలయపనాతుపితృసంఘ
ముప్పుతతమవిద్యార్థుల్, ఉజ్జ్వలసరి
శోధనము, ప్రచురణములు చూచి యిడివ
పాఠ్యగోరవదియు పాఠ్యముగ. ౩

సంగ్రహములు సర్వస్వముల్ సకలవిషయ
కలితపీఠాంతగ్రంథముల్ కలవుగాని
స్మితకోత్తరతరగతిస్థాయి పాఠ్య
గ్రంథమగు చరిత్రము లేని కారణమున ౪

సహజము ప్రహరపతితము
ప్రహసనవద్యము ప్రహణారహిత ముప్పేక్షా
సహజము కునిమర్మ కావన
సప్రాయయమురితనపేక్ష పాపిష్టముగా. ౫

పీఠిక

తెలుగు స్వాతంత్ర్యచరిత్ర పాఠ్యప్రణాళికను తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర విరాయకాంశము. అది ప్రాబుష్టతయుగము మొదలు రాయలయుగము కడ వఱకు ప్రేమపాత్రము. క్షీణదక్షిణాంధ్రయుగములు నామమాత్రము. అందు దక్షిణాంధ్రయుగము కారాచిర్యముగనైన ప్రత్యేకాంశమైనది. కడమ క్షీణయుగము విభక్త్యాంశమైనది. సాహిత్యచరిత్రగ్రంథములందును అంతే. కారణము ముద్రిత గ్రంథముల దర్శనభాగ్యము కష్టము. అముద్రితగ్రంథముల ముద్రణభాగ్యము అదృష్టము.

పడుచేడు, పడుచెవిపిండి, 1875 వఱకు పందొమ్మిది శతాబ్దాలందు తెలుగు కవిత్వము క్షీణించినదను అభిప్రాయము 1925వ సంవత్సరము నాటికే కలదు. అయినను క్షీణయుగము కారను ప్రత్యేకప్రాయము 1960వ సంవత్సరము నాటికే కలదు. కాని ఈ యుగమునందు కవుల ప్రతీత విద్రాణమైనది. భావనాశక్తి దరిద్రాణమైనది. అనుకరణమే అభ్యవృద్ధి అయినది. అంతేకాదు. శబ్దజాలముల ఇంద్రజాలములు, శ్లేషాంకరముల ఆశ్లేషాంకరములు, చిత్రకవితల చిత్రవిచిత్ర గతులు, బంధకకవిత్వముల దిగ్బంధమములు, గద్యకవిత్వముల దర్భముత్పత్తి, అచ్చ తెలుగు గచ్చపాదలు పెచ్చపెరిగినవి. శృంగారము శ్రుతి మించినది. పారదాళిక శృంగారము పారాయణమైనది. అశ్రింము, అపవృత్త, అనాచిత్యము అందలమెక్కినవి. వర్ణనలు అలీలము లయినవి. ప్రభుదక్షిణరాయణాళి, ప్రభురాస్యధరకాష్ఠాదళి ప్రణలమైనవి. జగద్గితము జగ్గరితమైనది. విపంచిర్పావ యుగము క్షీణయుగముకాక, పూర్వయుగము కాజాలదు. బహుళపక్షమునందు వెన్నెల వెలసినను, అది బహుళపక్షమే.

క్షీణయుగమునందు కవుల, కవుల సంఖ్యాకాలము పెమ్మల్లిపాదయుము. స్థాయిపలము నక్కన్నాత్రము. ఇందు రెండువందల నలుబది మంది కవుల విషయము కలదు. అందు మహారు నూటబెట్టది ముద్రితకావ్యముల సమీక్ష కలదు. కలియముద్రితకావ్యములు దుర్లభములు. మహారు నూట పాతిక అముద్రిత కావ్యముల ప్రసక్తి కలదు. ఇంకను అముద్రితకావ్యములు-సమగ్రములు, అసమగ్ర ములు-ఇతోధిక్కుగ కలవు. అవి క్రిమికీటకదృష్టములు కాకుండా సరికొరక మృష్టములగుట అలీలమేయము. ఇందరి కవులు ప్రారాస్యవివక్షను పద్యగద్యోదయ కావ్యకర్తలు. ఇతరప్రక్రియాకర్తలైన కవులు ఇతోధిక్కుగ కలరు. ముద్రితా ముద్రితములైన ద్విపదకావ్యములు, శతకములు, దండకములు, పదనములు, తత్త్వములు, విగ్రహాలు, యక్షగానములు, జానపదగేయములు మొదలైనవి పరశ్చితములుగ కలవు. నానికి ప్రాక్రియాపరముగ ప్రత్యేకచరిత్రగ్రంథములు కలవు.

లక్షణగ్రంథములందు, సంకలనగ్రంథములందు కవించుపద్యములు హ్రస్వమే ఉదాహృతములై, ఉపలబ్ధములు కాని కృతములు కలవు. వానిని ప్రత్యేక గ్రంథములు కలవు. పునరుద్ధరణము పూరణమౌత్రధయోజనవి.

“అమృత మవ్యయో నౌదాహృమ్”

అడిగిన పుస్తకములు అందిచ్చిన కలాపహృద దాక్షర్ గణపతిరాజు అచ్యుత రామరాజు. అచార్య దేవర్ల చిప్పి కృష్ణయ్య, అచార్య కె. పర్యేత్రమరావు. అచార్య కోంఠెమ్మ మండువాసిని, అచార్య వేదల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి దాక్షర్ యం. జయదీప్ దాక్షర్ పర్యేతమే సుబ్బారావు. దాక్షర్ విజ్ఞా. మోహనరావు. దాక్షర్ రాహుళ రామసత్యనారాయణ, దాక్షర్ బి.వి. రమణమూర్తి, దాక్షర్ కాళిరామ పురుషోత్తము, దాక్షర్ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ. దాక్షర్ ఎ.శంకరరెడ్డి, దాక్షర్ వెలుదండ విశ్వనందరావు, దాక్షర్ వల్లపరెడ్డి బుచ్చారెడ్డి. శ్రీ జనితవాసు లింగమూర్తి, శ్రీ కెవ్వాల్లపి వీరేశ్వరశాస్త్రి, శ్రీయస్. మళ్లేశ్వరరావు, శ్రీ టి. మురళికృష్ణ, శ్రీ చలపాని ద్రాపాద్. టి. టి. గోవిందనాయుడు ప్రతిభలులకు --

అరుదైన పుస్తకములు అందజేసిన ఆంధ్రవిశ్వకళానిధి-వెలుగుశాఖ గ్రంథాలయము, వాల్తేరు; ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ లైబ్రరీ, విశాఖ; శాండా గ్రంథాలయము, అనకాపల్లి; గౌతమగ్రంథాలయము, రామచంద్రవరము; భట్టా ఉపగ్రంథా లయము, అలమూరు (తూ.గో.జి); శ్రీ వీరేశలింగకవిసమాఖ గ్రంథాలయము, కుముదవల్లి (పి.గో.జి); ప్యామి అచ్యుత్తు పంపుశ్రీగ్రంథాలయము, గుంటూరు; సారస్వతవిశేషము, వేటపాలెము; ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాంధాగారము, మద్రాసు మొదలైన గ్రంథాలయముల విద్యాపాతులకు --

మృద్రణదోషములు సవరించిన అచార్య కోంఠెమ్మ మండువాసిని, దాక్షర్ విజ్ఞా మోహనరావులకు --

ఈ బాగము వెలుగు చూచుటకు అనేక విధముల వనశరించిన శ్రీ వెలుపు అంజనేయులు గారికి--

కృతజ్ఞతలు

- అచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

విషయసూచిక

చారిత్రకదైవభ్యము : I

ప్రముఖకవులు : మల్లి అనంతభూపాలుడు 3. శ్రీతయ్య 8. సురలి మారవ
రాయలు 16. ఎలకూరి జాలవరయ్య 20. పవరము చిన వారాయణమాయకుడు 25.
కంకంటి పాపరాజు 30. పుప్పగిరి తిమ్మన 39. ధరణిదేవుల రామయ్యమంత్రి 51.
రామరామ 63. గణపవరపు వేంకటకవి 70. కూచిమంచి తిమ్మన 81. ఏనుగు బళ్ళారికవి
106. పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి 116. పరవస్తు చిప్పయ్యమూరి 120.

ఇతరకవులు :

పదునేడవ శతాబ్ది : రంగమకుంట రామవ 128. వెలుతురుపల్లి చిక్కభామమ్మ
'128. బమ్మక కేమ, మల్లన 129. బట్టిపాటి తిమ్మయ్య, జాలవరయ్య, అతుకూరి సోమయ్య
129. మణింగంటి పంగరాచార్యులు 129. ఉప్పుగుంటూరి పెరియప్ప 132. మల్లి కుమారా
నంతభూపాలుడు 132. కవిరేదప్ప 132. బద్దిపూడి పెద్దయ్య 135. ఎలకూరి పినయ్య
దిట్టయ్య 135. ముడియమ్మ వేంకటరమణ 135. కంచి వీరకథలేయ్య 135. రేటూరి
(రెంటూరి) రంగరాజు 140. రేటూరి బావనామాత్యుడు 141. తామరపల్లి తిమ్మయ్య
141. వేటతి కృష్ణనారాయణులు 142. పారంగు తమ్మయ్య 142. రామరల వేంగళ
నాయకుడు 146. చిత్రకవి వేంకటరమణ 149. మల్లవరపు వాల్మీకిరూపు 150. కాకమాని
మూర్తి 150. మల్లారెడ్డి దేశాయి 152. కంకంటి వరసింహమ్మ 153. సింహాద్రి
వేంకటాచార్యులు 153. రామరల అంతభూపాలుడు 154. రాజలింగమ్మ 157. ఏనుగు
లత్తన (లచ్చన) 157. చెప్పమరాజు చెప్పమరాజు 157. నూతనకవి మారవ 159.
పూసపాటి తమ్మ భూపాలుడు 161. పెనుమళ్ళ సోమనామాత్యుడు 165. బోయనపల్లి
కుమారవేంకట రాయలు 165. టేకుమళ్ళ రంగారావు 165. పట్టమళ్ళ పరయ్య తి సోమయాజీ
166. హెచ్చర్ల నవ్వుయ్య 166. ఋగ్వీరి వేంకటాచలవతి 166. చింతలపల్లి వీరరామచంద్రయ్య
171. చింతలపల్లి రాధావతి 173. పింగళి ఎల్లన 174. భాస్కరాచార్యులు 176. కట్ట
వరదరాజు 180. పెంగపూడి వెంగయ్య 182. లయగ్రాహి గరుడాచలమ్మ 185. అందుగల
వెంకయ్య 185. పోశెట్టి రంగమ్మ 185. వక్కలంక వీరభద్రయ్య 186. చక్రపురి రామనా
రాయలు 188. పెనుగోటి జగన్నాథరాయలు 190. బిజ్జల తిమ్మభూపాలుడు 193.
తంజూరుపల్లి రూపసింగుడు 198. ముప్పపల్లి పెదసోమభూపాలుడు 199. కొటికలపూడి
వీరరామనారాయణులు 199. హైద్రాబాద్ వేంకటాచారి 200. పాలవేకరి కవిరేపినాయకుడు
201. ముద్దరాజు వేంకటకృష్ణయ్య 205. పూసపాటి వేంకటాచారిరాజు 207. పోతులూరి
వీరభాస్కరమ్మ 207.

పదునెనిమిదవశతాబ్ది : కుమార దూర్జటి 209, ప్రభంజనము ఆచార్యులపతి 213, నెల్లూరి వీరరామచార్యు 216, కూచిపూడి జగ్గన 220, డొంకాడ గోపనాథము 225, రావూరి సంజీవరామము 225, గోకు(గు)లపాటి కూర్మనాథము (కూర్మనాథు) 225, అశ్వదము మారవ 229, రేణిపల్లి శివనాథము 232, పుట్టు ప్రభువు 234, రాపాక లక్ష్మీపతి 237, బుచ్చిలి వీరవేంకటయ్య 238, కవచి అల్లయనాథయ్య 238, దూర్జటి లింగరాజు 240, రేపనూరి వేంకటపతి 241, కాళాదము పెద్దనశివయోజి 241, వంజిరుమాళ్ల సురప్పయ్య కేశవయ్య 245, బాపిరెపామన్నపాళుడు 247, తిరుమల బుక్కపట్టణము వేంకటాచార్యులు 247, ఉప్పన యోగావందమూరి 248, పైడిపాటి వేంకటనరసింహము 250, కాకరపల్లి తిరునాథిపాత్రుడు 250, మొదటి మణింగంటి వేంకటనరసింహాచార్యులు 250, కొప్పర్తి నరసయనాథయ్య 252, అయ్యలరాజు నారాయణాచార్యుడు 255, పెడవల్లి వేంకటపతి 258, రిట్టచె నారాయణ 260, చిత్రకవి పింగరాయ్య 262, చింతగుంట కోదండరామయ్య 265, అమకూరి పాపయారాయ్య 266, గోపాలాని పింగయ 267, ముదుంపల్లి వేంకటకృష్ణమారాయ్య 269, చంతులూరి బాపిరాజు 269, క్రొత్తలంక మృత్యుంజయుడు 271, రిట్ట పెనుమర్తి కోదండరామయ 271, సంగళగిరి ఆనందయ 275, నంజూరి కేశవాచార్యులు 277.

పెదొమ్మిదవశతాబ్ది : వర్ధిపర్తి కోనమరాజు 279, పెద్దాడ నాగరాజు 281, ఉరుటూరి వేంకటకృష్ణయ్య 283, పొచిరాజు వీరప్ప 283, తుమురాడ పాపయ్య 284, రేపనూరి వేంకటాచార్యుడు 284, ములుగు పాపయారాయ్య 286, మదనె సుధేంద్రయ్య 289, తరిగిండ వెంగమాంబ 290, శ్రీధరప్పర్తి వెంకటరామయ 298, అప్పివేపర్తి నృసింహము 299, పత్తెవోలు భగవాంతు (భగవత్సేవి) 299, పెప్పిలకంటి వేంకటాచార్యుడు 301, తాతలత్తు గురుమూర్తిశాస్త్రి 303, రాయుడప్ప రంగారావు 304, కొటికెల పూడి వేంకటకృష్ణశివయోజి 305, ముప్పిరాల సుబ్బారాయు 306, కాకరపల్లి కృష్ణయ 307, అల్లమరాజు రంగారాముడు 311, చాలారాతి లక్ష్మీనరసు 311, కాళ్ళకూరి గౌరీకాంతము 313, నడిమింటి రామయోగి 314, చెల్లెళ్ళ నరసయ 314, కొటికెలపూడి కోదండరామయ్య 317, పొరంగపాణి 317, తూము రామచంద్రారెడ్డి 320, వేల్పూరి వేంకటేశ్వర్లు 323, ములుపాక బుచ్చయ్యశాస్త్రి 323, రామరాజు లక్ష్మీనారాయణ 323, అల్లమరాజు రామకృష్ణయ్య 324, ఏమిసల వీరాప్పయ్య 325, పిక్క వేంకటనరసయ్య 326, మాడబూడి నరసింహాచార్యులు 327, వేంకటకవి 327, మండవేముల వేంకట రామయ్య 327, మండపాక కామయ్య 327, పిక్కలి మల్లికార్జునుడు 327, తిరుమల బుక్కపట్టణము చిన తారాచార్యులు 329, శిష్ట కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి 329, ముద్దు లక్ష్మీనారాయణ 330, నడకుడుటి రామయ్య 330, నల్లాపి నృసింహాచార్యులు 330, అల్లమరాజు నుజున్నాల్లయ్య 330, పిన్నపినిన ముద్దునరసింహమునాయుడు (Naidu) 331, పారలాసి అయ్యలరామయ్య 333, కొలా శేషవలయ 340, మల్లెత్తిగడ సూర్యవేదాకాశము 342.

కరాంపాటి రంగయ 343. లాగరాముముదలి 343. గోపాథము (గంపి) వేంకటకవి
(వేంకటేశాద్రి, వేంకట్యేశాద్రి) 343. క్రాశేటి లక్ష్మీస్వామిరాము 348. వేముల రామారెడ్డి
349. మండపాక పార్వతిశ్వరశాస్త్రి 350. కొవ్వరాజు నరసింహము 350. ముత్యకుపర్తి
నరసింహశాస్త్రి 353. గడుదాద్రి మల్లవ్యాసాచార్యులు 355. మండకామయ (నరహరికామయ,
చిట్టికామశాస్త్రి కామేశ్వరయ) 355. గురురాజు 357. రత్నాక్షరయ అప్పయ్య 357. రెండవ
మఱింగంటి వేంకట నరసింహారావులు 366.

కాలము తెలియని కవులు : కొడిరెడ్ల శ్రీనివాసుడు 370. వేంకటారావులు
370. అంగర నరసింహము 370. మర్రియ 370. పిరిధగడ దర్మయ (దర్మన, దర్మపురి)
373. అనంతరాజు అప్పయ 374. గుడారు వేంకటరామ 375. కామనూరి కృష్ణయ్య
375. వేంకటార్యుడు 375. అప్పడూరి కిన్నయ్య 375. కావాల నరసింహము 375.
అప్పిల్లపాటి లింగయ్య 375. చదువుల పోతులింగము 376. పిఠేము లక్ష్మీవారి 376. కైప
మాయన 376. కొండముడుగు పురుషోత్తము 376. గూలికల్లు వేంకటరమణ 376.
నల్లూరి నరసింహము 376. గొంతేటి మారయ్య 377. బసవరాజు వాగ్గియ్యడు 377.
మల్లంపల్లి వాగ్గెహమణిము 377. మాచవరపు పాపయ్య 377. అయ్యగారి పీఠతీర్థుడు
377. ప్రయోగ కామేశ్వరయ 377. లీతప్పాడి కృష్ణయ్య 377. అమమగుర్తి రంగయ్య
377. రామరామార్యుడు 377. కృష్ణయ్య 379. చెన్నూరి కోడలాద్రి 379. వెలుతుళ్ల
వడ్డయ్య 379. కృష్ణరామ 379. పెనుపల్లి బాపయ్య 380. సోన 380. అయింటి రామరెడ్డి
380. వెనాల రామలింగము 380. అత్తలూరి పాపయ్య 381. పింగళూరియ్యలు 382.
వేంకటకృష్ణమారావులు 383. నేమాని బైరవారావి 383. కోటిశ్వరుడు 383. ఏడుగ్గి
శేషివలము 383. పరమరామచంద్రుల అనంతరామయ్య 384. వలంఠిమలు అప్పల
రావులు 384. అర్చకం అయ్యమారావులు 384. తడకమర్ల కృష్ణారావు 384. చిల్లారు
గంగాధరము 384. కుందాపర్తి గోపాలకృష్ణయ్య 385. చెన్నకృష్ణయ్య 385. చెల్లూర్లు
వారాయణ 385. పల్లెకుండలుడు 385. మళం మడివారయ్య 385. చెన్నూరి రామయ్య
385. శ్రీనాథుని వేంకట రామయ్య 385. ముడుంట వేంకటారావులు 385. వారాల
శేషారావులు 385. వాళ్ళ శ్రీరంగారావులు 385. రేమిల వేంకటరాముడు 386.
కార్పింటి సుబ్బారామనాయుడు 386. రాజవోలు సుబ్బారాముడు 386.

కృతజ్ఞతలు

అర్థికసహకారమును అందజేసిన

శ్రీ నెడ్లూరు కందుకూరి శివాచంద్రమూర్తి, శ్రీ పి.వి. రమణయ్య రాజా,
శ్రీ యం.వి.వి.యచ్. మూర్తి, శ్రీ యం.వి. జగన్నాథము మహోదయులకు

.....

క్షీణయుగము

చారిత్రకనైపథ్యము

విజయనగరపాత్రాభ్యము విశిష్టమైన అయినది. రెండవ వేంకటవతి దేవరాయల రాజ్యకాలమునందు (1586-1614) రామలింగము అంతర్ముక్త రంగస్థలము¹. శిరార్థ దేశము గోలకొండ సుల్తానుల అధీనము. పాశ్చాత్యుల లాకీటి ఏర్పడినది. రెండవ శ్రీరంగదేవరాయల రాజ్యకాలమునందును(1614-19) అంతర్ముక్తమే². తోపూరు యుద్ధము (1616) ప్రసిద్ధము. రామదేవరాయల రాజ్యకాలమునందు (1619-30) అంతర్ముక్తమేగాక, బాహ్యమైన యుద్ధము కలదు³. నల్లమార్కండేయము టీజపూరు సుల్తాను అధీనమైనది. మూడవ వేంకటవతిదేవరాయల రాజ్యకాలమునందును (1630-42) అంతర్ముక్తము⁴. మూడవ శ్రీరంగదేవరాయల రాజ్యకాలము నందు (1642-72/78?) అంతర్ముక్తముతోపాటు బాహ్యమైన యుద్ధము కలదు⁵. తిమిరదేశము టీజపూరు సుల్తానుకు, నెలుగుదేశము గోలకొండ సుల్తానుకు అధీనమైనవి. విజయనగర పాత్రాభ్యము విరుద్ధము.

గోలకొండ సుల్తానులలో ఇబ్రహీము తిరప్ప మల్లిఖరాయుడు (1550-80) తర్వాత మహమ్మద్ కులీకుల్చీషా రాజ్యకాలమునందు (1580-1612), సుల్తాను మహమ్మద్ కుల్చీషా రాజ్యకాలమునందు (1612-1616) గోలకొండ రాజ్యము శాంతి పంచదలకు నెలవై⁶. అబ్దుల్లా కుల్చీషా రాజ్యకాలమునందు (1626-72) గోలకొండ రాజ్యము పతనోన్ముఖమైనది⁷. అబుల్ హసన్ కుల్చీషా రాజ్యకాలమునందు (1672-82) పతనమైనది⁸. గోలకొండరాజ్యము 1687 వ సంవత్సరమునందు మొగలాయీ పాత్రాభ్యమునందు చిలినము.

మొగలాయీ చక్రవర్తి ఔరంగజేబు. అతని రాజ్యకాలమునందే ఆంధ్రదేశములోని పామంతరాజ్యములు సెప్పుగిట్టినవి. సంస్థానములు బలపడినవి. పాశ్చాత్యుల ప్రావీణ్యము ప్రారంభమైనది.

ఆంధ్రసంస్థానములందు పెల్లాపురము, అమరావతి, పుంగనూరు, విజయ నగరము, వేంకటగిరి, గద్వాల, తోనెల్లి, తోమకొండ, కార్వేటివగరము, పితాపురము, అనెగొండ్, తొల్లికో, కాళాపానీ చల్లపల్లి గడ్డ, వరసరావుపేట, కురుపాము, అత్తకూరు, నూతనీడు, పాలకొండ, సురపూరము, అమరావతి, మనవల్లి, రాచూరు, ముక్కాల్, మరంగి, పాలూరు, వల్లూరు, సంగమవతి, జవగనపల్లి, మొదలైనవి ముఖ్యసంస్థానములు⁹.

1724 వ సంవత్సరమునందు విజాంరాజ్యము వెలకొప్పది¹⁰. 1754 వ సంవత్సరమునందు శ్రీకాకుళము, రాజమహేంద్రవరము, ఏలూరు, కొండవల్లి - ఉత్తరమర్కాటలు - ప్రాంతవారి పాత జాగీరులయినవి¹¹. అవి 1758 వ సంవత్సరము నందు ఇంగ్లీషువారి అధీనములైనవి¹². 1781 వ సంవత్సరమునందు నెల్లూరు జిల్లా కూడ అధీనమైనది¹³. 1788 వ సంవత్సరమునందు గుంటూరు సర్కారు అధీనమైనది¹⁴. 1800 వ సంవత్సరము

నందు తెలంగాణము విభేదమైనది. రాయలసీమ రత్నమైనది¹. పండ్లమొదవ శతాబ్ది ప్రారంభమునకు యానరాంధ్రము వెలచినము.

ఈ కాలమునందు (1601- 1875) తెలుగు సాహిత్యమునకు సామ్రాజ్యార్ధపతుల నమాదరము పెక్కువ్యాతము- సామంతరాజ్యార్ధపతుల నపాకారము కిందివ్యాతము. పంపానాధిపతుల పమారాతనము పమ్మర్చిప్రాయము- పాశ్చాత్యుల వాఙ్మయకృషి ప్రత్యేకవశేషము. మొత్తము మీద కవుల సంఖ్య పెరిగినది. కవిత స్థాయి తరిగినది. అనుకరణము అలంకరణమైనది. అది క్షీణంక్షణము. అందువలన ఇది క్షీణయుగము.

మట్టి అనంతభూపాలుడు

ఇతని కృతి కకుత్స్థ విజయము. తండ్రి ఎల్లమరాజునకు అంకితము. అంకిత పందర్భమునందు ఎల్లమరాజు నిందు పేరొంగిమువ్వువారు. (7వచ. 1అ.) ఆ కాలము నందు అనంతభూపాలుని కుమారుడు తిరువేంగళభూపాలుడు మృత్యువే గాక అతని క్షేమముకుమారానంతభూపాలుడు దయాశ్రద్ధానవత్సవిధమునగీతపాపాత్మనిలనియ నిగ (28వ. 1అ.). కవివ్వుడు ఎల్లరాజు శ్రేయోదయంకరునిగ (29వ. 1అ.) కలను. ఇది పేరొంగి మువ్వు తండ్రి, కొడుకు, మమమడు, ప్రయోజనమైన మునిమమమలు నాలుగు తరముల ఆరుదైన నంద్రుల్లి. ఎల్లమరాజు పద్మవసుమ పామంతరాజు. అనంతభూపాలుని శాసనము కలదు¹. అది పద్మవసుమనము. కాలము 1606 వ సంవత్సరము. అందు మట్టి అనంతభూపాలుడు "విజయప్రబంధాచికావ్యనిబంధన" గ్రంథకర్త అని కలదు. కకుత్స్థ విజయము రచనాకాలము తత్సూర్యమగుట తత్వము. కాబట్టి కకుత్స్థ విజయము రచనాకాలము 1601 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది పేరునకు కకుత్స్థ విజయము తీరునకు ఇక్ష్వాకు, వికుక్తి, కకుత్స్థ విజయ శ్రయము. అయిరాజ్యసముల కావ్యమునందు మొదటి మూడు అశ్వాసములును ఇక్ష్వాకు విజయము. చతుర్థాశ్వాసము వికుక్తివిజయము. పంచమాశ్వాసము కకుత్స్థ విజయము. షష్ఠపంచాయితీయులైన ఇక్ష్వాకు, వికుక్తి, కకుత్స్థుల విజయములకు. మట్టి పంచాయితీయైన ఎల్లమ, అవంత, తిరువేంగళరాజుల విజయములు కారణములు ప్రేరణములు కావచ్చును. ఇక్ష్వాకువిజయమునకు మూలము మృగ్యము. వికుక్తివృత్తాంతము పిష్టి భాగవతపురాణములందు కలదుగాని, ఇది తద్విచ్ఛేదము. తనూపము మృగ్యము. కకుత్స్థవిజయమునకు మూలము పిష్టి భాగవతపురాణములలోని కకుత్స్థ విజయమే. ఇక్ష్వాకువిజయమునందు వింశత్యైన విషయము కలదు. వారదుడు ఇక్ష్వాకునికి లోకవార్తల లోపాలు బ్రహ్మ తపస్సు చేచి, ప్రత్యక్షమైన రంగరాముని ఇలవెల్పుగ పూజించునని చెప్పును. పరమభాగవతుడైన ఇక్ష్వాకువు "ఎరుట దుహవంతింతు నే నెప్పుడు గాంతు బర్హతడు గవ్వు నిదించి" అని ప్రశ్నించును. వారదుని సత్తుడైన పెద్దతుడు బదరీపమునందు తపస్సు చేసెను. "కేరక కోటిగుణతన్నై పరిండు"నని చెప్పును. ఇక్ష్వాకువు బదరీపమునందు తపస్సు చేయును. రంగరాముడు ప్రత్యక్షమగును. ఇక్ష్వాకుడు రంగవంతిని పూజించి, చౌళిని దరించి, తీసికొనివచ్చి, పిక్వకర్మచేత అయోధ్యలో దేవాలయము కట్టించును.

ఇది పురాణప్రబంధము కాదు. పరికరా చరిత్రవిధము. శ్రీరంగక్షేత్రమైన రంగవంతి బ్రహ్మ ఇలవేల్పునుట, సైవ్యతమువు పుత్రుడైన ఇక్ష్వాకువు అయోధ్యలో రంగనాథాలయము కట్టించెననుట ఆధారకల్పనలు. ఇక్ష్వాకువు కాలమునందేకాదు; శ్రీరాముని కాలమునందును అయోధ్యలో అలయము లేదు. ఇందుకు నాల్గికి రామాయణములోని అయోధ్యాస్థానం పరమనిదర్శనము. అందు వర్ధమానకాల ప్రవక్తి కలదుగాని, దేవాలయప్రవక్తి లేదు. మట్టి అనంతరాజు ఇక్ష్వాకుపంచాయితీయుడు (34వ. 1అ.) "నారాయణచరణవలినవప్రనిబలాడు" (228వ. 1అ.) "తిరుమలలోలప్ప

భార్యచరణతో యుజసివారీలుడు." (196వ, 5 అ.) అతడు పిదపలపిమయందరు రంగనాథాలయము కట్టించుట వందము. అది ఇక్ష్వాకుచరముగ ఆపాదితమగుట పెంభావ్యము.

పిల్లమరాళ, అనంతరాళ కలిసి యుద్ధము చేసినట్లు, ఇక్ష్వాకువు, మతుమారుడవలెనన విశుక్తి కలిసి యుద్ధము చేసినట్లు కథితృవిజయమువందరు కలదు.

ఇవకుండు యుక్తి కమినిఁ గీలదనినఁ
దనయందు పురురోము తల యదర్శి
గురుడు భీష్మగిన్న కుత్సక ధునిమన
మతుండు రోహిణుని తేనితమఁ గొనితొం
దండ్రి యుద్ధరవిహితకు బారి నమరినఁ
గొడుకు శంఖవశ్యాఘ్న గోలు నమరి
నయ్య రాజేంద్రానందఁ బోలిగొన్న
బిడ్డండు కువలునిఁ దిలకు మోర్చి
దీనిజరాళాది దిక్పాలచేనతాక
విశిఖమల విట్లు దైతేయపిఠవంబు
వలసి రిక్ష్వాకు సుతుమారులండు కలమిఁ
గొంతవది వంతువది మరుక్కోటి 27౫౬." 119 వ, 2 అ.

కర్పూరలింక ఇక్ష్వాకునకు తపోరంగము కలిగింపలేక, జన్మాంతరమువందైనను అతనికి మోహాద్భుదేవి కాగిరి కర్ణమహార్జుని ఆశ్రయించును. అది నాటకమని కర్ణమహార్జు కర్పూరలింకను "అవనిఁ బుట్టుమని తనిం"చును. శాపము వరముగా కర్పూరలింక కర్పూరతరువాతీకమ పుట్టును. ఆమె విరోహమును నారదుడు ఇక్ష్వాకునికి నివరించి, వివాహమాడుట ఉదితమని చెప్పును. ఇక్ష్వాకువు కేద్యవృత్తుడు విశుక్తి తల్లి అనుజ్ఞను వివాహ మాడును. ఇది కూడ కల్పితమే. పిల్లమరాళానకు నలుగురు భార్యలు, నలుగురు కొడుకులు. కేద్యుని తల్లి అనుజ్ఞను ఒకరిని వివాహమాడుట నిమిత్తము కావచ్చును.

కర్పూరలింక నిరూపణము కట్టులు వ్రెంచుకొనలేదు. కాని నారదుడు వివరించుట పొత్తోచితము కాదు. కర్పూరలింకైక్ష్వాకువుల సంతోగశృంగారమును శ్రుతి మించలేదు. ఒక్క నీవచర్చయువందరు కలదు.

"అరరాధరామృతం బాస్మీదనము సేయు
మోహమందఁగఁజేసి ముద్దుఁబెట్టు
దయాని మానవాంబురుదాసిమ మెరించు
మువనంబు నోయ్యన మోచి నొక్క
వెడవఁగఁ గిల్లంబు నడచి న ముది గొల్పఁ
తేలానంబునఁ జెనురు తురుచు
వెనుడు లేఁబల్కులఁ గొనెరి సేరునఁ బిల్పుఁ
గమరేయి బిడ్డనింక్రమముఁ దేల్పు
గట్టి గుట్టల వెడ నాటఁ గొనిరించుఁ
బారుమలంబు గళరవాల్కాన మెనలఁగ
జేరి కొవగొల మత్కినఁ జెక్కి నొక్క

యమనీమరతంబుఁ జాన్పు నయ్యుల్కొల్పి." 18వ. 4అ.

ఇట్లుచున్న వికుక్షి గగనకాచరరాక్షసుని; కుంజుడు మృగరూపరాక్షసులను, దీపద్యజాని సంపాదించుట విజయవృత్తాంతములు.

అనంతరా జవిత్తమునందు ఉద్వైచిలి ఉద్వైలము.

"అతడు తనంబుపేయఁగి భయంపడి యింద్రుఁడు దివ్యధామలం

ప్రతిమరుమానముం బమఁచుఁ బంచిన వా రడుదెంచి శక్తిః

ప్రతిభకు దృష్టదీపములు నాయుఁగఁ గమ్మని లేచివచ్చులుం

అయరకటాక్షచంద్రికలుఁ జాన్పును రింతయే మాదిమాటికిన్." 16వ. 1అ.)

సాముని పెచ్చల తోపులు

నామని త్రొప్పరులుఁ బూజ లబుల్లియుండెం

గాముని పని లా ముని దెన

దూచిని హరిదత్తు లభిం పూజ్యులు జారే." 18వ. 1అ.

౬క రథాంగంబు కొంచక చంచువులి వొక్క

పూచోడి పలిగుబ్బాచీని పోయి

వొక బేడప విజృంభణివగిరి వొక్క

కలికి కమ్మల వెంట లెతుకు మనియె

వొక కప్పచాకేర మొదలి దిక్కుల వొక్క

తొయ్యలి హఁగాలు ద్రొక్క పోయి

వొక మిండతుమ్మద యురికి యుక్కిన వొక్క

తరుణి ధమ్మిల్లంబు తప్పి పోయి

దొప్ప గజేమి యాదుల పాఠం దోక

దుంబం నేమేది పుట్టునో మణియు నవక

వియంఁ బురికొల్పుదుర కాని పెడండ్లిరి

మిలఁద లొరొర జలజేలి మోది బాళి." 19వ. 2అ.

అందు జలక్రిడలాదు అచ్చరసల జొందర్యము వ్యత్యాసానము.

మహాకృష్ణుల్లిపదు రసముమె నెమజ్జంఘ-

"శివున వొక లాఠు నిలుగు రుమాలులో

తీరణం దొక నింఁ జిక్కి 2౩౫

చితిలి పెక్కులు చిమ్ము చివారి క్రొవ్వాడి

నోచుకద బుజ్జాదేమఁ జేర్చి

పిసిడి కట్టలుఁ బోల్చి పెడఁపూలితోడి

యూలి దట్టి పార వెంట మొల నమర్చి

పడమ దున్నక లోహపాచిలపేజిఁ బట్టు

పెరికిపల్లె బాచియోని

నిగిగెద కెంపుముఠుక్కును నింఁడున

కాంతులును బచ్చెలిక్కుల కైపు గల్గు

కృతకకీరంబు వలకెం వతిశయిల్లె

వచ్చి వడంగి యొకఁడు రూపము కడకు." 23వ. 2అ.

దూచుచు కడకు వచ్చిన వడంగి దేవశిల్పి, కమల పసిడికట్టలు, పనదప్పచీదులు

వహించుచున్నాడు.

“మంచియదోయి మూర్ఖులకుఁ గొప్పలకుఁ బ్రజాపాదబోటి తో

దంచు లలంకరించు గుణులైన కిరీటము పెట్టి జక్కటి

పంచున కట్టగంధి జలజాతముగంధి మలేమయఃశ్రీకుంఠ

గాంచిన బుట్టు బుట్టి డెఱుక ప్రియము గొఱవంటి యాటండ్ 86వ. 3అ.

ఇందు కొఱవంటి ఆటలు కలవు. కొఱవైఃకుంఠవశాః, వంటిపట్టి కొఱవవంటి-
కొఱవంటి=పెట్టుకత. కొఱవంటి ఆట సోద. ఎఱుకత సోద పెట్టుము సోతవ
వీరభద్రవిజయమునందు కలదుగాని, అది పండిగ్గవిషయమని పూర్వోక్తము”,
అయ్యులరాజు రామభద్రుని రామార్జునయమునందు ఇట్లు కలదు.

“అనుబంధమధ్య లా క్రియలు నా పరిభాషా విప్రు జిందు జ

క్కిటి కొఱవంటి మేళములు జీరిక పట్టి దేవతావతి

మఱులకు బొమ్మపెట్టు క్రియ మృగళితాపినారవృత్తియే

రగదురురత్నమృగళులకుండులుముల్ మెఱయం బదాతిన్ 131వ. 2అ.

ఇందు కొఱవంటి మేళములు కలవు. మేళములకు తాళములు కలవు. అవి
కొఱవంటి ఆటలే. జక్కిటి మేళములు, కొఱవంటి మేళములు కలిసి యుక్తగానములు
కావచ్చును.

కళుత్పాదవిజయమునందు ముద్రాలంకారము క్రాంతముద్రాకముగ కలదు.

వవముయూరము - వృంతసోవవముయూరల్. 218వ. 1అ.

మదురగరిగరిగద - దూతీరి మదురగతల జడదాల్చులు. 223వ. 1అ.

భాగ్యదవలంతము - భాగ్యదవలంత మెలపి రొంచున్. 153వ. 2అ.

పద్మనారప్పరత్నము - పద్మనారనారాకముంట్టి. 31వ. 3అ.

కవిరాజవిరాజితము - కవిరాజవిరాజితదూరియల్ 54వ. 3అ.

తరళము - తరళము బ్రహ్మసాగముల్ 57వ. 3అ.

మాలిని - తమరియమాలిన్యాకములు 130వ. 3అ.

మానిని - మానినికేద. 137వ. 3అ.

తరళము - తరళాలిరావకు. 138వ. 4అ.

మగంధి - ఆ మగంధి కేరికావసంలుఁ జీరి. 178వ. 4అ

మానిని - మానినితీటుగఁ జేసివ 13వ. 5అ.

త్వగితపదగతి - త్వగితపదగతి వరుగుదీక్షన్. 15వ. 5అ.

బంధుర - బంధురదుండుదిగవములున్. 25వ. 5అ.

ద్రవారణకలిక - పరిటలరుదుద్రవారణకలిక. 104వ. 5అ.

పరిమృతము - పరిమృతదాత్తాతము. 146వ. 5అ.

రక్తద్రవ్యము - రక్తద్రవ్యదాలిలీలం- 147వ. 5అ.

కళుత్పాదవిజయమునందు పుర (111-143వ. 1అ.) అగ్రము (150-151వ. 1అ.)

తూక (81వ. 2అ.) జలశీఘ్ర (89వ. 2అ.) వనహార (91-92వ. 3అ.) మార్కాప్రమయ

(98-99వ. 3అ.) అందర (100, 101వ. 3అ.) పంద్రోదయ (102వ. 3అ.) విరవా

(108-125వ. 3అ.) విరవా (147-163వ. 3అ.) రతి (15-21వ. 4అ.) కుమారోదయ

(34, 35వ. 4అ.) వాయుక (41-48వ. 4అ.) వేట (66-67వ. 4అ.) యుద్ధ (109-155వ. 2అ. ; 98-117వ. 4అ. ; 25-185వ. 5అ.) వ్యవసాయము కలవు. వేట వద్దన ముద్రీర్చుము. యుద్ధవద్దన ముద్రీర్చుము. కాలము విజయశ్రయకావ్యము వీర రుద్రరావ మగుటయే.

ఒక పద్యమునందు మొదటి పాదము శార్దూలాపాదము, మూడు పాదములు మత్తేరిపాదములు కలవని, ప్రాసనియమము లేదని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹. అది తేలికదోషములు నవరింపకపోవుట నలని అవ్యక్తము. పవరించిన పద్యమిది:

“అవురా (ఓరా) యక్కరివాడులం గలయరానైతేయం దానె

ప్రవిరా (వైరిరా) వేడుక రేని నీ విటులు సెల్లవచ్చి యిక్కరితెం

ఐనిరా వీరికె తెట్టుగాక దీనివజ్రాంబుతో బోరు కేం

తవురా వీరగు జాతి శంకకట వేషువాని మూర్ఖులడన్” (35వ. 5అ.)

ఇది సరికదానైన మత్తేరివృత్తము. ఇందు శార్దూలము లేదు. ప్రాసనియమము కలదు.

అనంతరాజ వంశవర్ణనమునందు అతిపాహవ్యములైన కోడిగొర్రు, అవుపాలు, కన్నలు, కవితామయములైనవి.

“మిషిహిహిహిహిహిహిహిహిహిహి

ధ్వరుశిరప్రాణముల్ కోడిగొర్రు

అలియాతిశమరావచ్చుగానెకోటి

యపారపాంబుమ ద్రావు వాత్సపాలు

కదవాపాతామిహగందరంలావళ

గృతకాండంబులు కన్న గములు

వేరివంతిరూదప్రాణసందోహంబు

లనికంబు దులియించు నవిలనమితి

గాగ వీరతంబుఁ బోషించుఁ గయ్యములను

తన్న తిమ్మనరేంద్రుడు చిరయటించు

రాయులెడ నాలుక బ్రోయువట్టి

బిన్న బాండ్లశక్తిపాణకన్పవదెన్.” 89వ. 1అ.

క్షేత్రయ్య

అవలు పేరు మొదట వరదయ్య". క్షేత్రచంద్రాయనంపద క్షేత్రయ్య ఇతని కృతులు పదములు. అవి ద్వివిధము. 1. రాజవరము. 2. దైవవరము. రాజవరమైనది రాజనామ ముద్రాంశితములు. దైవవరమైనది ముచ్చగోపాయముద్రాంశితములు. క్షేత్రయ్య యువాధ నాయకుని పందెద్దొందినట్లు కలచి పూర్వక్రము. విజయరాఘవముద్ర, తుపాకుల వేంకటకృష్ణముద్ర కల పెదములు కలపు. అంతేకాదు. తంజావూరు విజయరాఘవ నాయకుని, మదుర తిరుమలనాయకుని, గోలకొండ పాదుషా కొలువులందు వేంకొంది పదములు వెలయుచినట్లు ఒక పదమే కలదు".

"వేడుకతో పదమకొప్ప - విలరాయడే

ఏడు మూడు తొలం మండి - యెంచునా గాని యెంత

కూడకొని ముచ్చగోపాయ - కృప గల్గి నా పలికు

వేడుక

మధుర తిరుమలీలందు - మంచి బహుమాన మొసగి

యెరులు గూర్చుందుమని - యొప్పు యిచ్చునా

యదిగో రెండు వేల పదము - తిప్పెదెంచ కొమ్మపిన

చదురు హార ముచ్చ పామికి - పంతోష మింతంత గాని

వేడుక

ఆరి హార తంజావూరి నెలకొప్ప - విజయరాఘవుని

వెలయ మమలాం వెలచి - వేగెను పాడగాని

చలువ వచ్చుమున మండగి - చక్కని వేయవరముల

వలుకలించుకోగాని - బహుమానమిచ్చి నా వేళ

వేడుక

బలవంతుడై గోలకొండ - పాదుషా బహుమానమిచ్చి

తులసి మూర్తితో నాడు - చలన నా వేళ

వెలయ ముచ్చగోపాయ - వెయ్యివూరుపదములు

వలుచి దినములొన - నవ్వు గలిసి ఏమనించేనే

వేడుక

ఇందు "ఆరి హార" అను అపహితమునకు "అకుతుబీరి" అను అపహితాంతరమ కలదు. "వెలవ హార" కపహితము కావలయును. "వెయ్యివూరు" అను పాతమునని "వెయ్యివూరు" అను పాతాంతరము కలదు. గోలకొండ పాదుషా అబ్బుల్లా కుల్చేడి అగును. యువాధనాయకుని రాజ్యకాలము 1601-30. విజయరాఘవనాయకుని రాజ్య కాలము 1633-73. తిరుమలనాయకుని రాజ్యకాలము 1623-59. అబ్బుల్లా కుల్చేడి రాజ్యకాలము 1626-72. కాయర్ల క్షేత్రయ్య జీవితకాలము 1601-80 కావచ్చును. అందు వరదనాకాలము 1620-80 అగును.

తిరుమలనాయకుని కొలువునందు 2000, విజయరాఘవనాయకుని కొలువునందు 1000, అబ్బుల్లా కుల్చేడి కొలువునందు 1100 లేక 1500 మొత్తము 4100 లేక 4500. ఇతరలె 500 ఉండవచ్చును. మొత్తము క్షేత్రయ్య పదములు 5000 కావచ్చును. ఇవి లభించినవి 314+12+3+3=332 మూలమే. ఇందు విజయరాఘవముద్ర కని 12+1=13, తుపాకులవేంకటకృష్ణముద్ర కని 3; ముచ్చాదు గుడి, చిదంబరము, హ రణ్యము, కంది, మదుర, శ్రీరంగము, తిరువళ్ళూరు, కొవ్వూరు, పత్తపూరి, యదుర,

ఇవపురి, పాలగిరి, చలువనర్మిరపురి, చెన్నంబి, తిరువతి, కడు, హేమగిరి, శ్రీశైలము అను పదునెనిమిది శ్రీతములకు పంపించినవి²¹ 44 మొత్తము 60 కాక 332-60=272 పదములు మువ్వపురికి పంపించినవి కావచ్చును.

“మువ్వపురి రాముడు” (13) “మువ్వపురి పరులైన గోపాలుడు” (58) మువ్వపురి సామి (174) “మువ్వపురిని వచ్చేతిన నామిడివుడు (305) అని శ్రీత్రయ్యపదములందు కలదు. కాని “మువ్వపురి” కావరాదు. ఒక పదమునందు (289) “మరువకోరిలో నవ్వు మచ్చగోపాలుడు” అని కలదు. “మువ్వ” అనెచారము. “మచ్చ” కవిచారము. కానిచో ఆక్షరమైత్రీకి భంగకరము. అధ్యక్షరమైత్రీ లేదా ప్రాసాక్షరమైత్రీ శ్రీత్రయ్య పదలక్షణము. మచ్చపురి అనియే పరితము²². మచ్చపురి అను మచ్చ అను గ్రామము. మచ్చ మొవ్వ అగును. అగును కారు; అయినది. కృష్ణాతల్లా దివిలావాకా కూనిపూడి పహిషమునందు మొవ్వ అను గ్రామము కలదు. అచట గోపాలస్వామి అలయము కలదు. అలయములోని ఉత్సవనిగ్రహము మీద వెనుకవచ్చిని క్రింద “మచ్చ” అని చెక్కబడినది²³. అది ప్రాచీనగ్రామము. మచ్చ మూలరూపము. మొవ్వ పరిణతరూపము. రెండు పేర్లు ఒక కాలమునందు ఉండును. మగడు, మొగుడు పరి. “మరి లేని మగడు గరిలేని బతుకు”, “మొగుళ్ళ కొట్టి మొగపాల కెక్కింది.” అను మాటలు వ్యవహరింపదగినవి. మొచ్చి ముచ్చి పరి మొవ్వ మువ్వ అగును. మొగము, ముగము కూడ గమనార్హము. మొవ్వయందు శ్రీత్రయ్య పరితములు కలదు²⁴. వారి ఇంటివీరు మొవ్వ. కాబట్టి కృష్ణాతల్లా దివిలావాకా కూనిపూడి పహిషమునందలి మొవ్వగ్రామమే మువ్వపురి అగును. మొవ్వ గోపాలుడే మువ్వ గోపాలుడు.

శ్రీత్రయ్య పదములు శృంగారపదములు. పచ్చి శృంగారమని ద్రుపిర్తి. అయినను “శ్రీత్రయ్య పదములు పచ్చి అమట పచ్చి” అని ఒక అర్థిప్రాయము కలదు²⁵. శృంగారతక్కి లేక మధురతక్కి పదములని మఱొక అర్థిప్రాయము²⁶. “It is doubtful whether we are spiritualising, sex or sexualising spirit” అని హోక అర్థిప్రాయము²⁷. శ్రీత్రయ్య పదములు శృంగారభృంగారువులే. రాజముద్రాంకితములైన పదములు శ్రుతి మించిన శృంగారమునకు శృంగిగ్రాహకలు. చైవముద్రాంకితములైన పదములును మోతాదు మించిన మోహాదవకమునకు మూలకందములు.

కలికిలో అయ్యతని అయ్యరావణేంద్రుడు తాడు నేను
గంతుకోరి గూడగ
పలుమారు గిలుకల కోళ్ళ పెట్టిపంచము
పలు పలు మందను
మెలకలో! ఆ పట్టు అని పేరేపం
మెట్టినే నను కూడనే ఒ చెరియో? = ఖలువంటి నాడు రానేలే = 2.
“మమను కరుగ నా మర్మము లందును
పెనెగిన తమకంబునను
గినిన తుపాకల కృష్ణనితోనే
దనిన తిరలేదని పరితమి” = నేరమా? కొనూ! = 3

ఇది విజయరామయముకుని అష్టావకపులకు, మహారాష్ట్రపాఠకుల అష్టావకపులకు

మార్గదర్శకములైనవి.

ముప్పగోపాలముద్రాంకితపదములు ముచ్చదము. 1. మధురభక్తిపదములు. 2. పరపశృంగారపదములు. 3. పన్నె శృంగారపదములు.

“ఎంత చక్కని వాడే నా పాపి నీ - రెంత చక్కని వాడే

ఇంత ముప్పగోపాలం - ఎంతతము నా మరీకి

పంతోషము చేసినే * ఎంత *

మొంక పచ్చలం వాడే - ముద్దు మాటల వాడే

తరుణుడు వెక్కిరి - ద్దముల వాడే

తలిరాకు తీగి రెగడ - దుగు మోచి గల వాడే

తొలిదమ్మే లేకు క - పుల్లం నమరు వాడే * ఎంత *

రెకుత ప్రాయము వాడే - రెలువొందు పిరియం

దురు గేరు నానందే - మెరుగు వాడే

మెరుగు రామనరాళు - మే నమరు వాడే * ఎంత *

పాదలు కెండామరల పెం - పాదపు పదముల వాడే

కొదమ పిండ్లు నడుము - కొవ్వ రమరు వాడే

మరకరి కదముల - మరుపు చేతులవాడే

మరతి! ముప్పగోపాల రెంత పొగు గల వాడే.” * ఎంత * 78.

ఇట్టి పదములు మధురభక్తిపదములు. ప్రతిజీవాత్మ ప్రే. పరమాత్మ యొక్కడే పురుషుడు. జీవాత్మలన్నియును పరమాత్మను పొందుటకు వాయికాపర్మభములు. పరమాత్మయే నాయకుడు. ఆ వాయికాయతుల చక్కమే మధురభక్తితత్త్వము. అదే మధురభావము. భారోపమైన, అలోకించిన, అర్థాత్మికమైన శృంగారము మధురభక్తి³⁸. (తాత్పర్యం ఆప్తమార్యుల శృంగారపంకిత్వములను మధురభక్తిపదములే.)

“పర ముప్పగోపాలి యా చల మేలరా?

పరపాము నే రాళలా మదమని కిచ్చిదే

వేళిగా ని పైడ బాడుకాలరా * పర *

పెనకున పిను పెనమని నమ్మితి వచ్చి మేలరా

ప్రొక్కేలో నీ చను పీలరా

కొగిరించవద్దన మేలా కోపేలం

ట్లొక్క న రారా * పర *

అందు పిండు నే - ప్పందకత్తెను గాదందురా

ఆ రెలి మాటలు పిందురా?

ఇప్పుడు నా మన పిందురా?

ఇందుకు నేనే మందురా? * పర *

ఐలు రెలిమిని పిను - గలపితి నంటి

పెలుకవై మువవలీ వలెనే

అలుకవై కుమ్మరి నానై - జీలుకవై

మాటలైన పలుకవై * పర * 137

ఇట్టి పదములు పరపశృంగారపదములు. మఱి,

80. 99:00

“అని వెంటనేను అతడు వే వోక చోట - వాయుగా గూడియుంటావా?
మరుకేళిక వెంత వెతలెందితిగాని
మనసు మనపొక్కటై యుంటావా?
దూరకు లోనైతిగాని గడపేనైనను
తొడ తొడ పోకి యుంటావా?
పేరు చెప్పి మాటల వొక్క వాడైనను
ప్రేమతో దిలుచుకొంటావా? L చెలియారో.” : ఇంతలోని అల్లవాని * 41.
“మనమిసులూడు వా - వొంకొనై తలకము
పానగ దిడ్డము వాడు - లోందుగ నలరాని
కుసుమాద్రు గృహమునై - గొనరి చే యేయగానే
కది నే పడినానే - గారూడే.” : ఇప్పుడెవరి గారమ్మా * 63
“పచ్చియొడలి రావణ!
పచ్చియొడలిరావ పాపడు వెలువడు
పచ్చిగూడులకు వేళిగాడు
పచ్చి తాళవోయి వదలను నీ పొందు
మచ్చికి వాయూరి మా ముచ్చగపాలం * పచ్చి * 231
వెళికి తీరా పోయి - వేరుచెల్లంకి 5వ. 94
హతనైన వెలులిక - వెవరు పడ్డను లేరు * వెళికి *
ఒడ్డు పెట్టిన గాని - యోగి పెన్నెతిని
లిట్టన తిట్టెల్ల - దీపెన లంటిని
పట్టుకొంటినిరా వచ్చు - లలిమి గూడితిని
ముట్టు వెల దప్పెను - మొగవా దూరమ లేదు” * వెళికి * 296

894. P/309
శ్రీకామ
పచ్చి * 231
5వ. 94

ఇట్టి పదములు పెచ్చి శృంగారపదములు, చుక్కలు పొడిచిన 76, 84, 119, 259
పదములు ఇంతకంటి పెచ్చిశృంగారపదములు. చుక్కలు అల్పలములకు అవవాళ్ళు
“మగువ తన కేళికామందిరము వెడలివే
వగళాడ మా కంది - వరద తొల్లవారి వసుమ * మగువ *
విడతారు గొల్లంగి - విరిరందలడతోను
కడు నిక్కబడి పెవగు - కంటువరితోను
విడుద కన్నులదేరు - విరుర మెల్లుతోను
తొడలి పెరయుగమున - దడలడెడు వడతోను * మగువ *
సాగు పొగయని వలపు - పొలపు జాపులతోను
వగవగల పెనుపొక - వాదనలతోను
జీగి మెండు కెమ్మొని - చిగురుకొంతులతోను
వగము తునముల విరియ - రందరులతోను * మగువ *
తలితొప్ప పేయి పెను - మెతలి బడలికతోను
యరుగడలై కైదండ రిచ్చి తరులులతోను
వరమాత్య ముచ్చగపాల తొల్లవారి మమ * మగువ *
ఇది ప్రసిద్ధమైన శ్లోకయ్య పదము. కంది వరదరాజస్వామి సంబుద్ధుడైన పదము.
వరమాత్య ప్రవక్తమైన పదము. ముచ్చగపాలముద్రాకీర్తనైన పదము. శ్లోకయ్య కంది

75315

వరదరాజప్పని పుష్పింపుపేటను పరికించి, కేళిమందిరములోని అమ్మవారి, అయ్యవారి అలౌకికశృంగారసామదవభావంలో లీమృతి, గుడిలోనే విదురించి, నెల్లవారుజామున మెలకువ వచ్చి కమ్మలు విచ్చి, మెట్టు దిగి వెడలివచ్చు అమ్మవారిని చూచి, ఈ పదము పొడిచిని ఒక కథ. శ్రీత్రయ్య రాత్రి పదములు రచించి, విజయరాఘవనాయకునికి వినిపించుటకై, నెల్లవారుజామున కోటలోనికి వెళ్లి, విజయరాఘవనాయకుని పట్టపుడేవి కేళిమందిరమునుండి మెట్టు దిగి వెడలివచ్చు చూచి, ఈ పదమును రచించి, విజయరాఘవనాయకునికి వినిపించినది మఱొక కథ. ఒక్క పదమువకు రెండు కథలుగా మొదటి కథ అలౌకికము. రెండవ కథ అతిలౌకికము. పదమువందు కంచి వరదరాజప్పని ప్రసక్తి కలదు. విజయరాఘవనాయకుని ప్రసక్తి లేదు. కనుక మొదటి కథయే విజయ రాజప్పను. అయిన లౌకికశృంగారము కాదు. అలౌకికశృంగారమే. అయినను పదము నందు అలౌకిక శృంగారమును కలపించు లౌకికశృంగారమే కలదు. అలౌకికశృంగారము అంతరంగికము. లౌకికశృంగారము బాహ్యము.

శృంగారరసమంటి అని అంతరంగశాస్త్రగ్రంథము కందులో. అది బాహ్యరత్నవి రసమంతరికి అనుబాదము. కర్మశాస్త్రము లేదు. అందు నాయికాశక్తములు కలవు. మూలములోని లక్ష్యశక్తిములకు, తెలుగుపదములు కలవు. అంతేకాదు. శ్రీత్రయ్య పదములు 219 లక్ష్యములుగ కలవు. అందు మూడు పదములు లలింపలేదు.

సవేదాలక్ష్యము :

చ. కరముగఁ గట్టించె గునుమకల్పితతల్పమువందు జేర్చివం
దరముగఁ గొలిగించివసు దత్తరమందును ధైరుదేరగా
విరహకావంగఁ బారవనమెచ్చుచు చేతను నిల్చి వానికిం
దరమగుగా వసోద నెడఁదాల్చెఁగఁ జందులు ద్రోహ్యమందలన్

1. స్వయ - ముగ్ధ. అందు వసోద. పట్టచివ - తొలిసాదు శయ్యగృహముందు నాయకుడు బలాత్కారము చేసినందువలనవచ్చు మర్నాడు శయ్యకు లోనోపనని సఖిజము అలో దెలియజేసుకొనినందువల్లమున్న యీ నాయిక వసోదయని పిట్టోత్కారముగా వ్రాయబడినది. ఇందుల కుదాహరణము "శ్రీత్రయ్య పదములు".

"వచ్చేదికి బొమ్మనె? - వని వచ్చికి

మిన్నక వని వచ్చికి - హాలి పోరె చెలులాలి • వచ్చేదికి •

పడితి నే వందు బొమ్మ - పలుమాడు దన నోటి

మరువందు నయము చేసి చేపట్టి వచ్చి

పడకిందికి రమ్మననె నే రావంది

కడు వెదలించి నామ్మననె అమ్మ! నే వెరకు • వచ్చేదికి •

మచ్చికంటి! యిచ్చడివ్వుడు వచ్చినె లీతవచ్చెము

వచ్చి వసగా అట్టిన! వచ్చెంటి పినక

మచ్చిలావ గొడు బిట్టిన! వచ్చుద నంటి

వచ్చువగల రోవ గట్టిన! అమ్మ! నే వెరకు • వచ్చేదికి •

నెంత! నెమ్మిక లీచ్చి యల ముచ్చగోపాలదు

చెలిపాతికి వేమి దీపన! కయ్యజుమచి

అలిపి నోరు మూసిన! పదవచ్చె

తెలియవైరి నేమేమో జేసినె అమ్మ! నే వెరకు • వచ్చేదికి • 206

విప్రలబ్ధవచోతాలక్ష్యము :

చ. కరమున మారుపుల్ బెసవి కమ్ముక విధయు బట్టి యువ్వనొ
కరమున గుబ్బలం బొదివి కాలత విహితితోపహంతయు
వరుని సమీపభాగమున పైతరి గాగి మవోడ వండుమన్
పెరువమలీల హింస కరువయ్యునును బువరించు వగమున్.

2. స్వీయ - ముగ్ధుడు అందు విప్రలబ్ధవచోడ ఎట్లనిన - పరీణమల వాక్యము వంగితిని
చివందువల్లమున్న నాడుకుని అనుభవము తెలిసి కొనివందు వల్లనమ్మ

"చివ్వులాన నే నేమిటాగి - ప్రియ్యైనవమ్మా
కన్నచెల్ల కంచెవరుని - కౌగిలు మందుమనేరు" ■ చివ్వు ■

వల్లికి బొమ్మని చాల - సుధ్యలు చెప్పిరు
మంద్య బిడ్డ బొమ్మనేరు - మందమంతో లాలించుమనేరు ■ చివ్వు ■
మదనశాస్త్రము నేను - అరివెన దాన గాను

పెదయుడుని పానితోను - సరసము లాడుమనేరు ■ చివ్వు ■

మల్లికార్జున పామ్మనెని - మనసు నెమ్మరితోను

ఉల్లము రంజితగోప - ఒమ్మకతో నవ్వందమనేరు ■ చివ్వు ■

పల్లవారతి ! చివ్వి! - పలకు లందఱు నమ్మ

పల్లవు దా ముప్పగో - పాలునితో గూడుమనేరు" ■ చివ్వు ■ 173

ఇట్లు స్వీతయ్య పెదములు శృంగారనామకాలక్షణలక్షితములు. భానుదత్తుని
దనమంతరిలోని లక్ష్మణముల కంటి అజ్ఞాతకత్తికమ్మన శృంగారసమంతరిలోని స్వీతయ్య
పదములు తనవత్తరములు.

స్వీతయ్య పెదములు తలంకారశాస్త్రానుగుణములు మాత్రమే కాదు. వాల్మీకిత
శాస్త్రానుగుణములు కూడ. సంగీతపరిచందం కంటి వాల్మీకిపదధ్వనరంగములందు
స్వీతయ్య పెదముల సమగ్రస్వరూపము పాక్షాత్కరించును. అది రాగయుక్తముల వలె
అలినయగధీతములు²¹. ఇది అన్యమయ్య సంకీర్తనముల కంటి. రామదాసు కీర్తనల
కంటి. తాగయ్య కృతుల కంటి స్వీతయ్య పెదముల ప్రత్యేకత. ప్రతి స్వీతయ్య పెదము
వ్యత్యసంగీతపాపాత్మ్యరూప్రదేదే.

స్వీతయ్య తల్లి మృదులాతిమ్యధులము. మరురాతిమరురము. సంతాపనపాపము.
బెనుగుదనము తేనెపానకము. బాద సరళిగాంతికము. వ్యావహారికభాషావినివ్విహితము.
క్రియాపదములు వ్యవహారదలచి, వ్యాకరణయుక్తముగను కలవు.

"ఇంతకంటి రా వచ్చేమి చేయి"	33
"పలు వేదవతో బోలివా"	82
"ఈ వగలు చెంటి"	122
"ఇంతలో పామ్మనెట్లేవు"	169
నమ్మ చివ్వు రంజిత"	205
"అలిగితి పెండుకు"	22
" ఏ తీరి మది నెడవియుండు"	70
"ఎవ్వు తంచుకొందు నమ్మా"	100
"పెరి పచ్చిదే పామి నెడబాద"	142

“దేవము లీటువలె వచ్చెను” 202

పలుకు నుడికారముల కులుకు నీంగారములు కొల్లలు. అని కోటిదమణిద్యులులు. మొప్ప వగలు (1) కప్పిరు కావేరి కాలవ (7) కోగి వలె బోయి నా క్రుకుకు (13) మచ్చుమందులమారి ముదిత (19) అరపాంపుమాలలు (23) రాతిమనసులావనె (36) మారేష్టన వార్కోరో తీర్కోరో (43) ఉడుకుమచ్చ మనసు (46) ఈవిన పులి వంటి కోపము (47) దిక్కు చూలిన మోహము (53) వసులిన రెండుకు పిప్పి (61) ఇన్నాళ్లు మల్లాడివది (65) నావకాలము నాలి గలిక (72) ఎప్పి మందలీడితివో (85) గోరంపైన లేరాయె (97) ఎదపై మల్లెపూవు వలె మంచుకొప్ప (100) వేస్తల కాకలు (123) చక్కెర బొమ్మలు (127) తలికు పడుచు కళ్లులు (147) చూడని గూడని విందలు (174) రిలీ పాలి పెదములు (177) తానా చదివిన సర్వజ్ఞుడు (182) కోపము ముక్కున నున్నది (190) తిప్పగ మాట లాడర (191) తోటకూరదోంగ (216) పట్టి వెరలు (226) అల్లి లీల్లి ముడ్డులు (227) పచ్చి యీడులు (231) కంచము పొత్తువారము (232) ఇదెక్కడి కోరి (233) మేను పులిపులియైనది (237) చల్లవైన చందమామ (263) మరు లూరియున్నదిర (272) వచ్చి మనసో రాని మనసో (282) ప్రతము చెడిన మోము (295) ఉట్టి పడ్డట్టు వచ్చి (296) కోపాలా మువ్వగోపాలా (299) విందుకుండ వలె (303) పొక్కుపాడి చల్లపడ్డాయె (306) జుట్టు మాట లాడెనె (పుట 209) కడలేని విరుగున కాగి కరగి (పుట 220) మొదలైనవి.

కవి జీవితచరిత్ర కలదను పెదము లిప్పి:

“పెలువవంపె వచ్చిచేత - (ప్రేమ మారగా నిష్ఠుడు
చెలియ మువ్వగోపాలుడు - చిత్తము రంజిల్లి నేడు # పిలువ #

విరిగోలేలో రమ్మని - పరల అడమ జాల్మి
పరువముయిన నాటికి - పైడి యిదే నమయ
మరుచకు మో మాట - మన కిద్దరికీ పూట
చెడుకుచిల్లుడే పాక్షి - చెలి యనివ నా సాహె # పిలువ #

ఎమ్మెకాడు నేను - మెనపిన దివ్వనాడే
పెమ్మరిగా వొకవోట - బయ్యపుమండగ
పెమ్మన వేడుకతో - లామ సిన్లు ప్రాజ్ఞతే

కమ్మనిల్లుని కళి - గలసేమన్నది నిజెల్లు # పిలువ #

ఎంచాచికోటలో - వింపొండ వొకమాడు
యింపి గొర్రెపూక - పిలుపుమండగా

అల మువ్వగోపాలు - డగు వేంకటేశుడు # పిలువ # 236

కలువల కెదురై - గలసేమన్నది నిజెల్లు # పిలువ # 236

నన్ను పెండ్లాడుమమిళా - నా యావ మువ్వగోపాలా

అనున్న మోవారు వలా - లడుగుకుండ జోసేగని # వచ్చి #

చచ్చాల లాక మునుపే - పరుమలు లాడుచు సిన్లు

యిన్నారని మోహమన - నా కిచ్చిన బారెలు రంపి # వచ్చి #

ఎంతెంతో నను లాగించి - యింటికి బోడుకుపోయి

వింతపేయక నా మోచి - వింతలొందిన సొగమున * వచ్చి *

తెలియజేసి చివ్వువాడే - తెలియ మున్నగోపించి * వచ్చి *

అంటు విచ్చునెరిన - పులనాటు చేసిన సాచి * వచ్చి * 207.

ఇందు విరివోడి నేత్య కావచ్చును. పూర్వోదాహితమున "వేడుకతో వడనుకొన్న విటరాయుడే" అను వదములోని విటరాయుడు క్షేత్రయ్య కావచ్చును. విరివోడి, విటరాయుడు మువ్వపురిని కలిపి చదువుకోవటం, ఒకరి కొకరు మనస్సు పెడుట, వయసు వచ్చిన తర్వాత ఒక్కరిగంట నిజము కావచ్చును.

సురభి మాధవరాయలు

ఇతని కృతి చంద్రికాదీగయము. మదనగోపాలస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు జిజ్ఞప్రోలు సంస్థాపిని. రామరాజు వలన 1000 పసిలో అనగా 1580 వ సంవత్సరమునందు జిజ్ఞప్రోలుసంస్థాపనమును పదపినట్లు పన్నుడు కలదు³⁴. రామరాజు అభియోగమరాయలు కాదు. ఆ కాలమునందు అభియోగమ రాయలు లేడు. సురభి వారి వంశచరిత్రములోని సన్నుడున పసిలివంశ్యు లేడు³⁵. అందు ప్రాథమిక రాయల పాంధ్రరాయకులైన అన్యతరాయకన్యారాయల పాంధ్రరాయకులైన రామరాజు మహారాజుగారు" అని కలదు. అతడు రామదేవమహారాయలు అగును. అతని రాజ్య కాలము 1619-30 పన్నుడు ప్రారంభకాలములోని పసిలివంశ్యు 1040 కావచ్చును. తెలుగు నాయగు అంకకపైన శ్రుతిలేమైన సుప్తి అగును. 1040 పసిలి అనగా 1620 సంవత్సరము. అది రామదేవమహారాయల రాజ్యకాలమే కాబట్టి చంద్రికాదీగయము రచనా కాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు సుచంద్రుడు రాజు చంద్రిక అను రాజకుమారిని వివాహమాడుట ఇతి వృత్తము. సుచంద్రుని జైత్రయాత్ర ప్రథమాశ్వాసము. చంద్రిక జన్మవృత్తాంతము ద్వితీయాశ్వాసము. చంద్రికాసుచంద్రుల ప్రథమసహాచార్యు తృతీయాశ్వాసము. చంద్రిక విరహము చతుర్థాశ్వాసము. చంద్రిక వ్యయంపరము పంచమాశ్వాసము. చంద్రికాసు చంద్రుల వివాహము షష్ఠాశ్వాసము. వ్యయంపరము నైషధప్రభావము. ఇతిరమ్యై ననం చరిత్రవృత్తావము. చంద్రిక జన్మవృత్తాంతమే ఇంచుక కథమట్లు. అది గిరిక జన్మవృత్తాంత మునకు ప్రత్యామ్నాయకల్పనము. ఇతివృత్తవిభక్తానామే కాదు; పెద్దకథనము కూడ భట్టమూర్తి పెద్దకథనమునకు ప్రతిబింబప్రాయము. మమచరిత్రమునందు పరి శ్లేషాశ్లేషము కలదు. వర్ణనాభూయిష్టత కలదు. పంగీత పాపాత్యనామకవిద్యాయుగళనము మృగ్యము గాని, పంగీతప్రపంగము కలదు. గిరికావసురాజుల సంబోగాంతశిశ్యాము బ్రహ్మానందరామభవము. చంద్రికాసుచంద్రుల సంబోగాంతశిశ్యాము పెరబ్రహ్మపా యుజ్యము. మమచరిత్రము జాతిరత్నము. చంద్రికాపరిణయము కృత్రిమరత్నము. అంతే కాదు. చంద్రికాపరిణయము పిల్ల మమచరిత్రములందు పెద్ద పిల్ల మమచరిత్రము. పిల్ల మమచరిత్రములందు చంద్రికాపరిణయము పెద్దది మాత్రమే కాదు; దొడ్డది కూడ.

గిరిక జన్మవృత్తాంతమున శక్తిమంతికోలాహలవృత్తాంతము. చంద్రిక జన్మవృత్తాం తమున కుముదకావవృత్తాంతము. సుచంద్రుడు. హేమకూటపర్వతమును విలీకించు పెడవిజునుకొని పడిన పిందామును వధించును. ఒక పురుషుడు అవతరించును. అతడు కుముదుడు. కిన్నుదుడు. అతని శాపవృత్తాంతమునందు చంద్రిక జన్మవృత్తాంతము అంతర్గతము. పారిజాతారణ్యమునందు మంతుడును ముని బ్రహ్మార్యమును కీరి, మమమంత్రమును జపించును తపస్సు చేయును. తపోభంగము కలిగించుటకు బ్రహ్మ తలపెట్టును. చిత్రలేఖ తనంతల ముందునకు వచ్చును. బ్రహ్మ మన్నునని తోడిచ్చి పంపును. వంశంతుని పచ్చిని చిత్రలేఖ ఎంత పంగీతవల చేసెను, వనంతముని చరింపలేదు. చిత్రలేఖ అతని పాదములు తాకి సేవింపవచ్చివని ప్రార్థియవకును.

ముని అటకంట చూచి, పెంటవే కమ్మలు మూసి, ద్యావమగ్నమౌదును. చిత్రరేఖ నవ్వును నవోక్తరాశునిని శృంగార మొలకటయును. ముని విశ్రింక అంగీకారముగా భావించి, అతని హస్తము పట్టుకొని లాగును. ముని ఆగ్రహోదగ్రుండై మమకవనితనై జన్మించి, మధుపాయి భార్యవై కమ్మని జేంచును. చిత్రరేఖ అతని కల్లమోడమడి గోలపెట్టును. ముని జాలినది, సురంద్రుని భార్యవై కమ్మని శావమును మార్చును. చిత్రరేఖ చంద్రికగా జన్మించును. ఆమెకు పెంగీతము వేర్బులకు బ్రహ్మ కుముడుని ఏయోగించును. అతడు వేర్బురుండును. ఒకవారు కుముడుడు సరస్వతి తిరిసిన పర్విత్రాగములు చంద్రికకు వేర్బులకు నచ్చునెడ, సేమకూలగ్నాద్రినిది ఒక మునికాంతను చూచి మోహించును. మునికాంతుని మోసము సేయబోవును. అత డది గ్రహించి సింహముగ పుట్టుచుని జేంచును. ఇది చంద్రిక జన్మవృత్తాంతము అంతర్గతమైన కుముడశాపవృత్తాంతము.

చంద్రికాపరిణయములోని సునంద్రుడు, చంద్రిక, కుముడుడు, వనంతుడు, శ్యామ, క్షణదోరయుడు, చిత్రరేఖ, తమిషుడు అను సేరులు అవ్యవస్థసంబంధము కలవి. ఇందేమైన అర్థవాదము కలదేమో అన్వేషకము.

చిత్రరేఖ గానకాలము :

"సరసిత్వంబును గేం మోని యం యోహివోరీ పట్నన్ తిరి
మృగిగా మారి యటంచు రిప్పుని మగ హుమ్మూరి యంచున్ విభా
వృద్ధవాదానవత్కే దానతికి మించన్ గొలి వాయింది ని
బ్బారపున్ వేడుకజేయు పంతునిదముల్ పట్నంన్ నవ్వుట్టువన్" 96వ. 2ఆ.

చిత్రరేఖ నాట్యదైవిద్యము :

"అతిరే సైవరి తిరు నిల్వడలు పిటానయ్యరే సేరణే
కలవం తొర సరాళివారినయ్యైతిర్యంబు మెట్టని కే
పుం పైరితి యువో వివిర్బలకరాంబోశాతపిన్నాసమం
చరివేణాల్ విమలింప పల్లి నటనం బా కొమ్మ తత్పన్నుదిన్" 97వ. 2ఆ.

చంద్రిక సంగీతసామర్థ్యము :

"తాన దాతురి కద్దుతముఁ దాల్చు నీలిక
నరమణిష్కత్తికల్ తిరుము బాం
మనగావడుగుఁ గ్రోలి తనివొంది బయలొప్పు
గతి కిలారతి జరిపెమ్ముఁ గురియ
యలింయెట్లెతుం పిమ్మరి తత్త్వమానిన
తాయ నాకులు పిన్కలంకఁ దాల్చి
బలు రక్త్రో మండి పెట్టుకాంక వెలు
నడు దారి నర్థికల్ కడుఁ జీగుర్చి
చోరిముపేటికాపనట్లై నిసంచె
గలసి గావము సేయు రూకాంతవృత్తిఁ
గలసిదగ్గఱఁ గాంచి యుయ్యనకులండు
తాం నాశ్చర్యబంధాఁ రేరే వప్పుడు" 44వ. 3ఆ.

చంద్రిక ముసలికాసినయే కాదు; పన్నెడమును ముసలికాసినము. ముసలికాసిన
లోని సుప్రసిద్ధమైన, సుమనోహరమైన "లలహానాసాంగవంశావతదవంగ" అను

హిరణ్యకశిపుని మౌనాభిషేకం
 జాలామృతశ్లోలమెట్టుదొడు
 రాగనిధిధరమాగమోగాంతమపరాగ
 రాగావరణభాగరాశివనవ

కీలగ్నావ్యాధిమాంసపుటపకారి
కాలేషరపటిలితార్థగాత్మ
రాశీవజ్రవాణివాణీవనిరలాడి
రాణీవజ్రరాణితామ్రపరిక

దేవ్యమునుకొంతకొంతలాత్పర్యస్పష్ట
మనవిమమభాగభాగనంపూతకలిత
లిలకమరుగందగందపంచులుకొల
కనదనిరదామ యిచ్చనిక గంట" 53

ఇందు "లలితాతాపంగి" పద్యముతోనే లయ, తాళము, రాగము లేదు. మూడు పద్యము లేదు. రామణీయకము లేదు. విధిలమైన అనుకరణమే కలదు. ఇది సావనస్థిత ప్రాము. ఇది మూడు కట్టిన పీఠము.

శ్లేష వసుచక్రితమునందు ఆప్రయత్నసిద్ధము. ముకుమారము, చంద్రికాపరిణయము నందు సప్రయత్నసిద్ధము. కలినము,

“యతికులంబరరై వెక్కువంబుద్దియైదు గను ఏడు రాక మ
ద్దికతమవచ్చి రావగలి మేగ యలంబం గలంబ పంతతో
ద్దితతరంకబాకముం రావకొద్దిరవ్వనానా
దొలి మను నా కులాళిగ గనుమే దరక దక్షిణ రావచ్చుముల్.

[illegible]

చంద్రావతారము ముందును పూర్వ (85-112వ. 1ఆ.) నామక (113-127వ. 1ఆ.), ప్రధాన (151-165వ. 1ఆ.) వగ (3-18వ. 2ఆ.) ము (19-20వ. 2ఆ.) నామ (3-30వ. 3ఆ.) నామకవిధాన (91-96వ. 3ఆ.; 3-25వ. 4ఆ.) యుగ (106-147వ. 3ఆ.) వసంతయుగ (26-45వ. 4ఆ.) నామకవిధాన (46-49వ. 4ఆ.) వసంతకాల (50-63వ. 4ఆ.) ముగ్ధవర్ణము (64-65, 78-91వ. 4ఆ.) జులకీరి (66-77వ. 4ఆ.) మృగవర్ణము (92-97వ. 4ఆ.) అంధకర (98-99వ. 4ఆ.) వర్ణక (100వ. 4ఆ.) చంద్రవర్ణము (101-106వ. 4ఆ.) చంద్రావతార (107వ. 4ఆ.) చంద్రవర్ణము

సమీరోపాలంక (108-122వ. 4అ.) శిశిరోపాలంక (123-126వవ. 4అ.) తంబ్రాప్రసూయ
(127వ. 4అ.) ప్రభాత (129-133వ. 4అ.) మార్యోదయ (136వ. 4అ.) స్వయంవర
(3-144వ. 5అ.) వివాహ (2-138వ. 6అ.) వర్ణవములు కలవు.

ఏలకూచి బాలవరస్వతి

అసలు పేరు ఎలకూచి వేంకటకృష్ణయ్య. బాలవరస్వతి లింగదాసుమమ. ఇతని క్కురులు 1. కార్తీకేయార్కురయము 2. ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీక 3. నామనపురామము 4. బాహుప్రబంధము 5. సుబాహితరత్నావళి 6. పద్మాసానివరణశాస్త్రము 7. రంగ కొముదీనాటకము 8. చంద్రికాపరిణయము 9. యాదవరాఘవసాంధవీయము 10. బ్రాహుగోత్రప్రబంధము. ఇందు ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీక, సుబాహితరత్నావళి, చంద్రికాపరిణయము, యాదవరాఘవసాంధవీయము, నాలుగుక్కురులు మూత్రము ఉపలబ్ధములు, మొదటి రెండు ముద్రితములు. కడమ రెండును అముద్రితములు.

చంద్రికాపరిణయమునందు కార్తీకేయార్కురయము, ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీక, నామనపురామము, బాహుప్రబంధము, పద్మాసానివరణశాస్త్రము పేర్కొనబడినవి. బాహుప్రబంధము ద్రవక్తి తర్కాత పీఠపాదము లుపైమయినది. అందు సుబాహితరత్నావళి ఉండవచ్చును. యాదవరాఘవసాంధవీయమునందు రంగకొముదీనాటకము, చంద్రికాపరిణయము, ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీక పేర్కొనబడినవి. ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీకయందు రంగకొముదీనాటకము, పద్మాసానివరణశాస్త్రము, బాహుప్రబంధము చంద్రికాపరిణయము, నామనపురామము, బ్రాహుగోత్రప్రబంధము, యాదవరాఘవసాంధవీయము పేర్కొనబడినవి. ఇది చిట్టచివరి చేర్చిన దగును. కనుక పై క్రమము.

ఆంధ్రశక్తినింలామణీ బాలవరస్వతికి కీలకవాసునందత్తరమునందు లభించినట్లు అచ్చుకవీయమునందు కలదు. (50వ. పే.) అచ్చుకవీయము 1656 వ సంవత్సరమునందు రచించినట్లు అచ్చుకవీయమునందే కలదు. (33వ. పే.) 1656 వ సంవత్సరమునకు పూర్వము కీలకవాసునందత్తరము 1608 వ సంవత్సరము. కాబట్టి బాలవరస్వతి క్కురుల రచనాకాలములు 1. కార్తీకేయార్కురయము 1605 ప్రాంతము, 2. ఆంధ్రశక్తినింలామణీటీక 1610 ప్రాంతము, 3. నామనపురామము 1615 ప్రాంతము, 4. బాహుప్రబంధము 1620 ప్రాంతము, 5. సుబాహితరత్నావళి 1625 ప్రాంతము, 6. పద్మాసానివరణశాస్త్రము 1630 ప్రాంతము, 7. చంద్రికాపరిణయము 1635 ప్రాంతము, 8. రంగకొముదీనాటకము 1640 ప్రాంతము, 9. యాదవరాఘవసాంధవీయము 1645 ప్రాంతము, 10. బ్రాహుగోత్రప్రబంధము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

సుబాహితరత్నావళి అట్లెప్పుడు సంస్థానాధిపతి మల్లభూపాలునికి అంకితము. వరాంకితము. చంద్రికాపరిణయము పెద్దియాల సంస్థానాధిపతి జాబ్బి వెంకటాద్రి ప్రేరణమున పద్యశ్రీదీపికి అంకితము. చైవాంకితము. యాదవరాఘవసాంధవీయము వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. చైవాంకితము. మల్లభూపాలుడు సురరి మారదరాయల తండ్రి. మారదరాయలు బాలవరస్వతి చేత భర్తృహరి సుబాహితరత్నావళిని తెలుగు చేయించి, రెండు వేల దీనారము లిచ్చి తండ్రికి అంకిత మిచ్చించినట్లు ద్రవీతి కలదు. అది వాస్తవము కావచ్చును. అంతేకాదు. రామచంద్రరాయలు సురరి మారదరాయలకు ఇచ్చిడు ఇచ్చిన కాలము 1620 వ సంవత్సరముని పూర్వీకము. కాబట్టి సుబాహితరత్నావళి

దనవాకాలము 1625 ప్రాంతముగల సువంగతము.

అంధ్రకర్ణాటకామణీలేక వ్యాకరణశాస్త్రాభ్యాసము. అది శాస్త్రవాక్యాయుత్రకు నియము.

సుభాషితరత్నావళి భర్తహరి సుభాషితరత్నావళికి తెనుగుపేత. భర్తహరి వాడుక. సుభాషితరత్నావళి వాడుకప్రధానమునకు చెందిన కృతి. శతశత్రయము కాదు. శ్రీశతి. ఏకశతకము. శృంగారశతకము, వైరాగ్యశతకము అనుట స్థూలనిర్దేశము. శ్రీశతి అనుట మాజ్యునిర్దేశము. ఏకశతకమునందు పది దశములు కలవు. మొదటి ఎనిమిది లోకములు. రెండవ రెండు - దైవపద్యతి, కర్మపద్యతి - అలోకికములు. శృంగారశతకమునందు అయిదు ఏకశతులు కలవు. మొదటి రెండు లోకములు. తర్వాతి మూడు - కామిని గర్వము, సువిరక్తపద్యతి, దుర్విరక్తపద్యతి - అలోకికములు, వైరాగ్యశతకమునందు పది దశములు కలవు. మొదటి అయిదు లోకికములు. తర్వాతి అయిదు - యతివృత్తిని సంపాదము, మనవృత్తిని దాపయమునము, విశ్వానిత్యవృత్తినివారము, శివార్చనము, అవధూతరక్త - అలోకికములు. లోకకా లోకికమృత్యునము వాతసంప్రదాయకనెత్తి. వాతసంప్రదాయము తెలుగు దేశమునందు, తెలుగు సాహిత్యమునందు పరిపూర్ణము కలగినందు పదునామకలగినందు కలదు. పదునెడవకలగిన భర్తహరివాడు సుభాషితరత్నావళి ఎలకూని బాలసరస్వతి మాత్రమేగాక, పుష్పగిరి తిమ్మన, పదునెనిమిది దశకలగిన ఏనుగు లక్షణకవి కూడ తెనుగు పేయుట విశేషము.

ఎలకూని బాలసరస్వతి శ్రీశతి లలినినది. పుష్పగిరి తిమ్మన ఏకశతకము మాత్రమే లలినినది. ఏనుగు లక్షణకవి శ్రీశతి లలినినది. బాలసరస్వతి తెనుగుపేత కంటే, తిమ్మన తెనుగుపేత మేలని, తిమ్మన తెనుగుపేత కంటే బాలసరస్వతి తెనుగుపేత మేలని, అర్చిప్రాయశేధములు కలవు. ఇట్లనే తెనుగుపేతల కంటే ఏనుగు లక్షణకవి తెనుగుపేత మేలని విశాదిప్రాయము.

బాలసరస్వతి ఏకశతకమునకు సురభిమల్లా ఏకీకావచ్చును! అని, శృంగార శతకమునకు సురభిమల్లా మానిమిమన్నలా! అని, వైరాగ్యశతకమునకు సురభిమల్లా వైరుపీడూషణ! అని మకుటములు కలవు. అవి సురభి మల్లదూపాలనికీ అంకితము పేయుట వలన అపరిహర్యములు కావచ్చును. కాని, మకుటములమఱియే సుత్రేత, శార్వలములే శరణ్యములు. అందువలన శ్లోకముమఱియే పద్యమును ఎన్నుకొను స్వీకరణ్యము లేకుండపోయినది. చిన్న శ్లోకమునకు పెద్ద పద్యము రచించుటవలన తెనుగుపేత తేలిపోయినది.

"బోధలో మల్లార్చనాస్త్ర ప్రథమే ప్రియదూపితా

అపరిహారాన్యో జ్యేష్ఠమే సుభాషితమ్."

"పతంతయు వృద్ధి మల్లార్చనముల పరిజ్ఞాను లృప్తవాణు లా

తతపంచమ్యద్యుపైవచ్చు రితరు ల్లక్ష్మిని వజ్రావదా

పితలాపై ద్విమవార లీల యుడలన్ జీర్ణులులోగాక యా

ద్యుతము భ్రష్టిన సూక్ష్మము బుగ్గరిమల్లా ఏకీకావచ్చును! 2 ఏ. శ.

పరిజ్ఞానులు మల్లార్చనములు, మహివాణులు సురభిమల్లులు, ఇతరులు అజ్ఞానదూషితులు, సూక్ష్మములు ఒడలన్ జీర్ణములు - అను శ్లోకభావములకు, పతంతయువృద్ధి.

ఆతతనందన్... దుష్టు తల్లిని, అర్హతనులేనిన అనుచు పెద్దపూరణార్థములు. ఏమనగా లేదను క్లేమనులోని స్వనిగ్మము, పెద్దమునందు నార్థము. స్వయందూహితలు మదదుష్టనిత్యలు కారు. గర్వదూహితలు. అతేదోపచారులు స్వయంకృతాపరాధులు కారు. అజ్ఞానదూహితభావులు స్వయంకృతాపరాధులు. తీర్థమే టూతార్థకము. టౌగాక తద్గర్వాద్యకము. క్లేశార్థము కంటే బిష్టము. అంతకారు. మాటిదనము, రాటిగతి క్లేశమునందు జీవలక్ష్మము. అది పెద్దమునకు అందని పలుము. క్లేశము సతనము. పెద్దము నిశ్చయము. తిమ్మన తెనుగుసేత ఉత్పలమాల. అది కూడ నిశ్చయము, ఏమగు లక్ష్మణుడని తెనుగుసేత తెలిగితి. సతనము.

శార్దూలక్లేశమును శార్దూలపద్యముగ రచించునెడ కూడ బాలపద్యుతి తెనుగుసేత సేనము.

"ఉద్వృత్తు ప్రవహర ఏమి తరతే పతే యే ద్రూణే
రాగనితే మాప్తపక్ష మెదం కుద్వృత్తు నామ స్వతామ్.
శిఖాగ్జరమక్తి కేవ లిలితా ఫుద్భాయుచేద స్వయం
మద్భవో ఏ కఠోరి తాపమధికం రోమాపః కేవ సా." 15 శ్లో. ౪.
ద్రూణే అర్చనము లక్ష్మణానందంబు ల్లేతము లోని యెం
తే రాగాచ్చర మెంతి రమ్యులన యుద్వృత్తులు పెట్టెమలో
మారాక్షుతలక్షణానందము మద్భవత వృద్ధు మా
గా నిట్లను వినితమో సురలిమల్లె మోనిమన్మలా 14 శ్లో. ౪.

లేదశక్తియు దాదల్యములోపాలు శారదర్యమును వ్యక్తము సేయును. పెద్దము నందు దాదల్యమేగాని శారదర్యము లేదు. రాగాదీప్తిత - ఓష్ఠపల్లవము శక్తిశారదర్యము, అష్టగోరవము కంది. పెద్దమునందు శక్తిశారదర్యము లేదు. అష్టగోరవమును లేదు. శిఖాగ్జరమక్తి సుష్టము. అక్షరైశుభాక్షరాలి క్షేప్తము. అధికతాపమును కలిగించుచునవి క్లేశార్థము. ఎట్లను అని పెద్దపల్లి. "పెట్లను" కు "ఎట్లను" అనుప్రాసము కావచ్చునుగాని, క్లేశార్థము రాదు. క్లేశమునందు లేని వినితము పెద్దమునందు కలదు. అది గణ మాత్రయోజన. తిమ్మన తెనుగుసేత అలింపలేదు. ఏమగు లక్ష్మణుడని తెనుగుసేత ఎంతో మెలుగు. శక్తిశారదర్యము లేకపోయినను, అష్టగోరవము కలదు.

పెద్ద క్లేశమును చిష్టపద్యముగ రచించునెడ సహితము బాలపద్యుతి తెనుగుసేత మృగాతిక్రమము.

"కెం కమ్మ కందరీర్ణ ప్రాణు మునగతా నిర్దృతా నా గిరిర్ణ
ప్రదర్శితా నా తరుర్ణ పరవలభ్యతో పల్లరివల్ల శిఖా
వీక్ష్యే యమ్మలాని ప్రాపి మనతప్రక్షయాలాం శిఖాం
దుఃఖాపస్వల్పనిత్యస్వయంవచనాత్మహులాని." 25 శ్లో. ౪.
ద్రుమశాలీధనవల్లంప్రకర మట్టు ల్నిచ్చినే శైలా
ంములందున పంమాలకందణంబు ల్గాడయ్యెనే కృష్ణం
జ్ఞుమహాత్మమదానిరాని బొమ లుగింపించు మన్మలా గా
ల్ల మరం లేదు జూలికి మృగరీమల్లె ప్రైవీమదాలా." 25వ శ్లో. ౪.

ఏనయును బొత్తిగా లేని ఏనుం ఏడుపుతో అలింపిన స్వల్పరసమునందని గర్వ మనెడు గాలికి కడలాడు బొమలివలు కల మొములు చూచుచుండుటకు - గునాలి

కందమూలములు, కొండలలో పెండ్లున్నా వావన్నెపామునామే? చెట్టు మధురమైన పండుములు, నారచీరలు ఒనగు కొమ్మలు ఏతగి నామనామే? అని శ్లోకావ్యము, అది పద్యమునందు అన్వయము. శ్లోకములోని " యజ్ఞావ్యర్థానిత్యమ్మయ" సమాసము పరశము. పద్యములోని "కృత్యోజ్ఞామనాగ్నిత్యమద" సమాసము కఠినము. "పృథ్వీ యున్నా భాని" వ్యంగ్యవాచన కంది. "కల్ప ముదం బేమి?" నాన్యతాదోషము పారయునది. శ్లోకము ముది విషయము. "జనాని" విషయము కాదు. అంతేకాదు, పద్యమునందు చెట్టు కొమ్మల పుట్టు నారచీరల పండుగాయము సమగ్రములలో ద్రవీకరించినా? అనుట, పలుమూలకందములు పద్యతనమూహములందు పాదయ్యేవా అనుట సహజము కాదు, కృతకము. పుష్పగిరి లిమ్మన తెనుగునీత లలింపలేదు. ఏనుగు లక్ష్మణకవి తెనుగునీత సహజమందరము.

చంద్రికాపరిణయము మరలి మారచరాయల చంద్రికాపరిణయము కంటి ధివ్విము. మారచరాయల చంద్రికాపరిణయము సమచరిత్రమునకు వంతపాటు అయిన ను, సమచరిత్రము చరిత్ర ప్రత్యావేదివృత్తము కలది కాదు. కల్పితేతివృత్తము కలది. అందుకు ప్రత్యావేదివృత్తమున చంద్రికాపరిణయము రచించుట బాలనరహిత అశయము కావచ్చును. భట్టుమార్కె సమచరిత్రము భారతిప్రకృతము. బాలనరహిత చంద్రికాపరిణయమును భారతిప్రకృతము".

"పరికించి కంటి ధీమఁడు
దరళ. కాకిచికిష్క వృథుం
వరంబు వేడ్కఁ జేకొని
పరిణయమైవట్టి యాదిపద్యకఁ డగున్.
ప్రకటముగఁ గల్పనాశర
లోకకృష్ణ యమగ్ని యుది ప్రయోగాగ్రహ
రి. కృతియై
ప్రకృతవృత్తంబు మొఱయఁ బరికల్పించున్."

యోదవరాసుపాండవీయము (త్ర్యంబికావ్యము. భారత, భాగవత, రామాయణము వరముగ అర్హతయము. ద్వ్యంబికావ్యము కంటి త్ర్యంబికావ్యము చిత్రకావ్యము. భారతవర్షాని అలిప్రాముమిది ¹⁶.

"ప్రజ్ఞకును పాక్షి యరయఁ గల్గెంబు కాన
నద్యుతంబైన నా ప్రజ్ఞ కమగుణంబు
గా వితరదప్పరంబైన జన్మ మెట్టి
సేయువాడో యంచు యోతంది మదిని.

మెండ్లపట్టి పరిత్రాణయలనే మోడో మరకావ్యములో
రండిం రొగ్గియ నేని రుదీమలు తత్కృష్ణాదికల్లమపై
మండన్ గామవక్తవృత్తాంధవకలాయత్నపంధంబు నా
కాండత్యం బలదార శైవచంద్రాభిరీత నే శేవదన్.

శ్యాంబై కొంద యేమీమి త్ర్యంబికములు
వేసితి మఱుదు రది కల్లపేయి నేని?

సరములకు ప్రతపద్యవిద్యయ మునంగు

వారు కబ్బంబునకు పాటి లేరు గాన
 ప్రకృతి కదాలోతయ్యే
 మోహమెరి యందు నిజము కట్టజేసె
 రికవరచు యున్న
 పక్కన్ యొక్కొక్కయెడల ఇతయై వెళుదున్."

ప్రజ్ఞావదర్శనమునకు, వాక్యాంకిత్యప్రకర్షకు, ప్రతివర్తనస్మయప్రతిస్థాపనమునకు,
 త్ర్యంబికావ్యము సాముగరిడీయే.

సవరము చినవారాయణనాయకుడు

ఇతని కృతి కువలయాశ్వుచరిత్రము, పినతండ్రి, రత్నత తండ్రి అయిన పెదవారాయణనాయకునికి అంకితము. అతడు “సముఖంబుభానుపై... విజయశాసిత.” (16వ. 1ఆ.) “శ్రీరంగరాజకుమారదీపవేంకటరాయలుభుజాలంపచోరుబులపెదోపాయదురీణు” డు. (17వ. 1ఆ.) “పేనెంకటరాయలుభూపిరుని కరుణఁ బరగు” వాడు. (59వ. 1ఆ.) “తన కీర్తి ముగ్ధులంతపూరించుముఖ్యగోలాపరీంద్రులు కొనియోడ..... వెలయు” వాడు. (60వ. 1ఆ.) “పేనెంకటప్పపాలశ్రీమహారాయచక్రవర్తిమండలంబందనాయితమకోదా మాలిరామంబుచీరక్ష్మావర్ణము” డు (165వ. 3ఆ.) అనగా మట్టి అనంతరాజుతోపాలు సవరము పెదవారాయణదీపవేంకటమహారాయలు పామంతరాజుని అచనాచానమగును. శ్రీరంగరాజకుమారుడైన దీపవేంకటమహారాయలు మూడవ వెంకటపతిదేవరాయలు. (1630-42) మట్టి అనంతరాజు పిద్దవటశాసనకాలము 1606 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము. ఇతడు కొనియోడిన, అతడు క్షామండల మొసగిన సవరము పెదవారాయణ ప్రాబంధకాలము 1610-40 అగును. కాబట్టి చినవారాయణ కువలయాశ్వుచరిత్రము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

కువలయాశ్వుని చరిత్రము. కువలయాశ్వుచరిత్రము. కువలయాశ్వుడు తిరుద నామము. అచలు పేరు ఋతర్థజాడు, చినవారాయణ కువలయాశ్వుచరిత్రమునకు మూలము మార్కండేయపురాణములోని అలర్కచరిత్రమునందలి కువలయాశ్వుని వృత్తాంతము. అది విమిత్రమాత్రమైన ఆధారముగ ఇది వ్యతంత్రకావ్యము. మూలమునందు కువలయాశ్వుడు పాతాళకేతుడను రాక్షసుని సంహరింపకముందే, మదాలసాకువలయాశ్వుల వివాహము జరుగును. మదాలస ప్రాణాన్ని కుండల తపస్సు చేసి దివ్యగతి కీగును. పాతాళకేతుని హిరదుడు తాళకేతుని మాయ వలన మదాలస మరణించును. అశ్వతరుడు పరవ్వలీపరధిపాద్మైవ నంగీతవిద్యవేత శీవుని మెప్పించి, మదాలసను తనయంగా జడసి, కువలయాశ్వునికి ఒపగును. అతడు మదాలస పుత్రులకు తత్వోపదేశము పేయును. అలర్కతుడను మదాలసపుత్రునికి కర్మమార్గమును ఉపదేశించును. కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు కువలయాశ్వుడు పాతాళకేతుని సంహరించిన తర్వాత మదాలసాకువలయాశ్వుల వివాహము జరుగును. కుండల మదాలసతోనే ఉండును. తాళకేతుడు మదాలసను, కుండలసను అవహరించును. అశ్వతరుడు శీవుని మెప్పించి, మదాలసను రప్పించి, కువలయాశ్వునికి ఒపగును. గంగాగోరింపాదము కలదు. జయంతి, వలకూబరులు తాళకేతుని సంహరింతురు. తారాజయంతి, తారావలకూబరశృంగారవృత్తాంతములు కలవు. ఇవి అమూలకములు.

ప్రథమాశ్వాసమునందు కలానాయకుని పరిచయము కలదు. ద్వితీయాశ్వాసము నందు ప్రతివాదుకుని పరిచయము, నాయకప్రతివాదుకుల యుద్ధము కలదు. అది కొలదిగ తృతీయాశ్వాసమునందు కొనసాగింది. అది పూర్వకాలికయుద్ధము కాదు. సమకాలికయుద్ధము.

“ఈ రీతి పైవ్యమంగయూ
జేరిన, నొక బయలు రావీరించు తలుచన్
దేవ పేయం బనిది, గు

దారము తెల్పింది, యంతట ప్రసిద్ధింకన్.” 85వ, 2అ.

“దొంగలు నిర్మి యుబ్బుగఁ బ్రేడిత్రాత బో

మృగ గుడారలు లపయ్యవారుఁ

గొయ్యలు వాటి యాకులతోడి రెమ్మల

వాలంపు గుడిపెలు పైచువారుఁ

బొమ్మలెఱి గుంతములు, నేర్పి యామోద

గడితెంపుఁబచ్చడా జ్ఞప్తువారుఁ

బచ్చిక బ్రాహ్మడు పాటఁజెక్కి పూ

బోరదిండ్ల ముమ్మగాఁ గడియవారు

వచ్చుముగ నీటి కందున లరియవారుఁ

బురుగుప్పుటలు బెడద ముల్గురును వొక్క

పరిగ వచ్చురుఁ బచ్చిట్లు చటమవారు

నైరి తద్యేభఁ బాఠెలు వార బిల్ల.” 107వ, 2అ.

“ఒకవరి యొడ్లలోని దిప్ప బుగ్గత పైను తుప్పాకిమందు గుం

డ్లకు మురీయ కాశి యచటంబడు నావులఁ గోలుగొట్ట నీ

య బుఁ దెనంగి యంత రరియంబడి, యచ్చిటివారలం గకా

వికలుగఁ దోలి యొడ్లు పెరిపిందిరి చేరువకాండు మెచ్చగన్.” 134వ, 2అ.

తుప్పాకిమందు తోపాటు నల్లమందును కువలయాళ్ళచెత్రిత్రమునందు కలదు.

(115వ, 2అ.) “ఉక్కళిప్ప నల్లమందుల యింటికాండు.”

తృతీయాశ్వాసమునందు మదాంధాకువలయాళ్ళల ప్రణయము, విరహము,

నివీరముగ కలపు, కుండల మదాలప పొందర్పమును కువలయాళ్ళనికి తెలిపిన తీరు

ప్రత్యంగవర్ణనము కాదు. ప్రత్యేకతాప్రకటనము.

“పెరికి హుటలు? నాటికి

నేటికి మగవాడు చలచునే కదిలి ఏమ మా

బోలి తటాయనఁ జాచిన

నాటరి నెంచున్ మనోబుజ్జాగ్మునందున్” - 70వ, 3అ.

“కాలపునకు వేగల రంద నిప్పుము గాగ

నగరులోపలఁ బొచ్చి మా నాచి చక్క

దము పీక్షింది, యాచి నిర్దంపుఁజెక్కి

నొక్క ముద్దిడుకొని నొచ్చి నొక్కవేర.” 71వ, 3అ.

చతుర్థాశ్వాసమునందు నాలుకావహరణము, నాయకవిరహము, అశ్వుతర

వృత్తాంతము, కువలయాళ్ళుని నాగపురప్రవేశము, మదాంధాపీక్షణము, తారాజయంత

నలకూటరవృత్తాంతము కలపు. జయంతుని విలాసము, నలకూటదుని విలాసము

నమకాలికవదిలెవివకారములే.

“తారావరూలి బందకోరుగాఁ జేసె

మన జయంతుడె జాణయెడు వారు

నదిగాక మోహించి దత్తచి బంటుగా వేలు
కొనుటకై యుట్టువ్వెదమడు వారు
దీని కేమాయెనే? వానిగాక మతివ్వ
దీని చిట్టదట మారు మనెడు వారు
వది యంత వాని మాయలకు లోగునె యెంద
తీనిఁ జక్కఁబెట్టువో యునెడు వారు
వగుచు నచ్చర పెచ్చెలు లాడుకొండ
విగళముతోడ మదరాచ్చి విగుడు విగిరి
పెంటుగావలీ మోస్త్రులు మోగుంప
బూరరాచి మగిరిఁ బోవు వేల." 184వ, 4ల.

పంచమశ్వాసమునందు తారావలకూలదవీలాపము, రంభాచిరహము, వారదా
గమము, జయంతవలకూలదసంపుర్ణము, తాళకేయనంచరము, మదాలసాశువల
యాశ్చరివాహము కలవు. వాయుకానాయకపాఠోగళ్యంగారము మూడవప్రాయము.
"పెరుగు చిలువవృత్తులున్"

"లేచి నిలువుననే కొలలించుకోమను
ఏరుల సామెత్తు మంచి, పెచ్చెగులు రుచ్చి,
కప్పురపురాచి గుచ్చు బాగా లోపంగి,
పెదరి తమకంటు రెట్టింప బుచ్చుగించి. 109వ, 5ల.
అలరు లాపవ తుమ్మెదలో? విచ్చివునె రంగ?
తరుణి! చూత మటంచుఁ గురులు రుచ్చి
కమ్మలంగడు విగ్గో? కలిగిన వెలుదాలో?
వెలుచి! చూత మటంచుఁ బెచ్చు వొక్కి
ముక్కుఁ ముత్తెయంపు మెఱుంగు? లేవచ్చి
ముదిత! చూత మటంచు మోచి పుడకి,
కుంకుమ జోయి? నెక్కొను గుంపురందయో?
కొమ్మ! చూత మటంచు గుచ్చి బంటి
తిలిపిల్లి! హాలు మాగురు దీప్తియొక్కో?
మేలి మొలమాలి నీలమో? మెఱుంగుదోడి!
చూతమచి పోకముడి విచ్చి మందలిఁ గరచి
యించుచెలుకాచి సామ్రాజ్య మేలి విరుడు." 110వ, 5ల.
ఇంతకు మిక్కిలి, ఏవరము లేకపోవుట విశేషము.

పవరము చివవారయినానాయకుడు "జాతివారాకవిజానాదుందాయకు"డని
అశ్వాసాంతగద్యము కలదు. జాతి అనె స్వభావోక్తి వారై అనె సామెత అని పూర్వోక్తము.
జాతివారలు చమత్కారమునకు ఉపలక్షణము. కువలయాశ్చర్యచరిత్రమునందు స్వభా
వోక్తులు బహుళము సామెతలు విరళము చమత్కారము పెక్కుస్వాతము.

"కలకం వచ్చు మోము పురి గల్గిన నెమ్మెలు మోగుమోగుచో
నిలు, నవరంతదా లెగురుబంబులు, చెచ్చిని ముక్కు, తలక
మృదు నిడుపోకవృత్తులు వొక్కినఁ గ్రేకెత్తునఁ బాలుగాలు రె

కుమారు నిమమంత కొను తఱుకుందొడ లా వచ్చువారో తగున్." 113వ. 3ఆ.

ఇది జాతి. ఇక వాడ :

"పెదరకుమచ్చ వ్రోవకుంపావని కుమ్మరి కొక్కయేడుమం గుడియకు నొక్కపెట్టు" వని కొనిదు లాడె? పోరపాదూ ద్దురితరతపోలం బటులయో? యొక రక్కసుపాలు చేతులే? మది మది మండి మే మెటుగమా మతి ఏని భరావదముదో." 38వ. 2ఆ.

మతి చమత్కారము :

" పెంద దినుబులం బడగ రింనుక పిడగ, బట్టి వామలం గొండక పేదరెట్టు పసికోటులఁ తీరి యెదెటి కార్లు మా లెందు మఱిమి మే పినుట లేను? యెటంచు మరల్చి చెల్లుమై పెంద, మయూరికర్ నికిరినిద్రాపు తొప్పల పేరు వక్కడన్." 66వ. 2ఆ.

కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు జాతీయములు కొల్లలు. అందు కొన్ని:

తెక్కు ముక్కాడవీయక (59వ. 1ఆ.) గొరిజాలూ (95వ. 1ఆ.) తూరి కైకొమ (103వ. 1ఆ.) ఉట్టెపడిన పరణేన్ (26వ. 2ఆ.) దయ్యముతోడి జాగరము (79వ. 2ఆ.) విడెము మీద పీడియము (89వ. 2ఆ.) పిల్లని పేరంటము (86వ. 3ఆ.) పగవారికైన నలదు (100వ. 3ఆ.) గుండెలో గాలము (26వ. 4ఆ.) పొట్టుకొవ్వ గాక (65వ. 4ఆ.) "ముక్కా మొకముఁ జాడక" (164వ. 4ఆ.) గురువులకు దొమ్మపెట్టుట (45వ. 5ఆ.) వెళ్ళియెత్తిన రీతి వెచ్చపెట్టు (58వ. 5ఆ.) అచ్చియుఁ చెరిపిన మౌలాడి (106వ. 5ఆ.)

వల్లభామాత్యుని శ్రీదాలిరాముమునందు ఒరుగల్లులోని కోళ్ల పోరు కలదుగాని, దిన నారాయణ కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు దేవరకములోని కోళ్ల పోరు కలదు. కోడి పంజెము కోడి పడన అని కలదు. నలకూలరుడు తోడి యుక్తకుమారులతోడి కోడి పడన గొడవల బడి, గొడ మైల శలాయత్తు కాకి వచ్చాలకోట్ల తెచ్చి ఎదుటివానిని కోడిపి విడుపువని కోళ్ల పోరు పొగిందును. కుక్కలయ్యుద్దము శ్రీదాలిరాముమునందు వలి, కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు ఒక వలనమునందు కలదు. (210వ. 4ఆ.) అది స్వభావోక్తిమధగము.

సుకుమారశివయమును కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు జలదు.

"కారంబరి ప్సారించియు,

మోరంబునఁ గొముదీపమువ్వేము నం

పారించియుఁ దల్లిబ్బుగ

వారింతురు రేలు వారవితలు పిటన్." 87వ. 1ఆ.

వారవితలు మదిరాపాము చేసి, వెచ్చల వికాసము నంది తల్లిబ్బుగ వారింతు రని, కారంబరికావ్యరూపాడనము చేసి, కొముదీవ్యాకరణపరిష్కారము నంది తల్లిబ్బుగ వారింతురని అర్థధ్యయము. వారవనిత లన వేళ్ళలని, మడుపాత్రలు కల నవితలని అర్థధ్యయము. కారంబరి కావ్యరూపితలైనను, కొముదీవ్యాకరణపరిష్కారకరితలైనను మడు పాత్ర మరీపాము తల్లిబ్బుగ వారింతుట సహజము. ఇది లింగగృంతరముగ స్త్రీల పంపివ్రతపాండిత్యమునకు నిదర్శనము. పనుకాశితపరారము.

కువలయాశ్చర్యక్రమమునందు పుర (69-88ప. 1అ; 136-138ప. 4అ.) నాయక (89-93ప. 1అ.) శ్రీపర్వ (94-105ప. 1అ.) హర్షోదయ (51ప. 2అ.) ద్రయాణ (142-58ప. 2అ.) ఆశ్రమ (59-72ప. 2అ.) యుద్ధ (54-153ప. 2అ.; 3-14ప. 3అ.) చిటీపట (111-116ప. 2అ.) నాయకాచిర (25-48, 78-86, 99-117ప. 3అ.) వసంతపుష్ప (87-98ప. 3అ.) వసవదార (110-130ప. 3అ.) జలకేళి (133-144ప. 3అ.) మన్మథపూజ (145-154ప. 3అ.) శిశిరవార (134-144ప. 3అ.) పాయసపండ్య (5-11ప. 4అ.) అంధకార (12-18ప. 4అ.) చంద్రమన్మథపాలంధ (19-32ప. 4అ.) పుష్పాసనయ (139-143ప. 4అ.) నాయకాచిర (190-192ప. 4అ.) కోకిలదన (207-211ప. 4అ.) వివాహ (84-101ప. 5అ.) వర్ణనలు కలవు.

కంకంటి పాపరాజు

ఇతని కృతులు 1. విష్ణుమాయాచరితము. యక్షగానము 2. ఉత్తరరామాయణము- మొదటిది మదనగోపాలనికీ అంకితము. రెండవది కృష్ణనికీ అంకితము. రెండును భైరావశతములు. ఒక అతిశీలించిన, ప్రాచీనమైన ఉత్తరరామాయణము తాళపత్ర గ్రంథము తుదీసి, "ప్రజోత్పత్తివామనవత్సరపుష్కలహాళికారశిలుమందకారం వరకు మునగాల తిరువెంగళయ్య బ్రాహ్మణ ఉత్తరరామాయణము సంపూర్ణము." అని కలదు¹. అది 7.1.1632 వ తేదీ. కాణాట్టి విష్ణుమాయాచరితము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతము ఉత్తరరామాయణము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

విష్ణుమాయాచరితము : ఇది కందుకూరి దుర్లభుడు ముగ్ధివనితాయము వలె గేయప్రధానమైన యక్షగానము. ప్రారంభరశాలక్షణాంశితము. ఇందు "కవి తిమ్మనార్య ప్రముఖులు" కంకంటి పాపరాజును వినుతించినట్లు కలదు (పుటలు 3-4) కవి తిమ్మన అనె పుష్పగిరి తిమ్మన అగును. "వినుతించు" పట్టు పినా "తల్లెనయట్లులు" లేదు. మదన గోపాలుని "కటాక్షప్రభావమంజరితపాతాళశాలి" (పుట 72) కంకంటి పాపరాజు రచించినట్లు కలదు. ఇందు చింతంపూడి ఎల్లవార్యుని విష్ణుమాయాచరితానువాదముతోని ఒక నాటకము ఇలివల్లము. వారరుడు - శివుడు కాలతూటమును కంజునిచ్చెను కొనించి, సిస్ట్రామించిన తర్వాత, విష్ణువు జగన్మోహినియై అమృతము పందిపెట్టిన సంగతి చెప్పి, "ఆ వెలంది నైఖరులకు మురవరులు వలచుచెంత

భావతారి, ఏపు గన్పు

బ్రహ్మచరీడు చెంతయేల" పుట 19

అని జగన్మోహినిని వర్ణించిన, శివుడు పార్వతితో .

"చెందె కలకంఠి, యీ ముని పీఠి వారి వనియిడి

దంతులనమున నెచ్చె వెంచక తాకనాడెన్

రమణీ యగు వారిఁ జాచి రోతులు బ్రహ్మయునటులు వేసును

భ్రమలఁ జిక్కుదునలు యురెక్కిడి పెలుకు చెప్పెను

కలనాముని నా వర్త నారక కల్లలాడెను వేయి

నలినపారుచిఁ దెలిసి చూడక నమ్మరారు." పుట 19

అని పార్వతి వారిందినను నైకుంఠమునకు వచ్చి, విష్ణువును జగన్మోహినిరూపము దరింపెనుని కోరును. విష్ణువు జగన్మోహిని అగును. శివుడు మోహాచిట్రాంతుడగును. నైకుంఠపర శృంగారవనముగను, జగన్మోహిని అధ్యక్షునిగును. శివుడు విరజోన్మత్తు డగును. కడకు శివుడు కనిపించిన జగన్మోహిని కోగిలించును. పాదపశ్యము వెటాచంచల మగును. శివుడు కమ్మలు ఏర్చి చూచును. శృంగారవనము నైకుంఠబద్ధయై కనిపించును. జగన్మోహినిరూపము త్వఁచింది విష్ణువు వలాపతి మందును. బ్రహ్మజ్ఞానభావము పారల శివుడు విష్ణుమాయను గ్రహించును. పరస్పర రవళము, నారరుడు కోడలము, దిక్కాలకమతులు మంగళము పాడుదురు. విష్ణుమాయ అచింతయ్యవని పలుకుతీ.

ఉత్తరరామాయణము : ఇది పుష్పగిరి తిమ్మన రచించినట్లు వారము కలదు².

అందుకు హేతువులు 1. ప్రతితి 2. ప్రాంతీయమైన ప్రాత్ర ప్రాత్ర పుస్తకము గ్రంథాంత గద్యమువలన పాపరాజప్రమాదవాగ్దము తిమ్మకవి రచించినట్లు ఉండుట. 3. ఉత్తరరామాయణమునకు పుష్పగిరి తిమ్మన సమీకరించుకొనినాణ్యమునకు పల్లెక్కము పల్లెక్కము ఉండుట. కానీ, పుష్పగిరి తిమ్మన రచించలేదు. కంకంటి పాపరాజ్ రచించెనని ప్రతిపాదము కలదు⁴¹. అందుకు హేతువు శైలిలేదము. ప్రతితి వరమప్రమాణము కాదు. ప్రాత్ర ప్రాత్ర పుస్తకములోని ప్రాత్ర ప్రతితి ఫలితము కావచ్చును. పల్లెక్కము, పల్లెక్కము కూడ పరమనిర్ధారకపాదనములు కావు. శైలిపామ్యము కంటి శైలిలేదము గమనార్హమైనది. అంతేకాదు. పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమువలన ఇట్లు కలదు.

హేమమద్విద్యధారచందమకరరావందనందీందీరా
త్యు మహాకాండకృతిప్రకల్పనమర్థం బుష్పగిర్వచ్చా
ర్థుని పఠ్యుత్తుని దిమ్మకవీచంద్రుని మల్లిహార్తేతః క్రో
ధిన్ నే లీల్యగః అని కన్న కల సంకీర్తనబువం దెల్పిన. 24
అతఃకానందముః జెంది, వచ్చునది యెన్నా! జాళువాపైడికిం
గ్గృతపథాంచితరత్నమల్పినటులయ్యెన్, నీవు వ్యాక్రీడమన్
గృతి పేయంగః దోడంగ రామకరకుం గృహ్యండు రాశోటః బ్ర
హ్మగి గాచించంగ మాకు ఇచ్చెను భవత్యుర్వ్యాధిహానీవృతుల్. 25
అని కీరీటీకి శౌరి తొడైనయట్లు
అమృహాశి పాపరాజ మారించె
గతి వావర్జంగః బాసిన యేమ మొదట
పెంతు మధ్యంబిరు: మరీయట్లు అనెన. 26వ. 27.

ఇది చాలును ప్రతితి ప్రథమింతుటకు! ప్రతితి లేకపోయినను వాదము ప్రథమింతుటకును చాలును. "పాకానవికి ... వారాయణునట్లు వారాయణులట్లు సహార్యాయుడువైన నా దలిమంతలుగ దోడయ నిర్వహించంగనీ" అను నప్పుడు పెద్దమునుబట్టి వారాయణుడట్లు "మహాభారతసంహితారచనబంధురుడయ్యె" నను వాదము పట్టినది. గట్టినది. "కీరీటీకి శౌరి తొడైన యట్లు" అను పాపరాజ పెద్దమునుబట్టి తిమ్మన ఉత్తర రామాయణము రచించెననువాదము పుట్టును. గీట్టును. పాపరాజ పెద్దములలోని "అతఃకు", "అన్నా", "నీవు", "నీమ", "మధ్యంబిరు" అనుమాటలు అర్థరహితములు కావు. తిమ్మనయే ఉత్తరరామాయణమును రచించెన, పాపరాజ వంశమును "మధ్యంబి" మనుట అపంగతము. అపంధవము. అంతేకాదు. తిమ్మన "అహాకాండకృతి ప్రకల్పన సమర్థు"డు, "మహాశి" అని కలదుగాని, పమీకరించుకొనినాణ్యుడని లేదు. ఇది గమనార్హమైన అంశము.

పుష్పగిరి తిమ్మన సంకీర్తనల దగ్గర తిమ్మన వంశవృక్షము కలదు. అది ప్రకటితము⁴². వంశవృక్షము నొసగిన పుష్పగిరి వెంకటకృష్ణయ్య కీరీతకాలము 1912-77. అతని తండ్రి దక్షిణామూర్తి కీరీతకాలము 1877-1947. ఇతనికి తిమ్మనకు నడుమ అరు తరములు కలవు. తరమునకు అపారారచనదీని పలుబుద్ధియైన పెంపల్లెగములు పరిగణించినను, తిమ్మన కీరీతకాలము 1877-1947 - 45+6=270=1607-1677. ఇంతకంటి పూర్వమగుట దుర్బలము. పుష్పగిరి తిమ్మన కీరీతకాలము 1607-77 కాదట్టి

సమీరకుమారపరిచయము రచనాకాలము 1640 ప్రాంతము కావచ్చును. కనుక ఉత్తరరామాయణములోని "అనేకాంధ్రకృతులు" తత్కృత్యకృతులగును. "మహాకవి" అనుట సహితోల్పదకవి అగును. ఉత్తరరామాయణము రచనాకాలము 1630 వ సంవత్సరము కావైన, కంకంటి పాపరాజు జీవితకాలము పూర్వముగ 1590-1660 కావలయును. ఇది తిమ్మన, పాపరాజును 'అవ్యా' అని సంబోధించుటకు అనుకూలము. ఉత్తరరామాయణరచనాకాలము 1630 వ సంవత్సరము, సమీరకుమార విజయరచనా కాలము 1640 ప్రాంతము కాబట్టి; పదైక్యము, పద్యైక్యము, సద్యసంపాదము- పుష్పగిరి తిమ్మన కావించిన, కంకంటి పాపరాజు ఉత్తరరామాయణములోని కవితాచర్యణమగును. తిక్కన ఉత్తరరామాయణము రచించిన తర్వాత, పాపరాజు మఱియు ఉత్తర రామాయణము రచించుటకు తెలిసిన హేతువులు సమీపమునందేదములు.

"మధుని దిక్పరయజ్ఞు నిర్వచనకావ్యంబై తగం జేసి మ
త్తరరామాయణ; మందునన్ మఱి ద్రులంధం బూని విస్మయబడి
వంశపుణవి ప్రాజ్ఞులారా! నిరసంపదోకుడే! రామన్
కృతు లాత్రిమము నెంద తెచ్చి గతులన్ వర్ణించెం గ్రాలరే? 14
మానక కర్మయోమిలెము మానుపదేహముతో హితారాత
జ్ఞున మెఱుంగు బ్రాహ్మణుడు లాగుచిత్త్యము వేర్ని, కానకీ
జాని కదలే రచించక యుత్కర దిచ్చి రచించేయెన్
నాని వివేకమేలుటికీ? నాని కవిత్వమనాత్మమేటికీ? 15
శ్రీకరరామమంత్రాంతమిద్రిఁ బ్రసిద్ధి వహించి, వెచ్చ నా
ర్కీకి రముధునికు కదలే రచియించి గదా చెలంగి? ము
ల్లోకములందు వెల్లముములుం గొవెయోడఁగి; పట్టి లోటఁ బు
ణ్యాకంక్షున రామకర హృద్యము మాపుద యెట్టివారికిన్? 16
ఆ వార్కీకిమనీమర్యమతిమంతారాళ్యసంకీర్తితం
బ్ది విత్కవికామిత్యాపలంబై, శ్రీపదంబై మఱ
జ్ఞానానంబయి, మారురిం దనకు రామరామత్కృతాక్షరహ
రాళంబయి సమాశ్రయింతుం గవిత్వాధ్యక్షాధికర్తంబుగన్." 17.

ఇది తల్లిముసలి అనర్థరామవమును రచించుటకు తెలిసిన హేతువులు ఉపలేపించునవి.

"యది భ్రష్టం పూర్వై రితి జవారి రామవ్యసంతరితం
గుణై రీతావర్తి గూఢి పునరవ్యో అయతి ౧ ?
పుమాత్మానం తత్కర్మణగమిగుంధీరయదు
సురార్కాగ్నహ్నికః కథ ముచకవిస్తేపి కవయః 9 శ్లో. 1౭౦.

పూర్వకపులు నలగగొట్టరని రాముని చరితమును వదలిపెడిన, ఇంతలేచి నర్మణములతో మఱికడు జగత్తులో ఎవడు జన్మించును? ఆ యా గుణముల గొప్ప దనముతో గంధీరముగ, మధురముగ పురించుచున్న వాళ్ళు, అంకంబు బ్రహ్మలైన కవులు తమ్ము రాము ఎట్లు రక్షించుకొందురు? అని అర్థము.

తిక్కన ఉత్తరరామాయణము కంటి పాపరాజు ఉత్తరరామాయణము యవత్తము. కారణము ప్రపంచీకరణము.

తిక్కన పూర్వరామాయణకథ ఇరువది రెండు పద్యములందు కలదు. (64-85వ. 1ఆ.) పాపరాజు పూర్వరామాయణకథ అరువది మూడు పద్యగద్యములందు కలదు. (24-86వ. 1ఆ.) తిక్కన పూర్వకథను శ్రీరామచట్టాధీపికము వర్ణనము లేదు. "జననాథుడు పూర్వరాజ్య సంపదపండిన్" అని మాత్రమే కలదు. పాపరాజు పూర్వకథను శ్రీరామచట్టాధీపికవర్ణనము మూడు పద్యములందు కలదు. అందు రెండు సీమవర్ణనములు. ఒక సీమవర్ణనమిది:

"కమనీయరత్నోర్వికలఁ బాని నితనివ
చందాంగకుండయ్య పొగుండు
పైరువచ్చుల తాళి హఱ వెలక్కల గుగు
ర్యాలుగంచుక మూని రత్నగర్భ
విసుగింపుఁబడకంబు గెదిలెనె సురేంద్ర
కాచేలమై మించి గలవలక్షి
విమలకోరకమోక్షేతములతోఁ జీగురుగిం
జట్టుబుట్టుముఁ గట్టి బసెంచాళి
కుంభికుంభాగ్నేయమృత్యుంకుమంబు
దంతకుచివలవారముల రాల్చి దీతలు
నీతలోగూడె సరిలేని చెలువు పూని
శ్రీరముప్పాడు పెట్టారిపిత్తుడైన." 85వ. 1ఆ.

వేదవతి వృత్తాంతము తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు ఇరువది పద్యములందు కలదు. (4-20వ. 5ఆ.) పాపరాజు ఉత్తరరామాయణమునందు పాతికపద్యములందు కలదు. (103-129వ. 3ఆ.) వేదవతి "రేచిమహావలజ్జలవమూర్తి యగును" రావణునితో,

"అప్పుము లిట్లు నీవు నలువంబడి నేమె రొఱంగునుండి యీ
విష్ణు శుంచినట్లుయిన నిర్మలనిత్యసుహృదఁ ధ్రువా
వచ్చెది నేటు గాని సువరుర్భవమయ్యెద నీకు మృత్యునై
విష్ణునిపుణ్యశాక యుంజాలి యుద్ధానిజమూర్తిఁ రాల్చిదన్ 19
44 సరిలేరంబు బడియుం
దీసి ప్రాణంబు లనుచు దిగ్గవ నవం
బాసానించి దళివను
వేదదగన్ విష్ణు వాక్కి నిడి సార తొచ్చున్." 20వ 5ఆ.

అని తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కలదు. ఇది పాపరాజు ఉత్తరరామాయణమునందు ఇట్లు కలదు. వేదవతి,

"ప్రళయాగ్నివృత్తిక్షణప్రథం సత్సంపన్నునిన్ గాల్చి న
ట్లుల సేక్షించి. దురాత్మా! నిష్ఠాన్ధుడనుచుఁ జింతించుమున్
తెలిపిన్ పెత్తనముం దలంచుకొని యాతిభంగులు గావించి. మా
ర్గబుకల్ నల్కిన వింతయుం గలిగి: వర్షన్ గూడున్ బుంబిటన్. 124
మౌర్యపాదమరయికోపదాపక్షాకారచ్చుండ్ నీటుగా
నీ బాంబు దూంపకొల్పితి: రహినిష్ఠాగ్రహంబుచే:
వోరి నీ విష్ణు దంబుకొన్న మెలు మేనొడ్డొ క్షులర్థహిలో"

పిల్లి, ఏన్ దునిమింను పూచిజును బచ్చింతున్ రంన్ గ్రమ్మజున్. 125
 అని ముక్కోతన బలికి శ్రోత్యాత్మతోడ
 వలకు యోగాగ్నియును మందునటుల చేసి
 యుయ్యెడులు పెక్కి శ్రీహరి వాత్మ మనివి
 యెప్పు పెడి దైత్యుడు ఏనగ విల్లు అనియె. 126
 "ఏను నెలంబుగా వారయిన్ మరి గల్గిన రావనేని, వా
 నై వలివాక్కుం దాత్మయిడి పెత్తిగఁ జేకొను మాట తద్దమో
 నేని, వయోవిబత్తమున నిర్దురఁ బుట్టి, రోహిణ్య బుధులై
 శ్రామకయ్యక్తిఁ డ్రుంప మెనుయోదగా" కవి వచ్చిఁ జొచ్చెన్. 127
 "వేదవతి మాట నిజమగు
 వేదము పఠి నమను ధ్రోసి ఏమనితి: మహా
 మోదమునఁ గుమచువర్తము
 లాదిత్యులు గురిపి రెప్పు డమీరాళా" (128వ, 3అ.)

తిక్కన రచనమున " దీగ్గన నవలంబాపించిం" యట సంశయము కలిగించును. పాపరాజ రచనమున శ్రోత్యాత్మతోడ వలకు యోగాగ్నియును మందునటులచే" యుట సంశయము కలిగింపదు. అంతేకాదు, తిక్కన రచన పుండరీకముకుళము, పాపరాజ రచన సంపూర్ణ పరస్పరవాదు.

రంబారావణమంపాదము తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు పెండ్"మొడి పర్వములందు కలదు. (58-76వ, 6అ.) పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమునందు పిలదియేడు పెర్వపర్వములందు కలదు. (175-221వ, 4అ.) ఇందు యెఱువారాయణమి వాల్మీకిచరిత్రము, తిక్కన భారతము, పెద్దన మమచరిత్రము, తిక్కన ఉత్తరరామాయణముల ప్రభావము కలదు. యెఱువారాయణమి వాల్మీకి చరిత్రమునందు రంబోర్వ పులు ప్రయోజనమగునప్పుడు,

"పిరిరిఁ జనుచెందు యుజ్వలఁ జాచి నవ్వు
 యుయ్యెబురకామిమలు వారి ననివి యుచు" 86వ, 3అ.

అని కలదు. ఉత్తరరామాయణమునందు రంధ్ర వలకూలదని మేడకు బయలుదేరు నప్పుడు,

"ఇదుగో మా పిడిరల కేవే వచ్చెద నందుఁ
 దమకించి యుజ్వలఁ దోగఁ బలికి" 175వ, 4అ.

అని కలదు తిక్కన కీచకపర్వ ముక్తమునందు కీచకుడు క్రొవెడి గుణించి తలపోసి నట్లు (45-47, 67, 83-86, 292, 310వ, 2అ, 3, 4) పాపరాజ ఉత్తరరామాయణము నందు రావణుడు రంధ్ర గుణించి తలపోసివట్లు కలదు. (189-194వ, 4అ.)

"నెంగిలు గేరితోఁ గేరించి వెయ్యంపు
 మాటలఁ దగు మఱువొట లాఠ్యఁ
 గునము లురంబునఁ గురియింది శ్రీమమున
 నిరవిన కౌగలు వింపినర్థ
 నెంగుళంబుల నల్ల వలకలు గదాళించి
 కెమ్మోది యాచి యెక్కించుఁ గాయ్య

మనము మనంబునఁ బెరిగి కేరిగిచ్చి
పరిగెచ్చి పొత్తునంపుచున్న
దనివు మొదలైనఁ జరిగింపు తమకమునకుఁ
బ్రాకు వెట్టుచు మగుడఁ బ్రేమదాసు వెంటి
వెంత భంగుల కెందులచి వెకరిఁ జేసి
యెటుమఱికిదమయలకు వలవరియె. 310వ. 2అ. ఏ. 2.

“మోహనాగఁడీ యెలవాగ ముచ్చటల్
వెంచుఁ గోరితి గాఁచెందువొక్కా?
ఏ యొప్పుకాని కీ యింతి వాటిల నేనె
లిచ్చి వైకావ రమయించుచున్నా?
యీ మహాపాఠఁ డీ పదామలమణితంబు
నే బావపట్టుంబుఁ జెందుచున్నా?
యీ మృతాని కీ లావణ్యవతి గోటి
నెవకులు కల లూరఁ జేయుచున్నా?
యీ వెలది బహువాంఛలు లేనియొక్కా?
మేలుగుది నవ్వు రతికేరి వేరొక్కా?
యీలకుండిన దీని నే నెవదియను?

నని దశావసరం దుర్బుధి పట్టి లేచి.” 194వ. 4అ.

అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రములోని “పెద్దతె వీపు లీతవారిజీక్షణ” అను పద్యమునకు అనుసరణమైన పద్యము.

“పెద్దతె రావే జలదుర్బుధి? యెట్లుగి పేరు? తెల్లవే,
బహుశా యెచ్చనిం రంధరి రయ్యనఁ బోయిందే? మెలకా నీ
బహునమున్ పిలానమును జక్కదనంబును నీటు జాచివన్
బుచ్చలుకాని కైన ద్రుమ పుట్టుదే! దువ్వైక మోహిని!” 196వ. 4అ.

తిక్కన ఉత్తరరామాయణములోని రావణుడు “కారిని విడిచివ” రంధ వల్లనము నకు, (73వ. 6అ.) పాపరాజ ఉత్తరరామాయణములోని రావణుడు “అలమటఁబిట్టి విడిచిపెట్టి”న రంధవల్లనము (220వ. 4అ.) అనుకరణము. తిక్కన “అంగవదోదీచి” అనుపద్యము (74వ. 6అ.) గూడము. పాపరాజ “తమకేరిని యొడిమించి” అనుపద్యము (217వ. 4అ.) గూడము.

రంధ వానివరుల రాదమునకు రావణుని ప్రతివాదము పాపరాజ ప్రతిపాదము.

“బనకుండు సుతుఁడును బచ్చంబు పేసిన

వనిత వారేమి కావలయు నీకు?

వచ్చదమ్ములు పామయాలాల్లి వెలసిన

వనిత వారేమి కావలయు నీకు?

బావయు మఱియు బవరానఁ గూలివ

వనిత వారేమి కావలయు నీకు?

నల్లుడు మామయు ననిఁ ద్రొక్కి పచ్చిన

వనిత వారేమి కావలయు నీకు?” 216వ. 4అ.

ప్రధానమైన నీతారముల వృత్తాంతము తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు రెండు వందల, రెండు పెద్దములందు కలదు. (24-136వ. శీః: 4-92వ. 9అ.) పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమునందు మూడువందల పదియేడు పెద్దపద్యములందు కలదు. (20-305, 321-351వ. 6అ.) నీతాపరిత్యాగములను తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు కంటి, పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమునందు పుటపాకప్రతికాశమైన కరుణారమునకు కాశాచి, రామాజ్ఞను లక్ష్మణుడు నీతాదేవికి తెల్పుట రెండట కలదు. లక్ష్మణుడు, దుఃఖించుట పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమునందే కలదు.

"ఇవలె లోకవందల బడతాలక పన్ మెద్రోయుచున్నచో
ఏని, పహాయిచి కావలకు వేగముచే గొనెచ్చి, నిల్వఁగా
జను వడ బుగ్గదేంచి, రృణినివందఁ బొందినోపుచున్నవా
డను, నమనలీ మోత్య వట్టా విరియగలి వచ్చినెనెన్? 269

XXX

XXX

XXX

మితిలేని యా పిడి మేలంపు పెకములు

నకేయల బలఁగదే బవెచి ఏకుఁ?

బలికిందలాచి యా బలుమలల్ నవరత్న

మయవందలాలల్ మోత ఏకుఁ?

గడు లీతి ముంచు నీ గొనవముల్ పదారింపఁ

దగిన పూదోబుల్ తల్లి ఏకుఁ?

వోరవక్రతులంగకొదీల్ మలయు ఏ

ప్రధామలు కొలకుల్ యంత ఏకు?

బంధురములైన యా మనోప్రవ్రంబు

లిందుమణివేదికలి బవయ్యలి నీకుఁ?

గటకటా యుంటి ఏచ్చట వెలుల నిలిచె

దమ్మ! నీ యుచ్చి, నేమందున్ను? నేను. 273

జననో నీవు మహాత్మివ్రతవై: నీ పాశీల్య మిల్లాండ శి

ల్లను మేల్పాతి: రహస్యపాపియ్యుగళిలగ్నాల్ పై యుండుమా

యని నే నెవ్వఁడ నిష్టనించు బతిక బాఁయనోడి, నిస్సొందలి దిం

దిన పాపాత్యుఁడ: నూరి కేగు మమచున్ గెల్చినచో? నావుదన్. 274వ. 6అ.

లక్ష్మణుని మాటలు ఏని, నీత వీర్యరము లాడుట రెండట కలదు. లక్ష్మణుడు "వచన త్రవ పలుమట గడుచు" నీత కోకించుట పాపరాజ ఉత్తరరామాయణమునందే కలదు.

"రమలీ మతి కొంతవది రాక రథముఁ జాచుఁ

దరులీ మతి కొంతపచ్చ కేతనముఁ జాచుఁ

గాంత మతి మోడ రథపరాగంబుఁ జాచుఁ

బడఁగి మతి యంతటను వల్లి బయలు సోను. 299

మోచి మోచి చొక్కి, ప్రుక్క లాలిమ రక్తి.

వగలఁ దోగిలి యూర్పునగల వోగిలి.

దీగులు దగలఁ గుంది వగఁజింది బెగదొంది

యెంచి పొంది ముచ్చా లొంది తెలిసి 300
వ. అచ్చెలువ చచ్చె ముచ్చు ముచ్చుల చడుగువచ్చు
దచ్చుచుండేడు చేసివ చెయ్యలఁ దలంపుకొని 301
ఇట్లు రుఁపించును.

"ఒడి హార విధుకొని యుదముపైఁ జేర్చుట
చేత జరి జడపాని యేమి?
చెక్కఁ జేర్చుట చేరి చెఱుఁగువఁ దుడుచుట
చెలిమికి వది తుది చిటి యేమి?
పెక్కిరి తొని కప్పురదేదె మిచ్చుట
యమరాగమున జరి యెది యేమి?
కొరివ పని శియ్యకొనుటని కరుణార్థ
బంధమునకు పరిభ్రంఠ మేమి?
హెము హెమువఁ గలియించి ముద్దుగొనుట
యదియే హెరాంపుఁబనికే రీటుదల యేమి?
యేల నగ్గు రేఱఁ జాని లోపలి కమరుట
మేలు విప్పిం జరి పాలిమేరి యేమి?" 302

రూచిని సీతను తీసికొని పోవుట తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు ఒక్క
పద్యమునందు కలదు. (143వ. కీ.అ.) పౌరాణా ఉత్తరరామాయణమునందు ఒక
మొదట్టవనమునందు కలదు. (94వన. కీ.అ.) అది కరుణారసనిర్భరము.

"----- రూచిని --- కూడునకు సాక్షాత్కరించి, చేయచ్చి మచ్చికి
హచ్చి భంభి కొలిగించి, సేమం బడిగి, కచ్చును ముచ్చియుగ వగయచ్చు
యచ్చుగిత్తి వెసవయించుచుఁ "రట్టి యీల చింతిల్లిర? పెచ్చారికి దైవగతికి
దప్పించవచ్చునే? యూఱుడిట్లు"మని యనిమిషకవ్యకాశరక్షితి
జవజలంశనివితతోగవతినరింబుల ముఖప్రక్షాళనంబుఁ గాచించి
జిహ్వానిలోట్లు పెట్టి, కొప్పు చక్కగా పెనవించి, మందారకుమిమహాలీకలు
రుతేమి, దివ్యాంబరాధరణాదుల నలంకరించి, మనపొరగందపొరకాత్మిక
జిహ్వానిపరిమళంబుల నలంది, సిగ్గుజామిషమచ్చుకయ్యుదేరాజాదుల
చిరామాసయగు నెమ్మాననతి నెనెమానమలెనీతంబుపై నుంచుకొని,
నలుగడల ముంచుకొని, గందర్వరాణయక్షప్రేక్షుడుగ్గుజాలీక లవంబులు
సురఁబడిగిడి, కాలాంత మొదలయివని. దరియించి, యూడిగంబులు
మెటింద, వచ్చరలు నడించ, వింఠ్రాచీవతలు మందారశిమసుంబులు
గురియించ, శంఖమధ్యశవణనగోముఖదక్కావారుకాని దివ్యాత్మక
వెంబులు మించ, భుజంగపుంగులు బంగరుబిడ్డంబు యాచి బారాబరు
చేనవించి రహితంబునకుఁ గొంపోయి వచ్చుచున్నట్లవంబునకు
నద్యుతంబు నొందును బ్రహ్మాదిదేవత లందఱున దమలోఁ దమరు
జగతీనందనపాత్రిత్రయవత్సరగృంబుల నలివించింపు వెలుంగులు,
వంతరంగంబు గలంగి, నీలాంగవఁ గూర్చి చిలవించు పెటాచరుల
యూక్తందనద్యమలు నేకీనించి, భూపటోంతరంబు లావరించెః
నమ్మచాళంకలంబున వేలంబడి పారలి పారలి యేడ్చువారు, వయ్యయో

శ్రీరామద్రష్టవి యర్థాంగశ్చ వేదితో మా స్వామి వేదలాభి హేయతే? యపి దిబ్బుగాఁ జ్ఞాపించువారు, వేదయు నవతేజ శోకవ్యాకులి తేంద్రియుల్ మూర్ఖుల ముముగుసవారును ఏ లోకావదం బింత హేమగదా యను వారును, ఏద్రీ మహాత్ములారీ వట్లాడవ యీ లోకుల ఒక పెత్తంటబ్బువై యను వారును, వక్యటా! తల్లి లేచి బిడ్డలైతలే యప్పులారీ యపి కుశంపులఁ జాచి వగయవారును, నవవీరవర్ణ నవ్వి విలిపిన వోలుఁ గాంచి, పలికిన పలుకులు వర్ణించి, హేయవ హేయ రంబి, పలికినవ పలుకుయఁ బలుమాటలు పరితపించువారును, ఏదిగో కన్నులఁ గట్టివేట్టువ్వుయిది: యల్లగివ్వాత వేరీతి నుజవవచ్చు నను వారును, నందఱులే మాటలఁబడి పడి పేరి యీ సయితాశ్చ లోకవిందఁ బాడికొని, కారణజన్ములలు గావున మహావీరుడందంబునకుఁ జనియెఁ ద్రత్రుభావం బివ్వరికైనఁ దెలియ జ్ఞులలే యను వారును, ఏంత యుద్ధులం బిక్కడఁ గని ఏది యెఱుంగ నును వారును, వాదలంబు వంచి యుచిచ్చిత్వాత్మ జలరాంభూరితవేత్తులై వెక్కిరింబుగా వెళ్ళి వెళ్ళి యేడ్చు భరతలక్ష్మణ శైవ్యపూర్ణిహంగదాసుమత్యుష్గా నంబించఱుజనవర్ణిహింసదేహశేక యరాంధ్రముఖంబులం జూచి, నగ్గులు క్రొత్తై చిత్తంబు లుత్తరంబు లొంద నందండుఁ దగ్గరించువారును, నతోముఖులై నేర్పులు దక్కి నేర్పడియున్న యున్నారం ద్రవంధ్రునిన్ జూచి పుడ్యుండ్ బొక్కవారును, నంతస్త్రీలంబుల స్రుక్కవారును, చాలిపె దక్కవారున్నై, సెక్కవందంబుల నందఱున్ దువిచ్చి నయ్యాస్త్రీనంబు శోభివ్యనిరానంబై యుండి.” 94వచ. 8అ.

ఏనందిచ్చిన కరుణారసోల్లుణమే కంకంటి హిరాణ్ శత్రురామాయణము పండిత లోకమున మహాకావ్యముగ పరిగణింపఱుటకు కారణము.

ఉత్తరరామాయణము పూర్వజన్మపృథ్వాంతముల పుట్టి, యుద్ధముల గుట్టి, నీతారముల పృథ్వాంతమునందు నన, జం, లీలాహారములు కలవు. అవిగాక తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు పుత, నగ, అందకార, చంద్రోదయ, చంద్రావిహారవర్ణనలు కలవు. హిరాణ్ శత్రురామాయణమునందు పుత (2-23వ. 1అ.) గస్తా (292వ. 2అ.) సూర్యాష్టమయ (149-153వ. 4అ.) అందకార (154-158వ. 4అ.) హేమంతర్ష (279-286వ. 5అ.) వసంతర్ష (2-18వ. 6అ.) వైకుంఠ (294-297, 313వచ. 8అ.) వర్ణనలు కలవు. వర్ణనాధిక్యమేగాని; వర్ణనావ్యాపారము లేదు. ఇది విశేషము.

పుష్పగిరి తిమ్మన

ఇతని కృతులు 1. సమీరకుమారవిజయము, 2. భాగవతపారము, 3. దశకుమార చరిత్రము, 4. (బిర్దుపాఠి) వీరిశతకము, 5. యువనాథశతకము, 6. శేషైలవిహారశతకము, 7. తిరువదాంబాశతకము, సమీరకుమారవిజయము రామంకితము, వీరిశతకము నిరంకితము, యువనాథశతకము, యువనాథాంకితము, శేషైలవిహారశతకము శేషైలనిహారంకితము, తిరువదాంబాశతకము తిరువదాంబాంకితము, దైవాంకితములు. అయినను తిమ్మన వంశవృక్షమును బట్టి సమీరకుమారవిజయము రచనాకాలము 1640 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. (బిర్దుపాఠి) వీరిశతకము 1645 ప్రాంతము, భాగవతపారము 1650 ప్రాంతము, దశకుమారచరిత్రము 1655 ప్రాంతము కావచ్చును. యువనాథ శతకము, శేషైలవిహారశతకము, తిరువదాంబాశతకము వార్ధక్యదశను రచించినట్లు కలవు. వాని రచనాకాలము 1675 ప్రాంతము కావచ్చును. కంకంటి పాపరాజు ఉత్తరరామాయణమునందు ప్రసస్తమైన అనేకాంధకృతులు, 1655-1675 మధ్య రచించిన కృతులు. అనుసంబద్ధములు. దశకుమారచరిత్రమును అనుసంబద్ధమే.

ఉత్తరరామాయణపద్యములకు, సమీరకుమారవిజయపద్యములకు సంపారము కలదని ఒకరు ఉదాహరించినవి సంగ్రహం¹, మఱొకరు ఉదాహరించినవి ఏనిమిది² మొత్తము ఇరువది కలవు. ఒక్క పద్యమే రెండట ఒక్కటి. అది (49వ. 1ఆ - 56వ. 1ఆ) శ్రీనాథుని వారధిలాంఘములోని పద్యము, పట్టంపట్టి పినవీరభద్రుని శాకుంతలయువనందు ఉండుట వంటిది. ఉత్తరరామాయణ, సమీరకుమారవిజయములందు సదృశపద్యములు అయిదు మాత్రమే కలవు. (78వ. 1ఆ. - 53వ. 1ఆ. ; 105వ. 1ఆ. - 138వ. 2ఆ.; 139వ. 5ఆ. - 217వ. 2ఆ.; 199వ. 4ఆ. - 240వ. 3ఆ.; 135వ. 6ఆ. - 202వ. 6ఆ.) ఇవి పాపరాజుకు "పాపాయమావరిం"చిన తిమ్మన అనుసరించినవి కావచ్చును. రెండు కృతులకు కైలిలేదము కలదు. పాపరాజు కైలి తురంగవల్లనము. తిమ్మన కైలి మాతంగగమనము.

సమీరకుమారవిజయము :- ఇది హనుమచ్ఛ్రీతపద్యము. అంజన, వారి, ముగ్ధిపుల జన్మవృత్తాంతములు ప్రథమాశ్వాసము. అంజనేయుని జన్మవృత్తాంతము, శైవదాంధ్యవృత్తాంతములు ద్వితీయాశ్వాసము. హనుమంతుని రామాయణవృత్తాంతము తృతీయాశ్వాసము. సైరావణివధ, రామలింగప్రతిష్ఠాపవృత్తాంతము చతుర్థాశ్వాసము. శతశంధరసంహారము, రామలక్ష్మశేషస్వరణము, సుకుంధవిజృంభితపారము పంచమాశ్వాసము. హనుమచ్ఛ్రీతమహావర్ణము, గరుడ, సత్య, తులసి, వారధి గర్భధంగములు షష్ఠాశ్వాసము. ఆర్యసఖిసేతులంగము, లీమనిగర్భధంగము సప్తమాశ్వాసము.

ఒక అప్పరం - కావము వలన కుంజరుడను వానరునికీ అంజనగ జన్మించినదని వాల్మీకి రామాయణములోని కిష్కింధాకాండమునందు కలదు. (8-10 శ్లో. 66న.) ఉత్తరకాండమునందు సర్వపరిశ్రేతి ఇంద్రుడు కారణముగ వారి, మూర్ఖుడు కారణముగ ముగ్ధిపుడు జన్మించినట్లు కలదు. ఇది పాపరాజు ఉత్తరరామాయణమునందును కలదు.

(159వ, 5ఆ.) తిమ్మన సమీరకుమారచరితమునందు అపొల్వకు ఇంద్రుని వలన అంజన, వాలి; మార్కండేయ వలన సుగ్రీవుడు జన్మించినట్లు కలదు. (185, 186వ, 3ఆ.) అపొల్వకు గౌతముని వలన అంజన, ఇంద్రుని వలన వాలి, మార్కండేయ వలన సుగ్రీవుడు జన్మించినట్లు పిన్ద్రరాయణమునందుకలదు¹, అంతేకాదు, వాలి సుగ్రీవులు తన పుత్రులై అని రలందు గౌతమునికి అవలు పంగతి అంజన చెప్పినట్లు, తన పుత్రులు కావనో వానరు లగుదురని గౌతముడు జేసినట్లు పిన్ద్రరాయణమునందు కలదు². ఇది కూడ సమీరకుమారచరితమునందు కలదు. (215, 221వ, 1ఆ.) “వాయుజాప్యైరంద్రం బప్యాయన్ గూర్చిన” (20వ, 1ఆ.) తిమ్మన వాల్మీకి రామాయణమును కాదని, పిన్ద్రరాయణమును అనుసరించుట వలన, వాసుమతుని పుణ్యపర్వతకు అపొల్వ పాపదర్శిత బయలుపడినది! అపొల్వను పృథ్వీని పుత్రునిగా గౌతముని; అపొల్వ “వేరును లోకాని రెండు కావునని చేడుకో”ముట వలన (184వ, 1ఆ.) అపొల్వ మూడు వేరములు చేసినది!

మార్కండు తిక్కన కీసనపి, పాపరాజు రావణుని మించి పోవును. 193-205వ, 1ఆ.

“అకపాణి యరగ్ధ్రమంజవర్షంబున

సాప్యంద్రుని; జూచి యోడు కలచి

జనరాని నేర్పుకొ సవరించు నెవమున

నేగికాళిమరలు పిగి నొత్తి

శృంగారవతి కువాన్లైతవమున

పారరాగం; దాటుపాటా; జేసి

వనజాన్య రతిపారవశ్యందలంబున;

గన్దోగల్ ముకుళింపగా నొనర్చి

తన స్వరాపంబు రతియందు మునుకొనంగ;

దళజీ బహుబంధరాత్మనదళజీ మొనసి

తరుణి వలయుంచి సాలయుంచి తమి వదొంది

అంతరంతరీకాపందలబాళి; చేరి.” 204వ, 1ఆ.

ఇది పారదారికశృంగారప్రవణత్వమునకు వరమనిదర్శనము.

అంజనేయుని జన్మవృత్తాంతము వాల్మీకిరామాయణములోని కీష్కింధాకాండము నందు కలదు. (11-204¹, 66వ) ఉత్తరకాండమునందును కలదు. రెండును భిన్నములు. అంజన కేసరి భార్య. కామరూపిణి. మానవరూపమున వాయుదేవుని మాటలకు సమ్మతించిన, అంజనేయుడు జన్మించినట్లు కీష్కింధాకాండమునందు కలదు. పాపరాజు ఉత్తరరామాయణమునందు వాసుమతుడు ఏకపాదరుద్రుడని, “రుద్రాంశంబునన్ బార్వతీకుక్కిన్ వృద్ధి నహించి పాపకుచిలో; గొప్పాళ్లు వర్జించి పవనగల్పాంతస్పృహై ... అనియి వరంబుచి ... అంజనకుం జనియిం”చినట్లు కలదు. (83-85వ, 5ఆ.) ఇది సమీరకుమారచరితమునందు ఇందుక భేదమున కలదు. ఇందుకు ముందే ద్రువమా శ్వాసమునందే, వాసుమతుడు ఏకపాదరుద్రుడని ఏకపాదరుద్రావతరణకథ కలదు. అందు జగన్మాతృ పితృవై పార్వతీపరమేశ్వరుల రతిక్రీడ మర్కటాకృతిని కలదు!

“ఇటువలె; బార్వతీపతి మహేశ్వరులగణి భేద నల్గుణ

పట నొకవోట మేమ దెవయంగ మొగంటు మొగంటు నిక్క నొక్కటియంటు తోడ పెవంగగ వెదుక్కని శ్రీడ పేయు మర్రిమీదుయంటు ముప్పదమజ్జితి రప్పకీ గవరందివన్. 133 త్సగ్గి విగ్గవం బురవిదారి ముఖ్యాదులు దేత మోడ లేకగ్గిరి కప్ప యుప్ప తోడ గాతడేతంగి లతాంగి మందిరే యిగ్గరి గూడి శ్రీడ మరీయింతము రప్పని మక్కాకాబ్బితిన్ దగ్గతి విగ్గవంగుకటాచివతరవి కేరి రేలగన్. 134వ. 1అ.

శివశేఠమును భూచేది దళితవస్త్రములు, అప్పు కొన్నేడులు, వాయువు వేయేడులు భరించిరట! (137,139,141వ. 1అ.) పార్వతికుక్కివస్త్రీ లేదు. ఇక ద్వితియాశ్వాసము వండు గొతముడు వావరూపము వచ్చిన్ అంజనము కుంజరుడను వావరునికి కూతుడు గ ఇచ్చెను. కుంజరుడు అంజనకు కేవరితో వివాహము చేయును. అంజనకు సంతానము కలుగదు. దశకవస్త్రపూజాచారావ్యవస్థకాదిబహిరాదానములు పేయును. ఏవాయక, సూర్య, చంద్ర, వరలక్ష్మి, మృగశిరశ్శ్రీ, గజగౌర, ఉత్తరాగౌర, పాంచభృంగౌర, విడభగౌర, మహాగౌర, విట్టువృగౌర, తంగిగౌర, చల్లకూరి గౌర, పాపిత్రిగౌర, చల్లిగౌర, కరణగౌర, అదిత్యగౌరీప్రతములు పట్టును. (60,61వ. 2అ.) "అక్షయ దెల్లె లత్తిరి, యేకడ రాక్షసదెల్లె పిళ్ళరుడమచున్" భక్తి భరించును. (62వ. 2అ.) దర్శనదేశ "కొరవంతి తీరు రాల్చి" వచ్చి పోతి చెప్పెను (64-69వ. 3అ.) "పతి యమమతీ తనము పేయు"ను నివ (69వ.) కేవరి అవతిని వాయువు గులిచిని ఏడువేల సంచత్కరములు తనస్సు చేయును. (85-105వ. 2అ.) వాయుదేవుడు శివశేఠమును పరాక్రమిని అమె చెంతమంచి పోవును. అంజన పలచుని అరిగించును. (106వ. 2అ.) గర్భవతి అగును. అంజనేయుడు జన్మించును. (107-119వ. 2అ.) ఇది యెల్ల తిమ్మన కల్పనమగును. ఇందు అంజనాతపోవర్ణనము - కాలిరాసు కుమారపంథములోని పార్వతీతపోవర్ణనము నకు, తేనాలిరాసు(లింగ)కన్యనని పాండురంగమోతస్థములోని రాతాతపోవర్ణనమునకు అనుకరణము. అంజనేయుని జనవారివృత్తాంతము, శైవవక్రీడాదికము, సూర్యువాళ్ల విద్యాభ్యాసము మొదలైనవి (117-290వ. 2అ.) పురాణప్రసిద్ధములు.

రామాయణవృత్తాంతమువందరు రాముడు తన చెంతకు వచ్చి పామమంతుని చూచి, లక్ష్మణునితో పలికినది పరమరహస్యము.

"పోరు నంటి యంటి సుగంధోత్తమ! కంటి యెల్ల కొంబల్ల బాదములూచి ఢిల్లీ నరమందునిండురలిల వాయువీ లూ దెన సుప్తసప్తకులదర్శిని బాచురు వచ్చుచున్నాఁ యీ దరలేయఁ డి పలుకులాగ్గఁ బాడఁగ మేడుకయ్యెదన్. 21 బంగరు పట్టుగెరి మెనుపచ్చని ముంతయు వంటి జలదేమున్ మంగయి కంకణంలు జగి మోహనవారము కుండలదైతా భంగజహిముల్ తరుణబాసమహామూలముఖంబులు మో అంగి పలుకైయన్ శివుడు రాదుగదా మన రింత దీర్ఘగన్. 22

శివుడె కావరఁ గాకుప్పఁ జచ్చి పలుక
పాచని విలాస మనలోని తాపమార్చి
మమమని యుక్తకృత్యము సహించి మనవి దెల్చ

వచ్చు వాళ్ళక్కరుండు గావలయు వితరు. 23

ఉత్తరదాసశిష్యుండు వాళ్ళయెగా కీతడున్న నీ తుద
వర్ణయే నీ వగడ్డ వలవార్చుమెరకయే నీ మహర్షిశా
వర్ణముఖాద్వయకీ కండా? యితమె గవి మాటలాడగా
బ్రాహ్మవర్ణస్థులందరిపాకవశంబునఁ గాక గల్గుచో? 24

మర్చి కెక్కు నీ కవితమారుని నాడుజేరకాంశిచే
విచ్చరి నెట్లుంబ్బయము హనువువైయుఁ జెప్పు వాతె నే
వెచ్చుటఁ గాన విట్టి మమ వితరఁ బావనతులం విచ్చులో
హన్మ ముందు విచ్చినత లేదు పోవము గల్గుమన్నులో? 25-26.

నీత "ప్రదుర తెలుంగవేర్చుర! కృపాతు లానర్చిన మేలు" అనుట

(114వ. 3అ.) శాంతిలక్ష్మముని

"శిలక్ష్మారవశజ్జలారలు రయసంహృజ్జలార్ద్రాదం
జ్జలలో లోదమ్మకారిమమరహంహావ్యభాములో వృథా
కాంక్షేపిరాదికారణలు జాగ్రత్త్యిలాచారిం
వ్యాఖ్యిలు వేకకామకృష్ణాహంహారంగళా
ర్యలలో కొమ్ములు చీలి నమ్ముదుని పాడుక్లేష్ట వైష్ణుట్టుకన్ " 252వ. 3అ.
అనుట పురుషాదిపితృవమాకాఫురహ్మియే.

పైరావణవృత్తాంతము పైరావణచరిత్రమువలకు సంబంధము. రామలింగప్రతిష్ఠ
స్వతంత్రకల్పనమున సమీప్రము. రావణబ్రహ్మహత్యారోమరహంహమువలకు శివలింగప్రతిష్ఠ
సేయుమని మునులు రాముని ఆదేశించురు. మమహార్యమును నిశ్చయించురు. వ్యవధి
ముహూర్తవ్యయమాత్రము, వాలుగు గడియల లోపల శైలావగిరినుండి శివలింగమును
రీచికొని రమ్మని రాముడు హనుమంతునికి అవరిచ్చును. హనుమంతుడు తెచ్చుట
అలవ్వదుగును. ఈ లోపున ముహూర్తము మించిపోతుండ రాముడు పైకతలింగమును
ప్రతిష్ఠించును. హనుమంతుడు శివలింగమును తెచ్చి, భిన్నుడై ప్రాణత్యాగమువలకు
సిద్ధుడును. రాముడు హనుమంతునికి తత్వేంద్రమును చేసి (98-121వ. 4అ.) ఊరడించి
శక్తినును.

"సకలాలింగము దీని లింగముఁ బ్రతిష్ఠించె దలంచేని దు

శ్శుక మా కార్య మెట్టులన్నఁ దలకించె నస్తపాతాళటా

మికలం బాదుకొనెన్ మహాఁ డీతఁ బేర్చిన్ దియ్య నే శార్దూ

శశశ్శం బలుగాక దీనినఁ బ్రతిష్ఠించెన్ భవర్ధింగమున్. 136వ. 4అ.

హనుమంతుడు విశ్వప్రయత్నము చేసి వెలుగుడును, అంతేకాదు. "సకలలోక
పాలకపాదాకారంబులతో మరలంబ్రంబుల బుడబుడ వెత్తురులు పడియవడి యడగి
యెక్కుడికి రెండు గడియల యెడ వొడ లెఱుంగక మరవతుండై పుడమిం బ"దును.
(130వ. 4అ.)

"అప్పుడు దూశిరదారితుడై కుమరమ్ములు హెచ్చి మక్షిలో

గెప్పుకోవంగ వెత్తురులు భ్రష్టుడు నమ్మెనుముఖ్య శేరి హ

యన్న! యిదేమిరా? యని రలాశ్యః కమ్మల బావ్తవారములో

రెప్పలఁ గేలుదమిఁగఁ దుడిచెన్ దమవత్తరదారాగమనన్. 133

అరకు వేయించి తోడమోడ నవలనుతుని
శిరము గిరించి పెట్టుటనేతఁ రుదీపి
పుల్లెలు మోము గమంగని తల్లిదండ్రు
(ప్రేమ వీతాదివతి పంపించఁబోడగ) 134వ. 4అ.

రాముడు విలపించి, "కమలగు పెప్పిలు నతని కాయముఁ దడుపును." (135-142వ. 4అ.)

"అగతి యేల వేల పొనుటై యేల వీ
తాలతాంగి యేల తక్కియున్న
వారతేల విన్నవంటి గుణార్జుండు
లేకయున్న నాకు నో కుమారి" 142వ. 4అ.

అను రాముని విలాపము హృదయవిరారకము. కరుణారవివిర్భరము.

శతకంధరసంహారము శతకంధరామాయణమునకు సాక్షిద్రావము, కథాబీజము ప్రథమాశ్వాసమునందు కలదు. కథాపలము పంచమాశ్వాసమునందు కలదు, రాముడు హనుమంతుని,

"ఓహా వాయుకుమారా సారణవగోల్పోత్సాహాహాలో
పాశుశ్రీం దవత్సమాముడు తలంచెన్ లేడు లోకంబునం
లే యుల్కోములన్ సమర్థుడవు నీకే యీకపారాశస్త్వ చె
వ్వాయెన్ నాయమె నీవు పేయగల కార్యం బి ట్లపేక్షింపఁగన్." 81వ. 1అ.

అని ప్రశ్నించును. హనుమంతుడు "నమె పెక్కి మనోదంపైవ్యయ్యక్త వర్ణివిశి
దాటిపోయి పగిడియున్న" అని సమాధానమిచ్చును. (82వ. 1అ.) అది చెయ్యడాము
తుదిని ప్రారంభిస్తునది. పంచమాశ్వాసము తొలిని సంపూర్ణిస్తునది. అంతేకాదు.
శతకంధరుని సంహరించినది వీరి రాముడు "అత్మీయకోదండమున్ శరదీర్ష్యంధ్య
మొసంగి పార్శ్వద్యోతకున్ వీరకున్." (68వ. 5అ.) "రక్తమం జెప్పరఁ దోరఁ జేరఁ
మని శ్రీరాముఁడాయకుఁ దానతిచ్చెను." (69వ. 5అ.) వీర సంగ్రామవరణ శ్రీరామునికే
ఆశ్చర్యము కలిగించినది.

"కమలాక్షే తేలి వాయుగప్పై లే గతిఁ జాపఁ
గళానలశృంగ నేలు దాటు
మగువ లేనగవారు మొగ మే కరణఁ దెల్పి
బ్రహ్మకాలాదీలలామలీల
నలల శిలని ద్రూత యుదీయట్లు ప్రకటించెఁ
గర్వాంతరీర్ష్యతరవముఁ
గలకంఠి యలలఁది పంచకార మెమ్మొయి దాటి
విలయదుంధూపదుర్దివారణంబు
నతివ హృదవ మెటులు జ్ఞోర్యంబు వెఱప
లంప సాశీల్య మెటులు దొడర్చుమయ్యె
బాం ముగ్ధత యీటు లనిఁ బ్రోడి మెఱప
మని వెఱుగుకెందరాముఁడయ్యుపరమున్." 75వ. 5అ.

రామాయణాదీపాద్యకరణము పైరావణాచరిత్రమునకు అనువరణము. సకుంభవి కుంభపారవమునకు మూలము మృగ్యము. అందు హనుమంతుడు అమృతమును తెచ్చి భరత శత్రుఘ్నులను బ్రతిఘటించుట విశేషము. హనుమన్నలత్రహాసాత్మము మంత్రశాస్త్రమయము. గరుడ పత్యా యుంబురు. నారదగర్భదేవగములు కృష్ణలీల. కృష్ణుడు గండమాదగరి నుండి హనుమంతుని తీసికొని రమ్మచెన, గడుత్తుంతుడు.

"నా పోత్యప్పతి నా జవద్రవీయమున్ నా భక్తిసంపత్తియున్
గపించెండగఁజేసి క్రొత్త చిల మేగిం బెరిమ న్నాన నా
యూచించె మఱియె తిట్టించె నా కర్తవ్యం? నానాటి కా
హా సహృదము తెచ్చి మేలిచి బాగాయె యశోరాశ్రయా 1445. 65.

అని గర్వాతిశయమును ద్రవ్యదించెను. (144,145వ. 65.) అయినను గండమాదవ గరి కేగి "మారుతి వారపాటమున గడ్ గవతక కాకఁబడి గర్భము దక్కియుఁ దక్కుక" (164వ. 65.) పీడిచిన బలుకక, "వారలత దోరన వెన్నుకుఁ బెల్లగొల్లి పీచ్చదవని" తలచినవ, హనుమంతుడు-

"అలవోక వోలి వారాగ్ల మొకించుక
చెరలించినంత నవ్వెనాగదురుడు
మొదలుఁ బట్టిన పట్టు వదలి తవ్వారుతో
బ్రేకంబునను సేకరించలేక
మరయుర తిక్కలు మొరయ ముద్దాంతుండై
గెగెగ పుట్టెంబు క్రియఁ దిరుగుచు
వేల బెండుపది యొడ లెఱుగక దిగ చెమ్మ
బలు గాటువలు వాఁ బరిమి బాఁక
బొట్టిచి పరియించె దళిబిత్ దిగదు కుడువ
బాము అచ్చెరువద మేరువగము పెత్తలి
వచ్చెనో యని ద్వారకావాసు లగలఁ
గొలుపుతో వచ్చి గుప్పునఁ గూలఁబడియి." 169వ. 65.

కృష్ణుడు సత్యభామతో, "హిమాలి పీఠారాములో పీలిపించిరవన సత్యం బంచు వచ్చె..... నేఁ జెందిదన్ శ్రీరామత్వము వీవు పీత వగుమా శీఘ్రంబుగా" అనిన (187వ. 65.) పర్వరామ,

"స్థిరదూడి మొగంబు వాంచి మెగులన్ దీరాత్మజ్జీ మారు మా
టండఱాంక బూదటాగ్నబంధాంశారముల్ దాఱుటన్
గోడం జీతము లీల నుచ్చి వగులన్ గోపంచుఁ దుర్బుగ్గ
శ్రీరా ద్రాదరచరిత్ర దీప్తముతం గ్రేగంబు పీక్షించెన్ (188. 65.)

హనుమంతుడు మేమరంటి పాడి, బండరాయిని కరగించి, యుంబురువారదుల తొగములు అడిగి పుప్పుకొని అందులో పైనును. అది బండరాయి అగును. "ఈ గుండు కరగి పోవన్ రాగం బని తొగములు గోవంగలవారో" అనిన (213-215వ. 65.), ఇద్దఱు పుంబులగుదురు. (216-219వ. 65.) వారదుడు మోవము వహించును, యుంబురుడు చేష్టలుదుగును.

పెద్ద గానపద్యం బ్రవిష్టం రా గణాంజేతే సే
తెట్టెనే? యిట్లుండెన నెక శృంగీ దేవత తారతమ్యముల్. 219
జగతి బయకార పెద్దన
నాగడి నీ కింత వంత విజితాంబుల్
దీనిదిచి సౌపు టుచితం

జగన్ యని యాంబయ్యం దాదిన నామన్. 220

చేతు ల్పొద్ది వనిచి రో త్రిజగదీశయోనిరాషక్తియో
రాకుల్యార్థ్యం బుంకడమెక గం రెంయే మా మదోద్భుత్తి యే
రా తద్వచ్చును బుగ్గడింప నగుఁబాలాయెంగదా యంకితున్
మా తాళంబులు మాకు నెప్పుడొనెన్ ముచ్చింప నెత్తెన్. 221వ. 6ఆ.
అని పరిశేపించి, హనుమంతుని ప్రశంసించును. (222-296వ. 6ఆ.)

అట్లునశరిసేతుఖండనము. కవిద్రవమందనము ఇది కూడ కృష్ణలీలయే. అట్లునడు
నములలో కట్టిన సేతువును హనుమంతుడు తోలిపారి ఖండించును. రెండవసారి
కృష్ణుని మాయను ఖండింపలేకపోవును.

“నరుఁ డొపరించిన తుదము
నెఱవేర్చు దలంచి దుక్కీదేవత మును మం
దరము దరించిన రూపున
నశితువు క్రింద నుండె జాఱగ నీకన్.” 33వ. 7ఆ.

అది కృష్ణుని మహత్త్వమని గ్రహించిన అంబయ్యుడు, పంచెము ప్రకారము
అట్లునవి ద్రవమునందు అధివసించును. భీముని గర్భరంగము పొగండికాచారణ
వృత్తాంతమే.

హనుమంతుని విశ్లేషణమును చూచి భీముడు,

“దొంగ నీయంతవాడు తోడయ నవనగ
రావలు బయలను బే దొడ్డు రామవునకు” 90వ. 7ఆ.

అనుట యత్యాదు అనిపించునది సమీక్షామారణిజయము.

ఇందు పుర (43-56వ. 1ఆ.), వనపర్యం (120-132వ. 1ఆ.) గ్రీష్మర్ష (85-
91వ. 2ఆ.) వర్షర్ష (93-98వ. 2ఆ.), శిశిర్ష (100-102వ. 2ఆ.) మార్గాప్రసయ
(64-71వ. 3ఆ.) చంద్రారం (241-242వ. 3ఆ.) యుద్ధ (3-78వ. 5ఆ.) వర్ణనలు
కలవు.

సమీక్షామారణిజయమునందు చిత్ర, గర్భ, బందకవిత్తములు కలవు. 1.
అనులోమచిలోమకందము. (80వ. 4ఆ.) నిర్వృద్ధకందము. (145వ. 4ఆ.) 3.
కందగర్భితశార్దూలము (210వ. 3ఆ.) 4. కందద్రవ్యమగర్భితవసనిజము. (71వ. 4ఆ.)
5. కందద్రవ్యగర్భితభాస్కరయోనిచిత్తము. (72వ. 4ఆ.) 6. ప్రగ్గర్భిటాంకగ్రహిత
గర్భితచక్రము (75వ. 4ఆ.) 7. కందగర్భితమణిగణపికరము (79వ. 4ఆ.) 8.
మత్తేరికందగర్భితసేనము (147వ. 4ఆ.) 9. ద్విపదగర్భితసేనము (98వ. 5ఆ.)
నాగబందము (78వ. 4ఆ.)

భాగవతసౌధము : ఇది వనకావ్యము. అయోధియము, ద్విలీలయ్యందము నుండి

విష్ణుస్మరణము వలన కలదు. ద్విరీయస్మరణంతోగర్భ ఇట్లు కలదు⁵⁰.

“ఇది శ్రీమహాభగవతమహాపురాణాని తిమ్మవార్తకు లోకహారముగా రచించిన వచనకావ్యము. భాగవతం. ద్విరీయస్మరణం సంహృష్టం.”

ఇది తమిళములోనికి తర్జుమా అయినది. అందు “పుష్పగిరి తిమ్మయ్య తెలుగున రచించిన దాని ననుసరించి రచియింపఁబడినట్లు కలదు⁵¹.”

“ఇంద పనిరెండు పృందంఁగలం విష్ణుస్మరణ తెలుగుగిరి పుష్పగిరి తిమ్మయ్యనక యిడిదినపై పాల్గి యిద్దారే వార్తాల్ రెన్నయన్ తమిళవచన పత్రి నాల్ యిడిదినాల్”

అని తమిళవచనకావ్యగ్రంథపట్టికను కలదు⁵². “పనిరెండు పృందం గలం” అని కలదు గావున, తిమ్మన పంజరెండు పృందముల భాగవతమును వచనకావ్యముగ రచించినట్లు వ్యక్తమగును. సాధారణముగల వలన భాగవతసారమును నామకరణము. పృందంతోగర్భలోని “లోకహారముగా” అను మాటకు, ప్రామాన్యములకు అర్థమగునట్లు అని తాత్పర్యము కావచ్చును. అంత ములభమైంది మాత్రముగాక, అత్యంతమందఁబ్రతినివి కలదు భాగవతసారము. అంతి అంతి భావ్యముల రచన అరికము. ఒక ఉదాహరణము⁵³:

“మాయండు శౌవకరిముహముమెంఁ బాచి పిటిరాి మునులాళా ఇలువలి మత్తరకృత్తు డడిగితే ప్రత్యుత్తరముగా తుకయోగిమహామహాపుండు పలికెను. ఓ రాకేంద్రా! ఏ వడిన ప్రశ్నము మంచిది. ఇది పెద్దలు మెత్తుకు. వివరణనది మేలువెలం గలవు. బాటిలో ఏ వడినది ముఖ్యము. పంపారముగ్గులకు ఈ తత్త్వము తెలియ గూడదు. కాంచూమ కనియుఁ గానలేదు. విష్ణుతత్త్వము వినియు విసలేదు. ప్రాణము విడుచువచ్చుడు నారాయణస్మరణ సేయుచానిదే భాగ్యము. సేవే చేయుఁదగువాడు, పూజింపఁదగువాడు, పురుషోత్తముడే కాని అమృతం లేదు. బ్రహ్మాద్వానము సేయు యోగులువృత్తి పాఠ్యరణావే సేయుదురు. ద్వాపరయుగమందు మా కలంక వ్యాసలు భాగవతము విన్నవించి నా చేతఁ అదిపించెను. నేనువృత్తి పాఠికములకు లోపై రచించితిని.”

ఇది వాడుక భాష అని ఒక అల్పప్రాయము కలదు⁵⁴. “అడిగితే, యోగులువృత్తి, నేనువృత్తి” అను శబ్దములు అట్టి ప్రథమ కలిగించును. అవి లేఖకవ్యాసారములు. అడిగిన, యోగులును, నేనును అవి కవిసారములు కావచ్చును. ఇందు శబ్దములేమి మళ్ళిములు, నామవాచకములు, శ్రీయాదవములు వెలకైతములు. వినండి కలదు. వాడుకభాష కొడు లేటికభాష. ఇతరత్రవ్యాకరణస్థితిత్యములు ఉండవచ్చును. అట్టివి సెమిరతుమార విణయమునందును కలవు.

దశకుమారచరిత్రము :- ఇది కూడ వచనకావ్యము. అనుపల్లము రచించినట్లు కలదు⁵⁵.

వీతికతకము :- ఇది భద్రచారి సుభాషితరత్నావళిలోని వీతికతకమునకు తెనుగునీత భాగవతపుటి వీతికతకము గురించి పూర్వోక్తము. అది మత్తేల, శార్వలంజీతీతములందు కలదు. ఇది యంపకేశ్వరమాలికందు కలదు. అతనికి మకుటము నలన పంకటము కలదు. ఇతనికి లేదు, కారణము మకుటమే లేదు. అయినను భాగవతపుటి తెనుగునీత వరి తిమ్మన తెనుగునీత కూడ అనంపకేశ్వరము.

పూర్వోదాహరణమైన "బోర్డార" అను శ్లోకమునకు అంగీకరణమిది.

"బోర్డలు మచ్చోప్పరితబడ్డలు మాకందో రూంక్రియా
బడ్డలు గావునన ప్రతులు బోపెయి వైనరే రకోరపు
వృద్ధతి మచ్చిఁ దక్కిన యుపండితు లొగ్గ రుద్దితేరన
వృద్ధమభివేదంబులిది నా తమవందె యెంగుఁగా కింకన్" 15.

ఇందు శ్లోకములోని వ్యంగ్యాత్మము "ఊక్తి"నందోరు, వినలేరు, ఒడ్డురు" అనుటవలన వాస్తవతాపమునకు పాల్పడినది. "గావునన, బాగోపయిన్, తక్కిన" అనునవి గణయాలి పైఠిమ్యాత్రప్రయోజనములు. "బడ్డలు, పెద్దతి, సవృద్ధ" అనునవి ప్రాసమ్యాత్రప్రయోజనములు. "అబోధనవాణా" అనుటలోని మార్పిడి అలోచనవృద్ధతి మచ్చిఁ దక్కిన యుపండితులు" అనుటయందు లేదు. "వృద్ధత" ఉక్తిపైఠిమ్యాత్రప్రయోజనము. "అణంగుఁగాక" ఉక్తిపైఠిమి విరహితము. "ఇంకన్" వర్ణము.

"పెదరి బ్రహ్మమలాభ్యుదయే క్షమా

సదన వాక్యటులా యురి వికృతః

యతు వాలిరతి ర్భ్రమనం క్రుతౌ

ప్రకృతిసిద్ధమందు హి మహాత్మ్యాహన్. 52 శ్లో.

"ఆనందందు బ్రహ్మము మహాబ్రహ్మయందున నోరుగు ప్రాడవా

రానదిమంబు రన్నెలము పెంగరంగమున వ్యూహమా

లోపము క్షీర్ణ విచ్చయుఁ గడున్ వ్యసనంబు క్రుతిన్ దలిర్పఁ బ్ర

జ్ఞాదు లొప్పుచుండు రిది హిమమల్లై తమయందుఁ బొందగన్. 52

పదలో వాక్యాటవమంబునకు, రన్నెల ప్రాడవారానదిమంబునకు అంతరము కలదు. సద ఆన పెండితపద. రన్నె అన హిమరసపద. యుద్ధమునందు పెంకలమమే గుణము. పెంకలమోదోపము దోపము. అలోపమున అదంతరము. ప్రాసప్రయోజనవి. అష్టవిధప్రయోజనవి. మహాత్మ్యలకు ప్రకృతిసిద్ధమలవి మూలము. ప్రజ్ఞాదులకు హిమమలవి తెనుగుపేత. ప్రజ్ఞాదులు మహాత్మ్యలే కారు; దురాత్మ్యులు కూడ. "ప్రకృతిసిద్ధమ్" అనురానికీ "ఒప్పుచుండు విధి హిమముల్లై" అనునది పరిచీపుము. "తమయందుఁ బొందగన్" పునరుక్తి. అది "హిమముల్లై" అను దానియందు గణాత్మము. పునరుక్తి హిమవారణప్రయోజనవి.

"బ్రహ్మ యేన కులానవపుంబుమితో బ్రహ్మాద్ధుభావ్యోదే

విష్ణుర్హృద రణవతారగవాన్ క్షిప్త మహానభరే

దుష్టో యేన కపాలపాణిపుటకే రిక్తావనం పేవతే

మూర్ఖో బ్రాహ్మణి విత్యమేన గుదే తన్నై నమః కర్మకే." 92 శ్లో.

"నెతి నజ వందలాంధక్యులి నేమఁ గుమ్మరి కేసి పెద్ది శ్రీ

వారిని దశవతారగవాన్తవి నంకలపెద్ది పెద్ది శం

కరునఁ గపాలపాణిపుటకంబున రిక్తకుఁ బొన్ను పెద్ది బా

వ్వురు దివి బ్రహ్మ పెద్ది యం కర్మముఁ గూర్చి నమస్కరించెదన్." 92వ.

పేతీ అను పత్త్యగద విరక్తము. ప్రాసయతిపైఠిమ్యాత్రప్రయోజనవి. "నే మపు" కూడ విరక్తము, గణయాలిపైఠిమ్యాత్రప్రయోజనవి. బ్రహ్మాండభాండము నపాకము. అణవందలాండము కృతకము. క్షిప్త అవగా అన్తి కారు. "యేన" అవగా

“దేవదే” అని అర్థము. అందలి స్ఫూర్తి ఎద్దియందు లేదు. శ్లోకములోని శ్రియలు భూతాత్మకములు. పెద్దములోని శ్రియలు తత్వస్ఫూర్త్యాత్మకములు. వాని స్ఫూర్తి వీనికి లేదు. “కర్మముఁ గూర్చి” వ్యాకరణవిరుద్ధము కాదుగాని వ్యవహారవిరుద్ధము. మొత్తము మార భావవిరుద్ధి పీఠికతము నతి పుష్పగిరి లిమ్మన పీఠికతము కూడ సేలము. శ్లోకములోని భావము కలదుగాని జీవము లేదు. పెగ్గవాడతత్వము గాని ప్రాణప్రతిష్ఠ అదుగలేదు. అది ఏమగు లక్ష్యజాతి మఱాపితరత్నావళియందు అంతట అగ్రీవరభావమావము.

దస్తువాతశతకము : తొంబదియొక్క పెద్దములు లభించినవి. కర్పవృక్షము లేదు. వంశీయుల కడ లభించినది. “అనాథనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ!” అను మ కుటము శతకసాధారణము. శతకమునందు దశకములు కలవు. అందు సాధారణమకుటమునకు ముందు - సంక్రాంతిసాహిత్యమైనది. మాయామృగద్యంబువ్వార, ఉద్యగ్గోళం, విద్యత్సం దోళి, రూతపత్త్యపమాయోదా, సుధారాత్యూదా, తక్కువరాదా, గౌతమాతటివీర్యోద, ఉదంచల్లాళి, దైర్ఘ్యగుణోత్కృత - అను ఉపక్రమములు కలవు. వాత్సకమున రచించినట్లు కలదు.

“ గమనింప వృద్ధి లేదు పాదయుగళిన్, గంభీర్యుఁ గన్పొంద వోరజ్జ్,
సమసెన్ దేవాలంబు, రోగవికృతుల్, పందిల్లి వృద్ధత్వం
గమమున్ గామముఁ గ్రోదముం బిరిగి, నాకర్ణంబున్ రూతపై
తత్వమరాయోదా, యువాకనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ” 47వ.

కవి అత్యుత్తర ప్రతిఫలించు కలిపియీశావారణములు :

“హాసకారము పేయుదున్ రుజులనే నాకొప్పుచో వోర్పు లే
దే పాంసగమనం గమంగనిన మోహింతున్ గుబుద్దిన్ బుడ
ప్రదోహుల్ పుటియింతు మాన్యు మెమందోహంబు సంక్రాంతిపీ
తావ్యావృత్తి యువాకనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ 3వ.
చిత్త్యంబట్టి యికింత లేదు కడు నశ్శీలంబు శీలంబు, యో
షిత్వంబెగ్గుమనందె కాంక్ష, కమమున్ క్షీణించె, వర్ణార్థనా
ద్యోత్సుకంబునఁ గాంబుం గడచి రావయ్యా నమం ప్రోపి వి
ద్యత్సంబోర! యువాకనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ” 33వ.
“దానిద్ర్యంబు మఱియి తద్రుద్రంబే దైవ్యంబుఁ గల్గించి పం
సానిద్రాణి దపప్రమత్తంబు మఱించిరికిన్, యాళాతుల్
మారం జిక్కులఁ బెట్టి దేమిటికి ప్రియ! నన్ గవర్ణాత్ముడా
రాతయార! యువాకనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ” 39వ.
“ఎంచెన్ రాని యనేకదేవముల మున్నెఁ జేరియున్నాఁ డ నే
కిందర్పిరియే లేక నపుమలకం గేదంచ ప్రియ! నన్
రాంచల్యంబు మఱించెన్ మమనన్? సర్గాదభావోరెవో
దంచల్లాళి యువాకనాథ! రఘునాథ! పాదుమేరానిరీ” 31వ.

శేషశైలవిహారశతకము :- మాట అయిదు కందపద్యములు కలవు. శిలం భాగము లధికము. “యన్నా! నేకమ్మా కృతి” అను పంక్తిని బట్టి (72వ.) శేషశైలవిహారుడు

వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. "శేషైందహారా" అని మకుటము. అరికుద్యములందు పూర్వార్థము వ్యయస్థితి. ఉత్తరార్థము దైవమృతి. వార్తకమునందు రచించినది.

మరిచితి రమనాదరణ

గదిచితి వినుఁ గొలువరే, బసురుమ్మృతవం

నెరణందభూంధమండిత

నెరణందాహరి శేషైందహారా" 19వ.

"అనుమద్యారత్నబవిత్రే

వెణముల పొల్లిరి, తిరివేనంగుము రారా

ద్రుణదౌజ్ఞాంతరవంబా

వెణజితకర్పూరి శేషైందహారా" 48వ.

"మతకరి లోలి గుణముల

మృతి నగు నను మణిగ విమృష్టతీయింతు, వరీ

రతరపురాసుతరక్షణ

వతురవ్యాహరి శేషైందహారా" 79వ.

శారదీపద్యములందు "నలుమరి రెలిచితి నా స్థితి" అని (103వ.) నా తలంపులు నా యలపులు వీరే వివరించవలె, వీరే తెలియును" అనుట (104వ.) చిత్రము.

తిరువదాంబాశతకము:- ఏలది లయగ్రారాపద్యములు కలపు. అర్థశతకము. "శవనం బొసంగెదన్" అను పంక్తిని బట్టి (42వ.) జగదంత అయిన తిరువదాంబకు అంకితము. "హారంబజవనీ! తిరువదాంబ! ముఖరమృగశిరింబ! పుదితాత్రితకదంబ! జగదంబా!" అని ముకుటము. ఇది కూడ వార్తకరమై రచించినది.

"ఎం బలిత మౌరల దంబు కొనె, దృష్ట బిడఁ

గుంబడి, జనమృగణయుం బదమ రేద

య్యెం బదహామగుటం బహుకుటుంబరర

ణంబునకు రేదు ధరణం బెప్పుడు, వచ్చెం

ఖం బరిభవంబు లొంగం బెనుకువరే బెనగ

వం బణమెల తిచ్చి కరుణం బెనెనెదో, హే 47వ.

తిరువదాంబ అను జగదంత "పురిపితాశ్వాతిపురిం బొసంగు"నని కలదు. (15.) మతోక పద్యమునందు ఇట్లు కలదు.

"శంబు లొన గూర్చు మరకంబు గల శ్రీకుళం

డిం బరిపగగ గొనె నలంబుల మహాల్ల

పెక్కుంబగు మంగిరివగరంబు నశమమహి

తంబుగను కేరి, పితరంబగు రయ్యాళి

లంబునఁ జెలంగెడు విమం బొగడితీన్, బరిణ

యంబునఁ దీసె బుణం బురువన్, హే 50వ.

కంబు అన శంఖములు. శంఖము "లొనగూర్చు మరకంబు" కలది కుళవది. నలంబులన పద్యములు పద్యములచేత మహాల్లప్యమగునవది మంగిరివగరము. అది కుళవది అగడ్త వలె కలది. శంఖముల నొనగు కుళవదిలోని పద్యములచేత మహాల్లప్య మగునది మంగిరివగరము. అది పురుపితాశ్వాతిపురి జగము. ఆనదికి తిమ్మన అశోకు

వచితముగా ఏం చేసెనో? - (శ్రీహనుమత్పాదసేవాగీతాధ్యాత్మికశ్లోకవిశ్వసూత్రాదుః
 “దైవ (12వ. 1అ. ప.శు.వి.) తిమ్మన రామలిక్ష్మణుడు, వేంకటేశ్వరలిక్ష్మణుడు మాత్రమేగాక,
 తిరువదాంత లిక్ష్మణుడు అగుటకు హేతువు, “పరిణయంబునకుఁ బుణ్యంబు” తీరక
 పోవుటయే అగును. కుటుంబభారము వలన క్రమంగీహించిన కవి పుష్పగిరి తిమ్మన.

“తొంబరపు అద్వైతతెలియెనెడి, యేమియు ర
 పంబుఁ గవివించి పదంబు రీడి మేల్ ప్రా
 పంబులు పృథ్వీరమణంబు లొనగూర్చు పాఠ
 పంబుఁ గవలేకను వైదంబు లమమం బ
 ద్వంబులు రచించు కుకవిం దిలిచి యిచ్చు అదు
 వం బొగడు వాడు దవముం బడయునే. హే
 రంబులవని తిరువదాంత ముఖరమ్యశి
 లింబ! పుష్పగిరితరదంబ! జగదంబ! కెన.

ఇందు రసమూర్తి లేని పదములతో, యతిప్రాసల విలాసము లేని పద్యములతో
 కుకవి ప్రోతములు పేయునని కలదు. అంతేకాదు ఆట్టి కుకవిని ఆదరించు మందబుద్ధి
 మకవిని ఆదరించుచు భంగ్యంతరముగ కలదు. ఇది తిమ్మన స్వయానుభూతినికలనమే.

ధరణిదేవుల రామయమంత్రి

ఇతని కృతి దశవతారచరిత్రము. మగదల కృష్ణమంత్రికి అంకితము. అతని పెదతండ్రి తిమ్మమంత్రి "పెదవేంకటపతిరాయునిదువతంపలానితో భయరామరత్నధరణిపల్లెకికాదినన్నామనుడు." (35వ. 1ఆ.) పేవతండ్రి వారాయణామాత్యుని కుమారుడు అదినారాయణప్రభువు "దేశాధినాథవలూపా పాచాలాచిరీర్ణమవర్ణణాంబా వరాంబరాసముగ్రామబహుమానభావనహనవవర్ణనిరుడు." (58వ. 1ఆ.) నవాలు గోలకొండబుల్లము అబ్బలీకుల్చేపి. (1626-72). సాహెబు. అతని హోళావల్ల అవగా అబ్బికిమంత్రి మహమ్మదుసయూదు. ఇతడు 1645 వ సంవత్సరమునందు విజయనగర సామ్రాజ్యములోని లక్ష్మీయటాగము జయించెను¹. 1656 వ సంవత్సరమునందు గోలకొండ సుల్తానుకు ద్రోహము చేసి, మొగలాయాచక్రవర్తిని ఆక్రమించెను². ఇతని వలన అదినారాయణప్రభువు బహిష్కారము లందిన కాలము 1645 ప్రాంతమే అగును. అది గ్రంథస్థమైన దశవతారచరిత్రము తదవంతరకాలికమగుట తథ్యము. కాబట్టి దశవతారచరిత్రము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

దశవతారచరిత్రమును పుష్పగిరి తిమ్మన రచించెను వదంతి కలదు³. తిమ్మన జీవితకాలము 1607-77 అని పూర్వక్రము. దశవతారచరిత్రము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావున, రామయ జీవితకాలము 1615-1685 కావచ్చును. కనుక వదంతికి కాలము కలపవచ్చును. కాని వాస్తవము కాదు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల అమృతమాల్యదయందు సంస్కృతవాక్యములు తెలుగుపద్యములందు ఇమిడిపోయినట్లు, పాపరాజు కృతీయందు నక్కయ్యగ, తిమ్మన కృతులందు సమరికముగ, రామయ కృతీయందు సమృద్ధిగ సంస్కృతవాక్యములు తెలుగుపద్యములందు ఇమిడిపోయినవి. అవి వదంతికి నిమిత్తము కావచ్చును. పాపరాజు శైలికి తిమ్మన శైలికి భేదము కలదు. తిమ్మన శైలికి రామయ శైలికి భేదము కలదు. పాపరాజు శైలి తురంగవల్లనము. తిమ్మన శైలి మాతంగగమనము. రామయ శైలి కురంగలంపనము. కంకటి పాపరాజు, పుష్పగిరి తిమ్మన, ధరణిదేవుల రామయ సుమనయన్నాబు కావోయినను సమకాలికులు. సమీపానులు. పెద్దపానులు. పరస్పరజన్మస్థులు. పరస్పరప్రతిపక్షులు సహజము. వదంతి నిర్మిహిత్రము కావలెనప్పుడు, దుర్మిహిత్రమును కావచ్చును. ప్రకృష్టమైన ప్రమాణాంతరము లేని వదంతి వర్తనము. ఉత్తరరామాయణము, దశవతారచరిత్రము పరికృతము లయటకు ప్రకృష్టమైన ప్రమాణాంతరములు లేవు. ఉత్తరరామాయణము పాపరాజుకృతము. దశవతార చరిత్రము రామయకృతము.

కృష్ణమంత్రి "కృష్ణుని దశవతారముల్ గృహి యుపర్య యంకితము పేయ"మనిన (16వ. 1ఆ.) రామమంత్రి రచించినది " రసికజనకంఠారణ్యశ్రీకృష్ణదశవతారచరిత్ర మహాభిజయం"ము. (82వ. 1ఆ.) రామయ దశవతారచరిత్రము రసికజనకంఠారణ్యమే. అనియ దశవతారవర్ణనము ప్రథమః (శ్రీరామని కృంగారస్థైర్యమునందు కలదు. (120-142వ. శీఆ.) అది శ్రీహర్షుని వైషిడియచరితమునకు అంధ్రీకరణము. అందు శ్రీరామదశవతారము సప్తమాదశవతారమని (128వ.) కల్యాణదశవతారము రమోదశవతారమని

(1412). కలదు. ఇందు శ్రీరామావతారము వర్ణనావతారము, కల్యాణావతారము దశమవతారము కాదు. ఏకాదశావతారము, బలరామావతారము కృష్ణావతారము తోపాటు కలదు. మత్స్య, కూర్మ, నరాధి, నరసింహ, నామవ, పరశరామ, శ్రీరామ, బౌద్ధ, కల్యాణావతారములు తొమ్మిది, దేవి కది ఒక ఆశ్వాసముగ తొమ్మిది ఆశ్వాసములు. బలరామ, కృష్ణావతారములు కలిపి ఒక ఆశ్వాసము. మొత్తము పది ఆశ్వాసములు. పదకొండు ఆవతారములు. అయినను దశావతారములుగ ప్రసిద్ధము. కనుక దశావతారచరిత్రము.

మత్స్యావతారకథ మత్స్యపురాణమునందు కలదు. భాగవతమునందును కలదు. సౌతన భాగవతమునందు మహారు ఏబది పెద్దగద్యములందు కలదు. (693-740 కిన్నం.) అది దశావతారచరిత్రమునందు మహారు రెండువందల పెద్దగద్యములందు కలదు. (114-306వ, 1ఆ.) నాలుగింతలు. సౌతన ప్రభావమును కలదు. పెత్తనవరుడు కుటుమీనమును ప్రశ్నించునెడ, రామడు దువకవనకంఠారణముగ రచించిన పెద్దమీది:

“శ్రీనారాయణమందికందయుగశ్శోభించి
నానాకేవలమృగయారము ఏలాహరితకల్గెనే
గనాకర్ణవహి వధూవలవృంధానారవోకంఠో యా
మహాకారము రాల్చి నేమి పని ప్రియ నా కెఱింగినవే” 164వ, 1ఆ.

కూర్మావతారకథ భాగవతమునందు కలదు. సౌతన భాగవతమునందు రెండు వందల నాలుగు పెద్దగద్యములందు కలదు. (146-409వ, కిన్నం.) అది దశావతార చరిత్రమునందు నాలుగువందల ఏబదియాలు పెద్దగద్యములందు కలదు. (3-458వ, 2ఆ.) సముద్రమథనమయమనందే లక్ష్మీకల్యాణము సౌతన భాగవతమునందు సాతిక పెద్దగద్యములందు కలదు. (265-289వ, 2ఆ.) దశావతారచరిత్రమునందు నలుబది పెద్దగద్యములందు కలదు. (251-290వ, 2ఆ.) లక్ష్మీదేవి అవతరించినప్పుడు వర్షన అందును, ఇందును కలదు. ఇందు మఱల లక్ష్మీదేవి వధూదీగ “మన్మథరథంబు శివీ మీఱంగ” వచ్చినట్లు కలదు.

“మెంఱులు మెంఱులీ మెంఱులెద్దమెంఱో

మనదగ్గోలే చక్రంబు గదల

మరిగుచ్చి రమదోయి వలెనె పయ్యదగోంగు

రెండావి టెప్పెంబు చెప్పె హుఱు

తప్పి లేనప్పులు చికిలి: కేపిన తప్పు,

చెట్టుఁటదంబుల చెప్పు హుఱు

వెలిదమ్మి రేకుం చెలయింపు కనుదాటు

విజ్ఞానాంబు లీల ముట్టెన్గ

వలెన్గెలకారవాక్కువొందవలెతులు

నాళిల్లి మింద: గనగందవందపార

మరువలలములు చెలయు మవ్వరథంబు

శివీ మీఱంగ వచ్చె లక్ష్మీదేవరూఢి.” 270వ, 2ఆ.

రథమునకు చక్రములు, టెప్పెము, అద్దములు, తోరణములు, గుళ్ళములు, పైనికులు, కుదిరినను, లక్ష్మీదేవి జగద్మాతా జగద్మాతా ముట్టమునందు ఇంతకంటే శృంగారము శ్రుతిమించినది. దువకవనకంఠారణము కది!

గణరాజగమన పింగారణు గమంగన
పలవడే కప్పలు గలుగు పలము
అలకాక్షి మరులూదామె లాశ్మింప
పలవడే పిమలు గలుగు పలము
పెరింబోడి జీవి చక్కరిమోవి రుచులావ ,
పలవడే నాలుక గలుగు పలము
చెలి చెక్కుగచ్చరంపులలకలు మూర్కవ
పలవడే వాచిక గలుగు పలము

గట్టిగుచ్చుల దిగ్గడ గొగిరింప
పలవడే చక్క మెప్పు గలిగిన పల
ముటులుఁ గామవ్యః బంచేంద్రియములు గలిగి
పండులకు నేమి పలము వ్యర్థములు గాక" 317వ. 2అ.

చొక్కెర కెప్పొని వని మాడనే కాని
మొనపెట్టు చుటుకవ హులారు
అలితంపు గుచ్చలు చెట్టి చూడవ గాని
మును వాడి గోరున వొక్కలాడు
తనులత యెదమ మెల్లనఁ జేర్చనే కాని
మంచి దిగ్గడఁ గొగిరించారు
అలితంపు రలికలి నలరించవే కాని
బందనచాతుర్య మేర్పడువారు
తనగఁ బ్రాసనఁ గందు || యిగురులోడి
కమ్మ మెప్పును గనఁగఁ బొంకమ్ము తెలిసి
యాలికోవలె నువ్వతోయందు
వాఁడు దక్కెన మెప్పించు నళినముఖిని" 321వ. 2అ.

ఇది దైతేయవర్ణరుచి అత్మీయవర్ణద్రవ్యము సోష్ఠ్యము కూడ అతోచెయ్యు.

"అ మరిరాక్షిః జాచి పరిహాసము మాఱి బలింధ్రుఁ దిప్పుతో

కోమలి నిచ్చు నే మెప్పుతకుండుము పూనినఁ జాచి గోపలా

లామణివంచుఁ బాల్చినఁ దలంచెదవచ్చును నవ్వుమె వ్వుగా

క్షీమణి బాచి పిచ్చు రదిఁ తిక్కఁగ గోపద్రువ దామె. 363

అచ్చు బాచా యమృతంబు ముందును మన దైత్యశేటికిం బంతువో

దివిజా బ్ధుమృతకుండ ముంచొనఁగి యుండే గొంత తర్వాత జా

నవదైత్యానురంజనాహుతలకు వ్యక్తంతువో యావలి

యవలి స్త్రీ రుచ ముంచితే యనియే దైత్యస్థాని మే మెచ్చుగదే" 364వ. 2అ.

హలాహలాశకర లాగవతమునందు కలదు. స్థాందపురాణమునందును కలదు.

స్థాందపురాణశతయే దశావతారపరిశ్రవమునందు కలదు. లాగవతమునందు దితికళ్య

పులకు విష్ణుభృత్యులు అయిపలయులు హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపులుగఁ బద్మింయురు.

దశావతారపరిశ్రవమునందు దితికళ్యపులకే రుద్రభృత్యులు భద్రానుభద్రులు హిరణ్యాక్ష

హిరణ్యకశిపులుగఁ బద్మింతురు. కాలాము పంధ్యాకాలరత్నశ్రీః. ప్రరణము దితి. దితి

ప్రధానము కళ్ళపట్టే అప్పుట్లు జారవలసివి కలదు. (70వ.) దీనికళ్ళపైల శృంగారపట్టము ఎనర్ది అయిదు పెద్దగద్యములందు కలదు. (7-91వ. 3ఆ.) అందు ఎంతో గళ్ళంగారము పదియేను పెద్దగద్యముల పట్టు. పదుముప్పగ్గుడు పదులు కల (5వ.) కళ్ళపైలి కడపాలు :

“పల దిల సంక వేళ చెయి యొకయింతుక తాటుండు వే
బలుమఱుఁ జెప్పెన వృషభుఁ బట్టఁగఁ జాలక వంటిపాటువే
పలమఱఁ గంటి కింఁదుము వాని గమంగని (సేమ హచ్చుఁగ
బలిమిచె కేలు జార పఱెఁ బైకఁ గోరుదు పిట వేరయే.” 70వ. 3ఆ.

సరిసంహారతాళకర బహుపురాణములందు కలదు. ప్రత్యేకపురాణమును కలదు. ఎట్లున లక్ష్మీనరసింహతాళకర శైలమహాత్మ్యకావ్యము. పోతన ప్రహ్లాదచరిత్రము తక్కినయియును. దశావతారచరిత్రములోని సరిసంహారతాళకర తక్కినహాతము కాదుగాని రక్షింపహాతము. హరణ్యకళిపుడు తనయ్య చేయునెడ, ఇంద్రుడు మేడమీద చెరికత్తైల వడుచు శివతో సరిపెమాడును.

“తెలుగుంబయ్యెఁ గలువం గులుకు పి నీవొంపుడవేదోయి వా
తెలువయ్యెం బలజాతకోములు హంపివృద్ధిసం
చలగంగియ్యం బక్రవాకపథంజ్యంబులో పోదెలు బం
దల వెందు గలిగింపగా వలది తోడఁ బర్వకోత్సవీ 21
అనిసం జాలు మఱిమి యందు బి యియ్యారంపు లేవవ్వఱం
కెన వాల్కాపులు చిప్పికివ్వుఁ దెలుపం గిందయ్యి పూమిగ్గవే
దను వైదం గని తల్ల గుల్లు యని మెత్తగ్గోర వొత్తి ప్పితం
లిని పిల్వారము తోడఁ తొక్కియను గప్పం బైలు మెప్పిగ్గవన్” 22వ. 4ఆ.

ప్రహ్లాదహరణ్యకళిపునంపారము, జ్వాలానరసింహతాళకరము, హరణ్యకళిపునర, బ్రహ్మాదుల ప్రార్థన, ప్రహ్లాదుని పాష్టింగదండప్రణామము, స్త్రీత్రము, నర్సంపాదు జాంతిచి, లక్ష్మీనరసింహాగ్ని లేత్తుల రక్షించుట పర్వమును ఒక మహామహిమరందకము. అందును శృంగారపర్వము.

“నమాదేవి నెల్లది పూలంతికిం గ్రమ్ము బొంగుంబులో వాఁగఁ
గల్గునెమానంబులం గొప్పట్టి యిప్పు కిల్గిప్పు కప్పునఁగా వేళిజాబ్బుద
శ్రేణి నెమ్మియు కిందయ్యి నెల్లది యుమాతమో హరి రమ్మంయఁ బంప
మృణాలలోజనద్యానవ బ్రోలుయం బోవగా లేని రాతా వా హారు పాంపుకన్యాకా
శిఖందు దాని రాదా య నందు ప్పిల్గికించు బాతాబుదంబువా రంగులో
ముంగురులో మోము జాబిల్లి గాన ప్పిరిత్రంబుగా లేదీ లోమాని తల్లియ
ద్దండ్లముం బైని గన్పుండు లీల ప్పిరాశిల్లు వేత్రంబులుం బెళ్ళివా
బ్బాపులుం జాలి పిర్లంపు కింపుం దుటారించు కెమ్మోపిన్ల నందవో మంద
హసంబు మెప్పుండు క్రొమ్ముత్తెపుం తెక్కుడంపుం బదార్థయ్యి బంగారపుం
గమ్ము గ్రమ్మండు లే పెక్కుబద్ధంబుల ప్పిర్లము బ్యానగా జాతువాగిండ్ల
పూఁతెండ్ల రాకింబ నెండ్ల ప్పడంబిందు పారించెన్ల రత్నహారాపటల్ రాకంపిన్
వెలగ్గంబు బహుడ క్రోదమఁగేమఱాకింకెలు బ్రోయఁ తెంగిని మంజీర
ముం గంగున ప్పెంతగా గ్రోయగా జంతుముత్తెంబుల స్వర్గపు నెల్లొ వలంబు
త్తిరోకించువా రల్పదోశ్యమయ్యె తత్పర్యమందున్ సమానియ నెంత

పరాంతోరుడొంటుల్ రంగవృంజామంజీరశింజారపంటుల్ వెలంగిన్ జగ
న్మోహనాకారభావయోరూపలావణ్యశృంగరలీలాపిలాపంటున్ పార్వ
రోహిణమున్ నింపగా కెంతకున్ వ్యర్థురే." 236లం. 4అ.

ఇది జ్వాలాపరిపంహుడు "రోహితీవర్ణసూర్యాక్షరీయున్లు" వేళ, లక్ష్మీదేవి
శృంగారలీలాపము! అపర్యము కాదుగాని అపందర్భము.

వామవాతారిత్ర భాగవతమునందు కలదు. పోతన భాగవతములోని వామవా
తారము కవితారపావతారము. అందు లేని గంగావతారము దశావతారచరిత్రమునందు
కలదు. వామనుడు అకాశమును ఆక్రమించినవాడు. బ్రహ్మ తన కమండలవరకముచే,
వామనుని పాదమును కడిగినది, ఆ కడిగిన జలమే గంగానది అయినదని బ్రహ్మాండ
పురాణమునందు కలదు. వామనుడు అకాశమార్గమున అంధు నిడ, అంగుష్ఠముచేత
బ్రహ్మాండభావము పలికి గంగావరణము జరిగినదని దశావతారచరిత్రమునందు
కలదు. ఇందును శృంగారమే, గంగానది,

"-కేవలరేవ జీరునిలకాచి కేలిం బేలును వదరిపాటున జాచి
యదరిపడి లేచి తమ తమ క్రొత్తముత్తయ్యులెఱుంగుల నెఱావెల గదీ
తలుంటుల నొక కొంగు, పచ్చి మమగోదీ తాళులం జలప నిలపి నెత్తురులు గ్రమ్ము
గుచ్చునమ్మల నొక కొంగు వివరించి యుజ్జాణు క్రొవ్వెరలు పువ్వుల వాన గురియఁ
గొను జడియ బెరుగుచున్నది గదా కోడె బేడివల బిత్తరంపుటాచ్చుల
మృగదాబిదరిమఱంటలు గుచ్చిరించును బలితంటుల్ మెంగు గిలుకు మట్టియల
దొడలతో గడలకుం జని మును తాము కడల విడిచి తొడపులం దా రోగనిన
వచ్చితంటలు సేయు నెయ్యంపుఁ గర్పూదగంధుల నేర్పులకు వగుచు . . ."

118వం. 5అ.

ప్రపంచనివరణ!

పరశురామావతారిత్ర బ్రహ్మాండపురాణమునందు, భాగవతమునందును కలదు.

పోతన భాగవతములోని,

"అయిద నొక్కవాడు పరిలాడ్వము రేలుక గంగరోపకిం
బోయి ప్రవాహపర్వమునఁ బోయిగ పచ్చరేమపెందుతోఁ
దోయవహారముల నిలుపు దుర్గదుఁ జీత్రరతున్ పరోజవో
తాటుతఁ జాచుచుంటే బలియొక్క దలంచక కొంత ప్రేమతోన్." 466వ. కల్పం.

అను పద్యము దశావతారచరిత్రమునందు వాలుగు పద్యము లయినవి!

అట నొకవాడు రేలుక మహర్షిపూరంద్రులతోడఁ గూడియే
వృద్ధుడై గంగ కిగి యుతిపావనీర్వము లాడి యున్నదు
ర్వలముగ వాలుకాపటలి గట్టి పుటిన్ ముఠియనిచి పీఠోకో
గడితటి మంచి రోపతులు గాలికిఁ బైనడతేర పచ్చునోన్. 75

అలలి జక్కివెమ్మ లంచుఁ బుట్టితిఁ గాని

గుబ్బ లం నెఱుంగనే కోమలాంగి

మను వానులినియెయని యొడిపితిఁ గాని

వేడి యం నెఱుంగడే వైదమోహి

మడియంచు ముని ద్రోగ్ల బుడిచి చూచితిఁ గాని

వారి యం వెఱుగన్ వలినగండి
తామరచరి యంచుం రాచఁ గ్రోలితిఁ గాచి
మోమంను వెఱుగన్ ముద్దులాడి
యంచు నల్పక్ష్య జెనకుచు వింనుబొండ్లఁ
గూడి జలకేళిఁ గాచించు కొడికాచి

అలికునల్పాని నగు చక్కఁదనము వాని

నొక్క గండద్యుఁ గాంచె యుష్కృత్యలాక్ష్య 76

ఏమీ లేదుక కూడి రాగదని నీ పెచ్చార పెక్కించెదె

మామూట ద్వివేద యజంతు మువిభామారత్నము ద్విద్య వో

చో మీ కంతటి తీవ్రమే చిలువో యొక్కంత సేవించు న

కౌమిమ్యత్వము నిచ్చి రోడి పలు లేగ వ్యాని పీడ్చియనుమి. 77

మఱియు మఱియును వాని ముద్దవకార

ముల విలోకించుచును వేడితలంపు లేక

భ్రమన యుపరికృత్య యున్న పంపలాణ

కాండ మగిలించె వఱఁ గది పెటము చిలి." 78వ. 6అ.

ఇందు లేణుక కొంత ప్రేమతో చూచినది దుర్గభుద్దైవ చిత్రరథుని కాదు. పూర్తి కామముతో చూచినది నల్పక్ష్యులారాచు జలక్రీడలు సేయు చిత్రరథుని. అంతే కాదు. మఱియు మఱియు చూచినది వాని మన్మథవికారములు. ఆమెతో వచ్చిన ముని భామలు రత్నములు! ఆమె కామిమ్యతమ! ఇది జమదగ్నిమునిపల్కి పాత్రచిత్రణము! కాలగము దునికటనకంఠాధరణకరణము.

శ్రీరామావతారకథ వాల్మీకి రామాయణమే. బాలకాండము ప్రథమభాగముగ, అపార్యాకాంధారియుద్ధకాండంతము ద్వితీయభాగముగ దశవతారచరిత్రమునందు కలదు. ప్రథమభాగము 321 పద్యగద్యములు. ద్వితీయభాగము 199 పద్యగద్యములు. మొత్తము 520 పద్యగద్యములు. బాలకాండభాగములోని 321 పద్యగద్యములందు అరుళ్ళకముల (17-22, 48వ.) అపార్యాన్యత్నాంతము 123 పద్యగద్యములందు కలదు. (48-106వ. 7అ.) మూడవ పంతు కంటి అరికము. మొత్తము మీర నాలుగవపంతు కంటి అరికము. ఇది పెముఖము వేంకటకృష్ణప్రభానుకుని అపార్యాన్యత్నాంతమునకు అదర్శము. అది అపార్యాన్యత్నమే పూర్వోక్తము. ఇది అపార్యాన్యత్నము మూలమే కాదు; మహావీర్యాన్యత్నమే అపార్యాన్యత్నము. అంతకంటి పునము. శ్రీరామావతారకథలోని అపార్యాన్యత్నాంతమిది పూజామందిరములోని పంచపాత్ర కాదు, సావపాత్ర. దేవతార్చన చేతికంటి సాధుగ్రామముకాదు, సాదెగూరు. అపార్యా దుర్వృత్తి అని వాల్మీకి ఇండవము. వారచదిత కంటి హిమముగ రామయమగ్ని మండనము. అపార్య "వెలయాలవా?" అని మనోరంజనోమ (89వ. 7అ.) "వారవచనము గాను" అని ఇంద్రునితోను (184వ. 7అ. 1) అప్పటి గాని, దశవతారచరిత్రమునందు వెలయాలిని, వారకాండము మించి పోయినది.

పూజ కోటకు పుచ్చములు కోయుచున్న అపార్యమే, ఇంద్రుడు పంపిన దూతిక మనోరంజని చేసిన ఉపదేశమిది:

"వేయమనె గంటి కింబయివెనాని రెంపంచట దర్శ మెంతి క

అయి మగవాడు మృచ్చిని పిటారికిఁ దక్కి రమించగా వదిల్
నయిమిది న్యాయశాస్త్రములు వమ్మకు మొత్తం పుస్తకము యా
వయిదుఁడఁ గురుండు మదనత్వర వ్యూహ భార్యఁ గూడఁ. 85
వేడుక దెప్పగా నమభవించుట యొక్కది తప్పిగాని యుం
దేదది భర్తృశాస్త్రగతు రిద్దిడి పుణ్యము లేక పాపముల్
మాడవుగాక పిచ్చి బలమారము పిడు ముదర్శు లమృతం
గూడియ కాక వందమలఁ గూరిపి పర్యులయందుఁ గాంచెనే. 86
చింతరి పెచ్చినంటి యుచికిమి లిందలు లేరు వారి నే
వంతుకుఁ దేమ నా మనసు పచ్చివ జాగాయి కర్మ జాలయి
కాంచుచి పచ్చిమని నగకాడగు చంద్రుచి దత్తి వేలఁ దా
వెంతయుఁగాక మేమి దవయ్యుఁ గరంగివ పితృపూజ్యున్. 87
అలుగుల్ యల్లివప్పుడు లియంబువ వంధ్రుల వ్రాసి వేడుట
అయింగఁ బయ్యుటఁ బరిమిఁ గొలఁగఁ జేరి పిచ్చివృత్తిలో
చలము పిటారి చూపినర బంజినయో ముడిచిమ్ము తక్కి నె
య్యలు గలవో తనవ్వరతియేవ రతియే వెలగాక కామిని. 88
దోషారంధ్రము వంధ్రమం బొసంగ నామన్ పిరుమేషినము
వృష్టిపైఁ గిటులించి యింటఁ బని యువ్వేపిండు వజ్రాదు నా
వ్వేపిం గల పితృ మందుముఖికిన్ లిరిందుఁ బద్యానవా
"యోషాశారమివ్వయం" బవడి శ్రుయక్తన్ పిరారింపన్. " 90వ. 7అ. 1
మనోరంజని ఇంకెమ మదనోపదేశము చేసెదది. (91-97వ.) అపార్య పమారావ

మిది:

"మంచి పుస్తకమందమామఁ జాడవి కాని
వేడుకతోడ ముద్దాడ వశమి
యూరక చూచి నోరూరు లింతియి కాని
యందచి ప్రూపించు ద్దంద వశమి
తళుకు తల్లిని మించు తోరుకారు మించుఁ గాం
యె కాని కొంగిరించగ వశమి
కవకాద్రిశృంగారముల్ గమంగివన్ కాని
సులలింబుగఁ బచ్చి చూడ వశమి
యటులు వరకాంత వగుమొగం బధరలింబ
మంగవల్లియొఁ బనుతోయి యిలరుఁదోడి
కోరుటయి కాక యీల చేకూరుఁ దవకు
వంపచి యూత యీలికి వంద పాపము. 98

మీరు పిటృశాస్త్రమెప్పు వెలఁజిరిది చిత్రముతోడ జాలతో
మేమి సుఖంబు గాంచు పిటఁ దేలికొ యీ ద్రవ మెట్టి పాప మం
తేమత యేమిలేదు పాఠశిష్యుల బోవుట గారటంచు నో
కామిని వేడు నా మవచిగా వీనింపు పిరింపదర్శున్. " 99వ. 7అ. 1
ఇందు వశము కాదని వాద్యాద్యము, వశమైన పిటమే అని వ్యంగ్యాద్యము. అంతేకాదు.

వెతఁజెందిడి చిత్రముతోడి జారతో ఏటునికి ముఖము లేదని వాద్యార్థము. వెతఁజెందని చిత్రముతోడి జారతో ఏటునికి ముఖము కలదని వ్యంగ్యార్థము. ఇంత విటచిటభావ ప్రకాశము అపార్యకు ఎట్లు కలిగినదో?

గౌతమసేషదారి ఇంద్రుడని భ్రహ్మాంధిన అపార్య అతడు మోద పడిన మోహము. భయము కలిగి వర్తించిన విరహిని :

"ఇది తెలవా అన్యగదనే యిది పంద్యకు వేళ గాది న
మృదమున నిత్యకృష్ణచిరి మావక రీర్వుడు లాత్రివేళ హా
మరి పరిచోవు రీతి నను మపున లేనద రింతికాక ఏ
యదవద వేళ గాదని మృగశ్చ గృహంతరమేమ కేగిగదే " 125

అది లాత్రివేళయే. గృహంతరమేమకు ఏగుట సాధిస్తాయుము. గృహంతరమేమో ద్రవేశించి ఇంద్రుడవని చెప్పి, అతడు కొగిరించిన అపార్య గమకపు గుబ్బులవల్ల తెరగారఁగ ఇంద్రుడని గొగిరించువోఁ దమిది వదాల్చ దంటి మక్కరంబును గట్టిదుగాక నింద్రలో గము నమకూరనే యితరకాంతల కంచును మేను వొంగి లా వమును దంపనె వాటి క్రుతివాళ్ళము వానవదూరి మెచ్చుచున్. " 132

అంతేకాదు. ముద్దుగొంచు మోచిక అనెపడిన ఇంద్రుని చెట్టవట్టుక కయ్యను చేరి ఇట్లన్నది.

"వంట వొళ్ళ నటంచు లాప చేసేమఁగాని
లేని బూడిడి మోచి యామయె
గోట వొళ్ళ నటంచు లాటి పల్కిమఁగాని
అటువై గుబ్బుల కేలఁ బట్టినయె
వారు పేయ నటంచు నన్నె కిచ్చిమఁగాని
మెనుకుఁజిక్కిలి ముర్చ గొనఁదయె
నగదు పేయ నటంచు వాన చెట్టివలగాని
చాళితో రలికేళిఁ దేంపీయ
మినుము నెఱజారా వీ చక్కఁదనము మోచి
వలచి యిప్పిన యెప్పు డే వారవంత
గాను పెగనారఁగాన నీ క్రమముఁ తెలిసి
యిందు కొడఁబడి నన్నెబుమో సురేంద్ర. 134వ. 7ఆ. 1

ఇందలి వ్యంగ్యార్థము స్పష్టము. ఇక అపార్యసురేంద్రుల పెంట్ గళ్ళంగారము పరియేడు పెద్యములందు కలదు. (136-152వ.) మఱి వీడ్కోలు అరు పెద్యములందు కలదు. (154-158వ.) అనంతరమహాములకు అపార్య చెప్పిన ఉపాయమును కలదు.

"దేవపూజకు ఏరు బైచ్చెదనంచును
పనికాంతరములకు వచ్చునపుడు
నిచ్చరి దావ్యము ల్మెనుకొంగ గేదార
పరివరంబులయందఁ దిరుగునపుడఁ
గడువేడ్క పవ్వదకంబులఁ గొనతేర
దూరతదాకంబు పేరువచ్చుడఁ

జెలగు మానె వలంఁచుఁ జెప్పి యూరకడైన
వొంటిగాఁ గడయింతు సుందువృథు
వచ్చి నామచ్చుల భీర్లు పెంపుగాను
విచ్చు తప్పన గారు వెలుచ్చురేంద్ర
యునును నక్కనఁ జేర్చి మోహమునఁ జెక్క
మొద్దుగొని వెంట మిగ్గుల నమ్మాహవాంస. " 159వ. 7ఆ. 1

ఇంత మోహవాంసగ అపొల్ల పాత్రము దొరికిన శ్రీరామావతారకథ శ్రీరామరామ అవినించునది. ఇది శ్రీమద్రామాయణము కాదు; అపొల్లరామాయణము. పాఠశాలక శృంగారపాఠాయణము. అనుదగ్గినట్టి రీణుక పాత్రచిత్రణము కంటి గోతమపట్టి అపొల్ల పాత్ర చిత్రణము పరమదారుణము. క్షీరాయుగక్షణము.

రాముడు మానవునిగ రామాయణము రచించిన వాల్మీకి బాలకాండమునందు సీతారాముల వెంటగళ్ళంగారమును వర్ణించెడు, (25-29^వ 77వ.) కాని రాముడు దైవముగ దశవతారరచిత్రమును రచించిన రామాయమంత్ర శ్రీరామావతారకథను సీతారాముల వెంటగళ్ళంగారమును సుమారు ఇరువది పద్యములందు వర్ణించెను. (310-328వ. 7ఆ. 1) అంతే కాదు. "శ్రీరఘుపతి చక్రదుఃదు గాఢే యతమశాస్త్రము లందున్" అని సమర్థనము. అయిదు కాండల రామాయణమును సుమారు రెండు వందల పద్యగద్యములకు సూక్ష్మీకరించినను, అరణ్యవాన్వితను, శ్రీరామావతారకథను సీతారాముల లీలావిహారము హలాదిలానమే. (31-34వ. 7ఆ-2).

బలరామావతారకథ పారితోషమునందు కలదు. భాగవతమునందు కలదు. అందును ఇందును ఉప్పచి మూత్రమేగాక, జేసివి కూడ దశవతారరచిత్రమునందు కలవు. రేవతిపరిణయమునకు పూర్వము వారుణి, కాంతి, అబ్జవదన బలరాముని వరింతుడు. (34-46వ. 8ఆ-1) తర్వాత బలరాముడు గోపికలతో యమునాతీరము నందు విహరించును. (124-138వ. 8ఆ-1)

కలికి యీ పాదశిలఁ గాఠి || పూరికి
కిమి నాచేత ధ్రువక్షింపుకోమట
తెనవ యీ ద్రాక్షపందిటఁ గాఠి నడికేరే
యని వచ్చి వీవు వస్త్రేరికోమట
మెలఁత యీ గుళ్ళ మోపిడి నీడఁ గాఠి వి
ల్కలు వెల్కఁ జెలలందు మల్కిపడఁట
వనిత యీ కడలికాపఁ గాఠి దరచి

అనమున రణాంతరగ్గము ముడుపుట
దండుకొందువ యీ సైకతమునఁ గాఠి
నానఁ బైకొవకుచ్చు వో తాన మంచి
దత్తతోఁ జెప్పి కొట్టింతువనివ జరిచి
వీవు నాకోర్కీ దిర్బలు నిలవేనే." 124వ.
కొదమరాముని జవరాండ్ర గుంపుతోడ
నరసి విహరించు రాజహంసంబుఁ బోలి
గోపికాహంసయోనలఁ గూడి యోము

పాణిపురి, దేవీ యదరాజపాండుడు." 138వ, 81వ. -1

శ్రీకృష్ణచారిత్రక వివరముగ పాఠింపఁజేయుచు కలదు. బాగవతమునందు కలదు. అందును, ఇందును కల గోపిక రతికేళి, తేదీ రాధ రతికేళి, వేశ్యాంశకేళి రథా చారచరిత్రమునందు ప్రధానవిషయము. ఇది 270 పద్యగద్యముల శ్రీకృష్ణచారిత్రకము 224 పద్యగద్యముల పెట్టము. అది 21 పద్యగద్యములందు శ్రీకృష్ణుని జన్మవృత్తాంతము. అంతయున 25 పద్యగద్యములందు అష్టపదముల, పరామితల రాజకన్యల కల్యాణముల ప్రసక్తి కుతీలుని విషయము, పాండవుల విషయము మాటవరుసకు కలవు. గోపికల సంభాషణమునందు గోపికావృత్తాంతపాదము, కాళియసర్పము, గోవర్ధనోద్ధారము గతార్థములు. శ్రీకృష్ణుని భార్యవృత్తము శృంగారవృత్తి. (25, 42, 51, 54వ. 81వ.-2.) రాధ పారకాంత వలె కృష్ణుని ముందు కనుపించునయినవి కవి ప్రతిపాదనమే.

కృష్ణుల జాతావనీ దీపిస్త గుల్లం కుంకుమ తేనె హెసైఁ
గన్తురచీడయంబు జీగకృత్తిబోట్టను నిచ్చి చద్రముల
బొప్పడ పారకాంత వలెఁ జాట్కికి వింతవరించెగాని యీ
కృష్ణుడు మైంధోచ వడయోడరు రాధ ముకుందు ముందటన్. 57

బోర్కూలములు గొంచు బొంగింపఁ బయ్యెద
పాది గన్పెన విలా వాచుటాను

మరుపుతో గెప్పొని విలుచు ముటుక్కున
మధుకు గుల్లలు విక్కు నొడలు విలుచు

మెలఁత మై నొరగింపెనా చూచి పట్టున

నగు బాలు ముద్దాదు వచ్చు జాడు

మను వొక్క ప్యాంబునను జెంతఁ జేరుకె తె

కృష్ణుల చెప్పెనో హాయి గెప్ప విమురు

గిరితలం బంటి పొలయఁ గ్రేగింపఁ జామ

అంత హెడెనా యని పైని పిరులు

వైచఁ గమపచ్చి బిలుచు రాధా యుంపఁ

లిలుకపై నిడ జెంయె వచ్చిగురులోత. 58వ, 81వ. -2

మదనగోపాలమూర్తి వేణుగానమునకు గోపభాషానవతుల పోతలు :

“కంగేల బంపాత్రఁ గీరించి యెంతోలు

త్రోవగా వచ్చెల దూచి వొకతె

యత్తు యొక్కడికందు నడుగ నెక్కడికి తే

దిదిగి వచ్చెదనుచ నేగి వొకతె

పాటుగంటుమందు మా పాటుగంటి పడుచును

చూచి వచ్చెదవందు తేనె వొకతె

మంచిపిల్లఁ బోయి మఱి వచ్చెదవందు

వేడ్చి హాయిగ నేగి వెంటి యొకతె

త్రోవతో తొడికోడలు పొనఁజూచి

యెడతె యున్న వదియ నీ వేడకన్న

గూయకు మెలచు నిర్దణఁ గూడి తోడి

లోంగల్ల పోయి రా గోపదూర్ణు కడకు. 75వ. 81. 2

మధురావగరి కేగిన కృష్ణుని గోపికారథం గుఠించిన విరహమును మహాగాధము.

"అక్కట వమ్మ! బాని క్షణమైన విహించులెరు గోవకె"

పక్కరదమ్మ లే కదలే పైచిటో యిష్టదీపంబులందు లో

మిక్కిలి రాద యీ యెడమ మేను దరించుల దుర్గదంబు నీ

వక్కడి కేగి కృష్ణుఁ డిది వచ్చుటలందు వసంపు ముద్దవా. - 192వ. 81. 2

భాగవతములోను కుబ్జు ధవాతారవర్ణిత్రయవందు వేళ్ళ వేళ్ళమాత విడియ
మిప్పించును. (227వ.) వేళ్ళ పదార్థమనైన చేయును. వెలుకవి కృష్ణుని ఇట్లు ద్రష్టించును.

"పలుక వదేమి పాపి యొకపాటి వదూరిన విచ్చ పెత్తువై

తెలువము గుంపు. రాద వరే! ఉత్తమం దంశల పేన నీయంగా

గలిగిన కాంత పేతుజవగా కిచ్చ దాపె! దలంచుకొందివో

పులకలు విందెవంచు విరళిలే ముదంబువఁ బక్క. తేరుచున్. 230

కృష్ణుడు రాద ప్రథమగణ్య వేళ్ళ దృఢీయగణ్య అవిన, వేళ్ళ "దేవాంగహాలికలంటే
యది యంచు మార్కగము పెట్టును. కృష్ణుడు లేవచ్చున

"వవిరదో కపిమేమిటికి పల్లవకాంతలలోన జాగయో

వని యల రాదఁ దేర్చుమల యంతియి నీ పరిక్షువఁ జేసినం

గమకను వేర్పు మెప్పులలు గేలిగదా యని వేడి విశ్వియో

వని మరుఁ దెచ్చరించ మనవో తను మువ్వతయుద్ధతొల్లెయి." 233వ. 81. 2

ఇది శ్రీకృష్ణాచారకత. మువ్వతయుద్ధమును ఎదిమిది పెద్దములందు వర్ణించి,

"లోకార్యుడు గావున

శ్రీకృష్ణున కిటుల వడువఁ జెల్లెం దగువే

యో వైపడి వత్తింపగ

లోకములంకు రాజలోకవతంపి" 248వ. 81. 2.

అని రామయువంత్రి హచ్చరిక. లోకము వారలకు తగదని తెలిపి దరించుట
చిత్రము.

బౌద్ధవతారకత పురాణప్రసిద్ధము. త్రిపురాసురులు వేదోత్పదిరులు అనరించుట
వలన దేవతలకు అణియులు. విశితులను చేయుటకు విష్ణువు బౌద్ధాకారముతో వారికి

నేదములు ప్రమాణములు కావని హేతువాదములు వివరించును. గౌరీపూజ సేయు

అనురాగవలెకు చిత్రవారాధనము వ్యర్థమని, అశ్వత్థవృక్షమును కౌగిలించుకొనిన కార్యసిద్ధి
కలుగునని చెప్పును. వారు అట్లు చేయుదురు. అశ్వత్థవృక్షమున విష్ణువు వారి పాత్రివర్యము

నకు లంగము కలిగించును. ఆరర్చనమిత్తమగు ఈశ్వరునిచేత త్రిపురదాహము
కావించును. విష్ణువు బుద్ధుడై చేసిన హేతువాదాంశములు కొద్ది:

హృదయం వలన హృదయం గల్గిన నీరు

కాకి హృదయం గలుగ వలది

కాక రామవన హృదయం గల్గినను దలా

కము బలంబులకును గలుగ వలది

ముక్తి ప్రదక్షణంబులఁ గల్గునచ్చును

కాకి గ్రద్దలకును గలుగ వలది

పుడమి పెళ్ళాంబమున వర్ణమున్నును
బంబంబుకొని కెల్ల గిలుగి వలె
కావచ్చుతి బోయకు గల్ల వంటి
జీవములందున్న గంట గిట్టించుమును
గాన యందున్న మోక్షంబు గావరారు

క్షణికవిజ్ఞానమున మోక్షంబు గలుగు." 44వ. 9అ.

"రంభాలోగము గిరి యాగముల కర్ణంబిల్ల పెచ్చించుట
యందోరంబులు బాని పెద్దదల మార్చుచేయుఁ జల్లించుటో
నంతోగన్న బనిచేసేది మఱి వేళ్ళదత్తముల్లేకొ
వందగంటగిరాని కావల బమర జ్ఞానంబు సామాన్యమే" 51వ. 9అ.

"మొదటికి నెచుమే లేదట

నేడను బదమెటులు గల్గి లేలుఁదనముగా

కిది మఱియు గారు నా మఱ

మిది గ్రేకోమఁ డిహారంబు లిదట కల్గున్." 60వ. 9అ.

"అచ్చు గొప్పైన దొంగిలియైన లెచ్చ

జుచ్చి కింపైన దాని యతంపంయుఁ

గంటి కింపైన కాంతఁ గలదు వంయు

బ్రాహ్మ డివమున మోక్షంబు పెదకవలె." 61వ. 9అ.

"పాద్యము గారు మఱ లీల పిళ్ళది యంచును భూపరీమి

వేద్యము లిచ్చి జ్ఞాపకము వేయుపిదంబులు బాజానయుటో

వోద్యము గాక యే వలయు మాపెడి జాగ్రత్త పిళ్ళ తొనెన్

వేద్యము లా పరిర్యాలకు వర్ణము బుండగి వీ వృత్తాంతం." 70వ. 9అ.

వెయి నాలుగవ పెద్యము చార్వాకవిద్వాంతుము. యజ్ఞవిదు లజ్ఞవిదు లనుట
బోధపిడ్వాంతుము. ఏగ్రహారదవఖండనము నారవిద్వాంతుము.

కల్పవృక్షారకర కల్పిపురాణము. కలియుగమునందు దర్శనాని కలుగును.
యుగాంతమునందు విష్ణువు, శంఖశుభ్రమున సుశీలావిష్ణుయతులకు కల్పి అను పేర
అవతరించును. దుష్టజనందారము చేసి, దర్శనంపొందవచ్చునాయును. కలియుగములోని
అదర్శములు పండ్లైందు పెద్యములందు కలవు. (11-16, 18-25వ. 9అ.)
కలియుగదర్శములు బహుపురాణప్రోక్షములు.

దశావతారచరిత్రమునందు ఏత్రగర్వబంధకవిత్వములు కలవు. వ్యోమనలతోవృ
ద్ధ్యక్షరకందము (17వ. 7అ-2) అనులోమపిలోమము (193వ. 7అ.-2) చతుష్పాదము
(8వ. 8అ.-2) గూరపతురీసీసము (23వ. 8అ.-2) మత్తేదగర్వితసీసము (162వ. 3అ.)
మంజూరాపిణీగర్వితోత్పలమాల (196వ. 8అ.-2) నాగబంధము (214వ. 1అ.; 191వ.
7అ.-2) బృథంధము (72వ. 7అ.-1) పుష్పమాలికాబంధము (188వ. 7అ.-2)
గోమూలికాబంధము (189వ. 7అ.-2) సత్రబంధము (190వ. 7అ.-2) అష్టదశపద్యము
(194వ. 7అ.-2).

రామాయంబు "సంస్కృతప్రాకృతాద్యక్షణాదైకవిత్వనందే." (16వ. 1అ.)
అని కలదు అందుకు నిదర్శనముగ ప్రాకృతసపద్యమును (49వ. 5అ.) రచించుట
ప్రత్యక్షమేము.

రామదాసు

అనిలు పేరు కంపెర్ల గోపన్న. మహారామభక్తుడగుటవలన రామదాసు అని ప్రసిద్ధుడు. ఇతని కృతులు 1. దాశరథీశతకము, 2. కీర్తనలు. శతకము భద్రాచలరామం శతము ద్వైవాంశితము. కీర్తనలు రామదాసుప్రధాంశితములు. కీర్తనలందు తానీషా విషయము కలదు. తానానీ బీరుదము తానీషా అయినది. రామదాసు తానానీ ఆజ్ఞాను సారము 1652 వ సంవత్సరమునందు భద్రాచలరామనిశీ శైంకర్యములు, నిత్యపూజా దీకములు చేయించినట్లు 1852 వ సంవత్సరమునందు పునరుద్ధరించిన శాసనము కలదు³. గోలకొండ మల్లాసలు అబ్బల్లా కుట్టేషా (1626-72) అబ్బల్ వాసన్ కుట్టేషా (1672-87) తానానీబీరుదాంశితము⁴, రామదాసు 1620 ప్రాంతమున జన్మించి, 1650 ప్రాంతమున తవాశీల్దారు అయి, 1665 ప్రాంతమున బందిఖానాలో చేయబడి, 1677 ప్రాంతమున విడుదల అయినట్లు రాశ్రికసమన్వయము కలదు⁵, అది సుపంగతము. రామదాసును బందిఖానాలో చేసిన తానానీ అబ్బల్లా కుట్టేషా, విడుదల చేసిన తానానీ అబ్బల్ వాసన్ కుట్టేషా అగుదురు. కాబట్టి దాశరథీశతకరచనాకాలము 1655 ప్రాంతము, కీర్తనల రచనాకాలము 1660-80 సదృశాలము కావచ్చును.

దాశరథీశతకము:- మాట మూడు పద్యములు కలవు. "దాశరథీ కరుణాయోగా నిధీ" అని ముఖము. కొన్ని పద్యములందు "భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాయోగానిధీ" అని కూడ కలదు. శతకాదిని జర్యమైతి, గురుమైది, కవిమైతి, కావ్యమైతి కలవు.

"అర్యులశ్శి ద్విశ్శి, వినతాంగుడైనె రమునాథరిట్టరా
నార్యుల కంజరించి, కవిత్వములన్ విమరించి, కార్యశా
కర్య మెలవి నొక్క, శతకం బొనగొల్పి రచింతు నేడు, తా
త్పర్యమునన్ గ్రహింపుమిది దాశరథీ కరుణాయోగానిధీ 6
మనగొని రేగుబండ్లకును మోక్షకముల్ వెలవోసెట్లు దు
ర్లభవముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోసమయ్యో నా
రచనకుఁ బూతవృత్తి మకరంబుగఁ జేతురునట్లు వాక్యరా
ధనములు చిల్కఁ బర్యమఖిలంగమునందు పఠించెవయ్యో నం
తనమును జెంది భద్రగిరిదాశరథీ కరుణాయోగానిధీ" 7

శతకరచనకు విమిత్తమైన కార్యశాకర్యము భద్రాచలరామాలయశీర్షార్థాదులు
కావచ్చును, వరాంశితములు చేసిన కావ్యముల జాడ కానరాదు.

శతకాంతమునందు కవి స్వనిషయము కలదు.

"పట్టితి డట్టార్యగురుపాదము, తిమ్మిలు మార్కటాండముల్
పెట్టితి; మంత్రరాజ మెడిటిట్టితి; నయ్యదుకింకరాశిం
గట్టితి బొమ్మ; మా చరణాంతములందుఁ దలంపు పెట్టి పి
డట్టితి; బాంపుంజముల దాశరథీ కరుణాయోగానిధీ! 102
అన్య రంగమంత్రముఁ బెట్టితిగోతరా దాదిశా శం
పెల్ల కులీచ్చువుండవఁ బ్రసిద్ధుఁడైన భవరంకింశంబుగా
పెల్లకప్పల్ మెరించ రచించిన్ గోకవిండుఁడన్ జగ్గ

దృష్టాంతి నీకు రామండమ రాజురీ! కరుణారయోనిరీ!" 103.

ఇందు కందెల్ల గోపన్న అను పేరు, రామరామ అను విశేషము కలదు. భట్టరార్య గురువు రమణావతరభట్టరాచార్యులే. అతడు ఉపదేశించిన మంత్రరాజము తారకమంత్ర మగును. "తారకమంత్రము కోరిన దొరకెను దుష్టుడైనతని ఓరన్నా" అని ౬౯ కీర్తన కలదు.

తరకమునందు రామహాస (11) రామభజన (16) రామమతి (18) రామకథామృత పానము (37) రామదానిభావము (54) రామస్మరణ (57) రామనామస్మరణ (59, 80) రామభక్తి (94) రామహరీ (98) కలవు. రామదామనకు దశావతారములు రామావతారములు (68-77) రామునికీ పాటే దైవము లేదు (34) అన్యదైవభక్తుల పాదం అవదారము (49). అని చెప్పి అన్యదైవనిరసనము లేదు. సర్వము రామమయము. "అంతా రామమయం బి జనమంతా రామమయం" అని రామరామ కీర్తన కూడ కలదు. ఇంత రామభక్తికి హేతువు భద్రాచలరాముడే.

"కంది వరీతలంబు, బొడగందిని తిరువగిరివాసుమన్
గంది నితాళమూత, మరుకార్యకహర్షణశంఖచక్రమల్
గందినీ, మెమ్మ లక్ష్మణునిఁ గంటిఁ గృణాన్యఁడైనతి నో జగ
త్యంబుకదైత్యనిర్దళని రాజురీ! కరుణారయోనిరీ!" 21

భద్రాచలరామాయమును మాని ధమ్మజైన రామరామ రామభక్తి తీర్థతరము.

"కాత్తిర మీ కథామృతము కాత్తిర మీ పెదకంఠకోయమున్
కాత్తిర రామనామమున్ తోట్టలుచున్న మరాయంబు: నే
కాత్తిర జాజ్జు జాజ్జుగి రుచిలో గను వారి పెదంబుఁ గూర్చనే
తజ్జులతోడి సాత్తిరక రాజురీ! కరుణారయోనిరీ! " 37
దక్షిణాస్థము గాని వ్యక్తిదాస్యము లేదు.

"రాన నట్లుమా శిలరీ రాని దయామతి నేరీనాపు: నీ
రామని రామందా గుహండు తానకదాస్యమునెగిరాపు. నేఁ
జేచిన పామరొ పురులి చేమఁ గావపు: గాపుమయ్య నీ
రామలలోన నే నకడ రాజురీ! కరుణారయోనిరీ! " 54

తత్పరపాపగాధానమే గాని తీర్థావగాధానము సమ్యక్తము కాదు.

"నీ మహానీయతత్త్వరసనిర్దయబోధకలామృతాద్ధిలోఁ
దా మును గ్రంథులొడక పురా తమద్వైముఁ తెందిమానవైం
డీమహాకటికముల పెల్లమునింగిన దుర్మకారవ్యా
ధామనంబుములో పడచి రాజురీ! కరుణారయోనిరీ! " 87.

పెద్దక్షయీ గాని సత్యులము ముఖ్యము కాదు.
"ఎంతటి పుణ్యమో శిలరీ యెంగిలి గొందిని, ఎంత గాతె? నీ
మంతన మెట్టిదో యెదుత పైని కరాగ్రవతాంకురంబులన్
సంతన మందరజీవినీని సత్యులమ్మము లేనిు లెక్క? నే
రాంతము గాని నీ మహిమ రాజురీ! కరుణారయోనిరీ! " 98

ఇట్లు రామరామ తరకసర్వములెల్ల రాముని కీర్తనరూపకీ పూరందరలు (19)

శీర్షనము :- సుమారు రెండు వందలు కలవు. అన్యథా దక్షిణీ అనర్హమశీరర్థములు. శృంగారపుర్వ రీతి కేవలదక్షిణమర్థములు. రామచంద్రజ్యోత్స్నాంబితములు. రామరామ ముద్రాంశితములు. రామరామ జీవితమునకు వంబంబించిన శీర్షనలు కలవు.

అందు భద్రారామరామాయణ శీర్ష్యార్థము వివరములు. బంధితానాల్ పడిన బాదలు కలవు.

“ఇక్ష్వాకుకుంఠితక యుక్తైన పలుకవి రామచంద్రా మన్మ
రక్షేంపితపుసు రక్షకు బంధితక రామచంద్రా * శ్వాతు *
చుట్టు ప్రాకారములు పొంతుగ చేయిన్ రామచంద్రా
ఆ ప్రాకారమునకు పెట్టి పదివేల వరహాలు రామచంద్రా * శ్వాతు *
గోపురములపాలు కురుదుగ కట్టిన్ రామచంద్రా మమ
క్రొత్తగ మాడక పితరీ భ్రష్టము రామచంద్రా * శ్వాతు *
భరతునకు చేసితి పచ్చని పతకము రామచంద్రా
ఆ పతకమునకు పెట్టి పదివేల వరహాలు రామచంద్రా * శ్వాతు *
ఇత్యుమ్మనకు నేమ చేసితి మొలత్రాడు రామచంద్రా
ఆ మొలత్రాడునకు పెట్టి మొహలీడు పదివేలు రామచంద్రా * శ్వాతు *
లక్ష్మణునకు చేసితి ముల్కాల పతకము రామచంద్రా
ఆ పతకమునకు పెట్టి పదివేల వరహాలు రామచంద్రా * శ్వాతు *
పితముకు చేయిన్ రింతాకు పతకము రామచంద్రా
ఆ పతకమునకు పెట్టి పదివేల వరహాలు రామచంద్రా * శ్వాతు *
వాచనములు మాకు వరుసలో చేసితి రామచంద్రా జగ
నృపాన సంకల్ప చేసితి కల్లకు రామచంద్రా * శ్వాతు *
కలికి తురాయి పీకు పాలువుగ చేసితి రామచంద్రా
పిచ్చి కులుకుచు తిరిగెద వెదకున్ పామున్ రామచంద్రా * శ్వాతు *
మా తండ్రి చగతమచారాణ పెట్టిన్ రామచంద్రా
తీక మీ మామ బంధమచారాణ పలహా రామచంద్రా * శ్వాతు *
అబ్బా తిట్టిరి నవి అయినపదవచ్చ రామచంద్రా
ఈ దెబ్బల కోర్కెక అబ్బ తిట్టిరివచ్చ రామచంద్రా * శ్వాతు *
నర్కారు సైకము త్పాణముగ నెనకు రామచంద్రా
దిబ్బల కోర్కెకు అచ్చు తిరుమయ్య రామచంద్రా * శ్వాతు *
పిరికి చల్లిన సిగ్గారు యీ కురుకు రామచంద్రా
నేమ అదముందరి కంది అన్యాయమైరిని రామచంద్రా * శ్వాతు *
కానెన్ పుత్రుడు దశరథనయ్యుడు రామచంద్రా
కాపు శ్రేయముగ భద్రాద్రి వెలకొచ్చి శ్రీరామచంద్రా * శ్వాతు *
భక్తి లందరిని పరిపాలించి శ్రీరామచంద్రా
పిచ్చి శ్రేయముగ రామరామని నలుము * శ్వాతు *

తనోల్లసిన రామరామ సర్కారు సైకముతో శీర్ధాలయార్ధారము చేయుట వలన, సర్కారునకు బంధితానాల్ నేయుటయీగాక, కొరదాలతో కొట్టించివారు, పండ్రించేళ్ళ బంధితానాల్ ఉంచరివి కలదు. “తావిషాగాదు వచ్చి పరితర్పు జేపెదరు”, “తావిషా

జవాబు తహశీలు చేసేడు", "తహశీలు సేయ జామీనైనా యివ్వరు లేదు" అని కూడ కీర్తనలందు కలదు.

రామరామ భారీదొంగల రాడిమంటి రాముని దయవలన బ్రతికినట్లు ఒక కీర్తనయందు కలదు.

ప్రత్యక్షముగా నమి వి వేళ - బ్రతికిందివయ్యా
సత్యము పెళ్ళము వీవే వా - దైవము పదయ రామచంద్రా « ప్రత్యక్ష »
యుమ్మకు చీకటిలో వాన - యురయిత గురియంగను
ఇమ్మగు సొమ్ముల విమ్మని కత్తిని - గ్రుమ్మడలందఱాను
సొమ్మపట్టుచును వా చిత్తమ్ము - పొంది యుల్లుమనగా
వమ్మయిన వా దైవము నీవని - వమ్మవెందు కిప్పుడు « ప్రత్యక్ష »
ఉబ్బరిలో చాకి నెఱుంగక త - ద్విబ్బుగ నడువంగను
అబ్బురముగ నాకు చోరులు ముందుగ - వగనడి యురరేయ
గొబ్బున నబ్బముచే నాపై చిక - దెబ్బ వేయరాగా
అబ్బా యనక శ్రీరామా యని నే - అప్పుడు శరణుంటి « ప్రత్యక్ష »
అంత వచో విం తా చోరుని - రంతు ఎంతో వింతా
వంతము చెడి యా చోరులు పాతరి - పెరమపురుషప్రసాదా
అంతకు కడు వేగమున నేను - నుంత రయము లేకా
దంతిరక్షణా దానసానిని రయ గల నా సొమ్మ « ప్రత్యక్ష »

ఇందు రామరామముగ్ర లేదు గాని, దానసానినంటున్న రామరామ పోషణనంటున్న అగును. రామరామ రామకోటి రచించినట్లు ఒక కీర్తనయందు కలదు.

రామా రయఃజాదవే భద్రాచల - రామా నమః బ్రోవే వీలా
రామా రయఃజాని రక్షింపి మమ్మేలు - రామా రణరంగవీరా జగదలిః రామా «
రాకేవరశరీరహ భక్త - రావీ రవమోరవ
రాంరాజుం రాంరాజార్చక - రాణివైదవ రాజాలరామ « రామా »
తాంబూలపానమేలీ - కోటి రాక్షసపాతకా
వీలుతో శ్రీరామకోటి ప్రాంతి వీకు - సొటి లేదని పొసానికు వేటితి « రామా »
దిక్కు నీవని నమ్మితి నీ పదములు - మకల్పన గాని ధ్రువ్యుతి
రెక్కులు దెట్టకు శ్రీరామరామని - చక్కగ బ్రోవె చక్కని జానకి « రామా »

ఇవి రామరామ స్వయంచరిత్రాంశములు. జీవితచరిత్రాంశములు ఐహు గ్రంథము లందు కలవు. యాదవరామ, పింగిరరామ, వరవింహరామ రచించిన రామరామచరిత్ర ములు కలవు⁴¹. అవి వారికథలు. యక్షగానములు, అంతేకాదు. రామరామ చరిత్రము భవిష్యత్తు రాగామునందు భద్రుడివడి. అది మరాఠీవారచరిత్రమునందు మాతాకు వైదివడి⁴².

రామరామ ప్రస్తుతి త్యాగరాజ ద్రవ్యోదభక్తిజయమునందు ప్రథమతః కలదు.

కలియగమున వరద్రా

చలమున వెలకొప్పు రామచంద్రుని పదధ

క్షులక్షి వరుడమం దగి

వలసిన శ్రీరామరామ విమతింతు మదిన్." 7.

రామరామ ద్రుచ్చి త్యాగరాజ కృతులందును కలదు. "రామరామ వరదైతే వీతాభామమందలియును వీతే" (95). "భాగవతాగ్రేనురులగు వారదప్రహ్లాదరాజర రామరామలు" (199). "ధీరుడో రామరామని బందము రీర్థివరి విన్నామరా" (479.) బందమున బందిభావా. భాగవతాగ్రేనురులైన వారదప్రహ్లాదరామలకుల పెండ్లిని రామరామమ ద్రుచ్చింపుట వీరము. రామరామ ద్రుభావము త్యాగరాజ మీద సమర్పితము. కారణము రామదత్తి మాత్రమే కాదు; రామరామ కీర్తనలు కూడ.

భద్రాచలక్షేత్రమును సాక్షాత్కరింపజేయు కీర్తన :

"అదిగో ట్టెర్రాది గోతమి ఇదిగో చూడండి	■ అదిగో ■
ముడముతో నీత ముదితలక్ష్మణుడు	
కదని కొలువగా కంఠద ర్పణవతి	■ అదిగో ■
దారు వృద్ధసాకార గోవుర	
ల్యారములతో మందరమై యుండెడి	■ అదిగో ■
అనుపమానమై అతిమందరమై	
తవరు చక్రమది రగదగ మెరిపెడి	■ అదిగో ■
కలియగమందున నిల వైకుంఠము	
వలరుచున్నది నయముగ మ్రొక్కడి	■ అదిగో ■
పొన్నల పొగడల పూపారినట్లతో	
వెన్నుమారగు వెలగుచున్నది	■ అదిగో ■
శ్రీకరముగ శ్రీరామరామని	
ప్రీతిబిముగ ప్రోవే ప్రతువానము	■ అదిగో ■

అర్చివి స్ఫూర్తిమంతము సేయు కీర్తన :

పొ తీరుగ నమ రయితాపెదవో ఇవంకోర్తమ రామా	
వా తరమా భవపాగర మీరము వరనదశ్శేణ రామా	■ ఏ తీరుగ ■
మరిపెముతో నా స్వామిని వీచని ముందుగ తెల్పితి రామా	
మరవక యిక నభిమానముంచు నీ మరుగు లోచ్చెరిని రామా	■ ఏ తీరుగ ■
త్రూరకగృహములు నేరక చేసితి వేరము లించకు రామా	
రాత్రిద్రవము పరివారము చేయెడి చైవశిఖామణి రామా	■ ఏ తీరుగ ■
గురుశిష్య నా మది దైవము నీ వని గురుశాస్త్రులులు రామా	
గురుదైవని యెరుగక తిరిగెడు త్రూరుడైనది రామా	■ ఏ తీరుగ ■
నిండితి నీ పతిలాండకోటిబ్రహ్మాండములందన రామా	
నిండుగ మది నీ వాపము రలనిన నిత్యనందము రామా	■ ఏ తీరుగ ■
వానపకపందవామదినిత వారధిబందన రామా	
భానురవకపద్మలములు గల్గిన ట్టెర్రాశ్రీకృత రామా	■ ఏ తీరుగ ■
వానమత రామరామోపక వందన మయీర్వారామా	
రాపార్థిక మా కరణ మునంగి రావరీ రమరామా	■ ఏ తీరుగ ■

పలుకు బంగారమైన కీర్తన :

"పలుకే బంగారమాయీని కోరందపాతి	■ పలుకే ■
పలుకే బంగారమాయీని పిలిచిన పలుకమే	

కంటే నీ వామపుణ్యము మరున రక్తిని తండ్రి	పలుకే
ఇరువుగ ఇమకలోన పొరలిన యుడుత బిడ్డకి	
కరుణించి భ్రోచివది వెదవమ్మలని తండ్రి	పలుకే
రాతి నాతిగ లేచి బొకలమందున ద్ర	
జ్ఞాని తెందితి మని ప్రేతితో నమ్మితి తండ్రి	పలుకే
ఎంత వేడినను నీకు ముంజైన దయలారు	
పంతులు చేయ వే నెంతవాడను తండ్రి	పలుకే
అరణాగత్రాణాదిరుదాంకితుడవై గానా	
కరుణించు బిడ్డారంపరరామరాచరాచి	పలుకే
రామభక్తిప్రబోధశీర్షన :	
“రామకోగి మందు కొనకీ జనులారా	రామ
రామకోగి మందు కొని - ప్రేమతో భుజియునుడవై	
కామక్రోధలోభహా - మవ్వున లోగాలకు మందు	రామ
కాటుక కొండల నంటి - కర్మము బెడూచి మందు	
పొది లేని జగమునందు - స్వామి రామకోగి మందు	రామ
వాడుకు చెప్పిన గాని - వారి పాపములు గొట్టి	
ముందుముతో మోక్షమిచ్చి - ముద్దు రామకోగి మందు	రామ
ముందుముతో బిడ్డలైయుందు - ముక్తిని పొందించే మందు	
నెదయుడైన రామరామ ముందుతో పేనించే మందు	రామ
రామనామరుచిశీర్షన :	
ఓ రామ నీ నామ మేమి రుచిరా	
శ్రీరామ నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
కలిరాజు ద్రుగ్ధర దరటి పశీమజుల	
గానిన నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
కదళికద్యాలాదిపంతుల కలికపా	
కమ్మన నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
నవరుముల కప్పు నవనీతముల కంటి	
అలికపా నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
పనపజంబు బ్రాహ్మపంతులముల కంటి	
అలికపా నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
అంజనతనయు పృథ్వీమలంబునందు	
రంజిల్లు నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
శ్రీనివాసోష్ణమ తా వే వేళ భజియుండు	
తులరూప నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
పొరము లేని పంపారతరుణమునకు	
తారకము నీ నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
ఖరణపు జమలము నరగున రక్షించు	
బిరుదు గట్టిన నామ మేమి రుచిరా	ఓరామ
తుండురునాడరుల్ దంబు మోరగ గా	

నంబు చేసితి నాను మేమి రుచిరా ■ ఓరామ ■
అరము దీర్ఘాచల శ్రీరామరామని
ఏలివ ఏ నాను మేమి రుచిరా ■ ఓరామ ■

ఇట్లు రామనామమేకాదు: రామదామ శీర్షవలుమ భక్తైరసహృదయులకు,
కదళీశరథ్ధారాదీపముల కంటి, పవనబంబుద్రాక్షణిరసముల కంటి, నవరసముల కంటి,
నవవీరముల కంటి రుచికరములు.

రామదామ శీర్షనలు సంస్కృతమువందుమ కలఫ్టి. ఒక ఉదాహరణము :

“భజ రే మానసరామం
రజలే మానసరామం
కదర్భకశరకోదండం ■ రజలే ■
కదిమందాయుతరుణదండం
రాశరశీవరసేంద్రం
రాశరశీమరసేంద్రం
కౌసల్యానాంభాగ్గ్లం రామం
మైత్రీల్యాలోచనయోగ్గ్లం ■ రజలే ■
అవతలిజలజలేంద్రం
అగణేశగుణగణసాంద్రం
మాయామామనదీపేంద్రం ముచి
మానసదుచికరమేంద్రం ■ రజలే ■
శ్యామపజలదరశ్యామం
సాంబలివాసుతమామం
ట్రాన్ద్రాచలవివాసం పరి
పాలితశ్రీరామరాసం ■ రజలే ■

గణపవరపు వేంకటపతి

ఇతని కృతులు 1. తారావతులు. 2. యమకళతకము. 3. శృంగారమంజరి. 4. ఉదాహరణము. 5. కృష్ణసుల్లక్షిత 6. చతుర్ముద్రము. 7. బాలరామాయణాద్భుతం. 8. చాటుపద్యములు. 9. లింగమసాధనము. 10. లింగవిద్యముక్తము. 11. ప్రతాపరుద్రీయము 12. రసమంజరి 13. ఆంధ్రవిమలంబులు. 14. ఆంధ్రకౌముది. 15. గణయతి ప్రాసలక్షణ సీమసారిక. 16. ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము. 17. రేవణకారవిద్యయపద్ధతి 18. షట్ప్రత్యయప్రస్థానరణి. 19. ఇర్వరాజుచందములకు నవనము. 20. అలంకార సారము. 21. ద్విరూపకోశము. 22. కల్పితకల్పలత. 23. వసంతతిలకభావము. 24. కలివస్త్రాపకళకరాజము. 25. యతిరాజాద్భుతం. 26. రమణాద్భుతం. 27. లిరుడుగర్వ. 28. జాంబవంతిచిలాపచిత్రకావ్యము. 29. చందవిద్యావతీదండకము. 30. చక్రభావము. 31. నకలస్థరాజాచారవిలాసము. 32. ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము. (26, 35-37, 45-48, 50, 51వ. ప్ర.వేం.వి.వి.)

ఇందు ఆంధ్రవిమలంబులు, ఆంధ్రకౌముది, గణయతిప్రాసలక్షణసీమసారిక, ఆంధ్ర ప్రయోగరత్నాకరము, రేవణకారవిద్యయపద్ధతి, విద్యావతీదండకము, ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము మూత్రమే ఉపలబ్ధములు. గణయతిప్రాసలక్షణసీమసారిక, ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము, రేవణకారవిద్యయపద్ధతి, విద్యావతీదండకము అముద్రితములు. ఆంధ్రవిమలంబులు (వేంకటేశాంధ్రము), ఆంధ్రకౌముది, ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము ముద్రితములు. ఆంధ్రవిమలంబులు, ఆంధ్రకౌముది, గణయతిప్రాసలక్షణసీమసారిక రేవణకారవిద్యయపద్ధతి, షట్ప్రత్యయప్రస్థానరణి, ఇర్వరాజుచందములకు నవనముతోపాటు కవితాలక్షణము, వాచ్యలక్షణము, నామకా నాయకలక్షణము, రసప్రణాళి, రసప్రణాళిము మొదలైనవి కలిపి పరిశీల్నముల సర్వలక్షణశిరోమణి¹. విద్యావతీదండకము ముద్దళపురికి అంకితము. దండకమువందు ముద్దళపురి "క్షోణిసాముడు", "సింహాగరింబుండి విద్యావినోదంబులం గొంత్రెచ్చు" గడిపినవాడు, "కర్ణాటంబానందార్చ"స్థుడు అని కందు². కర్ణాటంబానందమన విజయనగరంబానందము కాదు. మధురంబానందమగును. ముద్దళపురి మధురంబానందార్చస్థుడైన కాలము 1675-78 అని పూర్వోక్తము. కాణట్టి విద్యావతీదండకము రచనకాలము 1675 ప్రాంతము, విద్యావతీదండకముతోపాటు సర్వకృతులు ప్రసక్తమైన ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము రచనకాలము 1680 ప్రాంతము కావచ్చును.

విద్యావతీదండకము : ఇది ముద్దళపురికి అంకితము. ఇందు ముద్దళపురి కొలుపు చాలించి, వాచ్యశిగా వెల్లివ. విద్యావతి ఆమ వేళ్ళ చూచి ఏవళురాలగుట, వేళ్ళపాత ముద్దళపురిని వేడుకొనుట, ముద్దళపురి సమ్మతించుట, వేళ్ళపాతకు చిత్రకాటీరవ గ్రామాదు లిప్పుట, విద్యావతిని తన నాటకాలాపాత్రలందెల్లె నమ్మానప్పాత్రమ వేయట ఇది వృత్తము. ప్రభులక్షీరయాయము.

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము : ఇది తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి

అంకితము. ఇందు తిరుపతి వేంకటేశ్వరుని విజయవిలాసము ప్రధానోత్సవము. వాగదత్తపాశ్చాత్యము అనుపరిగణితవృత్తము. ఇది పాదారణకావ్యము కాదు. సుహృదయత్నాదకావ్యము. "అన్యవధీన సుధీవమవప్యన్యవధీనపాండితి సుండితమత్మా రంజుగా" రచియింపబడి. (63వచ.) అన్యవధీన మన అన్యులకు అధీనము కానీది. సార్వము కానీది. సుధీవమవప్యన్యమన మహావిముఠులు క్రొంగొత్తగా కొనియాడబడినది. పర్యవధీనపాండిత్యము పకలభాషాచంద్రింబంకారవ్యాకరణలక్షణశాస్త్ర పర్యంకమే పరిశ్చాసము. ప్రబంధలావేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము అష్టాదశలక్షణ గ్రంథములకు లక్ష్యము. చతుర్వింశతినిపుంబువదములకు పదము. వస్తువిధయతి చమత్కారములకు ఆధారము. చతుర్వింశతిప్రాసములకు అవాసము. అంధ్రప్రబంధములకు ఆలవాసము. పూర్వకపుల రహస్యవిరాసమునకు పుంబువదము. అంతేకాదు. విద్యార్థులకు పూర్వము. విదీపితులకు పుటపుట-విరహులకు మేళమేళ. అవి కవి వివరణమే. (63వచ.) 888 పద్యగద్యముల కల్యాణమునందు సుమారు అయిదువందల కవితావిశేషవిశ్లేషములు కలవు. మొత్తము విూర 888 పద్యగద్యములును ఉపమోత్పేక్షాధ్వనివ్యంగ్యశ్లేషకాండంకార విశేషాదులకు, వర్ణనలకు, కాలివార్తామత్కారములకు, రిత్రగర్భబంధకవిద్యము లకు లక్ష్యములు. కాఁబట్టి లక్ష్యకావ్యము. ప్రబంధరామము. ప్రతిపద్యమత్యుగ్రి, ప్రతిపద ప్రాణి ప్రధానము.

"ప్రతిపద్యములు జనుత్కృతిః
ప్రతిపదమును ప్రాణి మిప్తః బరణి న కృతి మి
త్యుగ్రి గాఁ అధీమాలః
యంతకథాః రదీక పదల కర్తం బున" 215.

అని గణపరపు వేంకటపతి అశయము. ప్రబంధలావేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము అతీతకపు రదీక కాదు. చిత్రలిఖితశిలాచిత్రక.

ప్రధానోత్సవమున వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము కల్యాప్రధానము కాదు. వర్ణనాదూ యిష్టము. వేంకటేశ్వరుడు వేట నేమమున అకాలకాల కూతురు అలమేల్మంగన వివాహ మాడుటయు విజయవిలాసము. అరువందల అయిదు పద్యగద్యములందు పర్యాప్తము. విప్రబంధశృంగారమేగాని, వివాహానంతరము పంథోగశృంగారము లేకపోవుట విశేషము. అంతేకాదు. పంథోగశృంగారమునకు బదులు స్వామిపుష్కరిణి మాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు వాగదత్తపాశ్చాత్యము కలదు. అది కల్యాప్రధానము. ప్రధానకథారంగమైన తిరుపతి వర్ణనము సుదీర్ఘము. (1-44వ.) తిరుపతి వృత్తరత్నాకరము చరి అలలు చుండునట. అందలి వేళ్ళు, పుష్పలావణిలు, పుష్పములు, పరిజలు, ప్రాసారణికుపులు, రసకవలవిదీపిరహస్యత్రులనయమును, గజాక్షములు, గోపురము, మోకాళ్ళ ముడుపు, అకాశగంగ, బయలుకాని కోనే, నేమిది, పూలలోల మొరలైనవి స్థానికవిశేషములు, పిరంగులు, వర్ణమందు మొరలైనవి సమకాలికవిషయములు.

"అన్నియున సున్నియున నన్నిల్ బన్నియుంద
నెన్ని నందు తిరుదు రొర మీన్ని నందు
లక్షి రొక పురకర్మమె యుమపు నెట్టి
యిల్లమందుల గెలుపిందు వల్లనందు." 7.

వేంకటేశ్వరస్వామి తిరువీధిపాఠము, కొలుపు సేయుట, పోడశపదారము లంగీకరించుట, సుఖమపై స్థానికవిశేషములు. (79-112వచ.) ఇందు మూల వాడుగు రకముల పైరులు కలవు. భక్త్యర్థజ్ఞులైనాశ్వుపాసినయారల పనరములు కలవు. చెంచు వాయుకుల మట్టము పవనరము. (127-177వ.) ఇందు జాతివాదము ఇతోధికము. వేంకటేశ్వరస్వామి మృగయానివోదమును పవనరము. (178-240వచ.) ఇందు చెంచు భేదములు (193వ.) పక్షి భేదములు (234వ.) కలవు. అటవికజానపదకథలు కలవు.

“బాఁ య్యక బూమి గాలలాపి కిచ్చి
విజము సేకొప్పు మచ్చిది కతలు
వలకే పుట్టువు గ్రోల వరదేవము గలాది
రిలుకుముక్కున వెల్లు బలిము కతలు
కంచటిలను పసిగాదరులకు గొండ
వేల పెత్తిన గొవలాలు కతలు
వలుమాటల మునుపు బిడ్డలాటల్లే
వేలకుఁ జేయు కయ్యాల కతలు
కుంము పెద్దలు రచ్చల గుంపు గూడి
చేరగా వచ్చి కోయితల్ మెప్పుకోవగ
వికలమును విస్తారము పాప మమ్ము
వేలముగ మూల పిల్లన నెంచకయ్య.” 174వ.

వేంకటేశ్వరస్వామి మంత్రి శ్వేనాశ్వపదము, అలమేల్మంగ పత్తి కమలమాలిక రాయలారము, అలమేల్మంగావేంకటేశ్వరుల పద్మరాదల్కనాపారపశ్చము అలమేల్మంగా విరచము, అలమేల్మంగావేంకటేశ్వరుల వివాహము మొత్తము 605 పద్యగద్యములందు కలదు. (1-605 వచ.) ఇందు మంత్రి శ్వేనాశ్వపదానంతరము వేంకటేశ్వరస్వామిని స్తుతించుట వలుబదిల్లిదు పద్యగద్యములందు కలదు. (346-390 వ.) అది కదకు అవశ్యకము కాదు. ■ తన వేంకటేశ్వరస్తుతిని కావ్యపీఠికను భద్రపాఠినిపట్టు కలదు. అంతేకాదు. నాగదత్తపాశ్వానము తర్వాత దేవతలు వేంకటేశ్వరస్వామిని స్తుతించుట ఎనుబదిల్లిదు పద్యగద్యములందు కలదు. (801-885వ.) అది కూడ కదకు అవశ్యకము కాదు. కని తన వేంకటేశ్వరస్తుతిని కావ్యపీఠికను భద్రపాఠినిపట్టి కలదు. అవి 45, ఇవి 85 మొత్తము 130 పద్యగద్యములు ద్రవ్యకముక వేంకటేశ్వరస్తుతికావ్యమగును.

అనుపంగికమైన నాగదత్తపాశ్వానము మహారు చెందువందల పద్యగద్యములందు కలదు. (606-800 వ.) ఇది తెనాలిరామ (లింగ) కృష్ణుని విగమశర్మపాశ్వానమునకు, కందుకూరి రుద్రయ విరంకుశోపాశ్వానమునకు సహోదరము. నాగదత్తకు విగమశర్మ కంఠి, నిరంకుశుని కంఠి ద్రవ్యుడు. నాగదత్తుని తల్లి మృతము గుణానిది తల్లి వరి, విగమశర్మ తల్లి వరి, నిరంకుశుని లార్య వరి పత్తిపాత్ర, విరుపయోగమైనను తల్లి కర్తవ్యముగ పితృపదేశము చేసెనది. అది మహారు పాతిక పద్యములందు కలదు. (679-703 వ.) ఉపదేశమునకు ఉలుకు, పలుకు లేవి కొడుకును చూచి గోలపెట్టినది.

“వివా వెల్లువ వేము బిచ్చ రయలేదే నీకు నా యయ్య ■

వైమంది మృతుమార నా యెడను రచ్చిది కుమారాగ్నిదే

వా మోదన్ జలమేదిరా తమకు పచ్చస్థానరా పెచ్చిరి

నీ ముచ్చ న్నన వోచినాగడర తలట్టి పేలిపారంగణా " 704 వ.

అచిపిలిపారంగణుడైన నాగదత్తుడు తల్లి ఆదరణములు లభపారించి, వేళ్ళకు పసుర్పించి నీలిచి పెడును. తోయలతో కూడి దొంగతనములకు పాల్పడును. వేంకటేశ్వర స్వామి దవము దోచునెడ వారధులు ఆడ్డగొంతురు. వారి ధాటికి జాళలేక అందఱును స్వామిపుష్పరికిలో మునుగుదురు. ఫలితముగ పాయుజ్యమును పడయుదురు. ఇది స్వామిపుష్పరికి మహాచక్రము.

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమునందు జాతి అను విశ్లేషముతో ఏడు పద్యములు (53, 127, 130, 134, 180, 191, 622); వార్త అను విశ్లేషముతో ఒక పద్యము (747); జాతి వార్త అను విశ్లేషముతో ఒక వచనము (78), మూడు పద్యములు (155, 167, 626) కలవు. జాతి అను విశ్లేషముతో కల ఏడు పద్యములును స్వల్పావృత్తలంకారములే. ఒక పద్యమునకు మాత్రము (127) స్వల్పావృత్తలంకారజాతి అను విశ్లేషము కలదు. అది పుష్కర్మప్రతిపత్తికి అనును. ఒక జాతి లక్ష్యము :

"మేను తల తోక కాళ్ళ వలే చిందు గలిగి

రెట్ట మెడ మెత్తి తోడ ప్రక్క పాట్ల పెంప

మఱచి కొలువ ఏడువక తఱచు గెల్పు

దొడ్ల పకిలిపిట్టల దిరుదుకురులాలను." 134 వ.

ఇది స్వల్పావృత్తియే. ఇక వార్త లక్ష్యము :

"కరము గాజులు మెట్లన కంచె తోరయ

దత్తవేద నాగదత్త నీ దత్తరంపు

గుత్తగాని తనం చిత్తు గుత్తగాను

పంజెమాటలఁ గూడునా లంజెఱకము." 747 వ.

ఇందు " పంజెమాటలఁ గూడునా లంజెఱకము" అను సామాన్యము సామెత వంటిది. జాతివార్తాప్రచనమునందు స్వల్పావృత్తి కలదుగాని సామెత లేదు. దెబ్బదొందు వినియోగముల వివరములు; బలిజకప్పడమీటారుల, దోగిచిలాసీమల, గుజరాతివాంత కాదుల, సాతని జాతి పీటుకత్తెల సహజవర్ణనలు; పదిరెండు దండల, పదిరెండు గతుల, పదిరెండు గాయమానముల, పదిరెండు మొనల, పడుసాల్కు విసెరుల, ముప్పదీరెండు విన్నాదముల ద్వ్యక్రింశరాయకముల వివరములు కలవు. అయీ జాతుల సమాచారము ఈ జాతివార్తాప్రచనము కొరచును. జాతివార్తలు లక్ష్యము :

"వరిగాలి దిండేమేతల జాతికమ్మల

యూటల కిందైన యట్టి పెంలు

గుజ్జున్న మూతుల కులము పొల్తుల తేలు

పొలల కుప్పైన మేలి చదులు

విసుమంత మాచి పవంగము బాలల కిచ్చి

రం ద్రాతలకు మారుపలుకు గిచ్చెరు

తెలిమర తెరగంటి తెరగంటి తెజవల

రచ్చెప్పట్టగు పెంజాతి గములు

జంట ముక్కలి జెక్కిదా లంటు చేత

మరివచా' వలనముఖంబు బయలు కొండలు

గలిగి చెందుల కెల్లను వెలుగ్ దయన

సాస్త్ర వలమల చంక మా బూచి సామి. " 154 ప.

ఇందు స్వలావోక్తి కలదు. సామెత లేదు. అంతేకాదు. చెంపజాతి పమారాదములు కలవు. జాతి పమారాదములే తం జాతి వార్తలు. జాతివార్త లక్ష్యము :

" కోవము బ్రదువడి ముద్దురర్చునలతో

రాతి మున్ను మోర తోపెలగ

వేల జల్లెడు వలె వెలకొల్పి పాలమెల్ల

పడి గొట్టెరవ గోరాడ చచ్చ

లింపుచు పై వేరు చెంపుల దంట్రిలు

మారి జాచ్చెలపుల మరుగు దీరుదు

జల్లుల గతి వచ్చు రుట్టును వచ్చాడి

కోటల వరవాడు రేరు చీక

లిగులు సుత్రేరింపుచు పెరుగు గడలు వడ

రాచి తుదతెల్ల యూడించి రాలు దియ్య

మొరలు గొని పెంట్లుగూడి పై వెరులు నెట్టి

వేళ్ళ దోచుగఁ జాను పట్టేకలములు. " 167 ప.

ఇందు స్వలావోక్తి కలదు. సామెత కలదు. అంతేకాదు. ఎటుకజాతి పమారాదమును కలదు. ఈ జాతివార్త జాతిపమారాదము కావచ్చును. జాతి=స్వలావోక్తి, వార్త=సామెత కావచ్చును. అయిన జాతివార్తలు అను నర్థేభము కావలయును.

" ఇంతిలో మనదీట నింతగా మును పెలు

కెలుకో యటలం చొక యిలుకకపిచి

యేతెంచి వరుగనే యీ యవ్వ యుకముద్ది

పెప్పెర బాగవు పేయి మోపు

కొల్లాస్తానమ్మన పిల్లాస్తా లే రోడుఁ

దలచితి వడి గారు రయి వెలుండు

గడకోగు నిమలాపి కప్పటి పెలువాని

నిమ్మఁ జేర్చు వెలుంగ నేర పిత్తి

గానఁ దరకట బురకట గారు మేట

జేరు బురకపి తోడికే జారుకాని

యిందు రెండే దివాలలో రుండి వారు

మాట ములువకునుచి సోయి మఱచినాని. " 626 ప.

ఇందు స్వలావోక్తి కలదు. సామెత లేదు. ఎటుకత పమారాదము కలదు. ఈ జాతివార్త జాతి పమారాదము కావచ్చును.

తేలివయదమత్తారకవితలు :

గ్రీమిముఖాధరముపేర్కారకొప్పుర

పర్వజిహ్వక్రమచక్రహస్త

శిష్యులవమునింద్రపన్యవంబుజల్లింగ

యవ్యయానందస్వాగ్మ్యవ్యయానంద
రాత్మసారాఃప్రపదీయసజాత్య
విభవప్రమోదాప్రపిలువార
అయదుందుదిర్వాసకీలాపరాధ్యక్ష
దుర్మతిరాక్షసశర్మపారణ
చిత్రలాసువ్యభాసుజితీంద్రతేజ
విజయనందదక్షానమాతనిధినిధ
మవ్యత్కొదిదర్శనీర్మదనాక
వృసానీశ్వయంకాశ వంకటిగ " 389 మ.

ఇది వేంకటేశ్వరుని. ఇందు సాత్య తిలుగు సంవత్సరముల పేరులు కలవు. అవి మైతనిరముగ అర్జునంతములు. సంవత్సరదామము లగుట చమత్కారము. శ్రీమంజు, ప్రభవ, పద్మజీత్, చక్రమ, సౌమ్య, భావ, అవ్యయ, ఆనంద, రాత్మ సారాణ, విభవ, ప్రమోద, అయ, దుందుది, దుర్మతి, రాక్షస, చిత్రలాసు, వ్యభాసు, విజయ, నందన, శర, మవ్యత, క్రోధి, వృష, ఈశ్వర వామములు తెలుగు సంవత్సరములు.

" రహి మది యయోర్య వాతేజ రక్షే మరుత
కౌమ మాయ కలరి కాశి కటియు కాంచి
గాంచి వెలయు వస్త్రలందిని గాంచివంత
యబ్బురమే శ్రీతపలమె హి కబ్బురీడ్లు " 393 మ.

ఇది కమలమాలిక వేంకటేశ్వరునికి అలమేల్కొంగ అందచందములు తెలుపునది. ఇందు అయోర్య మరుత, మాయ, కాశి, కాంచి అందచందముల పరముగ అర్జునంతములు. అంతేశాదు. అవి ప్రసిద్ధములైన సంవత్సరములు. అలమేల్కొంగమ కాంచినంతవే వంచశ్రీతరద్రవలము కలుగునవి ఊభాతంపవము. శ్రీతనామములు శ్రీష్టము లగుట చమత్కారము. శ్రీతపలమును శ్రీష్టము, పుష్టము.

"తేజవ నీ రియవారేజ మణిసారణు
రమణి నీ దెవ్విదర్ రమణిలకము
పాలితి నీ మోము ప్రదోరవంద్రోరయ
మతివ నీ వస్త్ర కావ్యవేశాశ
మలతి నీ చూపుటయ్యారణులు కౌముది
శలిశి నీ నే వలంకారవరణి
కౌమ నీ కమంగవ కువలయానందణు
మగువ నీ పన్నులు మంజరిగతి
వెంత నీ కొప్పు మేమందేక మయ్యి " 639 మ.

ఇది వేశ్యావస్త్రము. ఇందు మణిసారము, రసితలకము, ప్రదోరవంద్రోరయము. కావ్యవేశాశము, కౌముది, అలంకారము, కువలయానందము, మంజరి, మేమనందేశము అదరారుల పరముగ అర్జునంతములు. అవి గ్రంథనామములు. ఇది చమత్కారము. ఇంతకంటి మనరమత్కారము చిత్రగర్భబంధకవిత్వముల కందుకొక్కిడ. ఇతర కావ్యములందు ఇవి సకృష్టము. ప్రబంధరావేంకటేశ్వరవిజయ విలాసమునందు సమృద్ధిపాదుము. అంతేశాదు. చిత్రగర్భబంధకవిత్వముల సమ్మేళనము. గర్భబంధ

కవిత్వముల సంయోజనము, చిత్రగర్భకవిత్వముల పరిమళము.

ఏకాక్షరకందము (214) ఏకాక్షరపామకందము (230) చతుర్విధకందము (827) అనుబంధప్రతిభామకందము (365) మొదలైనవి కేవలము చిత్రకవిత్వములు. కంద గర్భితప్రమితాక్షర వృత్తము (261) గీతగర్భితసీమము (466) ద్విపదమత్తకోకిల కందగర్భితసీమము (821) కందద్యయగర్భితలామృదాలసితవృత్తము (825) మొదలైనవి కేవలము గర్భకవిత్వములు. కటారకాబంధకందము (830), శంఖాబంధకందము (853) వల్లభబంధోత్పాదవృత్తము (856) చిత్రబంధము (861) నాగబంధము (862) మొదలైనవి కేవలము బంధకవిత్వములు.

భూతంగప్రయోగప్రస్థానగర్భితరంజకబాధచిత్రసీమము (807), సహజైవమవృత్త కందద్యయమతగణవికందగర్భితరంజకబాధచిత్రసీమము (818) గర్భితాలసితవృత్తవృత్తదళబంధగప్రయోగవృత్తము (833) ప్రస్థానవృత్తములపంజరీ ముక్తపదగ్రస్తద్విపదరంజకవృత్తి రంజకగర్భితదుర్భుజద్విప్రాపత్రిప్రబలాంత్యద్వియమనమచిక పెదవిద్రావ్యద చిత్రచరణ భాసమానసము (879) మొదలైనవి చిత్రగర్భకవిత్వసమ్మేళనములు. ప్రమితాక్షర వృత్తకందగర్భితవాగబంధయముక్తపదకమాలికావృత్తము (826) మంజరీగీతగర్భితచరణ వహమహావాగబంధసీమము (831) అష్టమాళికాబంధగోమూత్రికాబంధగుచ్ఛబంధహల బంధచిత్రబంధపంచకవృత్తకందము (851) చతుర్థభగ్గితర్యాదశరణవర్షబంధహల కాబంధద్యయమగీతగర్భితవాహమష్టచ శ్లోకము (852) పుష్పమాళికాబంధయముక్తకంద మదనవిలసితశ్లోకగర్భితప్రకృతవృత్తము (863) మొదలైనవి గర్భబంధకవిత్వసంయోజన ములు.

ఋషివిదచిత్రకంకాబంధద్విగుణిసీమచరణతపస్వయంగర్భితద్విపదకందద్యయము వృత్తపాదయుగళాలవెలదితేటగీతిమదనవిలసితతురంగవృత్తబహువిధతాశ్చస్తాష్ట కదపశోభావగానారాత్రికానంజచిత్రపుటార్ద్రపద్మికామన్యాలాలింజితామంజరీసమతా దింపిమతావృత్తపద్యవిజయవర్షపద్యదేవదారసంబుద్ధిజరశ్లోక, శిశ్యాచారీంగదళ ముతారాగాలతాళరణాంబోదిగానానకతాళరణకాంబోదిగానమదనకృష్ణదంగాహంగశ్చ కొరవంతరణేమగుప్తగానమదనహితేరితాగీతతాళరణలలితారాగాలతాళసమదపృష్ఠ మాలికాబంధగోమూత్రికాబంధశ్యాబంధశ్శరణవర్షబంధహల కాబంధపదరంగబంధ శార్దూబంధగుచ్ఛబంధచిత్రబంధహమరంజగదాలబంధచిత్రబంధశకటబంధహాబంధరథ బంధదేవాబంధశంఖబంధముద్రంగబంధహర్షద్రుమరకబంధహర్షద్రుమరకబంధపరిశతి బంధహస్తద్విశోకంశర్దూబంధపృష్ఠపద్యపద్యతోద్ధారంశికాబంధయముక్తమలీమలీమలీ కందభాషాశ్లేషకందాలవెలది గర్భితాంత్యతేటగీతియుక్తపాష్టచీదసీమము (808) మొదలైనవి (832, 877) చిత్రగర్భబంధకవిత్వసమ్మేళనములు. అంపల్లిలల సీమద్య మిది :

పాల్కాపూరివమమత్రయుగళ శా
రదరుచికాంతివర మనవితి
పాల్కాచీరవికపివతుగ రై
దదవల్లెతరరతిరణ

పీఠాశీర్వాసవివరవారణపాఠిపా

రమహీనచంద్రజేతజయమత
నానాశివారదవర్షాశీతపదగ
రవజీర్ణగర్భగర్భా
పాఠివగవీలయ గీర్తిత యువదరణ
మగీమయమకలమరమగీమరుచితల
కరివరద శువలరుచితరవమన ప
రపాఠి లవితరవమమివారణ వారి " 808 ప.

ఇది కవిత్వపు కంప్యూటర్. ఇందు అరువది నాలుగు రకముల చిత్రగర్భ బంద
కవిత్వముల సమ్మిశ్రణము కలదు. అందు సందృష్టాంత్ర, పంగీతపాపాశ్చ, పదసర్వ,
తాత్పర్యపాఠి సమైక్యము కలదు. పదకవితాప్రభేదములివి :

" 5. ప్రథమమహాసవమి చోపది

పాఠ్యాగ్యపాఠ సమన్వితయుగళ
నారదకుచికాంతిపరమపవిత
పాఠాగ్రీరపజపవీనతురగ
భైరవదవజ్జితరకఃఖరికరణ.

6. ద్వితీయమహాసవమిచోపది

పీఠాశీర్వాస పరమవారణ హరి
పీఠపీఠచంద్రజేత జయమత
నానాశివారదవర్షాశీతపద
గోరవజీర్ణ గర్భగర్భా.

13. ధవళము

పీఠసమన్వితయుగళ
నారద సరసున పవిత
గీర్తితర పీనతురగ
భైరవదవ జరికరణ.

14. శోభాస

పీఠసమన్వితయుగళ
గీర్తితర పీనతురగ
హరివరద వారణపాఠి
నారదవర్షాశీతపద.

15. హరిత (అర్చాత్రికము)

పాఠ్యాగ్యపాఠ సమన్వితయుగళ
భైరవదవ జ్జితరక ఖరికర
పీఠాశీర్వాస పరమవారణ హరిజయ
గోరవజీర్ణ గర్భ గర్భా.

16. జంపె

పాఠ్యాగ్యపాఠ సమన్విత సరమత

గౌరవశీలం కరణాభిషేకం

17. త్రిపుటరీతులు

హరిహరచారణ హరిహరవిహిత చంద్ర నియమిత

నారదవర పూజితవర గౌరవశీ

నారద రుచికాంతి వరమన పారవ సమన్వితయుగళ

శీరవిజయ వీర తురగ వైరవరణ.

18. అర్జవచంద్రికలు

శరీర వరద కువల పారివగ నిలయ

19. సువ్యాస

సారవసమన్వితయుగళ

నారదరుచి వరమన

శీరవిజయ వీరతురగ

వైరవరణ.

20. బాలి

సారవసమన్విత నారదరుచి

వైరవరణ శైరీతర శుభకరణ.

21. పలు

శీరవిజయ వీరతురగ | సారవసమన్వితయుగళ

హరిహరచారణహరి పారవసమన్వితయుగళవరణ.

28. అహిరీరాగదరువు

సారాగ్యసారవ సమన్వితయుగళ

సారాగ్యరీర విజయవీరతురగ.

29. ముఖారిరాగదరువు - అట తాళము

సారాగ్యసారవ సమన్వితయుగళ

వైరవరణ శైరీతర శుభకరణ.

30. ఎఱుకల కాంభోధిరాగదరువు - రూపకతాళము

సారాగ్యసారవ వీరవ నారదరుచి

హరిహర నారదవర పూజిత వర

31. కాంభోధిరాగసమనదదరువు

సారవ సమన్వితయుగళ

నారదరుచి కాంభోధిరాగసమనద

సారాగ్యరీర విజయ వీరతురగ

వైరవరణ శైరీతర శుభ కరణ

32. కన్యదరాగసాంగత్యదరువు వదము

సారాగ్యసారవ సమన్వితయుగళ

నారదరుచి కాంభోధిరాగ సమనద

సారాగ్యరీర విజయ వీరతురగ

బైదు భవజ్ఞిత భవజ్ఞితరణ

33. కొరవంబిడళిరసమస్తరాగసమవదదువు

పారాళి వార వినర వారవార

పారాళి వార వినర వారవార

వారాళి వారవార వారవార

గోరవారి వార వారవార

34. పారాళిరాగైకతాతదదువు

వారవారవార వారవార

యమర వార వారవార వారవార

వారవారవార వారవార

వారవార వారవారవార

35. పారాళిరాగాలతాతదదువు

పారాళిర వారవార వారవార

వారవార వార వారవార వారవార

ఇట్లు పదములు 19, సమస్తములు 1, తానస్త్రములు 2, రగడ 1, కళక 1,

ఉత్కళి 1, అష్టకము 1 పద్యములు 14, అనుష్టుప్తము 1 మైత్రము 41 గ్రంథకవిత్వ

ములు 23 బంధకవిత్వములు కలవు. ఇవి ఎక్కువ వేంకటేశ్వరస్థులందు కలవు.

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమునందు తిరుపతి (1-44) తిరునాళ్లు (53-

57) తిరుపతిపాదము (76-79) కొలువు (80-111) పూజ (112) చెంచునాడుకులు

(127-177) వేట (178-240) అలమేలుమంగ మన్మథపూజ (241-248) వనవాసము

(249-256) అలక్రీడ (257-280) వేంకటేశ్వరస్వామి మంత్రి స్వగతములోని

అలమేల్మంగ పాండర్యము (288-321) కమలమాలిక రామబారము (392-432)

అలమేలుమంగవేంకటేశ్వరుల పరస్పరావరోకనము (441-456) అలమేలుమంగ

విరూము (457-553) అలమేలుమంగవేంకటేశ్వరుల వివాహము (554-605) ప్రరాసనై

వర్ణనములు-వసంతయ (45-52) సూర్యాస్తమయోద్ది సూర్యోదయపర్వంత (58-75:

113-126) ప్రకృతి వర్ణనలు మౌళమే కలవు. వర్ణనలను మించి స్తుతులు కలవు. 1.

వేంకటేశ్వరస్వామి మంత్రి కావించిన వేంకటేశ్వరస్తుతి. (247-290) దేవతలు కావించిన

వేంకటేశ్వరస్తుతి (803-885) ఇవి గణపయ్య వేంకటవతి వేంకటేశ్వరదక్షిణి నిదర్శనములు.

ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసమునందు సూర్యకవితావర్ణనము

పుష్పలము. మంచిన కేయూరబాహుచరిత్రము, ఎక్కువ వర్ణనాపూరాము, వారస

సోమన ఉత్తరహరించము, ఏమన్నాది అమరేశ్వరుని దీక్షమహిమము, వాళశక్తి

భాస్కరాదుల భాస్కరరామాయణము, వేమలూడ భీమన రాజుత్వ శ్రీనాయని రాజుత్వ

వలనాటి వీరచరిత్ర, జగ్గన దీక్షమార్గచరిత్రము, వర్ణనాపూర్ణుని శ్రీరాధిరామము,

వీర్లమల్లికి వినవీరభద్రుని కామంతము, నంది మల్లము మలంపింగనల వరాహ

పురాణము, ముల్ల రామాయణము, కొంపి గోరాజా సింహాసనస్థాపితము, వారదత్త

ఉత్తరహరించపూరాణము, అల్లపాని పెద్దన మనుచరిత్రము, శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆముక్త

మాల్యద, అయ్యలరాజా రామభద్రుని రామభద్రయము, పంగలి సారస కళాపూర్ణ

దయము, ప్రభావతీప్రద్యున్మును, తెనాలి రామ(లింగ)కృష్ణుని ఉద్బలాభిర్యుచరిత్రము, తిట్టుమూర్తి కావ్యాలంకారసంగ్రహము, మనుచరిత్రము, హరిశ్చంద్రనర్సాభ్యాసము, పిప్పిగంటి తెలగపల్లి యూతాచరిత్రము, తెనాలి రామబ్బెడుని ఇందుమతీపరిణయము, తరిగొప్పల మల్లన చంద్రబాసుచరిత్రము, భాదవి మల్లన యశ్వంగదచరిత్రము, యునావనాయకుని వాల్మీకి చరిత్రము, ముప్పలిబీరంగరామ్మ మవ్వారూదానిలాసము, దరణిదేవుల రామయణపురి దశావతారచరిత్రము, కట్ట వరదరాజు రామాయణము, శ్రీరంగమూర్తికృష్ణము, చింతలపల్లి లాయాపతి రామవాఙ్మయము, మోచర్ల నన్నయ పాండుసాహిత్యాసము మొదలైన బహుకావ్యములలోని పద్యములకు ప్రతిబింబప్రాయము లైన పద్యములు కలవు¹⁵.

"పాదలి యొంకొండ దివియును తుదియు దిశిలుఁ

బోదిపకావయుండు పీఠకట్టలొప్పు వెలస

సెక్కుటంబుగఁ గాటుక క్రుక్కిపట్టి

కరవలంబన బగదండకంధ మమరి" 80 ప. 3ఆ. వృ. పు.

" - కటికి పీఠకట్ట పుడమి యాసమయి అత యి

నర్చి కాటుక బరిగి చందమునఁ జేసి

వెలగు నలిపారితం దీపన లనఁ బెరిగి

మారమైన కడపాక హచ్చునమి వెరసె." 64 ప. ప్ర.లా.వే.వి.వి.

శ్రీవరసందాని తుణు

భ్యాపితకాశ్మీయశంఖ మహిమందలిలో

నానాపురుషానామ

తానాశ్రితకీర్తిరద్యుర్దుర్గుడారలు భ్రోలున్." 155 ప. 2ఆ. కా. ఆ. పం.

శ్రీరామకథావకరుణ

మానరేఖధంబు నకలమహిమందలిలో

నానాపురుషానామ

తానయఁజ్ఞుగ్రద్యుర్దుర్గుడారలు భ్రోలున్." 140 ప. ప్ర.లా.వే.వి.వి.

"చరిపిన తేజ మౌలం నీడలు చూచుచు గట్టి వచ్చాన్

జీలుగు మెలుంగు ముక్కుతుడఁ జీచి మెలుంగును ద్విగ్ధ వచ్చినన్

బలచని తిట్టువచ్చిలఁ బాసము సేయుచుఁ బ్రేమ దాయుచున్

మెలకువ మించ నయ్యడ రమించ దొడంగఁ జకోరదంతుల్." 105ప. 3ఆ. హ.ప.

"దక్కిని పోక్కిని వచ్చెలదంపు బిరంతి ప్రయాగఁసాశిన్

గ్రక్కొన నోరికన్చి తమిగోగిటఁ జేర్చుచు తిక్కి లాల్పమున్

ముక్కున ముక్కుఁ గూర్చియముల్ విగుడింపుచుఁ దోసయ్యుచున్

మక్కున దాయమున్ గలది మందలు పొర చకోరదంతుల్." 114ప. ప్ర.లా.వే.వి.వి.

ఇందలి పద్యములకు ప్రతిబింబప్రాయములైన పద్యములు అనంతరకృతులందు కలవు. అది గణపవరపువేంకటకవిప్రభావమునకు ప్రబలనిదర్శనము.

కూచిమంచి తిమ్మన

ఇతని కృతులు 1. రాజశేఖరవిలాసము 2. రుక్మిణీపరిణయము 3. సింహాచలక్షేత్ర
మాహాత్యము 4. వీలాసుందరీపరిణయము 5. అచ్చతెనుగు రామాయణము 6.
భగవద్గీతము 7. సారంగధరచరిత్రము. ద్విపదకావ్యము 8. సప్తాష్టపపంగిమాహాత్యము
9. కృష్ణచండకము 10. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము. లక్షణగ్రంథము 11. అంధ్రచంద్రా
లోకము అలంకారశాస్త్రము. అమూల్యము 12. యశవంతవనోదరామము 13. సర్వస్వర
క్షేత్రమాహాత్యము 14. శివలీలావిలాసము 15. చిరవిభవకథకము 16. శుక్కులేశ్వర
కథకము.

అచ్చతెనుగు రామాయణమునందు రాజశేఖరవిలాసము, రుక్మిణీపరిణయము
సింహాచలక్షేత్రమాహాత్యము, వీలాసుందరీపరిణయము పేర్కొనబడినవి.

“మునుపు మా మీ భర్తాణఁడంటి తేని

కథయు రుక్మిణీ పెండ్లి కథయు లోబ్బ

మెకప్ప గుబ్బురీ కథయు మేల్కొని నీల

పెండ్లి కథయు గబ్బుము లేర్పొగ గూర్చి”

అందు కృతుల క్రమము కాండ్రమము మీద ఆగును.

రుక్మిణీపరిణయమునందు రచనాకాలము కంట

“ఆరయ శాలివాహనశకాబ్దము లగ్నిగుణాంగచంద్రులం

లేగు మన్మథార్థమునఁ బ్రేమభ్రంబంద మొనర్చి...” 128 ప. 5ల.

ఆది = 7, గుణ = 3, అంగ = 6, చంద్ర = 1 = 1637 + 78 = 1715. కాబట్టి
రుక్మిణీపరిణయము రచనాకాలము 1715 వ సంవత్సరము.

సింహాచలక్షేత్రమాహాత్యమునందు రచనాకాలము కంట

“శాలివాహనశక

వేదరమణుని సంజ్ఞల పరితమగు” 165 ప. 5ల.

చంద్ర = 1, వేద = 4, రస = 6, భూమి = 1 = 1641 + 78 = 1719. కాబట్టి
సింహాచల ధ్వజమాహాత్యము రచనాకాలము 1719 వ సంవత్సరము.

భగవద్గీతమునందు రచనాకాలము కంట

“దశలో నెప్పటి శాలివాహనశకాంబులర్ దగన్ యామిని

కలబాణాంగశాంకపంఖ్య జెల్పె కన్నుల శిష్యుడైన

మృగదర్శింబున నిమ్మనాశకక మే బాగ్గలము గుడించె -” 100వ.

యామినికర = 1, బాణ = 5, అంగ = 6, శాంక = 1 = 1651 + 78 = 1729.
కాబట్టి భగవద్గీతము రచనాకాలము 1729 వ సంవత్సరము.

సారంగధరచరిత్రమునందు రచనాకాలము కంట. శాలివాహనశకసంవత్సరసంఖ్య
కల పెంఖ్యలు శిలీంబులైనవి కాని, తెలుగు కాలమానము కలదు.

“అగు శిష్యుడైనవంపత్సరమునఁ (?)

దగ మూలహరిస్తమియును దివిజ

గురునాథరమునకు గొరలి పే భక్తి” పుట 45

పాపాత్మనరెవత్తరము 1729. కాబట్టి పారంగదరవర్తనము రచనాకాలము 1729 వ సంవత్సరము.

సర్వలక్షణపారమంగ్రహమునందు రచనాకాలము కలదు.

"శాలివాహనశకవర్షసంఖ్య కరర

సాంగశకసంఖ్య నందు ర్గ్రాహ్యమునను

బాధుడరశ్చంద్రవచనవివేకం బుద్ధి మయ్యి"

కర = 2, రు = 6, అం = 6, శక = 1 = 1662 + 78 = 1740 కాబట్టి సర్వలక్షణపారమంగ్రహము రచనాకాలము 1740 వ సంవత్సరము.

రచనాకాలమునందు రచనాకాలము కలదు.

"రచనాకాలమునందు లిఖింప నేర

యెనుగన శాలివాహనశకాబ్ద

ములఁ గలిగిరచనాకాలము రచనాకాలము

మొల నమోదాతనత్వమున

ఏ ప్రబంధము రచించి ఏ కవితాని."

కర = 2, శక = 7, రు = 6, భూ = 1 = 1672 + 78 = 1750. కాబట్టి రచనాకాలమునందు రచనాకాలము 1750 వ సంవత్సరము.

సర్వప్రదర్శితమాహాత్మ్యమునందు రచనాకాలము కలదు.

"... శాలివాహనశకాబ్దములు

పాఠించు నేయు నాభ్యుదయి డిచ్చ

రామల రామహాతమ్యమున

రామహాతమ్యమున

సావతి వంద నెట్లందం దొనర్చి -" 118 వ. 3అ.

1676 + 78 = 1754. కాబట్టి సర్వప్రదర్శితమాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1754 వ సంవత్సరము.

శివలీలాపిలాసమునందు రచనాకాలము కలదు.

"శాలివాహనశకవర్షసంఖ్య మను

గాంగశకసంఖ్య నందు ర్గ్రాహ్యమునను

దగ రచించె యీ కృతి -" 193 వ. 2అ.

మను = 8, నగ = 7, అం = 6, శక = 1 = 1678 + 78 = 1756. కాబట్టి శివలీలాపిలాసము రచనాకాలము 1756 వ సంవత్సరము.

సయి విద్వత్సరచనాకాలములను బట్టి- రాజశేఖరవిలాసము రచనాకాలము 1710 ప్రాంతము, వీలాసుందరీదేవిగణము రచనాకాలము 1722 ప్రాంతము, అచ్చతెనుగు రామాయణము రచనాకాలము 1725 ప్రాంతము, సప్తార్ధవంగమాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1732 ప్రాంతము, కృష్ణదండకము రచనాకాలము 1735 ప్రాంతము, అంద్రవంద్రాళిము రచనాకాలము 1745 ప్రాంతము, చిరవిభవశతకము రచనాకాలము 1758 ప్రాంతము, కుక్కుటేశ్వరశతకము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును. చిరవిభవశతకము శివలీలాపిలాసానంతరకృతిగ అంతపాత్యము కలదు, ముందు

వివరించును.

రుక్మిణీపరిణయమునందు నీతికావులము "రాష్ట్రమార్గమవ్యవహరికక్షితము" అని కలదు.

"- రాజమహేంద్రవరదుర్గరాజ్యధారి
భారసంధిరణాకాలతలాసమాన
రాష్ట్రమార్గమవ్యవహరికక్షితము
లోగవీకరము నీతికావుదవరములు."

రాష్ట్ర పెద మార్గరాయలు సంస్థానాధిపతి అయిన కాలము⁶⁶ 1679-1704. రాష్ట్ర చివ మార్గరాయలు సంస్థానాధిపతి అయిన కాలము⁶⁷ 1759-62. పెద మార్గ రాయల మరణకాలము 1704 వ సంవత్సరము. చివ మార్గరాయల జననకాలము 1715 ప్రాంతము కావచ్చును. రుక్మిణీపరిణయము రచనాకాలము 1715 వ సంవత్సరము. పరిరక్షితమున పరిపాలితము. గతచరిత్ర.

పారంగదరచరిత్రమునందు రాష్ట్రవేంకటకృష్ణరాయల ద్రవిక్షి కలదు.

"రాష్ట్రవేంకటకృష్ణరాయపిత్తంధి
రావరపరిగుప్తరాజమహేంద్ర
వరదేశాగ్రహస్వర్ణివ్యసేత
పురమహారాజ్యచిరాయితమునా
పానకకంఠరాజమహారాజుని
తమ్మసంతానరామరాయని నమ్మ"

రాష్ట్ర వేంకటకృష్ణరాయలు సంస్థానాధిపతి అయిన కాలము⁶⁸ 1728-59. పారంగదరచరిత్రరచనాకాలము 1729 వ సంవత్సరము. ఇది ముసంగతము.

రసికజనమనోలిరామమునందు రాష్ట్ర వీలూర్తిమార్గరాయల ద్రవిక్షి కలదు.

"రాష్ట్ర వీలూర్తిమార్గరాయవస్తతి

చేత గవిపార్వతోమనిశ్చారలీరుడ
మందిన మునుండఁ దమ్ముయూర్వాయుఁడ వేమ
విమలతరలక్షి మదిలోన విస్తరిల్ల." 24 ప. 1ఆ.

రాష్ట్ర వీలూర్తిమార్గరాయలు అనగా రాష్ట్ర (చివ) మార్గరాయలు సంస్థానాధిపతి అయిన కాలము 1759-62. రసికజనమనోలిరామము రచనాకాలము 1750 వ సంవత్సరము. కావున రాష్ట్ర వీలూర్తిమార్గరాయలు సంస్థానాధిపతి జాబ్బూర్వము కవిపార్వతోమనిరుద్రరామము కావించియుండవలసి పంగతమగును.

రాష్ట్ర పెద మార్గరాయలు తెలుగు రాయల పౌత్రుడు. రామచంద్రరాయల పుత్రుడు. రాష్ట్ర చివ మార్గరాయలు తెలుగురాయల పౌత్రుడు వరసంగరాయల ద్రవిక్షి. వీలూర్తిరాయల పౌత్రుడు. కాలుట్టి వీలూర్తిమార్గరాయలు. రామచంద్ర రాయల పుత్రుడు పెద మార్గరాయలు. రామచంద్రరాయలు తరములోని వీలూర్తి రాయల పౌత్రుడు. చివ మార్గరాయలు. కూరిమంచి తిమ్మనకు కవిపార్వతోమనిరుద్ర ప్రలాపము కావించిన వీలూర్తిమార్గరాయలు రాష్ట్ర చివమార్గరాయలై. పెద మార్గరాయల కాలము మండి. చివ మార్గరాయల కాలము చఱుకు పల్లెలముగ 1680-

1765 తిమ్మకవి జీవితకాలము:-

రాజశేఖరవిలాసము: శివాంకితము. రాజశేఖరుడు భల్లాణుడు. అతడు జంగములకు కోనపల్లె వున్నదని ప్రతీతి. అట్లు చేయును. అది వారసుని వలన ఏది, భక్తుని పరీక్షించుటకు శివుడు జంగమునేమదారితై వచ్చి వేశ్యను కోరును. భల్లాణునికి వేశ్య లభించుకుండ చేయును. భల్లాణుడు ప్రతీతంగము గాకుండ పెద్ద భార్య చల్లమాలను వేశ్యగా నియోగించును. అతని చిష్ట భార్య మల్లమాల కూడ అందుకు పిద్దపడును. చల్లమాల వారిందును. భల్లాణుడు పెద్ద భార్యను వేశ్యగ నుమర్చించిన జంగమునేమదారి స్థాపనకును. చల్లమాలయే అలించవను పేరుతోయును శిశువగును. నెలబాలుడు శిష్టైర్ భల్లాణుని ద్రుమదగములో పెద్దగ పట్టము గట్టును. ప్రతము పట్టుటకు భల్లాణుడు బానించిన తీరు (86-94వ. 1అ.) భావ్యమే.

"నెల గల వాడే మాపన్నఁ డవేణుగర్విరితంబు గాగి మె
పైఠతలస్థునఁ కేయలము జెందుట మేలగు నట్లుగానినో
వీరియును తేరుయుం డందఁ జూడఁ దెచ్చుల వారి గాక యె
చ్చరికిని తేఱఁ ప్రాయమును వాల్చమునఁ గురి గారే మేరినన్. 86
దనము గర్భియుండ దర్శనము పేయక
యున్న నదియుఁ బయల కొడపు గారె
తేఱురెల్లఁ గూడఁ తేవెయఁ గూర్చిన
వారం కట్టి నట్లు లెఱుగు కొనన్. 87వ. 1అ.

జంగముస్థాములు భల్లాణరాజశేఖరుని కోసన తీరు భావ్యముగా లేదు.

" ఏరా! దూతని మాకుఁ గాంచవలంకిలాదంబందాదోళికా
దూరివ్వందవమందోపవనద్యుపామగ్నేతలులున్
జేరెం గొప్పనఁ బల్లియన్ బటపులున్ రెక్కలన్ కర్ణలు మా
కిరా! కోరిక రీతి మాఱు కిఁగ నీ వెంతయున్ రీరతన్. 171
పాలు పెరుఁ గ్కొరవమునుఁ
జాల పెలదనుములు లేనె శర్మయ్యుతమున్
మేలగు కర్ణులులు నీ
వేణుఁ దెప్పించరే వేగమే మాకున్." 172వ. 1అ.

రాజశేఖరుని " ఏరా", "తూరా", "లేరి" అనుట జంగముస్థాముల అపరాధము.

శివుడు మోవావాకారలీల రాజశేఖరుని రాజుని పిందుకుటయు పురపీఠిని చనువెడ, పురవతుల పరీక్షనము (119-170వ.2అ.) మనుచర్చిత్రప్రభావము. జంగము నేమదారి ఎటువంటి వేశ్య కావలయునో వివరించుట (35-42వ. 3అ.) (భ్రుతి మించిన శృంగారము. వేశ్యలు భల్లాణుని రలులకు వివరించిన వేశ్యపద్ధతులు (62-75వ. 3అ.) యుత్తావములైనను కల్పాదులు కావు. "గడన పూగోడి యుచ్చ వస్త్రించు ముచ్చ" (75వ. 3అ.) అను పలుకు మౌఖ్యమే తళుకు. చల్లమాల మల్లమాలను వారించిన తీరు (129-132వ. 3అ.) మల్లమాల అల్లూత కంటి, చల్లమాల అత్తగిల్లతకు విదర్శనము. అంతేకాదు. పల్లవుని ఉచ్చము పల్లవించజేయు పద్ధతిని (132వ.) పతిప్రభాశిమణి ద్రుపదించుట విచితము. చల్లమాల వేశ్యశృంగారదైర్యము (135-

143వ. 3ఆ.) పదాశ్శంకారానంద్యమునకు నంతపాట. వేళ్ళను తెచ్చితివన్న భల్లాలునితో.

కామారదకాదెత్తి కడకతో నీ రాకః

గంధుమందగి మూడు కన్నుల యెక్కు

దలయేటల బరువెయ్యె దగ మేమి పగమయ్యె

గణమూలమునఁ జేరు నిలుకడయ్యె

వలెవచ్చు మునుపటి పగ దప్పి నలపును

విరిగిను పదసరియి నలది వయ్యె

వా కేటి కీ వేళ్ళ నీ కేరి వెలదెక్కి

బాటకంబుల చేతఁ బ్రోవు గడమి

వాడ పంలిదు కాక భూనాథు లెవట!

ప్రతమొ లెచ్చట! మువ్వైవములము లెవట!

వెందుఁ గొణుని పొలుఁకుఁ నిటులఁ దెచ్చి

యందుకొమ్మును వా రెందువైనఁ గలఁ." 135వ. 3ఆ.

అని జంగమవేషిలారి శివుడు అమట ద్వనగర్భితము.

రాజశేఖరచిరావమునందు పుర (40-58వ. 1ఆ: 90-103వ. 2ఆ.) వాయుక (59-62వ. 1ఆ.) వాయుక (65-84వ. 1ఆ.) సూర్యాష్టమయూరిపూర్వోదయపర్యంతప్రకృతి (126-144వ. 1ఆ.) జంగమ (167-168వ. 1ఆ.) వగ (32-44వ. 2ఆ.) ఋతు (45-49వ. 2ఆ.) సముద్ర (82-88వ. 2ఆ.) వర్ణనలు కలవు.

రుక్మిణీపరిణయము: పిరవారము తుక్కు, దేశ్వరస్థిమికి అంకితము. ఇందు రుక్మిణీకల్యాణమే ఇతివృత్తము. అది పోతన భాగవతమునందు నూటయిందు పద్యగద్యము లు రసపద్యరత్నము. ఇది ఆరుపందల ఇరువది పద్యగద్యముల వృతంత్రకావ్యము. అందు అనావశ్యకమైన అంశము లేదు. ఇందు అనావశ్యకములైన అంశములే అధికము. అది కదాప్రదానము. ఉదాత్తశృంగారరసాస్మితము. ఇది వర్ణనాత్మకము. సామాన్యశృంగారరసాస్మితము. అందు రుక్మిణీ వృతంత్ర. ఇందు పరతంత్ర.

పోతన భాగవతమునందు రుక్మిణీ తనకు తనకు దత్త కృష్ణుడని తలచినది. అప్పు రుక్మి శిఖిపాలుని కిత్తునని తలచెను. "అన్న తలంపు రావేలేని", "కొడుకు పిరారము లయ్యయు వారింపఁజాలఁ"డని ఆస్తుడగు బ్రాహ్మణునికి సందేహము తెలిపి కృష్ణుని తోడ్పని రమ్మని పంపినది. (1695-98) రుక్మిణీపరిణయమునందు "అత్రైః గంఠ యుః ధన వరికత్తై లలిఁగింప . . . చిత్రము తత్త్వము పొంద" పించింపెను. (21-41వ. 1ఆ.) ఒక నలి ద్వారకుతు వరిగి దానపారిని రెట్టునని" దైత్యము చెప్పి, బ్రాహ్మణునిమారుని రమ్మించిన, రుక్మిణీ కొన్ని మాటలు తెలిపి పంపించును. (30-66వ. 1ఆ.) భాగవతమునందు బ్రాహ్మణుడు రుక్మిణీ సందేహమును మాత్రమే కృష్ణునికి తెలుపును. (1702-1715) రుక్మిణీపరిణయమునందు బ్రాహ్మణునిమారుడు కొన్ని మాటలు తెలపుటయేగాక, రుక్మిణీ పౌండర్యమును వర్ణించును. (86-107వ. 4ఆ.) భాగవతమునందు బ్రాహ్మణుని రాకకు రుక్మిణీ ఉద్వేగపూర్వక, అగును. (1724-32) రుక్మిణీపరిణయమునందు రుక్మిణీ విరహానాయక అగును. (67-103, 117-130వ. 2ఆ. 3-129వ. 3ఆ.) భాగవతమునందు బ్రాహ్మణుడు రాగానే "మెచ్చె

భవద్భూలోపైతి... వచ్చి మదర్భూయమందు... రాష్ట్రపరిపాలనను గానపొవు నిమ్మ" అని రుక్మిణీకి చెప్పును. (1784) రుక్మిణీపరిణయమునందు బ్రాహ్మణ కుమారుడు రుక్మిణీ అడిగిన మోరటు, త్యారకటు వెళ్ళుట, కృష్ణుని చూచుట, రుక్మిణీ మాటలు చెప్పుట, కృష్ణుడు శ్రీకృష్ణుల మీద హింసలు దుష్టగుట చెప్పి తర్వాత కృష్ణుడు వచ్చునని చెప్పును. (10-14వ. 5ఆ.) భాగవతములోని బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన తీరు సందర్భోచితము. రుక్మిణీపరిణయమునందు బ్రాహ్మణకుమారుడు చెప్పిన తీరు సందర్భానుచితము. అంతేకాదు. భాగవతమునందు రుక్మిణీ బ్రాహ్మణుని వంశిన తర్వాత ఉద్దిగ్భుమమ్మ అగును. రుక్మిణీపరిణయమునందు బ్రాహ్మణకుమారుడు, వచ్చిన తర్వాత రుక్మిణీ తాను ఉద్దిగ్భుమమ్మ అయినట్లు చెప్పును.

“యెచన విష్ణుడు వారి పట్టణము నెరింగిల్లిన లీక మా
గ్నమునం జొగ్గన్ వెమ్మగడి పనికి వేరందిచ్చి రాదయ్యెన్
సమత(కే) తలంపు మెలియన్ వేరియెన్ యంచుఁ జి
త్తుమనం గుండునుమిది నింతకదపున్ గొట్టిమనోల్లొత్తుమా” 7వ.5ఆ.

ఇది “మచు దా భూమరుఁ డేగెన్” వరును మార్గశ్రాంతిఁడై రిక్కెన్” అను పాతన పద్యమునకు (1725వ. ద.వృం.పూ.భా.) అనుకరణము. అన్యవనితము.

రుక్మిణీపరిణయమునందు బ్రాహ్మణకుమారుడు వైవశ్రాద్ధిని శిరులింగమును చూచి స్తుతింపట (29-40వ. 4ఆ.) కవి అశ్రియతకు కరతలామలకమే కాని, కథ ప్రయోజనమునకు కరణదరకము కాదు. అంతేకాదు. దీప్తికుడు బలరామకృష్ణులను తోడి బెచ్చునడ పారంగుల విలోకమునందు (25-36వ. 5ఆ.) పారాశక్తిపరిపత్తి లేదు.

కంచెల విప్పి యొర్పు తన గట్టి ననుంగవచ్చెని వాననల్
మెందు మృగముదంబునఁ దమన్ మకరీమయచిత్రవ్రతముల్
కొంచక ప్రాయుచుండి యుడుకుంజరుఁ గన్వేసఁ జేరి పట్టురా
భృంగితపుష్పమంజరులు బాగుగఁ గానుక దెచ్చెన్ యువన్” 29వ. 5ఆ.

రుక్మిణీపరిణయమునందు పుర (36-55వ. 1ఆ.) రాజ (56-59వ. 1ఆ.) రాష్ట్ర (60-62వ. 1ఆ.) గర్భదారణ (64-70వ. 1ఆ.) వాయికావన, లాభ్య యోవన (71-104వ. 1ఆ.) వివాహపుష్పి (3-22వ. 2ఆ.) వైరాళంకరణ (23-29వ. 2ఆ.) వనతర్క (104-116వ. 2ఆ.) వాయికావిరహ (117-130వ. 2ఆ.) 3-25వ. 3ఆ.) వనశీల (26-42వ. 3ఆ.) జలశీల (44-56వ. 3ఆ.) మహావృక్ష (59-74వ. 3ఆ.) సూర్యప్రమ యాదినంద్రోదయవర్ణన (75-96వ. 3ఆ.) మన్మథాచ్యుతాంధర (97-125వ. 3ఆ.) సూర్యోదయ (130-135వ. 3ఆ.) స్వయంవరసభాసా (136-145వ. 3ఆ.) వన (4-7వ. 4ఆ.) మమక (8-12వ. 4ఆ.) వగ (19-28వ. 4ఆ.) పారంగ (25-37వ. 5ఆ.) వరుగృంగారవైభవ్య (38-44వ. 5ఆ.) వాయికా (59-64వ. 5ఆ.) వాయుక (65-70వ. 5ఆ.) యుద్ధ (74-101వ. 5ఆ.) కోదన (102-122వ. 5ఆ.) వర్ణనలు కలవు. కృష్ణ (131-139వ. 2ఆ.) శివ (32-40వ. 4ఆ.) శివా (49-53వ. 5ఆ.) స్తుతులు కలవు. వివాహప్రసక్తియేగాని, వివాహపద్ధతము లేకపోవుట విశేషము.

పంచోపలక్షితమారోహిత్యము : శివాంశితము. ప్యాంధ్రపారాణములోని పంచోపలక్షితమారోహిత్యమునకు అనుసరణము. ఇందు హరిద్యక్షశిష్యుని వృత్తాంతము.

ఊర్వశీపురారవప్యత్నాంతము క్షేత్రమార్హత్వమును ప్రతిపాదించునది. హిరణ్యకశిపుని వ్యత్నాంతము బహుపురాణప్రసిద్ధమైన ప్రవృద్ధచరిత్రము. ఊర్వశీపురారవప్యత్నాంతము అవ్యస్తరాణప్రసిద్ధము కాదు.

హిరణ్యకశిపుడు ప్రవృద్ధుని సముద్రమునందు వడద్రోయించిన, సముద్రుడు ప్రవృద్ధుని పూతించును. (205వ. 3ఆ.) ప్రవృద్ధుడు విష్ణువును ప్రార్థించును. (11-24వ. 4ఆ.) విష్ణువు ప్రత్యక్షమై ప్రవృద్ధుని రక్షించుటయేగాక, సింహచలమునందు శాంతరావమున శాశ్వతముగ మయింతువని చెప్పును. (48వ. 4ఆ.) తర్వాత ప్రథమము నుండి ఉగ్రరూపమున ఉద్భవించి హిరణ్యకశిపుని సంహరించును. (101-124వ. 4ఆ.) ప్రవృద్ధుడు కొంతకాలము రాజ్యముచేసి, ఏరోపసంధమ కుమారునికి అప్పగించి, సింహచలమునకు వచ్చి వృషింహాస్వామిని కొలిచి, అమృతము వడచి, విశిష్టమున క్షేగి వృషింహారావము నేయును. (4-49వ. 5ఆ.) ఇది ప్రవృద్ధచరిత్రమునకు సింహచలక్షేత్రమునకు గల సంబంధము.

శ్రీభాయగము లాగానే సింహచలక్షేత్రములోని అలయవిమానమంటపాదులు శిథిలము లగును. వృషింహాస్వామి వర్మకమునందు కప్పబడును. (33వ. 5ఆ.) మఱల కృతయుగము లాగానే పురూరపుడు రాజగును. కైలాసమునందు ఊర్వశీపురారపుల పెరిచయము, ప్రణయము, పరిణయము జరుగును. కొంతకాలమునకు సింహచలము నకు వత్తుడు. ఊర్వశీ పురూరపునికి సింహచలము పూర్వవ్యత్నాంతము చెప్పును. పురూరపునికి స్వప్నమునందు వృషింహాస్వామి కనిపించి వర్మకమునందుష్టశ్శు, వర్మకమును క్షీరరాజుచేత కలిగించి పూతించుమని చెప్పును (126-131వ. 5ఆ.) పురూరపుడు అట్లు చేయును. అలయవిమానమంటపాదులు యరాష్ట్రార్థముగ, యరాష్ట్రావమున పునర్నిర్మితములగును. ఇది ఊర్వశీపురూరవప్యత్నాంతమునకు సింహచలక్షేత్రమునకు గల సంబంధము.

సింహచలక్షేత్రమార్హత్వమునందు పుర (92-107, 135-147వ. 2ఆ.) ఋతు (4-44వ. 2ఆ.) యుద్ధ (113-126వ. 2ఆ.) గర్భరాజు (6-10వ. 3ఆ.) సూర్యాష్టమయోధి సూర్యోదయవర్తంత (4-9, 58-62వ. 4ఆ.) స్త్రీ (97-105వ. 5ఆ.) మొదలైన వర్ణనలు కలవు.

విభామండరీపరిణయము : శివాంకితము ఇది అచ్చతెనుగుభాష్యము. శుంఠపించు విధ్వంశభాష్యము కూడ. మూడు వందల ఏబదియూలు పద్యగర్వములందు మూడు వందల ఏబదియొకటి పద్యములే. అందుకు మూత్రమే వచనములు. ప్రతమాశ్వాసమునందు వచనము లేదు. ద్వితీయాశ్వాసమునందు ఒక్క, చిప్రు వచనము కలదు. (117) తృతీయాశ్వాసమునందు ఒక పెద్ద వచనము (10) మూడు చిప్రు వచనములు (2,50,74) కలవు.

ఇదివృత్తును నిలాకృష్టల వివాహము. మూలము వారివంశము. విష్ణుపురాణము లోని దాగ్ధతీకృష్ణల వివాహాచివ్రతమునకు సదృశము. మిథిలాపురానివలీ దర్బుడు. పురప్రముఖుడు కుంభకుడు. యాదవనాయకుడు. అతని భార్య దర్బుడు. తనయ నీల కృష్ణుని మేనమామ కుమారుడు. సిలాకృష్ణుల వివాహమునకు ఒక ప్రాహ్లాదరాత రంగము

పీఠము సేయును. కాని కాలవేది తమ రాక్షసుని కొడుకు లేడుగుడు అతోడులై పుట్టి ప్రజలను ఏడిపించుదురు. ప్రజలు దయ్యనికి ముఱపెట్టు కొందురు. దయ్యడు కుంభకుని అతోతులను బంధించుమని అనేశించును. కుంభకుడు అతోతులను బంధించిన వానికి వీల విచ్చి వివాహము సేయుదునని ప్రకటించును. వీల విచారించును. వివాహము చెందును. మోపించుడు ద్రయ్యశ్శిని విలుడుగును. కృష్ణుడు అతోతులైన రాక్షసులను సంహరించును. వీరాకృష్ణుల వివాహము జరుగును.

అచ్చతెనుగునందు కృతకర్మము తప్పనివారి. రుద్రాక్షమాలలకు చివ్వుఱకంటిదొర కంటివీరింటి పేరులు (60) బూసురునికి పుడమి రయ్యము (62) వేలవేలుపు (97, 100) రాక్షసికి నల్లఁ బ్రాపు పడఁతి (72) పంభోగమునకు పూవడిదొత్త కోరు విబ్బరపుటాలము (108) కృష్ణునికి పోకు మూకల గొంగ (103) పాలముప్పిటి గారావులట్టి మగఁడు (113వ. 1ఆ.) రాకాసుల చూడు (14) పుత్తడి రుచ్చలున తాలపు (73) మన్నతునికి చిగురాకుఁగఱారి కడిందీకోరు (110వ. 2ఆ.) తలీరు జీరావజీరు (14) మంతునికి అలరు జీరాలోరు తోరు (23) శీలవీరచారులముఱు చలిమలు (33వ. 3ఆ.) మొదలైనవి కృతకరూపములు. ముఱార్తమునకు మూరతము (78-89) అరుండరికి ఆరంకోరి (85వ. 3ఆ.) మొదలైనవి భ్రామ్యరూపములు.

కృష్ణుడు భక్త కావలయునని వీల మ్రొక్కకొనిన శీరు వివర్ణరమణీయము.

" పాలముప్పిటి గారావుఁ బట్టి మగఁడు
వేరుకలు హొఱ నమఁ బిండ్లయాజెనేని
గొప్ప చింతోకు కడుపులఁ గూర్చి వీకుఁ
గావు పెట్టింతుఁ తామ్మ యో గంగవమ్మ. 113.
పూని యోదలఁ దలఁబ్రాలు వేసి తాళి
లోట్టు మరు తండ్రి తనమెడఁ గట్టవేసి
పెండి పుచ్చుల నవరంజి ఎరులనేరఁ
జీలంగ వింపెడఁ గోరి యో రిలుపతాల్చా. 114
తన తండ్రి వడి బట్టెడుఁ
డనువెప్పంగఁ గ్రొత్తముత్తియపుఁ దలఁబ్రాలోన్
మీనఁ రఱుగని యుండ్రంబులు
వెనకయ్య నీ కొనలందుఁ బ్రియంబి బట్టెన్. 115వ. 1ఆ.

వనంతారుల దూనిజుమవందు తెనుగుదనము మఱింత తేటతెల్లము.

" అతలేని పూవు గల్గెట
కరివంపైఁ బిల్ల రేగి యుటచి హొఱ
వ్వత పెట్టుదువే యుక వి
బ్రతుకు బయల్గాను వారియ్యకరకల్పల్లీ 24
ముమ్మ కొప్పొట్టి పలుగోకి మూకలోప
గలవ పలుగన తెఱంగిల్లఁ గానిపించి
తేడియం హొర గ్రుచ్చెట్ల పేయరాకు
కోయిలా యింకనియిల్లుకూరిపోను. 25

మొగ్గిలుబులుమలు మొదయును
గమని పూదేనరాని కడుగ్గొప్ప యుహ
గొమ్మల గంపగ జాపెదు

తమ్మిర ప్రియశ్చ పద్మ తుప్పలంబట్టన్. 28వ. 3ల.

వీలాసుందరీపరిణయమునందు పుర (26-40వ. 1ల.) రాస (41-46వ. 1ల.) నాయిక (54-59వ. 1ల.) కృష్ణలీల (64-83వ. 1ల.) నాయిక వలపు (101-116వ. 1ల.) పిరపాము (83-117వ. 2ల; 11-42వ. 3ల.) సూర్యాస్తమయూదిసూర్యోదయ పర్యంతప్రకృతి (3-10వ. 3ల; 44-45వ. 3ల.) వివాహ (78-110వ. 3ల.) వర్ణనలు కలవు.

అచ్చతెమగు రామాయణము : శివాంకితము. ఇది కూడ అచ్చతెమగు కావ్యము. వీలాసుందరీపరిణయము కంటే ఇందుమించు నిర్వచనకావ్యము. బాలాయోధ్యారణ్యకీషిందాసుందరకాండములు అయిదును నిర్వచనకాండములు. యుద్ధ కాండమునందు మాత్రమే ఒక పెద్ద పవనము (364) "అప్పుడు" (542) "అట్టి యెడ" (580) అను మాటలు కలవు.

బాలకాండమునందు దశరథుడు, రోమహరుడు, ఋష్యశ్రీగురుడు, కౌశికుడు, తాటక, గౌతముడు, అపాల్య పరతిరాముడు అను పంచస్మరనాములు కలవు. సీతకు మాత్రము నాగదీ రాలు పేరి యీలనాగ, పుడమి కాన్పు అను అచ్చతెమగు పేరులే కలవు. దశరథునికి రాల్పు తేగ్గ దొర, రోమహరునికి నెండుక యడుగుల దొర. ఋష్యశ్రీగురునికి మమబోయ కొమ్ము తపసి, విశ్వామిత్రునికి తపసి పులి, పరతిరామునికి గండగొడ్డలి తాల్పు అను అచ్చ తెమగు పేరులు కూడ కలవు. కౌసల్య కైక, సుమిత్ర, వసిష్ఠుడు, సుబాహుడు, మారిమడు పేరులే లేవు. రాముడు పెద్ద కొడుకు లక్ష్మణుడు కడపటిల్లారి పెద్దకొడుకు. రాముడు పుడమి తల్లి యల్లుడు కూడ.

అపాల్య శిల అగుట కందు. అంతేకాదు అపాల్య వృత్తాంతము అపాల్యయే చెప్పెను. (120-123) అపాల్య రాముని దశావతారపురుషునిగ స్తుతించుట (125-133) విశేషము.

మును గొతముడు నాగ వనరు పంటవలంతి

జీతే నిరాచారి సింగమునకు

గారాపాటిల్లారు బీ రూల్పు యటందు

రోకనాడు నెలుపుబోదయఁ డెమ్మ

నమగ్గరి పుంజరుపునఁ జేరి నదురీయి

తతే నిందిరఁ బొంది యఁజయటయును

దెక్కినాటి పంటుఁ దిరిది య జ్జెప్పగ

ట్టేరిపాంతకుఁ గ్రుంతు లిడఁగఁ జెప్పి

నప్పుడ జన్మంపుఁడిదిరాముండు సెలగి

పెత్తు, రేలుగుల రాచిల్లుజక్కిరడు

పనులకై నేడుకొన నియ్యకొని యంతండు

నను నెనకని నెమ్మది నెనయు నెడం, " 120వ. బా.శాం.

శివరసమర్చంగమునకు పాద్యశ్చకల్పనము సాచణుండరము.

“విష్ణుతోడ నామ భేమగు గుప్తులేఁ
తెలుకు కోల వెలును తెలుగు దోడఁ
దోలురాల్చునెట్లు దుమిచె యెల్లఁగఁ
జాచి యెట్లు పేరి రాచిట్లు.” 151 ప. బా.కాం.

తోలురాల్చు నిల్లు = శివదమయ్య అచ్చి పేరి రాచిట్లు = జనకరాజువందము.
అయోధ్యాకాండమునందు నాల్గికి కరువలేమిచేరి మనికెవ్వడు కాన్పు రాముడు వీరుత్తిట్లు
బత్తరికవశేరు, బల్లివురు దుమిచె చెరవరి. రాగవుడు. పాలమేపరి మాడు.

దశరథుడు వరము లందిగిని కైకము మందరించి మాటుమాటాడ కుండిపోవును.
(22-36) కైకయే మంత్రిలకు రాముని అడవులకు పంపుడని ఆజ్ఞాపించును (49).
వారు తగదన్న సామ్యమును (57) అరి తెలిసి రాముడు వెలివారచీరకు, జడలు, రాల్చి
అనలేక వచ్చి అడవుల కేగుచున్నట్లు తెలుపును. (60, 61) పోరామలక్ష్మణులు వెళ్ళుట
విని దశరథుడు దుఃఖించు పుట్టము (88-98) అనుకరణము.

“కా యను మేలి తన్ను కొడుకా యను విద్వేషయూత మామో
కా యనుఁ బంజరంపుఁజేలుకా యను నెలపుపోయగంపుఁబో
కా యనుఁ బల్కవేమి యలుకా యనుఁ బంజరము దీక్ష వోటు కై
కా యను వేర యిట్లు దుడుకా యనుఁ బాయగఁ గోరికా యనుమన్. 90

మట్టుచెం యిమ్ము వెలతేని మానికమ్ము
పడిరి కీల్పమ్ము జగముల పట్టుగొమ్ము
పొగడ పూరిమ్ము వెలవెలపులపు రిమ్ము
కావేలమ్ము యో వేల కామ్ముగొమ్ము.” 98వ. ఆ. కాం.

అర్జుణకాండమునందు ఆత్రి, విరాధుడు, శరణంగుడు, రావణుడు, మోరీచుడు,
లక్ష్మణుడు, జటాయువు, సుగ్రీవుడు అను సంస్కృతనామములు కలవు. నీతకు పుడమి
కాన్పు, పుడమి పుట్టువు అని, భార్యలతాకు చుచ్చినక, వేటగోళ్ళ లోలి అని, శలరికి
చెంచులొత్త అని, సూర్యునికి నాయమగఁడు అని అచ్చ తెనుగు పేరులే కలవు.
రావణునికి పోతు మూకల తోడు జటాయువునకు జడలతాకు గూడుపుట్టువు,
సుగ్రీవునికి చెట్టు ద్రిమ్మరి యేకిపాడు అను అచ్చ తెనుగు పేరులును కలవు. లంక
ముగ్ధుడవత్తుడీని. పరమపదము పిచ్చుడు చెడకయుండు ప్రోలు.

దశరథుని విరామమునందు వలె రామునివిరామమునకును (85-102) అను
కరణము కలదు.

“సా యను వేరమేమి బలపాయపు వాడెపు ప్రోడరాచా
సా యను గుండవంపు మెఱుపా యనుఁ బూపిలుకాని వాణుఁడూ
సా యనుఁ బల్కవేమి ముసా యనుఁ బంజరంబరి ముద్దుఁగా
వ్వా యను పట్టు లింత మఱుపా యను పీడిర వేరుసా యనుమన్. 97

శబరి వంగిలిపండ్లు ఇచ్చినట్లు లేదు. దుందలు పండ్లు ఇచ్చి పూజ చేసినట్లు
కలదు.

తెలిపినఁ జనుచో మందఱ
వలమగ నొక చెంచు లెతవ వారల దప యు
ములతం దోడ్చిని విని దుం

పదః బంధులు రాం వానికి బలితప్ప బలమైన్. 120
 ఒదిమికము బత్తియు వృద్ధి
 గల మందఁగః బాబాజీసః గచ్చియ యున్నరా
 గరువంపు బలం దిండుల
 విరుపతిపరిమార్గ రాల వేదిన తొరలన్. " 121వ. ఆ.కాం.

కీర్తింధాకాండమునందు హనుమంతుడు, రాముడు, అశ్వులుడు, వారి, అంగదారులు, పంపాతి, పరప అను సంస్కృతనామములు కలవు. వారికి కొండమాడు పట్టి, వేయిద్రులు గల బలువేల్పు కొడుకు అని, సుగ్రీవునికి పాగమకుత్తుక కోతుండేడు, పచ్చతత్తడల వతేరుచి కొడుకు, వెచ్చవి తేతదొర యనుంగునెనుగు, మినుకుల యిక్కికుట్టుడు, వేదీలుపు దిడ్డ అని, హనుమంతునికి విష్ణుగోపి మన్నడు, కరువలి కొనురుడు, జీంకవార్చపు వతేరు గార్చపుఁబట్టి అను అచ్చ తెనుగు పేరులు కలవు. తారకు రిక్కి అని అచ్చ తెనుగు పేరే కలదు.

వారివధ ముక్తుమునందు దర్శనదారము, తారావిజామము లేదు. రాముడు ఏసిన జాణమునకు వారి "పుడమిష్టఁ బ్రెల్లి పేల్లే గొబ్బున" (46)

అప్పుడు కోతి తేవి కమ్మములం తేడు
 రిక్కి పేరి వెలిచి దక్కి వాసగి
 కొమ్మ మెకపు ప్రోలి కమ్ముగా వేలిశఁ
 జేసి యుమన బత్తిచే నతఁడు. " 47వ. కి.కాం.

సుందరకాండమునందు మందోదరి, శార్వలముఖుడు, దీర్ఘశివ్యుడు, శూల దండ్రుడు, పింగళవేత్తుడు, అశ్వవత్సుడు, రత్నరోముడు, రుచిరాష్ట్రుడు, వ్యాఘ్రకటకుడు, అశ్వుడు, జంబుమాలి, శతశివ్యుడు, వక్రనాసుడు, విలీపణుడు అను సంస్కృత నామములు కలవు. శార్వలముఖునికి చిచ్చులి మోమురేలిమ్మగి అని, దీర్ఘశివ్యునికి విలునాల్క, వెలుదండి అని, పింగళవేత్తునికి పెచ్చకమ్మల వేల్పునూరు అని, అశ్వవత్సునికి తాలోరరక్కి, నుడు అని, వక్రనాసునికి వంకముక్కు, తోల్కేల్పు అని అచ్చ తెనుగు పేరులు కూడ కలవు. పీతకు మన్నునూలి అని కూడ అచ్చతెనుగు పేరు కలదు. అశ్వవత్సుము సంస్కృతనామము లేదు. హనుమంతుడు పీతమ "నూచి క్రేంద" చూచినట్లు, తాను ఇరుగుడు ప్రాంత చివురుజొంపములందున్నట్లు కందు. సముద్రము నీరుకుచ్చి.

హనుమంతుడు పెద్దించు రావణుని చూచి తలంచిన విధము తరుచితము.

"అర్జిశు పిని కీచియ వోయరము దిక్కువలం వేదయుం
 దర్శయ నబ్బురం బిరకఁ దొక్కొనఁజేయఁదొడంగి పెట్టి బల్
 గ్రధ్రజాడు హాచి బిగంబులు గెల్పుకు యేమి వంశ మే
 బ్బుగ్గి యొకంశ లేక పడిపోఁ దలంపిదెఱఁగ యుత్తరన్. 12

ఈ దీనికి ఏ వర్ణికి
 మేలితనంబునకుఁ జాల మేలి గవతే
 నాటుకొనియున్న పీతఁడు
 పేలిచ్చెడు లేచి పిరుం శివ్యుగదా. 13
 తెలుఁ గెలుంగు రామునితో

గుఱుతుగఁ జగ గూడఁ బెట్టుకొని కొంపెల్లం
జెఱుచుకొనిగొక యాతం
దుఱుఁడుగదా పూని వేల్పుకొడయునైవెన్. " 14 సం. కాం.

యుద్ధకాండమునందు కుంభకుర్బుడు, ప్రసాన్నుడు, ఇంద్రజితుడు, అకంపనుడు, మనోకాయుడు, నలుడు అను సంస్కృతనామములు కలవు. రావణునికి ఇరుచోనంద యాదలల రక్తసింఠేడు, ఎఱచి మేపరి చొర, పల్లదాపుడు తేడు, చాల్పు మోముల చెడుగు తొక్కెల్పు, పిలిచుకునికి పెత్తురు ద్రాపుడు వంగడంపు కడలి తామరదాయ, సేతువునకు నడవ అను అచ్చ తెనుగు పేరులు కలవు.

లక్ష్మణుని మూర్ఖకు రాముడు చిలిపిందు మెట్టుమునందును (392-400) అనుకరణము కలదు.

"రామ వరేం రాపు దొగదా యను పెక్కటి నివ్వగొల్పుకా
దా యను ముద్దురాకొనుటదా యను మేలిగనంబు బాను ద్రో
దా యను సోముగంపు మరుదా యను పెప్పికలంపు వేలఠే
దా యను మేటి బెట్టినగుదా యను బల్కార తమ్ముదా యనున్." 400వ యు.కాం.
మందోదరి రామావతారము రావణానందార్యమని రావణునికి హితబోధ
సేయును.

" ఏమము తెలియ మొదల వెన్నెఁ దిట్టెముల్లు
ద్రోమకొఱకు పెక్క, రూపు బాని
తిరుగుచుందు నట్టి దేవర యా రాచ
మాచికంబు గాఁడె మరీ దంప" 464
"ఏమ మెచ్చదు నివ్వుఁ దునుచుగఁ
బనివడి యాల్లెరుదేర్చ బద్ధిరువకు తా
వెనయంగ రాముడై యే
పునఁ బొడమిన వాఁ డితందు పొలింపిదోరా." 466వ. యు.కాం.

అచ్చతెనుగు రామాయణమునందు పుర (4-17బా.కాం.) రాజ (18-22బా.కాం.) వన (91-96 బా.కాం.) నాయిక (105-114 బా. కాం: 18-27 అర. కాం.) పురార్థమయ (16-20అ.కాం.) పురార్థయ (37-43 అ. కాం.) పరవా (85-93 అర. కాం.) వర్షయ (57-67 అర. కాం.) కరద్యయ (68-69 అర. కాం.) యుద్ధవర్షయలు కలవు.

ఇది వాల్మీకి రామాయణమునకు అంద్రీకరణము కాదు. వాల్మీకిరామాయణము నందు నారదుడు వాల్మీకికి చెప్పిన రామకథకు ప్రపంచీకరణము. యుద్ధకాండమునందు శ్రీంది వర్ణము కలదు.

"తెనుగు చదువునఁ బుష్పాయం బెనదు భనుమఁ
గొంద తాడుదు రాచిన్ గొఱత యేమి
మును మరా యంచు మేలివిన చెవఁటి బోయ
వెఱచిరాబారి యగుటయి గుఱుదు గాఁడె." 594వ. యు. కాం.
ఇది సమకాలీకమైన తెనుగు చదువు సమాచారము.

భగ్గతతకము :- కివాంతిము. కాంబద్ధేతిమధ్యము కాక పదికా వందచిద్యములు

కలవు. "దల్గొ పార్వతీవల్లభా!" అని మకుటము. పగము పైగా లక్ష్మీనీదనములు. తీర్థప్నాన, విగ్రహారాధన, రాజ, కుకవిధర్మకుల గర్వణములు, వీతిపెద్దములు కలవు.

తీర్థప్నానవిధనము :

"కావేరీనరయూమహేంద్రతపయోగంగాకండాత్పతా
రీనానీత్రవతిసంవృతం కర్మం బోహగ వేం? ఏ
పూనంపర్వదరాల్పకాయ బాహువీ వీర్ధియ మర్హాశీకన్
గ్రివీరూతతఃఖంగమధ్వదగి దల్గొ పార్వతీవల్లభా" 45

విగ్రహారాధనవిమర్శనము :

"తర మృద్ధాకూలామయప్రతిమంత్ ప్రైవంబులంచున్ బర
పుగూదంచులఁ బోరుమన్ నిలిడనపారాంధ్రులై పేలు చే
కుఱిక్ మగములోని కంఠం గతన్ హారాల్తు ప్రాకృత్యత
కరమం బచ్చుమఁ బుట్టునుండ్రుగదా దల్గొ పార్వతీవల్లభా" 52

రాజదూషణము :

అతన్ సైరివరాతివీమదపద్మీకూడఁ గ్రాండ్ పరివ్
బోజం బోలి ఏమప్తయూతకతతిం బోపించునండన్ పరివ్
తేజం బెచ్చుకు మద్దల్ త్రణకుఁ జిందించున్ పరివ్ గానినో
రాజాచాడు? తరాజ గాజి యిది దల్గొ పార్వతీవల్లభా" 74

కుకవివింద :

"ఋవిలో మేదగపట్టి చివ్వతడకల్ పాంకంబుగా వర్ణి పె
ప్రవళన్ పంకలపెల్లఁ ద్రిప్పి త్రియ దైవ్యం బెచ్చుగా యెచ్చెవైల్
తివైదొప్పుం తెడు కల్పపుం దడక బోలిం ద్రిప్పగా వర్ణిరా
కవితల్ కాముకు గంపెడయ్యెగద దల్గొ పార్వతీవల్లభా" 85

నీతిపద్యము :

"రాండ్ దైలము తీడువచ్చు యజ్ఞవాతమ్ముల వేర్వెల్గా
లీలన్ బూనగి వచ్చు వంబునితి హాం రాజుగా వచ్చు రా
కేంన్ దిబ్బులిఁ బట్టపచ్చు ఏనివార్తి ప్పొల్లగావచ్చు మూ
ర్ధాం బెల్లఁ దరంబి యీకిని దల్గొ పార్వతీవల్లభా" 96
ఇది దర్శనానీ మలానీతమునకు స్వర్ణామనరణము.

పారంగధరవీరీశ్రము : శివాంకితము. గౌడవ నవనాథవీరీశ్రములోని పారంగధర
వీరీశ్ర ఆధారముగ, నేమకూర వేంకటకవి రచించిన పారంగధరవీరీశ్రకావ్యము గుఱించి
పూర్వోక్తము. బాలాం శంభుదాసుని, పెరతురాముని, కూచిమంచి తిమ్మన పారంగ
ధరవీరీశ్రములు ద్విపదకావ్యములు. శంభుదాస, పెరతురాముల ద్విపదకావ్యము లందు
చిత్రాంగి బోగవతి కాదు. కులపతి. కూచిమంచి తిమ్మన ద్విపదకావ్యమునందు గౌరవ,
నేమకూర వేంకటకవి గ్రంథములందు పరి బోగవతియే. అంతికారు. మాళవదేవములోని
కథారంగము అంద్రదేవమునకు మాలివది.

"..... కోటి

లింగతీర్థప్నానలీలఁ బోనె

పంగి మార్పించేడుశంభువద్యా

పూజాచిద్రూపై పానగ్గ నెమగు
రాజమహేంద్రవరం బయి వీడు
వరపాండవాష్ట్రయవర్తము, కమల
శీరమూర్తి విష్ణువర్ధనమాన్వాయుడు
రాజరాజనిలంపరాజైత్రపుఁడు
రాజరాజనరేంద్ర రాజవర్ధనఁడు. " పుట 3.

ఇది ఆచ్చికటి అలూతకల్పన దుష్ప్రభావము. కదంబ కథ పారంగదరచరిత్రములం
దప్పటి నమానము.

పెద్దకావ్యముల కంటే చివీరి ముందు ద్విపదకావ్యములు చిలువీర్చి మౌళిమే
గాక, నేమకూర వేంకటకవి పారంగదరచరిత్ర ప్రియదర్శిత్వాంతుల ముందు తరీతర
పారంగదరచరిత్రములు క్రీస్తుశ్రీ వెలుగులే. ఎవ్వరే చమత్కారములు, మడికారములు,
వర్ణనలు మౌళిమే కొంది క్రీమ్యులుంగులు.

" ఇవిమిమరీ మిమపెచ్చునం దిక్కి మచ్చు
తువ లవ రిక్కలు రోచి పత్రమున" పుట 29

అను తిమ్మయనర్జితవర్ణన అనిదం పూర్వము.

రసకజనమనోభిరామము : ఇది బ్రహ్మపురాణములోని గోదాచరీకాండమునందలి
వృద్ధప్రసంగీనిదిత్యశీలంగడుమహాకావ్యమును తెలుగున రచియించినది. (207వ. 6ఆ.)
అది గోదాచరీనదీమహాత్మ్యప్రతిపాదకపురాణము. ఇది రసకజనమనోభిరామపాదక
కావ్యము. మహాత్మ్యప్రతిపాదకమల్లాంతము మహాత్మాసములోని 118 వ పద్యము నుండి
ప్రారంభమై, 206 వ పద్యములో కావ్యము పరిపూర్ణమగును. ప్రథమాశ్వాసములోని
కల్లాప్రారంభమునుండి, మహాత్మాసములోని 117 వ పద్యము వఱకు రసకజనమనోభి
రామమే, అది పురాణమునందు ప్రవక్తీమూలము కావ్యమునందు స్వతంత్రకల్పనము.
కల్లాసంగరారిపతి ఋతుర్దశాని మృగయానివోదము ప్రథమాశ్వాసము. గంధర్వకన్య
మత్స్యమ పశీపమేతపాక్షాల్కారము ద్విశీయశ్వాసము. ఋతుర్దశాని మత్స్యమా
నందర్శనము, పరిప్రాధ్వనము, తృశీయా శ్వాసము. మత్స్యమపిరహము చతుర్థాశ్వాసము
నిలుక రాయబారము, మత్స్యమాఋతుర్దశాల పునపిమానేకము, శృంగారవిచారము
పంచమా శ్వాసము. ఋతుర్దశాని రాక్షససంచారము, మత్స్యమ నియ్యాల, ఋతుర్దశాని
విరహము, శృంగారవిచారము, పుత్రీకాజననము, మత్స్యమ నిష్క్రమణము మహాత్మాస
పూర్వాత్తము.

కథ బీజప్రాముఖ్యము. వర్ణనము వలవర్ణనార్హము. వందీ తిమ్మన పారిజాతా
పరచణములోని, అల్లసాని పెద్దన సుమచరిత్రములోని, తల్లపూర్తి ముచరిత్రములోని
పద్యములకు, బావములకు అనుకరణములు కలవు. స్వతంత్రములును నమరీకము.

వర్ణనాభివర్ణనార్హములు నవ్యశక్తులు

"అందుగుత్తులపై చ్చాలో యచి మరంద
మామమచ్చిది సుగళేటి యుపంగ యాదు
సామి యో లేమి కుచగురుచ్చుముల మోద
చ్చాలో కమ్మొని తేయఁ ఘోరి దీప్త. " 111వ. 2ఆ.

"ఘటమంటఁ గిరదపతులు భావదప్రదప్రకృతిదూరభిక్
మెలగును మందీరాళఁ బోర మిద్దియఁ గిరదుఁ బాడు వెచ్చిరి
భగదధి రాజవందర యుల పెంకజవ్రవశాంతవం
గలసి సువర్ణహిమమఁ గామమఖిష్ణుతిఁ గిర దీ పిఁకన్" 114వ. 28a.

మత్స్యము పరమహంసాకృతివృద్ధుల అనిదంష్ట్రార్థము.

"ఫుండరీకాక్షి యా భువనైకమందరి
యోజ్జ్వలమందన యా యుజ్జ్వలందరి
పర్వతజమన యా బాహుశిరోమణి
మాతంగగమన యా మంతావాణి
శాంతిల్యమన యా యుఖందరేతీపిరి
అకవాణి యా మణిప్రకరరదన
భృగుకటిబాగ యా దింబపలాదర
వారదణి యువ్వాదిసివృ
యోర యుయ్యంతి పరమహంసాకృతిని బో
పంగి యువ్వాది మది వరయంగ దీని
వెయ్య మొనగలాడు వాని కువ్వాదనిదీద
విరుపమాచందయోగంబు లోరకు బరుచి " 61 వ. 38a.

ఇంతి పరమహంసాకృతికి - మునులు ఫుండరీకుడు, జాత్రీయుడు, మాతంగుడు, శాంతిల్యుడు, అకమహర్షి, భృగుమహర్షి మృతమేగాళః దేవమునులు వారదుడు, పర్వతుడు కూడ పాదాక్రాంటులుఁ పరమహంసాకృతి విరుపమాచందయోగమునకు నిశ్చేది!

ఋతుద్రవణి ప్రతిష్ఠ రసికజనమనోలిరామమతులము.

"పురము లోయియఁ బోమి బురులు తప్పిల్లకృష్ణం బట్టచి
తరులు బృందినఁ గుందరి ప్రణలు వంతం శెందినం శెందచి
విరివా భృష్టన వృష్టి పదన నే పండ్లీతిఁ దర్జనతా
వారణాసినిదీపగూడానమతాయుత్తుందృ యుందిదన్ " 154వ. 38a.

వృభావోక్తి విలసిల్లమైన మత్స్యము పరహవృద్ధున :

"తల యులగు నెదలోపఁ దలఁకి గుప్పిన తేమఁ
తయశెలఁ గిట్టు వెచ్చెలులఁ దిట్టు
దనలోపఁ దా వచ్చఁ గిది యంచలం జువ్వుఁ
గవ్వెలు మూయు వెల్లడలు రోయు
దైవంబు దూఱుఁ తిత్తివశారమువఁ దారు
దూతదా పెండు వేదవఁ గుండుఁ
లిలవేతే వెల్లుఁ గోయిలకొకలకు మెల్లుఁ
గనరంబు వరింబుఁ గోగిరింపఁ
గలగఁ బ్రేమ్యుఁ గుడుమ దిగ్గులు వడలకు
తిడకుఁ గుప్పిడు పెండు దూచిఁ గృశింపఁ
అంబశరవంశిరహతర్లల్లపు
హంసావోక్తిఁ యగుదు నే మృంతవాణి " 8వ. 48a.

చిలుక తానుగా గాయబారము చేయుట చిత్రము
 "ఇంతలో యంత పెంత మగవీటికి జాడు (నమ్ర) రాకులే
 కాంతాడు వెంతవెం బడకు గ్రహివన ॥ పువవెంతరెంటవే
 వంతః గలంగి లెంగగని వాలెము రాతిమి దూలి డేవు నీ
 వెంతకు వచ్చి హెచ్చుతముః జేకొను మా కొడగూడు వేడుకల్. " 43. 5ఆ.
 "తలిరు జలావళరు బలురాడికి నోడి జడంక డక్కి పే
 రలమెటుః జిక్కి పిచ్చెడ మా వెమలకుబడొ వీటు వే
 గలుగక వెంతవంతః బడః గారణ మే మింక తిమ్ము వెమ్మరెం
 గలంగక వెంత వెక్కు మిది క్రవ్వున వ ప్పుడవారు దెచ్చెదన్. " 44. 5ఆ.
 "కొమ్మ నీ మేని రొక మంచి సొమ్ము దీని
 యాచనాలగ మెడః గట్టుమనివ వలది
 వనజలోచన గొబ్బునః దన మెండి
 బప్పునర మానరా తిచ్చి మెనుచుయ్యెను. " 45. 5ఆ.

చిలుక సుశ్యామకు చైత్రము చెప్పి, ఋతుర్వతాని తీసికొనివచ్చెదనని వలికి,
 ఆనవారు లానే అడిగి పుచ్చుకొనుట అభివవము, రాయబారము విచ్చరించి,
 " అ మృదవంబీకరునిరాకకాక రా వీకింత బెం
 దమ్మునయందు నా సెలుకు నమ్మకయుమ్మకరాంజికంకెడ
 త్రమ్ముల రాడి నేమగువ రాకకులికలరామ జాకునా
 కమ్మ లిళింది నా యజులః గట్టుము చెచ్చెర వేగి యిచ్చెదన్. " 64వ. 5ఆ.
 అని ఋతుర్వతాని అడిగి, లేల వ్రాయింది, ఆ లేల మెడ గట్టింయకొనుట
 అనుగుణము, మొత్తము మీద ముగ్ధుడొనవను.

సుశ్యామాఋతుర్వతాని పెంట్రిగళ్ళింకారము రచితవమనోలరామమహామ్మము,
 అందు వర్ణామ్రసాదృశ్యకల్పనము అవిదంభార్యము.

"వడలివ వెలికొచ్చు వాలవారము గాగః
 దమరుచు ల్మృణుఃగు మొత్తములు గాగః
 గళరవంబు లమావగ్ధార్యములు గాగః
 వెంపుటూర్పులు గందరామంబులగ
 గళితముక్తావంబులు వడగిండ్లగా
 గింకిలేర్వములు లేకిర్వములుగ
 పీత్స్వరారములు రెమ్మలరరలుగా
 దెడగు లేవగడ్డెలు పేమంబులగ
 మేవ జాల్కొమ వెమ్మల త్కాన గాగః
 గడగు మృగవాదించుంబు బురద గాగః
 వలవరము లిండ్రిసిబ్బందములు గాగః
 మెగున మెరతంబు వర్ణామ్రంబుః వోలి. " 177 ప. 5ఆ.

సుశ్యామాఋతుర్వతాని వార్షికపుట్టుమనందు, ఋతుర్వతాడు సుశ్యామకు
 దివిజదంతకుల మదనక్రీడల గుర్తులు వివరించుట (1825వ. 6ఆ.) కవి
 కామశాస్త్రపాఠ డిత్వమునకు తార్కాణమే కాని, కావ్యాచిత్యమునకు భంగకరము.

“దేవకలందరంబున నొక
రావయుఁ బుష్పపుడు క్రీడ నలీనీరి తమిఁ
య్యో నారు కలపెదంబులు
గావంబడిఁ జారు పకవలెఁజాతముఖి.” 18వ. 6ల.

“తొలరితలందమున నొక్క నాటులంటి
పెటుమిఁ గనుగొడఁ జాడు మివ్వరుల పెళ్ళ
నొక్క కాల్చిర్చి యున్న చచ్చెచ్చు హతి
హరిపరివక్షసంబాధారకృష్ణ.” 22వ. 6ల.

సుత్యాదు కవిసంక కముతుద్యజాదు విలంపిన పుట్టుము (43-84వ. 6ల.)
శబ్దాలంకారప్రధానము.

“హ యమ మారంగరకళాతిశయామలాస్పద్యమూ
హ యమః ద్వికాంపపమంరితరంబిరంబలాదే
హ యమ దివ్యరత్నానిలాంగదీప్తస్యూతాళహళా
హ యమ నెట్టబోర్డు నాహా రురిలాస్యధారోరుహో యమన్.” 47వ. 6ల.
మతమా నీ కెప్పుడు నిదే
ప్రతమా తెరువరులఁ జెనకవచ్చెప్పు మెదు
ప్రతమా పరభ్యమహా పరి
వృతమాచ్యుత్కీరకురచ్చుతవాతమా.” 67వ. 6ల.

“పాలములార చంపకదహిలములార కదంబ నింబ హం
లాలములార తూర్పురలాలములార తమాలమాలలీ
జాలములార మీ రిప్పుడు జాలము నేరుక యారంబి మా
జాలకురంగలోపన వదంగురలీలఁ గవంగఁ జేయనే.” 81వ. 6ల.

ఇదియెల్ల రసకణనమనోలిలామము. ఇక బహుకల్పములు తనమ్ము చేసిన
ముతుద్యజాని తనయ, చేయరుల గోతముడు యువ, నవదంపతు లగుట గోదావరీవరీ
మాహాత్మ్యము.

“పదమా పాక్కిలి జాంబూ
నదమా మెయి రాయ కోకవదమా పద మా
పదమా బద నదుము పియ
తృదమా మాగారు గూఢపదమా చెలికిన్.” 68వ. 3ల.
అమ వద్యము లతిప్రసిద్ధమనది.

రసకణనమనోలిలామమునందు పుర (35-51వ. 1ల.) నాయక (52-56వ. 1ల;
48-52వ. 3ల.) వేటగాండ (63-67వ. 1ల.) ప్రయాణ (68-85వ. 1ల.) పురకామిని
విరోధప (86-94వ. 1ల.) అరణ్య (97-102వ. 1ల.) వేట (104-116వ. 1ల.) వసంతర్ష
(3-16వ. 2ల.) మహారణ్య (18వ. 2ల.) నగ (19-28వ. 2ల.) నరీ (30-31వ. 2ల.)
దేవాలయ (41, 42వ. 2ల.) నాయక (67-107వ. 2ల; 3-15వ. 3ల; 137వ. 5ల.)
నాయకవిరహ (116-144, 154-176వ. 3ల; 20-30వ. 5ల; 43-84వ. 6ల.)
నాయకానిరహ (6-30, 117-181వ. 4ల.) వనవిహర (31-64వ. 4ల; 3-26వ. 6ల.)
బలకేరి (66-80వ. 4ల.) మువ్వపూణ (82-91వ. 4ల.) మార్గాస్తమూరిమార్గోదయ

పర్యంత (93-107వ. 4అ: 103-119వ. 5అ.) మధుసూదన (108-118వ. 4అ.) చంద్రాద్వైపాలద (121-151, 166-172వ. 4అ.) శిశిరవార (152-164వ. 4అ.) పంబొగళ్ళంగార (148-182వ. 5అ.) యుద్ధ (27-39వ. 6అ.) గర్భధారణ (92-101వ. 6అ.) యోవన (119-120వ. 6అ.) తపః (123-124వ. 6అ.) సముద్ర (165-167వ. 6అ.) ఏవాహ (188-204వవ. 6అ.) వర్ణనలు కలవు.

గంగాష్టతి (32-39వ. 2అ.) శివస్తుతి (43-57వ. 2అ: 176-177వ. 6అ.) వాణీస్తుతి (151-156వ. 6అ.) సైన్యవర్ణస్తుతి (157వ. 6అ.) విష్ణుస్తుతి (179వ. 6అ.) గోదావరీస్తుతి (181-183వ. 6అ.) కూడ కలవు.

ఫిరంగి పాదమైన వర్ణనమిది :

“తతే యమ రోహితాశకుః దురుగ్రహః బశ్మిస్తులంకృతగమున్
గుణిగని వేలుపుంచెడుపు గొప్ప పిరంగునః తాయమందులో
గొలిచెడు విష్ణుమోహిణి గుండు మెలిచెను యుగము చేసేవం
దలుముగఁ గ్రమ్ము క్రొందఁగ లవంగ జగలులుఁ బర్యః క్షేణుల్ ” 99వ. 4అ.

ఇది మృగ్యవీచు అయినను మాతనాంశము.

గంగాష్టతి :

“మదూరారిజలాటచలపటపల్లీగురువ్యాకృతి
శ్రీరతాశిశురానిశాదివసతి వేద జగత్సావనీ
హృదయాహ్లాదకరీ మమజ్జనమనోరీషిర్దనంబాయనీ
మది నెల్లప్పుడు నింపురించు వివః మేలం బొప్ప మంరాశీ. ” 33వ. 2అ.

గోదావరీస్తుతి :

“మృగమాతంగమదజలోవృత్తర్థంగ
యుతిరయూహంగ శంధుజలగ్రగంగ
కలితశుభనంగ ఘోరదుష్కలుపభంగ
గౌతమీగంగ తరళరంగతరంగ. ” 183వ. 6అ.

సర్వపురక్షేత్రమాహాత్మ్యము : సర్వపరక్షేత్రదైవమైన భావనాయుగావ్యమశి అంకితము. సర్వపురము వేడు సర్వరమని ద్రవిష్టము. అనంతము - సర్వరాజ - తపస్సు చేసి విష్ణుపాశ్చాత్యారమునందిన ప్థలము సర్వపురక్షేత్రము. మాహాత్మ్యము “బ్రహ్మసైక్తికైవర్త్యరాజోక్తు”వ “సర్వవగరమాహాత్మ్యము”మ “అంధ్రబోవర్ణి”నట్లు కవి వదనము (188వ. 3అ.) కందుగాని, బ్రహ్మవైద్యపురాణమునందు సర్వవగర మాహాత్మ్యము లేదు.

ఇందు అంబరీషుడు “సర్వపురమహాక్షేత్రమాహాత్మ్య మే వినంగ వలెపించు” ననిన (27వ. 1అ.) పనిష్టుడు - అద్వైతము శాసకాదిమాహమలకు చెప్పిన ఆ వృత్తాంత మును - చెప్పినట్లు కలదు. (47వవ. 1అ.) కాని సర్వపరక్షేత్రము పురాణపుటమల కాలము వారిది కాదు: దానికికవ్యక్షుల కాలము వారిదే.

అనంతము తపస్సు చేయుట, విష్ణువు పాశ్చాత్యరించుట, క్షేత్రవాహినికముమ అనుగ్రహించుట, బ్రహ్మ విష్ణువు ఆదిత్యమును వినరించుట, వారదుడు తాను విష్ణుమాయకు అతీతుడనని గర్వీక్తు లాడుట ద్రవమాత్మము. వారదుడు సర్వపురము

నకు వచ్చి, విష్ణువై కల్పించిన ఈశామునందు స్థానము చేయుట వలన సుదతి అను
 స్త్రీ అగుట, వేలకు వచ్చిన పీఠికావల్లభాదిపతి వికుండరాజు మదతని కొనిపోవుట,
 వంశిరము చేయుట, మారుగురు ముఖము కనుట, సుదతి భర్త కొడుకులును
 యుద్ధమునందు చనిపోవుట, క్షుణ్ణిపోపించినవశమైన సుదతి ఎంత ప్రయత్నించినను
 మామిడి పండును అందుకొనలేకపోవుట, విష్ణువు వ్యక్తమైనట్లై వచ్చి అనతిదూరమున
 కల ఈశామునందు స్థానము చేసిన పండు చేతికి వచ్చునని చెప్పుట ద్విశీయాశ్వాసము.
 ఈశావ్యాసము చేయుట వలన సుదతి నారదుడగుట, బ్రహ్మపతిలోని గర్భక్షుల పలమని
 బ్రహ్మించుట, విష్ణువును ర్వాంచుట, విష్ణువు ప్రత్యక్షమై అనుబ్రహ్మించుట, నారదుడు
 భావనారాయణస్వామిని ప్రతిష్ఠించుట, దేవతలు మునులు లక్ష్మీనారాయణులును
 స్తుతించుట తృతీయాశ్వాసము.

ఇందు నారదుని వృత్తాంతము ఇంపు గోలుపునది. అది ఉత్తరభారతదేశమునందు
 జరిగినట్లు దేవీభాగవతమునందు కలదు. ఆంధ్రదేశమునందు జరిగినట్లు ఇందు కలదు,
 ఇందు వికుండరాజునకు, సుదతికి తోలిచూపు వలపు తొలకరించును. వికుండరాజు
 సుదతిని చూచి,

“విక్రడి రావ పీఠ కమలేక్షణ పీఠ పవనం మహ్యేన
 ధృక్పద పీ మనోరమణః డెహ్యదు పీ తలిదండ్రు లెచ్చ రీ
 నక్కిని జాతువా నసిడి రాయలః గోరిడు మేమ గందలా
 వొక్కరె విక్రడం దిరుగుచుండగఁ గారణమేమ చెప్పుమా. 50

అనిన నచ్చాన యవంగనారాచుం

తప్తయు నాచూచివన్నదేవా

అతఃకయు నిర్భరంభానిహిత

నయనయునై మహావామ పాశః

గడగంటి యాపులఁ గమంగించి వొక తతు

పార్యంబునందుండి పాదపంబు

కొవగొళ్ళ నాయుండుకొనుచు నారల వాంచి

యొక్కంత మూఢఁ కూరకుండి

పితంగుండు తత్త్వపందిరుండు నిన్పు

చాండు నగు నారదుం డప్పు డోలి రాగ

కామలభాదికత్యమోద గరిగయుండి

నచాచా దైవకృతం దిష్ట వద్యుండు. 51వ. 2అ.

వికుండరాజు సుదతి కన్య అని భావించి. మరుకేలి వేటకొమ్మమను. (55)

“అనుడు ముగ్ధామివెరు మాట లాలకేంది

మెత్తబాటుని యువల్లరి మెచ్చి కన్య

పెచ్చల వలంతి వచ్చెల ముచ్చి తెలుగు

వచ్చి దైవాః నెఱిగించి మెచ్చుకుండి. ” 56వ. 2అ.

ఇట్లు సుదతి పోతను భావించుచునుననుతో చొక్కిరించుట, అందును క్షీణయుగము
 నందు చొక్కిరించుట విశేషము.

(శ్రీనాథుని కాళిందములోని లక్ష్మీమృతియందు వలె, ఇందలి దేవతల, మునుల

అక్షిప్తమైయుండును కలవారి, లేవారి పరామర్శ కలదు. (78వ, 79, 81, 82వ. 3ల.)

“మరి మఱియొక మున్నగు మందఁగఁ జిందుఁ గృశింప మోటికిన్
వెతెవడు నీవద్యమల వేడఁగఁ జాను పదిన్ వలించు లో
భృగో చెడి క్రుంగు బంగగను పట్టి మహాపుత్రుఁడైన నీ జగ
క్షితకరుణారసస్థలచరిత్రకా మచ్చని వేళ క్రివేళి. 82వ. 3ల.

శివలీలావిలాసము : కుక్కురీక్షరస్వామికి అంకితము. ఇందు శివుని ఒక్క
లీల ఇతివృత్తము. అది గంగాపరిణయము. వర్ణనపాదము పార్వతీవరమేశ్వర,
గంగాగోపనందార్యయము. రీమృదు - మున్నగు నారదుని వలన వచ్చి ఈ శివలీల -
అర్చనమితి చెప్పినట్లు కలదు. (14-19వ. 1ల.) రెండవపాదముల కావ్యము.

గంగ ప్రసహాయులు వలన వకలడువనములు ఏకాద్వైత మగును. అందుకొ గంగ
“తన కైదు రెవ్వరు లేరని” గర్వించును. శివుడు జాలరి కులమున జన్మింపుమని
జీవించును. గంగ భూలోకమునకు వచ్చి, పముద్రలీలమున శివుని గుఱించి తనమ్మ
చేయును. ఏలూరి నగరము నుండి పముద్రమున వేటాడుటకు వచ్చిన శంఖదేవుడను
జాలరికి పెంపుడు కూతు రగును. ఆ జాలరి కన్య అందనందములు నారదుడు శివునికి
వివరించును. శివుడు అంగమవేషధారిణి జాలరికన్య విచారించు వనమునకు వచ్చును.
ఆమె పాండర్యమునకు ముగ్ధుడై ప్రేమరీక్ష అర్పించును. జాలరికన్య వానము మోచుచును.
ఆమె నెలకొల్పెలు అంగమవేషధారిని మందలించి పెండ్లివైతురు. అంగమవేషధారి, జాలరికన్య
వరస్సారవిలాపరీతస్థులగుదురు. శంఖదేవుడు తగిన వరునికిచ్చి పెండ్లి చేయుదు ననిన,
జాలరికన్య తాను జాచ్చాదినని, అంగమవేషధారి శివుడని, అతనినే పెండ్లాడుదునని
చెప్పును. శంఖదేవుడు అంగమవేషధారి నిజస్వరూపము చూపించి విఠిలదీనిజన్మములతో
వచ్చిన పెండ్లి చేయుదు ననును. గంగ విష్ణువమున శివుడు విఠిలదీనిజన్మములతో
ప్రత్యక్ష మగును. శంఖదేవుడు పెండ్లి చేయును. ఇది గంగాపరిణయము. పురాణనరణి.

నారదుడు కైలాసమున కేగి, శివుడు జాలరికన్యను పెండ్లాడి వచ్చుచున్నాడని
పార్వతికి చెప్పును. శివుడు గంగను అడలలో నిడుకొని వచ్చును. పార్వతి తలుపులు
అందరించి అతికఠినోక్తి లాడును. పార్వతీవరమేశ్వరయందారము సాగును. పరమేశ్వరుడు
జానలు చేసి ముచ్చింపుమని వేడుకొనిన పార్వతి తలుపు లీయును. పరమేశ్వరుని పేన
పంథోగవిహ్లాము లందు ప్రక్షిల్లు కురిపించును. పరమేశ్వరుడు అభయములు చెప్పి
మురిపించును. ఒకవారు పార్వతీవరమేశ్వరులు వెత్తము లాడ పరమేశ్వరుడు ఓడిపోవును.
పార్వతి కలకల నవ్వును. అది పహించలేక గంగ అడల నుండి తొంగి చూచును. ఆమెను
చూచి పార్వతి పరమేశ్వరుని పట్టినట్లార్చును. “దానిఁ బ్రాంతికి దించి నా దశని విల్చి
మాలలాడించు” మనును. శివుని పీఠలో నుండి గంగ విష్ణున క్రిందికి ఉఱుకును.
గంగాగోపనందారము సాగును. ఇది పార్వతీవరమేశ్వర, గంగాగోపనందార్యయము.
కానవడ గేయపదలే.

పార్వతీవరమేశ్వరుల కవాలందనపట్టుములోని కలియకుండాదాదంకెల్లు :

పర్వతుడవడ పిమ్మి పే
పర్వత్తుడ మహా మేలు పర్వత్తునిచ్చి
మర్చిని జను లెవ్వారు న

భక్తమతిం దంధిపేరుగద పరిశేషన్. 130

నిలకంబుండ నే వారిలనేటి

ని నెలిపి గొరుకొని వచ్చి విలివివాడ

నార మే త్తీలకంబుఁడైనదేమే

కేక తిడుకొంచు మేదు గిరికే జమము. 131

శ్రీదాశిరాసుఁడను నే

తేడియ యటులైన నీవు తింకలు పులలుల

శ్రోదంబులు గల యడవికే

బోడిమిలో నేఁటలాడఁ బొమ్మా మెమ్మిన్. 132

లబల నేఁ బకవతి వదానా నీ వట్టిన

నాలమందకు జలకై లడగఁ జమము

పైఱుఁడ నేమ గంభాతాన్త్ర యుల్లుల్లు

మోడు మోటుడుల యడ మెందుఁ

బుగంపంబుఁడ నేమ బోలుఁతి నీ వట్టిన

మా పీట నుండక మంలి పొమ్ము

చచ్చుగదఁదమ బడఁతి నే వట్టినఁ

బడగ రెయ్యమ మార్గఁబడి తిరుగుము

బొరనాకుఁడ నేమ బూదోడి యట్టు

లేని నల ప్రేతదాముల కేగు మిచ్చడి

కుటిలకుంతల నే మనోవటుఁడ పట్టు

జైనఁ బ్రదువుల కడకేగి యాడు మలము. " 133వ. 2అ.

పార్వతీదగమేళ్ళుల - పంట్లోగిద్దాములయైన మట్టములోని - సంవారము :

"పసుపును గుంతును గందము

నవహంబక నీరు మేన నట్లు వదలి యే

దీనిరుహములి యుంటింపెన్

జనరక నాలోడ నిపుడు గట్టికఁ జెప్పమా. 141

ఏను మానిన జమలందఱు

వెనుకయ్యను బాస నెయ్యె వెన నాతఁడు నన్

దీనగి కప్పంగిలు బోదవినఁ

దనువున వని యుంటుకొనియొ దప్పే నాజున్. 143.

కాలకందర నీ మోవిగంటు లేమి

కారణంబునఁ బోడతి నా గొరి ఏమము

మరునిలోడ నెదిర్చి సంగరమొనర్చు

తొలిని గొనించి కీరంబు గణపెఱామ్ము. 144

హలకగిరిదర నీ మెయిఁ

గాటుక యందైన దదేమి కారణ మలలా

కాటుక కారిది కుచ్చక

గాలుపు గరగిల్పబాచికానము ముమ్మా 145

మే లెండటి వెలుజానాన్

బాళిగ దత్తులము లాడి వంచెంచెదన్
బారేందుకాట నీ పెయ్యం
బూ లంటుక యుప్పువేల బొంజు చెప్పమా 146
బామ ఏమ ముమ్మ క్షేతం డ పుట్టినందు
పెంపెలంబికిఁ బాల్గొంచు వెడలు వెడల
గొప్ప మహిమోడ ప్రాచీనఁ గౌర నాడు
వాకు వర్ణింప నది యంతటి వాటుకొనియె. 147
పన్నగలాశాంగద నీ
కమ్మల వెలుపల గలిగి గౌరీదత్తుల్
విష్ణురక్షివలకున్

నమ్మ ప్నాగదముప్పించెం బొనగి నిటుల్ - 148వ, 2అ.

గంగాగౌరీపంచారముతోనే అదిమర్మాపనములు :

గౌర :- విష్ణుడిరానె నీ పిలు
అక్కటముగ నా హస్తాట నోడలపైఁ బెం
పెక్కలగ నేపించి యుప్పుడు
చిక్కన మణితీరిచి బుద్ధి పెప్పదరామ్మా. 165

గంగ :- చిగురాకుఁడొండ్ల కెల్లను
మగఁ డేమోరంగను మేలి మక్కవతోడన్
సగమేవ నిల్చుకొన్నను
పిగలో పడుకొన్న (పెట్టు)కె తెల్లగదమ్మా. 170

గౌర :- అడుగు నిలుపనక వడికొట్టు చూపుచు
చింగి ముట్టి మెగులఁ బొంగడేను
గట్టి వాతనంబు గవఁబడవారి ||
నిలుపు నీరుగాను నీచురాల. 173

గంగ :- పెద్దరావనమునఁ దెలిపిత నాల్పును
జగముల్లెల్ల మ్రొంగఁ జాలు పట్టి
నత్తి రూపు వూని జదిపించ వచ్చెడు
కేమక విగుడ విచ్చ గిరివరాజు. 175

గౌర :- ఓపి గయ్యారె నీ కింత రోవమేల
వెడుగు జొరికినాంబుఁ బోడమి దిట్టు
చేది తెల్లలు దివి మేను చెందకున్న
చరిత్రదప్ప విచ్చ సితోడ చరిదు చెప్పమ. 182

గంగ :- అప్పురో యింక నీ గుట్టు చెప్పవేల
కట్టు గంజాయి నంజాడు నెల్లసొచ్చ
బాళిగాఁ దిను కడజాలివాని యింటఁ
బుట్టితివా రేదొ చెప్పమా గట్టిగాను. " 184వ, 2అ.

శివలీలాచిత్రములందు నాయిక (42-45, 71-83వ, 1అ.) పుర (70వ, 1అ.)

నవ (87-88వ, 1అ.) వనవిహార (92-97వ, 1అ.) పూర్వాష్టమయారీంద్రోదయవర్ణంత

(3-8వ, 2అ.) నాయకచిరహ (9-22వ, 2అ.) నాయికాచిరహ (24-78వ, 2అ.)

మార్యరయ (88వ. 2అ.) వినా (103-110వ. 2అ.) శోధన (112-115వ. 2అ.) వర్ణనలు కొన్ని మాత్రమే కలవు. విరావవర్ణనములు వినా కడమవర్ణనములు కథనయ వర్ణనములే.

చిరచిత్రవశతకము : శివాంకితము. మాలిక్కు వర్ణములు కలవు. అన్నియు చంపకమాలలు. భక్తివివేదనములు. "చిరచిత్రవా! భవా! విజితచిత్రభవా యభవా! మనోభవా!" అని మకుటము. కావ్యభక్తికడవర్ణము లేదు కాని శివలీలాచిత్రకథాంశము కల వర్ణము కలదు.

"ఇదక్షగ వెల్లెల్ కముల నేరిడు స్వమిని నీవు కూర్చితో
దొరతనమెల్లఁ బో కడచి తున్నపు జాని పూం బొప్పుయన్
శిరమునఁ బెట్టుకొంటివలఁది విత్రము లోర భవద్వలాములన్
చిరచిత్రవా! భవా! విజితచిత్రభవా! యభవా! మనోభవా!" 45

జాంతికవ్య జాచ్చాది ప్రవక్త భగవతకమునందు లేదు. కావున చిరచిత్రవశతకము శివలీలాచిత్రాసానంతరకృతి కావలయును. కాబట్టి చిరచిత్రవశతకము రచనాకాలము 1758 ప్రాంతము కావచ్చును.

"నరసింహ కొక్క కావ్యమిదేనన్ రచనావ్యవహారములన్
పురములు నానందములు పితామహన్ సమరాంకితములుం
గురుక్కుని విచ్చి ప్రాము విదిగ్ మఱి నీ విక వేమియిచ్చుతో రిక. " 11
"పాంథరొఁ బుణ్యభూములకుఁ బోవఁగనొక గడు నైవేద్యం
ద్యురము లొవర్ణనల యుపనామములన్ గృణియింపవేటికిన్
పారాపాత యందు నొక్క తతి నాడివఁ జాలు నమిద్రాకాంతి, రిక. 57
"ఒరయఁ గపింద్రుఁ లేమడుగనన్" యని దర్శనమయ్యవడి బ
ద్ధరలును మూల పీఠదురు లోలమున స్థిమ నే నుతమియున్
నరములు వేడ నా కీపుడు వైశము దర్శనమాయ రొగదే. రిక. " 95

ఇట్లు భక్తిభావములు భగవతకమునందు కంటి ఇందు బాసెట్టును.

కుక్కులేశ్వరశతకము : కుక్కులేశ్వరస్వామికి అంకితము. తొంబది రెండు వర్ణములు కలవు. అన్నియు సేనవర్ణములు. "భూమతచిరాన! పీఠకాపురనివాస! కుముదహితకోరీంపకాశ! కుక్కులేశ!" అని మకుటము. ఇందు భక్తివివేదనములు, నీతులు, దుష్టరాసందలు, శిష్టరాజభవనలు, కుకవివిందలు, సుకవిప్రశంసలు, సమకాలికసమాచారములు కలవు. సమకాలికసమాచారములైన అభిక్షేపవర్ణములు వ్యాపారాంకితభావనోమ కలవు.

ఒక సమకాలికసమాచారము :

"వేరకాపురరానివిద్య లక్ష్మణ గాపు
పరిహాసవిద్యలు పనికి వచ్చు
గద్దవర్ణపరిత్రకవిరలు కొఱ గాపు
గొల్లమర్దుల కలలో పెల్లు పాటు
జేవలాచారి తిరు లేమయఁ గాపు
పారవీక్షులు ప్రణతి కెక్కు
మైవైష్ణవమతాచారము లొప్పు

పాపిండుమనములు లాఠి వలదు
వార(లు) క్కులికాంతుహస్త్య మెంతో
ఏంతయై తోనుగద ధరాధ్యంతకమున
బాసుతపిలాచ! వీరికాపురదాన!
కుముయితకోటపంలా! కుక్కుటోని " 21.

ఒక వ్యావహారికబాసాపద్యము :
"వల్లగా మూలదంపతులకుగారి
తిల్లముములు పావ తేచి లింటి
గొల్ల మూల బోయి దిక్కుగా పరికితే
బోల్లెప్ప బోల్లెలు రెల్ల యింటి
జయవ యింకట బోల్లె పల్లెండు పాలాలు
పూరాంధములు పెప్ప; గోరి యింటి
పదయ్య బయలీరు జమిలికతో బాడు
పంకమ్మ పాట బెన్నవ యింటి
గాని నీ యిద్దమూమల కయిత కంబు
లంద మది పెంచుతాయల యందమెల్లరు బా." 24

కుకవిసంద :
"ఇల బొప్పలండు క్రుద్ధియెద్దు రాబున మృదు
పదగతు లందకు పరువుకొమరు
వివక్షన వోడివ పరికి లంబుమ బోలి
వడి లేక ప్రాంచులు పెడిచి నైచి
పాలె గొక్కర రీతి జడదుల వెలమల
వెనుకును మిగుల భంగముల బోలి
పెంటలపై బోర బెట్టు రానభవట్లు
పలుమలు నవళ్లుమలీ పలుకురు
తప్పరుచి వందమున బరాగ్నములు ప్రుచ్చి
లిందును జరించు కుకవుల నెంచసల. బా." 35

మకవిప్రశంస :
"దేశాలవంబును దేవతోపాస్తీయుఁ
బండిలేప్పదాంబు బహుపురా
కేరకత్తము పరిశుద్ధతయును మహా
ప్రతిభయుఁ గల్గువాపాలవంబు
చందోముఖావేశాన్వితదీప్త్యంబు
నెంగితపాపాత్మక్యావంబు
నితలకూన్దైశ్చరీయు మహాకారరా
పాత్మ్యంబు బహుతక్కుత్వములును
గలిగి కపరాకారాశ్చర్యంబు పెచ్చు
కల్పములు గూర్చు వాడెచో కవి యెవఁగ
బాసుతపిలాచ! వీరికాపురదాన!

894.87309
శ్రీరాముని
894
6. 25. 1900

75315

89. 99: 80

శుముద్రాశోధనవాణి కుక్కుదేశ 1" 36

ఒక నితిపద్యము :

"మొదవుల బరివేలు కదవులు గూర్చిన

దూడ యొక్క దీప్తివన రోడ రాదు

మోడ తుంగభద్రమల్ మాటుగా విందివ

బుడిచి పనుము వెంబడివి రాదు

కోకలు మేట్లుగా గొట్ట విండిందివ

గుడ్డ యొక్క దీప్తివన గూడ రాదు

గొలుములు రాములు బలుపాతరం పెట్ట

గింజ యొక్క దీప్తివన గొట్ట రాదు

గావున నొడవు పెక్కుమల్ గావలండు

తెలగి మఱమలు దర్శింబు సేయుచుండు. భా. " 63

ఒక భక్తిపద్యము :

"నటని పోల్చి మేక నామరూపలీడ

ములు పూని పులిలీల తెలుగు వాని

తనిలి పూసలలోని రాకంబు కైవడి

జగదంతరాత్మయే నెగడు వాని

వైంధవాళికు రీతి వెళ్ళింబు ముచ్చన

ఏమలాంబువులఁ బ్రతిబింబితుండా హా

వలె నెచ్చపాక్షియే వెలుగు వాని

నిన్ను పేదండు బాచిండు నెమ్మరింతుం

ట్రేమ యేహాళ సాక్షాత్కరింపుమయ్య

భూమతవిలాపి వీతికాపుడనివాని

శుముద్రాశోధనవాణి కుక్కుదేశ 1" 36

ఇట్లు కుక్కుదేశీయతమును కేవలభక్తితము, కేవలనితితము, కేవల హాసతము కాక; భగ్గతము, చిరచిద్రతము వలె భక్తినితిహాసాద్భుతావ శులితమైన తతము.

ఏనుగు లక్ష్మణకవి

ఇతని కృతులు 1. విశ్వేశ్వరదాసారణము 2. వృషభదండకము 3. సూర్యకళము (సంస్కృతము) తమూడును అనుపల్లములు. 4. రామేశ్వరమాహాత్మ్యము శ్లోక మాహాత్మ్యకావ్యము. 5. జాహ్నువీమాహాత్మ్యము. శీర్షమాహాత్మ్యకావ్యము 6. విశ్వమిత్ర చరిత్రము అనుపల్లము. 7. సుభాషితరత్నావళి 8. రామచరితము కావ్యము.

రామేశ్వరమాహాత్మ్యము గురజాడశ్రీధరీని చెప్పమల్లేశ్వరప్పాచారికి, జాహ్నువీ మాహాత్మ్యము వెంటూరులోని పోమేశ్వరప్పాచారికి, సుభాషితరత్నావళి పెద్దాడలోని పోమశంకరప్పాచారికి అంకితములు. ద్వైపాంశీతములు. రామచరితము పశ్చరాదు గోపరాజునకు అంకితము. సరాంశీతము గోపరాజు కావము 1759-93. ఇతని రాత లత్యన లేక అచ్చన కృతుల రచనాకాలములు 1645, 55 ప్రాంతము. ముందు వివరిం తును. కమక ఇతని కృతుల రచనాకాలము 1725, 30 నుండి ప్రారంభమగును. కాలాబ్ధి విశ్వేశ్వరదాసారణము 1730 ప్రాంతము, వృషభదండకము 1732 ప్రాంతము, సూర్యకళకము 1735 ప్రాంతము, రామేశ్వరమాహాత్మ్యము 1740 ప్రాంతము, జాహ్నువీమాహాత్మ్యము 1745 ప్రాంతము, విశ్వమిత్రచరిత్రము 1750 ప్రాంతము, సుభాషితరత్నావళి 1755 ప్రాంతము, రామచరితము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

రామేశ్వరమాహాత్మ్యము : ఇది స్థానికపురాణములోని పేరుతుండమునకు తెనుగుపేత. ఇందు రామకథ గాక, రామేశ్వరశ్లోతమునందలి చతుర్వింశతిశీర్షిస్తాన పలములు; ధనుష్కోటిశీర్షపంచములు; రామేశ్వరలింగదర్శనధ్యానపూజాపలములు; రామేశ్వరలింగప్రతిష్ఠ; బ్రహ్మాదీదేవతల, వసిష్ఠాదిమహర్షుల రామేశ్వరస్తోత్రములు, పాండ్యరాజుల మొదలైనవి కలవు. రామేశ్వరలింగప్రతిష్ఠ మొట్టము, పాండ్యరాజు కథ కావ్యత్వస్థితి కలవి. కడమ గ్రంథమెట్ల పులపురాణము.

రామచంద్ర పంచవి పాపమునకు విద్యుత్రిగ మునులు శివార్చనము పేయుచునిన, రాముడు హనుమంతుని కైలాసనగమున కీగి శివలింగము తెచ్చుచి వంపును. హను మంతుడు ముహూర్తకాలమునకు శివలింగము లేకపోవుట వలన, రాముడు మునులు చెప్పిన ద్రాకారము, పీత చేసిన వాలుకాలింగమునుప్రతిష్ఠించును. హనుమంతుడు శివ లింగమును తెచ్చి సైకతశివలింగమునకు పూజ పేయు రాముని చూచి దుఃఖించును. (6-13వ.3అ.) ఇది కరుణావంశప్రధానము. ఆద్యంతవద్యములు :

“శివశ్లోతముక్షిక్తివై జగంబునఁ

బుద్ధివాదము నేను దూతలేంద్ర

యుక్తుః పూతన పెత్తు రక్కసి మూకదే

నదిలోన శివ్యంద్రులి పెగుల

బుగో నీకానొక పరివేషితాశ్శీయుఁ

గవదుగా వారంటి కాన్పు నెదు

తపాగరంబు లోపల మునింగ దువంత

బారలెక్క బాల్కనీశి సహా

మువ్వు వేలఁ బేసి కిచ్చుండఁజెంది
కంపారుమఁ జాల వచ్చెతి
నమితుఁడౌకొచ్చెతి వీరే వన
మానమింది యిప్పుడు మావేలఁద్ర. 6వ. 3ఆ.
" ఈ దురంతతీర మేమ నమానగా
జాలవయ్య దలకేచాలంతకఁ
యేమి పేతు వింక వెచ్చిటి కేలగుదు
తెరిసి చూడ వాకు దిగ్వి. లేదు. " 12వ. 3ఆ.

పొంద్యరాజు కథ వంపమాళ్ళవంతు. రాజుడని మఱిపురము వర్తన ముప్పది రెండు
పద్యగద్యములందు (5-36) రాజు శంకరుని వర్ణన పెండ్లిమిగిది పెద్యగద్యములందు
(37-55) చెంచుదారల, వేట వర్ణన ముప్పది మూడు పద్యగద్యములందు (56-58)
కలదు. వేట పరికరములందు తుపాకులు కలవు. (79వ. 5ఆ.) ఇది యెల్ల కావ్యత్వ
సీర్తికైన స్వతంత్రకల్పనము.

పురవర్ణనమునందు పూలతోట చాటుకావ్యము

ప్రైకములఁ దొర్చి మొగద్యములఁ దోపగి
బ్రహ్మరవివీరవృత్తపందరఁ దొరలి
యెతుల మృదుకలికామంజులంతఁ దవరి
రాటుక్కురు లక్ష్మి నీటఁ బూదోల లమరు. " 27వ. 5ఆ.

శంకరమహారాజు పేరిటగమునందు "పురాణీతిహాసకథ రీచిగిం "చుటయే గాక,
"చంపూవాటువాటకోదారణాదివాటుప్రటందంబు లాలోచిం "చుట, కలదు. (66వవ.
5ఆ.) ఈ సమానము "చంపూవాటువాటకోదారణాదయమోషవక్రవాళచతుర్వ
ద్రసతురాధిప్రజందంబు లాకన్గించుచు" అను శ్రీవాణుని సమానమునకు (118వవ.
6ఆ. ధీష్ణ.) అనుసరణము. అది దక్షిణామము మొగపాం రాశిని సహోత్పన్నమందవమ
లోనిది. ఇది పెద్దాపురము పండ్లనము పేరిటగము లోనివగును.

శంకరకూపాలుడు వేటయందు, ఒక గుహలోని వ్యాఘ్రవర్మము కప్పుకొనియున్న
మునిని, మునిపెట్టిని రంపినందుకు, మునులు "వెచ్చాయందుఁ గాయసంతాగంబు
సేయు మట్లు సేయువేది తుర్చి వీకు లేదు." (104వ. 5ఆ.) అనిన, "అటువలె వగు
గాక" అనుటయే గాక, మంత్రులు వారినినను అందుకు పెద్దవరుట (106-113వవ.
5ఆ.) దీర్ఘచాత్రము. అకాశవాణి వలన అది వివారణమగుట రామేశ్వరక్షేత్రసాహిత్య
ప్రతిపాదకావ్యము.

రామేశ్వరసాహిత్యమునందు గద్యకవిత్వమును కలదు. ద్రెగ్గిలేమిలితుజుంగ
ప్రయోతవృత్తము (52వ. 4ఆ.) కందమిళితమలేగినివికరవృత్తము. (74వ. 4ఆ.)
చతుర్విరకందము (113వ. 4ఆ.) కందగద్యతీతము (126వ. 4ఆ.)

జాహ్నువీహితత్వము : ఇది "వివిధపురాణపక్షికల" అనుసరణము. (29వవ.
1ఆ.) ప్రత్యేకములోని గంగాపురాణవలాదికమునకు మూలము పెద్యపురాణము
(81ఆ. 4బా. శ. 6ం.). గంగాసంభవప్రకారమునకు మూలము బ్రహ్మపురాణము
(71,72ఆ.). ద్వితీయాశ్వాసములోని గంగాభవాని వివరణకు మూలము బ్రహ్మపురాణము

(18అ.), పెద్దపూరాణము (ఉపభాగము 20అ.). గంగావతరణమునకు మూలము రామాయణము (38-44వ. భా. కాం.) త్రిశ్రీయోగ్యాసములోని శ్రీకుండల, వికుండలల వృత్తాంతమునకు మూలము పెద్దపూరాణము (సగ్గళండుము 2భా. ఉ. ఖం.) మామిడిపాన మానోత్పత్తిమునకు - కాంచనమాలిపేపృత్తాంతమునకు - మూలము పెద్దపూరాణము (126-128అ. 4భా. ఉ. ఖం.) ఇది పెద్దపూరాణపృథ్వీకల వివరము". ప్రతిపూర్ణాంతము కావ్యత్వస్థితి కలిగినవ నదియే కాని, అందు కాంచనమాలిపేపృత్తాంతమే జగ్రవము. కాంచనమాలిని గౌరవించి పతి. పూర్వజన్మమునందు గౌరవించిన అను వేక్య, వేక్యావృత్తి అనంతరంబింపవలయు మనవత్త్వము మోటుట విశేషము. ఒకనాడు ఒక పిలు(క్రీష్ణుని రాకకు ఎదురు చూచి, ఎంతకు రాకపోవుట వలన అలోచనలో పడును.

"నే వెన్నెనెమ? నాడెవ్వరె? నాని రాక కదురు చూచుచు

నింత వంతం బడ మనవేటికి? నిత్ర పిడిని నిడుక వేల? యేల

వలచితి? నే వింతకాంం బిట్లు పెదవి యేమి పొరించితి? మహాచురిత

బాణవంబగు నీ జన్మంబు నాకేం కలిగి? ఎక్కడ తల్లి యొక్కడి చెల్లిలు?

ఈ ధవంబుల నేమి పని యయ్యెడు? నయ్యయ్యె! యీ పెన్నెకా, దెన్నెదీ

కేస నేమి? మాంపనిత్రయంబు జీవకగామస్త్ర కటికనానికస్త్ర విరంబు

నా వర్తనంబు పడని కుదురు పడఁగి కంటిఁ బాపిని యుప్పుదే?" 41వ. 4అ.

ఇట్లు విచారించుచుక విటక్రీష్ణుడు వచ్చిన, గౌరవించిన "పలుకకయే శ్రీసే పుచ్చిన, పిరిచి పిరిచి నోరు నొచ్చి "నాడు వెడలిపోవును. పిత్రుల నెందిన విలాపిని పుటువాడు రాజపురోహితుని సందర్శించి, పుణ్యలోకము కలుగు సుసాయమును అనతిమ్మచి ప్రార్థించును. (44-49వ. 4అ.) పురోహితుడు "ఇట్టి తలంపు బుడిగి యింటికిఁ జని సుఖంబుండు" మని మోచించును. (49-53వ. 4అ.) గౌరవించిన వైరాగ్యవాదము వివరించును. (54-57వ. 4అ.)

"తగ్గద్యుక్తాంబులమేదోమజ్జాప్తిప్రాయునిలద్దంబంబున యీ

జీరంబునం గలుగు సుఖం బింత. దీనికి నాయుచ్చంబును పరమ

వ్యర్థంబు.కలిగి భోగంపవలరా యని పలికెదమే విష్ణునించెద. మన్న

టాపైఁ జత్రంగింపుము. గంధవల్పావీరతగ్గణదూపజాలంబరలరణం బిల్లి

వెన్నుని కొఱకుఁ గాని యాత్మసౌఖ్యంబు గాదు. పడవుగుడువుగాఁ

బదగు పెడయంబు కిది మర్కట. అదియుమంగళ నాకు భోగావ్య

లేదు. వివరుమంతాసాచినిలామకాంబగు బర వచ్చెనున్నుదీ.

ఇకఁ బుణ్యనింతనంబు పురుషార్థంబు గాని తున్నెలోగామదంబు

కార్యంబు గాదు." 54వ. 4అ.

ఇంత సునసరిగలి కల వేక్య పాత్ర ఇతరత్ర మృగ్యము. మంతనసేన సావినతంబు. మదురవాణి నాణీమదుర. వృత్తిమునుఖలే కాని, వృత్తినిమిథులు కాదు.

ప్రహ్వారాక్షసుడు కాంచనమాలిని చూచి, "తల్లి వలె దాఁచుఁ బుట్టివ చెల్లిలి వలె విన్నుఁ జూచి చిత్తము కడు రంజిల్లి" నమట (25. 4అ.) అపూర్వలాక్షణవిశేషముకాదు. అనర్థజ్ఞాపిజ్ఞలమాహాత్మ్యము.

"ఒదిగి పి తడిదీర బిందువులు తంసు

పోకి పంజన దగుచ్చు మానె మదిని
ప్రాణుల బుజింపె నాకుఁ గ్రోర్వంబు మాని
ప్రియును గదిరదు నీ దూపు రేఖ యాద. " 24వ. 4అ.

అని ముందే బ్రహ్మరాక్షసుని ఉపేక్షాతము. కాంచనమాలిని తడిచిర బిందువులకు
చూపు ప్రయాగమాఘస్నివము.

బ్రహ్మరాక్షసుడు కాంచనమాలిని పలుకరించిన విధము ప్రకటించితము కాదు.
"తులసింబు తడిచిరతోడలఁజ్ఞఁ గడుపచ్చి
కోకగా లోజిగి నొకరింబ
మీడి కుండలఁ బోలు పొలిండ్ల భరమున
నదిరు లేగి నుయోడుమండ
తోడవుగా నెలరు కీర్ణదుందుఱికిని
యదుంటు బిడ్డవు బిందు బుట్టెదడగ
నడుగుఁదముఖ కాంతి విడిచి పగడంపుఁ
జిగురుటాకుల మేలు చిందు సేతు
వెంచు వెళ్ళడమంది || వెలకు వచ్చి
తెనట నీ యుచ్చి యిచ్చోటి కేగి రిప్పడు
నాను మెయ్యది నిజముగా నాకుఁ రెలుపు
భీతపారంగళాబక్సితమయన" 21వ. 4అ.

తల్లి చెల్లి అమటకు ముందు తడిచిర లోజిగి వర్ణనము, భీతపారంగళక ప్రివశ
యన అను సంబుద్ధి సందర్భుల్ని లేనిది.

లోకదుని మోరతమృగకు పద్మకృష్ణపద్మకల్పనము (106-153వ. 2అ.) కాంచన
పార్వతితపస్సును, తెనాలి రామకృష్ణుని రాధాదేవి తపస్సును అనుసరించినది. మొత్తము
మీద రామేశ్వరమోహతప్తము కంటి జాచ్చాపీమోహతప్తము రసవత్సావ్యము.

సుఖాపితరత్నావళి : ఇది రత్నపారి సుఖాపితరత్నావళికి తెనుగుసేత. ఇంతకు
ముందు ఎలకాని బాలపద్మతి, పుష్పగిరి తిమ్మనల తెనుగుసేతలు ఎట్టివో పోరాదారణ
విధూరితములు. అనే శ్లోకములకు ఏనుగు లక్ష్మణకవి అంధ్రీకరణము లివి :

"బోర్లలో మత్సరగ్రస్తా ప్రభవః స్వయదూచితా
అలోహపాతా శ్చాన్యే జ్యేష్ఠే మగ్నే మలాచితమ్. " 2 శ్లో. పి. ౪.
"బోర్లలగు నాదు మత్సరగ్రస్తమతులు
ప్రబలగర్భదయాతురీ ద్రువు లెచ్చి
వితరమునల అలోహపాతములు గావ
టావమున జ్యేష్ఠమగ్ని సుఖాచితము." 2వ. పి. ౪.

ఇందు శ్లోకములోని అంశమును విడిచి పెట్టినది లేదు. లేని అంశమును తెచ్చి
పెట్టినది లేదు. మత్సరగ్రస్తమతులకు మత్సరపూర్వమతులనుట అర్థరస్యైత్రినిమిత్తము.
మత్సరగ్రస్తముల మత్సరపూర్వమతులే. స్వయదూచితమతులకు ప్రబలగర్భదయాతు
లనుట గణపంపాదనార్థము. నుగానంపాదనార్థము కూడ, మత్సరపూర్వమతులు
గర్భదూహితమాతులు కాదు. ప్రబలగర్భదయాతులే. ప్రబల అను విశేషణము, ఏ అను
ఉపసర్గ అర్థవంతములు. అంగమున అమటకు టావమున అమట అర్థరస్యైత్రి నిమిత్తము.

అంగమన అంతరంగముని అర్థము. భావముని తాత్పర్యము. అగతీకములైన అలలిత మారులు వివా అంధీకరణమిది అన్యాయాదిరిక్రము. అంతేకాదు క్లేశములోని జీవము పద్యమునందు ప్రస్థులుము.

“ఉద్వృత్తః ప్రవలర ఏష తస్యే వేలే వతే ధ్రువంతే
రాగదిప్తక మాధునిజన మెదం కుర్వన్య నామ వ్యరామ్
శిఖాగ్నాభరదక్షి కేన రితితా పుష్పాయురీ మధ్యయం
మధ్యస్థిత కరోతి తామరికం రోమావళి కేవ సా.” 15 శ్లో. శ్మశ.
గరువపుః జవ్యులుం రితికుగివ్యులుం నిల్వడ లేని కన్యమల్
మురియును వెళ్ళవారు జిగి మోచియుఁ రావముఁ జీయఁగా దుగన్
వృందలిఖితోరుభాగ్యలీనాం మనం దగి మధ్యపర్వతి
పరగిన రోమరాతయును బాఠక తాముఁ జీయ నాడుమే.” 15వ. శ్లో. శ.

ఇందును క్లేశములోని అంశమును విడిచిపెట్టివది లేదు. లేని అంశమును తెచ్చి పెట్టివది లేదు. ఉద్వృత్తమనరాము లేదుగాని, అద్వృత్తమనరాము కలదు. ఉద్వృత్త ప్రపములు గరువపుఃజవ్యులు. తరళవేదములు రితికుగివ్యులు. రెండురూపాలకు నిల్వడ లేని కన్యమలు. రాగదిప్తమైన ఉద్వృత్తమము మురియును వెళ్ళవారు జిగి మోచి. పుష్పాయురీతిశిఖాగ్నాభరదంక్తి వృందలిఖితోరుభాగ్యలీనాం మధ్యస్థితమావళి. మధ్యపర్వతి పరగిన రోమరాత. క్లేశమునందు మొదట వ్యధ అని, తర్వాత తాపము అని కలదు. వ్యధ అన తాపమే. పద్యమునందు తాపకల్పము పునరుక్తమైనను, అర్థము అన్వేషితము. క్లేశమునందు క్లేశగుణము కలదు. పద్యమునందు ప్రసాదగుణము కలదు. అది గాఢీతి. ఇది వైదగ్ధీరీతి. ఏడుమును శృంగారము, వైదగ్ధీరీతియు శృంగార రసాచితము. క్లేశములోని జీవము శీఘ్రము. పద్యములోని జీవము సామన్యము. అంధీకరణమిది కూడ అన్యాయాదిరిక్రమే.

“కిం కన్యా కందరీర్థ్య ప్రళయముచగతా విష్ణు రా వా గిరిర్థ్య
ప్రద్యస్తా వా తమర్థ్య నిదాపలభ్యో వల్లరివ్యశ్చ శాఖా
విక్షప్త యున్నానా ప్రనిరమనతప్రకరూపాం భవానాం
దుఃఖాప్త స్వల్పనిత్యుయవనవశావప్తిత్రురాలాని.” 25 శ్లో. వై. శ.
“ఇం గందంబులు మూంమలో మడిసిన? యశ్చింకె? కొండండ్
పలముల్ వారలు వృక్షశాఖలమీదం బాడయ్యెన్ చూడఁ గే
పలదుఃఖాప్తమిత్థాగర్వచమన్యచంద్రిత్రురాలాని

శృంధాపాపముం యిఁ జాచెదకు భ్రాంతివర్షయ్యులై యాచకుల్.” 25వ. వై. శ.

ఇందు పూర్వార్థములోని అంశమును విడిచిపెట్టివది లేదు. లేని అంశమును తెచ్చిపెట్టివది లేదు. ఉద్వృత్తములోని అంశమును విడిచిపెట్టివది కలదు. లేని అంశమును తెచ్చిపెట్టివది కలదు. ఏ మోతము వినయును లేని శబ్దంని మూలము. ఇటులైన రాజుని తెనుగుసేత. వినయరాహిత్యము విడిచిపెట్టివది. రాజుదైవము తెచ్చిపెట్టివది. మచ్చింది బాంబువచ్చి తెనుగుసేత. ఏడుపుతో కొంచెము గడించి, మిక్కిలి గర్వించువారు రాజులు, మచ్చింది మోతమే కాదు. ఎవరైనను శాపమృతము. ఇలదూపాస్యము లమల కంబి. ఇలకొపాస్యము లమల కొంత వయము. యాచకులకు భ్రాంతివర్షయ్యులు

తచ్చిపెట్టినది. అయినను మఱి అర్థమంతము. కీస వెలికిగి లక్ష్యణకవి తెనుగనీత అమృవాతిరిక్తము. బాలనరవృత్తి పద్యము బలవరాకృష్టము. లక్ష్యణకవి పద్యము పదాబిద్రము. సతీపము.

“పెందిరైయ్ మరాల్వయ్యయే క్షమా
పదమ వాక్యలుతా యురి పెక్కుః
యెనని రాదరితి ర్థమం శ్రుతా

ధక్కునీద్ర మదం హ మహాశ్యావాన్. ” 52వ. పి. క

“అనలందు రైర్లగుణ మందితంపరలందుఁ దాల్చియున్
టాపపభాంతరాళమునఁ బుష్పలవాక్కుతురయ్ మాళి బా
పాదలుశక్తియన్ యెమునం దనరక్షియను పద్యమందు వాం
రాదివృత్తియన్ ధక్కునీద్రగుణంబులు పెక్కువాళిన్. ” 52వ. పి. క.

పద్యమునందు “ధక్కుగుణము” అను పాఠము కవిపాఠము కారు. ధైర్యమే గుణము. దీరగుణము ధైర్యము మఱి గుణము వ్యర్థము. అంతేకాదు. “ధక్కునీద్రగుణం బులు” అను పట్టికయందు గుణావళిశయ పునరుక్తిలేవదు. “అనలందు రైర్లము సమందితంపరలందుఁ దాల్చియున్” అను పాఠమే కవిపాఠమగును. ప్రాదియలిని అతంధయలిగి బాసించి పెరిష్కరించివది ముగితిపాతము.

ఇందు శ్లోకములోని అంశమును విడిచిపెట్టినది లేదు. లేని అంశమును తెచ్చి పెట్టినది లేదు. అర్థురయ్యనునకు సమందితంపరలందు అనుగుణము. పదస్మృతకు టాపపభాంతరాళమునుట ప్రాసవిమిత్తము మాత్రమేగాక సృష్టిప్రతిపత్తికి పాదకము. వాక్కులుత్పమునకు పుష్పలవాక్కుతురయ్యము అక్షరపైఠ్ఠివిమిత్తము మాత్రమేగాక అర్థప్రకర్యమునకు అనుగుణము. వాక్కులుత్పము కంటి వాక్కుతురయ్యము ప్రధానము. విక్రమమునకు బాదాటలుశక్తి ప్రాసవిమిత్తము మాత్రమేగాక విక్రమమన బాదాటలు శక్తియే. శ్రుతివ్యవసమునకు విధానావాచారివృత్తి ప్రాసవిమిత్తము మాత్రమేగాక విద్యుత్పాద్యమునకు వివిధాగము. అంధ్రీకరణమిది అమృవాతిరిక్తము.

“భ్రహ్మ యేన కులాంప స్థయమితో భ్రహ్మశ్రుత్వాలోకే
పన్నర్జిత దశావతారకావశే క్షిప్త మదాబ్జునీ
కుర్తయేన కపాలపాణిపుటకే బిక్షులవం సేవతే
మోక్షో భ్రామ్యతి పితృమేవ గదే రిష్టా వమః కర్మణి. ” 92శ్లో. పి. క.
“వలన కులాంప లోగి నవినధైర్యవాంఛమునందు దేవదే
వీనిన దశావతారవపస్థితుఁడయ్య మురారి దేవదే
విలంప గపాలహస్తఁడయ్య బిక్షుకుఁ డయ్యఁ బురారి దేవదే
నల రు దేవదే రియగు నా సువకర్మము పంధ్యమే కదా” 92 వ.పి.క.

ఇందు శ్లోకములోని అంశమును విడిచిపెట్టినది లేదు. లేని అంశమును తెచ్చి పెట్టినది లేదు. శ్లోకానుపరణము లేదుగాని, ఆధ్వానుపరణము కలదు. “కపాల హస్తః డయి” అనువిద “కపాలపాణియయి” అనిన శ్లోకానుపరణము కంటి వచ్చును గాని సడక కుంటువడును. పద్యమునకు సడక ప్రాణము.

తెనుగు మడికారమును, తెనుగు కాకుపును పాఠించుట వలన లక్ష్యణకవి పద్యములు లభ్యపారి శ్లోకమొలను మఱిపించువంత శక్తిమంతులులు.

"రత్నై ర్మహాశ్చే మ్మయమ ధృ దేవా
న తేజో భీమవిమా భీతమ
సురాం ఏవా న ప్రయతమ ద్విరామం
న నిశ్చితార్థా ద్విరమప్తి రీరా:-" 71 శ్లో.పి.శ.
"తవివేతే వేల్పు బురదీ రత్నములచేత
వెలరేదే హారకాలనిమముచేత
విడిచేదే యుక్త మమృతంబు పారమ రముక
చిశ్చితార్థంబు వదలదు నిష్ఠానామతంబు." 71 పి.పి.శ.
ఇది శ్లోము కంటి శక్తిమంతము.

ఇట్లు అమృతవాతరీక్ష్మమన, నిసిగ్ధరమణీయమైన అమృతంత్రాంత్రికరణపద్ధతి
వీరికథకము నందు మాత్రమేగాక, శృంగారశతకమునందును అపీఠారాద్రతమగుట
అవస్యసామాన్యము. అత్యంతరీమాన్యము.

"ద్రష్టవ్యమ కి ముత్యమం? మృగదృశః ప్రేమద్రవ్యం ముఖం
ప్రసాదవృష్టి కిం? తరాస్యపమః శ్రవ్యమ కిం? తద్భుజః
కిం పార్శ్వమి? తదృష్టానందమః స్పృశ్యమ కిం? తద్భుజః
ద్యౌయం కిం నవయావే నవ్యాద్యైః సదృశ తద్విభ్రమః:-" 7 శ్లో.శృం.శ.

"మోడంగిఁడని నెవ్వఁడెందు మనమెట్టి?
యల లేక తగు వెలందుల మొగంబు
వలపు నైకానడగు వానిలో నెవ్వరీ?
మగువల వదవృత్తామాయతంబు
వీనల కింపైన వానియందెవ్వరీ?
కోమలాంగుల ముద్దు గులుకు వెలుకు
తమపు సోకిన ముఖం బొనరించు నెవ్వరీ?
మెలఁతల సాబునైన మేమఁడీవ
యనియెదుర మెట్టి? కాంతారామృతంబు
వలసఱులకుఁ జీంతించు జాబు నెట్టి?
పువ్వుఁదోడల వెలచేచి జన్మనంబు
వెయ్యు నెట్టిఁ బడఁతుల పెల్లమములు. " 7 పి.శృం.శ.

శార్దూలవృక్షము పీనవర్షవృష్టమ తెలుగునీత మూలనిరీయుమే. వైరాగ్యశతకము
నందు క్వాచిత్కముగ సంక్షిప్తరణము కలదు.
"హతధ్వజ్వి భజన్య కంఠదురుల మల్కాశ్శరే హవ్యతూ
ర్వోగమ పృథ్వియతవ పైత వశే కా నిస్సృగోశామనీ
పర్వమృతవలాశుప్తతూటా పాత్రీ పవిత్రీకృత్తి
ర్భిక్షావస్తరీతు సంధితి యథం పత్తితి మిహామరా" 93 శ్లో.పి.శ.

"అమృత్ లక్ష్మీ నమస్కా
రమ్ములు గానించి నిష్కృః శ్రాంతిచెద నా
నెమ్మనీలో నిర్వాణ
నెమ్మన వేలుకోమ ముఖ్య పల మరీయకరా." ■■ శ్లో.పి.శ.
శ్లోకమునందు భిక్షావనము ముఖ్యపలము. పర్యవసనందు పర్వోనిచ్చి ముఖ్య

పలము, భౌగైముఖ్యము మహామము, తిక్షణునము వాయువైద్రాయమునకు చెందిన తర్కనానికి విద్యుత్తదర్శము, బ్రాహ్మణవైద్రాయమునకు చెందిన లక్ష్యణకనికి విరుద్ధదర్శము, కనుక సంక్లిష్టకరణము. "ముఖ్యుల మరుయకరా" అని మారల.

(ఏము క్లృతములోని "పద్యముఖ్యులవరాశుఃప్రభుభాషాత్" సమానము శ్రీహరుని పూర్వకవితార్యదానదర్శనము)

ఏమగు లక్ష్యణకవి మలాపితరత్నావళి మలాపిత - రత్నావళియే.

రామవిలాసము : ఇది వాల్మీకి రామాయణములోని భాగకాండమునందలి కథకు ప్రసంగీకరణము. ఆయులరాశి రామాయణము రామాయణమునకు అనుకరణమును కలదు. రామాయణమునందు రామాయణము రాశియు, రామవిలాసమునందు క్షీణయుగము బ్రాహ్మము. ఆయోగ్యనగరదర్శనము, దశరథరాజనదర్శనము, వనంశర్క నర్శనము, దశరథరంపతుల మనవిర, జలవిహారముల వర్ణనము ప్రథమాశ్వాసము, పుత్రకాపిష్ఠి, దేవతల విష్ణునందర్శనము, రామావతారము, బాల్యవర్ణనము ద్వీతీయా శ్వాసము. విశ్వమిత్రాగమనము, రామలక్ష్మణానయనము, బలాతిలంపరత్నావళిపదేకము, రాజకవర, మరీచనముద్రుతవము, అహల్యాశాప విమోచనము, మితిలానగరప్రదేశము, శివదమర్శనము తృతీయాశ్వాసము. వీరవిరహము, శీతలోపనారములు, వీరారామ శిల్పాణము చతుర్థాశ్వాసము. పరశురామగర్భధంగము, పాశీతనగరప్రదేశము, వీరారామ ౩ వనదవకేలివిహారము పంచమాశ్వాసము. ఇది రామవిలాసకావ్యము.

రాముని బాల్యవర్ణనమునందు జానపదగీయధులభావము కలదు.

"రావీ పాండుగః జందమామ యిలకున్ రామయ్యతో నాడె
 పోవే కొండకు మంచి తియ్యని పలంబుల్ దేవలు వోరేదే
 భోదే రామపు పాత్రునం గుడుచే తేజంబుతో నంచు నీ
 కేస వైష్ణవలతోన నొక్క చెలి యుడించున్ గుమార్తెంచున్ " ౩1వ

దశరథవందములు వీరమంత్రాగమలు. వేదశాస్త్రసారాశీరిదామరీభాతలు మూతమే కాదు, చతుష్టయకరణ, వివిధాయుధవేషములు, గతుల, కస్తైరం, మొవల, నలుకుల, విహ్లాణముల, రంధర పరిజ్ఞానము కలవారు. (83-84వై.) అంతేకాదు, ఆయుధసాధన-రంగస్తానములందు బీలాపూజలు చేసి, వ్యాధూపములు, యోగాభ్యాసములు, భాణ ప్రయోగములు, పూసారవలు మొదలైనవి చేయువారు కూడ. (84-85వై.) ఇవియున్న సమకాలీనమనారములు. విజ్ఞానసర్వస్వప్రాచయములు. ఆయులరాశి వారాయణా మాత్యుని పాంచసంకలితీని విజ్ఞానసర్వస్వప్రాచయరవము మార్గదర్శకము.

రాముడు తిప్పని విజ్ఞాన, విజ్ఞుల యీ వచ్చిన వరికత్తెలు పితకు రాముని గుణ గణములు వివరితురు. అవి విచ్చి పిత "మీనకేసనిశాతమాతసాయక పంపాతపిత జాతయతవాపరిదూతప్రదూతచేతవాప్యత్రిమై చింతచేత మన" నట! (104వై.) అంతేకాదు.

" వారము భారమయ్య వలయునైనము ద్విగతాపి మార్కీకా
 వారము కంజానతుల వైఖరి బాని పితరవిందరి

కారము పేయవచ్చు ముఖాంతవిశేషము నమ్ముతాంగనా
కారముల్లగఁ గాంచయును గావకయున్న పాపంగి బోటికిన్ - 104పు.

ఇంకను ఏరహితమును వెల్పాంధీంచును. చెలికత్తెలు శీతలోపహరములు చేయుదురు. అయినను పెత్తన పెత్త కత్తెలతోను అయినది. చిలుక పలుకలు ములుకులునునవి. క్రొత్తముక్తియొప్పులిట్లులు సుపుష్పలాసలు అయినవి. (105పు.) సీత చంద్రోపాలంభము, మన్మథోపాలంభము, మారణోపాలంభము నీయును. (106-107పు.) కోకిల పంచమస్వరము కట్టస్వరమై పాముమీద పడి హాహుయోధిని మునుగును. చెలికత్తెలు మఱుల శీతలోపహరములు చేయుదురు. (107పు.) చెలికత్తెల కలకలమునకు జనక మహారాజు పట్టిసమీక్షముగ పరుగెత్తుకొని వచ్చి ఏమి కోరావలమని అడిగిన, చెలికత్తెలు చెప్పిన విషయమిది :

"అతముజ్వరాకురుకు దర
శీతమోజుఁ అలువనములు వెఱపితి మిద మో
శ్రీతయువతివదిరంబు

మృగము యౌషధముమీద వ్రన విమరూ " 107పు.

విన్న అవకుతు "పల్లి విహారం బగు" నని ప్రకటించును. ప్రకటించక పోయినను "పల్లి విహార" మే. శీవరమర్చంగము తప్పిమిత్తమే. అయినను సీతకు అతముజ్వరము! విహారోత్సంధ కలుగు నమయమునందు ఏరహితోత్సంధ పందర్శనచితము కారు. అంతేకాదు. సీత పరముగ పాత్రోచితము కారు.

రాముని గర్హారామములలో చిప్పియున్నదిగ వర్ణనమిది :

"వలుగడ దానికి తలుగు పూత పసిడి
వమల గందంపైఁ గంటములఁ బింది
యగిరుదూలము లుంచి నావలించి మరదలు
నదరంపైగది పొంపు గదుల గదవి
విష్ణు ముగ్ధివ వట్టి శ్రీశ్రీ యౌరమున
జ్ఞురంపై చోరంగు గల యదుంగు
నెల్లగల్గెల తోరణముల దండగ మెందు
బొందుమట్టియ పూస్తెదండ కదలు
ముమ్ము ముమ్మన నలు దాని గ్రుమ్మరించు
గోవలు ముఱులున్నునరలేలు గుమ్మరిల్లు
చివురు పస్తూరు తిహానీలు చిలుక దాలు
పచ్చ జుట్టిలు సేవించి పొమ్మ రాలు " 127పు.

ఇందు జుట్టిలు, తిహానీలు కంపు చుకొలములలోని జుట్టిలు, తిహానీలు కలకాలమునందు చేయుట ఎటువంటిదో, శ్రీరామునికావ్యంక్షణములు రామకథాసారమునందు రంగదించుట అటువంటిదే.

రామవిలాపమునందు పూర్వకవిశాచర్మణమును కలదు. సోతవ(?!-) వీరభద్ర విశాయములలోని వర్ణనమిది :

"భూకాంత తేరును బూప్తల తేరును

విష్ణుమధులును వీరభటులు
 కవకారము నిల్లు కడు తియ్యవగు నిల్లు
 మేటి వందెదగ మామందగ
 బహుమంత్రులైన పన్నె వాఱులు
 పెక్కు రలల వారి భృగవారి
 వణమొగంబుల యంత నవనందుడు యంత
 పురుషోత్తముం డమ్ము పూవుటమ్ము
 పిలయు రీయులుగలు వెలిగించు కష్టము
 తమ్మికండ్లు త్రవ్వెత్తకోటి
 గురి పెట్టవలెను గురి యంతవీకి నీకు
 నేమి చెప్పవచ్చు నంత కంత " 81వ, 2వ, 3, 4.

ఇది రతిదేవి-పరమేశ్వరుని మారికి రంధ్రయోత్రకు బయలుదేరిన మన్మథునికి
 వారి తారతమ్యము పమగ్రముగ తెలిపినది. దీనికి సారోహణము రామచిలామమునందు
 ఖట్టు కలదు.

"మరగిరి నిల్లు శండునకు సోపము రానము నీకుఁ బచ్చగి
 వైరుఁడు గుణులు రూఢుడికి పుట్టరమోక సారి నీకు శ్రీ
 పారి శర మిందుశీఠున కల్లము లానము నీకు మన్మథా
 పరునకు నీకు సామ్యమగువా తగువా బంబర్చిరదమర్ " 106వ.

ఇది నీత మన్మథోపాలనము, వీరభద్రవిజయములోని తారతమ్యప్రపంచము
 కలాప్రయోజనాత్మకము. రామచిలామములోని తారతమ్యప్రపంచము కలాప్రయోజ
 నాత్మకము కాదు. కేవలము పూర్వకవిలాపరసము.

రామేశ్వరహాత్యములోని పురుష్కమునందలి పూలతోట చాటుకావ్యము, పూర్వ
 దాహితము, రామచిలామములోని రాముని గృహరామవర్ణనమునందలి పారిజాతము
 చాటుకావ్యము.

"ప్రజమంః బోర్చి పెమ్మరద్యమం వలరి
 భ్రమరలంపితవృక్షంపరం బోతరి
 యుతుంపుడుకలికామంజారతంః డవరి
 చాటుకృతి రీతి నవపారిజాత సుమరు. " 127వ.

భర్తృహరి సులాపితరత్నావళిని అమావాతిరిక్షముగ, అవన్యాద్యశముగ,
 పరమప్రామాణికముగ, అన్యతంత్రాంధ్రీకరణపద్ధతిని అర్చియింపగ అంధ్రీకరించిన
 ఏమగు లక్ష్యగాకని రామచిలామము శ్రీరాముగలక్షణలక్షితమగుట దితము. ఇతని కృతు
 లన్నిట సులాపితరత్నావళియే రట్టికీరటము.

పిండిప్రోలు లక్ష్యణకవి

ఇతని కృతులు 1. శుంకేశ్వరచరితము. మేడు కావరాడు. 2. లంకావిజయము. రావణదమ్మాయము అని నామంతరము. గోపాలవిశి అంకితము. దైవాంకితము. ఇది "కల్పవృక్షములు 4898 శాలివాహనశకాబ్దములు 1716 ఇంగ్లీషు పంచత్యరములు 1897 ఫెబ్ర 1202 నగు పింగళనామపంచత్యరశ్రావణమాసములో రచియించినద్యోగించి" నట్లు (50వచ. పీ.) తెలుపుట విశేషము. ఇందు ఇంగ్లీషు పంచత్యరమును తెలుపుట ఇతోధికవిశేషము. కాలాబ్ధి లంకావిజయము లేక రావణదమ్మాయము రచనాకాలము 1797 వ పంచత్యరము.

లంకావిజయము దృష్ట్యాకావ్యము. అయినను ఒక ప్రత్యేకత కలదు. ఇది రెండు పురాణగాతల యుగళగానము కాదు. ఒక పురాణగాత, తన స్వయంగా మేలించిన అపూర్వమైన దృష్ట్యాకావ్యము. స్వయంగా కూడ శృంగారగాత, సైరంగ్యభోగ కాదు. శీవీతకత, శీవనవ్యత. స్వయంసమ్య అయినను పాఠ్యమునవ్య. దూమి సమవ్య. కలలో కవినించిన తండ్రి అనలేని కావ్యరచనము.

అనిష్టం బచ్చ యూర మండెడు రావు
బుచ్చయ్య నరసాపుత్రుడు
దమ్మపూలవ రత్నరాజుండ
విరుపేళ్ళ లోడుత మెలగు తెలుసు
యరయ లిడయ్య జగ్గయ్య తమ్మయ్య భా
నయ్య ల ప్పెలుగులి ఇగతాండు
పూర్ణాద్రిపంచత్రి పానగు మతాదు మన
కుయ్యెరు ప్రీతితో గుత్త పేసి
వీరు లంకమావ్యము బల్లివి పాలియించె
గానఁ దల్లాప్త కై రాముకథయును మన
కథయు జత గాఁగ వర్ణంబు పుటవతీని
కృతి రచించి గోపాలువ కిమ్మ తనయ. " 53వ. పీ.

ఇట్టి రూపర్యాకవగాలు ఇప్పటికీ కలవు. ఎప్పటికీని ఉండును కావ్యరచనము పరిష్కారహారము కాదు గాని, కవి చేయఁగలిగినది కావ్యరచనమే.

ఇది రెండు అశ్వాసముల కావ్యము. రెండు అశ్వాసములందును రామకథ, స్వయంకథ కలవు. ప్రథమాశ్వాసములోని స్వయంకథ కుటుంబరక్ష. ద్వితీయాశ్వాసము లోని స్వయంకథ ప్రరాష్ట్రమైన లంకమావ్యము నరిత్ర. లక్ష్యణకవి లంకమావ్యమును అధికారణము కల దమ్మపూ ఆపహరించును. లక్ష్యణకవి ఎన్ని విధముల బ్రతిమాలినను తిరస్కరించును. అతని తమ్ములు, కుమారులు తగదన చెప్పిన వారిపై కోపించును. నయరయముల అడిగి విలుదైన లక్ష్యణకవి భగవంతుని మీద భావము చెలి, దమ్మపూ మీద తిట్టుకవిత్వము ప్రారంభము చేయును. ప్రజాపామలొలి లభించును. దమ్మపూకు ఆప్రతిష్ఠ పెద్దించును. దమ్మపూ పెద్ద భార్య కూడ దమ్మపూకు గట్టి హితతోర చేయును. అయినను దమ్మపూ లెక్క పెడుదు. భగవదమ్మపూము, తిట్టుకవిత్వము ప్రభావము

వలన దమ్మపై బేరులులున్నవని పన్నుగిల్లును. పన్నుదగ్గరను. బంధువ్యయం లక్షణకవికి ప్రాప్తిండును. కావ్యమునందు తిట్టుకవిత్వము లేకపోవుట విశేషము. అది లక్షణకవి లేచి చిత్తద్రవ్యికి విదర్శనము.

ఇందు రామకవి స్వయంకథం వదలిన క్షేపకంబి, పంపొక్కాంధ్రకవైం మూలకమైన క్షేప చమత్కారణకము. ఎంత ప్రాతేయవడినను మాటాడవి దర్శనాన్నిక లక్షణకవి తన హిమగ్ధమును ప్రకటించిన పందర్శనములోని వద్యములివి :

“నెరు మర్యాద్యులం వెలంగునకు బద్ధుఁ

డగును వాసుకానమఁడైన నమ్ము

వలయుమట్టివగ్గనరులంబులకు బద్ధుఁ

డగును శ్రీమహానమరేరుఁడైన విజయు. ” 59వ. 2అ.

“నా వాక్కుల ద్వవికీ బ్రహ్మ బద్ధుడగును. బాగుములకుశ్రీమహావిష్ణుపై బద్ధుడగును.” అని రామకవి సీతతో అప్పట్లు రామకథావరము. “నా తెలుగు కవితావాక్కులకు నన్నయభట్టు బద్ధుడగును. పంపొక్కకవితావాక్కులకు రోదకవి బద్ధుడగును అని లక్షణకవి దమ్మపైతో అప్పట్లు స్వయంకథావరము.

“తెలియ విను రామకవ్య

దులు మారకవిప్రముఖాప్యకుఁడతిలాపం

తులు భీమశ్రీవాతులు

వెలయుగ నా కరణి దిట్టలే రూడమతిన్. ” 61వ. 2అ.

“సీతా పితృదేవతలు (కవ్యమును తినువారు). మారుగ్గుడు, కిక్కురు, శివుడు, విష్ణుపై నా వలె దిట్టలు కారు. ” అని సీతతో రామకవి అప్పట్లు రామకథావరము. “తురగా రామకవి, అదేదము మారన, వేములవాడ భీమన, శ్రీవాతుడు మొదలైన కవులు నా వలె దిట్టలేరు. ” అని దమ్మపైతో లక్షణకవి అప్పట్లు స్వయంకథావరము.

వేములవాడ భీమన, తురగా రామకవి, అదేదము మారన తిట్టుకవులుగ మధ్ర సిద్ధులు. శ్రీవాతుడు కారు. ఒకటి రెండు రాలునైనను బట్టి తుల్యము.

దమ్మపై తమ్ముడు భద్రయ్య అప్పుకు హితబోధ చేసిన పందర్శనములోని వద్యములు :

“అలి భూతలంబునం వెలుగుల రా జాలం

వత్సమాశ్వా ధైవిద్రి పఠలేడు సత్త

బుండు వాగుశాపమందు తిమ్మఁ డొకఁడు దూ

ర్దలి రామలింగపండ్లాడైతియెడు

బుడమెరుగ్ బాష్పరహితన లాదిక

వనరారులు మఱియు ననువహన

కృతి రామలింగుండు శ్రీవాతుఁడుగణింపఁ

డద్యముగ్ తదదికుగ్ దరణి లేడు

కళం పోముండు పెద్దవ్వి కరణి వెలయు

నుండు రెండవ పీఠఁ డమోచమతి ని

రూపణము పేయఁ గుండలింగుండు నమ్ము

లక్ష్యలాభ్యుండు గావఁ బలంబు విడుము. ” 209వ. 2అ.

“కాంచనంతుడు బ్రహ్మాంశంబుతాతుడు, హనుమంతుడు శివాంశంబుతాతుడు, (రాముని వివాహైన అంగుళీమణము చేత ప్రసిద్ధుడు కూడ.) హర్యన్పుత్రుడైన ముగ్ధుడు, వలదు మొదలైన నానరులు దేవతాంశంబుతాతులు. వాటిలేని రామత్వముడు సాక్షాత్తు శ్రీమహావిష్ణువు. రెండవ పేరుడైన లక్ష్మణుడు శోడశకలాపరిపూర్ణుడైన చంద్రుడు. అదోహువు అనారాము. పెద్దవా రాముని వంటి వాడు. కాబట్టి పెట్టుదల పెడరెట్టుము “ అని విలేపణుడు రావణునితో అన్నట్లు రామకథారచయి. “రామన్మ పుత్రుడు లక్ష్మణకవి - మన్మథు, నందిరిప్పన. దయాబి, తెనాలిరామలింగము, హరిశ్చ, బాన్సురుడు, హేతవ, అయ్యలరాజా రామలిరుడు, శ్రీవాతుడు, నాచవహేమనాతుడు, అద్దినాని పెద్దన, పిల్లల ముట్టి పినపీఠన, తిక్కన వంటి మహాకవి, కాబట్టి పెట్టుదల వదలిపెట్టుము ” అని తీర్థయ్య దమ్మన్నతో అన్నట్లు స్వయంకథారచయి.

“కాణవి భావిన్ మనమబంధుని నా భవదూతి పెద్దగి

ర్యాణవదంబులం గెదిన నాఁక దదమగ్గుల పెండుమే కదా

క్రొసేని నారకన్తు మతిమార్జ్ఞాః డూరణవిద్య విష్ణు ని

ప్రేక్షణునిఁ జేయు నాఁక డరయం బురుషోత్తముఁడొ శతంబువన్. ” 115వ, 2a.

“కాణామరుని, కాంతియందు మోటుని వంటి వానిని (?), ముప్పడైన మంచి బంధువు కల వానిని (పుత్రామరుని?) శివుని వలన విభవము పొందిన వానిని, (దస్తామి రుని?) సుమన్తవేతల పెదపులు ఆక్రమించిన వారిని (హరణ్యాక్షహరణ్య కశిపులను?) తరితరరాక్షసులను విందుము కదా! వారి కంటి పిచ్చి రంగవిద్యయందు మాశ్చర్యబుద్ధివా? - రాముడు విష్ణుడైన కారణమున విష్ణు విగతప్రాణుని చేయును. ” అని విలేపణుడు రావణునితో అన్నట్లు రామకథారచయి. “ బట్టలాణుని, భారవిని, ముప్పడైన ములందుని, భవదూతిని, పెద్దగిర్యాణకర్ణజ్ఞులైన తరితరసంస్కృతకపులను విందుము కదా! వారి కంటిను మాశ్చర్యబుద్ధి అయిన లక్ష్మణకవి పురుషక్షేపజైన కారణమున విష్ణు విగతప్రాణుని చేయును ” అని తీర్థయ్య దమ్మన్నతో అన్నట్లు స్వయంకథారచయి.

“ చేయును జెప్పేమిటికి విన్నోక నాళ్ళము పిచ్చి క్రొత్తగా

నామన కాలిరామఁడవు నౌటల రో నమహానయింద కా

రియుతు శ్రీతహావనికిఁ చెల్లి వాంగదవని నిత్యదూ

త్యామురుదారకీర్తి లలరారగి మందువు లోగింపదన్. ” 116వ, 2a.

“పెళ్ళి, మాట లేం? ఒక్క మాట వినుము. క్రొత్తగా రాముని సారవేదముడవగుటకు మనస్సులో సంకల్పము చెందకు. ఆ దీశాలి భార్యను అయినట తెలిపి తెచ్చుకొని ఇచ్చినవో నిత్యదైవము, అయుర్దాయము, సునకీర్తి కలిగి దోహద్యములతో తులఁదూ గురువు ” అని విలేపణుడు రావణునితో అన్నట్లు రామకథారచయి. “ పెళ్ళి, మాట లేం? ఒక్క మాట వినుము. లక్ష్మణకవి అభినవకాలిదాసు అగును. అందుకు మనస్సులో సంకల్పము చెందకు, ఆ దీశాలి లంకమాన్యమును అభినకి తెలిపి తెచ్చుకొని ఇచ్చినవో - నిత్యదైవము, అయుర్దాయము, సునకీర్తి కలిగి దోహద్యములతో తులఁదూగురువు ” అని తీర్థయ్య దమ్మన్నతో అన్నట్లు స్వయంకథారచయి.

ఇట తీర్థయ్య విలేపణుడు. దమ్మన్న రావణాసురుడు. ఇక లక్ష్మణకవి తిట్టుకవి త్వము ప్రచారమునకు అడ్డతిప్పపాలైన దమ్మన్నకు ఆతని పెద్ద భార్య సునీతి మంద

లింగిన పందర్బుముతోపె పర్వము :

"పెక్కుపైఁ బాదశీలు వకు వీకుఁ గల్గితము నొక వాళ్ళలో
బొక్కుచుమందు నా కదయఁ బుణ్యపతిత్వము లేదు లేరిఁజన్
దిక్కుదుయో యవంగ గురుదివ్యకళాంపితఁ డొను దాతఁ డెం
పెక్కిన లక్ష్మణాగ్రజుని కింపగు జ్ఞానము నీ వానంగమిన్. " 200వ. 2అ.

"అయ్యయో! మనస్సుడుని తండ్రి పెద్దపు యొక్క దివ్యకళాంపిత డగుచు మించిన రామునికి సీతను నీవు ఒనగక బొమ్మల వలన నాకు పుణ్యపతిత్వము లేదు. ఇక దిక్కుమ లేదు. " అని మందోదరి రావణునితో అప్పట్లు రామకథాచరణము. "తిక్కనయో! అన గురు దివ్యకళాంపిత డగుచు మించిన లక్ష్మణుణ్ణికి లంకామాచార్యము నీవు ఒనగక బొమ్మల వలన నాకు పుణ్యపతిత్వము లేదుగాక లేదు " అని సునీతి దమ్మప్పైతో అప్పట్లు స్వయంకథాచరణము.

ఇట సునీతి మందోదరి కంటి మాననీయ.

ఇట్లు సంస్కృతాంధకపులమ కథాభాగమున సంప్రసరింపట కావ్యసాధారణము కాదు. పురాణకథను సాంఘికకథను జోడించుట ద్వర్ణికావ్యసాధారణము కాదు. స్వయంకథ అయినను సాంఘికకథను పురాణకథను మేళపించిన లంకావిజయము లేక రావణదహ్మియును అపూర్వమైన ద్వర్ణికావ్యము.

వరసన్న చిన్నయసూరి

ఇతని జీవితకాలము¹⁾ 1806 - 1862 కృతులు 1. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము, (1842) 2. శబ్దలక్ష్మణవంధాను. (1853) 3. వీతిచంద్రిక (1853) 4. బాలవ్యాకరణము (1856) 5. హిందూధర్మశాస్త్రవంధాను - పంచముక్తరచ (1858) 6. వీతిచంద్రికాను - బాలతములోని నీతిపద్యముల సంకలనము (1870) 7. విలక్తిబోధిని (1870) 8. అక్షరగుచ్ఛము (1886) 9. ఆంధ్రశబ్దశాసనము (1931) 10. పద్మాంధ్రవ్యాకరణము (1931) (కుండలీకరణములలోని సంఖ్యలు ముద్రణవంతర్భువములు) 11. విమంతువు అనుగ్రీతము. సూర్యరాయాంధ్రవిమంతువువందు నిశ్చిత్తము. చి. వి అని శిరార్ధాత్ము. 12. విశ్వవిమంతులేక (అనుపల్లము) 13. ఆంధ్రశబ్దనిలఠామణీవ్యాఖ్య (అనుపల్లము.) ఇందు వీతిచంద్రిక వనవకావ్యము. మూలము పంచతంత్రహితోపదేశములు.

“వరసంగ: తంతతంత్రహితోపదేశ
మూలము బలికించి వానిలో వలయు వంశ
ములను గొని కొంత యుద్ధిపంబుగను గూర్చి
కృతి యివ్వెంద వీతిచంద్రిక యనంగ - 5వ. పీ. చం.

ఇందు పంచతంత్రహితోపదేశములను వలికించి, వలయు వంశములు గైకొని, కొంత అభినవముగ కూర్చినట్లు కందు. కనుక వృతంత్రాంధ్రీకరణము. ఇది రచించుటకు ఇతనికి రెండు ఆశయములు కలవు. 1. బాలురకు బాషాభ్యాసము 2. బాలురకు వీతికుశలత్వము.

“తుదముట్లగ వీ కల్పము
పదిలముగా అదివివట్టి బాలుర కోరిం
బోదలును బాషాభ్యాసము
కుదురుం గొడలేక వీతికుశలత్వమున్. ” 6వ. పీ. చం.

ఇందు వీతిచంద్రిక కల్పము అని ఇదవివట్టముగ కందు. కల్పమన కావ్యము. “బాలుర కోరిం బోదలును బాషాభ్యాసము ” అనగా బాలురకు క్రమముగ బాషాభ్యాసము కలుగునని అర్థము. కాబట్టి బాలురకు క్రమముగా బాషాభ్యాసము కలిగించు విధానము వీతిచంద్రిక రచనాప్రణాళిలోని విశేషము. అంతేకాదు. బాలవ్యాకరణమువందు ఇట్లు కందు²⁾.

“అ (పూర్వ) లక్ష్యగ్రంథములు చదువువారికి నిర్బంధేహముగా
వచనరచన పేయ కొంతము నిరకాలము బహులక్ష్యములందుఁ బరి
క్రమము చేయక కావరదు. కాబట్టి యిట్టి కొంత
వారింపఁబూని పెక్కు లక్ష్యములు పలుమాఱు సాధనముగాఁ బలికి
రించి రచనాప్రణాళిక నిర్ణయించుకొని నా నేర్పుకొనినది సంస్కృత
భాషలో మూలగ్రంథముకలి రచించితిని ఆగ్రంథము బాలురకు
సుసాధము గాకుండుటవలన దానియందలి మూత్రములు కొద్ది
తెనిగించి ద్రుక్పత్రగ్రంథరూపముగా రచించినాఁడ. ”

ఇందు వచనరచన పేయ కొంతము బాలురకు అని ఇవిబోయున్నది. వచనరచన

అన పర్యవసము, గద్యరచము కావచ్చును. కాని వీతిచంద్రక పర్యవసము కాదు. వచనకావ్యము. కావున వచనరచన ఇచట పర్యవసము కాదు; గద్యరచనమే కావలయును. బాలరతు బాషాజ్ఞానము, వచనరచనాకౌశలము, వీతితుశలత్వము చిన్నయమారి అశయములు.

అయిన బాలుడు ఎవడు? అని ప్రశ్నించిన. వెంటనే గ్రహణధారణ పటం య్నాఁ అను పెంకితసమారాసము వచ్చును. అది శాస్త్రాధ్యము కాని తరిత్రాధ్యము కాదు. అది కూడ గమనార్హమైన విషయము.

వీతిచంద్రక ప్రథమముద్రణమునందు "పి. చిన్నయమారి తెలుగు హెడ్మెన్ట్ ఆఫ్ ది మేట్రాను యూనివర్సిటీ అని కలదు- ద్వితీయముద్రణమునందు (1856) మేట్రాను యూనివర్సిటీ యను శాస్త్రపాఠశాలయందు వాంఛించునకుం బ్రథమోపాధ్యాయము నహించు పెదవమ్మ చిన్నయమారిచే రచియింపఁబడినది." అని కలదు. రాజధాని ఉప్పితపాఠశాల (1840) రాజధానికళాశాల (1853) అప్పటి మదరాసు యూనివర్సిటీ. అందరి పితృయలంతోపాటు స్వదేశీయులును విద్యార్థులు. స్వదేశీయులైన విద్యార్థులే చిన్నయమారి బాలురు.

వీతిచంద్రక పూర్వము పరశీలించిన, ప్రణాళికామగుణమైన రచనము ప్రస్తుత మగును. బాషాజ్ఞానక్రమపరిశ్రాంతి బహువిధలానమానము.

మిత్రలాభమునందు లేకు వెనుగు తేలిక మాటల అలరి అలరి వాక్యములు అత్యధికము. వెన్నుతపదములు, పెదబంధములు అత్యల్పము. పెదబంధములైనను రెండవ పెదముల బంధములు ఎక్కువ. మూడవ పెదముల బంధములు తక్కువ. నాలుగవ పెదముల బంధములు నామమాత్రముగదైన లేవు. రెండవ, మూడవ పెదముల బంధములు అల్పనమానములు. అంత కంటె అధికమైనవి దీర్ఘనమానములు, సుదీర్ఘ సమానములును అగును. అవి మచ్చువైచ లేవు. అంతేకాదు. ప్రాతల సంభాషణలు వ్యవహారరచికి అత్యంతసన్నిహితములు.

"తల్లిదండ్రులు చెప్పినట్లు ఏది యదవైకొని లోకులచేత మంచి వాడనిపించు కొన్నవాడు దిక్కుడు గాని తక్కినవాడు దిక్కుఁదా? మూర్ఖుడు కలకాంక్షు తల్లి దండ్రులకు దుఃఖము పుట్టించుచున్నాడు. అట్టి వాడు చచ్చినా తల్లిదండ్రులకు దుఃఖము వాటితోనే తీటుచున్నది. కులమునకు యశము దెచ్చిన వాడు పుత్రుడు గాని తల్లి కడుపు వెలుగుతున్నవనాడు పుత్రుడు గాడు..." 17-21, 1-2 పెం 3-4 వై.

"ఒకవాడు వేటన అమునతనకమును వాయునము మేలుకొని రెండవ యువని వరి పెంపరించుచున్న కలామిని బాని "పలువాత లేచి వీచి మొగము నూరినది. వేడేమి కీడు రాగింకో తెలియదు. వీడు వచ్చిన చోట నిలువదగదు. జాగు చేయక యీ చోటు విడిచి పో"నని యుత్తము చేయుచుండగా వాడా వక్రమునకొ నమించునందు నూక బ చల్లి కడపల్లి పోయి వేటన పాతలో దాని పొంది హుచుండెను."

"మేమి నశ్చయ. నా పేరు మణుద్రి. నా బంధువు బండలు నన్నంటికివేసి పోయిరి. ఈ యడవిలో మృతకలుగుడనయి యున్న వాడను. మఱి యుద్ధరితో గాదు దైవముతో జెప్పుచున్నాను. మెప్పు యాడఁగానే నా బంధువు బండలు వచ్చినట్లు తోచినది. సత్తవదర్శనము నవచ్చుచోమయిలు పోగట్టును; పర్యటించు లిచ్చునని పెద్దలు చెప్పుదురు. రాని కిదే తార్కాణము. మేమి నీకోడ సావానము చేయవలెనని మిక్కిలి కోరుచున్నాడను. నా కోరిక వెఱవేయ్యము." 10-17 పం. 14వై.

"మీరు తనవాడని మీరు పరుడని యెప్పుక లభుముద్దలకుఁ మహోత్సాహము లోకమే కుటుంబము. ఈ మృత్యుము నాకు బంధువయి నట్లు నీవు కావా? ద్రవంప ముప్పులతో కాలము ప్రభుకంటేము. ఎప్పుడో కాలుఁడు ధ్రువంగఁ గానియున్నాఁడు. ఉప్పు కాల మందఱోకి మంచివాడనిపించుకొని పోవఁగాని యిట్టి చెమటుద్ధితేత పలమేమి? తనగా విని మృగ మెట్లనియె. " 19-25 పం. 18వై.

"నీవు చెబుచున్న. చెబుచున్నో పైతి నర్హతా చేతులందు. ఇంతకాదు. మాకు నీవు శత్రుపక్షము వాడవు. ఎంత మంచివానితో గాని రయితో సాంగత్యము చేయరాదు. కాబట్టి నీతో నాకు వేషము పరివదలు. తశ్శ్యము తశ్శ్యము గాఁబోదు. తశ్శ్య మతశ్శ్యము గాఁబోదు. తలము మీద బండ్లు వేలి మీద నానలు వడమనా? నీ విని చూడు. మిక్కిలి ప్రాప్తిక్కినది. పని విచారించుకో. పో పో. " 14-22 పం. 22వై.

"దనవంటివే పోయెమము, మేలావంపత్రియు. బంధుమిత్రులు యను గలుగుదురు! పుత్రమిత్రులయొకని గృహమును, మూర్ఖుని చిత్తము ను తొవ్వములు. దారిద్ర్యము సర్వతొవ్వము.. దారిద్ర్యము కంటి మరణము మేలు. మరణ మహాతయతాననహము. దారిద్ర్యము తొవ్వ శ్లేపము లీద్రవేదనాకళము. ఇంద్రియములు. నామమున, బుద్ధివి, సర్వలోకజీవి బురుషుడు తొంటి వాడయ్య దనమును తానువేలము ననే తాఁతి వాడగును. ఇది మహామిత్రము."

20-24, 1-4వం. 28-29వై.

"ఒడుం కిచ్చి తామ యశించినదే తన సొత్తు పరుల కీక తామ గుడువక కూడబట్టిన ద్రవ్యము పచ్చిన తల వెంటలాదోరు. అని చెప్పు కూర్చుము మఱియు విన్నవీయె. మిగిలిపోయిన దివ్యుల త్రవ్వకేనో? పోనిమ్ము. బుద్ధిమంతులు రాని రాని కడలు చూడరు. పోయిన రానికి వగదురు. వెంట పచ్చివచ్చుదు విలాశు వదలు. కాబట్టి మిత్రఁడా! నరా నీ పుత్రావముతో నుండుము. శాస్త్రములు చదివీయు మూర్ఖులయి యున్నారు. పురుషుఁ డెప్పుడు క్షేమావంతుఁడు వాడు విద్యాం ముడు. " 18-23, 1-3వం. 33-34వై.

"చెరికాదా! నీవు పరుల సొమ్మున కావడవు. పయంబు బారించు; బోవు. అడవిలో గడ్డి మేసి వడియిండు (త్రాగ యింక చెట్టుపీడలో) బడి యుంటి ప్రార్థుఁబుత్తువు. నీవొక్క కీడుఁగేత యుఱుగవు. వినంతి సోమపునకా యిట్టి తూరద రావణ! ఇంత దూరము వెంటింపవో? ఎంత

వారికి గాని దైవ మలంపదము. ప్రాప్తించిన పుణమునకుఁ బ్రతికారము పొలంపవలిగాని జీవుడే యుండఁదగదు. " 24. 1-6వం. 38-39వ. "మేమ నెప్పులఁ బోరలన ద్విలియించువ్వు. చిత్తము ద్వియంత్రము గారు. కర్తవ్య మిట్లదని మాకుఁ దోచెనది గారు. ఏమ బుద్ధికాలిని. నీకుఁ దోచిన యుపాయము లేదు. చెలికానిని పవత్యముఁదము దరి చేర్చి కోడుముఁదము దరిఁ దరి వలె సుముగఁ జేర్చుము. ఏమ రక్క మా కన్యము శరణము లేదు. కర్తవ్యముమ మా జువదేశంపుము. నీ పంపు శరదామంచు చేసెదము. " 18-24వం. 45వ.

మిత్రలేదము మిత్రలాదమునకు ఇంచుమించు రెట్లొప్పు కలదు. ఇందు తేటతెమగు తేలిక మాటల అలలి అలలి వాక్యములు అర్థధరికము. సంస్కృతపదములు, పదబంధ ములు మిత్రలాదమునందు కంటి ఎక్కువ. వాలుగీటి పదముల అల్పసమానములు వది. అయిదేని పదముల అల్పసమానములు తొమ్మిది, అదేని పదముల అల్పసమాన ములు రెండు, అంతకంటి అధికమైన పదముల రీర్థసమానములు ఆరు. సుదీర్ఘ సమానములు రెండు కలపు. నగము పైగా గ్రంథము పాగిన మీదట సంస్కృతమాత్రులు ఏడు కలపు. అంతకాదు. తేటతెమగు తేలికమాటల పెద్దపెద్ద వాక్యములును అక్కడక్కడ కలపు.

వాలుగీటి పదముల అల్పసమానములు :

1. " అరామతటకాదుప్రతిష్ఠం " 4వం. 53వ.
2. " ఖండితకుండాదంతకాండంబులు " 8వం. 63వ.
3. " దూరితతారణ్యవిస్తారితవయమందు " 8వం. 68వ.
4. " చిరుచింతరవనంపయంబు " 14వం. 69వ.
5. " సంకోచపర్వాకాంతస్యంతుండు " 19వం. 69వ.
6. " బావ్యవారీషూరితలోచనంబు " 5వం. 74వ.
7. " వైవగమనసామ్యపానత్యంబు " 4వం. 78వ.
8. " స్వామికార్యపాతప్రాటుండు " 24వం. 100వ.
9. " పాస్త్రమస్తకపదకనఖకంబులు " 22వం. 101వ.
10. " భవరీయదుర్భంధప్రదంబంబు " 2-3వం. 113వ.

అయిదేని పదముల అల్పసమానములు:

1. " ప్రళయసమయపక్షపక్షగద్దామకారి " 23. 15వం. 49. 50వ.
2. " పోషపకారణమారణప్రహరణంబులు " 5-6వం. 78వ.
3. " పారిషేతరవిస్తారితరాదులోచనంబు " 14వం. 78వ.
4. " మానిమణాలంకృతవనీకాగ్రలు " 17-18వం. 78వ.
5. " మధ్యంధినవిద్యోతమానఖద్యోతమండలుండు " 22వం. 82వ.
6. " ప్రతిపక్షపాదవిపర్యాయమహాలంబు " 17-18వం. 96వ.
7. " దండకాకాండంపాపరీక్షితపక్షిరీచిని. " 10-11వం. 101వ.
8. " నవశృంగవిస్ఫరణ రీపూరంబు " 20వం. 112వ.
9. " కులవిద్యాదూపగుణవిహు " 19వం. 118వ.

అబ్బుపదముల తాల్పనమాపము :

1. "వయ్యరకరకమలనమిరితవారిరారల " 15-16వం. 77పు.

చిరునదముల చీర్లనమాపము :

1. "నిజభారతభారతితావ్రమస్తమస్తమ్మము " 12వం. 56 పు.

చీర్లనమాపములు :

1. "అనారమృతముందూహరోచిరుదంచితుండరవనమండు " 20-21వం. 67పు
2. " అల్లారంతుకోత్తరీయూంతర్గతవిష్టులవైవృతంబులు " 19-20వం. 77పు.
3. " తల్లెత్తక్కవ్యాధివివాశివినోల్కా పాఠామకారి " 15-16వం. 79పు.
4. " విజయవస్త్రేపజాతవాతోద్భూతకాండకాండబలండు " 21వం. 104పు.
5. " చక్రవర్తికాండ్రముఖవిదితలవిహంగమవందారమృగాలు " 10వం. 105పు.
6. " పుండరీకమండపాంధ్రమరందరాధారాధిపంధ్రమృత్రమరయుకారసంకులంబు " 11-12వం. 105పు.

మచీర్లనమాపములు :

1. " చిరంతవాశ్చీయదర్శనంశయవిరాకరణచలాధివైతధృతరణార్థశ్లామమామండు. " 9-10వం. 68పు.
2. " అన్బందమిరిందమందరవజుతకుసుమరాశివిరాజమానమల్లికావల్లికావిత్తమామకారింబులు " 14-16వం. 78పు.

వంస్కుతమాత్మలు :

1. " నవాపా విదర్శిత నక్షియామ్. " 24వం. 87పు.
2. " నీరా: కలరా మిచ్చన్తి నన్తి మిచ్చన్తి పారస: " 22-23వం. 92పు.
3. " శరీర మార్యం శాలు దర్శనాదనమ్. " 23వం. 100పు.
4. " యదా రాణా తదా ప్రణా " 6వం. 103పు.
5. " కేవల్ దీరాశి పశ్యతి. " 20వం. 103పు.
6. " ఏవాశకాశీ విచరితంబుధి: " 14వం. 111పు.
7. " పృథ్విరాదవా ప్రవరణ: " 17వం. 121పు.

పెత్త పెత్త పాక్కములు :

" అని విచారించి పండరీమునకు వంసిన తన బేతమందలి పేలు పంజులు పేతించుకొని పెత్తన పెంజులు బండ్ల మీద గుట్టముల మీద వేసెదముల మీద పెట్టించి కొన్నిటికి బాకవాంబును నియమించి మంచి కంఠర మొకటి పిట్టము చేసికొని దానిని నంతవేళ నందకములను విజ్ఞులను బూన్చి యిక్క పెమునిత పరివారముతో మత్తందరేమునకుం బయన మాయెను. " 7-13వం. 48పు.

ఇట్లు కొన్ని ముట్టములు, కొన్ని కరలు ఏకపాక్కములు. ఒక కథ మొత్తము ఒక్క పాక్కము. అందు జాబితాద వర్ణనము అనవ్యాధ్యము. అలక్రీడవర్ణనము లేని కావ్యము లేదు. ఇంత సహజమందరమైన, సత్కథాపముచిత్రమైన జాబితాద వర్ణనము కల కావ్యమును లేదు.

" - ఒక్క రలాంగీ రోయంబులు రోయలించి రోయలించి యొక్క తోయజాక్షి వయం అల్లి యది మాణుకవి "యేదేరి నిలు వక చ్చెమ మాత"మనుచు మాటల బల్లిప రరాపారంబునకుఁ దాతం జాలక కి రొడ్డి పెదముగలిగిడి పెటకేరిల్లి స్రువక్ష్మిను నమ్మమ్మ జ్ఞానం జాలు నీ తోరికిక రాను మామమన నయ్యది యిప్పుడో యంత పిఠికి వేనా, మత యొక్క, తిలవ వెలజాణ వేని నావంక మఱుములు నిలుతుక రానితోడనా యంత లింకంబులు పొంకింపదవే పురి కొలిచి తాను నదియు మంంగక తొలంగక పట్టు పదలక పట్టు గదలక పరవ్పరకకకమలవిమోరకనారిరాంల రోగక తోగినుచు వొందరుల పాచ్చును మెచ్చును పిరియేటి మహాశని రాలుఁ జాలు మా యాంబు వారింపుండని తోడవారలు వారింప దరహిపాంపారంబు లావనాంబుబంబం నలంకిరించి నాల్లాంకితోత్తరీయాంతకృష్ణమ్మలస్త వస్తంబంబు బుట్టి నిల్వారంబుగ వెళ్ళిం గడు రోజాను నిలువంబడ మఱికోరంబు ముద్దియ బుద్ధులయు యిందరువుల రవంబులు వెలంబుగఁ బుద్ధుడంబు పెఱచి పారంబు పేర పేగంబు మాట నిరుయం బోవలె యూరక కరంబు కలగుండు పెటచెయి తుచి లాచి వేదియ లాడ మనంజేరిన వారి కతమ క్షోరంబు దుర్వారంబు గాని? యచి చదురు లాదునుం బారంబు ముట్టును ముట్టి వారిం గరంబులం బచ్చులు గొట్టి యాకటి రోడితి రని గేలిసయును న్ననగునపాహ్మ వనావత్తంబునం దోర రలాంగి చ్చక్రాంగంబులం బాణంబోలుచు పేపిల్లన కారణమారధిపారణంబులను వీరపంబునం దోరి పాఠంబులం దును ముచు జలవివారంబు నిలుపుచుండ - " 6-24, 1-7వం. 77, 78వై.

అలతి అలతి వాక్యములు :

" మఱి నెద్దు గానము. ఏవును వంటివి గదా? ఇదియేమి? ఇంతకాలమాయెను. ఈ యరణ్యములో మచ్చాము. ఇట్టి దిద్దిరవుఁ గూడ యెప్పుడు గాని ఏప్పుది రిదు. అనిన చమనకుం డీట్లయ్యె. కొనామ. ముందు ఏప్పుది గాదు. ఈ శ్లోము మహాశ్రీరమ్మ. అదిగో జాదు మన రాజా పింగళకుడు యమునాకర్పమునకుఁ దొప్పెవాడు రాడకి నిలుచువాడు. ఈ ధ్వని నీని కొదోలు. అవి రిటువన్నె నన్నె యంతవాడట్లాయెను. మన మనగా నెంతవారము? 715వం. 30వై.

" - నీవు నేర్చిన పేటలెప్పుయొక రిల్లగ నల్లించితిని గాని నా నెఱాకటి యయినఁ జెనఁ తోదనిచ్చితి? తమ్మగిట్లుఁ బ్రాశ్నె లా రెప్పకన్నట్లు లాగల వాని గావక తనతోడ లేని పెద్దతంబులు కొప్పి వేరి వేరితఱ వా యిద్దనకుం గలుగం బలికి నెరికారంబు చేయించితిని. ఇప్పు దునుదించక తిరునె? ఇది నీ వేరయిం గాని? " 24, 1-6వం. 66-67వై.

" ప్రియో! మతవిరూపందయె మహాపరాధంబు గానించెదిని. నా వలనం గదులెంపుడు. క్షమియింపుడు. లోయ్యండు ప్రియధంబు ప్రియకి నెవేరించక మొఱంగిం జనదు. మొఱంగిన వాడు రెండు

లోకంబులకుఁ గాక నెడఁ. అది యట్లుండెడిమ్ము. పెళ్ళియడ మమగడకు మూలంబుగు పుణ్యస్థలమన కొళ్ళి యెడకు పాటిల్లిన నది యెక్కుటి శోధ్యంబు గాని మార్గశుండు స్థలమం దొళ్ళియందు పాలిపెన రావం గొంఁక లేదు. దాని లోకం బుమించు. " 14-22వం. 84వ.

"దమనా! ఏమము. కలకాలంబు బ్రదుకంలేము. రాష్ట్ర విశ్వంబు. మన కమ్మ ముందఁజం బుట్టి నీట్లన వారి వెండఁజం గానము. విస్త్రు యుష్ట వాడు నేడు లేడు. నేడు పగలు మొగంబునకుం దొలగిన తీపు మృత్యువు మొగంబునకుం దొలగినవచ్చునా? రానశివీ యపయశుంబు దుష్టం బ్రయోజనంబు గలదా? పగఱు కడిపి రదవక కడలవపాడుం గావ. లాఁకి వెదపు లాపు గామంజేసి ప్రకృత్యధ్వంసంబుం బానవంపె. కద మాట యొక్కటి ఏమము. ప్రాణహాని కయిన నేర్పుగాని మాన హాని కోర్కొఱాం. ఇది విశ్వంబు. నీ ఏంక నా కడకు వడ్డవాల్గు ద్రేయకము. మేదె వచ్చెడ గట్టయిశంబులు యుండుమని తేనికిం జెప్పము. నేరింపుము. లెమ్ము పామ్ము. " 21-24, 1-9వం. 109-110వ.

మిత్రలాభమునందు, మిత్రలేదమునందు ద్రయక్షుని "మృతకల్పద" (11వం. 14వ; 13వం. 52వ.) మిత్రలేదమునందు మృతమే ద్రయక్షుని "దుష్టజమే" (1వం. 51వ.) గంగోత్తరతారము (1వం. 73వ.) "కటిద్యయనంబుగ" (5వం. 77వ.) "దుష్పాదంబు" (8వం. 106వ.) "పండితమాచలు" (23వం. 114వ.) మొదలైన శ్లోములు సంస్కృతవ్యాకరణపరిశ్ఠానమునకు పారకములు. కొందఱు పరిష్కర్తలు "గంగోత్తర తారము" ను గంగోత్తరతారమున తీర్చి దీర్చి ముద్రించుట రయినీయము. 44 ప్రయోగములు, ఆ సమానములు బాలబాలికలకు క్రమబాషాభ్యాసపరిపాక్షి ప్రాతి పదికలు. సంస్కృతపరిశ్ఠానము లేని తెలుగుపరిశ్ఠానము నిరాలంబవృత్తాడంబరము. (ఇందలి పంక్తుల, పుటల సంఖ్యలు 1853, 1856 నాటి ప్రథమద్వితీయ ముద్రణములను సందర్శించు 1832 నాటి ముద్రణము లోనవి.)

నీతిచంద్రిక పూర్వార్థము మిత్రలాభము, మిత్రలేదము. ఉత్తరార్థము సందీ, విగ్రహము ఆగును. అది చిన్నయనూరి రచించినట్లు లేదు. అయినను, పూర్వార్థము బాలురకు బాషాభ్యాసము, పనవరచనాశోకంబు, నీతిశుశంభ్యము కలిగించునదియే.

పవనకావ్యములు దక్షిణాంధ్రయుగమునందు బహుళము. క్షీణయుగమునందు విరళము. అవి గ్రంథాలయపటికాంతర్గతములు. చిన్నయనూరి నీతిచంద్రిక విర్యాలయ పాటిశాపిరాజమానము. చిన్నయనూరి పండ్లమ్మదత్తశాస్త్రి పండితుడని ప్రసిద్ధుడు. పండితుడన కాప్రపండితుడు. సంస్కృతాంధ్రపద్యకవి కూడ. ఇందుకు పెన్నయప్ప యశోమండనము శ్లోకములు, పద్యములు (1845-49) నిదర్శనము. అయినను పద్య కావ్యము రచించక, పవనకావ్యము రచించుట ఆవశ్యకమవ్వార్జమైన ఆంశము. అంతేకాదు. ఆరువికయుగము పవనప్రధానము. ఒక ఆరువిక పవనరచనా విధానమునకు చిన్నయనూరి నీతిచంద్రిక ఆద్యద్రావ్యి. అందువలన చిన్నయనూరి ఆధునికయుగమునకు మోటుకాళ్ళు.

తత్త్వదర్శనము⁷³ :

“వచనరచనలకుఁ దండ్రీయట్టి వాడు వచ్చుడుభట్టు.
అతని ప్రాథమ యన్యలకు లేదు. ఒక్క చిన్నయమారి మాత్రము
ఇంకొక విధమైన వచనశైలిని లక్ష్యమునకుఁ దెచ్చి వచ్చుడుతో
సమానుడై యున్నవాడు.”

సమదర్శనము⁷⁴ :

“వ్యావహారికభాష తల్లి వలె నాకు ప్రేమపాత్రము.
ప్రాచీనాంధ్ర భాష మూలపుటమ్మ వలె నాకు పూజ్యరాయి.

ఇతరకవులు

పదునేడవశతాబ్ది

లింగమతుంటి రామన: ఇతని కృతులు 1. మత్స్యపురాణము. 2. నామన పురాణము. 3. వేంకటమహాత్మ్యము. 4. చతుర్వాటికామహాత్మ్యము. 5. ఆనందకానన మహాత్మ్యము. మొదటి మూడును అనుసరింపబడ్డాయి. కడను రెండును అనుసరించుటలు. చతుర్వాటికామహాత్మ్యము గామాంకితము. ఆనందకాననమహాత్మ్యము వేంకటేశ్వరాంకితము. రెండును దైవాంకితములు. చతుర్వాటికామహాత్మ్యము కృత్రిమరచుడు చదులువాడ వివాస ఆనందారాధ్యులు. అతడు పరిశ్రమి అందని వ్యక్తి. ఆనందకానన మహాత్మ్యము కృత్రిమరచుడు కోనమంగళి. అతడును పరిశ్రమి అందని వ్యక్తి. ఇతడు "రామకృష్ణాభ్యుదాహత" అని, రట్టరుచిక్కార్యుల శిష్యుడని చతుర్వాటికామహాత్మ్యము నందు కలదు. రామకృష్ణాభ్యుదాహత రామ(లింగ)కృష్ణుడని సమన్వయము⁷. తెనాలి రామ (లింగ) కృష్ణుని జీవితకాలము 1500-1580 అని, చిక్కరు రట్టార్యుల జీవిత కాలము 1520-1590 నడుమ అని పూర్వోక్తము⁸. ఇతని కాలము స్థూలముగ 1550-1625 కావచ్చును. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు మత్స్యపురాణము 1585 ప్రాంతము, నామనపురాణము 1590 ప్రాంతము, వేంకటమహాత్మ్యము 1595 ప్రాంతము, చతుర్వాటి కామహాత్మ్యము 1600 ప్రాంతము, ఆనందకాననమహాత్మ్యము 1605 ప్రాంతము కావచ్చును.

చతుర్వాటిక అనగా రెడలువాడ. ఎల్లాసెగడ నెందుము. అంటే రావలయుము కలదు. రాముని మహాత్మ్యమును కంది చతుర్వాటికామహాత్మ్యము.

ఆనందకానన మన కాశీక్షేత్రము. ఆనందకాననమహాత్మ్యము కాశీక్షేత్ర మహాత్మ్యము. ఇది స్థానికపురాణములోని కాశీఖండమునకు మఱొక తెనుగుపేత కాదు. నామనపురాణములోని లక్ష్మీసంహితయందలి ఆనందకాననమహాత్మ్యమునకు తెనుగుపేత.

వెలుతురువెల్లి విశ్వనాథము = ఇతని కృతులు 1. శ్రీరామవిజయము. యక్షగానము. 2. గోరవివాహము. ద్విపదకావ్యము. 3. విరోష్ఠనలచరిత్ర పద్యగద్య కావ్యము. 4. శేషదర్శనము. 5. పారిజాతపాదరాగము సంస్కృతము⁹. ఇందు శేషదర్శనము మూలము ఉపలబ్ధము. అవతారికాభాగము ముద్రితము. గ్రంథలాగము అనుసరితము. పెద్దాపురము పండ్లరానిదలి చత్పూరాయ చతుర్ముఖలిమ్మజగదానికి అంకితము. చతుర్ముఖ లిమ్మజగదలి కాలము¹⁰. 1555-1607. పెళ్ళివారము మేనల్లుడు ఏనుగు లత్యన (లచ్చన) ప్రొవదీపరిణయము పార్వతీమలిమ్మజగదానికి అంకితము. అతని కాలము¹¹ 1649-88. కాబట్టి శేషదర్శనము రచనాకాలము 1601 ప్రాంతము కావచ్చును.

శేషదర్శనము సంస్కృతరచయితలలోని అగ్రగర్భమునందలి శేషదర్శనములకు అంగీకరణము. ముందు వివరింతును.

ఐమ్మిర కేసిన, మల్లిన : ఇద్దఱు ననతి సోదరులు, సోతన మునిముసులు, బంట కవులు. వీరి కృతులు 1. రాక్షాయగోపరిణయము. 2. విష్ణుభజనానందము. ఇందు మొదటిది నేడు కానరాదు. రెండవది అమూల్యతము. రాక్షాయగోపరిణయము గురజాల రిన మల్లిన సోమయాళికి అంకితము. విష్ణుభజనానందము పెనుమల్లె వారధిపాలునికి అంకితము. గురజాల చిన మల్లిన సోమయాళి కాలము 1596 ప్రాంతమని పూర్వీక్తము¹. కాబట్టి రాక్షాయగోపరిణయము రచనాకాలము 1601 ప్రాంతము, విష్ణుభజనానందము రచనాకాలము 1605 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఐట్టేపాటి తిమ్మయ, బాలవరప్పతి, అమకూరి సోమన : వీరి కృతి ద్విపద భారతము. తిమ్మయ రచించినవి అది, అరణ్య, విరాట, ఉద్యోగ, బీష్మ, భోగపర్వములు అయి. బాలవరప్పతి రచించినది పల్నాథ్యము ఒక్కటి. సోమన రచించినవి కర్ణావస్థరా రోచాణాంతపర్వములు పదకొండు, అరణ్యపర్వముబందముమ, తిమ్మయ అరణ్య పర్వమునందు వదలిన ఉపాఖ్యానములు సోమన్న అరణ్యపర్వముబందమునందు కలవు. తిమ్మయ కొన్ని ఉపాఖ్యానములు వరలుటకు హేతువు. అవి, ముందే అతడు విడి కావ్యములుగ రచించుట కావచ్చును. అతని నందరికీయు విడి కావ్యము. అమూల్యతము.

తిమ్మయ అదిపర్వముతోపా మొదటి మూడు అగ్రపములు రామంకితము. చైవాంకితము. కడమ అయిదాగ్రపములు వరనయ్యూడవికి అంకితము. వరాంకితము. వరనయ్యూడదు 1600 ప్రాంతమునందు కలదని ఒక అభిప్రాయము కలదు². అరారము తెలువలేదు. బాలవరప్పతి పల్నాథ్యము రామంకితము. చైవాంకితము. తిమ్మయ అరణ్య, ఉద్యోగ, బీష్మ, భోగపర్వములు మఱల రామంకితములు. చైవాంకితములు. విరాటపర్వము ఐంగల ముమ్మయ్యరెడ్డికి అంకితము. వరాంకితము అతడు తెనాలిరామ భద్రుని ఇందుమతీపరిణయమునకు కృతీపతి అయిన సాలవారి కృష్ణదాసరి మామ³. ఇందుమతీపరిణయము రచనాకాలము 1600 ప్రాంతమని పూర్వీక్తము⁴. సోమన్న కాలము 1600-1650 అని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁵. కాబట్టి ద్విపదభారతము రచనాకాలము 1601-30 కావచ్చును.

స్వావలారతమునకు కవిత్వయభారతము స్వతంత్రాంధ్రీకరణము. కవిత్వయ భారతమునకు ద్విపదకవిత్వయభారతము ద్విపదీకరణము. ఎదెద నంక్షిత్త భరణములు, ప్రపదీకరణములు కలవు. కవిత్వయభారతము ప్రియ ద్విపద భారతము నశి అందని పంతు.

మఠింగంటి సింగరాధ్యాయులు : ఇతని కృతులు 1. వరదరాజముతి 2. శ్రీరంగభరణము 3. చక్రలాంచనవిది 4. కవికరంబము 5. శతసంహిత. తెనుగుసేత. 6. రామకృష్ణానంతము. దుష్టాధికావ్యము 7. వాలకావ్యము. 8. ప్రేమాళిరామము. ద్విపద కావ్యము 9. దూలి రామము ద్విపదకావ్యము 10. నందయదవరామవహిందేయము. చతుర్థికావ్యము. 11. నకలంకంకాయంబురామ 12. రాకాసురాధ్యక్షుడవచ్చుగుచ్చము. 13. అంధ్రబాహిరూపణము 14. శబ్దావ్యము 15. ఇరువది వీరోచ్ఛ్వాసకావ్యములు. ఇవి యొక్క తొమ్మిదవయేటను మొదలుపెట్టి, ఇరువది వీరోచ్ఛ్వాసకావ్యములు పూర్తిచేసినవి. (14-18వ. టి.సి.సి.క.) ఇందు వీరోచ్ఛ్వాసభరణరాజవందనచరిత్ర, శుద్ధాంధ్రవిరోచ్ఛ్వాసాకావ్యాదులు

రెండు కృతులు మాత్రమే అభిందించె. రెండు కృతులను కర్ణవృధవరదాళికి - కర్ణరాధి వేంకటేశ్వరునికి - అంకితములు. దైవాంకితములు. ఇతడు మఱింగంటి శిరువంగళార్యుని అష్టపుత్రులందు అజయవాడు. అగ్రజుడు "అప్పలగురుండు." "అతడు" మునురుదారాల చేత ధ్రువకుల్లు గొప్పట్టి భగవత్సమానుడు (30వ. 1అ. నిదనం.చ.) "మత్తేభవరదాయ మనుజేంద్రమకుటాగ్నిమిలితాంధ్రులుగనుడు." (52వ. 1అ. తు. పి. పి. క.) కావున మనదైష్ట్యవగుడుపు కావలయును. ఏద్యత్యుచి అగును. (8వ. వి. ద. వం. చ.) అతడు సాన్నికంటి తెలగప్ప యయోతినరత్నమును అమోఘశామవకు అంకిత మిచ్చుచు "మరింగంటి అప్పవగారు" అనుట కలదు¹. అతడు "తనకు ప్రియులు ధ్రువకుల్లు, నారిచి సిరుల్ దైవాఘాగ్ని జల్లమాపున పెద్దప్పుడు; కాచి సువ్యగల పెత్తనాడ" అని యయోతినరత్నమునందు కండు (9వ. 1అ.) భగవత్సమానుడగు "అప్పలగురుండు" సువ్యగల పెత్తనాడ" అగు అప్పవగారు అగుట సంశయము కలిగించును. అందువను, అప్పవగారు అప్పలగురుండు అగుటకు కొంతకాలము పట్టును. యయోతినరత్నము రచనకాలము 1580 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము². కాబట్టి ఏరోష్ఠ్యదశరథరాజవందనచరిత్ర, తుద్దాంధ్రవిరోష్ఠ్యీతాకళ్యాణముల రచనకాలము 1601 ప్రాంతము కావచ్చును.

నిరోష్ఠ్యదశరథరాజవందనచరిత్ర : నిరోష్ఠ్యమన ఓష్ఠము లేనిది. 4, 4అ, 2, 2, 2అ, పినిలో గూడిన వాల్లులు ఏ, ఏ, ఐ, ఓ, ఓ, వ అను వర్ణములు, పూర్ణబిందు పూర్వక శ, ష, ష - వర్ణనములు. దంకి దశకుమారచరిత్రమునందు నిరోష్ఠ్యవచనము కండు. అది నిమిత్తము కలది. దంకి క్షరముల వలన ఓష్ఠములు పలుకరిచి మంథగుచ్చి నీ పంజాపా. "దక్షక్షరవిష్కారారమణి ధ్విరోష్ఠ్యవర్ణ మాత్యురత మాచనక్షే" (స్థుల 160). నిమిత్తము కల నిరోష్ఠ్య రచనము ధ్రుయోజనాత్మకము. నిర్నిమిత్తమైన నిరోష్ఠ్య కావ్యము చిత్రకవిత్వము. ఇందుకు శాకల్యమల్లని ఏరోష్ఠ్యరామాయణము ప్రథమోధాన రణము. అనుపలబ్ధము. అది పంపూర్ణకావ్యమైనను, అతడు తెలుగువాడు. నాచన సోమనాథుని ఉత్తరహరివంశము నందు "నిరోష్ఠ్యము" అను విశ్లేశములో ౬క వర్ణము కండు. (106వ. 1అ.) అది కవి వర్ణన. గంగానది వర్ణన. నిమిత్తము లేదు. చిత్రకవిత్వమే. విప్లకోల పెద్దన కావ్యాలంకారహామణిలోను, అప్పకవియమలోను నిరోష్ఠ్యములకు లక్ష్య లక్షణములు కలవు. (44, 45 ప. 66: 552, 553వ. 4అ.) తెలుగు నిరోష్ఠ్యకావ్యము అశు అద్యుడు, అద్యుడు మఱింగంటి పంగళారాధ్యులే అగును. ఇరువదనయేల రచించిన నిరోష్ఠ్యది పింశలి కావ్యములందు ఎన్ని నిరోష్ఠ్యకావ్యములో? - అందు దశరథరాజవందన చరిత్ర ౬కటి. తుద్దాంధ్రవిరోష్ఠ్యీతాకళ్యాణము మఱికటి. ఇందు మొదటిది గ్రంథహమముని నిరోష్ఠ్యము. అది రామాయణము. అందు "హ" ఓష్ఠము. అందువలన దశరథరాజ వందన చరిత్ర అవి నిరోష్ఠ్యముగ గ్రంథహమకరణము. తుద్దాంధ్రవిరోష్ఠ్యీతా కళ్యాణము గ్రంథహమము తుద్దాంధ్రమును కాదు; నిరోష్ఠ్యమును కాదు. కావ్యము తుద్దాంధ్రమే. నిరోష్ఠ్యమే.

దశరథరాజవందనచరిత్ర గ్రంథహమము నిరోష్ఠ్యమైనను, అవతారిక, ఆశ్వాసాంత పద్యగర్భములు నిరోష్ఠ్యములే. కదాళాగము నిరోష్ఠ్యము. రామాయణకథయందు రాముడు, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, వసిష్ఠుడు, దశరథుడు, వరద్యాజుడు, పరశరాముడు, శంభు, నాలి, మగ్గివైదు,

దుందుభి, పంపాతి, జటాయువు, రావణుడు, కుంభకర్ణుడు, విలీదనుడు, ముషిత్త, మందోదరి, మొదలైన వ్యక్తివాసుములు సౌష్ఠ్యములు. అందుకు చిల్కలంజీరిది రిందక్కరాల వాడు. అహిరాదంబుస్థరాక్షాగణి. చక్రకూట నిరాకేహి మొదలైన కృతకనామములు కలవు. అంతేకాదు. వనములు కాంక్షలు. ఇరువది చేతులు పెరిగి కేలు. పదుపాటంగేంద్రులై రెట్టిచేరేంద్రులు. వివవక్షులు, వింజానురలు గాలి కక్షులు. పంపాపరమ్మ అదరపంపుచున్నవైన రిందక్కరాలు గల పరమ్మ, అహమచ్చునంకముల మువ్వమునకు లోపము. కఠంక. వాళి. అంతరాన, అరణ్యాన, కవికరాన, ఏకతాన వంటి ద్రయోగములు అనేకము.

రామాయణకథ సంగ్రహరూపము. మందరకాండము వరి పెద్యగద్యములందు కలదు. (133-142వ. 3ఆ.) వర్ణనావాహనము లేకపోవుట విశేషము. పూర్వకవితా చర్యలును కలదు.

“నీ కంఠాంతకాలపాపము శిరోపిర్మాదపారంబు . . .” 44వ.మం. కాం.

అను భాస్కరరామాయణములోని పద్యమునకు,

“నీత గారిది దైత్యశూర వికేరి

వల్లివయ్యటి పిలచిగాని

నీత గారిది దైత్యశూర నీ పిత్తి

వల్లి జారివయ్యటి యుపే గాని ” 16వ. 4ఆ. యు. కాం.

అను దశరథరాజవందనచరిత్రలోని పద్యము అనుసరణము.

ఉద్ధౌంధ్రవిరోధ్యపీఠాకల్పాదిము : ఇది అచ్చులెనుగు కావ్యముతోపాటు నిరోష్ఠ్య కావ్యము. అనంతరిక, ఆశ్వాసాంతపద్యగద్యములు అచ్చులెనుగు కాదు; నిరోష్ఠ్యమును కాదు. కఠాభాగము మౌగ్రమే ఉద్ధౌంధ్రము. నిరోష్ఠ్యమును. కథ బాలకాండకథ. ఇది కూడ రామాయణమంటరియే.

ఇది మూఢాశ్వాసముల లయకావ్యము. ఉద్ధౌంధ్రమనే అచ్చులెనుగు. అచ్చులెనుగు కావ్యములందు పేరులకు అచ్చులెనుగు వచ్చుకము. కయ్యాలరిండికాణ = వారడుడు (75వ. 1ఆ.) కంఠః గప్ప అడదారి = ఋశ్యశృంగుడు (75వ. 1ఆ.) దాక్షల రాశి = రావణుడు (10వ. 2ఆ.) రామంప తేజీ యయ్య = బ్రహ్మ (13వ. 2ఆ.) సీరిరాయడు = విష్ణువు (20వ. 2ఆ.) నల్లల రిట్ట = బ్రహ్మ (21వ. 2ఆ.) రాక్షేష్ట రిట్ట = దశరథుడు (26వ. 2ఆ.) గట్టరాయి = ఇంద్రుడు (69వ. 2ఆ.) గట్టరదిట్ట గప్పటి వ్వి కలికి = పార్థులి (6వ. 3ఆ.) పెగకంటి గయ్యారి = శివుడు (6వ. 3ఆ.) నెల తంఠారాన గడ్డలి = శివుడు (6వ. 3ఆ.) మొదలైనవి అచ్చులెనుగు పదబంధములు.

సాకేతవనగి (68వ. 1ఆ.) దశరథరాజ (70వ. 1ఆ.) అంగరాజ (83వ. 1ఆ.) ఋష్య శృంగజలి (90వ. 1ఆ.) గాలీయజలి (36వ. 2ఆ.) గాలీయర్షి (46వ. 2ఆ.) తాలజ (56వ. 2ఆ.) రాజరెలి (64వ. 2ఆ.) జనకవనేత (3వ. 3ఆ.) జనకరణేత (35వ. 3ఆ.) మొదలైనవి సంస్కృతపదబంధములు.

ఋష్యశృంగగూఢుడు (86వ. 1ఆ.) రాశింపందనజలి (104వ. 1ఆ.) దశింకపి శారరకర్ష (3వ. 2ఆ.) దశగిత్తిరికారి (5వ. 2ఆ.) తాలకేయనికాలకర్షలు (56వ. 2ఆ.) అక్షవరణజలింకేత (76వ. 2ఆ.) జనకరాజరాని (5వ. 3ఆ.) పరప జేతం దంబ

(6వ, 3ఆ.) కడలి కర్ణ (8వ, 3ఆ.) బ్రహ్మహంస (44వ, 3ఆ.) పీఠావాని (57వ, 3ఆ.) రాజారి (72వ, 3ఆ.) బ్రహ్మదూరి (73వ, 3ఆ.) క్షేరిణి, లాలకేయారి (62వైట) వంటి పెదబండములును కలవు.

ఇది ప్రథమశుద్ధాంధ్రకావ్యము కాదు. ప్రథమనిర్మలకావ్యమును కాదు. కాని, ప్రథమనిర్మలకావ్యము, ప్రథమశుద్ధాంధ్రనిర్మలకావ్యము విశేషకృతము లగుట విశేషము. అందును కాలకవికృతములగుట అంతకంటే విశేషము.

ఉప్పుగుండూరి పెరియన్న : ఇతని కృతి మినహితనాథ్యుడయ్యెను. అపమగ్రముగ లభించినది. అయ్యదీతము. అపటిలే పెద వేంకటపతిరామలకు అంకితము. అతడు రెండవ వేంకటపతిదేవరాయలు. రాజ్యకాలము 1582-1614. అతడు పెనుగింద యుద్ధమునందు విజయమునందైనట్లు ఇందు కలదు.

“పెనులందర్దమరిపును
ద్వందగకోరంద మూరురాయగందా
పెనుగిందమమయెరుపక
తనుకందవంద బాపందందోర్దదా

పెనుగింద యుద్ధకాలము వేంకటపతిరామల రాజ్యారంభకాలము. ఆ యుద్ధ విజయమునందు ముట్టి అనంతభూపాలుని పాత్ర కలదు. పెరియన్న తండ్రి వేంకటకవి. అతడు మట్టి పెల్లనరాజు అర్జునకవి ఉప్పుగుండూరి వేంకటకవి అగును. అయిన మినహితనాథ్యుడయ్యెను రచనాకాలము అనంతభూపాలుని కకుత్స్థ విజయము రచనాకాలమునకు అనంతరమగును. కుకుత్స్థవిజయము రచనాకాలము 1601 ప్రాంతముని పూర్వోక్తము. కాబట్టి మినహితనాథ్యుడయ్యెను రచనాకాలము 1603 ప్రాంతము కావచ్చును.

మట్టి కుమారానంతభూపాలుడు : ఇతని కృతి కుముద్గుణిపరిణము తండ్రి తిరువేంగళ రాజునకు అంకితము. అయ్యదీతము. తాత అనంతభూపాలుడు. మమమకు కుమారానంతభూపాలుడు సమకాలమునందు (1606) కలది. తాత కుకుత్స్థ విజయము రచనాకాలము 1601 ప్రాంతముని పూర్వోక్తము. కాబట్టి మమమని కుముద్గుణిపరిణయము రచనాకాలము 1605 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాళిరాజు కూరుడు కుముద్గుణికి. శ్రీరాముని కుమారుడు కుతునికి నిరిగిన పరిణయము కుముద్గుణిపరిణయములోని ఇదివచ్చును.

కుమారానంతభూపాలుని కవిత్వ శతషట్కరిమిది.

“మట్టివనమట్టిను
క్షుద్ధిమమర్జితావృతరణిగిందోర్
దర్శనారికభారత
పాల్గొనముల్ కుమారవంతుని కవితల్.”

కవి చోటప్ప : ఇతని కృతి కవి చోటప్పశతకము. సుమారు రెండు వందల పద్యములు కలవు. కందపద్యములు 180, వృత్తములు 7, పీఠములు 2, గీతములు 2, కందపద్యములకు “కుందపద్య కవి చోటప్ప” అను మకుటను వియతముగ కలదు.

“కాకోదరకుందపర్వ జపి వాడప్ప” అని కూడ కలదు. ఇతరపద్యములకు వియత మకుటము లేదు. మకుటములేని పద్యములును కలవు. అవి రాటుపద్యము లగును.

“అచ్చిట మంచినారు వెనులాత్తులు వాస్యకలాదులందరులే

పప్పుతినేగిపాతకులు కాదులు నైపులు లేవ్వ రంధ్ర

పప్పుకు పుట్టువంతవరసాటువే గొల్లి మహామలాపుల్లె

మచ్చికు పెక్కపడ్డి గుణవంతులు పెంబవ వాడగారదూరా.” 32

ఇది రాటుపద్యము. అన్యకృతమగును. ఇందు పెంబవ, వాడప్ప అను బాగాలు మట్టి అనంతరూపాలని కొలుపులోని పాస్యకలాదులందరులని కలదు. ఇందు మట్టి అనంతవరసాటుడని కలదు గాని, కప్పివాడప్ప పద్యములందు కుమారానంతుడని కలదు.

“మట్టి కుమారయనంతుని

పట్లను పెయ్యంబు లేచి బ్రతువులు మహానే

పట్లను పెడిసోరురు చే

కట్లను పరకుందపర్వ గవవాడప్ప ” 36

మోతిన పగతుల మట్టి కు

మారానంతుడు విక్రమార్కుని తీరికే

మారుకొనిన బోవయ్యడు

గా, రణమునఁ గుందపర్వఁ గవివాడప్ప ” 37

కుమారానంతరూపాలని కుముద్వల్లీనిరంగయము లోపాలు కవి వాడప్ప శతకము రచనాకాలమును 1605 ప్రాంతము కొనర్చును. శతకవింశ్యమే దాతిన పద్యములు కాలక్రమమున చెప్పునవి కావచ్చును. అవి కాలాంతరమునందు శతకమున జింతిగ్ధములు కొనర్చును.

కవి వాడప్ప రఘువాళనాయకుని కొలువునందు అడుగుపెట్టినట్లు కలపద్యము “నేరుతునని మాటాడగ-” 112. పూర్వదాస్యాకము. 1605 ప్రాంతము రఘువాళ నాయకుని రాజ్యకాలములోనిదే.

కవి వాడప్ప శతకము పచ్చి బూతుశతకముని ప్రసిద్ధము. పచ్చి బూతు పద్యము టున్న మోట నిజము. కాచి, ప్రతిపద్యమును పచ్చిబూతుపద్యము కాదు. మోటయనులది కందపద్యములందు మహారు ఏలది కందపద్యములు మాత్రమే పచ్చి బూతు పద్యములు. అవి తొలగించిన సుమారు మోటనలులది కందపద్యముల మంచి నీతిశతకమగును, అందు దైవపెచ్చైన పద్యములు ఇరువది, పూర్వకవి స్తుతి పద్యములు మూడు, కవి ఆత్మస్తుతిపద్యములు పది, ఏడులు బూతులు గుఱించి పద్యములు అయిదు రోను నీతి పద్యములు పంద ఉండును. పూర్వకవిస్తుతిపద్యములు :

“మమ భారవి దిల్లలు నా

వన సోముని మారుకవిని చతురత్యక్షివా

టు మఱింతు సుకవివఁ ది

కృనఁ రంగును గుందపర్వఁ గవివాడప్ప ” 8.

పండితముఖ్యులు రాయశి

రండియి భవదూరి కాళిదాసులును నె

వ్వందు నిడు కృతులు వారి న

ఖండితయశః కుండవర్షః గమితోదప్య - 13.

"పెద్దవ వలెఁగృతి పెప్పినఁ

బెద్దవ వలె నల్లకమిఁ బెద్దవవలె

యెద్దవవలె పెద్దవవలె

గ్రద్దవవలెఁ గుండవర్షః గమితోదప్య - 63.

కవి తోదప్య ఇంద్రైవము పుట్టరీపట్టణగోపాలుడు. ద్యేయము ముక్తి.

"మందరగిరిదర రజరే

నందన ప్రస్తాదరద నారదమత గో

వింద యమ వారు ముక్తిని

గందురు గద కుండవర్షః గమితోదప్య - 7

అత్యష్టతి అతవలము

"ముందుగఁ బమ దివములలోఁ

గిందమునకు సోమయోజి పుమఁ దందురు నేఁ

దందలు నమ పుమఁ దందురు

కందమునకుఁ గుండవర్షః గమితోదప్య - 9.

"కుండము వీవలెఁ జెప్పిన

నందము మఱి గాన మెవరియందును గదెమం

క్రందన యెవర్యమోతన

కందర్పా కుండవర్షః గమితోదప్య - 10.

"నా నీతి పెనవి వానివి

భానుశీరణములు మోడఁ బాఱవి వానిన్

వానమ రదీయవి వానినిఁ

గానములా కుండవర్షః గమితోదప్య - 39.

ఇంకను 10, 11, 12, 14, 22, 40, 94, 153 పద్యములు అత్యష్టతులీ, వీరులు :

"వానలు పెన సైదులకును

సానలు పెన వజ్రములకు నమరంబులకున్

పేనలు పెన మృగజాలికిఁ

గానలు పెన కుండవర్షః గమితోదప్య - 30.

"పొందపు లీడుమఁగఁ బడలే

మోదవృక్షుడు కొఱుతఁ బడలే మహా భ్రాతృక పే

వృందోపు మోత చమఁగ న

ఖండితయశః కుండవర్షః గమితోదప్య - 90.

"తనయునికిని బందేశికిఁ

వినిమిలికిని వాక్కురీతి బోజనమిడు వా

వనితమ బుణ్యంగన యని

పెను లందురు కుండవర్షః గమితోదప్య - 146.

"దనమే మూలము బగలికి

దనమే మూలంబు నకందర్పంబులకున్

గుణమే మూలము నీరులకు

గనుమప్పి కుండవల్లుఁ గవిరచిప్పా. " 180వ.

ఒద్దెన్నాడి పెద్దయ : ఇతని కృతి మామూహిత్యమును, పద్యకావ్యమును, అముద్రితము. దాని గంగయుతు అంకితము. అతని గురించి ఇట్లు కలదు¹.

"పాండ్రయశోరసుండు పారిశోర్యుడు బాహుల్యేంద్రుఁ డా పారి

శృంగ్రమహితేతుడు భృశంబుగ నెత్తముచే వసంగఁగఁ

జంద్రమగంధపుష్పమనంకుమరాంబరభృతాణి ని

ప్రతిభుభక్తిఁ గైకొనెడు దాని గంగ నీక మెచ్చుగన్. "

ఇందు "పత్తముచే" అనునెడ "పత్తవచన" అను లిఖితపాఠము లేఖకదోషము.

పాండ్రయశోరసుండు, పారిశోర్యుడు, పత్తముచే ఆ పారిశృంగ్రమహితేతుడు అయిన

బాహుల్యేంద్రుడు దానిగంగయుతు చంద్రమగంధపుష్పమనంకుమరాంబరభృతాణి

ఇచ్చినట్లు వున్నాడను. బాహుల్యేంద్రుని కావము 1604 వ సంవత్సరమునందు

కలదు². కాణట్టి మామూహిత్యము రచనాకాలము 1605 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది "వాయుపురాణములోని కొంతభాగము" కావచ్చును.

ఎలతూచి పినయాదీత్యుడు : ఇతని కృతి ఆదిత్యపురాణము. అముద్రితము.

పాండ్రుని గురవమంత్రికి అంకితము. పినయాదీత్యుడు ఎలకూచి బాలనర్సయ్య అను

జాడు. బాలనర్సయ్య కృతుల రచనాకాలములు 1605 నుండి 1645 వఱకు అని

పూర్వోక్తము. జీవితకాలము 1570-1650 అగును. అయిన పినయాదీత్యుని జీవితకాలము

1575-1655 అగును. కాణట్టి ఆదిత్యపురాణము రచనాకాలము 1610 ప్రాంతము

కావచ్చును.

ముడియము వేంకటరమణ : ఇతని కృతులు 1. కళాదరోపాఖ్యానము అముద్రి

తము. 2. దాదామారవనాటకము. సంస్కృతము. కళాదరోపాఖ్యానము దర్శనశ్రేణునికి

అంకితము. ద్వైపాంకితము. ఇందు పెమ్మసాని తిమ్మానాయుని ఆశ్రేతుడు.

"అతిశోకాయతరోగభాగ్యుహితామృతంబైన సింహానన

ప్రతియం బండుఁ బ్రచ్చివో నరసత్ప్రియాయునింపాననం

అతిరవ్యాకృతుడైకలానమున మెన్నె పెమ్మసానవ్వయం

అమలంబై తగి మధ్యనిల్లి మను తిమ్మాదీతుఁ డశాంతమున్

ఇట్లు గలది యు నే

పట్టున పన్నానరోగభాగ్యము గల నే

పట్టితి మని కంకణముం

గట్టుక క్షేపించె యెఱుఁ గాంచిన వాడన్. "

పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడు పేరిటివారు పెత్తుమంచి కలదు. వారి కావములు

పదునాఱవశతాబ్ది రయ్యారదమునందు, పదునేడవశతాబ్ది ప్రథమపాదమునందు (1570-

1630) కలవు³. కాణట్టి కళాదరోపాఖ్యానము రచనాకాలము 1610 ప్రాంతము

కావచ్చును.

కంచి విరళభద్రయ్య : ఇతని కృతి పారిశృంగ్రమహితేతుని. (శ్రీకైంసల్లికాగర్భవ

స్థానముకి అంకితము. ద్వైపాంకితము. ఇతని గురువు ఇనకూరి పద్మతారాయ్యుడు. అతడు

బమ్మగి కేవన, మల్లనంకుమ గురువు. కేవన, మల్లనల దాక్షాయణీపరిణయము

రచనాకాలము 1601 ప్రాంతము, విష్ణుభద్రానందము రచనాకాలము 1605 ప్రాంతము అని ఘోర్పత్తము. కాబట్టి పీఠరథయ్య పారిశ్రాంట్రిపాశ్వానము రచనాకాలము 1615 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇందు పారిశ్రాంట్రిపాశ్వానము "కొందఱు కవిజనోత్తము లందఱు నాటిల్ల రూపిని తమ యోచన విధంబుతోడ వనదర్శనదృగ్దారికప్రబంధ బంధురంబుగా రచియించిన తెలుగు కంది మెఱుంగు పెట్టినట్లు భవ్యంబగు విష్ణువో కావ్యంబు" (20వన, 1అ.) రచింతునవి ప్రకటించెను. కొందఱు కవిజనోత్తములన గౌరవ, శంకరకవి, చంద్రమౌళి అగుదురు. వారి కృతులు కంది ఇతని కృతి మెఱుగును కాదు; లేఱుగును కాదు. మఱిక పారిశ్రాంట్రిపాశ్వానము. శంకరకవి పారిశ్రాంట్రి పాశ్వానమునకు, పీఠరథయ్య పారిశ్రాంట్రిపాశ్వానము అనువరణము. కాని అందరి పెద్యరచనాపాటవము, భాషగంభీర్యము ఇందు మృగ్యము.

"తన సామ్రాజ్యముఁ బాపనం గులవడూత్రంబులు వర్ణించివే
డవఱుం డీర్చిన హాసకృత్యములనేత వ్యవశం బొందివన
వనంబు గుండిన నా నరేంద్రుడు మనపాశ్వానముఁబఱుంబులం
దయ్యంబు బాదిన నా ప్రతిష్ఠ మెన విశ్వామిత్ర చిత్రంబుగన్." 175వ, 1అ.

అను శంకరకవి పద్యమునందు నాటకీయదృవి కలదు.

"వికలచిరిపతిరాజవ్యసుకుటుమరీత
రత్ననిరాజువారినిరాజుమాన
చరణుఁడైన పారిశ్రాంట్రిజనవరుండు
కల్లలాడఁడు మదివైన గారితవను " 115వ, 1అ.

అను పీఠరథయ్య పెద్యమునందు "దివసాదిపతి తూర్పున వస్తమించిన, . . .
. . . జాతవేదుని వేడే చల్లబడిన" అను పద్యక కలదు.

కావ్యారి ఎల్లయ్య : ఇతని కృతులు 1. మిత్రవేందరాచరితము 2. బ్రహ్మాండ
పురాణము, మొదటిది అనుపలబ్ధము. రెండవది పురాణము. శ్రీరామచంద్రునికి
అంకితము. ద్వైవాంకితము. ఇతని గురువు తిరుమల తిరువేంగళార్యులు⁴⁵.

"వారిపాదకమలసేనా
నిరమల విశుద్ధాంతరంగు విశ్వలయరేఖన్
తిరుమల తిరువేంగళ వ
ర్ణుడు నాశ్రమముకీర్తనానుకుని స్మరింతున్. "

తిరుమల తిరువేంగళార్యులు బమ్మిరె కేసన, మల్లనలకు కూడ గురువు⁴⁶.
ఇద్దఱు ఒకరి కావచ్చును. అయిన ఎల్లయ్య కాలము- బమ్మిరె కేసన, మల్లనల కాలమే
అగును. కాబట్టి మిత్రవేందరాచరితమును రచనాకాలము 1615 ప్రాంతము,
బ్రహ్మాండపురాణము రచనాకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

అశ్వరథ పీఠయలింగము : ఇతని కృతి ఒడయనందిలాపము. ఆనందు
సోమశ్చరప్పామికి అంకితము. ద్వైవాంకితము. ఇరదు బమ్మిరె కేసన, మల్లనల తోఱుట్టువు
భద్ర కాబట్టి ఒడయనందిలాపము రచనాకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఒడయనంది కథ పాఠకుఁజికి సోమనాథుని బసవపురాణమునందు కలదు. అది
ఒడయనందివిలాసములొని కథ కాదు. ఒడయనంది, అతని వేళ్ళ పదవనామమృ పేరులు

మౌనము పెంచుచును. బవనపురాణమునందు ఒడయనంటి గర్భమునకు మిఱు మిందడు కోపగించి వెలి వేయును. వాల్మీకేశ్వరుడు మిఱుమిందనికీ భయపడి, చాలుగా ఒడయనంటిని తీసికొనిపోయి, శివభక్తుల మహిమలు చెప్పును. ఒడయనంటి విలాసము లోని ఇతివృత్తము తద్విప్రుము. శివుడు శ్రీపురానురసనచోరము చేసి, వివోదించు సమయమున అమృతమును మహర్షి గంగ అను దర్శనార్థిలో వచ్చి, పాఠ్యుల్యాద్యక్షము ను కోరును. శివుడు పాల్కొన్నవాడై ముసగును. అంతేకాదు. ఉదయములను బ్రహ్మచర్యము పాటించి పుష్పములు సమర్పించు నియోగించును. అమృతము పుష్పములందరుమీగ, గంగను పుష్పముగందరిగ అదరించును. బ్రహ్మచర్యమునకు భంగము వాల్మీకీ, పుష్పములందరును ఒడయనంటిగ, పుష్పముగందరి పెరమనారిగ బోలోకమున జన్మింపుడని కోరెనుచును. ఒడయనంటి చరిత్రమిది :

“తన పేరి బాలుఁ డెంతయు వజ్రహతుఁడైన
వేదేంద్రకుమ డిల్లి కిన్నె మగుడ
తన పండు వారకాపిని పండు రతిగూర్చి
పాలాబకుని రాములారీ చేసి
పైడి నిచ్చుంబులు ద్రుతిరవంబును నందె
వెల్పిన కరవున వేయి మార్లు
వెలయాలి చందలోపల సలాశివు నుంచి
పరికించె భక్తవే పంఠగింది
మరియు వెచ్చిన గంపు తప్పనాతల్లి
వరుని చర్మకు తెలియ దుర్వారమహిమ
అల్లి వంటి చరిత్రమారోత్సవేంద్ర
పెరుడు మునులార యని మోతుఁడనియొట్టెను” 7వ. 1ఆ.

తిరువళ్ళూరిలోని జడవయనారు కుమారుడు వంటి. అతడు వంతులలో ఒడయని వంటి వాడగుట వలన ఒడయనంటి. తిరువళ్ళూరి ఒడయనంటి తీర్థయాత్రలు చేసి, అనలం వచ్చి, వరమనారి చంట పరమేశ్వరుని పరికించిన, “చంట జరికించుట వలన” మార్కండేయపురము అనలం అయ్యెను!

కంచి, శ్రీకాళహస్తి, శ్రీశైలము, బెజవాడ, ఏకశిలావగరము, భర్మపురి, ద్రయ్యగ, అయ్యార్క కాశీ, పూరి, ములతింగము, రామతీర్థము, కుంతిరి, కనకాపురము, పట్టినము, తాళ్ళపూడి, తాళ్ళరామము, కోడిపల్లి, మురమల్ల, ముక్తేశ్వరము, పాంచారపురి, పరివెల- ఒడయనంటి పెరమనారిలో దర్శించిన పుణ్యక్షేత్రములు. ఇందు కంచి, ద్రయ్యగ, అయ్యార్క కాశీ, పూరి, ఏవా కడమ క్షేత్రములు ఆంధ్రదేశములోనివి. అందు మురమల్ల, ముక్తేశ్వరము, పాంచారపురి, పరివెల కోవనీమలోనివి. పాంచారపురిలోని క్షేత్రస్థితియు మల్లేశ్వరస్వామి. అమలాపురములోని చెన్నమల్లేశ్వరస్వామి అగునా? - శ్రీనారాచి తర్వాత ఆంధ్రదేశములోని పుణ్యక్షేత్రములను పట్టించిన కవి ఇంకోకడు కావరాదు. అంతేకాదు. ఆంధ్రదేశములోని మాటుమాల ప్రాంతమైన కోవనీమను పట్టించిన జవి ఇరడే (9-12వ. 1ఆ.)

“గంగాపానమెట్రిగ్గుతులు మరకారుణ్యహలోచరుల”

పాంగార్యానకు బహురామను బుద్ధ్యాప్రసంగతుల్
గంగోత్తుంగతరంగిదుమయహారాద్గడివాళ్ళు, బు
త్తుంగమూర్తిని కొవచములును తిందుచు బూజు బుద్ధిపెరిచు. " 11వ. 1అ.
అనంట శ్రీతనవర్ణనము (15-41వ. 1అ.) శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణములోని
దక్షిణరామ శ్రీతనవర్ణనమునకు శిష్యప్రాయము.

కవచము సుడికర్ణికార్జవమునకును

రవచిల్లు రామగుండంటు ఇంటు

ప్రతివచ్చు మృత్యురానికాదాకి

లాదింప పార్వతీదేవి నీచి

పరివచ్చు నవీశులు నరసింహుడన

స్వామికి వరయంగ వరదరాజు

ఎవచ్చు దుండీ పవ్యుత్తరాదిత్యులై

శింపాండు చిత్రపవ్యుత్తరుండు

లీల వక్రజూటపైరింగమునకు

రామలింగంబి సాచి యే భూమిపై

కాక కాచంటపైరికిని గణప పేరు

తారతమ్యంబు లేదెంచ తత్వమరయు. " 26వ. 1అ.

"తయ్యగి తుర్కొల్ల దయలోడ రక్షించు

పాటుపాండు పాడు కొమ్మ పుట్టంబు

అ మట్టలపై దక్షిణాశ్వాంముః శ్రోతు

మంతకల్పము కొమ్మ మాకలమ్మ

లచ్చిలు పెళ్ళిమం బంతయు నిరతంబు

కొమరొప్పు కృపఃజాను గోగుంబు

అచ్చగరంబున వలదు మత్తరమెర్క

కాపాడు గుణవర్ణ కవచదుర్గ

కాపునము రావ రోగముల్ గదియ వెఱుచు

నరుల కల్గును సమ్మోదవకరయడి

నికలలోగంటులకు రాచి జపని యగురు

పుడమిఁ జెప్పించు నాచంట పురవరంబు. " 27వ. 1అ.

వరమనాది వర్ణనమునందు చిత్రకవిత చిందులాడినది. (45-51వ. 1అ.)

మగున యానము చూడ మత్తేరిచిక్షిడ

సఖి వానమహిమెంబు వంచకంబు

కలికి కమ్మల లీల తంపి సుత్యంమాల

పాలతి పెల్మిడి వృద్ధి వానగ(?) పృష్టి

బలవాక్కి కర్ణముల్ చెలగు శ్రీపత్తముల్

కొమ్మ కంఠము మత్తకోకిలంబు

రావ మోగాగు భుజంగప్రయోతంబు

వచిత యొప్పులకుప్పు వనమయూర

వార యంగవ పొంపునే వలరు వృత్తి

పటిమ గాంచి మనోహరప్రతిభ మెందె
 పెత్తనబంధము గలిచి రాజ్యమువఁ జెరిగి
 రిక్తబాని రాతీ పరమహానరూఢి. " 46వ. 1ఆ.
 దరణీపిరావస్థై సాపిత్వే చెలువందె
 కడు సువర్ణము యోడి గాంచె మేము
 బుడవూర్వాపైఁబ్రసవత గాంచె వరబం
 దిం ప్రసత్నిశ్శలనే జెంగె మోము
 దరణీ క్షేపిత్వాతి రాల్చిను కలిమి
 ప్రవణవంగిణిచి వేతములు ద్రులబై
 మమ్మలాధిపత్యాతి నలరెను కెమ్మోచి
 బాపిత్వాపైఁబ్రొం బాప మెరసె
 వేదవర్ణితములు వారిశిల్పములయు
 పర్యవత్రాక్షి వశముల్లి పరిభవల్లి
 మమమ సిద్ధాంతవేత్తలు విమతి సేయ
 జెరిగి ఖరవామ పరమహాలరామ. " 49వ. 1ఆ.

పరమహారికోటి ఒడయనంది యాత్రాక్షమము పరమవైభవోపితము.

"గంధేరంబులు రెండును
 పైందనములు వాల్చు వర్ణిత ముష్టాంబుల్
 బంధురరథుశరముగము యు
 గందరదీపంధ్ర యొకఁడు కాంతాశరమున్.
 బలదీపకులు పూసు నరు లొక్క వింశతి
 యాతపత్రము రాల్చు నెరికుఁ దోకఁడు
 తెలువాకు మెదుపు లందించు వా రిరువురు
 చేరి గావము సేయ వారు ముప్పురు
 తరి మృదంగంబులు రాల్చు వా రొకకోడు
 ద్రాకరించెదగివ కంచుకీయుగంబు
 వినుతించెదగు నందరిజను లెంచ నలుపురు
 తపసియపారుకరాదు తీర్థ
 దప్పపావశివారాధ్యులైన
 విప్రశివరత్న కెనమంధ్ర వేద్య గొలువ
 గదలె జయజయశ్చంద్రవంగతులు విమను
 ముగ్రసేవాగుణాంబి యొడయనంది.

మణియును సైన్యకోత్తములు మెత్తువతో రను వెలువనంది రా
 వెలుయఁగ వారి కందరకు సిర్యము భిర్యము బద్ధి విచ్చుచున్
 గురుతరలీలతో గదలి కుంబరహోటకముజ్జనందరల్

గరిమను గల్గు పెక్కుములు కొడుక మొప్పగ గొప్ప చూచుచున్. " పుట 74

ఇది రాణలోగము. శివుని అనుగ్రహము. అసలు ఒడయనందికి, పరమహారికి
 అనుబంధము కలిగించినది శివుడు. "వెగలును రేయ విమ్మగువ బాయక యుండు"
 మని విద్రుకు వేయ విమ్మము తిప్పినది కూడ శివుడే. (పుట 66) లక్ష్మ్యము సాయుజ్యమొక్ష

ప్రధానము. ఇదొక శివలీల.

రేటుారి (రెంటారి) రంగరాజు : ఇతని కృతి భానుమతీపరిణయము.

వెలుగొటి రాయశౌరికి అంకితము. అతడు వేంకటగిరి నిర్మాత వేంకటాద్రినాయకుని పుత్రుడు. వేంకటాద్రినాయకుని జ్ఞాతిసోదరుడు కృష్ణారంగప్పనాయకుని (19వ తరము) ప్రాభవకాలము 1576-1600 అని రాయప్పనాయకుని (రాయశౌరి) జ్ఞాతిసోదరుడు పెద్దయూచమనాయకుని (20వ తరము) ప్రాభవకాలము 1601-25 అని, తాతని అరవకుమారుడు కుమారయూచమనాయకుని (21వ తరము) ప్రాభవకాలము 1642-72/78 అని, రంగప్పనాయకుని మనుమని మనుమడు సింగమనాయకుని (24వ తరము) ప్రాభవకాలమును 1642-72/78 (?) అని వారిశ్రవణమస్మయములు¹, 21 వ తరములోని కుమారయూచమనాయకుని, 24 వ తరములోని సింగమనాయకుని ప్రాభవకాలములు ఒకటి అగుట నంభవము కాదు. పెద్ద యూచమనాయకుని ప్రాభవ కాలము 1601-25 కనుక, అతని అరవకుమారుడు కుమారయూచమనాయకుని ప్రాభవ కాలము 1642-72/78 (?) అగును. రాయప్పనాయకుని ప్రాభవకాలము 1642-72/78(?) అగును. పెద్ద యూచమనాయకుని తరములోని రంగప్పనాయకుని మనుమని మనుమడు సింగమనాయకుని ప్రాభవకాలము తదనంతరకాలికుమగుట తథ్యము. రాయప్పనాయకుని మనుమడు సింగమనాయకుని (22వ తరము) ప్రాభవకాలము 1642-72/78(?) కాగలదు. కావున రాయప్పనాయకుని ప్రాభవకాలము 1601-25 కంటి పూర్వము కాఁదలదు. కాబట్టి భానుమతీపరిణయము రచనాకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

భానుమతీపరిణయము పారివంశప్రసంగము. (6వ, 18.) ఎఱ్ఱవ పారివంశమునందు లేదుగాని, పంపియితపారివంశమునందు కలదు. అందరి భానుమతీ పృథ్వాంతములోని పరిణయవిషయమే ఇందరి ఇతివృత్తము. భానుమతీ శ్రీకృష్ణుని పిసితండ్రి భానుని తనదు. అయితే తన వరుడు సుందేవుడు వారడుడు చెప్పెను. భానుమతీసుందేవులకు శ్రీకృష్ణుడు వివాహము చేయించును. ఇసుమంత ఇతివృత్తము సముద్రమంత వర్ణనాతి కలుము!

భానుమతీ గుఱింది శ్రీకృష్ణవారదుల మధ్య పోగిన పంబాబ్రాము సపాకముగ, విప్రణముగ కలదు. వారదుడు.

"ఈ రమణీ యొక్క రసెను

సారాఁలుఁ డనియి భానువందన గాదా

యీ రమణీ నే సృఠాలకు

మారున కీఁడను నవన మౌనియుఁ బత్నికే. 32వ.

నీ వెఱుంగని రేనుప్పని

రేవకలోత్తలం యైన దెలిపెద నిమమో

దేవా! భానుమతీకి మా

దేవుని విధుఁ జేయవలయు దీవిజాణు మెచ్చెన్. " 33వ. 28.

సాలాగాళ్ళసముల కావ్యమునందు భానుమతీవిషయము మూలాశ్వాసములందు కలదు. సుందేవుని విషయము నాలుగవ అశ్వాసమునందు మూత్రమే కలదు. అది

కూడ వివరించుచున్నాము.

ఇందు పుర (4-27వ, 1అ.) నాయికా (35-36వ, 1అ; 3-21వ, 2అ.) మంత్రుడు (35-44వ, 2అ.) నాయికావనిహర (46-68వ, 2అ.) మర్దావ్వా (67-70వ, 2అ.) సరోవర (71-77వ, 2అ.) నాయికావనిహర (78-92వ, 2అ.) మార్కాండేయయ్యది చంద్రానిహరమర్దం (3-20వ, 3అ.) సువర్ణదేవిజ్ఞాంధర (21-25వ, 3అ.) నాయికా విరహ (26-78వ, 3అ.) మార్కండేయ (84-87వ, 3అ.) వివరాలవార్త (2-11వ, 4అ.) నాయికా (12-18వ, 4అ.) నాథకవిరహ (20-25వ, 4అ.) వివాహ (27-87వ, 4అ.) సంధి (88-98వ, 4అ.) వర్ణనలు కలవు.

శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజునకు ప్రాసన తరలెం (10వ, 4అ.) సమకాలికతరలెంపదనె.

రేఖారి భావనామాత్యుడు : ఇతని కృతి కామేశ్వరీచరిత్రము. ద్విపదకావ్యము. కామేశ్వరీకి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు అర్ధంకి పింగరాధ్యుని శిష్యుడు". అతడు రేఖారి రంగరాజుకును గురువు. (4వ, 1అ. లా.వ.) కాబట్టి కామేశ్వరీచరిత్రము రచనకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఆదిలక్ష్మి శ్రీరాముని హేరానింప, అతడు ఏకమట్టివ్రతుడుగుట వలన కృష్ణునిగా అవతరింపుమని శిరించి, తాను కామేశ్వరిగా అవతరించి, కృష్ణవరలాలమువందును ఇష్టసద్ధి కలుగకపోవుట వలన విరహావస్థ నంది ఇలవేల్పుగ వెలసినదని కథ.

తామరపల్లి తిమ్మయ్య : ఇతని కృతి శేషదర్శము. శ్రీరామునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని ముత్తాత అబ్బమంత్రి.

"శ్రీధరాయణ సుప్రసిద్ధి లాయనములు

పైడి గంటంబు గొనె ప్రాస ద్విరీం

ప్రైడిగంటంబు వారసు పద్మః దెచ్చి "

అలరెవట, శ్రీధరాయణన శ్రీధరదేవరాయలు. విజయనగరసామ్రాజ్యునివతులు వలుగురికి శ్రీధరదేవరాయలను వ్యవహారము కలదు. ఏ శ్రీధరదేవరాయలో లేదు. కృతి ప్రేరకుడు పెద భర్మయ్యమాత్యుడు. అతని పెదతండ్రి మమమడు నారాయణరాయలు.

"ధ్రువసల్పసృష్టమృదుపాదుషాయి
మహాసామ్రాజ్యస్థిర మలమురారు. "

సుల్పసృష్టమృదుపాదుషాయి గోలకొండసుల్తాను మహమ్మద్ కులీకుల్చీషా (1580-1612) కాదు. మహమ్మద్ కుల్చీషా (1612-23) కాబట్టి శేషదర్శము రచనా కాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

శేషదర్శమునకు మూలము హరివంశములోని ఆశ్వుధర్మమువందరి శేషదర్శమని అశ్వుసాంతగర్వంందు కలదు. ఇందు శ్రీకృష్ణుని ఆదేశమున, లీమ్మడు ధర్మరాజునకు వెచ్చిన దూరాన సుహిమ, గోరానప్రళంప, కన్యాదనప్రళంప, సత్యనాక్య సుహిమ, అభయరావనలనిరూపణము, శ్వేనకథవందరాదును, వాచీకూపాచిరిర్యాణనలము, తులసీమహాభక్తుము, పూజాకాండ్రవ్యాధినిరూపణము, అశ్వరానసహిమ, బ్రాహ్మపూజా విధి, విశ్వరూపవిరూపణము, వస్త్రరావారిధివంప, గాయత్రీవిష్ణుబ్రహ్మ యజ్ఞాదివిరాసము, పురాణాశ్రయనలము, మహాపాతకలక్షణము, విమంత్తరణప్రాహ్లాది నిరూపణము, నరక

విరూపణము, పుణ్యలోకప్రాప్తప్రకారము, గర్భస్థావహప్రాప్రకారము, బిష్మయబద్ధి
రసంబాదము, ఋణవిమోచనోపాధ్యాయము, శంఖతీర్థమహామ, అనంతశంఖపాల సంవా
దము, కావేరీకపిలానంగమహాప్రసమహామ, కుంభమోణమహామ, వృషభగిరిమహాత్యయము,
మహానవమీప్రతిప్రకారము, అచోబలశ్రీశైలవేంకటాచలకాంధ్యదీపావోత్సవము,
శివరాత్రిప్రభావము, నరకవతుర్దశీమహామ, స్థూలంక్షణము కలపు, ఏషయగోరము కాసి,
కపిలాగోరము పూజ్యము, కారణము ఏషయమే. పురాణ ప్రాయము.

నేమితి కృష్ణమారాయణలు : ఇతని కృతి రాజనీతిరత్నాకరము. పంచతంత్రము,
అములీతము. తెలుగునకు వచ్చిన మూలారామదీర్ఘ : ఇతడు మహమ్మదుశాసనములైన
ప్రాసాది. ఇతని గురువులు కందాళ రంగారాయలు. కందాళ తప్పగారు. ఇతడు ప్రతి
పించిన కవులు మఱింగంటి వేంకటబగవద్దారాయలు, మఱింగంటి పింగళారాయలు.
మహమ్మదుశాసన కులీ కుల్చీషా (1580-1612) కంటి, మహమ్మద్ కుల్చీషా (1612-
23) అగును. కందాళ అప్పగారు పారంగు తిమ్మయకును గురువు. తిమ్మయ నైఋతంలో
విలాసము రచనాకాలము 1623 ప్రాంతము. ఇది ముందు పదవీరతును. కాబట్టి రాజనీతి
రత్నాకరము రచనాకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

“అశ్విని తోడ్గిరి కవులు ప్రబంధకర్త
అయ్యు నీ రాజనీతిరత్నాకరంబు
సేయకుండురు (17) మున్నగు నేః తేయు మెక్కులి
కలన నీ కృతి రచియింపఁగలిగె నాకు”

“అది కృష్ణమారాయణలు అనుట చిత్రము. రాజనీతిరత్నాకరము సంస్కృతమునందు
కలదేమా? పంచతంత్రము అంగద్రవీయము, వైష్ణవీయమును అగుట దీని ప్రత్యేకత.
కల్పాప్రారంభమునందు శ్రీరంగవర్ణనము కలదు. కాంచీపురవ్యాపారి విష్ణువర్ధనుడు
తిరుపతి వచ్చును. అక్కడ తీర్థమున పూజనమాడి, తిరుమల తిరుమార్గములు దరించి,
పన్నీర్థరాజ్యారులను ప్రస్తుతించి, గోపిందరాజును కొలిచి, స్వామివైష్ణవీశ్వరీలో పూజము
చేసి, గరుడస్థంభమునకు ప్రదక్షిణము చేసి, వేంకటేశ్వరస్వామిని సందర్శించును. స్వామి
అభీక్షమున సంతోషమును స్వామికి సమర్పించును.

“దీపదశము పదవిశ్లేలు
పనుపడరా నానాం పానెపు ముద్దోర్
దిమనంద పుడవ మెచ్చిన్
పివమివమని మేని రామ పిండుఁజ తావన్. ”

ఇంకను ద్రుచిద్రుచుందముల, రామానుజభాగవతముల ప్రభావము కలదు. క్షీరాద్ధి
వర్ణనము, శ్రీతర్జీపవర్ణనము, శ్రీమహారాయణపాశ్చాత్యారము మొదలైనవి కూడ కలవు.
పారంగు తిమ్మయ్య : ఇతని కృతి నైఋతంలోవిలాసము. యువతికి అంకితము.
దీవాంకితము. ఇతడు గోలకొండ కరణము.

“ఇనమఱితలలో నన్నుదెచ్చె మహమ్మదుశాసన యీట నీ
యీనులది నాల్గు యగ్గముల నేటివ యీలిక గోలకొండ డ
ర్దనవగడ్డులిన్ గదలేకం బొనరించుఁ యమ్మమంత్రి యా
జనపతి రమ్మ పాముఁజ బ్రజల్ జయింపు గృహస్థ తావన్. ” 30వ. 1అ.

ఇందు గోలుకొండయందు “ఎనుబది నాల్గు దుగ్గముల నేలిన యేలిక” అయిన, “మహమ్మదుళాహ్ ఇవనుమరేకాలొ వస్త్రులపైల్లి ఏలు” నని కందు. అతడు గోలుకొండ సుల్తాను మహమ్మదుళాహ్ ఆగను. కాని, ఎనుబది నాల్గు దుగ్గముల పరిపాలనాధికారము గోలుకొండ సుల్తానుకు లేదని, అతడు బహమనీసుల్తాను మహమ్మదుళాహ్ అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁰. సులీ బహమనీసుల్తాను రాజధాని గోలుకొండ కాదు. గుల్బర్గా అంతేకాదు అతడు (1482-1518) వస్త్రులపైల్లిను ఏలిన వాడు కాదు. వస్త్రుల కెల్లమ ఓడినవాడు. కనుక బహమనీసుల్తాను మహమ్మదుళాహ్ కాదు. గోలుకొండ సుల్తాను మహమ్మదు కుల్చీషాయే. ఇతని రాజ్యకాలము 1612-1626 అని పూర్వోక్తము. పారంగు తమ్మయ్య కరణికము చేసిన కాలము.

“కాశుల వార్తల నువమల

రీతులఁ బదబంధముల రలితీతలవి

కాళిగఁ గృతు లొనఁబెను తె

రాతనూతనబీక్షరావళిఁ గొలుతున్.” 12a. 1a.

అని తమ్మయ్య పూర్వ, నూతనకవిత్వవి. జాతివార్తల నూతనబీక్షరులు యువాళ వాయుకుడు, చేమకూర వేంకటకవి. చేమకూర విజయవీరానము కావ్యనామమునది, ఇతని వైజయంతీవిలాసము కావ్యనామము కలదు. విజయవీలాసము రచనకాలము 1618 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి వైజయంతీవిలాసము రచనకాలము 1623 ప్రాంతము కావచ్చును.

చిత్రలారతము కృతిలేర్ప గురువు కందాళప్ప, పాండురంగమూడోత్సవము కృతిలేర్ప గురువు కందాళయప్పగారు. వైజయంతీవిలాసము కృతిలేర్ప గురువు కందాళప్పల గురువు. (11a. 1a.) ముగ్గురును ఒక్క వ్యక్తియే కావలసిన ఆశ్చర్యము లేదు. తీవ్రవ్యక్తులు కావచ్చును. కందాళప్ప కాంము పెరువారవళలాల్లి ప్రథమపాదము. కందాళయప్పగారి కాలము పెరువారవళలాల్లి మధ్యభాగము. కందాళప్పలగురువు కాంము పెరువేడవళలాల్లి ప్రథమపాదము.

వైజయంతీవిలాసము విప్రనారాయణనరసింహుని. అది ప్రథమభాగ లాక్షణిక చిన్నప్ప వరమయోగివిలాసమునందు కలదు. మూలము గురువరనరాప్రభావము, తదుపరి సిద్ధరాజ తిమ్మరాజ వరమయోగివిలాసమునందు కలదు. అనంతరము చెరలువాడ మల్లన విప్రనారాయణనరసింహుని స్వతంత్రకావ్యము. తదనంతరము పారంగు తమ్మయ్య వైజయంతీవిలాసము. మల్లన కావ్యము వరమయోగివిలాసములోని విప్రనారాయణ చరిత్రమునకు ప్రపంచికరణము. తమ్మయ్య కావ్యము స్వీర్వాసనరణము. చిన్నప్పి విప్రనారాయణ పాత్రచిత్రణము కంటి మల్లన విప్రనారాయణ పాత్రచిత్రణము ఉదాత్తము. తమ్మయ్య విప్రనారాయణ పాత్రచిత్రణము అమరాత్మము.

వరమయోగివిలాసమునందు మహావస్త్ర కారణముగ వర్ణనలోనికీ రాచిప్పన దేవదేవి శృంగారవస్త్రాలు చేసినను విప్రనారాయణుడు చలించలేదు. “బడలితి రొక్కంత పాదము లొత్తుదనె” అని దేవదేవి పాదము లొత్తి. “ఒక్కొక్కడైన బడుచ రమ్మని కేలుచట్టి లారించి యిడబూలు గావించె” అని అడిగిన, “రాగంబుతో నంతరంగంబు రంగభాగి సేరే” “మహావాని చేయంటుట వలన” రత్నవైష్ణవ్యు కందు. విప్రనారాయణ

చరిత్రమునందు,

"ఆలియంబోడి రోదంగి మదవుడు రాదం గూడి శ్రీదీపంగా
తలు కుట్టం గయింకొచ్చి వార్తలును పత్తావాంన రీతియ్యి ము
ర్యలు వారిపదమూలులందుఁ గల పాండున్ రుక్మిణీదేవీపై
చెలిమిన్ గ్రచ్చిన ఏవ్యులగు వినిపించెన్ మారుకీర్తితియ్. 82వ.
ఇంద్రదంబున శృంగారపద్ధతాపంబులగు కథాప్రపంచంబులం
గొంత యలిమూఖుల జేసి కలఁక యగు చైత్యంబున మచ్చ యుభయం
జీరంజని 83వ.

వడఁతుక లేచి బాట్టివడఁ బల్కినను మౌనశుభావతంస! యిం
పదరంగ మార్తవంబు వెలవయ్యెడు నీ చరణంబు లొత్తెడన్
బడదిన వార లిందనుకఁ బారులు ద్రుచ్చయుఁ గారి పెత్తియున్
మడవలు దీర్చియుం బిదమ మార్చియుఁ గాబున లేర్పఱింపియున్. 84వ. 3ఆ.

అని, విప్రవారాయుడుని "చరణకమలయుగళి నిజాంబుజమున మునిచి, పాదము
లోత్తివ, తత్పజముల, పిగ్గల, మౌగ్ధ్యముల, మమతల- " తమ పిందము పెచ్చి చంద
మునఁ గదగి" ను.

అది గమనించి దేవదేవి కులుకు నలుకుల ఇట్లు పలికినను.

" లాంచ పేయపు వన్నెం

గీరివంగతుల బుట్టగింపు పీపై

హాసం తక్కిరి గవ్వడ

యీల రయంజాడ లాటిన మునివారా! " 85వ. 3ఆ.

అని కంకణవిప్లవములు ద్రూయ, కాంచీకలవప్లవములు పిమల విందు పేయ,
చవ్వులు గయారించి, రోచవదీపులు చెంగ పైకొనును. అయినను రంగవృష్టి పైరేవగా
విప్రవారాయుడు శ్రీదీపము.

వైఅయంబీచిలావమునందు కుందవృష్టికి ముందే, విప్రవారాయులుడు వివతిడు,

"అకాంక్ష తిప్పి పేయక హారు నపింబుఁ

దండుతేయె తిప్పిఁ గొలుపు మదికి

వనశాస్త్రీ కొంగు నీగికిన మేమ గదులాల్చు

మొగము విప్లవఃకేయు మంగవ నగవ

వర్తి వోయ్యనఁ గోర్క, వడగు నుర్వోగింపు

నడుగఁ జాలమి వేటి కమరు మామఁ

జిలి వెల్పు మెచ్చి కోయల వెల్పు దూపించు

వరదంబు మరుపున కావఁజింద

తియ్యనైఁ బేమఁ రోడగవ్వుఁ జేరఁబోయ

పించ పేయకుమి చిరీకవృక్ష దిగిచి

తవ్యయత వొంది కలికి వేఁతలవె వాలచి

రాయలుంజైన విప్రవారాయుడుండు. 138

ఆ విప్రవృత్తిము పట్టచింజనబిందలి నిశ్చలంబైన ప

ద్రావం బంగవచిపావర్యులనులంబులుమీన్ రోపాపై

గ్రాంధి దృఢదామై తరుణవృద్ధి పరిపూర్ణమై
 పూజి తప్పకరంధ్రై కరగః బోయి పిల్లకుం బల్లమై. " 139వ. 2అ.
 ఇందు రెండవ పద్యము హృద్యమే కాని, అనవద్యము కాదు. మొదటి పద్యములోని
 వాలకము పక్షవంజరనిభము కాదు. పర్వావము నిశ్చలము కాదు. దుర్గావము
 చందలము. కుంతివృత్తి మిగుల పెద్దకాలలోనికి రప్పించిన దేవదేవిని, విప్రనారాయణుడే,
 సేవించుటకు పంపాయెద
 గురుశైలికర్మణులు మనమె గురుపై చెప్పన్
 పది వింకొక పంచాయద
 గురుశైలికర్మమున నీవు గురువగుము. " 8వ. 3అ.
 అని కోరును. అందుకు దేవదేవి శ్రీనివాసనారాయణుని పేయరువనిన విప్రనారా
 యుణుడు,

" అనారము గారిరి మా
 కుంపారము కాని యో తతోరణి సమ్య
 క్షృణునఁ గైకొని కంజర
 రిపానఁ జాకుండ సుధరంధ్రము వచ్చున్. " 22వ. 3అ.

అని ప్రోత్సేయవడును. ఇట్టి విప్రనారాయణుని విజయి చేయుటకు దేవదేవి,
 మధురవాణి పంజెము సంతతులయే వర్ణము. పరమయోగినిలానమునందు కంది
 విప్రనారాయణచరిత్రమునందు విప్రనారాయణుడు దృఢపర్వము. నైజయంతినిలానము
 నందు దుర్బలహృదయుడు. అది చెదలుపాడ మల్లన దేవత్యదృష్టికి నిరర్థకము. ఇది
 పారంగు తప్పదు అనాదిత్యదృష్టికి అలవారము.

నైజయంతినిలానమునందు పాత్రానాధిపత్యము కాదు; అశ్శీలవర్ణనమును కలదు.
 అది శృంగారవైషమ్యమునందును కలదని అనవచ్చును. అంతకంది అదికముగ శ్రీహర్షుని
 నైషధీయచరిత్రమునందు కలదు. హర్షవైషమ్యము శాస్త్రకావ్యము. శృంగారవైషమ్యము
 శాస్త్రకావ్యాంశీకరణము. కామశాస్త్రమునందు కామశాస్త్రవిషయము అశ్శీలము కాదు.
 అయిన కామశాస్త్రమే అశ్శీలమగును. శాస్త్రకావ్యములకు శాస్త్రరక్షాకవచము కలదు. పట్టి
 కావ్యములకు లేదు. అది లేని అశ్శీలవర్ణనము ఏ కావ్యమునందును లేదు. "వికీరీకా
 గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి" అనుటకైన. నైజయంతినిలానమునందు గుణసన్నిపాతము
 లేదు. విప్రనారాయణుని వర్ణనను నైజయంతినిలానమునందు (5వ. 2అ.) సాహిత్యము,
 విప్రనారాయణచరిత్రమునందు (68వ. 2అ.) గౌరవాధ్యయము.

విప్రనారాయణుని హిందీ చరిత్రచిందారోపణమును విప్రనారాయణచరిత్రము
 వందు చోళమహాపాదుడు పినారీంచును. నైజయంతినిలానమునందు దండనాయకుడు
 పినారీంచును. అది పరమయోగినిలానపరణి. ఇది స్వర్గారోరణి.

నైజయంతినిలానమునందు పుర (41-54వ. 1అ.) పవంతర్లు (92-96వ. 1అ.)
 గ్రీష్మర్లు (97-101వ. 1అ.) సూర్యవర్ణము (32వ. 2అ.) అంధకార (33-35వ. 2అ.)
 విలేపిలు (37-41వ. 2అ.) చంద్రారము (42-44వ. 2అ.) వేళ్ళవాటి (45-48వ. 2అ.;
 68-72వ. 3అ.) ఉదయంసంధ్య (50వ. 2అ.) సూర్యోదయ (51వ. 2అ.) వర్షర్లు (141-
 148వ. 2అ.) భరద్రువు (77-83వ. 3అ.) వర్షణలు కలవు. భరద్రువువర్ణనమునందు

లక్ష్మీదేవి పండుగ మాతవహేమము.

ప్రచురదస్తు యువచోట బాటికలర్పార
కమలరీతాదుల కమ్మ తాచి
దండీగా నొకచోట బిందీపంటల వెంట
బ్రాచియెను జ్ఞేలాజ్ఞానరమణములు
యీ నొకచోట గూరల తారచోతల
శ్రోరంపు సంభారతీరములు
కమలా వొక్కచో నుర్రాదీమవ్రముల్
గమరించు మాంబంబ గమలు కమలు
గ్రహస్థులొ మొక్కచో నందీకాచుర్ర
నాచుముద్దాతలపైరయనాచనలును
లంకః దోరొచ్చి లాడంగ లక్ష్మీదేవి
పండు గోతెంచె గుప్తబంధు మగును. 81వ.
ఆ దివంబుపండు

81వ.

అచ్చిన వంశస్థుల యు తాలల వస్తుల దూసియెవమున్
ప్రబుద్ధిలియైన తేదవము ల్లిగ నెమ్ముడు పెట్టియెవమల
దిన్నెగ నంతరించి తమ సేదశీకంబుఁ దలంప కష్టముల్
తెచ్చి యనుంగువేళ్ళలకుఁ దీర్చురు పండుగ దండుగ ల్లిక్కుటల్. 82

మంతలవదల్చెనే

కంఠముద్దూతరము కడు వెమ్మచి ను

త్యంర వలెన వెళ్ళకల

కంఠల కష్టం గృహోపకంఠములందున్. 22" 83వ. 3వ.

రామరల వేంగళనాయకుడు : ఇతని కృతులు 1. కృష్ణకథ 2. బహులాశ్చ
చరిత్రము. మొదటిది అనుపలబ్ధము. రామంగీతము. (15వ. 1వ.) రెండవది తండ్రి
వేంకటాద్రికి అంకితము. అతని సోదరి వెలుగోటి యాచకమ్మగిరంగవ్వనది భార్య వారి
ద్వితీయకుమారుడు యాచమనాయకుడు. ఇతని గుఱించి ఇట్లు కలదు.

"శిశురమల్లారి యుగ్ధ రావల పాచ

పరుసఁ గొట్టిన వాటి విజయకంఠ

తిరుమల చేరి దాటిన మమ్మరాజాం

బాఱులోనిన వాటి బాహుబలము

రెంగటిపట్టు పెక్కించి లగ్గులు వట్టి

యోక్తమించిన వాటి పిల్లమంబు

పాచెంబు కొట పెల్లట వాటి యురరాజా

జరగఁ జేసిన వాటి శొభపటము

మచ్చి తోపుడు జగ్గరాజులును నొని

మరుల దొర చెంది ముచ్చిచి మర మడంది

తిరిచినారీ హేల్రోలు తేజము గల

మేటి వెలుగోటి యాచని పాటి గలరా? " 37వ. 1వ.

ఇందలి ఉత్తరమల్లూరి యుద్ధము 31-5-1601 న తేదీన¹⁰, తోపూరు యుద్ధము 8-7-1616 న తేదీన¹¹, జరిగివని, తిరుమల, చెంగలిపల్లి, పాలెముకోట, మదుర యుద్ధములందు ఒకటి రెండైన, “మున్నె తోపూరు” అనుట వలన తోపూరు యుద్ధము తర్వాత జరిగివనగును. కాబట్టి బహులాశ్చర్యరీతము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతము కావచ్చును.

బహులాశ్చర్యరీతము బహువింశత్యమైన కావ్యము. బహులాశ్చర్య వివేచనాశా. పుష్కలభక్తుడు. అతని ఇంటికి కృష్ణుడు వచ్చి అతిథ్యము గొనుట కావ్యవిషయము. ఇది కథ కాదు. ఒక సంఘటన. అది నాలుగొక్కసము లయినరీ. ఎంతమాత్రానము కూచిది చరిత్రము. బహులాశ్చర్యికి, కళావిధికి బాధరాయణసంబంధము కూడ లేదు. కళావిధి చరిత్రము గుణవిధిప్రభృతుల కథలకు సమానము. బహులాశ్చర్యరీతము భక్తుని ఇంటికి దొడంతుడు వచ్చి అతిథ్యము గొన్న అపూర్వమైన శిరాజీవసంఘటన.

మితిలానగదవర్ణన (77-89) బహులాశ్చర్యాచవర్ణన (90-92) క్రితలేకమంత్రవర్ణన (93-94) వ్యాసమహర్షియునుల రాజకీయ (95-97) మునుల ద్వారకానగరప్రయాణము (98-104) కృష్ణుని కొలుపుకూటము (105-108) మునుల కొలుపు ప్రవేశము (109-111) కృష్ణుని శుశలప్రశ్నలు (113-115) మునుల సమాధానము (114-116) బహులాశ్చర్యశంస (117-120) బహులాశ్చర్యిని చూడ బోవుటకు కృష్ణుని విశ్రయము (121-122) భక్తమాతానము.

కృష్ణుని రాజీవాసము తోడి వివేచాపూరి విడిది (2-6) సూర్యాష్టమయూదిమూర్త్యు దయవర్ణనవర్ణన (7-10) వసంతవర్ణన (11-13) కృష్ణుని రాజీవాసముతోడి వివేచన (14-18) వనకీర్తి (19-53) ఇలకీర్తి (34-68) వనతోజనము (69-72) సంగీతసాహిత్య వృత్తాంతము (73) ద్వితీయాశ్వాసము.

కృష్ణుని మితిలానగదప్రవేశము (2-13) ఏకకాలమున ద్విరూపధారణమున రాజ, మంత్రి గృహముల ప్రవేశము (14-15) బహులాశ్చర్యి స్వాగతవసర్వలు (16-28) కృష్ణవ్రతి (29-34) కృష్ణుని బహులాశ్చర్యశంస (36-40) సూర్యాష్టమయూదిమూర్త్యుదయవర్ణనవర్ణన (41-102) తృతీయాశ్వాసము.

బహులాశ్చర్యి అతిథ్యము (2-55) ప్రణయి (56-66) బహులాశ్చర్యుడు కోరిన హిరణ విశ్వసృతుడు చెప్పిన (67) నీలాకాంక్షా వృత్తాంతము (68-125) కృష్ణుని ద్వారకానగరప్రయాణము (126-137) చతుర్థాశ్వాసము.

ఇది బహులాశ్చర్యరీతము. ఇందు మునుల కృష్ణుని కొలుపు ప్రవేశము, కవైల రాజ కొలుపు ప్రవేశమును గుర్తునకు తెచ్చును. అంతేకాదు. పరిష్కారముల బలాప్రవేశమును తలంపునకు తెచ్చును.

“ప్రభుగొప్ప వీరుడకు విశ్వసృత

వారికి వాణి వచ్చుగాని

భరతప్రసంగంబు వారి యెక్కిడకును

జదియక యుద్ధరం దిడుము పుంసా

యొక్కయోఁ దర్కక్షేఁ ద్రొక్కాడు వడు విన్నె

తెచ్చుకో మెరుకు కిచ్చి వచ్చి
యొక్కిచ్చిని ప్రపంగ మొనగెడుచో గొంఠ
బడ్డగట్టులు వల దట్టమోచి
శాస్త్ర సాహిత్యములు మాకె వారి తీత
మంచుఁ గలగొరగెంద పేయకుము బార
రాయణ కుత్యునందర్పణము నింపు
మమను దొవారికర్పార మపుడు రాతీ " 1185. 1ఆ.

బహులాక్ష్యుడు రాజ మూత్రమే కాదు: కవి రాజ కూడ.
"తండ్రి సేరితే దొరబిడ్డ తలమువకు
ఏట్లు ఏతీరిన మేతీని విప్పినందు
కట్టుముల వాడు " 1195. 1ఆ.

తండ్రి సేరితే దొర బడవమదారాజు. అతని బిడ్డ సీత. ఆమెను పెండ్లాడుటకు
ఏట్లు ఏతీరిన మేతీ రాముడు, కృష్ణకడను రాహుంకితము చేసిన వేంగళనాయకుడు,
బహులాక్ష్యుడు కావ్యములు రాహుంకితము చేసిన కవి అమల గుమార్తము.
ఏదేకాపురిలోని ఆరామవనము అంధ్రావనంలోని ఆరామవనమయే.

"గనిమర దీతని కార్య లేర్పణిరి చెంగల్ల ల్లాన ల్లాని ఏ
రున కేతం దిడి వట్టవేలు కురువేలుం బోరికె మంచు ఏ
మైన నిర్లా భవగుడ వాలుకొని గచ్చారాలం బైరు నే
ఏవ తిర్లావలు ద్రాక్ష లిక్తువులు రాతీవాక్యం దీక్షింపగన్." 285. 2ఆ.
ద్రుక్కిరివద్దవములోని గోపికల విరహము ప్రత్యేకమట్టుము. (60-90వ. 3ఆ.)
"క్రీష్ణుణ్ణయం గవుంగట దింగింపెడు ఏ యెద కొవ్వరంబు పా
దిక్కిని గుల్లు వందలను తక్కిను దుత్తముతో నటప్పి పే
చక్కర మెని మనికమే చక్కగుఁ తక్కి వరదీ కప్ప మే
బ్రుక్కవ వెక్కళావలికఁ గామక మేహా వందవందవా " 66వ. 3ఆ.

బహులాక్ష్యుని పిండు తెలుగు పిండు. వడ, బట్టి, పాలిమ్మనము, ఊరుం
గాఢులు, పచ్చుడులు, ఆవు నేయి, పరమాన్నము, పెడుగు మొదలైనవి కలవు. అంతేకాదు.
"మరులావుంబు మృగమదనమమ్మతం దింపారగాఁ బిల్లు రా
శిరముల్ కమ్మని యూర్పులుం బడిమెముల్ క్షీరాన్నముల్ తేనెబువ్
ముదయం గ్రాగిన పాలు చక్కరలు జావ్వల్ బజ్జలుం బచ్చుడుల్
కడఁబుజ్జులారావతుల్ దదియుఁ దట్టంబుం బ్రహర్షింపగన్." 39వ. 4ఆ.

బహులాక్ష్యుడు బాగవతుడు అతని వలన మిరిలాపురజను లందఱును
బాగవతోత్తములు. కళానిధి అను వాడు కాని గుణములు త్రోచిపైచి వారిని మించెను.
అని ఖరయోగి అచిన, ఆ "కళానిధి కథాచిరాంబు పవద్దరం బాసతీయవే" అని పరీక్షిత్తు
అడిగిన, ఖరయోగి వివరించును. కళానిధి తండ్రి రత్నాక్షరుడు పరమబోధి. కల్పివ్యాపారి.

"దిన మొక కూర గని మతీ తేఁకుడు శాకము లంచుఁ బల్లు, పం
దీన పలుగారఁ గాంచి జగదెందగఁ కోచ్చు నటంబు వాని వం
దీన రుణియంపఁబిట్టి కడ నిచ్చు రుణించెద రింత వార ల
య్యననుమశాకూపకలహాష్టప్పురాదుల వాఁ డెఱుంగిమిన్." 72. 5ఆ.
"పడి కొంచెంబుగఁ గాదు ముప్పుదులకం బాచీదు మర్పుంచు ద

పైద గట్టుం దిన మెచ్చ గుండులుగఁ బొచ్చి వేతితో మోనియో
విడుచు మృదయ నామందంబుఁ గలుపున్ మేలామందంబుం నె
ల్లిడి పెంచుం గదియించుఁ బ్రాద్రవుడు పోయి గ్రోత్త రీయ్యుంబునన్." 112. 5ఆ.
ఇట్టి రత్నాభరుచి కుమారుడు కళానిధి నవంతమహోత్సవము నాడు రావాలయము
వకు వచ్చిన మణిమంబరి అను వేళ్ళ అందచందములకు ముగ్ధుడై

"నైక్య బుద్ధివ పప్తు కలకవిద్యతోటి నేతీతలా
పశ్చాత్తుండని పల్కినం బలుకని వాణిజ్యవ్యాజ్యో దేవే
క్షేపగ్ధ కంపపు సాత్తు పాత్రదన ముందే త్రోచినం ద్రవచి
వేళ్ళాల్చిమకళించుంబువకళావర్తిం బ్రవర్తించెదన్." 672. 5ఆ.

అని ప్రవర్తించును. ఇట్లు గుర్జనయును, అర్జును వగలు కూడ అవహరించును.
కడకు వేళ్ళమత పెళ్ళగట్టును. మణిమంబరి ఆదరించును. అను వెంట రావాలయమున
కేవల చూడడు. చూడలేదు. కళానిధి పెళ్ళాల్చెను చెందును. మంబువును పంచన
చేరి, "రముద్రవరా" అని కమ్మలు మూసి నంతలో రామత్తిరుడు ప్రత్యక్షమగును.
సర్వసంపద లోనగును. కళానిధి గుడులు గోపురములు కట్టించును. రావత్తములు
సేయును. ఇది కళానిధి చరిత్రము. బహులాశ్వచరిత్రమునకు అనుబంధము.

నీలాకలాణము చినా బహులాశ్వచరిత్రము రక్షిప్తరావము. కళానిధి చరిత్రము
రక్షిప్తరావము. బహులాశ్వచరిత్రము వర్ణవాత్సల్యము. కళానిధిచరిత్రము కలాత్సల్యము
బహులాశ్వచరిత్రము అపూర్వసంఘటన. కళానిధిచరిత్రము గణాచుగణితము.

చిత్రకవి వేంకటరమణ : ఇతని కృతులు 1. శ్రీలోకసంకీర్తన. 2.
సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణము. 3. కుమారగురుచరితము. 4. అరీమన్యుచరితము.
5. సాంబచరితము. ఇందు సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణము, సాంబచరితము మాత్రమే
ఉపలబ్ధములు. అవి కూడ అమూల్యములు. సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణము సుబ్బ
రాయనికీ. సాంబచరితము సుబ్రహ్మణ్యకృతప్రహేళికీ అంకితములు. సుబ్బరాయుడు
కూడ సుబ్రహ్మణ్యకృతప్రహేళికీ అగును.

"ప్రాసరద్యుదినసేవా
గతదూతవనేత్రమోదకలి సార్థుల
తతరవ్యసంగళాశ్రి
భృతసేవనీ సుబ్బరాయః బురజుగోయః "

ప్రాసరద్యుదినమునందు సేవించుటకు వచ్చిన బసవ నేత్రములకు హెడము
కలిగించువాడు, దివ్యసంగళాశ్రిని భరించు సేవకులు కలవాడు చైనమే. రెండు
కృతులును చైనాంకితములే. ఇతని తండ్రి అనంతయ నమచరిత్ర వ్యాఖ్యాత. నమచరిత్ర
రచనాకాలము 1571 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము¹⁰⁰. వాళ్ళాన రచనాకాలము 1600
ప్రాంతము కావచ్చును. అయిన వేంకటరమణ కృతుల రచనాకాలములు శ్రీలోకసంకీర్తన
1620 ప్రాంతము, సకలవర్ణనాపూర్ణ రామాయణము 1625 ప్రాంతము, కుమారగురు
చరితము 1630 ప్రాంతము, అరీమన్యుచరితము 1635 ప్రాంతము, సాంబచరితము
1640 ప్రాంతము అగును.

సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణమునకు చిద్రత్నచిత్రకర్తరాయనసకలవర్ణనాపూర్ణ

రామాయణ సామాంతరము కలదు. ఇది పెంకుపాం వ్యసనానికి కవికృష్ణభూయమునకు ప్రతిద్యంద్యప్రాయమైన రచనమని స్వయంవ్యక్తము ఏయును. ఇది రాజరాజమౌర్యము వంటి కావ్యము కూడదు.

పాంబునిలాపము మూడాశ్వాసముల శృంగారకావ్యము. ఇందు దుర్గోధమని కూతురు లక్ష్మణకు, శ్రీకృష్ణుని కుమారుడు పాంబునికి జరిగిన వివాహము ఇతివృత్తము.

మల్లవరపు వాటిశ్వరుడు : ఇతని కృతి భల్లాణచరిత్రము అనుబ్రీతము. మల్లవరపు వాగేశ్వరునికి అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. ఇతడు ఇవ్వూరి రామరాధ్యుని శిష్యుడని అభిప్రాయపడవచ్చు కలదు. అతడు ఆంధ్రుడై పేరయరింగము గురువు. కాబట్టి భల్లాణచరిత్రము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాకమాని మూర్తి : ఇతని కృతులు 1. రాజవాహనవిజయము. 2. పాంబాలి పరిణయము. రాజవాహనవిజయము వేంకటేశ్వరాంకితము. పాంబాలిపరిణయము శ్రీరంగేశాంకితము. రెండును ద్వైవాంకితములు.

రామరల వేంగళభూపాలుని బహుళాశ్మచరిత్రములోని పద్యములు, కాకమాని మూర్తికవి బహుళాశ్మచరిత్రములోని పద్యములుగ, కూచిపూరి తిమ్మకవి సద్యలక్ష్మణపాదసంగ్రహమునందు ఉదాహరింపబడినవి¹⁰. అది ప్రామాణికమైనను, కాకమాని మూర్తికవి రామరల వేంగళభూపాలుని అష్టావశవి కావచ్చును. కాబట్టి రాజవాహనవిజయము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతము, పాంబాలిపరిణయము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

రాజవాహనవిజయము : ఇది "ప్రతిపద్యప్రతికాశోన్ముఖికావ్యము" అని కవి అభిప్రాయము. (21వ. 1అ.) అంతేకాదు. ఇతడు "కృతిరీతిప్రతిపద్యమత్యంతి గలుగంగఁ బలుక వేర్లు కృతి" అని స్వప్రమునందు పాశ్చాత్యులించిన వేంకటేశ్వరస్వామి పరిశీలన (19వ. 1అ.) ప్రతిపద్యమునందు కాకపోయినను బహుపద్యములందు ప్రాచీను కలదు. చమత్కృతి కలదు. కథలు పాపావ్యము. నమనుతీరాజహంతులకు రాజవాహనమని జననము; వివాహము, యౌవరాజ్యసత్కారసత్కృతులను అయిన రాజవాహనమి దండయాత్ర. శాండిల్యముని పిందు, మృగయానివోదము, వనజలకేళిపాఠశి అవంతి సుందరి దర్శనము, అవంతిసుందరిరాజవాహనల మోహము, విరహము, వివాహము మృగము ఇతివృత్తము. కల్పితకథ, ఇందు రాజవాహనమి పరాక్రమము చూపుటకు అతని బాధ్యంతో ఒకటి సోదరునితో అతని వెంట బయలుదేరుట ఏకేమే గాని, రాజవాహనమి పరాక్రమము చూచి పరవశించివది లేదు; పరిణయమును గాంచి పరిశయించివది లేదు. విద్యచూచిన పాత్రయు లేదు.

రాజహంతుడు నందవోదయవార్త విని అనంద మొందిన విధమిది :

"దూరయౌత్రాగతుఁడు తన యూరుఁ గనిన

కరణి, తృప్తిగ్ధుఁ డమృతంబు గాంచు పరతి

అరకిరణిస్మగ్ధుఁ డొక వెట్టు గన్తు పగిలి

నందవోదయవార్త వానంద మొంది" 14వ. 2అ.

ఇందు "దూరయౌత్రాగతుఁడు తన యూరు గనిన కరణి; అరకిరణిస్మగ్ధుఁ డొక

చెట్లు గప్పి పరగి" అను ఉపమానములు అభివములు. అభివహములు.
రాజవాహనుని చైత్రయ్యతకు "పాప మెటుంగు రంగులు పాపంగు పరంగి పరంగి
కడెము" కలవు. (46వ. 2అ.) పరంగి కడెమవ ప్రాచీనేశ్వర దాసు. మాళవరాజు
య్యుద్ధమునందు మందు తుపాకి పేల్చు విధము కూడ కలదు.
ఇట్టి పెరిల్లు కొమ్మపుడు గ్రోచి మందు తుపాకి నింది గుం
డలుల శలాః గూరి వెను వెట్టుగ రంజ ముంది కొమ్మ పూ
డల నిడి గ్రోచి పెత్తి మెంగులాచి పరంగికి గండ బాచు త
ల్పిటుఁ బడవేయొక్క మగదక్షిణివాడు యొద్ద ముద్దబిడ్డ." 26వ. 5అ.
శాండిల్యహరి విందులో వంకాయపేడు, చెక్కడు జల్లులు (100వ. 2అ.) పీల్చిన
పొట్టి కాకరకాయ, వంకాయ యోర్పులు, ఊడుఁగాయ (105వ. 2అ.) కలవు.
వనకళిబలకేళివర్ణనములు కవలీడ్డలు. రాయలయుగము నుండి వనకేళివర్ణనము
నందు పుష్పావరయమట్ట మొక రగడ. అట్టిది రాజవాహనవిజయమునందు వనకేళి
వర్ణనములోని పుష్పావరయమట్టము గాక. బలకేళివర్ణనములోని వీటి చిమ్ములాట
మట్టము రగడ. (122వ. 3అ.)

ప్రాచీను పరిడవిల్లు పద్యము :

"పంచేమగ్రణయోగకంకణరణలాదాదుకాగ్రద్విదా
చంచల్యాతనమంచుచంచువ్యాతమోచం, బంపవ్యవృత్తిలో
దంచద్రవ్యమయూరదద్యవరాహాధమాశ్వాశ్వి
రించాలో అముఖీతకీట వాక కీచిం గేంఁ గీరింపుమిన్." 79వ. 4అ.

శ్లోచమత్సృజిపద్యములు :

"అవ్వగదము రిప్పనిందూ

ల్పిష్టగదము పెప్పిల్లాపెప్పగదము పం

పెప్పగదము పెడవెప్పింది

య ప్పగదము మమపు నమని నమి తంగుటన్." 46వ. 1అ.

"అమరీచిదనకతతక

ద్రుమరీచి ద్రుమరీ పరియీ రుమలులు కివచి

ద్రుమరీతుల ద్రుమరీతులఁ

బమరీకుంచమరఁ తింగురి బంజీక్షణుకన్." 9వ. 4అ.

పాంచాలీపరిణయము : ఇది "సుహృత్సవిరాట్కాంచనము, సహృద్ధిరేవ
(ద్విరేణి?) కాంచనము నుహి"అని (12వ. 1అ.) స్వప్నమునందు పాక్షాత్పరిచివ
శ్రీరంగీకుడు చెప్పినట! అంతేకాదు.

"అల్లపాచి పాచి యట్టిక బిగి పాంపు

ముక్క, తిమ్మకాపు ముద్దుఁ బలుకుఁ

బాండుంగుడుచి పెద్దకుంబు పాంపును

గాకమాచిరావు వీక కందు " 13వ. 1అ.

అని కూడ శ్రీరంగీకుడే పరికనట! పాంచాలీపరిణయము ఇతివృత్తము ప్రసిద్ధము.
ఇతిహాసలక్షణము కంటి పమకాలికలక్షణము సమరీకము. ద్రౌపది వ్యయంచరమచోత్స
వమునకు వైష్ణవాచార్యపురుషులు, శైలికజాతి ముల్లైరువలు, అప్పుల బాదనయ్య

కోవలమ్మ కోట కట్టిన స్త్రీ, రెడ్డు, రెడ్డిసామలు, శివలాపన తండ్లమ్మ, దిగంతదేశానికికలు వచ్చిరట! (72-80వ. 1ఆ.) స్వయంవరమాగతరాజకుమారుల పరిచయము (23-28వ. 2ఆ.) రాజకుమారుల సేవారములు (32-41వ. 2ఆ.) (బ్రాహ్మదీపిణియనుబంధము వందు యక్షగానప్రలాపము (22-25వ. 5ఆ.).

"అప్పు వెల్చేవల్ పలుకు నప్పుడు పిల్లలు హోమవో హా రోడ్డులు రెండు తెండు సమిధోళ్ళింక మా యందాని బ్రహ్మ యా యుద్ధు ములోన యా పవన యుద్ధ హాస్యలు పారు శ్రోతవల రెడ్డు రే యందు బంతుకొని రందఱు వెల్పుచు ద్రవ్యదక్షిణల్" 25వ. 5ఆ.
వివాహపు విందువందు వంకాయ (45) కాకరకాయ (46) గుమ్మడి కాయ (48) వీరు మట్టిగ (56) ఉప్పురగలాయలు, పప్పు (57) దమ్మకాలు, క్షీరాన్నములు (58) మొదలైనవి కలవు.

ఇందును శ్లోమంత్రానికి ఇందుకంత కలదు.

"రాయారులు మాయానము

రాయారులు నవనమరురతాపివనకలా

రాయారులు కలహోమం

రాయారులు రరణి యిటుగదా యా దుడుకుల్." 43వ. 5ఆ.

అల్లిక దీగి పాంపు, ముద్దుగ, బలుకు, పెద్దము హరుపును అంతంత మౌనము.

మల్లారెడ్డిదేశాయి : ఇతని కృతి గంగాపురమహాకావ్యము. క్షేత్రమహాకావ్య కావ్యము. ఆనమగ్రముగ - ద్వితీయాశ్వాసములోని కొంత భాగము పఱుకు మౌనము లలింపినది. ఇతని పెదతాత మల్లారెడ్డి కుటుంబశాసన అందలము, రశ్మిపులు(?) అందుకొన్నట్లు ఇందు కలదు¹⁰⁰.

"కుటుంబశాసనంద్రుడే గోర్క, లలర

నందలంబును రశ్మిపు లందుకొనును

నరసపూర్ణం పెట్టణారంగును

బ్రజం: లాలిని టొడుజాల్ ద్రవ్యులింప." 17వ. 1ఆ.

గోలకొండ సుల్తానుల వంశవామము కుల్చోశాహ. అది కుటుంబశాసన అయినది. దీని కుటుంబశాసన మల్లారెడ్డికి అందలము, రశ్మిపులు ఇచ్చెనో? -ఇథలాముడని పేరు గాంచిన ఇబ్రహీం కుల్చోశా తానువచ్చును. అది కాలము 1550-1580. అది పెదతాత మల్లారెడ్డి కాలము కావచ్చును. అయిన నునుమరు సుల్తారెడ్డి దేశాయి కాలము 1605-1645 అగును. కాబట్టి గంగాపురమహాకావ్యము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

గంగాపురమహాకావ్యము ప్యాండ్రురాణమనందరి ధీర్ఘతందములోనిదని కలదు. (57వ. 1ఆ.) గంగాపురము మహాబాము నగర్ చిల్లారీని బద్ధగ్రతు సహింసము నందరిగ్రామము. మత్స్యాపురము, దురితకోలాపాలము, మాయాపురము అని పూర్వ నామములు. (60వ. 1ఆ.) క్షేత్రదైవము చెప్పకేణుస్వామి. క్షేత్రమహాకావ్యమునందు సుప్రభాస్వణాశీలరవేల్లాంతుము శృంగారవలందరు. (100-272వ. 2ఆ.) సుప్రభ వ్యవసాయులందరు వేరిదీపియనందరిచ్చి" అను పెద్దన మనుచరిత్రములోని పద్యమునకు

అనుసరణము కలదు.

“సేరినాగుంకమున విద్యపూర్వ మె టుంగురీచెం
లీరుపాంతువుండు దగ ముద్దగజేసియు మృత్యుగా
సారముదానంబు వెలుఁజల్లుచుఁజేసె” అని కాంకిని
స్మరితముప్రభావముపాలిలు పెట్టిలు కాశిక్వివే” 133వ. 2అ.

మృత్యుకావ్యములుగ కుమారులు పీఠగం(పొం)జూలుడు, రుచనైకమల్లుడు, జగదేకమల్లుడు, త్రిభువనైకమల్లుడు, లాఘవకృపమల్లుడు, పుణ్యశ్రీలుడు (త్రిభువనైకమల్లుని నేత అలయును, లాఘవకృపమల్లునినేత ప్రాసాదాదీకము కట్టించి, పీఠపొంజూలునినేత నందకాద్రీమంది కేకమప్పిమిని తెప్పించి, గంగాపురము వందు ప్రతిష్ఠించులు ప్రధానవిషయము. వీరనాటకపుస్తాకమునందు నలవరీత కలదు. చతుర్థాశ్వాసము అనుమగ్రము గ అలిచినది.

పుర (66-86వ. 1అ.) నాయిక (116-117, 130-156, 158-159వ. 2అ.) అనర్ధాననుయతేశ్వర (162వచ.-164వచ. 2అ.) సూర్యప్రమయూరి సూర్యరాయ పర్యంత (165-171, 176-179, 224-231వ. 2అ.) చిలేవిల (173-177, 180-186వ. 2అ.) నాయకవిరూ (187-198వ. 2అ.) నాయికావిరూ (199-220వ. 2అ.) వ్యయంవర (232-244వ. 2అ.) యుద్ధ (245-254వచ. 2అ.) పురుషవే (254వచ.-255వ. 2అ.) ప్రభృతిపద్యముల కంపు.

కంకంటి నరసింహము : ఇతని కృతులు, 1. విష్ణుమాయాచిలాసము. 2. అత్యుదీర. మొదటిది అయితాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. రెండవది అనుమగ్రముగ అలిచినది. అముద్రితము ఇతడు కంకంటి పాపరాజ అనుజాడు. విష్ణుమాయాచిలాసము కంకంటి పాపరాజ అనంతరము రచించినట్లు కలదు¹⁰⁰.

“దురదినోరువాయహిమలామందు
వరసుండు పాపరాజప్రదామందు
వా కంఠో నొక్కవాడు గావించి
యేకతంబునఁ గూర్చుమెనగె నెట్లనియె.”

కంఠో కనిపించిన కంకంటి పాపరాజ - విష్ణుమాయాచిలాసము ద్విపదకావ్యము. రచనాకాలమునందు - ఇలలో లేడు ఇదమిత్యము. కాని పుచ్చగిరి తిమ్మన కలదు¹⁰¹. “కృతినసాయుడు” కూడ. విష్ణుమాయాచిలాసము రచనాకాలము 1639 ప్రాంతము, అత్యుదీర రచనాకాలము 1640 ప్రాంతము కావచ్చును.

విష్ణుమాయాచిలాసము చింతలపూడి ఎల్లనార్యుని విష్ణుమాయాచిలాసమునకు ద్విపదీకరణము. అత్యుదీర వేదాంతగ్రంథము.

సింహాద్రి వేంకటాచార్యులు : ఇతని కృతి చమత్కారమంతరి. లక్ష్మణాచరిణి యమచి నామాంతరము. అముద్రితము. రామానుజాచార్యులకు అంకితము. అచార్యుల కీతము. ఇంద్రుని పద్యములు అచ్చుకట్టయమునందు ఉదాహరణములు. (182వ, 2అ.92వ. 3అ.) అచ్చుకట్టయము రచనాకాలము 1656 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి లక్ష్మణాచరిణియమచి నామాంతరము కల చమత్కారమంతరి రచనాకాలము 1640 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు శ్రీకృష్ణుడు మద్రాసుకాదీపతి బ్రహ్మచర్యమువారాజు తనయు లక్ష్మణము పరిణయమందుల ఇతివృత్తము.

దాసురల అంకభూపాలుడు : ఇతని కృతి ఉషాపరిణయము. ఇందు అంక భూపాలుని సవతి పోదరుడు అయ్యప్పస్థితి, తమ తండ్రి చెన్నబూపాలుని పేర చెన్న పట్టణము కట్టించినట్లు కలదు.

"ప్రళయకావేరి మైలాపురముఁ గలిగి

బీరమునఁ బోర పలి మట్టు పెట్టుఁ దండ్రి

పేరఁ దప్పద్యదామినిఁ బ్రదునిదాతి

నలవరించి జెన్నపట్టణ మయ్యప్పస్థితి."

ప్రళయకావేరి పురికాట్. మైలాపురము మైలాపూర్, చెన్నపట్టణము మద్రాస్, చెన్న బూపాలుడు దాసురల వెంకటభూపాలుని అన్న అతని పేర అయ్యప్పస్థితి చెన్నపట్టణము కట్టించిన కాలము 1639 వ సంవత్సరము¹. కాబట్టి ఉషాపరిణయము రచనకాలము 1640 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇతివృత్తము ఉషానిరుద్ధల పరిణయము. అది ఎట్లైన పరివంశమునందు, నావన సోమన ఉత్తరహరివంశమునందు రోతన బాగవతమునందు సరసకవిత్వసరసము. ఇందు జాతిలకవిత్వబద్ధము.

బలరామకృష్ణుల జనన మలాక్రమ కల్యాణములు, రుక్మవర్తిప్రద్యుక్తముల వివాహము, అనిరుద్ధజనన బాల్య యౌవనములు ప్రతహాశ్వునము, వారసుని ఉషానిరుద్ధ పరిణయసూచనము, అనిరుద్ధుని వితర్క విరహానందములు, బాబుని సమాధిబాహు విక్రమము, పార్వతీనరమేశ్వరస్తుతి, పరమేశ్వరుని వరప్రసాదము, ఉషాసాందర్యము, స్వప్నసమాగమము, విరహము, చిత్రలేఖ చిత్రలేఖనము, అనిరుద్ధసరస్వతీశ్చ, చిత్రలేఖ ప్రతిష్ఠ ద్వీరీయాశ్వునము, చిత్రలేఖ ద్వారకాప్రయాణము, ఇష్టదేవతాపంధనము, అంతఃపురప్రవేశము, అనిరుద్ధపారణము, ఉషా వనవిహారము, విరహాతిశయము, ఉషానిరుద్ధుల నమానేశము, పరిణయము, శృంగారము తృతీయాశ్వునము, ఉషానిరుద్ధుల సరసనినోదము, ఉషా గర్భవారణము, బాబుని కేయలంగము, అనిరుద్ధుని ప్రభాతపూజ, ఉషానిరుద్ధుల ద్యౌతకేరి, ఉషా గర్భవిహారములు యాచిన దాది బాణదంపతులకు చెప్పుట, బాబుని జగ్గపాము, బాణానిరుద్ధుల యుద్ధము, అనిరుద్ధ బంధనము, రుక్మిణి విరాళము, వారసుని సమాధారము, బలరామకృష్ణుల సమర సమ్రామాము, ప్రయాణము, వారధంబోజము, యుద్ధము చతుర్థాశ్వునము, శివామనము, యుద్ధము, బాణబాహుబంధనము, శివకేశవుల అమృగపాము, బాబుని స్తుతులు, పరిణయాపారము, పెండు విన్నోదము, బంధు విమోచనము, ఉషానిరుద్ధుల స్వగృహ ప్రవేశము పంచమాశ్వునము.

ఇందు ఉషానిరుద్ధుల రహస్యసమావేశములునందు బ్రహ్మచారులు పాక్షాత్కరించి, ఉషానిరుద్ధులకు వివాహము చేయుట విచిత్రకల్పము.

" సరసిజనందనఃః రమ్యోద

సరమునిముఖముమెలకొడఁ జోర్యము హిజం

బడువడి వేరేఁగి గది యు
విరుద్ధుఁడు వనజముఖియును నెఱవినల్లకన్ 165
దండధ్వజామముఖుని
లోందొండ యొవర్చి బండుకోల్పాముతో
ఏంటివ కరుణానిపునున
మొందుకొనం జూచి యప్పుడు మేలు దొంకన్, 166
కాంచనమలిలాంగిఁ గంజనప్పరికంఠ
విరుదించుమవక్త్ర విరుమోహిఁ
బ్రోకోళ్ళుదృష్టాతాచిత్రమమ్మానా
సాననావరరాస పంజుకాక్షిః
బండువెరిపరింటిపిండురూర్ణు
సొందర్పరితపవంతమ్మాన్
గాలిర్యసాతోధిమనవింపల్దేవా
వమితకృష్ణమల్ల యుడువతండు
మోక్షింబులన్ విరియుక్తమార్గ
మునను దలఁబ్రాలు పోయింది- పొలలి వతనె
తెట్ట పట్టింది పనకెలు పెట్టఁజేసి
పాలె గూర్పుండ వియమించి గారపించి 167
పలికిన బలికిన మంత్రి
క్షతములు దీపించి యువఁగి జవలలఁడు వర
వ్యతియును మునులును గురుకా
ప్యయలై మన రంత వాత్సనిలయంబులకున్. " 168వ. 3వ.

బ్రహ్మ సరస్వతితోను, వారదువితో మోక్షమేగాక, మునులతో కూడ వచ్చి, ఉషా
విరుద్ధులకు రంభలాలు పోయింది, చెట్ట పట్టింది, పనికిలు ప్రోక్షించి, దీపించి, మంత్రి
క్షతము లొసగుట తులావనామే గాని, ఇంతమంది బాగానురుని అంతఃపురము నందే
ఏకలాభివివాహము చేసినను, ఎవ్వరికినీ తెలియజేయకుండు బ్రహ్మదుల మాయామంత్రమో?
బాగాదుల ఏలాయగమో?

యుద్ధలేరి (సూగి (118వ. 4వ.) పమరసవ్వానాము పాగి (119వ. 4వ.), కవి
శ్రీకృష్ణుని శృంగారలేరి విష్ణులింపజేయకుండు విష్ణుయజువకము.

సెద్రప్పగుండు పెదరహసములుఁ జమచు
వారి నా రిండ్ల కడకు నవ్వారమైన
వారిముటపాళిఁ జేలంగ నల్లని హిళి
దర్పణశ్రేణిఁ రోయ కందర్పుఁ దెగడి 124

దేవాకాశివిలాసి యన్న యిందలన్ దివ్యసభావంబులం
ప్రాచీన్యాంబున పవ్వయం దెగడుచుం బట్టడుచుం బిల్వచక్
సేవత సయంగఁ బవ్వళించుచును వానిం తెరి లాలింపుచున్
తీపి గూడుచు బావలం గలదియుండెం బ్రతరహంబువన్. 125
అప్పుడు దుక్కేనెయిలామఁ గూడి మనోరథముల్లం
దెప్పఁ దేలుచున్ జలదేవినిభాంగుడు గవ్వరంబులం

గుప్పడు వెయ్యలం తెలుఁజుం దగు చోద్యము బుగ్గడించెగా
వచ్చెగాఁ బాల పాదగ మచోత్సరిలల నుండ నంతటన్ 126వ. 4ఆ.

ఉప స్వప్నమొగమమును వివరింపజోవుట హేమము.

"హమున మెంఁగి యుప్పుడొం
దీని పజులను బానియొప్పు నీట గమటజుం
బని యుదుర్చుడు గోరెఁ
గముగనె లొగొడిచెట్లు కలగని యంతవ్ 108
మేల్చిని వల్లద లదయును
నిల్వఁగ లేకట్లు పాప నిజుం దగుచే
పల్కెపు పో కాంత యని
కల్గి యప్పుడు పల్కఁ జెరిపికత్తియ లెంపెన్." 109వ. 2ఆ.

బాలానుకుని విందు లోకవసువందు ఉప్పవరుగులు, పచ్చడులు, ఊరు
గాయలు; పచ్చలు; రిక్కుడు కాయల, పొట్ల కాయల, కాకర కాయల, కంద దుంపల
కూరలు కలపు. (286-290వ. 5ఆ.)

ఉషాపరిణయమిది ఉద్వాసవము కాదు. దిల్లిగల్లుబందకవిత్వముల చిట్టడివి.
ద్రుబందరాజనేకదేశ్వరవిజయపిఠామము పెద్దదవీఁ జ్ఞాపించి. ఇందు అక్షరగుణితము.
సదీక (32వ. 2ఆ.) కందగల్గుచంపకమాల (54వ. 2ఆ.) వృత్తగల్గునీపము (55వ. 2ఆ.)
పంచరశదశబద్ధబందము, దశరశబద్ధబందము, చక్రబందము, వర్ణశబద్ధబందము,
శేఖరబందము కల పద్యము (56వ. 2ఆ.) పదునెప్పిది పద్యములు గల్గిల్పెనైన (వృక్షరీ
కంకణబందము (57-74వ. 2ఆ.) పుష్పమాలికాబందము (75వ. 2ఆ.) పుష్పమాలికా
బందము (94వ. 2ఆ.) గోమూత్రికాబందము (101వ. 2ఆ.) అక్షరగుణితము (102వ.
2ఆ.) రతనబందము (56వ. 3ఆ.) ద్వికందగల్గుకందము (79-81వ. 3ఆ.) పల్లవజ్ఞ
గూడపన్నమనీనము (128వ. 3ఆ.) అస్థిపిదకందకంకణబందము (148-155వ. 3ఆ.)
చక్రబందము (115వ. 5ఆ.) అయిదు తేటగీతులు, మూడు అట పెండులు, మూడు
కందములు గల్గిల్పెనైన ఒక పద్యము (117-129వ. 5ఆ.)- ఇందోక పద్యము (122)
సదీక- విద్యున్నారావల్లపిద్యతోద్రద్రచక్రము. సదీక (128వ. 5ఆ.) ఏకాదశబందగల్గు
కంకణబందకందలక్ష్మణము (129వ. 5ఆ.) లక్ష్మణమునందు "ప్రదక్షిణాక్షమాన విష్ణుస్థితిన్చి
పరా లేర్పినాలుగునెప్పు. ఆప్రదక్షిణాక్షమాన శివస్థితిని పరా లేర్పినాలుగు కందాలుగా
నూటయిదిమిది కందాలు గల్గితకందాలు. అర్థబందమునెప్పు అష్టదశరశపద్య
బందమునెప్పు చక్రబందమునెప్పు మెత్రింశద్దశపద్యబందమునెప్పు ద్వాదశరశపద్య
బందమునెప్పు నవరశపద్యబందమునెప్పు పద్మిణబందమునెప్పు గోమూత్రికాబందమునెప్పు
యిది అన్నిన్ని వేరే వేరే ప్రాస పున్నది. యీ అకలన ప్రాథమికైన వారు చూచేది" అని
వివరము కలదు. నూట యిదిమిది పద్యములును ఒక్క పద్యమునందు కలపు. (130-
237వ. 5ఆ.) అందు పదునెప్పిది పద్యములు (130-138, 184-192) పదీకలు.

ఉషాపరిణయమునందు పుర (19-41వ. 1ఆ.; 11-12, 24-27వ. 3ఆ.) గర్భధారణ
(61-64వ. 1ఆ.; 9-11వ. 4ఆ.) నాయక (65-75వ. 1ఆ.) నాయకవిరహ (20-21వ.
2ఆ.) నాయిక (90-106వ. 1ఆ.; 125-136వ. 3ఆ.) నాయికావిరహ (111-120వ. 2ఆ.;

94-115వ. 3ఆ.) సూర్యప్రభుయారీమూర్త్యురదమద్యంత (166-188వ. 2ఆ; 16, 17వ. 3ఆ; 121-131వ. 4ఆ.) వగ (7-8వ. 3ఆ.) మకేరి (61-91వ. 3ఆ.) జలకేరి (92-93వ. 3ఆ.) బురు (13-28వ. 4ఆ.) యుద్ధ (69-88వ. 4ఆ; 135-158వ. 4ఆ; 170-177వ. 4ఆ; 103వ. 5ఆ.) వర్ణములు కలవు.

రాజలింగము : ఇతని కృతి కుర్యపురాణము. వెలకు లక్షణామాత్యుని (నీరగామున శ్రీలమల్లికార్జునస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. లక్షణామాత్యుడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి ఇతని పూర్వకవిస్మృతియందు ప్రారంభమైన కలదు. అతని రుక్మాంగదరిత్రము రచనాకాలము 1585 ప్రాంతము పూర్వము¹⁰⁰. కుర్యపురాణము లోని పద్యము అప్పకవియమునందు ఉదాహరణము. (371వ. 3ఆ.) అప్పకవియము రచనాకాలము 1656 వ సంవత్సరము. (33వ. పీ.ఆ.క) కావున కుర్యపురాణము రచనాకాలము 1585 తర్వాత, 1656 పూర్వము కావలయును. ఆ కాలము 1640 ప్రాంతము కావచ్చును.

కుర్యపురాణము అష్టాదశపురాణములందు ఒకటి. ఇది సంస్కృతపూరాణమునకు పరిగ్రహితునిరణము.

పినుగు లత్యన (లత్యన) : ఇతని కృతులు 1. రాజశేఖరచరిత్రము. దర్బణ చరిత్రము. అమలబల్లిము 2. ద్రువచరిత్రము. అమలబల్లిము 3. తుల్యమాహాత్మ్యము అనువగ్రముగ లలిందినట్లు వదలితి¹⁰¹. 4. ద్రౌపదీపరిణయము. అమలబల్లిము 5. భీమసేనవిజయము. అమలబల్లిము. ద్రువచరిత్రము వత్సనాయి జగ్గరాజునకు, తుల్య మాహాత్మ్యము వత్సనాయి జగన్నాథరాజునకు (ఇద్దఱు రాజులందువులు) ద్రౌపదీ పరిణయము పెద్దవారము సంస్థానాదినీ వత్సనాయి సార్వభౌమతీయ్యులగదరికి (1649-88) అంకితములని ఇతని మనుషుడు పినుగు లక్షణకవి రామచలానము నందు కలదు. కాబట్టి ద్రౌపదీపరిణయము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును. అయిన తుల్యమాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1645 ప్రాంతము, భీమసేన విజయము రచనాకాలము 1655 ప్రాంతము అగును.

భీమసేనవిజయము కీచకవధస్మృతాంతము. ఇందు తిక్కన పద్యములకు అను కరణములు కలవు; అలతిమార్పులును కలవు¹⁰².

“పెద్దని నాకిట పదమడుంకలు
రాజుడబరణోరాశి నగులను”

అను తిక్కన పద్యము ద్రౌపది పలికినది. తదనుకరణమైన లత్యన పద్యము భీముడు పలికినది. ఇది అమలవము కాదుగాని, ద్రౌపది పలుకుటయే అత్యంత నముచిరము.

చెప్పమరాజ చెప్పమరాజ : ఇతని కృతి లాఠుచంద్రోదయము. గోపాలకృష్ణునికి అంకితము. దైవాంకితము. చెప్పమరాజ పేన తాతలు లింగనమంత్రి కావనము 1594 వ సంవత్సరమునందు, తమ్ముడుమంత్రికి సంబంధించిన పెమ్మపాని పెదవిరెప్పపా లుని శాసనము 1606 వ సంవత్సరమునందు, చెప్పమరాజునకు సంబంధించిన పెమ్మపాని తిమ్మతూపాలుని శాసనము 1644 వ సంవత్సరమునందు కలవు¹⁰³. కాబట్టి లాఠుచంద్రో

దయము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

పద్మాకరపర్వాలుని తనయ కుముద్మతికి, రుక్మిణీశ్రీకృష్ణుల తనయుడు చారుచంద్రునికి జరిగిన వివాహాపూర్వము ఇతివృత్తము. కల్యాణాలము కావరాడుగాని, చారుచంద్రుడు రుక్మిణీసుతుడని భావతమనందు కందు. చారుచంద్రుడయ్యెను నందు ప్రథమాశ్వాసము చారుచంద్రుడయ్యెను. ద్వితీయాశ్వాసము పుష్పరామర సంహారము. కీర్తికావము. తృతీయాశ్వాసము పద్మాకరుని తపోమహిమ, కుముద్మతి జవనము. ఇది కీర్తిప్రకృతము. కుముద్మతీచారుచంద్రుల సమావేశమును, ఇది కూడ కీర్తనరాసము, చతుర్థాశ్వాసము కుముద్మతీవర్ణనము. పాంచానాథుకవిరూపము. పంచమాశ్వాసము కుముద్మతీచారుచంద్రుల విరహము శృంగారము. మొత్తము మిఠ చారుచంద్రుడయ్యెను శృంగారకావ్యము.

రుక్మిణీ "కొదవ యొక్కయంతి తేజైన గోర్తి, యొకటి గలదు విచ్చవ మొన రింతు"పది (145వ. 1ఆ.) "పనియించగ గొంపిన మది తెలిసే తదీప్తిక మొనరగఁ గరుణించె వారి (146వ. 1ఆ.) అను కథనము, తదిగొప్పుల ముద్ర వంద్రరాసుచరిత్రము లోని గ్రథనమును (97వ. 1ఆ.) జుప్తికి తెచ్చును.

పద్మాకరుని తపస్సునకు లోంగము కలిగింపటకు, ఇంద్రుడు పంపిన ఆప్సరయి శశరీతి "పలచింపఁ బోయి లా వల" మట, మంజుషోషైర్యస్సరయిని మందరించుట, పద్మాకరుని ప్రార్థయెదుట పోర్వరసమును రిలుకును.

"ఓ లావణ్యవతిరతిశి లవరిమోర్వత్రమాపిద్రుమం
బాలోకించి, యకించిదంకురితమోరావేశ్చయ యాశ్చయ
కాలిదంబుగ కాక ముగ్ధుడని మా యుక్తజీ దీనిం గృహి
శ్రీం పంపి కల్యాణిష్టణమరావీకంయవం దీర్చన్." 55వ. 3ఆ.
ఇది మంజుషోష మంజుషోష .

"అనఁగా అనఁగా ఒక రాజు" అని కథ చెప్పు ఎద్దతి చారుచంద్రుడయ్యెమునందు గ్రంథస్థమయినది.

"మానిని కపంగ తాపము
మామటన్ ప్రాప్తు గడుపు మది కథఁ జెప్పన్
జూని సఖి లనంగ వనం
గా నొక రాజుని యనంగ కళవశ మందెన్." 36వ. 3ఆ.

అనంగతాపము నందిన కుముద్మతి, సఖులు అనంగ అనంగ ఒక రాజుని అనంగ, కళవశుడగుట సహజము. శక్తివమత్కారము.

పుష్ప, రాసునిని సంహరించెందుకు ఇంద్రుడు చారుచంద్రునికి ఇచ్చిన రిలుక కథానిర్వహణము తోపాటు కల్యాణతనమును వాచించును. కుముద్మతి గతకథను, చారుచంద్రుని భావకథను తెలుపుటయేగాక, కుముద్మతీచారుచంద్రుల ప్రతీమసమావేశమునకు అంజనకళను ఆకర్షణకళను, అర్చనకళను ప్రదర్శించును. ఇంద్రుడు,

"కేరిమొప్పటి, జాపి యాకీరరాజ
మంజుషాకర్షణార్చనకళను
వెలయుండుఁ బేరు భ్రీకాలవేది యంద్రు

ఉదముః శేకూర్పు నది మది పొంపు హిత " 63వ. 2అ.

అప్పుట్లు పుదము చేకూర్చినది.

వర్ణనలు బహుళము. పుర (95-124వ. 1అ; 72-74వ. 2అ.) స్త్రీప (132-135వ. 1అ.) భోజన (136-139వ. 1అ.) గర్భవారణ (148-153వ. 1అ; 77-79వ. 3అ.) కుమారోదయ (154-162వ. 1అ; 80-84వ. 3అ.) వాయుక (163-168వ. 1అ.) గ్రీష్మర్ష (3-9వ. 2అ; 138-139వ. 2అ.) అశ్వ (11వ. 2అ.) నగ (12-20వ. 2అ.) వన (22-25వ. 2అ; 55-82వ. 4అ.) పిర్వ (26వ. 2అ.) యుద్ధ (48-60వ. 2అ.) రాజ (75-81వ. 2అ.) పిష్ట (102వ. 2అ; 70వ. 3అ.) నదీ (120-123వ. 2అ.) జ్యేష్ఠ (128వ. 2అ.) తపోవిరావ (134-136వ. 2అ.) వర్షర్ష (140-149వ. 2అ.) శరర్షులు (152-155వ. 2అ.) హేమంతర్ష (156-157వ. 2అ.) వాయుకా (85-112, 124-132వ. 3అ; 7-17వ. 4అ.) వాయుకవిరూ (2-27వ. 4అ.) నాయకావిరూ (30-36, 47-53వ. 4అ.) వనంతర్ష (37-42వ. 4అ.) పుష్పావనరు (83-86వ. 4అ.) కాపార (89వ. 4అ.) జంకేరి (90-104వ. 4అ.) మన్మథస్థానా (106-110వ. 4అ.) సూర్యాష్టమయోది సూర్యోదయవర్ణంత (114-124వ. 4అ; 3-7, 36-39వ. 5అ.) ఉపాలంభ (9-28వ. 5అ.) శ్రేష్ఠోదార (31-32వ. 5అ.) వివాహ (40-104వ. 5అ.) శృంగార (110-125వ. 5అ.) వర్ణనలు కంఠ.

మాతనకవి సూరన : ఇతని కృతి రచారీరామము. దక్షిణామలీమేక్షురునికి అంకితము. దైవాంకితము.

ఇతని కాలము 1450 ప్రాంతమని ఒక అధిప్తాయము కలదు¹. అందుకు ప్రదర్శించిన ఉపపత్తులు మూడు కంఠ. 1. సూరన పూర్వకవిష్టులియందు నాచన పోముడు, నిమ్మపూడి అమలేశ్వరుడు నితః పారు. 2. రచారీరామములోని పద్యము పెదపాటి జగ్గప్ప ప్రబంధరత్నాకరమునందు కలదు. 3. సూరన గురువు ముదిగొండ వీరభద్రుడు. అతడు భీరప్పని రత్నాశ్రయమునకు కృతించితి. కాలము 1440 ప్రాంతము. ఇందు 1. పూర్వకవిష్టులి సిద్ధారకపీఠనము కాదు. 2. ప్రబంధరత్నాకరము పెదనాళవ శతాధ్యక్షంథముకాదు. పెదనెప్పవరశతాధ్యక్షంథము 3. సూరన గురువు ముదిగొండ వీరభద్రుడు కాదు. "మధ్యకు ముదిబండ వంశగురు దూర్జటి గొల్లెడ సిస్సపిట్టికి" అని రచారీరామములోని అవతారికయందు కలదు. (9వ. 1అ.) ముదిబండ ముదిగొండ కావచ్చును. దూర్జటి వీరభద్రుడు కాదు. సూరన గురువు దూర్జటి. ఇష్టమము వీరభద్రుడు (2వ. 1అ.) ఆశ్వాసాంతగద్యంథుడు "శ్రీవీరభద్రకృపాబల్యవిలాసిశేషమహాతలాత్" (1.3) "శ్రీవీరభద్రకరుణావిశేషమహాతలాత్" (2) అను విశేషణములు కలవు. వీరభద్రకృప, వీరభద్రకరుణాగురుకృప, గురుకరుణ కాదు. ఇష్టమవికృప, ఇష్టదైవకరుణ మార్గమే. కనుక సూరన కాలము 1450 ప్రాంతము కావలసిన అవశ్యకము లేదు. అంతేకాదు. రచారీరామమునందు

"పసిమి గం క్రొత్త యిప్పపూరుము దిగి

ఖండశర్మరతోఁ గూడ వంటి మిగుల

మేలి కమ్మరంజముతో మోలితనైన

మంచి పాలాయి రయమునఁ గొంచు పచ్చి " 59వ. 3అ.

అని కలదు. మంచిదైనను, చెడ్డదైనను సారాయిశ్చంద్రయోగము పడునేడవ కలాత్తి పూర్వము మృగ్యము. పడునేడవకలాత్తిని ప్రసవము. కాబట్టి దూలిరామును రచనా కాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

దూలిరామును సుమారు మూడు వందల (289) పద్యగర్వముల కలాటాగము కల లయికావచ్చును. ఇందు ఆశ్వాసములు మూడు మాత్రమే కలవు. మూడు ఆశ్వాసముల కావ్యములును పరునేడవకలాత్తి ముప్పదియై.

కూరిరాళ ఎట్లున పకలినెడి కలాదిరావములోని,

"పాక్షాన్వయ్యకుఁ గూడె యుష్టగతులన్ పంథోగముల్ పల్కినన్
రాక్షిణ్యంబునఁ గూడియున్న శత శ్రీధం బొంది హేమాంబరా
వేష్ట వృద్ధుఁ గుటిరుపిం గలిపి చూపెం గూర్చి కామంద్రయై
రాక్షరాసుమువందు వొచ్చి పరి కాంతర్ పదకుం గూర్చున్." 332వ, 2అ.

ఆను పద్యములోని కథాంశమే, దూలిరావములోని ఇతివృత్తము. ఇందుకు రంభారదృష్టిగుసలను "మో కవశ్యము రాచన్ దనమో రూపమో దెప్పురా" అనిన, వారు సిగ్గున మున్నగుచు వంక చూతురు. మన్నయ్యకు రూపమే ప్రధానమని, కుట్రకుడు దమమే ప్రధానమని వారప్రతివాదములు చేయుదురు. కుట్రకుడు,

"తరమిడి యిచ్చి మాటలు వృథా పచిలేవు పమవైత్రము"

తృదమగు దక్షవాణి పురి గల్గు రత్నాలిలోనఁ బోయి నీ

విరుపమరూపంబందయు నేర్పునఁ జాపుము నేను పచ్చి యా

పురవరసేనుఁ జూపెదను దూరిదంబున నా మహాత్మ్యమున్." 79వ, 1అ.

అని పందిము సజుచును. మన్నయ్యకు మానవరూపమున దక్షవాణికి పచ్చి, భీమేశ్వరుని పందెప్పించి, ఆస్థానములపమునందు విలీని, వైతవచికాలగుణోజ్జ్వల రారుమూర్తిలో నప్పటి వేర్పడిన సుగుణావతి" అను వేశ్యను చూచును. సుగుణావతి మున్నర మానవుని చూచును. మరులుగిది విభామునించి, చెలికత్తిను రాతులముల పంపును.

"తవదేయసుందరంబునకు పచ్చి సుగుణావతిం గలవి

సౌఖంబున నుండువాడ నింతియకాని పచ్చివైకంట నేను

వెచ్చెంబునకుం దిట్ట నెమర్తుండగఱు. అదియెమంకాక

యీంత దనవంతుడు పచ్చిన తన్ను నుపేక్షించి పోయిన

మాకుం గాదు. అప్పుడు పిదుచుట కంటి రాకయుండుటే తిన్న."

ఆను నిబంధన సుగుణావతి అంగీకరించిన మోదల మున్నరమానవుడు సుగుణావతి ఇంటి కేలేంచును. సుగుణావతిమన్నయ్యమానవులు సౌఖ్యముందుదురు.

కుట్రకుడు యోగిరాజురావమున దక్షవాణికి వచ్చును. భీమేశ్వరుని పూజించును, దేవుని నైవేద్యము కొడుకు పూజారులకు నూరు సువర్ణపచ్చెము లొసగును. రంగమర్దమున గూర్చుండి వర్తకములులకు మణిబూషణంబులయు లిచ్చును. దేవదాసీలకు వీరలు, సామ్యులు పెడకట్టును. పిదగ్గ వారికి విచిత్రవస్తువు లిచ్చును. పిటులకు తగిన విత్తము లిచ్చును. నానాకాలవేశ్యలకు నానావిధారణంబులయు లిచ్చును. పరిమళిద్రవ్యములు పంచిపెట్టును. అది తెలిసి సుగుణావతి తల్లి పిటరంపము సిద్ధుని ఇంటికి తీసికొని వచ్చును. సిద్ధుడు పంపించిన మణిబూషణంబులములు సుగంధాదివస్తువులు చూచి

సుగూఢావళి మనస్సు మాటును. మణిబాహులును లవి దరించి పెద్దపాంగునను బొందు దలిర్పంగఁ జూచి వత్తు"నని మన్మథమావస్థనికి చెప్పెను. అతడు నిందించును. ఏట రంపము పెట్టిగొట్టించును. మన్మథమావస్థకు బీమేశ్వరుని ప్రార్థించును. బీమేశ్వరుడు మన్మథుడుబేరులను సమరధానముఁజేయును.

“రాష్ట్ర లోకుచ్చ జగములో రూఢి లేదు

దవము లేకుచ్చ మంతయు వంతకుమ గొఱుత

వలయు దూపలు దవము వనశ్చ మతిల

మావస్థలకుమ మెరలకు మాన కీపుడు.” 106వ. 3ఆ.

వాటి నానావిధాతరణములు : కమ్మలు, పెన్సరు కడియాల జోళ్ళు, పతకములు మొలనూలు, బాహుపురులు, పుంజాలదండలు, పూచెల కడియూలు, ముంగదలు, రాకట్టు మంగదములు, ముత్యాల పేరులు, జోరీలు, కుందివలు, వీలాల కంజువరులు, ముంగామరములు, మొగ్గుల జీదలు, పందుల దండలు, పరపలులు, పసిడియొత్తులు నేవళాలు, బచ్చవరులు, చేరు బాట్లు, రాచీలు, చెప్పల పుత్తులు, కరలు మట్టిలు, పిల్లందట్టు మొదలైనవి. (36వ. 3ఆ.)

వాటి దిట్టచిదిట్టములైన దీరలు : పెల్లలు, పీటలను చెలిపములు, కరకంచు పెట్టు జీటులు, పదకడములు, మంతిప్పి ఓముకములు, మాదానకములు, కర్పూరమన్నెలు, ముత్తెనరులు, తోపులు, బీదవేతులు, గజపుప్పొత్తు వ్రాతలు, పతి విలు రాయగతులు, జాళీలు, చెరగలు, పామంతపిరులు, కాపులు, దనలిలు, ఖండపరులు, సర్వకృంగా రములు, చిర్మనకములు, చిన్న కమ్మరి మట్టి, (చి)లుక చారు వచ్చియులు, మంచి బొమ్మలను వచ్చియులు మొదలైనవి. (37వ. 3ఆ.)

దనాలిరామునునందు దక్షవాటి స్వత్యగానపాపములు కలపు. (42-51వ. 2ఆ.) పుర (30వ. 1ఆ: 13-26వ. 2ఆ.) పసంతర్పు (3-10వ. 2ఆ.) విరవా (74-78, 97-98వ. 2ఆ.) దూత్య (98-120వ. 2ఆ.) రతి (124-128వ. 2ఆ.) వజ్రవలు మూత్రమే కలపు.

పూసపాత్రీ తమ్మగూహాలుడు : ఇదివి కృత్ కన్యవిజయము. విజవాడ వింకమగ్గలి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు విజయనగరసంస్థాపనమునకు మూల పురుషుడైన యునాథరాజు సహోదరుడు. అతడు మొదట గోలకొండ దగ్గరులోని కొండపల్లి సర్కారు. 1652 వ సంవత్సరమునందు విశాఖమండలమునకు వచ్చి శ్రీకాకుళము నందు లోకాధానిన పేరే మహమ్మద్ ఖాన్ దగ్గఱ కుమారి, బోగాపురము ఇబారా చేసినట్లు కలదు.¹³ ఇది కన్యవిజయమునందులేదు. అంతేకాదు. కన్యవిజయము రచనాస్థలము విజవాడ. కాంచెట్టి రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కొనవచ్చును.

కన్యవిజయము సభాసదుల కోరిక ప్రకారము తమ్మగూహాలుడు రచించినట్లు కలదు. సభాసదుల కోరిక ఇది:

“హరి వివిధావతారములయందుఁ బ్రత్యక్షము కన్యమూర్తి యు
కృద్వివరదుందు బోకములు గాన మజేయదుగా విప్రునింబగా
వరకుని సంహరించి అరాచకములలో బదియూలులే మున్
బరిణయమైన యక్కడ ప్రణందముగా వివరించగా దుగన్.” 42వ. 6ఆ.

కృష్ణుడు వరకాసురుని నందరించి, అతడు కాలాగరమునందు బురిందిన పదియాలు వేల మంది కప్పలను విడిచింది, అదితి కుండలములు అందరఁజేసి, నందన సమములోని సారిజాతవృక్షమును పెడలింది తెచ్చునద ధృతసుతీందిన ఇంద్రుని బయింది, పదియాలువేల మంది కప్పలను వివాహవాడిన కథ పారివంశ, వృష్ణపురాణ, భాగవతము లందు కలదు. పదియాలువేలమంది కప్పలు లేవకప్పలని ఎట్లున పారివంశమునందు కలదు. రాజకప్పలని పోతన భాగవతమునందు కలదు. (206వ-10వ.ఉ.భా.) మూడు పురాణములలోని కథను మూడలించినది కృష్ణవిజయములోని కథ. ఇందు పదియాలు వేలమంది కప్పలు రాజకప్పలే. కృష్ణవిజయమునందు పోతన ధృభావము అధికము.

వరకాసురునిపై యుద్ధమునకు బయలుదేరిన కృష్ణుని, తమ్ము పెంటగిచిపోమ్మని చేడివ నత్సభామకు, కృష్ణుడు ఇచ్చిన సమూహము పోతన భాగవతమునందు ఇట్లు కలదు.

సమదృష్టమౌరయముంకారములు గావు

దీనిగా కుంఠింఁద్రబృంహితములు

నాయువిధృతపద్మసహజువులు గావు

తుదగరింభాముల్ దృఢరజము

లాశ్మణులతరంగాపారములు గావు

శ్రీమదమర్మకృపాయకములు

గలదానపారహింసారములు గావు

దమఱింఁద్రస్తావ్యకరణకములు

కమలకన్దారకుమనంపములు గావు

రటులరిపుటాళకద్ధారిపాదములు

జన్మ పీడే రణరంగునను మేడ

వల్ల వేగమె వెలుపుము నందు నందు. " 158వ. 10వ్యం. ఉ.భా.

ఇది కృష్ణవిజయమునందు ఇట్లు కలదు.

"చిలుక చెట్టులు గావు చెలిమితో పేనె వీతి

నమదడలాట్టపానములు గాని

తెలుగు భూషణులు గావు చేరి గన్వన వితి

సమలారిచిక్కినవెదములు గాని

గృధ్రాదృశియు గావు శ్రీడ సేయంగ వీతి

గతివల్యాప్రయోగములు గాని

లాయుబులిపిరించులవపని

చారములు గావు వేడ్చు సేయంగ వీతి

రయఁజనక సాచాసాచాక్రియలుగాని

లేలతవమం వీ కింత పిలవేడి. " 163వ. 2వ.

వత్సభాను యుద్ధసంగరంబును ఎట్లున పారివంశమునందు ఇట్లు కలదు.

పిరం బాడుదెవలం వొంది వనగా పైకొరిపొందదర్శం

స్వీరీణం బురింది నాగ రుతి యుక్తిగాకృతిం జెంది నా

లిలోలాత్త పెరిపియారణదక్షిణాద యా తమ్మ రా

బ్రారంబించె మహాబ్రహ్మకు పా ద్రవ్యస్థితే మత్కునన్- 162వ. 4ల.ఉ.బా
ఇది వాచన సోమనాథుని ఉత్తరపాదవంశమునందు ఇట్లు కలదు.

"అది జాయున్ పారి జాయు జాయుకములం దంధంద మందారకే

వరమాలామకరందరీదుపరివృందంబు లందంబులై

బోరుగం బయ్యెదకొం గీకంత బొంగం బొద్దే శిలాపరమున్

దరపాపామృతామృతముం గురియుమం దవ్వంగి కేరీగితిన్." 162వ. 1ల.

ఇది పోతన భావతమనందు ఇట్లు కలదు.

"నెరు జాయున్ వారు జాయు వొంద వెలరించున్ రోషబాగోరయో

వీరత్వభూతులందుదాసములతో వీరంబు శృంగారమున్

జరిగన్ గవ్వల గొంపు పొంపు జరిగం జందాప్తందోహమున్

వరపాదకనకాహమున్ నెఱపుచున్ అంద్రావ్య హేలాగితిన్. 178వ. 10వ.ఉ.బా

ఇది తమ్మరూపాలిని కృష్ణవిజయమునందు ఇట్లు కలదు.

"నవమందాసకంఠలీల పారి వోల

నరి వోల నట్లుపాపంబురంబు

అమృతంబు జీల్చు పెయ్యెప్పెఱుచ్చు పారి నాయు

నరి వారు గోపవిష్ణురతర్కై

వీరకూపు రూపు బిడ్డన్ చూపు పారి వెంత

నరి వెంత శిశిశిఖరుదనిరిక

చలులనిరుగ్గులొ నెమవ్రేలి పారిచిట్లు

నరిచిట్లు నవలకీలాను వృత్తి

వెలయ శృంగారనయము వీరనయము

నిరుచినందుంద వెదజల్చు నెగురులోడి

పాదమ వెఱంగు గాంచు గియ్యనివల

వెలు లాశ్మర్య రవిదుర్యవాణు లైరి." 92వ. 3ల.

ఇందు ఎట్లున, సోమనల పద్యముల అనువరణము కంటె, పోతన పద్యముల
అనువరణము కరతలామలకము.

"అవపరికన్యకలఁ బదియూటవేరి పారి విరిక్కింది (20వ. 4ల.) వర్ణించునెద
అనుప్రదముల అట్లుపాసములు కంపు.

"అమఱుల్లి యముకుంపు రిమఱుల్లి క్రోమింపు

మిమఱుల్లి విరియూపు మునుక లగుమ

వింపుల్లి వెంకడి కంపుల్లి నవదంపు

పొంపుల్లి వేమియ వింపు లగుమ

గొప్పల్లి యవదంతి తప్పల్లి వలపుం

కుప్పల్లి వలపుం యప్ప లగుమ

మరుపుల్లి కలికి పిల్లరుపుల్లి వలరాద

పాపుపుల్లి రీవల గురుపు లగుమ

వలలు వీరం మోపులు వాలెఱుము

వలుద కునములు మేమల వలరుచుపు

పొయ్యి గురు లప్పయఁ జూచి వొగద

జాబువే నల్మోగంబుల వేలువయిన" 26వ. 4ఆ.

పోడకుపాదరాజకన్యకలు "పాదపైఁ బ్రేమమునఁ బల్కి"వపుడు నరకాసురుని మెచ్చుకొనుట కలదు.

"అవమేనుమందు పావరతాత్మకుఁ డండుఁ దలంప వల్లదో
జువలయువేత వుద్భావనకుంబరుఁ డాతఁడు బల్కిఁ దెచ్చి యా
రువమువందు నిల్చగ పాపారక్తపావపూర్ణరమమ్
రువనసఃకల్యాణదైవ యదుపుంగవః గలదీమి వేడు కమ్మంక" 44వ. 4ఆ.

పోడకుపాదకన్యకాపోడకుపాద్రూపవక్త్రస్థుల శృంగారమువందు ఒక అపూర్వమైన బావము కలదు.

"కంఠబోవరి మేల్ మగడంపు గడమ

రాటుతరి లచ్చ వరివోరెఁ దారమింఁగ

మారకుండిన రాదీనె మంద నాకలి

రిక్తి మరదుమ తూపుల తెచ్చి నశ్చి" 229వ. 5ఆ.

ఇందు బాపుకల ఇందుక లాదీందు.

పుర (1-30వ.క.ప్రా. 1ఆ; 140-146వ. 2ఆ; 142-146వ. 4ఆ.) నాయక (31-39వ.క.ప్రా. 1ఆ.) నాయకా (72వ. 2ఆ; 21-27, 29-32వ. 4ఆ.) శరద్యుతు (4-14వ. 2ఆ.) జైత్రయాలా (87వ. 2ఆ.) పముద్ర (90-100వ. 2ఆ.) యుద్ధ (3-132వ. 3ఆ; 97-100వ. 5ఆ.) సూర్యునుయోదిసూర్యోదయపర్యంతపుకృతి (64-104వ. 4ఆ.) నదీ (134-139వ. 4ఆ.) మంతపు (5-14వ. 5ఆ.) విరహ (18-34వ. 5ఆ.) వైశ్యసేనార (35-41వ. 5ఆ.) చంద్రాద్యుపాలంధ (42-59వ. 5ఆ.) చంద్రాదిప్రళింస (81-75వ. 5ఆ.) వన (82-86వ. 5ఆ.) వనవిహార (129-148వ. 5ఆ.) పుష్పానందము (132వ. 5ఆ.) పరో (149వ. 5ఆ.) జలశోధి (153-168వ. 5ఆ.) ఏనాదా (171-224వ. 5ఆ.) శృంగార (127-241వ. 5ఆ.) వర్ణనలు కలవు.

చిత్రగర్భబంధకవిత్వములును కలవు. అవి : చిత్రబంధము (159వ. 3ఆ.) జిగ్గబంధము (60వ. 3ఆ.) పుష్పమాలికాబంధము (161వ. 3ఆ.) చతుర్బంధకందము (162వ. 3ఆ.) పాదగోపనవృత్తము (163వ. 3ఆ.) నామగోపనవృత్తము (164వ. 3ఆ.) ప్రగ్నిజీగర్భితభుజంగప్రియాలయము (165వ. 3ఆ.) ద్వ్యక్షరము (166వ. 3ఆ.) గోమూతకాబంధము (168వ. 3ఆ.) తలకట్టుపద్యము (169వ. 3ఆ.)

చిత్రబంధమువందు కవి పేరు కలదు.

"నిర్వాతపుంసానిలాదిత దృశానీ పెళ్లినవత్సరా

ద్వారామృత్యు ముత్య యద్భుతముగా నీ కష్టతాళిల్లా

పర్యోధూపనకరుచిత యశస్సాధిప్రలాపితౌ

యోగ్యా శ్రీవిమలాద్భాతానెవమరగా దైశ్వానాశ్రియా"

ఇందు మూడవ నలయమువందు "తమ్మబూదకవి" అని, ఆతన వలయమువందు "మోచారేవికృతి" అని కలదు. "తమ్మబూదకవి" = తమ్మబూదకవి. "మోచారేవికృతి" = మోచారేవికృతి. మోచారేవి అన దుర్గామోచారేవి. "దుర్గామోచారేవి" అని మొట్టమొదటి ఇష్టదేవతాస్తూతి పెద్దమునందు కలదు. కష్టవిజయము దుర్గామోచారేవికి ఆంకితమైన

కృతియే. తిమ్మభూపకృతమ్.

పెనుమళ్ళ సోమనామాత్యుడు : ఇతని కృతి సీమంతినికల్పాణము. శ్రీశైలమల్లి కార్జున స్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు పిల్లలమట్టి పిపిరెల్లెడుని వంశీయుడు (44వ. 1ఆ.) కృష్ణవిజయకర్త పూపాటి తమ్మభూపాలుని మంత్రి. (81వ. 1ఆ.) కాణట్టి సీమంతినికల్పాణము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

సీమంతినికల్పాణము "స్వీంద్రపురాణంబునందు బ్రహ్మాత్మరథాండంబునందు విశ్వాతిర్జున సీమంతినివాససీమంతినిమణి రాగిత్రము" (103వ. 1ఆ.). సోమనాథ ప్రతపనాతోత్సవము. అర్జునద్రోణదివలి చిత్రవర్ణతనయు సీమంతిని. ఆమె యౌవన వర్ణము ద్రుముఖమైనది చిత్రవాణ్యనము. అమెకు యాజ్ఞవల్క్యుని పెరి - పీతులు, ధర్మములు మొదలైనవానితోపాటు సోమనాథప్రతిపేషము, విరావము తెలుపుట ద్రురావైనది ద్వితియాణ్యనము. సీమంతినిచంద్రాంగదుల వివాహము పర్యాప్తమైనది తృతియాణ్యనము. చంద్రాంగదుడు యుమువానదిలో మునిగిపోవుట, సీమంతిని విగతధర్మక అగుట, యుమువానదిలో మునిగిపోయిన చంద్రాంగదుని నాగకన్యలు నాగలోకమునకు తీసికొనిపోవుట, నాగలోకానికి తక్షకుడు చంద్రాంగదుని భూలోకము నకు వెంపుట, సీమంతినిచంద్రాంగదులు కలిపిగోమట, మఱు కల్పాణము అరుగుట పరివ్యాప్తమైనది చతుర్థాణ్యనము. చంద్రాంగదుడు పెరిచేరి పంచతృణములు రాజ్యము చేయుట, సీమంతిని సోమనాథప్రతపమునందు మోసము చేసిన సోమవంతుడు, సోమవతి అగుట పరిశిష్టమైనది పంచమాణ్యనము. కలియదువర్ణనములు కలవు. నవంతర్పు వర్ణనములోని,

"పరసపంతగాయతుడు రాగుగతిన్ గలంతోకితని
మృగలముః జాహ్నుతో మిపులఁ బ్రోడఁడెంచున వెల్లె పెద్దో
త్యరములయందు రాగములు కప్పడఁజేయుచు మాటిమాటికిన్
గిరుసుమవోనకాయములతల గిరుణిని రసాతిరకముల్" (63పుట)

అను పద్యము సరసము. సరళము. ఇట్టి పద్యములు వీరశయ.

బోయనపల్లి కుమారవేంకటరాఘవులు : ఇతని కృతి ద్రౌపదీకల్పాణము. అముద్రితము. వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు సామగల్లు దుర్గాదేవి. కాలము పదునేడవశతాబ్ది మధ్యభాగము¹⁰¹. కాణట్టి ద్రౌపదీకల్పాణము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

తీకుమళ్ళ రంగారావు : ఇతని కృతులు 1. శానకీపరిణయము. యక్షగానము. అనుపల్లము 2. తిరువత్సర విరచనావశతకము. అనుపల్లము 3. నాగేవిలాస నమాళిక. విశ్వానరధ్యవ్యము 4. భాగవతము. ద్విపదకావ్యము. చతుర్వ్యంపరములోని పృథుచక్రవర్తి చరిత్రము పఱుట మౌళికమే లభించినది. అముద్రితము 5. కృష్ణధ్వంసము. అనుపల్లము.

నాగేవిలాసనమాళిక అశ్వాసాంతగద్యము "మహాకాళ్యవృక్షిందార్యపుత్ర... వెంకయనహయ" అమె విశేషము కలదు. మహాకాళి వెంకయ్య చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. భాగవతద్విపదకావ్యరచనమునందు పుష్పగిరి తిమ్మన సహాయము పొందినట్లు

జనశ్రుతి కలదు. సంస్కృతము వండితులకైన తెలియదు. పద్యకావ్యము తెలుగు, వంస్కృతము వచ్చినగాని తెలియదు. లోకోపకారముగా, భాగవతద్వందకావ్యమును రచించినట్లు కలదు. శ్రుమగిరి తిమ్మన భాగవతపారవచనకావ్యమును లోకోపకారముగా రచించినదని పూర్వోక్తము. అది సహాయకమగును. భాగవతపారవచనకావ్యము రచనా కాలము 1645 ప్రాంతమున పూర్వోక్తము. కాణిట్టి భాగవతద్వంద కావ్యము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

భాగవతద్వందకావ్యము సోతన భాగవతమునకు ద్వందీకరణము.

పట్టమట్ట సరస్వతినోమయాణి : ఇతని కృతి పుష్పచరిత్రము. అమలక్రితము దక్షిణానుబంధమునకి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు కూటప్పడుగ లలిచిన ఒక వంశపుష్పమునుబట్టి ఇతనికాలము 1649 ప్రాంతమని ఒక అభిప్రాయము. కందు¹⁰¹. కాణిట్టి పుష్పచరిత్రము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

పుష్పచరిత్రము భాగవతములోని పుష్పచరిత్రము విమత్తముగా రచించిన స్వతంత్ర కావ్యము.

మోతర్ల నన్నయ : ఇతని కృతులు 1. కాళికండము. ద్విపదకావ్యము. అమల ఘట్టము 2. సాంబోపాఖ్యానము భాగవతపాదస్థాయికి అంకితము. దైవాంకితము. అతని పూర్వకవిమృతియందు "నైమ మరీచుమాలామహాపాపిహరః లింగిని మూలకాయ్యః దలఁచి" అని కందు¹⁰². సాంబోపాఖ్యానములోని పద్యములు రెండు అచ్చకవీయము నందు ఉదాహరణములు. (102, 123వ. 3అ.) కాణిట్టి సాంబోపాఖ్యానము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

లక్ష్మణాపాంబుల పరిణయకథలు సాంబోపాఖ్యానము.

ఋగ్వేది వేంకటాచలపతి : ఇతని కృతి చంపూరామాయణము. వెల్లంబి కవనరాజనకు అంకితము. అతడు కార్వేటివగరంపాస్థివారివారి వెల్లంబి కవనరాజనకు పూర్వకు. వేంకటాచలపతి తండ్రి. గుయ్యె తిరువేంగళాయ్యడు సాళ్ళ తిమ్మనప్పలని విమృశమున చక్షవాణాంబప్రశస్తి వీరవేంకటపతిరాయశౌరి పల్లను బలులోతను కీర్తి విలుగోటి వేంకటపతిని చెంత జంపూరామాయణమరతురలొంచనము, చెంతి వరదేంద్రుని ఆస్థానమునందు సాకళానవదీపానైత అందినట్లు కందు. (31వ. 1అ.) చెంతి వరదేంద్రుడు డవ చెంతి వరదప్పరాయణుడు. అతని రాజ్యకాలము 1645-49 అని పూర్వోక్తము. వీరవేంకటపతిరాయశౌరి అనగా మూడవ వేంకటపతిదేవరాయలు. అతని రాజ్యకాలము 1630-42 అని పూర్వోక్తము. కావున తిరువేంగళాయ్యని ప్రాధికాలము 1630-50 కావలయును. వేంకటాచలపతి రాయర అక్కినప్పలని నిప్పింది కవి గందసించురము క్రొవ్వలగిరిన కవిరాజవీరి అని కందు. (34వ. 1అ.) రాయర అక్కినప్పలనుడవ రాయరల అంకితపాటడు. అతని ఉషావరణమును రచనాకాలము 1640 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. కావున వేంకటాచలపతి ప్రాధికాలము 1640-1660 కావలయును. కాణిట్టి చంపూరామాయణము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

చంపూరామాయణము సంస్కృతచంపూరామాయణమునకు తిరుగుగోత. సంస్కృతచంపూరామాయణమునందు అటు కందలు కంప్త. బాలాయోర్యారణ్య క్షిప్రిందా

మందరకాండలందును విదర్భరాజునిరచితము. యుద్ధకాండము లక్ష్మణమారే పూరి తము, విదర్భరాజు భోజాదు లష్టాణమారే వ్రేతము. "భోజేవతనరంతామనీ పూరయిచ్చన్ " (2క్ల. యు. కాం.) "భోజస్థానాః దక్షాత్రికంబుగా రరియించి నిర్మిత యురార కృతింబ్రతిహాక్తి విప్రతీంబులారిత మాచరింపటకఁ బూనితి" (3వ. 8ఆ.) భోజరాజు కాంము పెదకంఠదళార్ద్రా, రాజరాజులేంద్రునికి సమకాలికుడు. పెదవ శతార్ద్రాకి పూర్వము పరిస్పృతమునందు చంద్రాకావ్యములు(=చంద్రగృహ్యయకావ్యములు) సృష్టము. శ్రీవిక్రమరత్నము నలనంపువు (995) సోమదేవుని యుక్తలకవంతువు (958) పోర్తలుని ఉదయమండలికప. భోజాని చంద్రాకావ్యములుగాము, అనంతరరత్నము దంపా భారతము. అలివనకాళిరాను చంద్రాభాగవతము ముద్రపిద్యములు¹⁰.

నేకటపతి తెనుగునీత స్వతంత్రాధ్యతంత్రము.

పాత మప్పదిరి పిఠా: బ్రహ్మకృతము దీక్షితా

లోకానందముకుందవ్యు చత్వార భవ భావాః " 60క్ల. బా.కాం.

అమశ్లేషమునకు ప్రపంచీకరణము :

"పుంసృష్టై తోయ పురుషార్థముల రీతిఁ

దమపు శ్రేష్ఠ పేదముల పిరి

నయనగోచరములైన యుపాయముల శీచి

నదులైన జంపిరావముల కదలే

మిశ్రదర్శనః గన్పి శిశిశృంగముల భంగి

ద్రుమలైన రాత్రివృక్షముల భాతి

వడవడి గల దివ్యనాగదంతము లట్లు

భావలాలగు శౌరి భావలల శ్రీయ

దర్శముఖ్యత నిత్యవ్యక్త నయోమ

స్వగి గర్భిణు తిరిగివచ్చుతియు వాక్య

తాత్పర్యః చలాచ్యుతియుః బంధాయురాలి

చింతనముః బాచి చెలవి రచ్చలుచ్చి రంత " 5వ. 1ఆ.

ఇది దశరథుడు కొలుపు తిరుగు క్షూక స్వతంత్రవర్ణనమే. అందు,

"వలినపాతావ్యయేతుః దాహాదీమః దీంతర యంధ్ర దీగము

ద్రుల కలకంఠిరావమలీతం లోనంతిక ముచ్చ గాయకా

వశి మతిగీతి మేలబడి నచ్చి యుపాయునివ్యక్త్యావ్యయే

పరిపి మలేమయారణజాంపిదంతితోవాగార్ద్రయి " 34వ. 1ఆ.

అను పద్యములోని మార్కండేయవర్ణనాంశము, నంది తిమ్మప్ప పారిజాతాప హరణములోని మార్కండేయవర్ణనాంశమునకు అనువరణము. ఆ పద్యమిది:

"పెనవయ్యెం గృహముకూతీతము యుద్ధంబులై సూర్యు

తవవోద్యురకంఠింకాపిమలీతర్కాంతారశ్రేణితూ

వ్యవముల శిరసిఁద్రుమాసంపృకుకపృక్షయోలోలిక

దినక్యావ్యమారాత్మరీతమందోగ్రహింపార్చమల్ " 60వ. 2ఆ.

ఆపాత్య వృక్షాంతమును స్వతంత్రకల్పనము. మూలమునందు వాల్మీకి రామాయణానుపాదముగ మూడు శ్లోకములు కలవు. (147-149క్ల.బా.కాం.) అవి పరిపారించి

అంతర్నిగూఢముగ సంతరించిన పద్యమిది :

"అరిది యవంగఁ జెల్లెద రజోగుణమె ఖేద
మునకు మోచమునకు మూలమునకు
దజును వలన ఏకగ్రీవ భజియించిన యపార్య
ప్రకృతిఁ దాల్చె రామపదరజమున. " 32వ. 3ఆ.

ఇట ఆపార్యవర్ణనమును అమూలకము. "తపాగ్ధృతమం భేదే సాకం రామేణ
కాశికా" అను పంక్తి (149^వ బా.కాం.) అధారముగ రచించిన పద్యమిది:

"తప సంచరత వాహుదవి తపం బోధించు
బొంబరి మెఱుంగి యీ తలియదోడి
పాదపింద్యకృతిరాచి ధరకు కాళిస సుధా
కరణి యేమె యీ కంబుకంతి
మమమలి తప పేరు వాటంబఁ గప్పె పైఁ
డిమలాక యేమె యీ బిందునాక్షి
తప నెరికాచి కామని కవంగుఁ డొనంగి
న కృపాణి యేమె యీ వలిపపాణి
యమఁదగు పపార్య యూరిత్యమునకు వలరి
కాశికఁడు రామపుటకోడఁ గదలి యంత
జనకమమవారి కరుగఁ బూజన మొనర్చి
యనకులనితో కలాపందఁ డిట్లు లనియె. " 33వ. 3ఆ.

ఇది ఆపూర్వమేగాని అప్తివపరితమము.

మూలమునందు ఆయోధ్యాపురవర్ణనము లేదు. మిథలానగరవర్ణనమును లేదు.

తిమగుసేతమ ఆయోధ్యాపురవర్ణన ౬కృ, పద్యమునందే (88వ. 1ఆ.) కలదుగాని, 'మిథిలానగరవర్ణనము ఇరువదిపద్యములందు (50-19వ. 3ఆ.) కలదు. అంతేకాదు. మూలమునందు లేని నీలావర్ణనము, ఏశ్వమిత్రుని ముఖతః సాహిత్యవర్ణములందు (72-93వ. 3ఆ.) కలదు. మూలమునందు వివరామెట్టము నంగ్రహము. (182గ-185^వ బా.కాం.) తెమగుసేతను సచివ్రము. (111-137వ. 3ఆ.)

మంతర వృత్తాంతము యథామూలకము.

"యోమేవాంబు ద్విశివరతులోహ్యులనే మూలహేయం
యస్మి శ్చిత్తం ప్రకృతికుటిం గౌతమిత్రం బభూవ
అంతఃకీర్త్యా శ్చిశివసంపం కానరీవాన్మి మంతరః
శైలేశ్వ్యా ప్సా ప్సాదయ మరయం మంతరా విర్భుమంఠ. " 20^వ బా. కాం.
"పారివాయకంబకావ్యయలయాపహాక్షితి కిల్ల యైన క
ల్లిరి పది రీతి మేను కుచిలముగఁ ద్రిమ్యురు మాయదారి మం
దర యను బంత కాంతరతరింబగు కైక మెంబు నద్యపు
మైదలేపికుర్వారి వనకారి వారఁ గలంప నత్తతీక." 18వ. 4ఆ.

ఇందు శిశిరుదమ్ము కంది దివ్యపుష్పరిణి పమద్దము, కైకకు రాముని సహారానము ను యథామూలకమే.

"పయిని తమహాత్రాణా మాజ్ఞాపితం మే

వలంబువలన వచ్చినట్లే వచ్చు మార్పు
తదిహ ముఖతయో మానయో ప్రకృతాయాం
మయి పతతి గురీయా నంబ తే పక్షపాతః " 47 శ్లో. ఆ. కాం.

"మమ పదే గృతమృతరథంబువలన నీయమంది యో వతు
త్సవదిమేదివరదరాజ్యరహితమంబుఁ దిమ్మగు
జ్జుని రథ కత్తిపాపు నుకరత్నము దీవ గుణంబు నాయం
గుణఁబడఁ బక్షపాత మరీకంబులు నీ మరీ కంబువేళ్లగా" 33వ. 4ఆ.

నీతాపహరణము మూలమునందు ఇట్లు కలదు.

"రామ్యామా ర్మ్యకలక్షణమిచ్చిరావా
శ్రీరాం జహర చపట పశితావేంద్రః
హలాం మనోత్పలమయూం పలంబ్రువణ
దేహాయా దీవ నిరస్తజూ నంద్యః" 66 శ్లో. ఆర. కాం.

ఇట "మనోత్పలమయూం" అనునది "మనోత్పలమయూం" అను పాఠాంతరము
కలదు. ఇది తెనుగుసీతమ ఇట్లు కలదు.

భగంబయం బరామనయూతం బగుటం గని నీత పత్త్యుతుల్
సలిపెడు రూపు మాని పహంబగు వెచ్చితి మేనిఁ బూని యా
వళివముఖిన్ పారించె నిలవంబగు కోనెలఁ బొచ్చి తాగిం
అలరు సరంబు నామిషురాక పనిం గొనెదొప్పు కైవడిన్. " 70వ. 5ఆ.

రావణుడు కపటపవ్వాదినేమమున పచ్చిపట్టు మూలమునందు కలదు. (65గ.)

ఆ కపటపవ్వాదినేమము నవివరముగ తెనుగుసీతమ కలదు. (69పీ.ప.) పవ్వాదినీ
పత్నీయలు నెలుపునవి సహజనేమము రరించుట అమూలకము. అంతేకాదు.
తునకము గుడిలోని మనోత్పలమాలవో, మనోత్పలమాలవో అపహరించుట కంటే, అలరు
సరమును అపహరించుట సహజము.

నీత ఆభరణముల మూట పతనము రావణుడు స్వతేజఃపతనమని గ్రహించలేదను
మూలమును (22గ.ఆర.కాం.) తెనిగించుటకు (75వ. 5ఆ.) ముందు స్వతంత్ర
కల్పనమీది :

"మల్లీవపాత్యుల్ దుల్లపంత్రివ
బహుదశైలాపంధ్రువా మవంగ
వాలిరాజ్యపాత్యుద్ధవాలికపూరి
లోర్వాతపూయోలోల్ల యవంగ
మమవంశ్యస్త్రీకృణినిమిత్తాత్మారి
పతిద్రుగ్బాసులింబం బవంగ
వంగదయోనరాజ్యమాపిలోలోని
తాపారినైయమైరాజ్య మవంగ
వంత వ్రాత మతంగాద్రివారుల చెంత
విశిష్యేంద్రరథాంతవియమాప
అవకతవయోత్తరాంగకవకపిది
బద్ధవస్త్రీమణిమయూరరణసమితి. " 74వ. 5ఆ.

వివేచనమధ్యమునందు పీఠానియోగమునకు రాముడు విలసింది విలసింది చైర్యము
వహించలేదని, అట్లే బుద్ధులును చైర్యము వహించ లేరని, అవిధముగ కథాకథనము
చేసిన వాల్మీకి కథనమార్గముదేవుని లోకాని వ్యాజయించి, అ శ్లోకమిది :

"ఇత్థం వలెన్చ విహే రయితాం వినిష్కన్
రామో వ తత్తే ర్భూమో పురీ లక్ష్మణశ్చ
శార్వప్యరామసి కథాం కథయన్ పృథవా
చర్మకజన్మముని రేవ కథోరనేతా " 31 శ్లో. ఆర. కాం.
ఇది తెలుగుచేతము ఇట్లు కలదు.

"మితయు రయిరేయడంబం ద్రిమ్యునిన తెలుగు

వివే రయి యుట్టి యున్నట్లు జ్ఞాపకంబు

లేక పట్టించిపట్టి వాల్మీకి యుట్టి

లోయయీ కాక లోయతలే పుట్టుచుండు. " 31 శ్లో. క. కాం.

జాతివలానంతరము తార రామునితో ఇట్లు పరిశీలించి.

"మన విల్లి ద్రియమును ఓ వ్యవహారము

మాం రాక్షసీని యుష్టంబున పాడుమున్న

జాణం విముఖ మయి నంద్రుతి తాటతల్

క్రీయో ముద్రాయుధులంబుకారిణి ప్తే " 44 శ్లో. క. కాం.

ఇది తెలుగుచేతము ఇట్లు కలదు.

"ఇవనంకోత్తమ పీ మొనం యుమిదో నే వారివో మునా

లివో మారీయని తల్లివో యునికాళోరీచ్యురన్ వెలసా

దనిరాతంబాద్రావంతరామగు తారాకాంత వింతే యుగ

న్నును నిర్మలంక పితృ రన్య నమకాన్తా వ్యవ్రతో యుష్టయన్ " 45వ. 6ఆ.

మూలమునందు అభ్యర్థనము, పద్యమునందు చిత్కారము కలవు. ఇది
స్వతంత్రాంశీకరణము.

పితమ అన్వేషించిన వాసుమంతుని ఆత్మగతమిది :

కోర్కాంబం విహః పి వివసే వృశి కీతలామ

శ్వాదాం విహః పి వివసే ద్వివసేశ్వరః పి

విహం విహ ర్ముపతిః పరిగృహ్యదైర్ధ్యం

సప్రణామి నవతితి పిచిత్ర మేతత్ " 30 శ్లో. మం.కాం.

ఇది తెలుగుచేతము ఇట్లు కలదు.

"యోమినిఁ బంద్రకారహితంబై శ్రీ యుండిన మందన వాచర

బ్రాహ్మణి రాముఁ బాని యురిజ్జీవిత ముండిన మందలగాక యీ

తామరపక్షిజామగనీని రా నెడలాపి కుటుంబంబును

బ్రాహ్మణుడు మేవఁ బ్రాణములు లానిదియుండుట చిత్ర మెవ్వరిగన్ " 35వ. 7ఆ.

ఇది యతామూలకము. అన్వేషణాంశీకరణము.

"పేటన్న గుణింది నంబావ పార్వదయలముము

"అల్లశీకమాంబులెల్లదాం ముగ్ధులక్షణం

పిచిత్రమటనం తత్ విరచితో పతి వాము

అతని వారీయూర్బై రదిపయోది పేరు ర్మోహన్
 యో యో ఇహ భూ ర్మోహన్ నిజపాపము లందయెన్. " 46వ శ్లో.యు.కాం.
 "అరువది గజ్జలైకముల యుండు టమర్కల యుండుకేవి యె
 వ్వరికి నెఱుంగుండుగ నరపాటముచ్చ నలుండు పేరు న
 ప్పొరువుగ నెండుటించి నది పితకు భూమి యెరితావ్రమున్
 దురుమగఁ జాచెన్ యుంగఁ దోచె నవచరపరకోటిన్." 46వ. శీ.ల.
 చంపూరామాయణమునందు పేత అగ్నిప్రవేశము వ్యయంకృతము.
 "అనంతర మెటు మరుందరికి నెవ్వలొకతనచే రది
 దేవతా పరిచేతా ౭, వారిష్టంతో ౭ వరస్య మర్హద్యోశి
 ద్రత్యాయనాదు నాదుకన్య పుత్రః పురందరముఖాన్ పురచ్చా.
 త్య నే భగవంత మరెందావన మందుకతన ప్రవరుద్యంతి
 తపనమన దావ మనజాహి." 163గ.యు.కాం.

"అనంతరం బరుందరియం బలి వచ్చెర గాత్రనిధి యన రుగ్ధి
 పుత్రి పతిద్రతాశివోమణి యని తెలియఁబడియును మర్హద్యుంధైవ వరమ
 పురుషునకును లోకంబునకును ద్రత్యాయనంబునై పురందరముఖులగు
 బర్హద్యుఖులును భగవంతుండగు నరవిందానందుడును పాత్రులుగా బునరు
 దయంబునై వరదహంబుదాపించి బ్రవేశించు విందుకళయుం బలి నెముఖ్యులై
 అనంబుఁ బ్రవేశం దొనరించి. " 196వవ. శీ.ల.

మొత్తము హిర చంపూరామాయణము తిమిగుసిత వృతంత్రాంతంత్రము.

చింతలపల్లి వీరరాఘవయ్య : ఇతని కృతి మధురవాణివిలాసము. తిరుపతి
 వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని పితామహుడు వీరరాఘవయ్య
 "వరదవీక్ష రిద్ది మట్టి యనంతరాజాచే గొప్పయే జక్రములువేయు"అని కలదు. (38వ,
 1ల.) అతని సిద్ధవంశానవకాలము 1606 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి
 మధురవాణివిలాసము రచనాకాలము 1660 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు పాంచాలరాజ వర్ధమానపురమివాని అగు విక్రమశాలి తనయ మధురవాణికి,
 హైహయరాజ మాహిషమర్తిపురమివాని అగు కృతవీర్యుని కుమారుడు అర్జునునికి
 (కాశ్యపిర్యార్జునునికి) జరిగిన వివాహమే ఇతివృత్తము. ఇది కేవలము కల్పితకథ. అయి
 రాజ్యసముల కావ్యము. పంతానము లేని కృతవీర్యుడు రత్నాత్రేయుడు ప్రార్థించుట,
 రత్నాత్రేయుడు నంతావస్తవమంత్రమును ఉపదేశించుట, కృతవీర్యుడు మంత్రమును
 జపించుట ప్రథమాశ్వాసము. కృతవీర్యునికి పరవాసుదేవమూర్తి ప్రత్యక్షమై వరమిచ్చుట,
 అర్జునుడు జన్మించుట, యువరాజును, అతని కొలువునకు విక్రమశాలి మంత్రులు
 భావజునిర్మాణ మచ్చుట, మధురవాణిని వర్ణించుట ద్వితీయాశ్వాసము. ఒక కౌగిలి ఒసగిన
 నేత్రాంజనము మహిమను కాశ్యపిర్యార్జునుని హరి మరులుగొప్ప మధురవాణి విరూప
 మ వర్ణించుట తృతీయాశ్వాసము. అది విది కాశ్యపిర్యార్జుడు మధురవాణి యడల
 మరులుగినుట చతుర్థాశ్వాసము. కాశ్యపిర్యార్జునుని మంత్రులు భావహాసకులు వర్ధమాన
 పురమున కేగి వివాహు నెళ్ళియించుట, మధురవాణికావ్ర పీర్వార్జునుల వివాహము,
 విషేషము పంచమాశ్వాసము.

ఇదొక పిల్ల మనుచరిత్ర¹⁰⁶. సంగీతసాహిత్యమ్యుగళము లేదుగాని, శ్లేషానుకరణము, పర్యానుకరణము కలదు. అంతేకాదు, ఇందు శబ్దచమత్కారము; చిత్రగర్భ, బంధకపితృములు ఇతరీకవిశేషములు.

ప్రృహదారరేరణు సారసలోచన బుచ్చ చోటిశివ
లోప లాఠివాడు చొరఃబానిసచో రసభంగమందు నే
తేరక పుష్పగిడియల చెంతపె నిల్చి లతాంగి యాపు క
వ్పారగః బాని పచ్చిలి వాంబురుహంబక పీఠుఁ రెల్లగిడ్." 54వ, 2అ.

అను సమచరిత్రములోని పద్యమునకు అనుకరణమిది :

"సతి కుదవాళ్ళ మెచ్చ వరిజాతులదో తమ దామె వాడులై
పాతులయి పారిజాతమురాళ్ళుఁ బామయి దృష్ట్యరేంబది
స్థితమచి పెద్దగం దుడ సరిత్యముఁ బొందియుఁ బల్లనెవరి
ప్రీతిని ముఖాంగముతో గెలిచి నీ తగ చెప్పిట నొంట వోటివన్." 120వ, 2అ.

మనుచరిత్రమునందు సారసలోచనలు రసశబ్దము లోపించిన, సారోచనలు అగుదురు. మధురవాణిపిలాసపద్యమునందు అరిజాతమురలు వ అను పద్యము ఆదిని కలపైన వారిజాతమురలగును. ఇది శ్లేషానుకరణము.

మనుచరిత్రములోని మధురపద్యమైన "లలనాజవాపాంగవలనావనదనంగతులం వాళికాథంగదోధ్రెనంగ" మనుపద్యమునకు అనుకరణము :

"పాతశీరధ్రమసాపితశీరధ్రమో

గతశీరధ్రమమవితఖాళి

బొంగితతిపిలాసపంగితమటాద

రంగీతతఖాపలూగవాళి

మందారమెరుమిమందారందమా

రందారదపపమానంతిలాళి

సారాంతరహితపారాంతరకృత

రాంతమమితఖాదంబతాళి

వనకరంబకరంబపుష్పాగవాళ

జాతజాతిజటాజీసేతుమాంబ

బంగబంగమసూపారంగరంగ

దనలసావనమచ్చనహాపిగిడ్." 134వ, 2అ.

"లలనాజవాపాంగ" పద్యములోని లాఠిత్యము, సంగీతము "పాతశీరధ్రమ" పద్యమునందు మృగ్యము, అరి జాతిరత్నము, ఇది కృత్రిమరత్నము.

మధురవాణిపిలాసమునందు యమకముల గమకము సమరీకము

"అవందవారదాడులు

సావం దనపి రేయూనిం

నావం దనపి రేయూనిం

యో! వందనలార మొవలెల మునాళ మనా." 26వ, 2అ.

ఇందు వామరేయములును శబ్దచమత్కారచిత్తేయములు :

"అనివ పరపతి వెల్మ, వో యోగ్య సిదు

"తం కర్ణభూషణునిపీడితమరణం

శమ్యాత్తరపురుషులకృష్ణాంగరాగమ్.

మూలాత్మజా పు పతనః ప్రతితధోరం

ప్రాలోరయ మ్ముమే వాక్య నిరారవాచ 65 శ్లో 55.

"పీకంకర్ణభూషణునిపీడితమరణంవర్ణాం మ

శ్రీశకుమారత్రావ్వరణనివేదముగృహాంగరాగం రా

శ్రీశు గురుప్రబోధుని పరశ్చక్షయమృతిపాతకతో ఏని

ర్యేశు బురారూపాదులు పేకున మేల్కొన్న జేసి రద్దినవ్. 46.

"తతి గృహీతానువదేతు కామం

ప్రత్యర్థ్యవత్ప్రాంగ మివక్ష్యతే

కామతస్య మారకయతాం నృపాణాం

మనో బదా మేమృతతీ ఏరామన్." 28 శ్లో 65.

రతినింప్రాశ్చితపంప్రశారకృపాప్రత్యర్థ్యవత్ప్రాంగం

గతుంబ్రహ్మ ప్రవాపితాయకుడవన్ గన్పట్టు కామత్మజా

పతి పీడితం నరేంద్రచక్రము చిరగృహీతేభ్యస్సృష్టా

యుతి వర్జకవిరాజ్ఞు యువగతిప్రోహ్లామఃకృష్ణా గడవన్." 56.

ఇట్లు అరవనగ్ధలోని 61, 64, 67, 79, 84 శ్లోకములకు తెలుగుపేర కలదు.

దాయావశి అంధ్రీకరణము శ్రీనాథుని అంధ్రీకరణమునకు కొన్నిసాయము.

పీంగలి ఎల్లన : ఇతని కృతి పర్వశ్చరమహాత్మ్యము. అనగా "తేర్వరతిత్ర ము"
' పర్వశ్చరమికి అంకితము. దైవాంకితము, కృతిప్రేరకుడు తుమ్మ రాయనరెడ్డి అతని
పదతండ్రి కొందారెడ్డి అతడు "తేర్వరతిమన్ గొల్లె న్నరాలీలము" అంటేకారు. "దామర
వేంకటాద్రిప్పుడు మచ్చించంగఁబాసురిలో నుండు"ను. దామర వేంకటాద్రిపుని కాలము
1640 ప్రాంతము. మరాలీలమ కొట్టిన కాలము 1676 కంటే పూర్వము¹⁷. కాబట్టి
తేర్వరతిత్రము రచనకాలము 1670 ప్రాంతము కావచ్చును.

పర్వశ్చరమహాత్మ్యమునకు మూలముగ వాళ్ళగంధమును ఒకనిన సంజీవనాదన్విమి
(శ్రీ.శ. 1703వ నింపర్వరమునందున్నట్లు ఒక అధిప్రాయముకలదు.(రీశిశి: అతనూ
కాంతికి). ఈ కాలమున దామరవేంకటాద్రిపుడు, కొందారెడ్డి, రాయపరెడ్డి తేరు. కావున
ఈ సంజీవనాదన్విమి (1703) ముఖకదగును.

పర్వశ్చరమహాత్మ్యము సంజీవనాదన్విమి ఒకనిన వాళ్ళగంధమునకు అనగా పవన
కాన్యమునకు పర్యగద్యోతయకాన్యము. అలలి అలలిమోర్పులు అక్కడక్కడ గలవై.
దాలవజకు పవనకాన్యమునకు అనువరణము. పవనకాన్యములోని ఇతివృత్తము -
తోర్పునిచరిత్రము - అతని కుమారుడైన చినతోర్పునిచరిత్రమును ఇందు ఇంచుమించు
యోతరతముగ గలదు. అది కొంత చిల్లగానైన అపారణమైన చిత్రకథ.

కవిత్వము రసవత్తరము. పూర్వకవిరాచర్యణముపుష్పలము. తోర్పునిచరిత్రవర్ణన
(56-1) - సోతన ప్రవర్ణరద్యాలునకు తోర్పుమెరిగియవర్ణన (62-1) - సోతనరుక్మిణీ
కల్యాణమునకు సారమ్మమాన ప్రార్థావ్యము (83-2) - తిమ్మన పారిణాదపరణము
నకు రోజుని చిప్పతోర్పుడు ప్రశ్నించుచిదము (7-3) - పద్ధన మనుచరిత్రమునకు

తల్లిదండ్రుల ప్రితివర్ణన (11-3) - శ్రీవాసుని శృంగారవైషదమునకు నవవర్ణన (38-3)
- సోతన గజేంద్రమోక్షమునకు అనుసరణములు.

ఈ కావ్యమునందు తల్లిదండ్రుల అనుహృద్యస్థితికి తనయుని వేదన, తనయువై
తల్లి ఆనందన పాతాళముందరముగ కలవు.

తోట్టుడు నిర్దమవై అందవై అనహృయువై యున్నస్థితిలో అతని భార్య పరుల
ఁబరదలలో పెనులుచునె ఇట్లుగడుపు చుందును. అతల్లి ఇక్కట్లను గాంచిన తనయుడు

మః అకలగ నేరెడు కూలిలియ్యమువై యత్సంక నిత్యాన్వరా
న కళానైవలక్ష్యకి స్థానయనో నాత్మీ నాన్వర్ణనిం

తక్కోటానమునంద క్రిందునడగా నానందయెంతే ఏకా
వికల్పచింత నిర్మయంతే గతవర్త భృద్విప్లవస్త్రై. 69-2

చః అనుచు నొక్కరింఁ బ్రత్యూషనెఱుంగుచు తల్లిదండ్రుని
పమలోనరింపఁ గన్పఱుడజానగః జాలనియు పెఱుచో

నమఁదెగఁజూడ నివ్వరును నాదిజేరిమ నారిజన్మమీ
తనకనుజైన జానఁదెను జానుచి రోయక యిట్టివేదమున్ 70-2

మాతృమూర్తిని గూర్చి తండ్రి తోట్టుడు తనయునకు చెప్పిన విషయములు ఉదాత్త
ములు.

నీ మొదలఁదొమ్మిది మానములు గర్భభారంబు

రాల్చి తత్సంపదనకు వోర్చి

కులకముతో నిమగ్ని ముడ్డుగఁ జెందును

వేకి పెచ్చుం పల్ల పెఱువోంది

మామృచఁ గదుల మైమఱియు నాదోనవీక

తన నోటి కడఁద్రొవ రాచపల్లి

కవిననయిడ బుడ్డాంబి సమ్మరికేసి

కంఠపుంబుయ్యఁ గ్రమ్మపుచ్చి

తొ యొప్పుడు వంద్యం విలువెల్లనికమలంఁ

భ్రీమఁదెనురాఁ గంటకి తొవకలఁ

భ్రోచి బరవీడ రేమియుఁ రోదనవీక

తల్లినిజువెత్తుడుఁ గల్పవల్లి యయ్య. 98-2

దూరమోన జుమారుచి రాకై ఎదురుపెచ్చలు చూచుచు శంకాకులయగు
తల్లికునమును వర్ణించిన నీరు రమ్యము.

నీ తనయుడు వర్ణయై మునియెలు వదిలి పె

క్కిగ్గినెంఁదం లయ్యెను గుళుంబార్త

వివఁబరదయ్య వేదప్రస నేగో

గూనమార్గంబున బయఁబెత్తు

వోరయంబుల సుధులెట్టివో గదీ

బుని పల్లవమునకుఁ జువో జెదో

యతఁడు కప్పకి నారి కల్పమెన్నో తో

యిచ్చిన వది గొనవెచ్చువెచ్చుడు

తే : పదును గుంతితి పెట్టికొడకు తేర
 పెంకటము రిట్టికో రాకజాగుచేసి
 కేముగోయని పంజామముమడచెం

పప్పుమూలిక పురిలోన వడలువపుడు. 45-4

ఇట్టిస్థితిలో ప్రాచీనము కుమారుని రాక్షా ఎరురురూము అతల్లికి ఒకనాడు దూరముగా తనయుని రాక్ష కంటబడినది. అను పర్యవసానమిదికట్టి చూచుచున్నది. తల్లి పూర్వయునుట్టిది. ఆ పర్యవసానమిది పరుగిడి ప్రాణనాశునికి ముతునిరాక్ష ఎఱిగించినది. అతనయుడు తలిదండ్రులను చేరి మమస్కరించగా తల్లిదండ్రులూతని ప్రేయమార కొగిలించుకొనిరి. అపందర్భమున కవి కూర్చిన అద్భుతరవ్యాపము అత్యంతమనోహరము.

"అక్కలాడు పెన్నపన్నుని యాజ్ఞాదర్శి
 దండ్రులకు ప్రేమకృ పారలీర్థమును గడిచి
 వలమవడఁ గొగిలను జేర్చి వదలెరి
 పుత్రతాత్పర్యమున కంత బూరిలయి." 4-55

ఇందు పూర (9-2), నాయిక (61-1), పరిణయ (65-1), రోజు (27-2), అష్టదాన మారాత్మ్య (101-2) వరీ (39, 40-2), వన (38-3), మూర్ధ్వామయారినెంద్రికావర్ణన (52, 53, 55-3) చేయబడినవి.

'మదవదర్భణము' అను మూతన చందము కలదు (58-1)

ఇది క్రైస్తవగ్రంథమయినను ఇందు మతప్రబోధము లేకపోవుట విశేషము.

భాష్యరాచార్యులు : ఇతని కృతి నైకపురాణము. ఇది కావ్యమనియు (36వ. 1ఆ.) ప్రబంధమనియు (61వచ. 1ఆ.) పేర్కొనబడినది. పురాణారోగి, కావ్యసరణి రెండును కలపై. పెనుగొండ బాలనగరులకు అంకితము. బాలనగరులు కథాకాలము నందు, రచనాకాలమునందును కలరు. (77వ. 81ఆ.) కాని మనంగతము కాదు. అవతారిక యందు "భారతరామసత్యతలు భాగవతంబు తెమంగు పేయఁగా నేరెరి సత్యవీ జ్ఞులు" అని కలదు. (22వ. 1ఆ.) తెమంగు భాగవతము రచనాకాలము 1480 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము¹³. కావున నైకపురాణము రచనాకాలము 1480 తర్వాత కావలయును. అంతేకాదు. "వదున నార్కురు చక్రవర్తులు రాజులు పదియు వార్షరథ బేరఁ బరిగి కృతుల " అని కలదు. (18వ. 1ఆ.) పదియు వార్షరథ రాజుల పేర వదనన కృతి వర్షాలకంటి అప్పుడు ఔరంగజేబునరచితము అప్పుడు చక్రవర్తుల కృతి కావడమే మరొకటి పెట్టుకవచ్చినదితమ. పెట్టుకవచ్చినదితమ రచనాకాలము 1575 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము¹⁴. కావున నైకపురాణము రచనాకాలము 1575 తర్వాత కావలయును. అంతేకాదు. రెమునాకూడుకుని వాల్మీకి చరిత్రములోని పెద్దమునకు, భాష్యారాచార్యుల నైకపురాణమునందు అనుకరణము కలదు.

"చెప్పఁగ వరిఁ గన్నెరములు
 బుప్పలుగా బసినట్లు కుంకుమ పైఁజ
 గడ్డిన శ్రీయ పరిపిట్లము
 పిప్పన గతి ముప్పమింద గదిక్కుము వరలన్." 15వ. 1ఆ.

“రెప్పర మకపుల చెప్పలన్
జప్పల మప్పలపు పాన పరిశవ మాడ్చిన్
గజ్జరమును పరిపాట్లను
పెప్పన క్రియ వాకరికరి పెప్పన కీర్తున్.” 24వ. 1a.

ఇందు “కెప్పురమును” అనునది అనన్వితము. కనుక అనుకరణము. వాల్మీకి చరిత్రము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతమున పూర్వము¹⁷⁵. కావున వైశ్యపురాణము రచనాకాలము 1625 తర్వాత కావలయును. వైశ్యపురాణము రాశివ్రతగ్రంథములలోని రేఖసకలములందు 20-9-1704 || తేదీ¹⁷⁶ పూర్వతమును. కావున వైశ్యపురాణము రచనాకాలము 1625, 1704 సంవత్సరముల మధ్యకాలము కావలయును. కాబట్టి వైశ్యపురాణము రచనాకాలము 1675 ప్రాంతము కావచ్చును.

వైశ్యపురాణమునకు మూలభూతములైన పంచపురపురాణములు నాలుగు కలవు¹⁷⁷. 1. వైశ్యరక్కప్రకాశిక 2. శ్రీమత్కన్యకాపురాణము 3. వానవకన్యకాపురాణము 4. శ్రీవానవకన్యకాపురాణము. వైశ్యరక్క ప్రకాశిక భాస్కరకవికృతము. ఇందు అపార్య క్రథము తీపితరగితలు కలవు. శంకరాచార్యుల కాలము¹⁷⁸ 788-820. రామానుజాచార్యుల కాలము¹⁷⁹ 1018-1137. మధ్వాచార్యుల కాలము¹⁸⁰ 1198-1275. కనుక వైశ్యరక్కప్రకాశిక పదమూడవశతాబ్దికంటే పూర్వగ్రంథముకాదు. పదునాల్గవశతాబ్ది గ్రంథము కావచ్చును. శ్రీమత్కన్యకాపురాణమునందు వైశ్యరక్కప్రకాశిక యందు కీచి బహువిధములు కలవు. పరమేశ్వరానుగ్రహమున వాని, పరూపాక్షుడు బద్ధించినట్లు కలదు. పరూపాక్షవామరేయము విజయనగరసామ్రాజ్యకాలమునందు విఖ్యాతము. అంతేకాదు, విష్ణువర్ధమని రాజురాచి పర్వతైలపురమని కలదు. పర్వతైలమన కమలాద్రి. అది కల పురము పర్వతైలపురము. కమలాద్రి రాజమహేంద్రవరమునందు కలదని శ్రీవాడుచి దీమేశ్వరురా, కాశీఖండములందు కలదు. అచి పదునైదవశతాబ్ది పూర్వార్థము లోని కృతులు. కనుక శ్రీమత్కన్యకాపురాణము పదునైదవశతాబ్ది పూర్వార్థము కంటే పూర్వగ్రంథము కాదు. ఉత్తరార్థములోని గ్రంథము కావచ్చును. వానవకన్యకా పురాణము శ్రీమత్కన్యకాపురాణమునకు అనువరణము. సంభ్రావ్యములు, సూత్ర పద్ధతులు కలవు. కనుక వానవకన్యకాపురాణము పదునైదవశతాబ్దికంటే పూర్వ గ్రంథము కాదు. పదునాఠవశతాబ్ది గ్రంథము కావచ్చును శ్రీవానవకన్యకాపురాణము వానవకన్యకా పురాణమునకు సంభ్రావ్యము. వనసగ్రంథము. ఇది వర్తమానశతాబ్ది వ్యవహారము కావచ్చును. పదునాఠవశతాబ్ది వానవకన్యకాపురాణములోని భాస్కరాచార్యుల వృత్తాంతమునకు వైశ్యపురాణములోని భాస్కరాచార్యుల వృత్తాంతము అనువరణము. కావున వైశ్యపురాణము రచనాకాలము పదునెడవశతాబ్ది (1675) కావలయును.

వైశ్యపురాణమునందు తొలి అయిదాశ్వాసములు పురాణము. తుది మూడు అశ్వాసములు కావ్యము. పురాణభాగమునందు పార్వతీపరమేశ్వరపరిణయవృత్తాంతము ప్రసిద్ధము. కావ్యభాగమునందు వానవీకన్యకావృత్తాంతము చరిత్రాత్మకము. రాజ మహేంద్రవరరాజ్యదురి విష్ణువర్ధము కారణముగ, పెనుగిండ (పె.గి.) పెట్టణారవితి కుసుమపట్టి కూతురు వానవీకన్యక, మాకు రెండు గోత్రముల వైశ్యరంపతులు అగ్ని

ప్రవేశము చేయుట ఇతివృత్తము. విష్ణువర్ధనుడు రాజమహేంద్రవరరాజ్యాధిపతి అని వైశ్యదర్శునిచాళీకయందు, అతని కుమారుడు రాజరాజేంద్రుడని శ్రీమత్కవిశా పురాణమునందు రాజరాజ అని వానిచిహ్నకాపురాణమునందు కలదు. విష్ణువర్ధనుడు రాజమహేంద్రపురాధీశ్వరుడు. రాజకవిచరిత్రయందు అని (5-9వ. 6ల.), శర్మగారాజరాజ వరేంద్రుల కుమారుడు అని (47వ. 5ల.) వైశ్యపురాణమునందు కలదు. ఈ రాజరాజ వరేంద్రుడు చరిత్రాధిపతియైన రాజరాజవరేంద్రుడు కాదు. అతని కుమారుడు కులోత్తుంగ చోళుడు. ఇతడు రాజమహేంద్రవరరాజ్యాధిపతికాదు. చోళసామ్రాజ్యాధిపతి. రాజ మహేంద్రవరమునందు లేదు. ఉన్న ఇతని వాల్మీకి కుమారుడు విక్రమచోళుడు (1118-35), ఇతని దత్తుడు రెండవ కులోత్తుంగచోళుడు (1133-50). ఈరివి కుమారుడు రెండవ రాజరాజచోళుడు (1145, 46-1173) రాజమహేంద్రవరరాజ్యాధిపతులు¹². విక్రమచోళుని దత్తుడైన రెండవ కులోత్తుంగచోళుడు శర్మగారాజరాజవరేంద్రుల కుమారుడు కావచ్చును. ఇతని కుమారుడు రాజరాజో. వీరు చోళసామరేయులైనను, అనిలు చాళుక్యవంశీయులే. అంతేకాదు. 1145 వ సంవత్సరమునందు ఒక విష్ణువర్ధనుడచారాకా శాసనము కలదు¹³. అందు విష్ణువర్ధనుని 21 వ సంవత్సరమని, శాలివాహనశకము 1067 || సంవత్సరమని కలదు. (1067+78=1145) అదే శాసనము నందు పెనుగొండ మారినెట్టి కొడుకు ప్రోలసెట్టి పట్టపురాడులోని వీరభద్రేశ్వరస్వామికి పాతిక గోవులు దానము చేసినట్లు కలదు. ఇంకను 1124, 1144, 1151 సంవత్సరముల లోని శాసనములందు వైశ్యులు పెనుగొండపురవరాధీశ్వరులుగ కలదు¹⁴, అంతేకాదు. 1164 వ సంవత్సరములోని శాసనమునందు మాటరెండు గోత్రముల వైశ్యుల నంగతి కలదు¹⁵. 1145 వ సంవత్సరము రెండవ కులోత్తుంగచోళుని రాజ్యకాలములోనిది. ఇతడు 1125 వ సంవత్సరమునందు యువరాజైన, 1145 వ సంవత్సరము 21 వ సంవత్సరమగుడు. శాలివాహనశకము శుకవియము కాదు. కనుక 1145 వ సంవత్సరము నందలి శాసనము లోని విష్ణువర్ధనుడచారాకా రెండవ కులోత్తుంగచోళుడే అగును. కావున పురాణపురామెట్లైన విష్ణువర్ధనుడు, చారిత్రికవక్త రెండవ కులోత్తుంగచోళుడు కావల యును. వానిచిహ్నక అగ్నిప్రవేశము చేసిన వాడై వినగూడే, విష్ణువర్ధనుడు మరణించినట్లు కలదు. (204వ. 8ల.) అది రాజ్యాంతకాలమగును. రెండవ కులోత్తుంగచోళుని రాజ్యాంత కాలము 1150 వ సంవత్సరము. కావున వానిచిహ్నక కాలము పండ్రిండవశాస్త్రి కావలయును.

అగ్నిప్రవేశమునకు గురుత్వము నొందిన బౌద్ధ,రామాయణకు అష్టదశస్థులారి వెతులైన వైశ్యులు. తామరవాడ (తామరాడ) అగ్రహారముగ ఇచ్చినట్లు శాసనము వానిచిహ్నకాపురాణమునందు కలదు. (21-34^వ. 44ల.) అందు శాసనకాలము ఇట్లు కలదు.

"శర్మదర్శుగణ్యజాగ్రియవైష్ణవశ్చ గతే సత్యే
ప్రాప్తైః తే ప్రతే తవస్సని పితే వక్తే ద్వితియా గుహా " 22^వ.

ఇది వైశ్యపురాణమునందు ఇట్లు కలదు.

"శర్మదర్శుగణ్యైః ప్రవృత్తరవస్సభ్యుక్త్యే గతే సత్యే

ప్రాప్తి ౭ ర ద్రుతవే తవప్రతి ఏతే వక్త ద్వితియా గురొ " 79వ. 8౬.

ఇది 1881-1890 వదును పెంచెనుకూర్చు గరుడప్రంతరాలాశాసనమునందు, తామ్రశాసనమునందు ప్రవేశించినది. అదొక కూటశాసనము¹⁰. వాచీకవ్యకాష్ఠారాణము లోని శాసనకాలపంక్తి క్షణబాల్లిరవచివ్యంశ్య అగును. అది క్రీస్తుపూర్వము 454 వ సంవత్సరమగును. ఆ కాలమునందు అంధ్రరావచి¹¹ శాసనములే లేవు. కల్యాణవారి గణనము కల్పితము. వైశ్యసారాణములోని అష్టవేదరవద్యకంశ్యాయందు "అష్ట" పంఖ్యావాచకము. "వేద్ర దుద్యక్" పంఖ్యామాచకము. వాచకమాచకసాంకర్యము శాసనపంధెరాయము కారు. అయినను, అది కూడ క్రీస్తుపూర్వము 468 వ సంవత్సర మగును. ఇది కూడ కల్పితము. "అష్టవేదరవదీక్" అయిన 1532 వ సంవత్సరమగును. ఇది పదునాఱవశతాబ్ది. ఇంత అర్ధాచీవము కారు; అంత ప్రాచీనము కారు. పంఖ్యామానమునకు వ్యప్త చెల్లిన, ప్రదర్శనామనంపత్సరమామశ్చందీదియగురువారము 12-1-848 వ వేది అగును¹². ఆ కాలమునందు రాజరాజదేంద్రుని కుమారుడు, రాజరాజేంద్రుని తండ్రి అగు విష్ణువర్ధనుడు లేడు. ఇది సైతము కల్పితము. ఇదొక కూటశాసనము. ఇందలి బాహ్యసారాణ్యము పంధెందవశతాబ్దికారు. వైశ్యసారాణము రచించిన బాహ్యసారాణ్యము పదునేడవ శతాబ్ది కారు. ఇట్లు చివర్లు.

పార్శ్వశీవరమేశ్వరపరిణయపుస్తాంతము కొలిరాను కుమారసంభవమునకు లోకాపూత్రమైన అనుపరణము. తొలి పర్వము (28వ. 3౬.) తొలి శ్లోకమునకు అంధ్రీకరణము. విష్ణువర్ధనుని జైత్రయాత్రలు (19-57వ. 6౬.) చరిత్రాభాసములు. విష్ణువర్ధనుని మంత్రాల, వైశ్యాల పరివారము (150-289వ. 7౬.) వాచీకవ్యకాగ్నిప్రవేశమట్టము మముఖ్యలము. అందు వీరశాలబాలసీగకరణము, వీరకంకణధారణము (29వ. 38వ. 8౬.) వీరరవప్రకము. దనరుడను యువకుడు బాహ్యసారాణ్యము వారించినను (23-25వ.),

"వగదప్యములు రరలో

వగదేతముగఁ బలికి తిరుగ రవగా మహిమ

స్మిగదీప ద్రుతిరలు రణపక

తగునే నమఁ చిప్పఁ జేయఁ రణయుట హామిన్. 27వ.

అని పలికి యుడంబడఁ బిరొకపూర్వయుండై వీర

కంకణంబు రచించి వీరశాలబాలంబందీవ" 28వ. 8౬.

కుముమపెట్టి దంపతుల విలాసము (96-119వ. 8౬.) కరుణాదపనిర్భరము.

కుముమపెట్టి "తన పుట్టియైన వానిని నవలోకించి" (95వ. 8౬.)

"నీ రూపంబును వీరు మంచితము ప్పి నెరుగి నీ ముద్దుబాస

వీ రమృతంబు రాజవాంఛగిరియున్ ప్పి రాజునిబాధ్యమున

|| కర్ణావరసారాణ్యము ప్పి మందహాసంబు విం

కేలితి వృక్షపంకచ్చుఁ జెప్పరా యీశాన్తి యో వానిన్ " 96వ. 8౬.

అని చెలసించి, చెలసించి, వగదప్యముల చెల్లెయమును.

"చెప్పలేక కలంగఁ జెప్ప మరేగ్గిండుఁ

చెప్ప నేటికనుచుఁ జెప్పకుండుఁ

తెచ్చువచ్చి బాం చిత్త మెట్లుండున్

చెప్పుండు నమము జెప్పఁ దొడగె " 18వ. శీల.

అది ఏది అతని భార్య కుముమగంధి "కేకంరవశ్చమై మూర్ఖుల్లి కొంత తదవృతకు
సేద లేతే తన ముద్దుగూఁతు వెత్తికొని పురువురం బొక్కరు గడ్గదవ్వరంబున చిట్ల
నియె " 110వ. శీల.

"మేములు పెద్దతంబులును మాతవరిగి వాచ్చి బామిని

ల్లెములు మెచ్చి మాములు తొప్పిరి మోచియు వెచ్చి బాత్రిగా

మేముతోడఁ గాంచిరిని విఱువోచిన మమ్ము డింది నీ

మేమి యగ్ని కాచితగ నెరుదు మా కింబుగఁ జెప్పమా " 111వ. శీల.

ఇట్లు చిలనించు తల్లిదండ్రులకు వానిచేతవ్యక్త ఉపదేశము (121-127వ. శీల.)
రొడతారతనమిచ్చుకొనము.

"చిలా యెల్లఁ రీతి మూడవతుల్లి యిద్దంగి శోకించుమన్

జాలిం బొందకుఁ డింక నమ్మఁ గడఁగె వృంధరంబురంబులన్

బాం మృగఁజ బట్టి తొందు వృష్టన్ నైశ్చర్యంబులన్

కాలోగ్రంబుల శాంభులమున నే జంఢింపఁ గన్యంకమున్. 121

తేజ మొనరించి ముల్లవరేచుట్టు

చేత నల్లనతిమిరలు చెందే నైచి

శ్రీమదాదేవ శైలాంశిభరవాసు

నలమె మెప్పించి కైకొందు విష్ణుశ్రీ. " 126వ. శీల.

వానిచేతవ్య అగ్నిధవజమునకు నైశ్చకాంతలు కాచించిన శృంగారనైత్యము (129-
138వ. శీల.) విస్మయజనకము. అగ్నికుండములు మొదలు చల్లనగుట అగ్నిర్యజనకము.

"అనలమే చల్లనై జలము లా శతకుంఠముల వృషభస్త్రై

మనకమెలాకావృతులు గైకొని యుండినఁ జాలి నైశ్చిలు

వృద్ధితలుఁ చిత్రరంగి తడి నస్త్రము లొక్కసఁ గట్టుకొందుఁ జ

య్యన జంకెరి నెల్లిరి మహావంశధ్రువలీల బుల్బుగన్. " 184వ. శీల.

శ్లో వరదరాజ : ఇతని కృతులు 1. పరమభాగవతచరిత్రము 2. శ్రీరంగ
మాహాత్యము 3. రామాయణము. ద్విపదకావ్యము. మూడు కృతులును తిరుపతి
వేంకటేశ్వరునికి అంకితములు. ద్వైవాంకితములు. ఇతని తండ్రి హరిదాసురాజా
రావణానమము కదలి జిల్లా మదమిరయనందం కలదు¹⁷. శానకాలము 1636-37
సంవత్సరము. కాణిట్టి పరమభాగవతచరిత్రము రచనాకాలము 1670 ప్రాంతము,
శ్రీరంగమాహాత్యము రచనాకాలము 1675 ప్రాంతము, రామాయణము రచనాకాలము
1680 ప్రాంతము కావచ్చును.

పరమభాగవతచరిత్రము : అష్టమాశ్వాసము. అంతిమాశ్వాసము మాత్రమే
అభిందినది. అది అమృతరములు. అష్టమాశ్వాసాంతగద్యము "కట్ట హరిదాసురాజ
తనూదన సాహితీలోఁ పరదరాజధనీతంబైన పరమభాగవతచరిత్రంబను మహాబంధం
బునం దష్టమాశ్వాసము" అని కలదు¹⁸. అది రుక్మాంగదచరిత్రము. అంతిమాశ్వాస
గద్యము "కట్ట హరిదాసురాజతనూదన సాహితీలోఁ పరదరాజధనీతంబైన పరమభాగవత

చరితంబును పుండరీకమహాప్రబంధంబునందు పర్యం సంపూర్ణం” అని కలదు¹⁷. ఇది పుండరీకచరిత్రము. రుక్మాంగదుడు, పుండరీకుడు పరమభాగవతులు. కావున పరమభాగవతచరిత్రమని గ్రంథనామము కావలయును.

శ్రీరంగమహాత్మ్యము : ఇది పూర్వకవులు రచింపలేదు. ఇతని అభిప్రాయము.

పేరున చొల్లి పత్తపు లశేషురాలమయలం దెనుంగులో
ఏ యితని మందు రవియింపను తావశ్యము మితి యో
మౌనముచిలుప్పొరము మోతవగారుడవహితాళితా
ర్యాయ తెనుంగు పేరు మోక దర్శుడె నేటి కవంధకోటిలోక. ” పుట 2.

అని స్పష్టమునందు సాక్షాత్కరించిన వేంకటేశ్వరస్వామి ఆపతిచ్చినట! శ్రీవాళ యుగములోని భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము (ముద్రితము), రాయలయుగములోని పింగళి సూరన గారుడవహిత (అనుపిల్లము) పాతవగారుడవహితకళార్యాయు లెనుగు సేతలే. ఉదాహరణపద్యము లను పంకంబుగ్రంథమునందు ఉదాహరించిన చెప్పమట్లు శ్రీగిరప్ప శ్రీరంగమహాత్మ్యము పూర్వగ్రంథమో, అనంగ్రంథమో అనిశ్చయము. చెప్పమట్లు శ్రీగిరప్ప నమాతవర్తిత పద్యకావ్యమును రచించిన ఎజ్జన యుగములోని శ్రీగిరి అనుటకు మఱి ఆధారము లేదు. మఱొకడు కావచ్చును. భైరవుని శ్రీరంగ మహాత్మ్యమునకు, వరదరాజ శ్రీరంగమహాత్మ్యమునకు మూలము గడుదవురాలము. పింగళి సూరన గారుడవహిత కూడ అదే. గారుడవహిత అకులమయమునందు చదువునది కారు. అది చెప్పువు గరుత్మంతునికి చెప్పినది. వేడకార్యము. అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి కారు. ఇది వ్యాసమహర్షి భాగవంతుడను మునికి చెప్పినట్లు సూతుడు కొనకాదిమా మునులకు చెప్పినది. కళార్యాయు. అష్టాదశపురాణములలో ఒకటి. భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము, వరదరాజ శ్రీరంగమహాత్మ్యము శ్రీరంగక్షేత్ర మహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు క్షేత్రమహాత్మ్యకావ్యములు. భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము కవితృపటుత్వవంద కలిగి, వరదరాజ శ్రీరంగమహాత్మ్యము మూలవిధేయము. కావ్యత్వ సిద్ధి క్షాపితము.

రామానుజము : ఇది ద్విపదరామాయణము. గోన బుద్ధారెడ్డి ద్విపదరామా యణము పరమస్వతంత్రము. కట్టా వరదరాజ ద్విపదరామానుజము పరమమూల విధేయము. రాంబాళకు యథావాల్మీకము. అందు అచార్యకృష్ణాంధాంతములు అనేకము. ఇందు అచార్యకృష్ణాంధాంతములు ఇంచుమించు లేవు. అచార్య శిల అగుట మౌఖ్యము కలదు. అనకుడు పాతకల్యాణమునకు దశరథునికి పెంపిన కమ్మపక్కణ సమకాలికుడనై.

“శ్రీమన్ మహామండలిశ్చ
లేదుకులోత్తమహితప్రసాద
అనకమహారాజనంద్రులంగారు
పెనవంబెదశతమమణీకు నగరి
రాలు మమములకు పెండ్లికిఁ బంపు
పేలు వార్త నిరుద్ధమిశమున కేము
అందఱుఁ బరిణామ మెరచి హి రాజ
వండు యోగ్యము మచ్చుచ్చులికి

ప్రాసయంపునది. మా పైదేహి. చింత
 వేసెద మిప్పుడు మా శ్రీరామునకును
 మా రాజ వారు మా పురోహితులు
 రాధపైతరుల గౌరవాదీనములు
 రావలెనని తమరాజుల దెలుచు
 గావతి " నదిక వర్ణన జరిపెను" పుటలు 203-204

వెలగపూడి వెంగన : ఇతని కృతి శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము. వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము కృత్యాది లేదు. ఆశ్వాసాదివద్యములు లేవు. ఆశ్వాసాంత వద్యములందు మాత్రమే కర్పూరకృష్ణమయములు కలవు. మిరిక్షణపాఠోదాహరణము నిర్ధారకపాదముకాదు¹⁸. ప్రతిపదికలకాలము¹⁹ ప్రకృష్టపాఠవము.

శ్రీమధ్యర్థామృతకృతి
 ద్రుమంబున వెంగపూడి వెంగన తెమంగున్
 గా మార్చు గూర్చి దీపిక్
 రామప్రసాదమౌనవిలాస్వి లిఖించెన్.
 శాలివాహనశ్యామవర్ణములు నె
 యిచ్చి జరు మారు విరువరేడు
 పరగి జనిన పీఠం బాధ్యవత్సర
 మార్గశీర్షమందు వ్రాసినాము.

1627 + 78 = 1705. ఇది రామప్రసాదమౌనవిలాస్వి లిఖించిన కాలము. వెంగన రచించిన కాలము తత్పూర్వ మగుట తత్వము. కాబట్టి శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము రచనా కాలము 1675 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది లీలామణుని శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమునకు తెమగుపేత. తేనె లీలుకునది.

"చిత్తమణి క్షయము పోమగిరి కృపయే
 శివగురుగృ భగవాన్మహిమార్చనః
 యుద్ధాంతకల్పతరువల్లవశేషము
 లీలామణునవరం లలిత జయశ్రీ:" 28²⁰, 29.

శ్రీచింతామణి యోగి పోమగిరియున్ శ్రీకృష్ణవేదాంతంబు
 రాచార్యప్రతిః తెందు రవ్యవరణకల్పాంకురముల్ మాతాజ్ఞా
 రానం గగ్గిన వాఙ్ జారి తవయంతం రాన లింగ్ జతి.
 శ్రీరామకృష్ణమహో వలించు జయలక్ష్మీకన్య ప్రాకృతిన్. " 15, 16.

చింతామణి మంత్రము. కాబట్టి శ్రీచింతామణి అని తెమగుపేత. పోమగిరి చింతామణీమంత్రపదేము చేసిన గురువు. శ్రీకృష్ణభగవానుడు చింతామణీమంత్రపట మెమగు గురువు. చింతామణికి అర్ధాంతకర్తవ్యము చింతకృష్ణము.

"మాం కృష్ణకథానిదా మంతకత్తెమ్మగిరామం మృ
 ద్మజ్జం చిత్తమయ్యుద్ధానమరుదుం బాలో పరలో దృశో
 వాన్మృణాళీతలా మదగజశ్చక్రం విలాస్వతి
 రత్నైం మన్త మయే క పిద మరులాపితి మితో గావాతే." 57²¹, 16
 "మాళితీయ మెరించిన నమంచితవింపము మందహాసమున్"

లోనితాలో రవములుం తిలువన్నెను ముచ్చు మోటానో

నింపుదలు నేలు మెయి నిగ్గులుం గగ్గిన బాణం మెచ్చడో

ప్రాచీన పీఠి జారు మరురాపురిపుంః బాటలారా " 37వ. 2అ.

ఇది ఒక గీతిక మతీక గీతికతోనో, లేదా ఒక నాయిక తన సఖితోనో తలపోయు నది. ఇందు ముఖము చీత్రవిముద్బూహితమగుచునొకాక, మందవనముని మూత్రము కలదు. అంతేకాదు. మఱుల "చిలువన్నెను" అని కలదు. పునరుక్తి. అది బహుశః "చిలువ(బ్రా) యపు" అని కవిపాఠమగును. "మందం మందం గావో = మెల్లమెల్లగా వచ్చుచున్నాడు అను మూలమునను "ప్రాచీడు." అను తెనుగుపీఠము తెనుగు మడికారము. తేలికరిల్లును.

"మై వయం వ కలు తుత్ర పిరారలేయం

వశ్చాక్రీణవనరా వితరాం తరాపి

చేతో మరీతు మనీతుమనావళావం

స్మీరావనం స్మరతి గోపవదూకికోరమ్. " 24శ్లో. 2వ.

"అనమోనినెగి వేమి మైపులము మే మత్యంతలంపాక్షి

మమపరీణుల మోడు పైన నెప్పుడవ్ మంద్యుత్రలాశితా

ననవంధ్రుం గనిలాతీమమనమావరోతవెద్దంధ్రుం గృ

ష్ణుని గోపాలకలాలు నెంచు తలంచుం తిత్త మానక్షితోన్. " 24వ. 2వ.

ఇందు శ్లోకార్థము ఇంచుక తీగ పాగినది.

"రాధా మోతు అగదమ్యతదత్రచిత్తా

మచ్చాన మాకలయతి దరిత్రిప్రాత్రే

తపోన్ ప్రవృణకచశ్చులలోందన్త్ర

క్షేపి రోహనరియా వృందం నిరుష్టన్. " 25శ్లో. 2వ.

బ్రామహి పారం దలంచి దరిలాండము దండ వనంచు రిక్తభాం

దము మరీయంచు రారయ మనంబువఁ దమ్మచతురితుండచి

బ్రహ్మముఁ దలంచి యుక్తి, వృందంబును రోహవంశిఁ గట్టు నె

ఖ్లిమందలాక్షిండుం గరుణఁ గాదుగాత అగద్గితానమున్. " 25వ. 2అ.

ఇందు "బ్రామహి" అను ఎత్తుగడ వాచ్యము. "దరిలాండము దండ రిక్త భాండము". అను వివరణ వాచ్యలాదోపమ వాల్చిని వ్యాఖ్యానము. ద్వంద్వము ద్వంద్వము.

"అక్షరా మగ్నానా మస్తో మారవో

మారవం మారవం రాస్తో గాగ్నానా

ఇత్త మాకలితే మర్తతి మర్తగః

నిగ్గగ" వేదానా దేవతీవస్తవః " 35శ్లో. 2వ.

"ఇరుదెను రామ నిర్మి తన కింతులు పార్శ్వములన్ వనించగా

గగములు కంఠపొళుఁ కెలగన్ బలవివృతవిద్రుమంబులన్

సర మొవరించి నట్లు సరుపుచి మందలమద్యవృత్తియి

మొరళిరంబునం తెలగు హేదనమూర్తి మురారిఁ గొల్పిదన్. " 35వ. 2వ.

అంగవకు అంగవకు వదును మారపుడు, మారపునికి మారపునికి వదును అంగవ అనుటలోమ, "ఇరుదెను రామ నిర్మి తన కింతులు పార్శ్వములన్ వనించగా" అనుట లోను అత్త మొకటిగాని, స్వాగ్తి లిప్తము. ఇంద్రునిమోక్షద్రాణముల సర మొవరించినట్లు

అను సాదృశ్యకల్పనము పమృజ్ఞులము. మండలమధ్యగామి అయిన శ్రీకృష్ణుని వేణుగావము రావడేద. అంగీరసము శృంగారము. అట్లు వేణుగావము సేయు శ్రీకృష్ణుని కొల్లుగు రావడేద కాదు. భక్తి బాధ. శృంగారము అంగీరసము. భక్తి అంగీరసము. అతి వ్యతంగతానుపరణము.

"హమో నామ బహువ హం తదబలా వీతేతి హం తాం వీతు
ర్యా నా వాహువటీతదే విహారత ప్రస్తాపారాధనాః
నైర్భాగం బువీకతా మితి హరి యజ్ఞగరుః క్రిత్యతః
సాహితే క్ష రమృతమృతమితి రితి వ్యక్తగా గుః సామ్య స 729, 25.
"ఇంద్రో రామః దామ్యు వాని సతి యుయ్యన్ వీత వారీవ వనం
బులకుం బంప గురుం డలంబు పెరురం బొందించు నయ్యంబు ప
బ్బులు రా మాకోని రావలుండు మహిళం గంహయి వా మర్కీ పెర్
వెలు లే బ్రహ్మణ యంచు బల్యు హరి యుద్ధేర్ధ్వే వన్ భ్రమతన్. 725. 25.
ఇందు భోజనము కలదు. అర్ధవంతమైన శక్తివమత్కారము లేదు. యుక్తర
కథ చెప్పినద కృష్ణుడు హం అనుట ధృవ్యసంకరము. అది వీతమ రావలుడు
అపహరించెవగాని అగ్రహార్యమైన హంకారముగల అర్ధవంతమైన శక్తివమత్కారము.
"కృరమృతమృతము" అనుటలోని వ్యక్తత "పెల్లి వెలుదే" అనుటయందు లేదు. తెనుగు
వీతమ అంతయు కలిపినప్పుడు అంత తేలిక కాదు. కొంత మృతమే గత్యంతరము.

"ఉర్వాం కోపి మహిదరో లముతరో దోర్వాం ధృకో లీలయా
తేన త్వం దివి భూతతన పతతం గోవర్ధనోద్ధారకః
త్వాం ప్రైలోక్యదరం మహిమి కుచయో దగ్గే న తద్దణ్యతే
కిం వా కేభ రావనోన బహువా పుర్యై ర్భకో లభ్యతే." 1069, 25.
"దరణిం తేతుల నొక్క చిప్పి గిరి యెత్తన్ నిమ్మ గోవర్ధనో
ద్ధరణుం డంచు నుతించె నీ దశదిశల్ ప్రైలోక్యదారీయ వి
మ్మగువక్షోఅములన్ దరించె నమః లేర్కొ దెవ్వరుం బుణ్యవి
స్మరణం గీర్తి చెలంగు నెక్కు నవనంబుల్ కృష్ణ యింకేటికిన్" 1065. 25.
ఇందు "కుచయో దగ్గే" అను రానికీ "ఉచవక్షోఅములన్" అను తెనిగింపు పరిశాదు.
"ఉన్నరీ తిలకం లలాటఫలకే వక్షస్థలే కోస్తురం
వాసాగ్ని నవమౌక్తికం కరతలే వేణుం కరీ కజ్జుణమ్
నిర్వాణే హరిచందనం చ కలయన్ కత్తేన ముక్తావళిం
గోపవరీచవేష్టితో విజయతే గోపాలనారాయణః" 1099, 25.
"మదుటం గమ్మరితోట్టు సానకమర మృత్యులము శ్రీగిరందం
పర నమ్మోసః గరంబులం గిలకముల్ నంకుంబు వాస్తాగ్రమం
దెరస్తా నిమ్మలకోస్తురంబు నలుతన్ శృంగారహారంబు నిం
సారవం గృష్ణుడు గోపికావృక్షుడు పర్వోత్పన్నుడై పద్మిణున్". 1095. 25.
ఇందు భోజనము కలదు. తెలియదుర్యము తెనుగువీతమ అందు ఫలము.
"అంగుల్కా కః కౌటం ప్రహరతి? కుటిలే హరయః కిం మవో?
వో ఇక్రీ. కిం కుటారో? నహి దరణిదరః. కిం ద్వికద్యః పరోక్షః

వాదం వోరాహిమర్త్యే కి మహి తామసి నో వారిః కిం కమేష్టుః?

ఇత్యేహం గవీకన్యాపరిచయవతః పాతు ఏ శ్చుత్రపాతః" 110 శ్లో. 35.

ఇది పరమైన పంచాంగక్షేపము. తెనుగు పేట లేదు. ఇట్లు తెనుగుపేటలు లేని శ్లోకములు మూడు పగ్గల మొత్తము మీద $2+1+2=5$ కలవ్వి. అదీక శ్లోకములగును. మొత్తము $110+110+110=330$ శ్లోకములకు తెనుగు పేటలు కలవు. వెంగన ఆంధ్రీ కరణము హేరావహము. అంతేకాదు. శ్రీకృష్ణకల్పవృక్షము ముద్రసిద్ధమైన పంశ్చుక కావ్యము. అయినను మఱికరు ఆంధ్రీకరించిన జాడ కావరాదు. ఇది వెంగన ఆంధ్రీ కరణమునకు భంగ్యంతరకవచ్చితము.

అయ్యగౌడా దేరుడొవలము : ఇతని కృతి కొనలేదుచరిత్రము. అమృతీయము. దోరనెల్లి కేశవస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు దోరనెల్లి సంస్థాపకవి, గద్వాల సంస్థాపాదించి పెద సోమదూపాలునికి నమస్కరితుడు¹¹¹. (1663-1712) కాబట్టి కొనలేదు చరిత్రము రచనాకాలము 1680 ప్రాంతము కావచ్చును.

కొనలేదుచరిత్రము మఱిక రామాయణము.

అందుగుల వెంకయ్య : ఇతని కృతి రామరాజీయము. నరసింహియముని నామాంతరము. అళియరామరాయల మనుమడు చిన వెంకటరాజు మనుమడు కోదండరామరాజునకు అంకితము. చినవెంకటరాజు అన్న పెదవెంకటరాజు విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతి మూడవ వెంకటపతి దేవరాయలు. అతని రాజ్యకాలము 1630-42 అని స్ఫూర్తికము. అందుచలన కోదండరామరాజు ప్రాభవకాలము 1680-92 అగును. కాబట్టి రామరాజీయము రచనాకాలము 1685 ప్రాంతము కావచ్చును.

రామరాజీయము చరిత్రోపయోగ్యగ్రంథము. అళియరామరాయల వంశావళి.

పోశిల్లి లింగము : ఇతని కృతులు 1. శంకరదాసమయ్య చరిత్రము 2. వీరవంగయదేవి చరిత్రము 3. మల్లణచరిత్రము 4. శివస్వామీదేవము 5. నవరోశ చరిత్రము. ఇందు మొదటి నాలుగు అనుపలబ్ధములు. నవరోశచరిత్రము ద్విపద కావ్యము. మృత్యుంజయుక్తిరునికి అంకితము. గుర్జరింకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. ఇందరి భైరవరాజుచరిత్రమునందు ఇట్లు కలదు.

"నరసిద్ధిదేవసంవత్సరమునను

పరికింపగా భాద్రపదమాసందు

దరఃగృహిష్టము రహిమించువార

మిదవందర జనుచింతె" పుట 113.

విభవనామసంవత్సరభాద్రపదమాసలవారాశుద్ధదశమిసోమవారము 10-9-1688 వ తేదీ. ఆ తేదీ ప్రసక్తమైన నవరోశచరిత్రము తదనంతరకాలిక మగుట తథ్యము. కాబట్టి నవరోశచరిత్రము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము కావచ్చును.

నవరోశచరిత్రము తొమ్మిందుగురు రోశరాజు కథలు. వారు కరికాలచోళుడు, విక్రమచోళుడు, ఉత్తమచోళుడు, అహివరచోళుడు, నరదర్శచోళుడు, సత్యేంద్రచోళుడు, మమతేంద్రచోళుడు, వీరచోళుడు, ఉత్తమచోళుడు. వీరి కథలు పెండితారాయ్కు భైరవ రాజునకు చెప్పును. భైరవరాజు కథ కూడ కలదు. కరికాలచోళుని కథలో బాన్సురుచోళుని

కథ, ముక్కంటి చోడుని కథ, పిట్టపూ కథ, చెన్నయ కథ: పితృమహాని కథలో పూనల వయనాదు కథ కలవు. ఉత్తమచోటుని కథలో గణపాలుని కథ: భైరవాణా కథలో కైకాలి కేతయ్య కథ కలవు. ద్రావాణకథలు, అనునంగికథలు శివలక్ష్మీమహిమను ద్రాకటించును. కైవసుతనిండ్రిదాయములను ద్రాకటించియును.

కరికాలచోటుడు, ఉత్తంగ (కుటోత్తంగ) చోటుడు, పీఠచోటుడు, పితృమహానికుడు చారిత్రికవృత్తులు. ముక్కంటి చోటుడు లేడు. ముక్కంటి పల్లవుడు కలడు. త్రిలోచన పల్లవుడు, ముక్కంటి కాడువల్లి అని ప్రసిద్ధుడు. కరికాలచోటుని కావీరీపేతునిర్మాణము, త్రిలోచనపల్లవచిహ్నము చరిత్రాంశములు. సత్యంధ్రచోటుని కథలోనే పీఠరాతి వృత్తాంతము, పక్షాంతమండలేశ్వరుని విజవాడ మల్లేశ్వరాయణావతరమునందు ప్రస్తుతము, 1184-78=196 వ సంవత్సరము నాటి మూడవవర్ష కథకు అనువరణము. అదే కథకు వరదర్శనచోటుని కథలోనే గోవత్సవృత్తాంతము రూపాంతరము.

శివపూజాప్రకారము, పూజోపకరణాదికప్రభావము, వివిధపుష్కార్యనామహిమ, వైద్యవృద్ధివ్యము, శైవశాసనములు, స్థూలసూక్ష్మజీవానిరారము, పంచేంద్రియాదివివరణము, పాత్యైశ్వరిగుణవిగ్రహము, అంతఃకరణార్థ్యమభివృద్ధి, పంచకోశప్రపంచవర్ణము, ఉద్రుప్తులు, పెడూర్పులు, ఆధ్యాత్మికాచారితోత్పత్తివచనము, సాధానభవనోదము, లింగరారణమహిమ, విద్యానిత్యపరారము మొదలైన మతతత్వవిషయములు కలవు. పుణ, నదీస్థలవివర్ణనములు కలవు. శైలి పదమనరణము. చోళరాజుల కైవసుతనిండ్రికథలో నవచోళచరిత్రము.

పశ్చిమంక పీఠభేదము : ఇతని కృతులు 1. కుమారసంభవము 2. నానవదత్తా పరిణయము 3. పేతుఖండము. మొదటిది అనుపల్లము. మూడవది సూర్యరాయాంధ్ర నిమింటుకారులు ఉట్టుంకించినది. ఇతడు పితృమహానికృతమునందు ద్రవమసంస్థానకవి, నానవదత్తాపరిణయము పితృపురంపితాకావీరిని రావు పెద మూడరాయునికీ (1679-1704) అంకితము. కుమారసంభవము బాల్యరచనము. (27వ. 1ఆ. వా.ప.) పేతు ఖండము నానవదత్తాపరిణయమునందు పేర్కొనలేదు. కాబట్టి నానవదత్తాపరిణయము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము, పేతుఖండము రచనాకాలము 1695 ప్రాంతము కావచ్చును.

నానవదత్తాపరిణయము ముఖందుని నానవదత్తాగ్రద్ధాహ్వమునకు స్వతంత్రము పరిణము.¹²

“అత్యలముఖ్యేయానిష్ఠులుగై ధరణీతల మేలు పితృమా
దీత్యుసాహస్రంబునఁ బ్రతిష్ఠుఁగై మనరీమగ్రతమ్
పత్యుసీతమాదపుని కారుఁ బ్రసిద్ధికి వెళ్ళి నవ్వుపా
హిత్యమునన్ ముఖందుఁపేంద్రుడు ద్రెమ్మరిఁ గన్నువాఁ డిలన్. 28
మనతరమచి నన్నుచోకెవరుండు
ద్రావిడక్షణగర్వవలంద మత్యు
రారగఁగిఁ తన్నె నానవదత్త యువగ
నార్యు లా కథ కడుఁ బోర్చు మచిరి పఠఁ. 29
ప్రసాదీయంబగు తత్కలాప్రమము బాహియోపదంధమిమ్మగ

కావచ్చును.

“నవనీల వే పీట విజయరాజునతో
మరపుండు దగు బిందుమరపుండు
ప్రవహించె వే పీట భవబంధునిచ్చెద
కదవారివెంగ యాకాశంగ
దయపరులు వే పీట తారకం బఖిలదే
మాలకు విశ్వేశ్వరుం బెంబిలీడ
నిర్మలము వే పీట జీవకోటికి శంకు
సాధునిష్ఠముకై నిష్ఠురముముగ
వలె యే పీట ప్రతిదినం బవ్వపూర్ణ
యంతిరుల కన్యులదెచ్చెసాయుప మొవంగు
వల్లీ కాశీపురంబు ప్రత్యక్షమైన
గారిని ముదముంచె నా రావళువడఁజేడు.” 495, 496.

కందర్పకేతుడు గంగాస్థానము చేసి, ప్రథమతః అదికేవలమూర్తి దేవాలయము చేరి పారివరంతోర్చి అదికముగ స్థలించును. (53-57వ. 4ల.) జన్మము పవిత్రమయ్యి నని మోక్షమంది వర్తించును. (58వ. 4ల.) జగద్వాదక్షితము స్వైచ్ఛికైత్రమే. కందర్పకేతుని జగద్వాదక్షితయూత పరిత్యేమ పెద్యగద్యములందు కలదు. అందు సుదీర్ఘమైన రిగడ, చతుర్విధకందము, త్రివిధకందము, సార్వవిద్యకేవల్యము భక్తిసారవశ్యమును ప్రకటించును.

“సేదే దైవతవల్లవర్తిని పెదవే వచ్చే ప్రజువంతు నీ

వే పెళ్ళం బలరావు వీకాశకు నే; శేతున్ నమస్కరిముల్

నివల్లనీ భవము ల్మలంగు నెవరు ప్రితున్ నము ల్మలయా

యూచియ్యమునందు లోకములు నియంచె గదా యో పాశి.” 81వ. 4ల.

అమూలకమైన నానందత్వాకందర్పకేతుల వివాహము- ఎదురింపునవ్వాహము, విడిచి, పెట్టినీట, కన్యారావము, తలంబ్రాలు, అరుంధతీదర్శనము, చోమము, విందుల తెలుగు వివాహమే.

నానందత్వారీణయమునందు పుర (152-187వ. 1ల; 36-41వ. 2ల.) నగ (3-6వ. 2ల; 21వ. 4ల.) వన (20, 22-23వ. 4ల.) వనీ (6-9వ. 2ల.) కాపార (10వ. 3ల.) నమ్మద (44-47వ. 4ల.) నాయక (175-179వ. 1ల.) నాయకాజనన (54-61వ. 1ల.) నాయకాపారదర్శ (210-230వ. 1ల.) వనంతర్పు (67-73వ. 2ల.) శ్రీమృత్యు (4-8వ. 3ల.) వర్షపు (61-78వ. 4ల.) చంద్రోదయ (22వ. 2ల.) సూర్యోదయ (24-33వ. 4ల.) వనకేరి (74-83వ. 2ల.) జలకేరి (11-19వ. 3ల.) మరుపాన (73-76వ. 3ల.) విడిచిట (71-77వ. 3ల.) విరహ (190-282వ. 1ల; 78-102వ. 3ల; 37-42వ. 4ల.) వివాహ (27-73వ. 5ల.) రతి (104-114వ. 5ల.) యూత (49-83వ. 4ల.) యుద్ధ (90-94వ. 4ల.) ప్రత్యుత్తరవర్ణనలు కలవు.

పత్రస్థితి రాఘవాచార్యులు : ఇతని కృతులు 1. నందరిత్రము ద్విపదకావ్యము

2. విష్ణులక్ష్మణచరిత్రము. విష్ణుపురాణమని నానాంతరము. ద్విపదకావ్యము 3.

విప్రసారాయణచరిత్రము, యక్షగానము, అమృతము, మూడును మలీకార్జునర సింహస్వామికి అంకితములు. ద్రెవాంకితములు. ఇతడు కందాళ దౌర్జయార్యుల శిష్యుడైన చక్రవర్తి దౌర్జయార్యుల మనుమడు. (1203-1213వం. వ.వ.) ఇతని పూర్వ చార్యునియందు కందాళ దౌర్జయార్యుల ప్రస్థాని కలదు. కమక కందాళ దౌర్జయార్యులు, చక్రవర్తి రామవార్యులు పనుకాలికులు కాదు. కందాళదౌర్జయార్యులు, చక్రవర్తి దౌర్జయార్యులు మౌత్రమే పనుకాలికులు. మలీకార్జునశ్రీతము వకు సంబంధించిన- ఒక దౌర్జయ్య గారి ప్రస్తుతీ పీఠిక కందాళ దౌర్జయార్యుల అయ్యవార్ల గారి ఏమయును కల రెండు శాసనములు కలవు. 1. 3-7-1545 వ తేదీ తిరువతిశాసనము¹⁴. 2. 1652-53 వాటి సింగిరిష్టిపల్లి (నెల్లూరుజిల్లా, ఉదయగిరి తాలూకా) శాసనము¹⁵. తిరువతిశాసనమునందు "కందాళై అచ్చిలార్యులు, దౌర్జయ్య గారు స్వామ్యప్రసాదగ్రహీతలుగా" ప్రస్తావనార్లు తోపాటు కలదు. సింగిరిష్టిపల్లి శాసనము నందు "శ్రీవాడ వద్ద వేంకటాద్రివాయనంగారు కందాళ దౌర్జయార్యుల అయ్యవార్లగారికి" సింగిరిష్టిపల్లిని బోగరుగా ఇచ్చినట్లు కలదు. తిరువతిశాసనమునందు కందాళ దౌర్జయ్యంగారు అనిలేదు. సింగిరిష్టిపల్లి శాసనమునందు కందాళ దౌర్జయార్యులు అని ఇరవైముగ కలదు. కావున చక్రవర్తి దౌర్జయార్యులు 1652-53 వాటి శాసనము లోని కందాళదౌర్జయార్యులు అయ్యవార్ల శిష్యుడు కావలయును. అయిన చక్రవర్తి దౌర్జయార్యుల కాలము 1650 ప్రాంతము, అతని మనుమడు చక్రవర్తి రామవార్యుల కాలము 1690 ప్రాంతము అగును. కొబట్టి నలవదిత్రము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము, విష్ణుదత్తచరిత్రము రచనాకాలము 1695 ప్రాంతము, విప్రసారాయణ చరిత్రము రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

నలవదిత్రమునందు తుపాకి శబ్దము కలదు. అది పదునాఠవశతాబ్ది కృతులందు మృగ్యము. పదునేడవశతాబ్ది కృతులందు ప్రచురము. కమక "తమ్మితునాకి" (776వం. ప్ర.భా.) అను ప్రయోగము పేరు కాలనిర్ణయమునకు ఉపనిలకపొడవను.

నలవదిత్రము : ఇది మహాలాభములోని పకలనలోపాఖ్యానమునకు అనువరణము. స్వతంత్రకల్పనలు కలవు. అందు విష్ణుచక్రమహిమ అంతట కలదు.

"..... అ విష్ణుచక్ర

మరయును; బంపునీయగ నెలారెవ్వఁడు

వనలీల రాక్షసులు; కీయునుమండి " 76-78వం. 1౮.

ఒక పులి తన్ను ఎద్దు లెక్కిలేయకపోవుటకు హేతువు నలుదని, "నలరాశి పత్త మెన్నార్లు వర్ణింపు" నని, ఎద్దును చంచలీయన, విష్ణుచక్రము పులిని చంపును. (79-112వం. 1౮.) నలుడు చేసిన పసంతపూత మౌనుటకు వచ్చెనో యన పాంసలు వచ్చి, నలుని ముందట ప్రాయము. (179-204వం. 1౮.) స్వయంచరణమునకు వచ్చిన రాజులను దనుయంకికి నుడిచేదడమ విప్రుడు పరిచయును చేయును. (441వం. 2౪.) నలుడు ఒకకూడు "శౌచనిరి వెల్లునవుడు మడమ నొక్కించుక మౌత్రము నీట; దడియక పడియున్న" కలికి అనకాము అలింతును. (101-110వం. 3౮.) కలి బోయరొంమున వచ్చి నలుని వేలట తీసికొనిదటలును. (119-154వం. 3౮.) ఇది కేవలము వేలకొనమే.

తిరుగు ప్రయాణమునందు ఒక కొలనుకడ చిత్రాంతి గ్రైహు నలునికి వ్యర్థము వచ్చును. అది విప్పితిమిచ్చి దమయంతికి ఇట్లు చెప్పును.

"అలివేరి యీ రాజ్యమంతయు మనము

విడిచి నగరి బొంది వివసంబులొన

మడుగడ విద్రుట మొకటిగ గట్టి

వరువడి బారణఁ బడి కొంత కాల

మరిగిన పిలువ శ్రీనిరంజనాక్షయవ

మనము రాజ్యమంతయు మనగంటిమి" 386-391వం. 3లా.

నలుడు అడవిలో దమయంతిని వదిలిపొవు పుట్టుము కరుణపరిచిర్పరము.

"తన మది పొక్కింత భైరవంబు తెచ్చి

మఠిక పెయ్యెద కొంగు పంపొచ్చి గచ్చి

యనుమాన మేరికి నరిగెడ నమము

వడలుచు మఱి నాలు గడుగులు పోయి

తడఁబడి పోకెడ దరణేనై ప్రాణి

ద్వివ తని యా దేవినిఁ జాచి

దగ్గఱ కఠిని తనలోనే తాను

దిగ్గం బందుచు బీరి నిట్లనియి" 1278-85వం. 3లా.

ఇట్లు మూడు నాలుగు సార్లు చేయును. (1310-18, 1348-49, 1370-1381వం. 3లా.) కర్కటకుడు "కెరాలములోన నమరిన యొక్క కనకవస్త్రము భరాకాంతుని కీర్చి నను విచ్చి దలంచి యీ గోక దరియించినప్పు డందము మీఱ నీకు వరుస నీ రూపలావణ్యముల్ గల్గు" నని చెప్పినట్లు కలదు. (1498-1593వం. 3అ.) కర్కటకుడు అచ్చటికొప్పుడు కనకవస్త్రముచ్చి అరికె కల్పించి ఇచ్చిన. నలుడు ఎప్పుటి కప్పుడు దానిని తన దగ్గఱ ఎట్లు దాచుకొనెడివాడో? నలుడు దమయంతికి అగ్నిపరీక్ష పెట్టుట అమూలకము. (873-963వం. 5అ.) విష్ణుపాక్షాత్కారము, విష్ణుస్తోత్రము, లక్ష్మీపాక్షాత్కారము (964-1071) విశేషము.

విష్ణుభక్తచరిత్రము : ఇది విష్ణుపురాణమని వ్యవహారము. కాని విష్ణుపురాణము కాదు. విష్ణుభక్తుడైన రామానుజాచార్యుల చరిత్రము. అదిశేషువు రామానుజాచార్యులుగా అవతరించి వైష్ణవమతవాదీ చేయుట ప్రధానవిషయము. వ్యవహారమునము తోపాటు పరమశివయమును కలదు¹⁶.

విప్రసారాయణచరిత్రము : ఇది కూడ విష్ణుభక్తుని చరిత్రమే. సైది రామానుజాచార్యుల చరిత్రమైన, ఇది విప్రసారాయణుని చరిత్రము. అది ద్విపదకావ్యమైన, ఇది యుక్తగానము. ఇందు కద్దుపద్యములేదు. మఠికావలసరిపంపొచ్చిమికి అంకితముగంటు, కందాళ దొడ్డయాచార్యుల ప్రశంస ఉండుట, నలచరిత్రములోని దమయంతి అలంకరణము, విప్రసారాయణచరిత్రములోని దేవదేవి పింగళరము మహానముగ ఉండటం కారణములుగ చిత్రపురి రామసారస్వత్యేశ్వరమని విస్తృతము¹⁷.

పెనుగోటి జగన్నాథరాయలు : ఇతని కృతి కుముదవల్లిలరాషము. గురువు ముమలూరి తిరుమలారాయలకు అంకితము. గుర్వంకితము. ఇతనికి తొమ్మిదవరము

లోని పెనుగోటి వెంకటరాయుడు 1925 వ సంవత్సరమునందు కుముదవల్లీవిలాసమును ముద్రించినట్లు పేరికయందు కలదు¹⁰. ఉభయాలకు పదును ఎనిమిదితరములు కలవు. తరమునకు ముప్పదింపత్సరములు పరిగణనమున 1925-30x30=240--1685వ సంవత్సరమునందు జగ్గూతరాయలు ప్రారంభించిన ఉండును. కాబట్టి కుముదవల్లీ విలాసము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము కావచ్చును.

కుముదవల్లీవిలాసము పరమయోగివిలాసములోని పరకాలయోగి వృత్తాంతమునకు ప్రపంచీకరణము. పేరు కుముదవల్లీవిలాసము కాని, తీరు పరకాలవిలాసమే. నిమిత్తము కుముదవల్లీ, అమృతపాస్వరము వైద్యునికి దవళిపుష్పరిణియందు "కలువపై నున్న చిలుకల కొలికి" లంటినును. అనుపత్సర్యుడైన అతడు వెంచును. "కలువలో వెలకొన్న కళమువ" కుముదవల్లీ అని నామకరణము చేయును. అమె యౌవనవతి అగును. చోళరాజు గోపాలరాజు అయిన పరకాలుడు వచ్చి అమెను చూచి, అల్లుడ నయ్యెదనని అడుగును. అమృతపాస్వరు,

"బలశోర్యశ్శాల యంతకంటే గంధే బాగ్యంబు నీ వంటి నీ
గృలకీర్తిదండఁ దల్లుడైన నీదాన నా కష్టంబున్ది యీ
కలకంటిమణి పికావంగిదను విశ్వం భైన పింకొళ్ళుటే
రెలియ వైపున మోచరించెదను సంబోధాంబు గల్గెం దాన్.
నన్నుతలీం వెన్నకరపాదనముద్రలుఁ బాని యిచ్చెరో
వెన్నుని లక్ష్మణంతరికి మేలరి కన్నముఁ బెట్టు లాగ్యంబు
నన్నెఁ (బ్రవెన్నుగాఁ రెలిపి దర్శమ నా కొనఁ గూర్చుండఁడుఁ డా
పిన్నున్ డీ లలాంగి పెనుపంచెను మించివ బుద్ధివందన" 126వ. 1ఆ.

అనిన, పరకాలుడు,

"నలినవాణుని ముద్రలు నాకి కంపె
వేసి పరమపువ్వుడ వూని వేడు
మొదలుగా వైష్ణవసాధానమునకు సాత్య
మారగింపిరి తన్నేన మారగింతు" 127వ. 1ఆ.

అని వివాహమాడును. వివాహావస్థనము లేకపోవుట విశేషము.

పరకాలుడు వైష్ణవసాధనమును పొగించును. అందుకు చోళరాజు "గాదెకు నూదరఁబెట్టి"న విదము :

"పతి సొమ్ము దొరకొన్న పాతకంబు తలం
కును ననుమానించుఁ గొప్ప వాళ్ళ
మనఁజు గట్టిన దీర్ఘకావవచ్చు పెద్ద దమ్ము
గొనుట కేముని యించుఁ గొప్ప వాళ్ళ
సౌరుపత్నిము పేయు నార లల్లిపరి చే
కొనె యులంపును గొప్ప వాళ్ళ
మొందర నా డీతమునఁ బెట్టు పట్టన
కొదవ యీమని యంచుఁ గొప్ప వాళ్ళ
తంతె మోచి తెగువ కింతెమె యంతెమె
వంయు నట్లు లాగవలయుఁగాక

యెనుచు న్నవదరాచార్యులై వైష్ణవా

భృగిమఱు సలుపుచుండు వలచి నతఁడు" 20వ. 2ఆ.

పరకాలుడు చేసిన అప్పు తీర్చుటకు, కంచి వందరాచచ్చిమి అల్లాడబెట్టి యానమున వచ్చి, అమాత్యులు పరకాలుని అప్పు తీర్చుటకు ఏమిచ్చవని అడిగిన పర్యగర్భముగ తెలిపిన విషయము :

"కావూరదమనువకు లోకముల పెచ్చికలైతి

పాలించగా మాకు పాలి లేదు

దుర్గారవితులు మాతో పొందులగూర్చు

వ్యవసాయ మెత్తుడు మా కాళ్ళపైవై

మా యింటఁ గల వీరి మఱి యెవ్వరికి లేదు

దూమి చేకొను దొడ్ల పూచ్చి, మందు

బండువంతికి మాకు పొందు వర్ణంబులు

పాలేడు ప్రాశ్నన వండుకొందు

దాత్రి వంగోరు విరి ప్రసిద్ధముగ విలుతు

మొదట మోలాడనాల్పు పొరులు కఠిన

వీరు పొంమున బ్రదికిడు వేర్పు మాకె

యమర యల్లమరెడ్డి యటంద్రు నమ్మ" 31వ. 3ఆ.

ఇది అల్లాడ బెట్టికి, కంచి వందరాచచ్చిమికి అన్వయించువది.

అధికారము పొయిన తర్వాత పరకాలుడు వైష్ణవారాధనము పొగించుటకు చొర్యము చేయుదుననిన, కుముదవల్లి అసెగిన సమాధానము :

"అనివం గైరవచ్చి దర్శకదమన్వావల్లికావల్లి యి

ట్లను ప్రాణేశ్వర మార తిట్లనిన మారాదంగ వేసెంతరా

నను మీ మన్ననఁ గూర్చి యొక్క పలుకెక్కన్ జాతు మీవంటిపా

నవంశీలురు చోరవర్తనములన్ వర్తింపఁగా వేర తి

మన సంప్రత్యచరిత్ర మీ మనసు రా చోరక్రియన్ గొనె" 124

చొర్యము కార్యమే నయనివారము దక్కి, మెలంగఁ జామటల్

కార్య రందమి కలువకర్మమువలం దొవగూడియున్నారో

అర్యుల సేవ మానునది. " 125వ. 3ఆ.

అయినను పరకాలుడు చొర్యవృత్తిని అవలంబించును. ఇంతకు మించి కుముదవల్లి విద్యపొందిన దేవీయు లేదు. పరకాలుడు దారిద్ర్యపీడికాడుగును. అతనిని ఉద్ధరించుటకు రంగనాథుడు లక్ష్మీతో,

"కామ్య! నీ కెప్పుడును పెండ్లికోరుటకు వగుదుఁ

గావువను వేద్య, సింధిబ్లగాగ వాడు

నయఁ బాయని పెండ్లికూడలవు వీవు

పెండ్లికూతురు చొప్పు గల్గింపవలయు" 20వ.

అని చతుర్ముఖప్రముఖులకు అవతరిచ్చిన,

బ్రహ్మచర్యండు ఇచ్చెంపు బాదఁడయ్య

ప్రేమి దిక్పాటకులు పెండ్లిపెద్దలైరి

యమరకాంతలు పేరటాండ్రగురు వలిది

రితరు లందఱు తగులితి మెరిగి రంత." 23వ, 4వ.

ఈ పెండ్లివారిని పరకాలుడు నిలుపుకొనితే చేయును. రంగనాథుడు పరకాలునికి ఇప్పిస్తామింతయును ఉపదేశించి, పాక్షాత్కరించును. తదాచేశాసారము పరకాలుడు శ్రీరంగమునకు వచ్చును. భాగవతారాధనము తోపాటు భగవదారాధనమును పొగించును. అంతేకాదు. రంగనారాయణమునకు ప్రాకారము కట్టించుటకు వాగపట్టణములోని పొగతుని వ్యవస్థాపకమును అనుమతించి శ్రీరంగమునకు తిచ్చును. శిల్పాలు వ్యర్థపరచుమును పర్చివ్రుము చేసిన పరము.

"గురుడ నటించు బొడ్డుజకోటికి మాటికి దుర్బుక్షియిల్ గెరవును వేదమార్గములు గానంగ నీయక శ్రద్ధా ని బదున్ నరకుండు కొట్టుదందు బయవృద్ధాచారకానందాకృష్ణ దొరకొని పట్టి తనములతో తగువరి సేవకాకుట. 93.

అగ్నినిష్కార మెఱుంగు యుతుండువు

మతమువందు మెలంగు సామాన్యః డగుట

ఏని తంపెదలో కాన్దు మోతమమచు

జనగురుని కల్గి రగపాలు లనలమును. 94

కట్టు లేని మతముగను జైనకులగురు

బట్టి జాతియందుఁ దిట్టి యిపుడు

గొట్టవలయు నమరు పట్టిదస్తా మిష్టః

గొట్టి కొట్టి సాగఁ బట్టి రపుడు." 95వ, 5వ.

ఇందు బొడ్డు జైనమతసాంకర్యము కలదు.

పరకాలుడు శ్రీకవి అయిన నంబంధుని ఓడించి చతుష్పాని అగును. మొత్తము

మీద వైష్ణవమతాంతర్యము పరకాలుని వృత్తాంతమునకు పరమార్థము.

పుర (39-49, 66వ, 1వ; 77వ, 3వ.) వాయుక (55-65వ, 1వ.) కాపార (75-76వ, 1వ.) వాయుక (87-96వ, 1వ.) సూర్యాస్తమయాదినంత్రోదయవర్తంత (39-42వ, 3వ.) ప్రభాత (66-68వ, 3వ.) వర్షనలు కలవు.

బిడ్డల తిమ్మటూపాలుడు : ఇతని కృతి అవర్ణరామచమ. ప్రాకటూరి రామేశ్వరునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని విశామవారు పెద తిమ్మటూపాలుడు అంబేపూరు పీఠకు వాడగుడు, దేశాయి, వాడకరణము. (78వ, 1వ.) అతనికి బిలాపూరు నవాబు హైదరాబీ 1653 వ సంవత్సరమునందు అంబేపూరు పరగణాలోని కేరీలు ఇచ్చినట్లు పత్రము కలదు. అది రామచారుజిల్లా దివ్యాదీ కమీషనరు 14-11-1854 వ తేదీని ప్రవచాతీనది¹⁰. 1653 ప్రాంతమున ప్రవృద్ధుడైన పెద తిమ్మటూపాలుని మనుమరు తిమ్మటూపాలుడు 1693 ప్రాంతమునందు ఉండుట సహజము. కాబట్టి అవర్ణరామము రచనకాలము 1695 ప్రాంతము కావచ్చును.

అవర్ణరామము బాలవార్షికి, దట్టమురారి రామానుజవాళిమము. సంస్కృత పెద్దకావ్యములందు శ్రీహర్షుని హైదీయచరితము. పురాణాంధములందు కాశీఖండము వలి, గద్దకావ్యములందు ర్భట్టజానిని కాదంబరి, దృక్కావ్యములందు ర్భట్టమురారి

అవ్వరాసువము నున్నాడొకావ్వములు, ప్రత్యేకముగ అవ్వరాసువము బాసగాంబీర్యము నకు, రీతిమాదుర్యమునకు, వర్ణవాదదృక్పథమునకు నిది, "గురుకులక్షిప్త ములారెఁకవి:" అని ప్రసిద్ధము. అంతేకాదు.

"ములారెవదనిచ్చా నే త్రదా మాపే మతిం కురు
ములారెవదనిచ్చా నే త్రదా మాపే మే మతిం కురు"

అని ప్రసిద్ధమైన ఆలాపకము. మామకావ్యమునందు పదగుంభనములోపాటు పొందిత్యనిక్కారణము కలదు. అవ్వరాసువమునందు అపూర్వపదప్రయోగములలోపాటు అనేకశాస్త్రకారిణియౌగము కలదు. రెండట రెండట పించినది శ్రీహర్షుని నైవేదియ చరితము. నైదాంధ్రకరణము శ్రీహరుని శృంగారమైదవ్యము. అవ్వరాసువాంధ్రకరణము తిమ్మరూపాలుని తిలకరారణము.

నాందీప్రస్థానవలలోని అవర్ణకృతములను ఆంధ్రకరించుట విశేషము. నాందీశ్లేకము :

"పెచ్చుతొగ్గా ముప్పిప్పే బగవతః కౌమారీలక్ష్మణః
కౌశ్మధివకౌరపారణవటుత్సర్పిర్మితీ రోదయే
యూహ్య మర్థవిలోదముర్మమరుత్తే రర్థవిద్రాసులో
నాలోల్యుభంబరీకముకులః కంఠో ప్పుటల్లికృతః " 1శ్లో.
శ్రీకలమైన నాదినదీదువా మర్థవిలోదనాథము
ద్రాకరణ్ణికవాయుని దదప్రతిహానముః కేవల నిర్మలున్
గౌపిలోకవత్సవకౌరపారణములో పురించు లో
శ్రీకలణ్య కమ్మగనె యాపుత మాకు నిరంతరాదుమున్." 3వ. 1అ.

అది నాందీశ్లేకము. ఇది తిమ్మరూపాలుని ఇష్టదేశలాప్తుని.

యొచ్చి న్నాయుఁడైవత్సవ్య తిర్గంబో 2. ఏ సహాయలాప్త

అపెచ్చానం య గన్పన్నం సోదలో 2. ఏ విముఞ్చుతి. " 4శ్లో.ధ.

"పెచ్చు లప్పిసు న్నాయుమల్లి కువత్తి

కవనః దిర్గత్యల్లివ సహాయమగుమః

గాని తిరుప్పైవ నదీవనాని విరుదు

నమగులలోఁబుట్టునైన పత్తంబు సుమ్ము. " 23వ. 1అ.

పామాశంకల ప్రోత్సాహమే వదనటులను సమకూర్చునది సమర్థించుకొనుటకు సూత్రరాయుడు ప్రవచించినదీ శ్లేకము. పేదమహానాత్మని ప్రోత్సహించి కష్టపత్నిని సహాయ కవిత్వమున సమాజసంతకరణవాచనంబుదనవి సమర్థించుకొనుటకు తిమ్మరూపాలుడు విరచించినదీ పద్యము. ఇందు పావసహాయము, విరమణకరణాగతి గర్భితము, తిమ్మ రూపాలుని కవిత్వమునకు సహాయము చేసిన కష్టపద, అతని లాత పేదకవి చరిత్రకు అందని కవులు.

"చేతకృత్తకయో వేదీయ కతకః శాస్త్రామృతాని క్షమా

క్వాన్తి రక్షరమాత్మనిః సుకవిసా ముక్తాన్తి ర్భుచ్చిలా

ఉచ్ఛ్రిలత్సమవీరునాథుకలంబగ్రహదసంచగ్గన

ప్రొహించంకృతయో బుద్ధి సుహృదాం కర్ణమే హరిభణః. " 5శ్లో.ధ.

"తమ శాస్త్రమృతవారముల ముఖవేళమృతకం జీర్ణ యం
త మరల్లందగు వర్ణరాజ్యమం ముఖవేళమం గూర్చి నా
రము బుద్ధిమయిమారుమకాగ్రహమవంబునై
కమహాంకశ్యునై చెంగగిడు సుహృత్సంగంబులం రెన్నెడన్." 24వ. 1ఆ.
మూత్రరారుడు చెప్పిన శ్లోకమునకు, తిమ్మరూపాలుడు తెలిగించిన పద్యమునకు
మీద కవిత్వము సహృదయపూర్వయంగమమని పాఠాంతము.

"యది క్షుద్ధం పూర్ణరతి జహతి రామవ్య చరితం
గుణై రేలావర్ణ భగతి పువనశ్చ జయతి ః
వ్యమాలానం తత్త్వధునిగిమంగలీరమరుర
మృగరగ్యగ్రహణః కర ముపకరిచ్చై జయతే " 9శ్లో. ప్ర.
"గవతి రామచరిత వారిమకెక్ష్మిద్ధయగా వెంచి మా
విన నా రీతి గుణాద్యై తవదు వానిన్ నాయకుం గాంచలే
మిది. రత్నధునిగిరమృగకగాలిర్యాతిమారురగ
శ్యవప్రహ్లాదు పండితుల్ తమ రయీ పాల్గొనమల్ గాంతులే." 30వ. 1ఆ.
రాముని చరిత్రము పూర్వంచేత పూర్వమైనదని మూలము. చాల్సీకిచేతనే క్షుద్ధ
మైనదని తెనుగునీత. ఇందు శబ్దానుసరణము గమనార్హము.

తిమ్మరూపాలుడు "శబ్దం బమచరించియు" తెలిగించిన శ్లోకములు అవేకము.

"జాతాః పక్షిపలాశ్చాపరాజ్యమరుచ్చాయా కిర స్థిరకాః
ప్రారీ మజ్జారయన్తి కించ న రున్ రాజవతీవాతః
జాతాతస్త్వపరావధ్యంపిత్ తిమ్మం దర శ్చమృతీ
ప్రాతఃప్రసితకోదరమృతతలా దస్త్రంబం చక్రమౌ" 2శ్లో. 2ఆం.
"జాతాపక్షిపలాండుపాండుమరుచర్యామన్ గమిం రాక బు
ద్ధ్యాంబు గైకొనఁ బ్రాచః గొప్ప కిరణంబుల్ పెద్యతీవాతువోల్
జాతాతంతుపరావధ్యంబతోలాత్యుచించంబుతోఁ
ప్రాతఃప్రసితకోదరమౌ టగియిం రావాతం దస్త్రురీకన్." 6వ. 2ఆ.

శ్లోకములోని ప్రథమపాదమునందు యతిస్థితి. ప్రథమతృతీయపద్య పాదము
లందు ప్రాస యాదృచ్ఛికము. అది తెనుగునీతమ సద్విధియీగము చేసికొనుట తెలివి.

"ఉద్ధామద్యుమణిద్యుతివ్యతిరేకప్రకీడదర్శనం
కారాణంజలంజాంగంబతీపిష్టాబ్జీయధ్యు
లోమచ్చువమామూర్త్యకీరణత్రాంప్రకాశాద్యశో
రావచ్చుర్మమమాయన్తి రిగమౌ ర్మర్యాన్తా తాన్తా రిజ" 30శ్లో. 2ఆం.
"పరుషైర్యధ్యుమణిద్యుతివ్యతిరేకప్రకీడదర్శనం
కీరీతక్యాంజలంజాంగంబతీపిష్టాబ్జీయధ్యు ర్మమ
ర్మర్యాన్తాన్తాన్తాన్తకీరణీర్యధ్యుతిరేకం " 31వ. 2ఆ.

ఇందు పూర్వార్థము శ్రీనాయకు తెలిగించెదది. "అప్రాలేయాపాతపంధ్రదీప్తికరణ
ప్రకీడదర్శనంజ్యరాణంజలంజాంగంబతీపారాంబోయచ్చున్తి" (109వ. 7ఆ.పా.ఏ.)
ఇందు "ఉద్ధామద్యుమణిద్యుతివ్యతిరేకం" విశేషమునకు శబ్దానుసరణము లేదు.

అంతేకాదు, మెయ్యాజకోయస్థులు వారాజకోయస్థులైనవి. "ద్రుష్టుశీర్ష్యతీకరపదేమను తిమ్మబూపాలుని తెనుగుపేతను కలదు. అంతేకాదు. ఉత్తరార్ధములోని "లిమ్మాస్థులమాన సూర్య కిరణభూరిప్రకాశార్చ్యః" అను పదమును "లొమవిగృహస్వాస్థవమాన కిరణో ప్రక్రియన్" అని సంకుచితముచేసి, "జ్వాలాజాలజలాలకాంగలతటేనమ్మాజకోయస్థ" అను పూర్వార్ధములోని పదమును "జ్వాలజలాలకాంగలతటేనమ్మ" అని సంకుచితముచేసి, జ్వాలాశబ్దము ప్రాసార్థంబునగుట, జాలశబ్దము పరిత్యజ్యమగుట అగతికము. మొత్తము మీద తెనుగపేత మోరాహపాము.

తిమ్మబూపాలుడు "రావం బుపక్షినియను" తెనిగించిన శ్లోకములు కలవు.

"తల్లార్చక్షిణపులకంపయన్తేన స్మిరన్తేషు

శ్మిరన్తే పశ్యతే పిపాస్య పలురీతి పోల్లంక మాలభ్యతే

అన్యప్రతిపాదన త్యక్తితీరి పోర్చామహాపావై

రావీతో పదుపర్వపామురీతిః ప్రాస్థంజెమ్మానిలః - 14శ్లో. 2అం.

"తల పాలంబున కేగి దగ దువ్వలకు వోళ్ళి

గాపిళ్ళి కుప్పలు గిపి గిపి

కడగి రొమ్మున గ్రుచ్చు వెదలంగు దెద పెద్ద

మాపులుగా గట్టి మోపి మోపి

కంటి కెప్పుడుఁ గూర్చు గావక రేతెల్లి

వేగించి తినదన వేసి వేసి

పిన్నపండ్లార్దమహిమలు లంబుద్రీ

దివమును చిలుదులు తీసి తీసి

యడలు మో దుఃఖాల మెంక గుడుపు మెమెమె

వగుచుఁ బలుమాటల పోల్లంకనము లెనంగ

పలులు పిళ్ళిపింపుచువ్వాడు పశ్యతచిని

పతితీసంతర్పణంబున కది కుమారో కిడు. 2ఆ.

తిమ్మబూపాలుడు "అనాచిత్యములును బరివారించియు" తెనిగించుట కలదు.

ద్వితీయాంకమునందు విశ్వామిత్రుని శిష్యుల విష్ణుంధము కలదు. అందు విశ్వామిత్రుని ౬౩ శిష్యుడు తనవేపుడు. ద్రుపిద్యుడు. కాని పేరునందు అశ్మిలాన్యము కలదు. ద్రుపిద్యుడగుటమట్టి సర్వస్వాధి కలుగదు. మఱొక శిష్యుడు పశువేషిడుడు. అధిపిద్యుడు. పేరునందు అశ్మిలాన్యము కలదు. అధిపిద్యుడగుట వలన సర్వస్వాధి కలుగదు. అది తనవేపునామలేయములోని అశ్మిలాన్యమనకు సర్వస్వాధి కలిగించును. అందుకు తిమ్మబూపాలుడు విశ్వామిత్రుని శిష్యులకు విష్ణుంధనిష్ఠితమునందు కళాకరడుడు, పరాచారుడు అని వామకరణములు కావించెను. ఇది అనాచిత్యధరివారము.

ఇట్లు అనాచిత్యమును పరివారించి, ధౌరత్యమును అదరించి అంధ్రీకీకరించిన తిమ్మబూపాలుడు అమూలకమైన అనాచిత్యమునకు పాల్పడుట చిత్రము.

తృతీయాంకమునందు విశ్వామిత్రుడు, బసకుడు, శతానందుడు, రావణదూత కొమ్మలకుడు సంభాషించునెడ రామలక్ష్మణుల జనాంతికములు, స్వగతములు, అపివారితములు కలవు. అందు మూలమున రావణదూత అరుచింపవచ్చుడు,

రామ :- (సమృతం జూరికమ్) వచ్చి లక్ష్మణుడు కథ మనెనె
య మనె దురాత్మనా రాక్షసం కామరికాల్మబిరివరా
మహాత్మనః

లక్ష్మణుః :- అర్జున వ కేవల మయమ్- (ఇత్యర్జునో వాచతి)

అది కందు. రావణదూత రాక్షసం శివదమస్సంధామనోత్సవమునకు అంత
రాయము కలుగుచున్నది రామ దమగా లక్ష్మణుడు కేవల మదే కాదని అమట
పొల్లిప్రాయము. పరిణయమూత్సవము కూడ అది ప్రాణియమానము. రావణవరా
జయమును ద్వంద్వ గర్వితము. మర్యాదానిలవితము. పాత్రోచితము. సందర్భోచితము.
అలౌకికరణమునందు ముందే, విశ్వమిత్రుడు రామునితో శివదమస్సంధామను చేయ
వలయునని చెప్పినప్పుడే రాముడు ఏకతముగ లక్ష్మణునితో,

“మే వాకుఁ బండ్రశేఖరు

మనరాచరికాతుకలు బనించెన్. 220

అనివ పొమ్మి పరిహమనయ ననమః

యో యుయోనిల యుగిసన్మీ యుక్తవదన

నరయ చేదుక పాదమన దనిన నేమి

తప్పుగారవి పరికినఁ గాఢాశరి 221

తన మోమున మందస్మిత

మనువుడంద గినుకఁ బోలి నానాను భరి

కనఁ బ్రహసనమున మోతము

గమ విచరించితిని” 222వ. 2వ.

అప్పట్లు కందు. ఇది ద్వంద్వగర్వితము కాదు. మర్యాదాచిందితము కాదు. పాత్రో
చితము కాదు. సందర్భోచితమును కాదు. అంతేకాదు. విశ్వమిత్రుడు జనకుని శివ
దమస్సు చూపించుచుననిన, “జెందంబున నానందంబు కందగింప రుసువందమం దాత్మ
గతంబున” వితర్కించిన విధము ఇంతకంటే అనుచితము. ఆ విధమిది :

“మమకూరు దివ్యుడో జానకీతరకుంధ

కుంకుంబునిరంధగుండనంబు

చేకూరు దివ్యుడో నీలావదానురా

మధురాదరాద్వైరమంగళంబు

పిల్లంబు దివ్యుడో క్షీణిమందిశరీ

తలచుకర్షణదారణి

యీనుదగరా దివ్యుడో యుక్తమౌలాకృరా

మితరలాంతరీలాంతరతురిమంబు

అని యుగింపవారవచ్చె నంబు

నాయుర్విష్ణులు పూరించె నీ యుతీంద్రుఁ

డదీగఁ జండీజోడదమని రెంంగి

జనకు వందంబు గాంచి యుంబునకులుండు.” 319వ. 2వ.

ఇట్లు రాముడు వితర్కించుట మణింత పాత్రానుచితము. లక్ష్మణుని పరిచోషము
కంది రాముని ఆత్మచితర్యము దారుణము. ఇది మరారి ఉదాత్తమైన రామచంద్రపాత్ర

చిత్రణమునకు తిమ్మదాసాచిని కళంకాపాదవము. కాలము కాందోషము. క్షీణయుగ ప్రభావము.

ఈఁడులపల్లి భవానికుడు : ఇతని కృతి దర్శణంధము. శ్రీశైలమల్లి కాటవచ్చెమిశి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని పెఱుడు వక్కలంక పీఠభద్రుడు. అతడు పరాపుర సంప్రదానితతి "రామైమాదవచ్చసాల్గోనిరుం గావ్యరాతరి మెప్పించి తరీయవచ్చుతి పీఠులే దోరంబుగావంది"పట్ట ఇందు కందు. (32వ. 1ఆ.) అతని నావరత్నావరణ యము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతమున పూర్వక్రమ. కాణాద్రి దర్శణంధము రచనా కాలము 1695 ప్రాంతము కావచ్చును.

దర్శణంధము ప్యాండపురామమలోని పీఠరీ ణంధములందు ఒకటి. (14, 15వ. 1ఆ.) అది "సార్వకీనరీత్రంబు" అని (333వ. 9ఆ.), "చిత్రప్రణంధంబు" అని (337వ. 9ఆ.) కవి స్తోత్రము. సార్వకీనరీత్రము నిమిత్తముగా దర్శములు, ఇరసానిములు, పురాణ కథలు, పూజావిధులు, రామనామజయచోట్టము దట్టించిన చిత్రమైన పురాణాణంధము. కీరాతుడు కూడ దర్శములు పికరున్న పట్టును. ఇందు దర్శములు రాంచటకు కాల దోషము పెట్టినది. ఎంచుకొన్నవమునందు కావ్యత్వస్థితి కలదు. విజయుడు అను కీరాతుడు, వసిష్ఠుని మరామంత్రివదేశమున-

అములు తిరమున గూర్చి
మృగములు కృగములఁ గ్రుమ్మి మేముల వారమున్
నగము గలి కడల కాతడు
అములు చీలిల్ల దామము నలుపఁగఁ దోడగిన్. " 6వ. 5ఆ.

అతని తనమ్మ భంగము చేయుటకు ఇంద్రుని అనతిపి వచ్చిన అప్పరసల ద్రాగల్గుములు, మనవిహరములు. జలవిహరములు మౌత్రమేగాక, మనమునందు పురము విర్మించి, అందు "పల్లవలం గలవి యుల్లంబు బుల్లపిల్ల యెత్తేపిదవ్వలోగంబు లమత వింతుట" కలదు. తపోమనమునందు అప్పరసలకు ప్రతితరుషేనందు నీతాల్కూలా నమతుడైన రాముడు కనిపించును. అయినను,

"ఇతనిఁ గోరిటఁ గదియించి తరుణఁ దేరి
యతుల సౌఖ్యంబుఁ జెందుదమని తలంచి
తరువు తరువున కిదిగి తరులు లపుడు
తరుషకాడము మకుడు తత్తజము పేరు. " 126వ. 5ఆ.

• అప్పరసల ప్రయత్నము వ్యర్థమై, వ్యతనందు ఇంద్రునికి బ్రహ్మాన్నిగి వరాదా వ్యసించా. కృష్ణసారకథలు వివరించును. శివుడు దేవతలకు రామచంద్రకథను భవిష్య త్పురానముగ చెప్పును. భవిష్యదర్శనశియలతోపాటు భూతాన్వేషిణీయులు కలెత్తి. ఇందు ఒక చిత్రమైన అంశము కలదు. అది దుఃఖార్యమైన నీతి శాసనము.

గ్రహస్థానాశుచిత్రమి గునపిఠి
మత్తరియంబు మునుగిడి యుచిద మగ్గి
ట్రవిదదేశాంకవల మొని తమ వాసించి
వరసి యముష్ట రోషాహ్లాద్య యుగుచు
వయ్యుద బొలగిని నను హి

రియ్యడ పాసియుండు బాడియో? నేడు మొదల

పయ్యెడుల లేక యుండుడు

దయ్యయులు రంగి ద్రుదతామరహస్తాల్. " 14వ, 9అ.

అనేకదర్శములకు అనేకానేకములైన ఇతిహాసములు దృష్టాంతములుగ కలవు. అవి ఇతిరపురామలలోని కథలకు, ఉపాఖ్యానములకు మోడరములు, శివప్పాళా విరానము నవిరముగ కలదు. రామనామజయమాతృత్వము అది మండి అంతము వలకు అంతకు కలదు. వ్యాసవిష్ణునవకర కాళిఖండమునందు కంటి దిప్పముగ కలదు. శివాజయ చైత్రపురు వ్యాసుని కాళిమండీ పెట్టగట్టును. కాళిదక్షిణకాశీక్షేత్రముల వర్ణనతో పాటు పీఠికాపురవర్ణనమును కలదు. (27-44వ, 4అ.) దక్షరామక్షేత్రవర్ణనమునందు (49-60వ, 4అ.)

"మును మాతంగవతంగపుంగవతతుల్ మోరంబునే నిచ్చుటన్

దునుపుల్ నే దిగనాది దీప్తతరగాత్రమార్త్యః తిలపాది పాం

పుః సైలాపనివాతం తెలుగి వా బొల్పిందు మర్వాశికిన్

జమన్ యిందుల నప్పిన్నానికిల్పార్ద్రస్థ మార్వాశికిన్. " 59వ, 4అ.

అను పద్యము దర్శఖండము మొత్తము మోర (శ్రీరాముని దైతావమునకు శృంగ గ్రాహిక.

దర్శఖండమునందు చిత్రగర్భులందకవిత్వములును కలవు. (218వ, 3అ; 270, 271వ, 4అ; 118వ, 5అ; 291వ, 9అ; 293వ, 9అ.) కలిపయవర్ణనములును కలవు.

మొన్నివల్లి పెదసోమభూపాలుడు : ఇతని కృతులు 1. రశీశాస్త్రము.

శాస్త్రగ్రంథము 2. అష్టపదులు. అముద్రితము. ఇతడు గద్యాల సంస్కృతాధిపతి. కర్త కాలము¹⁵ 1663-1712. గద్యాలవగదనిర్మాణకాలము¹⁶ 1698-1705. కృతినిర్మాణ కాలము తత్సార్వభౌమగును. కాంచల్లి అష్టపదుల రచనాకాలము 1695 ప్రాంతము కావచ్చును.

అష్టపదులు జయదేవుని గీతగోవిందములోని అష్టపదులకు సంస్కృతాంధ్రలాషి అందు సమీపరూపానగాను. అష్టపదిలోని ఒక్కొక్క చరణమునకు ఒక్కొక్క శ్లోకము. పద్యము. దరువు. మార్గీక కలవు¹⁷.

పెద సోమభూపాలుడు అష్టావకష్టలనేత యుతాళ్ళోకతాత్పర్యరామాయణమును దర్శింపజేసెను¹⁸. ఇతని కాలమునందు పూర్తి కాతడు. ఇతని మనుమడు చిన సోమ భూపాలుని కాలమునందు పూర్తి అయినది. యుతాళ్ళోకతాత్పర్యరామాయణకష్టలు; బాల కాండము కాళాదము పెద్దవ. అయ్యెక్కాండము కొత్తవల్లి రామచంద్రారాయలు. అరణ్యకాండము గర్భపురము మల్లారాయశాస్త్రి కీర్తికాండము కామనముద్రము అప్పలారాయలు. మందరకాండము తిరుమల కృష్ణమారాయలు. యుద్ధకాండము దోరవల్లి శేషారాయలు. అప్పలారాయలు కృష్ణసీతాతరంగిణిని అష్టపదులు అను పేర తెనిగింపెను.

కీర్తికలహరి పీఠకాంక్షావారాయలు : ఇతని కృతులు యుతాళ్ళోకతాత్పర్య బాలతోద్యోగదోదానపద్యములు. ఉద్యోగపద్యము పెద సోమభూపాలుని అనుమతిని

రచించినది¹³⁴. బ్రోణవర్ణము అముద్రితము. ఉద్యోగవర్ణము రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

పైడిమఠ్ఠి వేంకటవతి : ఇది కృత్తి చంద్రాంగదచరిత్రము. శ్రీరామచంద్రునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇది వంశమూలపురుషుడు కృష్ణరాయభూషణుడు. అతడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల అప్పదిగణకపురిలో ఒకడు¹³⁵. అప్పటి నుండి వంశవర్ణము లేదు. వేంకటవతి ముల్లాలో రామరాజు నుండియే కందు. రామరాజులు చరిత్రకు అందని వ్యక్తులు. చంద్రాంగదచరిత్రము నుండి అప్పటియమునందు ఉదాహరించిన పద్యములు లేవు. కమక వేంకటవతి కాలము 1700 ప్రాంతమని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹³⁶. అముక్తమాల్యద, మమచరిత్రములలోని పద్యమాలకు చంద్రాంగదచరిత్రమునందు పెక్కు అనుకరణములు కలవు. కమక వేంకటవతి కాలము పదునేడవశతాబ్ది అని నుజోక అభిప్రాయము కందు¹³⁷. కావట్టి చంద్రాంగదచరిత్రము రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

చంద్రాంగదచరిత్రము పీఠుంతిపేరిణయమే- బ్రహ్మాత్మరథండుమలోనిది. అందు పీఠుంతిని చిత్రవర్మ తనయ. ఇందు చిత్రపీఠుని తనయ. అందు పీఠుంతిని పరిగిందము నకు పరిహారము నోమవారతము. ఇందు పత్మప్రతిజ్ఞాని తనమ్ము. కావ్యము వర్ణనా బూయిష్టము.

ద్రుతమాన్యనమునందు పుర (1-43) రాజు (44-50) విష్ణుర్జున (60-66). విష్ణు పార్థివార్జున (68-71) దశావతార (73-83) దౌపద్య (93-99) కుమారోదయ (101-103) వర్ణనలు కలవు. ఇంద్రసేనుడను రాజునకు విష్ణుమగ్రదమున చంద్రాంగదుడు జన్మించుట కథాంశము. ద్విరీయాన్యనమునందు నాయకలాలయోనవ (3-16) గ్రీష్మర్జు (17-37) మృగయా (38-107) వర్ణనలు కలవు. పీఠుంతిని చూచి చంద్రాంగదుడు, చంద్రాంగదుని చూచి పీఠుంతిని మోహపరవశులగుట కథాంశము. త్విరీయాన్యనము నందు పీఠుంతిని పరిగిందమహిమార్పణాంతము ద్రుతాంశము. పత్మప్రతిజ్ఞాని తనమ్ము నకు ఇంద్రుడు తంగముకలిగించు ద్రయత్నము ముదీర్చము. చతుర్థమాన్యనమునందు నాయకవిరహ (3-4: 59-146) వర్ణనపంచతర్క (5-58) నాయకవిరహ, వనవిహార, వారివిహార మన్మథపూజా వర్ణనలు (147-174) కలవు. పీఠుంతిని విషయము తల్లి విమలకు తెలియుట కథాంశము. పంచమాన్యనమునందు నాయక (6-35) సూర్యాస్తమయోదినంద్రికామోదయర్థంత (39-63) నాయకవిరహ, మన్మథాద్యుపాసారంత (64-112) సూర్యోదయ (113-123) వ్యయంవర మమాగతరాజకుమార (124 వచ.) వ్యయంవర (125-163) వర్ణనలు కలవు. చిత్రలేఖ పీఠుంతికి చిత్రవల మిష్టము పీఠుంతిని వ్యయంచరమునందు చంద్రాంగదుని పరించుట కథాంశములు. షష్ఠాన్యనము నందు వివాహ (3-62) యుద్ధ (63-114) పురప్రవేశ (115-130) నింతోగ (131-151) పైగా భ్రంశపాతము కందు. వర్ణనలు కలవు.

సర్వప్రతిజ్ఞాని తనమ్మక్కి పుతంతకల్పనము.

చంద్రాంగదుని చూచి మోహించిన పీఠుంతిని, చరిత్రజ్ఞుల పరిహాసమునకు వచము నుండి విద్యుచ్చించిన తీరు విఘ్నము.

"జలజపాదుకః దంశయు పాశ్చి గౌగః
దశ మవంతిర్ని యా రాజవంశము మనము
పూర్వకానివది గానఁ దహ్మవంశంబు
మనఁదగుల నింతి మనీతి నెదిలి చెదియి." 148వ, 2అ.

చంద్రాంగదుని మిత్రాక్షరీ ఉదాత్తముగ లేడు.
"పాంయున్ జాచు నగు వృథు ల్పాంశరీంతు వృథు, మాకట్లు ది
ట్టులగున్ ద్విమక్కుఁ బ్రియంబుఁ జెప్పి వధరం జల్లార్చి కోకమ్మనున్
బిలుచున్ గోరటఁ బ్రసన్న మెప్పు నట యంతింనున్ ఏమి వ్యాధులే
నలంబందీఁ యటంతు నేకతమ మిత్రాక్షరీ తోలామృదై " 4వ, 3అ.

వర్ణనాబాలభ్యమేగాని చైద్యగ్రస్తు మృగ్యము.

సన్యస్తవ్రజము :

"కమగీన నయ్యో బండే యుజగంబడి యుండెడు రాజవంబు చ
య్యన పాలికు ల్కమున్ గనివ యట్టి మహామహి వృద్ధుడు
అనవముః జేయఁ జాచెదరుగా యని యాంతర్యక్షైరవాళిసం
జనితమరదబాష్పములు జాఱగ మూర్చి! ప్రియ వైవర్ధిన్." 39వ, 1అ.

వర్ణవ్రజమునందు చంద్రాంగదుడు ఏరెవచేదనాదోరూఢమహామహముడై
మేనుమును వేడుకొనుట (20-25వ, 4అ.) పోకేము.

"నా మోడ వాదిన వాటి (సేమముః తీక్ష్ణ
మున విల్చి ముటువకు మనఁగదయ్య
వనతాయతేక్షణ యుమగంబెప్పొలువల
నందఱి నడిగిరి నవఁగదయ్య
యలరూఢ్రాహ్మణి హృథుల వింతు వలఱివి
నవనింటి నే నోయ నవఁగదయ్య
తనఁ తేరి యితర మెప్పుని వాడు వృద్ధయంబుఁ
గనఁ అలామర్చింపై మనఁగదయ్య
యలరూ కిటు లెంతుల సునింత జనఁగదయ్య
యాలనింప నుతి నెని మనఁ గదయ్య
వనఁగదయ్యంబు విక్రయఁ జనఁగదయ్య
ప్రాణము లొవంగి నమ నేలు మనఁగదయ్య " 24వ, 4అ.
ఇదొక విధమైన మొయలు రాయబాదము.

పాలనేకరీ కదిరీపతివాయకుడు : ఇతని క్రిత తిగవైరి. యురామునికీ
అంతితము. దైవాంశితము. ఇందు తాదగ్గోళ కరియూఢాకృష్ణపతి "రామదేవరాయల
పరిగిగై వాడ్డొకమున నుండె" నని (38వ, 1అ.) "రామరాయక్షమావరదత్తరీరుదాంక
వార" మంచెనని (40వ, 1అ.) కందు. అతని తేష్టపూత్రుడు వనంలాఠీతుడు. (43వ,
1అ.) వనంలాఠీతుని కుమారుడు రామభూపితుడు (47వ, 1అ.) "రామభూపతి
శ్రీరంగరాయ దత్తమత్స్యమకరదృణాద్యుడు." (48వ, 1అ.) "రామభూపతి ద్విరీయ
పీఠరుడు కదురక్ష్మాఠీతుడు. (58వ, 1అ.) కదురక్ష్మాఠీతుని తేష్టపూత్రుడు కదురభూ
వాతుడు (64వ, 1అ.) కదురభూవాతుడే కదిరీపతివాయకుడు. (70వ, 1అ.) రామదేవ

రాయల (1619-30) తర్వాత శ్రీరంగరాయలు మూడవ శ్రీరంగదేవరాయలు. (1642-76/80) కమక రామరూపి ప్రభవకాలము 1640-80, కడురక్కాసీమిన ప్రభవకాలము 1650-1690, కదిరీపరివాయుకుని ప్రభవకాలము 1680-1720 అగును. కాబట్టి శుకవస్త్రుని రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

శుకవస్త్రుని అవగా రిలుక చెప్పిన చెబ్బిది రాత్రుల కథలు. అర్వాచీనమైన హంస వింశతి హంస చెప్పిన శకువరీ రాత్రుల కథల వరి. కానీ శుకవస్త్రుని ముప్పది తొమ్మిది రాత్రుల కథల గ్రంథాగాదు లభించినది. ప్రథమాశ్వాసమునందు 465, ద్వితీయాశ్వాసము నందు 582, తృతీయాశ్వాసమునందు 634, చతుర్థాశ్వాసమునందు 126 పద్యగద్యముల కథాభాగము కలదు. చతుర్థాశ్వాసము కథ పూర్తికావచ్చినది కానీ, కావ్యము పూర్తి కాలేదు. ఇంకను అందుకు వందల పద్యగద్యములు ఉండవచ్చును. అంతేకాదు. మఱిక అయిదారువందల పద్యగద్యముల పంచమాశ్వాసమును ఉండవచ్చును. ముప్పది తొమ్మిది కథలలోని ఉపకథలను కలిపి చెబ్బిది, కథ లయల కలదుగాని, అవి చెబ్బిది రాత్రుల కథలు కావాలివ్వు.

ప్రభావతి అను గృహిణి రథ మదనసేనుడు దేశాంతరమున కేగినపుడు, పెద్దని అమ రాజురూపి దుర్బేధకు లొచ్చెను, పరిశేయశృంగారమునకు పాల్పడకుండ, మదన సేనుడు పెందిన రిలుక ప్రతి రాత్రి ఒక కథ చెప్పిన చెబ్బిదిరాత్రులు చెబ్బిది కథలు చెప్పుట ఇతి వృత్తము. కావ్యోద్దేశము మంచిదే కానీ, కాని పనికి లేని తెలివీ కలిగిందు ప్రచారము కలదు. ఇట్టి కావ్యము సంపూర్ణకావ్యమునందును కలదు. అది కూడ శుకవస్త్రునియే. కాని దాని కిది తెలుగు సేత కాదు. వ్యతంత్రకావ్యము.

ఇది కట్టు కథలు. పాత్రలు సంఘటింపులు. సంఘమునకు శుకవస్త్రుని అచ్చపు దర్శనము అందు ప్రతిబింబించిన అనేకపద్యములు. అందు కొన్ని అంశములు: గ్రామ దేవత గంగగుడి ప్రాంగణము :

కొప్పు గుచ్చితలు పొంగళ్ళు పెట్టిన పొం
కడ రాత్రుల పిళ్ళగ్గ జాలు
దొరలు చెప్పించి బంతలు గట్టి యుక్తిండు
పిళ్ళగ్గ నెత్తురు బురద లొని
కొర్కె పెట్టిన రుతాంగు లొపంగః బిలికిన
కుక్కుటపటలంపు తొక్కు సుంపు
మంత్రముల్ పఠియింపె మంత్రులకుల్ పలు జోలి
వచ్చె యుంచిన పంపె వచ్చె కొళ్ళ
పరగ గుక్కు లగురుదాపరిపశంబు
శాపీదాపీదూరపంధ్రమంబు
చరచిప్రాణమర్తకామరదయము
పంపె నా గంగగుడిః తేర వరుగు నవ్వుడు. " 76వ. 2ఆ.

పల్లె పట్టు రచ్చ కొట్టము :
"కంబాళామిరెక్కాబాగుచిరంబుః
తేరు వారలతోడః బోరు నారు

నిజదేహబాంధవస్థగీరునిచ్చితముల్
వెచ్చెల్ గ్న పాతల్, జెప్ప వారు
వాగామిదివసగివృద్ధరాధ్యపదిహారు
మద వెణింగిన వారి నడుగు వారు

క్షీరద్రవ్యమవలాలింపారోకోటి
తోడ నవ్వల జేర మారు వారు

నగ్న గొనివెచ్చి రత్నావళిగొని పైని
పిసుతిమిల్దోర్దతికిఁ బ్రతిష్ఠించు వారు
నైన వానావనిమాయాతనదిశు

లమరఁ గనుపట్టు రచ్చ కొట్టమన కది." 199వ. 3ఆ.

కాపుటూరి దైలు గృహము :

"అచ్చమై వాకిట రచ్చ జాయి మెఱుంగు
పంచతిప్పలు గొప్ప పారి గోడ

కలవెట్టులుమ వాకిట్టు ముంగిలి మట్టి
సారిదేవర యుజవకె మొకటి

కోళ్ల గూండ్లను గొట్టు కుఱుగారీ యేడికో
లలు కాడి పలుపులు గలగు వెఱుక

దూడలు పెను మూన కొడిలు కుఱుకాడి
గడ్డ దీనివ మేటి గడ్డ దొడ్డి

యఱుకు వ్రూమ పెరంటిలో వెళ్ళు బావి
మునుంగలుమ తొప్ప పెనువాని అనుము యెఱు

తోలు ఏడకల కుచ్చల రాలి గుంత

దవర నిరతంబు వెలయు వాతని గృహంబు." 408వ. 2ఆ.

ఇది వ్యవహారము. ఇక వ్యాపారము : ఈళ, ఏళంగ, చంగళ (176వ. 1ఆ.)
మమ్మంగి పైగన (8వ. 3ఆ.) మొదలైన దీవుల నుండి- ఎచ్చరాగములు, వుచ్చరాగము
లు, ఈళాచ్చ పీలములు, పెగడములు, కట్టగోషానలు, మక్కా, జరి తివాములు, సామ్రాణీ
తేజాలు, పినుగు గుచ్చలు, కంపు మిచ్చలు, కన్నార పిణిలు, యెడ్రవీణలు, జల్లులు,
జవ్వారి పిల్లులు, పచ్చిటి గాదాపనలులు, ఏడాకులనలులు, కొమ్ములు, పంచపన్నె
చిలుకలు, పిరంగులు, పివంగులు, అచరంజి లచ్చలు, తెలి వెండికుచ్చలు, జండి కట్టులు,
జకరారి పిట్టలు, పుత్రడి సూరిపానులు, దంతెచ్చ తోనులు, పింగిలీకలు, పారిచెయోకలు,
పటికప్పుపాటాలు, పగడముల పీలముల నడరంగిమందములు, కొల్లారు బండులు,
కుంకుమపుగోనలు, పును గడదన పునలు, మంచి పిరిగందెచ్చ వ్రూకులు, మగఱాపిదల
లాకులు, వెలఱాం గుచ్చలు, ఉడిగంపుఁ గుచ్చలు, ఓడ పోకలు, పండుటాకులు (222వ.
1ఆ.) నవరత్నములు, వెలఱాతుకములు, గవే, జవ్వారి, కుంకుమపుచ్చా, పెచ్చ క్కురము,
జల్లి సవరములు, పాదరదము, బాణి, ఇంగువ, పిలకులు, లవంగములు, గోకోవన
గందరములు, కొప్ప కుక్కలు, మానిపి క్రోతులు (7వ. 3ఆ.) దిగుపతులు.

రాచ కొలువులందు "ఇంగిలీసు ముఖములు" కలరు. (175వ. 1ఆ; 10వ. 3ఆ.)

కదిలేవతి కవిత్వము కనుచును. తెనుగు మహిమము లేనే పానకము. సంస్కృతప్రతి నముజ్జలము. దారాశక్తి దారాశము. ఉత్తైవతి ఉజ్జలము.

తెనుగు మహిమములు :

“మగడు పులి వంటి వాడు” 136వ. 1ఆ.

“అనగా నవగా నొక పుర మొనరుం జంద్రవతి యనగ” 171వ. 1ఆ.

“నక్కఁ గప్ప వాడెల్ల పేలుకా దనెడు వార్త నిక్కమయ్యెనవగ” 266వ. 1ఆ.

“కవచపున మరుటఁ గప్ప గల వాడైవన్.” 280వ. 1ఆ.

“కవచ”ని వలపు హచ్చిన కవచన్” 301వ. 1ఆ.

“అదుగు యైనచో దప్పుఁ బిడు గలుగు నొడువ మును పిండుకే కథ” 319వ. 1ఆ.

“కొమలుల చూపుములికి వాటివ మరుఁడు మూర్ఖునంద” 347వ. 1ఆ.

“పేత పుట్టి లంక చేరిన చందావ” 459వ. 1ఆ.

“కడుపు రుమ్ములు చుట్టగా గప్ప కప్ప” 462వ. 1ఆ.

“అనవెల్లగు మగఁడు మండివడు” 530వ. 1ఆ.

“పడికెడు రూక లోడిం జల్లి” 25వ. 2ఆ.

“నల్ల పూసలు చెయ్యక వాకుఁ జాలు” 84వ. 2ఆ.

“ఇంతటిలోఁ బతి పాటిపోవడు” 99వ. 2ఆ.

“తలవాడిటఁ గాపురమయ్యి దానికిన్” 103వ. 2ఆ.

“ఇది బ్రదికి నట్టి హిరణ్మయ గద యా కోలి” 150వ. 2ఆ.

“పెండ్లి పే రకట దేవుఁ బెఱుగు మెఱుగుతోడికిన్” 154వ. 2ఆ.

“అకు తండ్రి హిడింబుని కొడుకన్” 207వ. 2ఆ.

“అతని పాలిలి ప్రతిబంధపుఁ బేరఁటాలు” 242వ. 2ఆ.

“తగిలించుకొప్ప పిమ్మట నిగిలించుచి కాని కార్య మే ముప్పది” 291వ. 2ఆ.

“కుడువఁ గూడను గట్టుకోఁ గూడు లేక” 365వ. 2ఆ.

“పట్టివది యెల్ల బంగారు పనుల పట్ట” 407వ. 2ఆ.

“పరుగు నిష్కరహో వారు బెఱచికొనుచు దప్ప క్షీనినె” 453వ. 2ఆ.

“త్రోయ విస్తరి చిహ్నంబు వచ్చెల్ల వలపు చెడదె పునిగ్గా” 476వ. 2ఆ.

“మనముననే యిట్టి నేల హఠెలు ద్రచ్చాన్” 506వ. 2ఆ.

“దానిఁజూడ గొబ్బునఁ బదివల ముచ్చులు పుట్టుదు రప్పురొ బల్లవొత్తులన్.” 511

2ఆ.

“పొకే లోనము గలిగిన బ్రతికిరిమి” 34వ. 3ఆ.

“గడు వొకటి యేల యంతలోఁ గాల మేమి

దేజుమేమి కదా యంచుఁ దెలియు నటన్ ” 83వ. 2ఆ.

అన్యదాటి పతి కష్టము మూసి పరింప విచ్చులన్” 109వ. 3ఆ.

“దేనికిఁ జీల్లర విచ్చల బిరుదు చెల్ల నవంగన్” 159 వ. 3ఆ.

“తను ముంచినది పముద్రంబవ విను” 176వ. 3ఆ.

“ఇచ్చటి బగఁబంతులు మంగళార్థుఁ బ్రాశ్న పుమి” 184వ. 3ఆ.

"పాము బాడ పామునకుం గాని పరుంకుం తెలియబడని తెలుగున" 236 వ. 3ల.

"గాఁ గడిపినట్లు దినము గడుపునుమందెన్." 243వ. 3ల.

"ఇంకఁ బ్రోయి రాజుడుగా" 251 వ. 3ల.

"ఇటు వండి పెట్టినఁ బోగులపు కుంఠము మీది పొట్టలు క్రియన్" 276వ. 3ల.

"ఎంత యుత్తమైన నింటికి వచ్చి యి

ల్లారి మొగముఁ బాచివచ్చెడ తంఁగు" 340 వ. 3ల.

"ముమ్మ వ్రుక్క కద ద్రుక్క గవ వ్రుక్కయిన్" 381 వ. 3ల.

"అతని చేతులలోఁ జెంగలమ్మ గొట్ట" 403వ. 3ల.

"అద్దంబులోఁ దోచు నల్లరేణు యవంగ" 429వ. 3ల.

"మగ కలఘ్ననఁ బడిన గతి నుండ" 543వ. 3ల.

"అయ్యో యీ యూరికి దొరలేదా" 580వ. 3ల.

"గుంటియులు బ్రహ్మ దప్పనఁ గ్రహ్మ మిట్లు రవక" 627వ. 3ల.

"దాని కిలికించితంబునఁ దవలి నట్టి

వాడు దేవేంద్రునకుఁ జీలి ప్రాయఁ గలఁడు" 12వ. 4ల.

"వాని బంటున కుమ్మ మ్రొక్కర్యగరిమఁ

బడివినఁ గులేరుడైనను బ్రదికి పోవు" 14వ. 4ల.

కమ్మ లెట్లుగా మోదినఁ గన్నావ" 39వ. 4ల.

"రట్టున కోర్పువంతకుం దాకునె యీ శరీరము" 67వ. 4ల.

"తండ్రి గడియించినట్టి చిత్తంబు వోవ

లొట్లగాడయ్యో....." 111 వ. 4ల.

మొత్తరాజు వేంకటకృష్ణయ్య : ఇతని కృతులు 1. బ్రహ్మోత్తరఖండము.

అముద్రితము 2. శిలగోపిందము. గేయరూపము. అనునలక్ష్యము 3. శ్రీకృష్ణకల్పావ్యుత్తము.

గేయరూపము. అనునలక్ష్యము. బ్రహ్మోత్తరఖండము జన్మవాద మట్టిశ్చరస్మిమికి

అంకితము ద్రావిడీతము. ఇతని కాలము 1700 ప్రాంతమని వంశవృక్షమునందు

కలదు¹. కాబట్టి బ్రహ్మోత్తరఖండము రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

బ్రహ్మోత్తరఖండము స్కాందపురాణములోని ఖండము.

గోమంతి : ఇతని కృతి సింధుమతీచిలావము. అముద్రితము. ఇతని కాలము

1700 ప్రాంతమని కలదు². కాబట్టి సింధుమతీచిలావము రచనాకాలము 1700

ప్రాంతము కావచ్చును.

సింధుమతీ అను పేళ్ళకు, బయ్యదమ పిటునికీ వదలిన శృంగారలీలలు సింధుమతీ

చిలావములోని ఇతివృత్తము³.

కృష్ణకవి : ఇతని కృతి శకుంతలాపరిణయము. వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము.

ద్రావిడీతము. కృతిప్రార్థనాకాండ నిరుమాపిల్ల పాద్యు. అతని వంశమూలపురుషుడు

పెద్దన. అతడు సమృతకృష్ణారామవృత్తము చిత్తము రా జరించుమునీ మన్నన

మోత భూరిబహుమానముగా గలరాజిగ్రహిస్తా మనుచు. (12వ. 1ల.) అతనికి,

కృష్ణకవికి నడుమ అయిదు తరములు కలవు. శ్రీకృష్ణవేదారామ ప్రాధనకాలము 1509-

1525 అని పూర్వోక్తము³⁰. పెద్దద భూరితహాసమున గైకొన్నకాలము 1525 ప్రాంతము కావచ్చును. అటున తరువాతకు ముప్పదేనిడు సంవత్సరముల పరిగణనమున కృష్ణ కవి కాలము 1700 ప్రాంతమగును. కాబట్టి శకుంతలాపరిణయము రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును.

"విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్"³¹ అని కృతిప్రశ్నావాళిని ఉల్లంఘము. (90వ) "మహారాజ్య పరిత్రంబు కలిదోహాశంబు ... అముష్మిఫలప్రదంబు ... ఒక్క రాజ్యము పరిత్రంబు రచియింపజేసి వేంకటేశ్వరాధిరామిగా నివేదించె"మని అతని తల్లి అవతి. (91వచ.) "కృతి భారతాష్టపద్యధియట" అని అతని ప్రశంస. (92వ, 1ఆ.) శకుంతలాపరిణయము దుష్కంఠమహారాజు పరిత్రమేగాని, విశ్వశ్రేయము ద్వేయముగ లేదు. కలిదోహాశమును కాదు. అముష్మిఫలప్రదమును కాదు. శ్రీనియగలక్షణలక్షితమైన శృంగారకావ్యము. భారతాష్టము భాసిల్లదు. దుష్కంఠుడు అనంతపక్ష్యుడు కాదు; అనంగపక్ష్యుడు శకుంతల మునికన్య కాదు; పరకన్య.

శకుంతలాపరిణయమునందు భారతకథానుసరణము, అతిశ్ఛానశకుంతలాను కరణము, స్వతంత్రకల్పనము, అన్యరీతికల్పనము కలస్తే.

శకుంతలాదుష్కంఠుల గాంధర్వవివాహము, తరతజననము, యౌవనము; భరత నమోతముగ శకుంతల రాజవల్మాదవేళము, దుష్కంఠుని తిరస్కారము భారతకథాను సరణములు. దుష్కంఠుడు ఉద్యానవనమునందు శకుంతలను చూచుట, ప్రేయంపద శకుంతలాజన్మవృత్తాంతము చెప్పుట, కన్యమహర్షి శకుంతల వెంట గోతమిని పంపుట, శకుంతలానిర్గమనముగ్ధము అతిశ్ఛానశకుంతలానుకరణములు. వారదుడు దుష్కంఠుని పేటకు పంపుట, మునికన్యలను చూచి దుష్కంఠుడు పొదరింట దాగుట, శకుంతల విలుకమీద విపరీత విరీటంతి దుష్కంఠుని ఉరమును పోతుట, కందుకపాతము వీనిపక్షముగ శకుంతల దుష్కంఠుని సమీపించుట, దుష్కంఠుడు సంగమము కోరుట, పరస్పరము పోర్తిప్రాయముగ, పాతూతముగ సంభాషించుట, దుష్కంఠుడు ఆశ్రమ సమీపమునందు స్కందాచారమును విడిచిపెట్టుట, శకుంతలాదుష్కంఠుల విరహము, ప్రేయంపద శకుంతలా దుష్కంఠుల సమాగమమును సందాహించుట, శయ్యాసంధిరము నందు శకుంతల నగలు ఒలకజేసి పరమదుగట వృత్తా స్వతంత్రకల్పనములు. గోతమి కన్యమహర్షి భార్య అనుట, దుష్కంఠుడు తిరస్కరించుటకు శకుంతల విష్ణువును ప్రార్థించుట, విష్ణువు నకుటుంబవర్తనముగ పాక్షాత్కరించుట అన్యధా కల్పనము. దుష్కంఠుని విష్ణుప్రేతము కారణముగ శకుంతలాపరిణయము కలిదోహాశము, అముష్మిఫలప్రదము అని కవి ఆశయము కాబోలు!

ప్రేయంపద (అనయూ) శకుంతలాజన్మవృత్తాంతమును చెప్పుట అతిశ్ఛాన శకుంతలమునందు ఎంత ఔచిత్యవినోదమో. శకుంతలాపరిణయమునందు అంత అనౌచిత్యకలుషితము. పెల్లరమట్టి పేసేదేర్లుడు కన్యశిష్యునివేత చెప్పించిన విదము ముల్లు తీసి కొట్టు అగనిన చందమైన, కృష్ణకవి ప్రేయంపదవేత చెప్పించిన విదము కొట్టు తీసి కొళకండు పెట్టిన వైఖరి. ప్రేయంపద దుష్కంఠునికి పేసరించిన తీరు :

"తెలుగు పైట చెజుంగు దొంగిలి తొంగిలి

యదుముగ గుప్తల గోరు లాని యాని
బిగువై కొగిటిలోప సాగయింది సాగయింది
సమైక్యంగా పైనుండి వెలిసి నిలిచి
కదిసి మోయిన మోయము గదియింది కదియింది
యలర వానెల లేచి లాని యాని
కేళిపైఁ రమకలలుఁ గదిలించి కెదలించి
కళలాల మరుకేళిఁ గలది కలది
సాలని సాలనియఁ గ్రమ్మల మలగి పెనగి
యొడలి బడలిక వాయు వయ్యునిద పెయ్యు
నలగనంపానంబున కలరి యలరి
కడప నా రాత్రి సుఖియఁగై కొళికుండు. " 141వ. 2అ.

ఇది కన్యమహర్షి ఆశ్రమబాలిక ప్రయించడ రుద్రగింతమహారాజునకు వివరించిన
మేనకావిశ్వామిత్రేశ్వరిగారము. మేనక కూడ ఇట్లు వివరించడమో
శకుంతల సాక్షిప్రాప్తకలమము :

"మేలి మీ కవ్వ పునదింపము సైతగా పేరులేని మీ
చేసె యాశ్రమ మెలగి చిత్తము రా నెడతున్ బ్రవచ్చి
క్షామముఖంబుగాఁ గదిరి చయ్యన రాదగుఁ బుష్పకలకున్
నా పలు లేమఁ గూడి లెవనంబున నిచ్చెన ముగ్ధసౌధముల్ " 62వ. 2అ.

"యోగ్యుర్యద్యశకుంతలేతి " క్లితమునకు అంద్రీకరణమిది :
"కమలవ బాహుస్థారములు క్రమ్మిడు న్నదదళిచ్చునై యిటుం
గనువైన రాదు సూ ప్పాదము మోకుల మయ్యిడు మేను భూమ్యుడుం
దిచిన వారి కింత వగఁ దిమ్మటి క్రమ్మిడు కన్యవారలుం
దనయును బంప లేక పరితాపితరంబున నెట్లు సైతిల్." 102వ. 3అ.

శకుంతలాపరిణయమునందు పుర (4-10వ. 1అ.) సాయక (11-14వ. 1అ;
22-27వ. 1అ; 51-56వ. 2అ.) ఋతు (30-45వ. 1అ; 70-76వ. 1అ.) వేట (53-
68వ. 1అ.) ఉద్యానవన (76-81వ. 1అ.) ఆశ్రమ (82-86వ. 1అ.) నాయికా (7-17వ.
2అ.) వనకేళి (165, 166వ. 2అ.) బలకేళి (167-172వ. 2అ.) మన్మథపూజ (174-
180వ. 2అ.) నాయికాచిరదా (183-185, 219-228వ. 2అ.) సూర్యాస్తమయోదినాశ్చ
దయచిర్యంత (187-196వ. 2అ; 54-58వ. 2అ.) మన్మథాద్యుపాలన (198-218వ.
2అ.) నాయకచిరదా (3-9వ. 3అ.) రతి (47-52వ. 2అ.) వర్ణనలు కలవు.

పూసపాటి వేంకటవతిరాజు : ఇతని కృతి ఉషార్చురయము. ఆనందగ్రముగ
లలింపించెడి. అమృతము. రామశిష్యముతోని పీఠారామలకు అంకితము. దైవాంకితము.
ఇతని కాలము¹² 1669-1720. కావ్యశ్రీ ఉషార్చురయము రచనాకాలము 1700
ప్రాంతము కావచ్చును.

ఉషార్చురయముతోని ఇతివృత్తము ఉషాపరిణయమే.

దోతులూరి పితృహృము : ఇతని కృతి కాంక్షానము. శాస్త్రగ్రంథము. ఇతని
కాలము 1608-1693 అని పరిశోధకాభిప్రాయము¹³. కాని, సంశయమునకు¹⁴ అను

కాలము కాదు. ఇతని కాలము 1608-1693 అయిన, ఇతని ఆరవసంతానము వీరనారాయణమ్మ కాలము 1653-1738, ఈమె కుమారుడు పెద్దగోవిందయ్య కాలము 1683-1768, ఇతని రెండవ కుమారుడు వేంకటాద్రి కాలము 1715-1800, ఇతని నాల్గవ కుమారుడు గోవిందయ్య కాలము 1755-1840, ఇతని క్రీస్తుకుమారుడు వేంకటేశ్వరప్పామి కాలము 1785-1870 అగును. కాని వేంకటేశ్వరప్పామి అవసానకాలము 1932 వ సంవత్సరము¹⁰⁰ 1932-1870 = 62 సంవత్సరముల అంతరము కలదు. అసంగతము. వీరబ్రహ్మము కాలము 1668-1753 అయిన, వీరనారాయణమ్మ కాలము 1713-1798, పెద్దగోవిందయ్య కాలము 1743-1828, వేంకటాద్రి కాలము 1775-1860, గోవిందయ్య కాలము 1815-1900, వేంకటేశ్వరప్పామి కాలము 1845-1930 అగును. 1932-1930 = 2 సంవత్సరముల అంతరము కలదు. మసంగతము. కాబట్టి కాలజ్ఞానము రచనాకాలము 1700-1752 కావచ్చును.

కాలజ్ఞానమునందు పవనకాలజ్ఞానము, ద్విపదకాలజ్ఞానము, కాలజ్ఞానశాస్త్రము వర్తికలు, జ్యోతిషశాస్త్రకాలజ్ఞానము, సిద్ధాంతము, కాళికాంబపర్వములు, తత్త్వములు కలవు. సిద్ధాంతము శతశతాబ్దము, వెలదియైన పర్వములు కలవు. "సిద్ధా" అని మకుటము. శిష్యుడు దూతకుం సిద్ధయ్యకు సంబుద్ధి అని ద్రుపిద్ధి. యోగిద్ధి సిద్ధాంతము. కాళికాంబపర్వములు ద్విశతి. రెండు వందలు పైగా కలవు. కొన్ని "కాళీ" అను మకుటము కల కందపర్వములు. మఱి కొన్ని "కాళికాంబ పాంస కాళికాంబ" అను మకుటము కల ఆటవేలదిపర్వములు. ఇందు భక్తిజ్ఞానస్వరూపమార్గముల ఉపదేశము, సాంఘిక దురాచారముల ఖండనము కలదు. వేమన ప్రభావము అధికము. అంతేకాదు. ఒక తత్త్వమునందు వేమన తత్త్వము గుఱియి కలదు.

"తమ్మ తామె తెలిసియున్న పంగతి

వేమన్న పర్వములోని లావము

కన్న గురువుల చేత మరి తా పినన్

పురుషుడు మారి కొన్నియ. " 246.

ఇతరకవులు పదునెన్నిదవతాల్చి

కుమారదూర్ధటి : ఇతని కృతులు 1. పాపిశ్రీచరిత్రము. అనుపబద్ధము. 2. ఇందుమతిచరిత్రము. 3. కృష్ణరాయచరిత్రము. ఇందుమతిచరిత్రము మాజీదు సంస్థాపాదపతి - విజయాస్థానాపు పోత్తుడు - వారసురస్థానాపునకు అంకితము. అతనికాలము¹⁰⁰ 1698-1735 కృష్ణరాయచరిత్రము శ్రీరామంకితము. దైవాంకితము. కృత్తిగీతకుడు అరవీటి చిన వేంకటపతిరాయలు. అతడు విజయనగరసామ్రాజ్యాధిపతి మూడవ శ్రీరంగరాయల (1642-78/80) తమ్ముడు వేంకటపతి మనుమడు. కోదండరామరాయల కుమారుడు. కోదండరామరాయలు నామమాత్రాకృష్ణమైన విజయనగరసామ్రాజ్యాధిపతియైనవారు వారసుడు (1680) అతని కుమారుడు చిన వేంకటపతిరాయల కాలము 1705, 1710 ప్రాంతమగును. కాబట్టి పాపిశ్రీచరిత్రము రచనాకాలము 1701 ప్రాంతము. ఇందుమతిచరిత్రము రచనాకాలము 1705 ప్రాంతము. కృష్ణరాయచరిత్రము రచనాకాలము 1710 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాని, ఇందుకు ఒక భారకము కలదు. చిన వేంకటపతిరాయలు "దూర్ధటి పోత్తుని" పిలిపించి (23వ. 1అ.) అనగా కుమారదూర్ధటిని పిలిపించి,

"స్వతమతియైన యాంధ్రకవి దూర్ధటి పెట్టుల కెట్లు గల్గెనో
యతులితమారుతీమహిమ నా మును మీ పెదతాత నాచి
వృథాఁ గడఁ గన్నరాయల మువ్వొప్పెదన్ విను మిచ్చె నట్లు మ
త్సరతలనామోనైతియెఁ గీర్తి వహింపుము రాత్రిలోపలన్." 29వ. 1అ.

అప్పుట్లు కృష్ణరాయచరిత్రమునువందు కలదు. "పోత్తుడు" పంశియుదును కావచ్చును. నిర్మాదకము. "పెదతాత" తాత అన్న అగును. శ్రీకృష్ణదేవరాయల అష్టదిగ్గజుల దూర్ధటి. అంతేకాదు. "స్వతమతియైన యాంధ్రకవి దూర్ధటి పెట్టుల కెట్లు గల్గెనో యతులితమారుతీమహిమ" అను సంప్రత్తియు శ్రీకృష్ణదేవరాయల వంద్రశ్లోమే. కావున కుమారదూర్ధటి కాలము పదునాఠవశతాబ్ది ఉత్తరాగ్రమే కావలయును. ఇది భారకము. కాని ఆ కాలమునందు మాజీటి వారసురస్థానాపు లేడు. అరవీటి చిన వేంకటపతి రాయలు లేడు. కనుక "పెదతాత" తాత అన్న కారు. కావున "పెద్ద అయిన తాత పెద్దతాత, పెదతాత కావలయును.

ఇందుమతిచరిత్రమునువందు అశ్వాపాంతగద్యము "దూర్ధటిపోత్తు" అని కలదుగాని, అవతారికను "పంశాద్విరంధ్రుఁ" డనియే కలదు. (13వ. 1అ.) కావున అష్టదిగ్గజుల దూర్ధటికి, కుమారదూర్ధటి పంశియు డగును.

ఇందుమతిచరిత్రము : ఇది "కావీరాచక్రవర్తమగు యువంశము ౫ - ౩ నక్షత్రముల యందలి కథ ననుసరించి కొంతయు విస్తరించి . . . రచించెనని ఒక అభిప్రాయము కలదు"¹⁰¹. కథామనరంగమే గాని, కవిశ్యామనరంగము కారు. అంతేకాదు.

ఇతఃపూర్వమే తెనాలి రాసుల్ద్రుని ఇందుమతీపరణయము కలదు. అందు యువశిష్యులని పట్ల పవ్తమవర్ణించి కాళిదాసు క్లేమసులకు పుత్రాంత్రాంధ్రీకరణము, పుత్రాంత్రాసుపరణము కలదని పూర్వక్రమము ఇది పుత్రాంత్రాంధ్రీకరణము కాదు. పుత్రాంత్రాసుపరణముకాదు. పుత్రాంత్రాంధ్రీకరణము.

ప్రథమాశ్వాసమువందు యువమరారాచ చరిత్రము సంప్రదాముగ కలదు. (158-202) ద్వితీయాశ్వాసమువందు అజమరారాచ బన్ధవ్యత్వాంతము, ప్రేమము, యౌవనము, యౌవరాజ్యసద్భారీషకము, పుగలయూచినదము, కీర్తి కలపు. (3, 72) అశీర్వాది విదర్భరాచ బోజాడు అంతఃపురమువందు చెప్పిన, అతని పోదరి ఇందుమతి అజమరారాచాను వివాహమాడగోరును. (73-74) స్వప్నమువందు అజాని చూచి వివారించును. (76-80)

కలతోఁ జూచిన పుష్పనివ్

గలయుదు నేనెవ పట్టి కాంక్షము గాదే

అంతరింతపృష్ఠిత

పల మాప్సారింపి వాంచ పడివట్లు గదా" 79వ, 2అ.

అయిదు ముందర ఆదేశమున, శివశర్మ అను విప్రుని రాయబారిగ పంపుదు. (81-110) అతడు రాయబారియై పోయియు. (111-184) అందు శివశర్మ పోలేరుపురవల్లన, అజమరారాచ కొలుపు కూటము వద్దన కలపు.

"గర్భియ డిగ్గుచో గతుకు బంగరు రథ్తి

గండపించిరంటు పుల్లమువలగ

పాదర ప్రేమచో బాహుకలాంబవన్

లేకంకలాళి పులేల్లరవంగ

పాదుకల్ మెట్టుచోఁ బట్టుచేత్రదరపాచి

దల్లిపాచోర్వమల్ మోల్లరవంగ

పగ నేగ జారుచోఁ జీకలి పంచఁగిపూల

బల్లు తేనెయి పెల్లు చిల్లుమువంగ" 123వ, 2అ.

అజమరారాచ అతిరీపిత్కారము. ఇందుమతి కవయిత్రి. చీరవాదవృద్ధవీణ.

"కుచరతర్కగుంపనము చూడఁ దగన్ మకరందమూదరీ

విచీకరితభ్రష్టచిర పిష్టరీంజ్ ద్వివియోపంశ్రీయూ

ధ్రువను మేంపు విందుమతి బండురదార వెంంగ పాపాతీ

రవన యువదర్శి వామకవిరాజమలూరీ తన వాక్కు బిచ్చగిన్." 145వ, 2అ.

"పాశేప్రవాళపంధిరీతిధివాపై

వశరమల్ తంతుల బాల్కమోడ

అమరాగమిందఁ దాపమరాగమువలగ

కొమ్మోచిరాగిముగ్గు గీలుకొలుప

ప్రేతులు తాచివర గూర్చుదొగక కమలోయి

మాపులు బిచ్చము ప్రేతులపంతు

తాళితుల నేర్పు రలఁ జాపుటయొగక

తాచివైతరీ కుచద్యయము దూర్చ

వాటి చందాన వా నలర్యాజీకలక
చలులకంకణగలపవన్న మెంఠంగ
పిదరమ్మకులాపతాపప్రహర యగుచు
నీటి నాయుండు వెలవాగ నేడు కలఁగ. " 189వ. 2అ.

శివశర్మ ఇందుమతి చిత్రమును అప్పటి కప్పుడు రచించె. అజమహారాజునకు చూపుట అన్యోర్యము.

"తాళగఁ జాలవేది వనరామణిఁ జాపెడఁ జాడుమంఝఁ గ్రొ
మేల్మీరు పెల్లున్నఁ దఱకు మెంఁగ దరాళ్ళనె న్రాసె మోస రా
చూరి మహర్ష్యులం బెనఁడుఁ జూచి ముదం బెనఁగడే మంగదతాం
బాలంబుకూరివ్వఁజేటాద లొనగిడు పిదమౌకివే. " 183వ. 2అ.

చిత్రవలమునుబట్టి అజమహారాజు ఇందుమతివర్ణనము పేయుట (184-220) ఇతోధికవిశేషము.

తృతీయాశ్వాసమునందు ఇందుమతివిరహము (3-26:66-92) వనకేరి (27-52) జలకేరి (53-63) గ్రీష్మ వర్ష శరదృతువర్ణనములు కలవు. (93-114) శరదృతు వర్ణనమునందు భారతము కలదు.

"కలితగాంగేయమహిమంబు కలశోద
యధలానము పొందువజ్రాచికతయ్యు
రాక్షసాస్త్రావేదవర్ణియుఁ దనర జగతి
శరదృతువు మెనె భారతమెరి గాంచె " 114వ. 3అ.

చతుర్థాశ్వాసమునందు శివశర్మ తిరిగివచ్చి రాయబారుము విశేషములు చెప్పుట, అజమహారాజును అభివర్ణించుట కలవు. (3-24) అంతేకాదు. సూర్యాష్టమయూరినంధ్రకా విలాసపర్వంతవర్ణనము (28-37) మఱుట ఇందుమతివిరహవర్ణనము (37-64) యంద్రాస్త్ర మయూరిసూర్యోదయపర్వంతవర్ణనము (65-71) కలవు.

పంచమాశ్వాసమునందు స్వయంవరము కలదు. స్వయంవరమును మాచుటకు వచ్చిన వారిలో వెలవెలందులును కలరు.

"తీరుగు కాలుకలిత జగి కమ్మగద వాల్
కర్ణంధ్రేకి పల్లగర్జ లోచంగ
మడుతి కమ్మరిమక్క యుదురే పిద్రువునిగో
రంగ మంగురులతో రహా జిలంగ
చిలువచ్చె నెప్పులలో చిందు చెక్కిలయందు
చితుకు కమ్మలదోయి తళుకు లెదంగ
గుళ్ళు కుంకుమపూత విల్వగంపు మోటుంగు
వలెప వెలగచి పైలం మెలంగ
లేలఁ బతికూన లోట మలించలేక
లంటివా నీలకాంచిన పతితయింప
మడిమి లాచిన నీగ కేర జడలు మోలుదు
వెలవెలందు లందు వచ్చి రప్పటి కప్పుడు. " 64వ. 5అ.

ఇందుమతి స్వయంవరవృత్తికి పెల్లకితో వచ్చినపుడు, వందినాగడకీర్తనలు, వేరే

దరల బరాబరులు, మృదంగగంజములుకోపాటు వారాగవల వృత్తమును కలదు.

"సందిమాగదక్షిణవర్ గ్రంథుకొనగ

చిదిమర్తలతాపవిదయము

వెరయ వారాగూతకుర్ వృత్తపాద

ద్రులలి పేర్లదనుర్ బరాబరులు సేయ" 104వ, 5వ.

అజమనారాజు చందకరాష్ట్రమునకు ప్రధానపదమ గందర్వని శాపమోచనము (28-52) నాయకృత్కర్తాపాదకమైన పేటకథ.

పష్టాశ్వాసమునందు అశేరుమతుల విరాచము, అయేర్వాపయోచము, స్వయం వరసరాశీతుల యుద్ధపరాజయము, పురప్రవేశము, కోదనము కలవు.

మొత్తము హిర కుమారదూర్జది ఇందుమతీచరితయము వెగటు కృంగారధ్ర బంధము.

"రాక్షాణాశ్వాసపుల బ్రాక్షేక్షుమరుదు

మారురీరుగిమహిరదివ్య

భవ్యకావ్యవృత్తమువాళ్ళుమర్త్యుర

వలిమః చవరపట్టి శ్రీదు లండ్లు. 32

-రాచారికాలక్రియాద్వయ్య

పాంచితదపద్ధనుర్ మేధునగు ప్రబంధ

మలర వాపరింపు దూర్జది (కుంభయోధి

చలగి) శ్రీమత్యుమార) దూర్జదికవింధ " 33వ, 1వ.

అచి కృతిభర్త అలేఖము. కృతిభర్త నిర్దేశమిది:

"ప్రతిపద్యచమత్కృతితో

వతివ్యాధుల బరి యటలను వఖిలవిండ్లుర్

మరిః కోద్యలీల విహఃగా

గృతి పద్యక మలరః తేయః గృహనిశ్చయతన్ "

శృంగరాచవిజయము :- ఇది రాయవాచకము పంచగ్రంథమునకు పెద్యగద్యకావ్య రూపాంతరీకరణము. రాయవాచకములోని ఉదాహృతపద్యములును ఇందు పెద్దాంతర ములయినవి.

"వెలగి, జారంబు, పావంబు, వేలు, పలుకు

ప్రెల్లరంబును చందంబుఁ బలుపదనము

పాము పిచ్చయోచనముగ వచ్చు సేల

యచిదు పస్తవ్యవనములుఁ బనరు తోలల " 13, 14 పు.రా.పా.

"కోదీ జారంబు పావంబు వేలు బమట

తిట్టులు యపాతువుగను చందంబ చంప

తోచితిఁ రోజంగి యమచితంబైన వ్యయము

సేయటయు నిది వ్యవము ల్గారు వలయు " 54వ, 2వ. కృ.రా.వి.

రూపాంతరీకరణమునందు మార్పులు, చేర్పులు, జాత్యులు కలవు. రాయవాచకము నందు లేని వర్ణనలు కృంగరాచవిజయమునందు కలవు. అవి:

పుర (43-56వవ. 1వ.) రాజ (57, 58వ. 1వ.) కైవ, వైష్ణవ (2-6వ. 2వ.) విష్ణు

(21వ, 2ఆ.) వది (26వ, 2ఆ.) ప్థం (29, 31, 127వ, 2ఆ.) నాయకా (22, 56-65వ, 4ఆ.) మంత్రపు (41-46వ, 4ఆ.) మనశి (47-55వ, 4ఆ.) బలశేలి (66-67వ, 4ఆ.) మన్మథపూజ (68-69వ, 4ఆ.) సైవాహికాత్మన (73-78వ, 4ఆ.) సూర్యప్రమయాది సూర్యోదయవర్ణన (80-82: 101-105వ, 4ఆ.) మన్మథాద్యస్థానం (83-97వ, 4ఆ.) వివాహ (108-128వ, 4ఆ.) రతి (129-137వ, 4ఆ.) వర్ణనలు.

యుద్ధవర్ణనలు అందును, ఇందును కలపై, అవి చరిత్రకు అనుగతములు. కడను వర్ణనలు కావ్యలక్షణాకాంక్షితములు.

ప్రపంచము అహోబలవతి : అనిలు పేరు గాలి ఓబయ్య లేక గాలి నరయ్య అగును. నీర్వాణము ముదిరి ప్రపంచము అహోబలవతి అని, వాతూలము అహోబల వతి అని స్వయంవ్యవహృదుడు. ఇతని కృతులు 1. కవి శిరోదామణము. (అహోబలపండి తీయము) 2. కాళిందీకన్యాసరిగాయము. మొదటిది వ్యాకరణశాస్త్రము. విరంకితము. రెండవది కావ్యము శ్రీరామోత్తము. దైవాంకితము. ఇతని చిన మేనమామ పోలూరి ఓబరాజు కుమారుడు శ్రీరామచంద్రుడు కవిశిరోదామణము తాళపత్రగ్రంథమును పర్యవేక్షామహంపత్తరపాల్కుగభిక్షత్పరీయా(తరీయా) భిక్షవాడము నాడు, అనగా 13-2-1708 తేదీని లిఖించినట్లు కలదు¹. అహోబలపండితీయమునందు అప్పకవీయము ప్రసక్తి బహుదా కలదు. అప్పకవీయము రచనాకాలము 1656 ప్రాంతమని సూర్యోత్తము. కాణట్టి కాళిందీకన్యాసరిగాయము రచనాకాలము 1710 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఒక వ్యాకరణపండితుడు అదర్శణాచార్యులు రచించిన భారతము - ఉదాహృత పెద్దములు వివా - లిలింపలేదు. మఱిక వ్యాకరణపండితుడు అహోబలవతి రచించిన కాళిందీకన్యాసరిగాయము లలింపలేదు. రెండు భాగములుగ ముద్రితము. ఇతడు పూర్వక విస్తరియందు పాడిచి, పితంబుని పుత్రులందుల నేమము. అంతేకాదు. చార్మికీవ్యాసకాళి దాసాదిసంస్కృతకవులను, కర్మయోగ్యారద్రకవులను మౌలమేగాక, సమకాలికకవులను సహితము సన్మృతించుట ఇతనికివలెము.

"అచ్చటి వారలే మఱుం కర్మ, లనర్మలు పెమ్మలింఁగా
విచ్చటి వారంపు నది యింకటిమాట యుంఁదపాండితుల్
దెచ్చని కారణములగుఁ దర్పణనంబున కంచు నెంచి నే
విచ్చటి పండిత్తముల నెంచు నెలంతరితీయుక్తతన్." 28వ, 1ఆ.

పండితోత్తములు సుకవులు. కాకవులను గూడ కారనఁ గూడ దనుటకు కారణ మిది :

"వైరుషి లేకయే కవిత వచ్చు నలంచు నరెంచు వారలం
గారవఁగూడ నెట్లనిఁ గాకవి పెట్టుట శాస్త్రాన్యసం
వారిదురుక్షుల వ్యసంగఁ బండితవౌళికి మోమురామరం
బ్రోలిగి నవ్వులేచియులు పెట్టును యొక మంగిళం గనన్." 38వ, 1ఆ.

కాళిందీకన్యాసరిగాయము కాళిందీకృష్ణుల పరిణయము. ఇది పాతన భాగవతము నందు "కృష్ణుండు ఒక్క దినంబునందు శుభలగ్నంబునం గాంధీరిం బెండ్లియయ్య" నని ఒక్క వాక్యమునందు కలదు. (124వ. ద.ష్టం.ఉ.టా.) అది ప్రత్యేక మొక ప్రబంధమైవది. వారదుడు మార్పుచే తనయ కాళిందీకి కృష్ణుడు తనవే పరుడని

చెప్పుట; కృష్ణలాలపద్యమే కాళిందీ తన వేదవ పీఠవేదికి తెలుపుట; పీఠవేది కాళిందీ టిట్టి ధాయాదేవికి సమారాధ మండరతేయుట; కాళిందీ విరహమును శుకవాణి పీఠవేదికి వివరించుట; పశ్చిమతముగ; కాళిందీ ఉద్భావనము చేరుట; పశ్చిమము శీతశీపి రారములు పేయుట; మార్కాండేయయోగిమార్కోదయపర్యంతప్రకృతిపద్యం: చంద్ర, సువ్యత, మారుత, శుక, కశికాచ్యుతాచంద్రియము; మార్కోదయపద్యం, కాళిందీ తనవృత్తి చిరిత్ర సూర్యునికి సేవించుట ప్రత్యవభాగము.

కథ సామాన్యము. కవిత దీమాన్యము. హర్షావధము విద్యుదావధమున, అహోబలపతి కాళిందీకన్యాపరిణయము పండితమనీషకషాయము.

గురుమృతీయందు వేదవాక్యము :

"మోహం బాధ హృదంబుజాంతరముతో ముహూర్తీకం గొల్పెద

వోహాడిప్రతిదీర్ఘరోచులసమ్మూర్ధ్వానిరాలాశ్రితా

సాహార్యప్రతిపిష్టానిద్రవయూకివంజంరక్తస్నానమున్

"సాహితీరమ్యకాంతా" మితి పవన్సంపాదితశ్రీయుతున్

సాహిత్యంబులిపారగు వృకలశాస్త్రజ్ఞ స్వగు స్వాదర్శన్." 32వ. 1ఆ.

అంరకారవర్ణనమునందు వేదాంతవిషయము :

"వే నవిద్యవిషయవిజయోచుగు చూ

రిత మెలంగుచుఁ దత్త్వరీ నడంబి

వెంయు నవిద్యమై మెలంగెద మచ్చల

అతః గానె యే యోక్త్య బ్రహ్మ మయ్యే

మటుగావ వాయుండు నమరు కారణంజ్ఞ

తం బలిహస్తీరుష్టంబు గారు

బ్రహ్మవిద్య యటంధ్ర బంధిత్రప్రాణంబు

మఱి గుహ్యయత బ్రహ్మంబు వేద

యశీలమును నారు రుదంబు నమనరించి

విలుచున్ లేద మాదుండీ నిశీలజనము

అనెడి వైఖరి రోదను లాక్రమించి,

యందంతమంబు వరంగి రయంబు వెరుగ " 279వ. 1ఆ.

ప్రబాధపద్యమునందు సంస్కృతవాక్యకరణము :

"శీతారంబు నవర్ణదీర్ఘయుగశీయుక్తంబు గావంపుచున్

కోకన్ ద్రావ్యముఖస్వరాంకములఁ గా మోతంబున న్నాచిగా

వాక్యకృ ముని మధ్యదాస్యరణి మెత్తం బుచ్చు న్నానమం

దూకారాశ్చరి త్రిప్రకారముగ ప్రాయం గానవిర్ధానముల్. 132వ. 3ఆ.

విరహానివేదనమునందు ప్రాకృతపద్యము :

"ప్రకృతి నమవరించి పరంగును బగలితో

వికృతి యుద్ధి వింత వెలగి యుండుఁ

బ్రాహ్మిని నడచి వికృతి ప్రబంధమై కమంద్రి

నశింగుణసవార యుట్టవారి " 162వ. 3ఆ.

పురపద్యమునందు అంరకారవాక్యము :

ఇందు క్లేషిస్తామును కందు.

నాయకస్వప్నమునందు తెలుగు వ్యాకరణము :

గుణవ్యర్థులగును రాతలు

పరిరాజకమును బోములు పరికించును గా

గుణిగము పక్షమే యిది.

గుణులించగ పక్షతమమె కా యిది యమెనున్. " 314వ. 1అ.

తెలుగు వ్యాకరణములందు అంధ్రశబ్దానింతామణి మూలగ్రంథిస్తాయము. అరవ్య గణాకావళి వ్యాకరణద్వితాయము. అచోబలపండితీయము (మితిరోమణి) బాహ్యగ్రంథ ప్రాయము. అంధ్రశబ్దానింతామణియందు, అరవ్యగణాకావళియందు లేని విపిండి విలాసము అచోబలపండితీయమునందు కలదు. "సంద్యభావోఽపి న దోషియ." అని కవిశిరోమణి. "అపద్మపతవ విపిండితయు గుణతః బరగి న పరిదీగన్." (98వ. 1అ.), "మానదువో విపిండితన్" (188వ. 1అ.) అని కాళిందీకవ్యకావరిణయమునందు కలదు. అంతేకాదు. విపిండికి లక్ష్యములును కలవు.

"సోగలంబి అజనితోస్తేన " 116వ. 1అ.

"మంజునదమి అల రుణంగద్రయూతము " 225వ. 1అ.

"పిష్టి అయి " 7వ. 3అ.

ఇట్టి వింకను గలవు. ఇవి యిట్లు అచోబలపతి వ్యుత్పత్తిచదర్శనమునకు విదర్శనములు.

కృష్ణకర్ణామృతములోని "కమ్మారీతిలకం లలాటపిలకీ" అను శ్లోకమునకు అనున రణము :

"మృగులహింసమునందు మృగుదంబు దరించి

తోమునః జారుదల్మముః జూచి

నానీకామునందు నవనాక్తిక మూచి

కరముల రద్దుకంకణము జూచి

కరతలంబున వేణుకాదంబు దరియించి

వేమేన పాచించడముః రాత్రి

కలతకేమున ముక్తాపలంబులు గూర్చి

రాగిందు పీఠాంబరంబు గట్టి "

వెల్లూరి పీఠాంబరయ్య : ఇతని కృతులు 1. వివేకరామాయణము. 2. కృష్ణరణ గము. 3. కృష్ణలీలామృతము. 4. త్రిపురారిదండకము. 5. వైభవీధృవాదిగద్యకావ్యము. 6. రమనంబరి. 7. సర్వలోకేశ్వరకము. 8. కమ్మారీతిలకకము. 9. మంత్రపాదస్తవము. 10. వల్లిపరిణయము. 11. ఉత్తరరామచరిత్రవాత్సావము. 12. వసుంధరాపరిణయము. 13. యాదవరామచరిత్రము. ఇందు మొదటిది సంస్కృతకావ్యము, కమ్మారీతిలకకము, వసుంధరాపరిణయము, యాదవరామచరిత్రము మూత్రమే ఉపలబ్ధములు. యాదవరామచరిత్రము ప్రథమముఃప్రణాళింపడము తుదివి ఇట్లు కలదు.

"కవియగర్భంబులు శతీవాహనజ్ఞంబులు లగు హేమశంభి

సంవత్సర ఆషాఢంబున యాదవరామచరిత్రమురచన

నిజవేతనపట్టును, శార్దూలవైశాఖ బాబుదవారము వలకు
అప్పుతనని రామవయ్యచేత ప్రాయశాపింపబట్టు హాయి
ద్వ లాభదాయకములనుండి ప్రాయశాపింపబట్టును.

1635 + 78 = 1713 వ సంవత్సరము. అవతారికయందు వీరరాఘవయ్య లాత
కు లాత అయిన కొండపై "పెద్ద వేంకటపతిరాఘవ రథవాయి" అని కలదు. (15వ
1ఆ.) పెద్ద వేంకటపతిరాఘవలన వెలయువగరప్పాచార్యునివలె రెండవ వేంకటపతి
దేవరాయలు. అతని రాజ్యకాలము 1586-1614. అది కొండపై రథవాయి అయిన
కాలము. కొండపైకు వీరరాఘవయ్యకు వడుమ వాలుగు తరములు కలవు. తరములను
పాఠికవంశవత్సరములు పరిగణించిన వీరరాఘవయ్య కని అగు కాలము 1686-1714
అగును. ఇది యాదవరాఘవపాండవీయము రచనాకాలము 1713 వ సంవత్సరముగలదు
సంపదించును.

వీరరాఘవయ్య కుమారుడు శివకామయ్య రచించిన కామకళానిధి అను కామశాస్త్ర
గ్రంథము. తంజావూరు మహారాష్ట్రపాలకుడు జయవీరరావుకి అంకితమని పూర్వోక్తము.
అతని రాజ్యకాలము 1736-37. కామకళానిధి రచనాకాలము 1736 వ సంవత్సరము
కావచ్చును. తంజావూరు వీరరాఘవయ్య కని అగు కాలము 1686-1714 అయిన, తనయుడు
శివకామయ్య కని అగు కాలము 1705-1739 అగును. ఇది పరస్పరపాలకము.

యాదవరాఘవపాండవీయమునందు మమందరాపరిణయము ద్వివక్తము.

"అలర వసుందరాపరిణయము తరుత్రలలాగకావ్యమున్

వెలయుగఁ జెప్పినాడ వన నేతె మరీయనిరంజు డెల్లగా

నలయున శ్రేష్ఠిప్రముఖప్రభులన్ రచనాప్రపంచం

దుల నెవరెట్లు పెప్పినను దోడ నెవ్వగ నేర్చు నట్లులన్" 3వ. 1ఆ.

కావట్టి వసుందరాపరిణయము రచనాకాలము 1710 ప్రాంతము, యాదవరాఘవ
పాండవీయము రచనాకాలము 1713 ప్రాంతము కావచ్చును.

వసుందరాపరిణయము :- ఇది రెండు భాగముల కావ్యము. పూర్వభాగము
నాలుగొక్కపములు. ఉత్తరభాగము ౬౪ అక్కపము. పూర్వభాగము సగము
భాగవతప్రసిద్ధమైన చరాచరతాళకథ. ఇందు శ్రీకృష్ణవైభవభంగప్రయోగవృత్తములు
ఇరువదియేనుమిది సంస్కృతశ్లోకములు. (పుటలు 141-142) కథను సగము పురాణ
ప్రసిద్ధము కాని వసుందరాపరిణయకథ. ఇందు టూదేవి శ్రీమహావిష్ణుస్థాన పరిణయ
మాదుటకు తపస్సు చేయును. అది పహింసలేక లక్ష్మీదేవి అను తపస్సునకు ధంగము
కలిగించుటకు దేవతలను వియోగించును. స్త్రీ తపస్సు చెడగొట్టుటకు లక్ష్మీదేవి పురుషుని
తపస్సు చెడగొట్టుటకు ఇంద్రుడు రంభార్యపురపలను వియోగించునట్లు. స్త్రీతపస్సు
చెడగొట్టుటకు లక్ష్మీదేవి జయంతారి దేవతలను వియోగించుట ప్రతికల్పనమేగాని.
పాత్రావీర్యము కాదు. అంతేకాదు. జయంతుని ప్రాణిమలకు లక్ష్మీదేవి మువ్వతని
పురిగొల్పిన విధము పురాణసాధమునకు కాదు.

విరపురసానందలాపంబు పరపురు

సానందలాపంబు పలుపమే

యత్సంకపమోదానురాగ్ని యత్సంక

తమరామరాజ్యం దాగినది
గతశతాబ్దపున్నెండవ శతాబ్దము
కృష్ణానదికి పడమట
యాత్రలోనున్నది వరాహాద్వైతాచార్యుడు
మృతినవరాహాద్వైతం నమోదు
వడలి తూరకుంబునందు నుండి
పడలి తూరకుంబునందు నుండి
చేయినది నకలలోకమాకుంబున
శృంగంబందు పెంచుకొని పుట్టింది? " 55వ, 3ఆ.

ఇందు జయించుచు సాహసారాధికాగ్రాహ్యముతోపాటు, పరరామచర్య చిత్రకవితా ప్రాగల్భ్యమును కలదు. ఇట్టి జయించుచు ద్రాగల్గుములకు లక్ష్మీదేవి మున్నగున పురిగొల్పిన విధమిది :

"పంటి దర్భక దర్భదూర్భహతః బృహ్మకాంత మత్కాంతః గే
లంబు గంటు విత్తవృత్తి మి నర్థాన పురిగొల్పెను
యంబు గంటి యంత వింత తపరియోత్సాహచోత్సాహముతో
కంటం గావడు తుంటుంటిపని చక్కంటిట్లు మెచ్చుటవేన్ " 66వ, 3ఆ.

దూరదేవికి తపోరంగము కలిగియుండుట జయించుచు రంభాద్యద్వారలంక వలె నాట్యము పేయును. (సేమిటికైన అర్థించును. అంతేకాదు. దూరదేవి సదాశివవిందులపై నిజపాపము బురిచి ధైర్యము. (77-115వ, 3ఆ.) దూరదేవి జయించుచు శృంగంబును, తమయ్య నిర్మమముగా పొగును, బ్రహ్మ ప్రత్యక్ష మగును. బ్రహ్మచారిత్వము దూరదేవి ప్రతాపిత్వమున నశ్వలామగ జన్మించి క్రిక్కిరించి విరామాచార్యుడు. (71వ, 4ఆ.) ప్రతాపిత్వము వంశవర్ణనము. పార్వత్యంజనవర్ణనము, పారి బుద్ధవర్ణనమును కలవు.

ఇట్లు వసుంధరాపరిణయము పూర్వభాగమునందు పూర్తి అయినది. తయివను, "వసుంధరాపరిణయంబును సుత్రరలాగంబగు నశ్వలామపరిణయంబును మహా ప్రణందంబునకుఁ గర్తావ్రమం చెల్లినది" అని (2వచ. 1ఆ.ఉ.భా.) మఱల కలదు. పూర్వ భాగమునందు కల నశ్వలామ జన్మవృత్తాంతము, పూర్వభాగమునందు లేని పుర, రాజ, దోహద, పూర్తికోడలు, బాల్య, యౌవనవర్ణనములు కలవు.

నశ్వలామ యౌవనవర్ణనముతో ముగిసిన ఆశ్వాసము తుదిని "వసుంధరాపరిణయంబును మహాప్రణందంబునందు సుత్రరలాగంబునఁ బ్రతహాశ్వాసము నంపూర్ణము" అని కలదు. "ప్రతహాశ్వాసము" అనుట వలన అపరిపూర్ణ మనిపించును. "నంపూర్ణము" అనుట వలన నంపూర్ణ మనిపించును.

యాదవరాఘవసహితంబయము :- ఇది శ్రీకృష్ణావ్యాయము. రామకృష్ణార్జున చరిత్రము. (99వ, 4ఆ.) ద్వైతావ్యాయము ద్వైతావంశావళి. శ్రీకృష్ణావ్యాయము శ్రీకృష్ణావంశము. దశకలావంశము చేయిగలిగి శ్రీకలావంశము చేయుట ఏకము.

"అపినవః గావ్యంశక్తి పరియ్యమలన్ రవియంబువేర్చు నె
త్తువుల రయన్ కిరీటకవితామరులూమహారాజులై
తుని పలుకైన నత్తులం మూటి వావర్తము బాలలోరై

తివిరి బహుత్వమందు నల ప్రతిత్వము వర్తనసావ మౌలినే. " 31వ. అవ.
రామకృష్ణార్థమల రితిత్రయ సత్కరణే. మూడు కథల ముప్పట ముప్పట గీలుపువ
దియే. కాని మఱిదము కాదు. అందువను గుప్తాంధరమని కవి ఆశయము.

"ఒక వేట శివార్థముగఁబడమత్కార
సంరక్ష్యిర్నితనతురవృత్తి
యొకవంక వాద్యార్థముగఁపెదవ
మొకవత్సరఁ బ్రకటితక్షేపిత్తి
యొక వత్సని పరంగియుతపెదాత్తి
యొకదారి పదాత్మనికరగవ్యంగ్యంబు
వాకదారి బహుళాత్మయోగగమ్య
మొకట సూక్ష్మాపరావ్యయయోగగతంబ
నొకట నేకాత్మపరపరకటయత్తి
నిలగుటములు నిలనిల్ల నిరవరీతి
వృత్తల రసప్రబంధంబు విస్తరింతు. " 32వ. అవ.

అలంగవిరంగక్షేపము. అర్థక్షేపము. అన్యయలీడములు అనేకాదేకావ్యములకు అవశ్య
కము. శివార్థరసమత్కారములు క్షాంతిత్వములు. గుణావీరితవృత్తులు అనుమంగికములు.
దృవి, రసము మరుమఠీరికలు. ద్వర్ధికావ్యములందు కలాద్యయసంవిరావము వలె,
త్ర్యర్ధికావ్యములందు కలాత్రయసంవిరావము కాంచగకవది.

"రాజగృహ మారి యాపరణాశరములు
రాఁది ద్రువదఱవకలాతవయకన్య
మృగవిరోచన తత్కాంతమృదులమోక్షః
గాంచ ననల వసంది పార్థివే మదిని. 23వ. 3అ.

రాజగృహము యాదవవరముగ భీమకలాఁ గృహము. రామవరముగ రావణా
మరుని గృహము. పాండువరముగ విరాటరాజ గృహము. అవరణములు = ప్రాకారములు,
అశరములు = ముంగిళ్లు మూడిట సమానము.

ద్రువదఱవక = ద్రువారము కలిగిండు, రాజతనయ = భీమకమహారాజ కూతురు,
కన్యమృగవిరోచన = లేడి కన్యల వంటి కన్యలు కలది అయిన. తత్కాంత = ఆ
రుక్కణి మృదులమోక్ష = మృదువైన మాటలు, కాంచన = వినగా అనల = అంధపురము
వసంది, వసంది = ఉండి, కన్యల మదిని = మనస్సులో, పార్థివేన్ = సంకోచింపెను.
అని యాదవవరము.

ద్రువద = స్త్రీ. ఐవకలాతవయ = ఐవకమహారాజ కూతురు, కన్యమృగవిరోచన
= లేడి కన్యల వంటి కన్యలు కలది. మృదులమోక్ష = మృదువుగా మాటలాడవది
అయిన తత్కాంతనీ = ఆ నీతము. కాంచన = చూడగా, అనల = అశోకవనమునందు
వసంది = కొమ్మల మాటున ఉండి, పామంతతుడు మదిని = మనస్సులో, పార్థివేన్
= సంకోచింపెను. అని రామవరము.

ద్రువదఱవక = ద్రువారము కలిగిండు, రాజతనయ = ద్రువదమహారాజ కూతురు,

కృష్ణ = బ్రాహ్మి, మృగధిరోచన = లేడి కన్నుల వంటి కన్నులు కలది, మృదులనూత్తి = మృదువుగా మాటాడువారి అయిన తత్సాంత = ఆ బ్రాహ్మి, కాంచన = ఆశ్రయము వందగా, అనట = సురేష్ణసహిమువందు, వసింది = ఉండి, మదిని = మనస్సులో, హర్షింపన్ = వంతోపించును. అని పాండవరము.

మూడు కథలకు సమావృత్తములైన కథిపయపద్యములు సుబోధకములు.

“సరహస్థంబులు పెప్పలున్ శిఖరులన్ బచ్చిట్లు మార్పిండులున్
బెరుగు వ్యాలను వెయ్యి హిగడలు జా వైష్ణవ రహింబులున్
జెలుకు వ్యాల్ కలవంటకాల్ పవనలున్ తీవ్రవ్యాల్ పాగులున్
పరుగుల్ రేగులు ఖండవచ్చెరుల వంటల్పజ్జలు వృత్తిగల్.” 42వ. 2అ.

ఇంద్రోత్పన్న, పితాకల్యాణ, బ్రాహ్మపరిణయపందర్భములందు పాగిన చెందులోవి పెద్దాక్షములు సమానము.

కూచిమంబి జగ్గన్ : ఇతని కృతులు 1. జానకీపరిణయము. 2. సర్వదా పరిణయము. 3. రాధాకృష్ణవిష్ణుచరిత్రము. లేక- రాధాకలాసుధావిధానము. 4. సుబ్రహ్మణ్య పరిణయము. 5. ఉమాసంహిత. 6. సోమదేవరాజీయము. 7. చంద్రరోజాచిలాపము. 8. దండకములు. 9. బహుళతములు. 10. గీతప్రబంధములు. 11. శిర్డూరిబంధములు 12. రంగడలు. 13. గద్యలు. 14. మంత్రములు. 15. వృత్తములు. ఇందు సుబ్రహ్మణ్యపరిణయము, సోమదేవరాజీయము, చంద్రరోజాచిలాపము, భక్తమందారశతకము మాత్రమే ఉపలబ్ధి ములు. ఇతడు కూచిమంబి తిమ్మన అనుజాడు. అతని కాలము 1680-1765 అని పూర్వోక్తము. కమక ఇతని కాలము 1685-1770 అగును. భక్తమందారశతకమువందు ఇట్లు కందు.

“సరసప్రస్తుతకూచిమంబికులభాష్యద్వాద్విరాళానురా
జుడుడన్ గంగవసుంత్రినందముడ కలగత్తిమ్మరూపంబులై

శ్చరవ్యార్థ్యతలెటదలెరుదపిహారజ్జగన్మాదనా
మకుజ్జందమ బ్రోవు పెప్ప నను రామా భక్తమందారమా” 101వ.

ఇందరి తిమ్మరూపందలెళ్ళురు పెద్దాపురసంస్థాపారివరి వల్లూరు తిమ్మజగ పది. అతనికాలము¹⁰¹ 1714-34. చంద్రరోజాచిలాపము చింతలపాటి నీలాద్రిరాజువకు (1722-1794) విశ్వాంశితము¹⁰². కాణిక్కి కృతుల రచనాకాలములు భక్తమందార శతకము 1720 ప్రాంతము, జానకీపరిణయము 1725 ప్రాంతము, సర్వదాపరిణయము 1730 ప్రాంతము, రాధాకృష్ణవిష్ణుచరిత్రము 1735 ప్రాంతము, సుబ్రహ్మణ్యపరిణయము 1740 ప్రాంతము, ఉమాసంహిత 1745 ప్రాంతము, సోమదేవరాజీయము 1750 ప్రాంతము, చంద్రరోజాచిలాపము 1755 ప్రాంతము, తక్కిన కృతులు తదవంతరకాలము జానమును.

భక్తమందారశతకము : ఇది శతకము. పదిగి మాలు పద్యములు కలవు. “రామా భక్తమందారమా” అని మకుటము. ఇందు భక్తిపద్యములు అటువరి రెండు. ఆర్ధశ్లేష పద్యములు ముప్పది యెనిమిది కలవు. ఆర్ధశ్లేషపద్యములందు రాజాలను ఆర్ధశ్లేషించిన పద్యములు అధికము. అందు కచ్చెలను ఆదరింపని రాజాలను ఆర్ధశ్లేషించిన పద్యములు

అయిదు కలవై. అందొకటి :

"నమదుద్ధర్మబలభక్త్యావశాంకారవిద్యావశే
పపమారోపవిభ్రంధమాకవిరాట్పంక్తియం బ్రహ్మి శ్రీ
ప్రే సమీరవతః బ్రోపకుండు వృంతుల్ నెంపెది విద్యాగ్యులై
మనీయై పోయె తత్త్వరాస్య నల రామ! భక్తమందారమా! 79వ.

దుష్టపాయకులను అర్హిస్తేనించె|| పద్యము :
"మురుగుల్ ప్రాగులు మంగరా ల్పనెడి బృహదాచారముల్
తురగంబు ల్గురు లందలంబులు బటన్మంబులున్ రాజ్యమున్
వీరమంచున్ మది నమ్మి పాపములు వేరును ర్మూలవృత్తహి
మరదూపిష్టదుష్టపాయకులు రామా! భక్తమందారమా! 80వ.

ప్రారబ్ధమునకు చెమట్యారకలవము :
"అమరప్రేమి వాయవంబునకుఁ దూర ధ్వాంశ హాశవహా
లిమహాశక్తి గారి మేలఁ; నెను చోలి వ్యాయు మార్కద్యహం
గుమలోకేంద్రవి క్షిప్త బుద్ధ్యగుమియే బోవంబు ప్రారబ్ధక
ర్మ మనశ్శుంబ బుతంపె క్షిప్త చుమ? రామా! భక్తమందారమా! 81వ.
భక్తివేదనము :

"పకలావీష్టలప్రదాయకుఁడై పంచద్రయాలొద్దై
ద్రుక్షబహుదారస్యామోహముఁడై భంగీకృతానేకహి
తకమరామయశాత్రవోత్పరుఁడై ద్రాక్షిసుతం గూడి మా
మకవిత్వామునన్ పనింపు మొగి రామ! భక్తమందారమా! 82వ.

భక్త్యావేదనము :
"నే నీ బంటను నీవు నా దొర పది విశ్మయ బంటు వృదిన్
బానారంగుల పమ్మి కొల్లిదిన యువ్వాళ్లాయీ శీరంబు కొ
నైన స్నేహి కొంపదైలి లలి యూచా! లెప్పు బాగాయిగా
మోపించితముపద్యమృదల! రామా! భక్తమందారమా! " 83వ.

ఇట్టి భక్తిపద్యములను బట్టి భక్తిశతకము; అట్టి అరిక్షేపపద్యములను బట్టి అరిక్షేపశతకము భక్తమందారశతకము.

సుభద్రాపరిణయము : ఇది పూర్వజగన్మాతస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇందు చేమకూర వేంకటకవి విజయవిలాసములోని ఇతివృత్తము కలదు. కథాప్రారంభము నందు మూత్రము విశారదుడు ద్వారకావనగమమున కేగి, శ్రీకృష్ణపందర్యము చేసి, ఇంద్ర ప్రస్థమునకు వచ్చి, అర్జునునికి సుభద్ర పొందర్యమును అరివర్ణించుట, అర్జునుడు మోహమునందుట అరికెము. అనంతరకథయందు విజయవిలాసము ప్రలాపము కలదు గాని, ప్రతిపద్యముల్యారము లేదు. జాతివాదావమల్యారములు లేవు. మడికారముల నయగారములు లేవు. అది మేలిమి పనికి. ఇది కామ బంగారము.

విజయవిలాసమునందు అర్జునుడు నాగలోకము నుండి వచ్చి, అందోళన చెందు అష్టపురోహితులశృంగరమునకు ఒక్క వాక్యములో చెప్పిన సమాధారము (116వ. 1అ.) ఇందు విశారదుని వేర్వేలింపి ఉలుపి పొందర్యమును వర్ణించుటగ అరు పద్యములందు కలదు. (108-113వ. 2అ.) అర్జునుని శీర్షయశాత్రంబు, అందులేని పింపొంబయశాత్ర

ఇందు పవరముగ్గ అడు గడ్డపద్యములందు కలదు. (4-9వ. 3అ.) విజయవిలాసము నందు చిత్రాంగద మనవారము ఒక్క పద్యమునందు మాత్రమే కలదు. ఇందు చిత్రాంగద మన, జలవిహారములు ఇరువది పద్యములందు కలవు. (41-61వ. 3అ.) "మామకా గమనార్హః" శ్లోపమంత్యము లేదు. "పారాకాయమ దంధిన పనియ" అని కలదు. (87వ. 3అ.) ఇందు సుధీధ్ర యశివేంద్రుని అర్చనమి గుఱియి అడిగి నప్పుడు, యశివేంద్రుని అయిన అర్చనమడు ముందు నచ్చిజుచ్చికలాడి, తర్వాత అర్చనమడు తానే అని మఱియి, "నైరంపరాని మోహయత్రవిత్తరణునదత్తరంపుడు" పరికిన విదము, ప్రవర్తించిన తీరు, కోరిక తీర్చుమని కోరిన వైఖరి (106-130వ. 4అ.) పాత్రోపయోగముగ లేవు.

"కలకల మధ్యమే వగఁ గ్రాంగఁ గఁగిఁగి గూర్చుమే యిం
పలకఁగఁ లల్పమే యధరామ్యత మానగ పీయమే నే
లింపన రావెమే మమ లిక్తరి మాధులఁ జాడమే చగి
చిలుకల కొల్లి యిట్లు లంఠియఁగ నేవక లాఠివాడే" 117వ. 4అ.

అకపాశ్చిన్నుగ సుధీధ్ర చేతిలో చిలుక ఉండుట, అర్చనమడు చిలుకతో సుధీధ్రుడు ఒడంబడుచుమని చెప్పుట, సుధీధ్ర చిలుకతో వ్యాయము కాలని చెప్పుమనుట వింత గలుగును. అంతేకాదు. పరిణయసంతరము శయ్యసంబరమునందు అర్చనమడు.

"ముప్పిరిగిచ్చు మోహమున ముప్పు యశిశ్చరహముని పొ
పాచ్చి దవద్దూలఁగనువోవనంబున నుండి వేడివన
గుప్పున కొగి లీక నమఁ గొందల మందఁగఁ జేసి యోగి తి
పెప్పు డటలో జాడిగి చన వింతయు శ్శయ్య కారు కోమలీ" 118వ. 6అ.

అని సుధీధ్రతో అనుట కూడ అంత ఉచితముగ లేదు. ఉదాత్తము కాదు. పదువేడవ శతాబ్ది విజయవిలాసములోని పాటవము, పెరునెనిమిదవ శతాబ్ది సుధీధ్రాపరిణయము నందు పలకఁబడినది.

సుధీధ్రాపరిణయమునందు పుర (24-43వ. 1అ; 56-57వ. 1అ.) రాజ (44-49వ. 1అ.) సముద్ర (54వ. 1అ.) కృష్ణ (60-61, 85-86వ. 1అ.) నాయకా (5-29, 82-85, 108-113వ. 2అ; 79-84వ. 3అ; 41-46వ. 4అ.) వాయుకవిరహ (31-40వ. 2అ; 3-10, 21-22, 79-85వ. 4అ; 3-26వ. 5అ.) నాయకాచిరహ (43-54వ. 2అ; 29-95వ. 5అ.) వది (67వ. 2అ.) వాయుక (76-79వ. 2అ.) వగ (115వ. 2అ; 17-18వ. 4అ.) శ్లోత (117-130వ. 2అ; 3-28వ. 3అ.) వనంశర్వు (30-39వ. 3అ.) వనవిహర (41-48వ. 2అ; 102-104వ. 3అ.) జలవిహర (49-61వ. 3అ.) మన్వయ్యాజా (63-69వ. 3అ.) మధుపాన (70-77వ. 3అ.) వర్షర్వు (26-30వ. 4అ.) నైవతకోత్సవ (33-39వ. 4అ.) సూర్యస్తమయూచిమోదయపద్యంత (60-70, 120-123వ. 5అ.) మన్వరాధుపాలంత (73-98వ. 5అ.) శశివహర (110-114వ. 5అ.) విహర (88-90వ. 3అ; 7-60వ. 5అ.) యుద్ధ (66-84వ. 6అ.) రథి (95-121వ. 6అ.) వర్షరలు కలవు.

పోషచేవరాతీయము : ఇది రెండవశాస్త్రముల పద్యగోష్ఠరయఁగిండు. ఇందు అపరాధిక లేదు. అశ్వాపద్యంతపద్యములు కలవు. "కాకతిరుద్రాస్తయూకాచి

పుడు", "మందపాటి నారాయణుడు అయిన కృష్ణునికి అంకితము. (పు. 69, 71.) దైవాంకితము. అశ్వాపానగర్భము "సోమదేవరాక్షసుం బమ మహాబలవర్జితం" బని కలదు. చరిత్రమన వృత్తాంతము.

ఇందు చరిత్రాంశముల కంటి చరిత్రవిరుద్ధాంశములు బహుళము. ఇందలి పద్యములు ఉదాహరణములైన ప్రతాపరుద్రచరిత్రము కంటి నయుము "పెరుకు లేవ రాజు" విజయనగరంబుపై నేని ... వీరవసుంధరాయలను ... గెల్చి"నట్లు కలదు. (పు. 48) ఇతని కూమారుడు భువనైకమల్లుడు వీరవసుంధరాయల అమజ రంగమనేని వివాహమాడినట్లు కలదు. (పు. 51) అతని కూమారుడు (త్రిమవనైకమల్లుడు "కాకరిచేచి వరమున సుతుని నొకని గాంచి కాకతిరాజునడి నామమిడి"నట్లు కలదు. (పు. 57) ఈ కాకతిరాజు వంశవరంపరయే కాకతీయరాజులు!

గణపతిదేవుడు తిక్కనసోమయాజుని.

"..... బారత

ద్వయము ద్వైతాద్వైతతత్త్వములును

విశ్రుతచిదచిద్వివేకలక్షణములుఁ

బ్రతురర్థార్థవర్ణనలును

రాజవీరిప్రకారంబును భారత

వీరుల మహిమంబు-"

విష్ణుట్లు కలదు. (పు. 78) ప్రతాపరుద్రుని కొలువునందు "పాలశక్తి బాన్సురుండు మొరలగు ప్రబంధకవిశ్వురు లిమ్మాటుగురు" ఉన్నట్లు కలదు (పు. 121) కాని మొల్లి ప్రసక్తి కాని, కృష్ణనారాయణ ప్రసక్తి గాని లేదు. మానందేచి మాట లేదుగాని, "భరతకథల అప్పారేచి" లిరుదపాత్రగ కలదు. (పు. 122) శరణాంకుడు, మల్లికార్జునుడు, పాలశక్తి మారప్ప "ప్రతాపవర్ణంబు"లోనివారుగా కలరు. (పు. 123) ప్రతాపరుద్రుడు "శిల్పిశ్వురుఁడు తన కిదురు వసుడు కామకల గొని" నట్లు (పు. 109) కలదుగాని, ప్రతాపరుద్రుని శిల్పి మల్లెను పెట్టుకొని సోయినట్లు లేదు!

సోమదేవరాక్షసుము పద్యగద్యోదయగ్రంథము- సిద్ధేశ్వరచరిత్రము ద్వీపద గ్రంథము. ప్రతాపరుద్రచరిత్రము (వికళిలానగరవృత్తాంతము) వనవగ్రంథము. అందు సోమదేవరాక్షసుములోని పద్యములు ఉదాహరింపబడినవి. కావున సోమదేవరాక్షసుము మూలము కావలయుము.

చంద్రరేఖాచింతామము : ఇది హన్యప్రబంధమని కని అంతర్గమము కాని అవహాన్యప్ర బంధము. ఇందు బూతు కవిత్వము కలదు. తిట్టు కవిత్వము కలదు. వికటకవిత్వము కలదు. హేయకవిత్వము కలదు. హేవకవిత్వము కలదు. అయినను "సేరడి" అని, పెల్లెరచి పంపుదురారాచరింపన్పొరద్రతిపాదకమని, ప్రబంధయుగంపు పాత చింతకాయల పచ్చడి "మీద పదింతలు ద్రుతివర్గ అని కొండటి అగ్నిప్రాయములు కలవు. కాని, ఇదింత మాత్రము "సేరడి" కాదు. పెల్లెర" అంతకంటి కాదు. పంపదురారాచరింపన్పొరద్రతి పాదకమును కాదు. వ్యక్తిగతద్వీపవర్ణనార్థప్రతిపాదకము "ప్రబంధయుగంపు పాత చింత కాయ పచ్చడి" మీద పదింతలు కాదు నరికరా ఒకింత కూడ ద్రుతివర్గ కాదు. చింతల పాటి పీల్చాద్రిరాజు కృతి స్వీకరించి, భృతి కల్పించిన- చంద్రరేఖాచింతామము "ప్రబంధము

ఇట్లు వ్యక్తిరూపాత్మకమైన అవహాగము హాగము కాదు. ' పేదరీ' కాదు. సైదరీ కాదు. కావ్యసంస్కరణాత్మకము కాదు. సంఘసంస్కరణాత్మకము కాదు. కాబట్టి అనుపాదేయమైన అవహాగప్రబంధము, అశ్లీలప్రబంధము. వికటప్రబంధము.

దొంకొడ గోపనాథము : ఇతని కృతి విచిత్రరామానుబంధము. వనవకావ్యము. ఇతడు బయ్యపురంపల్లివారిపేరి రెండవ విశ్వంధరదేవుని (1713-52) దివాను⁷⁷, కాబట్టి విచిత్ర రామానుబంధము రచనకాలము 1730 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది ఒడియాలాపలో సారాధాను రచించిన విచిత్రరామానుబంధమునకు తేనుగు పేరు⁷⁸. ముద్రితము. కాని రుద్ధము.

రావూరి సంజీవరాములు : ఇతని కృతులు 1. వీరనారాయణశతకము. 2. త్రివిక్రమవిలాసము. అమలబల్లిము 3. వసుదేవవందనశతకము. 4. భాగవతము-వికారశ, ద్వాదశస్కంధములు. అమలబల్లిములు. ఇతని కాలము 1780 ప్రాంతమని కలదు⁷⁹. కాని వీరనారాయణశతకమునందు తీర్థచాళువులు ఇట్లు కలదు⁸⁰.

"గుణబాలవల్లభులద్రగణపతో శారదా

పావళవద్దము లరుగ వద్ద

మావదిలోరిక్కన్నాళ్ళిల్లాదివ

వత్తక్కోయేతలాసువార

మునకు సంపూర్ణము తనదన యీ కృతి

యూచంద్రశారాత్మమంగళ రచన "

గుణ=3, బాణ=5, మేఘ=6, చంద్ర=1 - 1653+78=1731. కాబట్టి రచనా కాలములు వీరనారాయణశతకము1732 వ సంవత్సరము, త్రివిక్రమవిలాసము 1735 ప్రాంతము, వసుదేవవందనశతకము 1736 ప్రాంతము, భాగవతము - వికారశ, ద్వాదశ స్కంధములు 1740 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇతడు కొప్పర్తి వరసయాచార్యుని సరిష్కారముకీర్తిసరిణయముమీద మదమగపాల చరితమునకు సహాయము చేసినట్లు అందు కలదు. అయినను రుక్మీణీసరిణయము రావూరి సంజీవరాములు రచించినట్లు ముద్రితము⁸¹. ఇది కొప్పర్తి వరసయాచార్యుని శీర్షికను ముందు వివరింతును.

గోకు(గు)లపాటి తూర్పునాథము (తూర్పుదాసు) : ఇతని కృతులు 1. మందరీమణీ శతకము. 2. విజయరామశతకము. మూడు పద్యములు మృత్యువే లభించినవి. 3. సింహాద్రినారాయణశతకము. 4. మృత్యుంజయవిలాసము. 5. లక్ష్మీనారాయణసంవాదము. ఇతడు విజయనగరసంస్థాపనాధిపతి పెద విజయరామరాజు (1741-57) ఆస్థానకవి. 1753 వ సంవత్సరము నాటి యవనదండయాత్రాసమయమునందు సింహాద్రినారాయణసంవాదముపై పెట్టుకొన్న ముఱ సింహాద్రినారాయణశతకము. కాబట్టి కృతుల రచనకాలములు మందరీ మణీశతకము 1745 ప్రాంతము, విజయరామశతకము 1750 ప్రాంతము; సింహాద్రి నారాయణశతకము 1753 వ సంవత్సరము, మృత్యుంజయవిలాసము 1758 ప్రాంతము, లక్ష్మీనారాయణసంవాదము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

సంపదరీమణీశతకము : ఇది శృంగారశతకము. "మందరీమణీ" అని మకుటము

ఆ సుందరీమణి పెద విజయరామరాజు వేళ్ళ అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు. కూర్చు నాకుని వేళ్ళ అని మఱొక అల్లిప్రాయము కలదు. తరకము రెండవ అల్లిప్రాయమునకే అనుగుణము. ఇందు పంథోగ్యంగారము, వైద్రలంబిశ్చంగారము రెండును కలవు. వైద్రలంబిశ్చంగారము :

"సేనుఁ గలవైనఁ జూచుటకు విద్యుద కంటికి రారు, చిత్రరం జవలకంటునం గవఁగ పొంద్రతర్వాకున్న బద్ధమౌను బా వన యొనరింతు నవ్వెఁ జెలువొ మఱి రంనంబౌ నిశ్శేమి నే తు విముచ మొక్క యే డగుచుఁ దోచెఁ దలంపఁగ సుందరీమణీ! " 24వ.
"బామచ! నిన్ను లే విదుర పట్టక పట్టక పట్టపంతరే
కాముని కేళిలో మనము కొఱుకమందరి సెంగులాడి యే మేము వివోదముల్ నలుచు, వెక్కడ పాపపు కోడి కూసినో
స్వామి కటాక్ష మట్లలరి పుష్పమునందును సుందరీమణీ! " 25వ.
"నమ వేడబాస యుండివ రిసంబుల రెక్కలు కొంతపెత్తి, నా మునువంటి కేళిలో మెలగి ముగ్గుల రాదుట కొంతపెత్తి, నా కమగుణవైన నవ్వువలె నందించు పెందరే గొంతపెత్తి నో య్యనఁ బవర్జిల్ల నోర్చి నిశ్శయం రెటులోర్చునో సుందరీమణీ! " 26వ.

విజయరామశతకము : ఇది రక్తీతరకము. ఉపలబ్ధమైన మూడుపద్యములందు ఒక పద్యమునకు "విజయరామా! రామతీర్థాశ్రయా!" అని, రెండుపద్యములకు "శ్రీవిజయ రామా! రామతీర్థాశ్రయా!" అని మకుటములు కలవు. విజయరామ, శ్రీవిజయరామ అను సంబుద్ధి రామతీర్థములోని రామునికి హేమబాము. అంతేకాదు, పెద విజయరామ రాజానకు స్వీరకమును అగును.

"స్వామిన్ గన్నది పూట, పుణ్యపది క్షేత్రం జన్నదే బాట, మీ రామం బున్నది పేట, రర్కపద సత్సంగ బన్నదే మాట, యే నీమన్ నవ్వునమ్మగ్గినే బలులచేఁ జెల్లినదే కోట, పె న్నామి ధ్మన్నదే తోట శ్రీవిజయరామా! రామతీర్థాశ్రయా! "

సింహాద్రినారసింహశతకము : ఇది వ్యాఘ్రపురితరకము. ఇందు యవనావ్యయము బాట నుండి ప్రజలను రక్షింపని, సింహారణ్యేత్రుడైనవైన నరసింహస్వామిని నిందించిన పద్యములు అటువంటివి కలవు. అవి మోక్షములు. అందు వలన వ్యాఘ్రపురితరకము. "వైదివారధంబా! సింహాద్రినారసింహ! " అని ముకుటము.

"యవనకులానికి పాదరి పెద్దన్నమ్మ
చిడిచి, మందిరములు వేడలు వారు
వేడలియుఁ దల రాచ నెఱవేసి గానక
నడవుల విడుమఱఁ బడిదు వాయు
బడియు పెన్నుట కూడు బట్ట గానక తమ
శిష్యులతో పెతఁ జెందు వాయు
జెంది రెండము గుండఁ గాంఠిశిశువ నలి
మానాధులై కేర మూసు వారు
వైది యొక్కొక్క బార్యతో నమి ప్రజలు

అష్టమహిమలపై పరియాలు వేరి
పతులలో పితృ పంప కెప్పటి కరిగెడు
పైరహారలనా? పింపాగిరివాంపా? " 11వ.
పెనువొగ్గ ప్రజలెల్ల పెంక కేయ: గాళియ
పడుగలు వడిగొట్టె, పటిమ యేది?
వడిగ లీకాబందు పడుగులు వర్షంప
తైల మెత్తిన నాటి శక్తి యేది?
దుర్బోధనాదులు దొరపెంపకొమ వేళ
విశ్వరూపము: జాప్త పింక యేది?
మొదలకారి ముప్పరదుప్పరాదుల
మర్దించి వెలగు ఏ మహిమ యేది?
ఇట్లు జలు లేన దీమల వెన్నెటికిని
గడులు: జానెదు? కలవాడు గార దీయ
దమక రీదల ప్రాణమూర్త తాటు దిట్లు?" 37వ.

ఇట్లు 67 పద్యములు ఆకుప్పగ చెప్పవలసికి పరితమము కనిపించినది (68వ.)

"కారణ్య మృత్యునే గని మమ్ము రక్షింప
పింజేక్షణ వేడు పితృ పంప
బాపేతుల రందుపై: గొండలో మండి
గండు తుమ్మెదలు పర్వంబరీణ
గర్భాంతమున మెప్పు: గప్పి లీకగర్భవ
కాటుమేమంటులు గలపివట్లు
రాశి బోరుప రక్తధారలు గురియుగా
గణపి వెచ్చురు పీల్చి కండబెల్ల
మాడిపడ మక్క, మూతుల వాడి మెఱపి
లింపి తెండొడి పరియింప: తీర్తిముగమ
వొక్కకవి చుట్టు ముట్టి బర్త మెక్కటముగ" 69వ.

ఇది దైవికము కావచ్చును. యాచ్యచ్చికముమ కావచ్చును. దైవ విశ్వాసము కల
కౌర్యనాథము అపరాధము చేసినట్లు భాసింది, పింపాగిరి వాసినహాస్యామిని స్తుతించిన
పద్యములు కదమ 32 సీమపద్యములు, (70-101) 102 వ పద్యము కవి స్వప్నపథము.
69, 70 పద్యముల మధ్య తుమ్మెదల మెట్ట పైలపురాము కల గీత పద్యము ప్రక్షిప్తము.
కాలాంతరసంకరాంతము. సీమపద్యకేతమువందు గీత పద్యము విస్తృతదాముగ
అగమప్రాయమే.

మృత్యుంజయునిదానము :- ఇది విష్ణు గ్రంథము - దైవాంకితము. ఇదొక
విలక్షణమైన కృతి. మృదులతరకావ్యము, యుక్తగానము (పుట2) మృదులనాటకము,
పారిశబ్ద(పుట 151) శృంగారనాటకాయుద్ధాంధము (అశ్వాసాంతగద్యలు) అవి పేర్కొన
బడినది. కావ్యసరణి కందు. యుక్తగాన నైఖరి కందు. పారికదా పురానము కందు.
నాటకస్వరూపము లేదు. అశ్వాసవిలాగము కందు. మూడు అశ్వాసములు. అశ్వాస
ద్యంత పద్యగద్యములు కంపు. అవతారికాప్రాయమైన ఉపశ్రమణిక కందు. ఇతివృత్తము

పార్వతీవరీణయము. ఇంగరాసు కుమార సంభవమునకు అతివృతంత్రమైన అనుసరణము శివుడు "వెఱయనగరిని శ్రీవేంకటేశ్వరుల ఋణాగతి గూడ సమస్తభాగ్యముల మృత్యుంజయుండవి మఱసి" (పుట 151) అందువలన మృత్యుంజయునిలానుమని గ్రంథవాసుడు.

ఇందు శృంగారము శ్రుతి మించినది (పుటలు 32, 73, 135 - 136) పయమేశ్వరుడు ఎఱుకతగ వచ్చి పార్వతికి పొర చెప్పుట, పార్వతీవరీణయానంతయు మనకుల కయ్యము - గంగగోరినవారము- బృంగి హస్తదంగి యుక్తగానలక్షణములు. పర్యమంగళాపివాద మంగళకార్యమునకు మేనకాపావనంతులు "శ్రీమద్వారాయణానుగ్రహంబునం గాని సంఘటింపదని గోవిందులారవిందర్యానాదినమామయై" ఉండుట (పుట82), శ్రీమద్వారాయణప్రతిభులై అరుంధతీనమేతముగ పవర్లులు శివుని పచ్చిదిశి వచ్చుట (పుటలు 83-84), సవకారిమునుల విష్ణువ్రతము, శ్రీనివాసాశ్వాత్థాగమము, శ్రీహరి వర్ణనము (పుటలు 93-94) పవకారులు మఱల విష్ణువును స్తుతించుట (పుటలు 95-97) పార్వతీవరీణయోత్సవము చూడ పయనమగుటకు శ్రీదునిశావ్రతం ప్రణయకోపము (పుటలు 100-103) మొదలైనవి కూర్పరానవిశేషములు. శివుడైన ఎఱుకత కూడ విష్ణులక్షణాలు! ఆ విష్ణువుకూడ పంచోద్రాసుడు, శ్రీకూర్మవాసుడు, నీలాద్రీవాసుడు!

సమస్తాంబు శ్రీకూర్మవాత
వర్ణని దేవత వా ముద్దలయ్య
తెల్లని వాసుంబు దిద్దిన సామి
నీకు ధ్రువ్యదయ్య నీలాద్రీవాత
కోకలో వాక్కుఁ జొప్పుఁ దెలుపు" పుట 55

లక్ష్మీనారాయణీయము :- ఇది లఘుకృతి రామతీర్థగిరిదైవములైన లక్ష్మీనారాయణుల సంవాదమే లక్ష్మీనారాయణీయము. రామతీర్థగిరిస్థులచికి అంకితముగ పశ్చింత పద్యము మండి కలదు. తయూర్పలాగమైన చవతారకలేడు. శిథిలము కావచ్చును. ఇది ప్రేలపాటలలోని "తలుపు దగ్గటి పాట" నంటిది.

ఒకపాటి వారాయణుడు లక్ష్మీతో "పార్వ వేంచేసి వత్తును " అని చెప్పును. లక్ష్మీ వారాయణుని విడిచిపెట్టియుండుటకు ఏనారించును. "తిరువీరులేగి నేపవుడ వత్తు" వని వారాయణుడు పార్వ వేంచేయును. పురణములు పుష్పాలు చల్లుదురు. కర్పూర వారతులు పెట్టుదురు. వైద్యములు పెట్టుదురు. ధ్రువక్యుదురు. తిరిగినప్పుడు. లక్ష్మీ శంకించును. తలుపు దిగించును. లక్ష్మీనారాయణుల సంవాదము పాగును.

"వేటలు కీలా వసుడు వేమఱుఁ బల్కిదు బూతలఱుఁ బల్
మాటల సంఘటెల్ల వామమనుజువేనలతోడ వేదకమ్
వేటల తోటలందరుగు వేళల నో లలవామనోజ నీ
కేటికఁ గల్గెనేమి మొలు నిమ్మొలు మండిన జారవిచ్చామల్" 15 పు
"మంచితి వల్లచే కడు ద్రుమియించితవ్ వెఱవించి తిప్ప కొ
ట్టించితి రిక్కుండ్ ప్రతిఘటించితి వేపకు రాక పిరితో
మంచితి పెల్ల వేల్పుల వయో వివయోనితరీతి నుండు నీ
మంచితనము లిందఁ జని మంచితి మంచిరిత తలోదశి" 15, 16 పు

నారాయణుడు ఏమి చెప్పినను లక్ష్మీ నమ్మదు. తలుపు తీయదు. నారాయణుడు రాను కారుడు కరుముకు వచ్చెను. వ్యాసుడు, చంద్రుడు, సంపాదవృత్తి సాక్షిలని చెప్పిన, లక్ష్మీ వారిని "సానిరాని కొడుకు, జాలరిరాని కొడుకు, గురుద్రోహి, గుణ్ణులు గొప్పలు కానువారు" అని, "మేనత్త వయసును గుత్తగొప్ప వీకు తగును" అని విరసించును. నారాయణుడు తింకము సాగదని గ్రహించి, లక్ష్మీని మూడు పర్వములందు పొగడి బ్రతివూలును.

"ఆ రీతికే పుడనాతికమున దైత్యులతి వెల్లంగిం గ
క్రీరామావణి తల్లు వే ధిగిది సామి మున్నగొమి యొ
య్యారే వేరము లేమి మీకు మెము నిట్లయ్యమొందించు నా
వేరలంద్ బ్రహ్మియించు మంచు తమిఁ జెందెన్ ద్రువు నామాకమున్"

అడవిదము సూరన :- ఇతని కృతులు 1. కవీజనరంజనము. 2. కవినంశయ వర్ణదము. చందోవ్యాకరణగ్రంథము. 3. చంద్రాలోకము. అంకకాళిరామము. 4. ఆంధ్ర నామకేషము. విఘంటువు. 5. పాణుగుసాటి వేంకటమంత్రి శతకము. 6. శ్రీరామచంద్ర కడుము. 7. రామలింగశతకము. 8. చాటువులు. ఇతడు విజయనగరసంస్కారాచార్యులు వూనపాటి పెదవిజయరామరాజు (1741-57) చివరివిజయరామరాజు (1760-94) ఇద్దరేశికాలములందును కలదు. పెద విజయరామరాజు మొదట బాదుల్లాబాదుకు ఓడిపోవుటను ఇతడు గోటి చేసిన చాటుపద్యము కలదు. ఆ ఓటమి సందర్భించిన కాలము 1746 వ సంవత్సరము¹. కాబట్టి ఇతని కృతుల రచనాకాలములు- కవీజనరంజనము 1750 ప్రాంతము, కవినంశయవర్ణదము 1755 ప్రాంతము, చంద్రాలోకము 1760 ప్రాంతము, ఆంధ్రనామ కేషము 1765 ప్రాంతము, పాణుగుసాటి వేంకటమంత్రి శతకము 1770 ప్రాంతము, శ్రీరామచంద్రకడుము 1775 ప్రాంతము, రామలింగశతకము 1780 ప్రాంతము కావచ్చును.

కవీజనరంజనము :- ఇది శివాంకితము. దైవాంకితము. ఇందు అవతారిక లేదు. అశ్వాసార్థవంద్యములు కలవు. అవి శివపదము. ౬ కృ. పుష్పంబవంద్యము కలదుగాని, అది నాగుబాటి ఘనరాధాస్థని పెద్దతప్పరాజుముబ్బిది. (పుట 6) ఇందు "కంఠీరవాశ్వా" అని కలదు. ఇందు "కంఠీరవాశ్వా" అని కలదు. అంతే లేదము. అదే పద్యము. అవతారిక తోపాటు అంకితవివృత్తమును లేదని ప్రతినిత్యముకు చేర్చినది కావచ్చును. కవీజన రంజనమునకు పిల్ల ముచరిత్రమును పేరు కలదు. కాని, ఇది ఘనరాధాస్థులు కాదు, గుణిభూతవ్యంగ్యరాధాస్థులు కాదు. సంగీతసాహిత్యమృగము కాదు. ఇదివత్తము చంద్రమతిపారిశ్రామిల వివాహము. ఇది నామమాత్రము. ఇంచుమించు కథ తేనెపల్లె వర్ణనలే అత్యధికము. అందువలన పిల్లనమచరిత్రమును పేరు వచ్చియుండవచ్చును.

కవీజనరంజనము మూదాశ్వాసముల కావ్యము. ప్రథమాశ్వాసమునందు 68, ద్వితీ యాశ్వాసమునందు 51, తృతీయాశ్వాసమునందు 109 మొత్తము 228 పద్యముల కలాపాగమ కలదు. అయితాపూరితపతి పారిశ్రామిలకు. విజయాస్పదపూరితపతి ఉత్తీసరుని కూతురు చంద్రమతి. పారిశ్రామిలని చిత్రపటము మాచి చంద్రమతి తనకు తన వేరుదని, చంద్రమతి చిత్రపటము మాచి పారిశ్రామిలకు తనకు తన వేరుదని అని తలచుచు. ఇది ప్రథమాశ్వాసకలాపము. చంద్రమతి విరహము. ఉత్తీసరుడు

పాతిశ్చంద్రుని తోడ్పొందిరమ్మని దృఢప్రతుని పెంచినను. దృఢప్రతుని యాత్మయు. వివాదానిశ్చయము. ముహూర్తపర్వయము. ఇది ద్వితీయాశ్వాసకథాంశము. చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుల వివాదము, దాంత్యము తృతీయాశ్వాసకథాంశము. కవితవరంజనము కానించునది కథావిషయము కాదు. వర్ణనము.

కవితవరంజనమునందు పుర (1-23, 36-38వ. 1ఆ.) నాయక (24-35వ. 1ఆ.) నాయికా (41-66వ. 1ఆ: 46-52వ. 2ఆ.) మంత్రధ్వ (2-10వ. 2ఆ.) నాయికాచిరవా (18-24వ. 2ఆ.) మన్మథాదుపాలంతి (25-41వ. 2ఆ.) వివాదా (3-42వ. 3ఆ.) మార్కా ప్రమయాదిమార్కందేయపర్వంత (43-70, 92-103వ. 3ఆ.) పంథోగ (71-90వ. 3ఆ.) దాంత్య (104-109వ. 3ఆ.) వర్ణనలు కలవు. మొత్తము 228 పద్యములందు 209 పద్యములు వర్ణనలే.

చంద్రమతి ద్రోష్ణ పెరుగు గాయలు, మడమలు మజ్జికాయలు, వీధు అరటాకు. చిలుకము తాటిగింజ అని కవితమయితరమైన వ్యతంత్రకల్పనము. (43వ. 1ఆ.)

"అతమతాపంబు గాచితక మమయః కోరి
పఱులు శైతోధారామలో పతికిఁ జేయ
దైన మొండోక యర్థంబు రా క్షహించి
యతమతాపంబు గాచినె నల్లముఖికి." - 19వ. 2ఆ.

పఱులు కోరినది తనుతాపము లేని స్థితి. దైవము కాచిందినది మన్మథతాపము. అతనుశ్చింతమునకు అర్థధ్వయము. శ్లేషకల్పనము.

"పఱులు ప్రాశ్నంపు తతేని లల్లాప్తవంతి
పర్వగండికి మోకాలిలంటి యయ్యః
బడకయలు పేరు తతే మొలబంటి యయ్యః
అతిని దాయంగః బుక్కిలిలంటి యయ్యః" - 7వ. 3ఆ.

ఇది రమత్కారకల్పనము. ఇట్టివి కవితానులకు రంజనము కలిగించునవి. శ్రీనాయకు ప్రవేశపెట్టిన పాణిందమపదటందము ప్రయుక్తము. "నలపుల పాణిం దమములు" (14వ. 1ఆ.) "మలయపవనపాణిందమప్రవర్తమానశిఖియులోర్వాన విహారి" (22వ. 2ఆ.) పూర్వకపుల ప్రభావము పుష్కలము.

పాణుగుపాటి వేంకటమంగళేశతము : నలుబది పద్యములు లభించినవి¹⁷. ఒక్క పద్యమునందు మకుటము లేదు. కడమ పద్యములందు కలదు. "పాణుగుపాటి వేంకట మంగళి" అని మకుటము. అతడు సూరన మిత్రుడు. శృంగవరపుకోట జమీందారు శ్రీముఖి కాశీవతిరావు దీవాను. అన్నదాత. యచ్చు.

"వచ్చెల వరి కయ్యార్దు
దివ్వుల వరి పీరుకీర్తి దిగ్గజములన్
మిచ్చుంది వచ్చె కెల్లెను
విచ్చానా పాణుగుపాటి వేంకటమంగళి"

శతకమునందు వివిధాంశములు కలవు. వీరిపద్యములును కలవు.

"వెడఁగొలుకు పడవురుంగిక
పిడికిడు బలకపిడి పెట్టు పెంచునె! చెడు గా

జడివెట్టు గాని దుర్గత
పెడలించుచి పాణుగుసాటి నేంకలుమంత్రి -

శ్రీరామదండకము : ఇది మరీర్హమైన, ప్రాచీనమైన దండకము. కేవలము స్మృతియు కాదు. ఇందు శ్రీరామవిజయము, బాల్మము, తాటకవధ, శివసమర్పణము, సీతా కల్యాణము పరతిరామగర్వభంగము, శ్రీరామవట్టాల్లివీక్షణంగము, రామవనవాసము సీతాపరారణము, జటాయుసంరక్షణము, కలంధరద, వాలివధ సీతావ్యవహము, లంకా దహనము, రామరావణయుద్ధము మొదలైన ప్రతాపకథాంశములు కలవు.

"-అం దిందిరాశీపరాశీపరాశీపరామీదసంపాదించి

పెర్రురదేశులునన్ మైత్రితో మైత్రీ గాలించి వారి వశ్య

హా పశ్చాత్తాల్లి పుముచ్చందకాండపాలించి తెందె

తెలుగు దండకమునందు సంస్కృతభాషయును కలదు.

"- కల్పాంతవారణధూడపార్శ్వదక్ష్యాదమత్కార

ధిక్కాదిహాత్యాహాసారపన్నాపై పిల్గి ప్రావృషణం

ప్రవర్తనామృతం పెక్కుదక్షరం లిప్యవ్యక్తిగాక్షం పరాధాత

పిలాంగదం రీతవాతాత్మమతం కలిపామై పైవ్యం రథం రోద

యోమూడు రత్నా త్నాత యుండున్ -"

రామలింగేశతకము :- ఇది అద్వైతతకము. రామచంద్రపురములోని (చివురుపల్లితాలూకా, విజయనగరము జిల్లా) రామలింగేశస్వామికి అంకితము ద్వైవాంకితము "రామలింగేశ రామచంద్రపురవాసి" అని మఱుటము. ఇందు మూవారుగు సీసపద్యములు కలవు. ఏమకాలికసమాచారము సమచీకము. రాజాలను, రాజ్యాధి కారులను, ఇతరులను అద్వైతసిందిస పద్యములు అనేకము. కలిపయవీరపద్యములును కలవు.

మూర్ఖుడైన రాజాను గంగగెద్దుతో పోల్చిన పద్యము :

"ఇడు పింక యగు పెద్దాకాయుండు గలుగుట

పిత్రదూషణంబులపైరి పండుట

తూర్వాచారంబులతో జనురెంచుట

వాలవ్యాపనమహ్మదీ గుఱుట

శృంగమేలోద్ధరిః తీరరాసుండుట

హుంబు ల్బురుగురు ముట్టికోమట

స్వవియంత వాద్యంబు పని తలయుటలు

హాసముద్ర మహింసు మతముః గనుట

గంగగెద్దుకు మూర్ఖతూకాంతుపకుమ

బీర మంచుకయును గానపించ రట్టి

ప్రాణువు వేడిన పత్తి పెదవి నెడదె

రామలింగేశ! రామచంద్రపురవాసి" 14వ.

పీఠీపద్యము :

"జమలు పెందించిన పృథ్వికా మేలికి

వక్రము కొదమె యట్ల మేల?

అయ్యము పిల్లించని పాపించి బేటికి
 పరి అలింపని రాజసేవ యేం?
 అజ్ఞురం బెఱుంగు యదికార మేటికి?
 గోర్కి రీతిని పతి భూట మేం?
 పినయంబు గల్గని పెతరణం బేటికి
 నైమ రోంసిన తపస్య యేం?
 కాంత మందీరమున లేని కలిమి యేం?
 పయలనప్పించి వాక్రితోర్ణరణమేం?
 కృపాజీయని రాత్రిగృహిమయేం?
 రామలింగేశ! రామచంద్రపురవాస! " 44వ.

సమకాలికసమాచారము :
 "అగ్రాధికారులు నామానకృష్ణములయొక్క
 మాన్యములు అప్పియము మంట గలిపి
 అశ్రేయమునకుఁ దోంగి పడికట్లు దప్పిమ
 బుదబసంబుల రాకపోక బుదిగె
 పర్యావరణములు పఱచిపెట్టిపోయి
 మలసతోలను ప్రజల్ మాని చనిరి
 నశియించిపోయి పోయియుఁ దురుష్కలు
 గణభయంములు లాఠిబిడ్డచేయి
 రాత్రికన్ననమున కిట్టి తట్లు పుట్టి
 గణినప్పని రాజ్యధికారిఁ జేసి
 యంత పీడించిరిని పట్టుచంద్రకోటి " 88వ.

రాజులు కవులను పీడించిరినియే గాక, ఎవ్వరును కవులకు ఏమియు చెప్పకుట లేదని కూడ అదేదన ప్రకటించిన పద్యము లింకను గలవు. "కవుల కీఁగల జాతి యిట్లుబడి యును లేదు" అని దేవంగులను, కాపులను, బలిజెలను, గొల్లలను, కోమటలను, కొమ్మకరణాలను మాత్రమేగాక మూర్ఖులను కూడ నిరసించుట చిత్రము.

కుకవులను కాకులతోను, చుంతలతోను, మోడుగులతోను, వేములతోను, పికాచములతోను, కొంగలతోను, భూములతోను, కొండికలతోను పొడి తెచ్చినను "వారి వారియఁ బనిలేన నరకపులకు అని ఉదాసీనత వెల్లడించుట విశేషము.

రేకపల్లి సోమనాథము (సోమనృకాస్తి) : ఇతని కృతి రుక్మవరీచరితము. పత్యవరము బహిందారు కాకల్లపూడి గోపాలరాయపాఠశాలరావునకు అంకితము, అడిదము సూరన, రేకపల్లి సోమనాథము సమకాలికులు. స్వర్ణ కల వారు¹⁰⁰.

మనవృష్టుల్ గుణముల్ గణించక వలంకారంబులున్ రీతబున్
 మనవాక్యార్థపర్యవంశులు లెఱుంగ వైరక యుగ కిం
 పునః బ్రాబంధికు లైరి కొదంబు కవుల్ పుట్టి ర్యకో రభ్యుతే"
 యను వాక్యంబు ప్రమాణమయ్యి సెప్ప దాని చిత్ర మెల్లరుణిన్. "

అని సోమనాథము అంతర్భూతము. అడిదము సూరన యశస్వియే. కాబట్టి రుక్మవరీచరితమును రచనాకాలము 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు మన్నుడు రుక్మిణీకృష్ణుల తనయుడు ప్రద్యుమ్నునిగ జన్మించుట, శంఖ రాసురుడు అపహరించుట, రథిరేచి మాయావతిగా రక్షించుట, ప్రద్యుమ్నుడు శంఖ రాసురుని సంహరించుట, రథిప్రద్యుమ్నబు ద్వారాక్షు వచ్చుట, ప్రద్యుమ్నుడు మనమాను తనయ రుక్మవతిని వివాహమాడుట ఇతివృత్తము. ఇది హరివంశ, విష్ణుపురాణ, భాగవతము లందు కలదు. హరివంశమునందు రుక్మి తనయ రుక్మవతి కాదు, శుభాంగి. రుక్మవతి రుక్మి పౌత్ర. భాగవతమునందు రుక్మి తనయ. రుక్మవతీపరిణయము విష్ణుపురాణ, భాగవతములకు అనువరణము. వర్ణనోపేతమే గానీ, వర్ణనాభిరూపము కాదు. అంతేకాదు. ఆక్షపాద, క్షణాద, కైమివ, పాశీమి, పరంతటిప్రభృతులను మ్రతించిన (13-14వ. 1ఆ.) కవి శాస్త్రవందీతుడైనను కావ్యమునందు పాండిత్య ప్రదర్శనము లేకపోవుట విశేషము.

పురవర్ణనమునందు పుష్పలానికావర్ణనముతోపాటు, పరిధానికావర్ణనమును కలదు.

“తెలియ లిఖనముల రీట వెంక యని వెల్పు
మది నీకుఁ గొన కోటి కలది గావు
యలపించి డిది కాదు జాణం బమందమో
నీడె వెం కమపూగా దిచ్చగించ
పకే తెల్పు మాకు సహకార మరీ నీకుఁ
బలుమఱు బేరంపు చెలువ పెద్ద
అతివరో నీ వాతె రంటిపంటి కొలంది
నొక్కమా లిఱుగింపు వెక్కడవగు
వనుచు రమగర్భయుక్తుల నెవని తనని
ముననిజాయత్తచిత్తపమ్మత్తుడైన
చెలుల కీటుల వోయ బ్బయ్య పడేమఱ తెలగు
వరసరిధానివల కూర్మి బదగు నీట.” 171వ. 1ఆ.

ఆరుదైన మీల వేట వర్ణనము స్వభావోక్తమేలేగము.

“పారిది నీవీరంబందల నీదుచు మాన
పంచాదపంగతుల్ గాంచి కాంచి
గాలంబుగా నేటి వేటంచు మోచేతి
వంలిత్తి యందంద నైచి నైచి
నా పేరు పొంతన మీరట్ల కేకూడఁ
బొమ్మంచు గాలఁగ జమ్మి చిమ్మి
యిడఁబడ్డదాని వందరఁ గొని చేపట్టి
రిక్కెందులను వేగఁ జిక్కి రిక్కి
వివిరథంగులఁ దెదవైల వేడ్క లలరఁ
తెల్లగు వెలిదములఁ బ్రశంపించుకోమఱు
దనిది దీతక లోతని కొనక జమచు
వామనిగ మీల వేటాడు వచ్చు బొకట.” 23వ. 2ఆ.

పాండిత్యము ముద్రించు పద్యము :

"ఇదియే యుద్ధకాలమున మనవిద్య
మగునా కారో యెందు పంశయం బదేం?
మరి వెతర్చియ నా మారి మర్కటము
దగ నెదంచెన యుద్ధియి బోరకము గాని " 49వ, 3అ.

ఇందలి బోరకము రుక్మవతి సౌందర్యమునకు కంటి కని తర్కమునకు సారకము.
వేకువ జామున వెలవెలబడిన తొరకల వర్ణనము కమనీయము.

"అంత యే డింకెఁ బారక బంబుజాళి
యొమివీకాంత గదిని రఱాంతవేళ
లలితగతి డిగ్గు గలవలంబునందు
మొసం నలగిన పుష్పల మెంపు రేపి. " 100వ, 4అ.

వ్యయంపరమట్లమునందు శైలిప్రాధిమ్య పరిదర్శివది.
"గంజీబాద్దపయన సర్వదశకాంతాగ్రకోటీయం
బందోదంబితరభృషీపకశిక్వాజాత్యోజ్జ్వల యశ
స్సందూత్రంబంతరంధ్రకామలయశ్రీవిద్యసంధాయినీ
సంకుక్ష్యాదమగేమవేదాదుని ముక్తిశం గటాక్షంపునా. " 51వ, 5అ.

ఇది మహాకావ్యము కాదుగాని, అదియు మోరన కవిజనరంజనము కంటి యెత్తద్రవ
కావ్యము.

ఇందు చెందు చరిత్రాంశములు కలవు.

1. "రుష్మంజానకమారవ
మన్తకలశీపూర్వకాత్మమహితముజెల్లి
నిష్కలమనిరితనిదీనిని
రస్మికాంతనిరంతరాశ్రిక్తగా " 183వ, 1అ.

ఇందు రుష్మంజాన్ కుమారుని శిరశ్చేదము కృతితీర్త కాంచించినట్లు కలదు.

2. "నాన్దపితరణమోరా
దుర్దమరతురంగపైవ్యధూర్వాదరగ్ధృ
మౌద్ధిహాశేష్వానశో
మర్దనరణబానిసార మహితనిరా " 126వ, 3అ.
"మోదానమరారానదు
రూపాభిక్రమలసాహితోద్యమభాగా
జీవాశ్లేషతమారవ
బానిశిరశ్చేదివక్రరాతతవాప్తి " 105వ, 4అ.

ఇందలి జీవాశ్లేష్, మౌద్ధిహాశ్లేష్ తలండ్రికొడుకులు కావచ్చును.

పెట్టుప్రభువు : ఇతని కృతులు 1. కుచేలోపాఖ్యానము 2. సురాబాండేశ్వరము.

3. యోజ్జనబృహద్రథియు. ఈ మూడు కృతుల అశ్వాసాంతగద్యంబందు "నిర్జ్ఞానహత్య
పుత్ర... పెట్టుప్రభునామరేయప్రణీతంబు " అని కలదు. ప్రభువు పేరు, పెట్టు
ఇంటిపేరు. సత్యోదామనియమును ద్విపదకావ్యమునందు "పేయపుత్ర... కేవలీంద్ర,
... రనిరము " అని కలదు. వీరన వ్యవహారనామము ఎల్లన. ప్రభువు పేరు శేషయ్య
అనుట ఎవరితము. ఎల్లన పుత్రుని పేరు ప్రభువు. వీరప్ప పుత్రుని పేరు శేషయ్య.

తండులు, తనయులు భివృలు. కనుక సత్యబాహుచిజయము ముట్టుద్రువు కృతి కాదు. ముట్టు కేవల్య కృతియే. ముట్టుద్రువు కృతుల ద్రుతుల లేఖనకాలములు కలవు¹¹. కుచేలోపాఖ్యానము ద్రుతుల లేఖనకాలములు 1. సర్వతత్త్వనామసంవత్సరపుష్కకర్తవ్యా జతీశవివారము. 1768 వ సంవత్సరము. 2. విక్రమనామసంవత్సరపాల్గులబహుళదశమీ బుధవారము. 1771 || సంవత్సరము. సురాచందేశ్వరము. ద్రుతిలేఖనకాలము కాళియుక్తి నామసంవత్సరమార్గశిర శుద్ధఅష్టమీ మంగళవారము. 1799 వ సంవత్సరము. యాజ్ఞవల్క్యసరిత్రము ద్రుతిలేఖనకాలము శుక్లపామసంవత్సరశుభద్వందమీగురువారము. 1807 వ సంవత్సరము. కాణిశ్ఠ కృతులరచనకాలములు కుచేలోపాఖ్యానము 1750 ప్రాంతము. సురాచందేశ్వరము 1755 ప్రాంతము. యాజ్ఞవల్క్యసరిత్రము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

కుచేలోపాఖ్యానము : ఇది శ్రీకృష్ణునికి అంకితము. భాగవతములోని కుచేలో పాఖ్యానమునకు ప్రపంచీకరణము. జగములమే రక్షింపుమని, జనములకు సంపద లొనగుమని ఇంద్రదేవతాస్థితి చేయుట ఏకము. అనంతపురవర్ణనము ౬క రగడలోపా, అవ్యవర్ణనములు లేకపోవుట కూడ ఏకమే. భాగవతమునందు కుచేలుడు శాంతుడు ఇందు ముని. అనంతపురమునకు అనంతిదూరమున గల అడవి మర్కట కొండ మీది తానసపల్లియందు నివాసము. సోతన భాగవతమునందు కుచేలుని భార్య పేరు లేదు. ఇందు నామాక్షి అని కలదు. (30వ, 1అ.) అందు కుచేలుడు భార్య కోసం వెంటనే, కృష్ణుని దర్శించుటకు బయలుదేరును. ఇందు కోరిక ముందు, కోరిన తర్వాత కూడ కర్మసిద్ధాంతమును వర్ణనేయును మానవప్రయత్నము గుఱియింప మాటాడిన తర్వాత బయలుదేరును. కుచేలుడు ద్వారకలోని ద్వారపాలకులను కృష్ణసందర్శనము కలిగింపుడని కోరినపుడు, పార్థివమణుల పరిహాసము చేయుదురు. ఇది భాగవతమునందు లేదు. అందు కృష్ణుడు అటుకులు తీసికొన్న తర్వాత కుచేలునికి అతిథ్యమిచ్చును. ఇందు అతిథ్యమిచ్చిన తర్వాత అటుకులు తీసికొనును. అందు పంపివచ్చునైన కుచేలుడు నిరాశక్తముగ విఠిలలోగములు అనుభవించును. ఇందు భోగవిముఖుడై శ్రీకృష్ణసాక్షా త్కారమును కోరును. శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్కరించి, ఉపదేశించిన తర్వాత విరక్తుడై భగము అనుభవించును.

కపలము నీరున మండియుఁ
గులలంబున నంటవట్టి కరణిని సంపా
దముఁ బ్రవర్తించుచు నా
యమలివదిత్యుడు పరక్ష్యుడై హరించెన్. " 108వ, 3అ.

ఇందు సంస్కృతసూక్తుల తెనుగుపేతల కంటే, సంస్కృతోట్టంకవములు పేను డికము.

"మొదల వెప్పుడు వేదమూల మెదల బ్రాహ్మణ'
మనగల ద్రుయారర్క మర్చిలించె
వరయ 'బాలానమా నాస్తి జేదపో'
చెగ' యన వొక పుణ్యధితి వరించె
భృతి 'వపుత్ర్యుగతి రాస్తి' యుచియెడి

కృతవ వెంకటమల బెక్కండ్ల గవియి

పతత మేకో విహసః పట్టణం నా వ

సం నా యవంగే గావలవ యుండ

వరిశిరుంబు గాగ ప్పి ప్పితి "ప దైవం కేశ

వాల్మీక మృనగమ వారిజాశ్వు

పాదపంకజములు బహుసమారాధన

మాచరించి నా మహామహిమం" 29వ. 18a.

సాత్త్వజమల వరిహసమునందు ఒక విరహసత్త్వము కలదు.

"పట్టణం నా వ" యవంగే గావలవ యుండ

దిగములు తేర్చుచు కనుతెంపునః జేసిన మేలు లచ్చితే

మఱుగు తల్లి వచ్చెను గుమరులః ద్రుంతురు రాజకాంక్షయే

గరుణ యుజింపలేని మహాకాంక్షల రాణం వచ్చునచ్చున" - 27వ. 28a.

సురాధాంధేశ్వరము : ఇది కాశీపేష్టత్వరుచికి అంకితము. కాశీకాండములోని

సురాధాంధేశ్వరమునకు తెనుగు సేత (7వ.) ఏకాశ్వాసము. మూల ముప్పది మూడు

పద్యగర్భముల లఘుకావ్యము. ఇతివృత్తము "తొల్లి కాశీపేష్టణంబున నొక్క మరచిక్ర

యుని భార్య కూచవతి యగుటంజేసి బ్రహ్మ యొక్క తనివ వాడు (అమె భర్త) లేని

తఱి వాని మందరమునకుం జని మరలాదిదోగంబులః బరితప్తుండై తర్హనహేరి రాకః

రెలిసి భయంబున దాగంబోయి వారుణీకలశంబునం ద్రెల్లి ప్రాణంబులు విడిచి క్షోణి

ర్మయరింగంబై సురాధాంధేశ్వరుండమ నామంబున బ్రహ్మచ్యుతాదిదేవగణంబుల చేరః

ఋణింపంబడుచున్నవాఁ డయ్యులిహంబు." (17వచ.) ఇటు తాపసి "భయంబున

దాగంబోయి వారుణీకలశంబునం ద్రెల్లి " నట్లు కలరుగాని, కావ్యమునందు మరచిక్ర

యుని భార్య సురాధాంధమునందు వసింపుమని మారించినట్లు కలదు.

"ఏ బాహులు నచ్చునో యమరు ము వ్చే వచ్చుయం జెప్పితివ్

నా బుద్ధుల్ వివక్షితి విష్ణు డిదె నా వాకుండు వచ్చంగగదా

యీ లొంకు ల్గొఱాపు వెక్క మింక నీ దెందుం జనంజానవే

నీ బావ వ్దసియంపు వారుణీకం జేపాటి యిండున్నద" - 119వ.

మరచిక్రయుని భార్య సుగుణవతి. తాపసి "మన్మథుండాంతరాంగుండగుమ .

... గోపాంతరముః జేరిన మోసః గాంచి లేచి యదుగులకః బ్రణామ మాచరించి

యర్హనహేరియల వర్ణించి వినయంబాహుషామలః గొంతప్రమద మొనఁగి,

శాలిలంబులౌజ్ఞాకృపాదులు రెచ్చి యున్చి... కొందు వరుగు మనిన " అతడు

"దీవదమఁడగుమె",

"ఏమః జానివంతమండియం

మనినఁ డతిశక్తి మెఱసి మార్గంబుల నా

తమపు గుఱింజేసి ద్రయం

గుమ మేరుణుగంటి వచ్చు కరుణంబంగదే. 73

పాముపు హిందకిం దిగిచి వయ్యెద కొం గెదలించి చచ్చోవల్

మమన మని పై కుఱికి హింసలాకుని కేళః జాఱగా

దేనియ తోరువ వృడియు తియ్యని హిం యింపంగి నీ కృపా

రీమని నవ్వుఁ బ్రేర కడు దీవెనఁ జెందగదే తలఁపరీ - 74

అని ఇంకను వదలి, ప్రాణదామయ చేయుమని ప్రార్థియవడును. (75, 76) అయి తాను పతివ్రతనని, భార్యని కావని, భర్తయు కాదని వారించుటయేగాక, తన "విడుఁడు మానదన్యాదుఁడు నివృత్తి నవృత్తి గవృత్తి నెఱి వధించుఁ రత్న మతఁడ వచ్చు తఱి యయ్యె . . . విల్లు వెడలు " మమమ. (78-84) అతఁడు,

"వచ్చని పిరివని సుమలాణమహావృత్తవచ్చాకీలబ్ధి

నిచ్చుట మేరవఁ దలఁపిమలందఱుఁ జాడ విఠుఁగ

వచ్చుచు రావచ్చునకుని కాలిఁగి జేపెద నా తీరమున్

ముచ్చట రీరఁ జారెచ్చు ముద్దియ నవ్వు పరింపకుండివన్." 89

అని "తెగువం బలికివ", అయి బ్రహ్మసాక్షాత్కారకావేషమునకు భయపడి, ఒడబడును.

"ఓరి వెడఁగు మావత్తుడ యొక కోమలి పాపం పేయఁగా

మేదఁ దా మహాశ్వరుఁడు మేటి ద్వీకాండయ వచ్చి గ్రేమతో

మామని కేరిఁ జేరి మిము మావత్తుఁ జేయఁదలంపి యిచ్చుడి

వారుణికుంధమందు మువ్వైదవ ముచ్చగఁ లింగద్రావస్త్ర" 145

అని భార్యను వధించఁబోయిన సురవిక్రయనికి ఆశ్చర్యవాణి తెలుపును. ఇదొక కవిత.

యాజ్ఞవల్క్యచరిత్రము : ఇది లింగామాత్మనికి అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి యాజ్ఞవల్క్యచరిత్రము స్కాందపురాణములోని ఆశ్వాసమునకు అనుసరణ మని కలదు. (13వచ. 1ఆ.) ఇందు యాజ్ఞవల్క్యుడు మాత్యగర్థమునందు అయిదు సంవత్సరము లుండి, విష్ణువు (బ్రహ్మజ్ఞానమంత్రోపదేశము కావించిన అనంతరము జన్మించుట, వైశంపాయనుని బ్రహ్మసాత్వము సైరాలగించుట, జనకుని ఆస్థానమునందు మంత్రాక్షరలు చర్చిస్తంధములను చిగురింపఁ జేయుట, వైశంపాయనుడు వేద్యుని నిర్ద్యను తిరిగి ఇచ్చినేయుట, సూర్యుని యొద్ద ఖడ్గయజ్ఞార్చనము నేర్చుట, జనకుని యజ్ఞము నందు ధ్రుమునిగ మువ్వగదావము నందుట, మువ్వగదావను పితవగదావను చేయుట, గార్హిని వివాహమాడుట, ఉద్దాలకుని ఓడించుట, అంధిబుద్ధి భస్మము చేసి పువ్వుచిరుని చేయుట, గోతమకశ్యపాదిమంతులులకు సమవ్యంధులగు మొదలైన మహామాన్య తములైన బహువిషములు కలవు. కావ్యత్వపిర్తి కంది పొలకొల్పివ్రతపత్రి అధికము.

రాపాక లక్ష్మీపతి : ఇతని కృతులు 1. అపార్యనిజయును. 2. శ్రీమదు పాశ్వాసము. 3. నీవానివాచము. 4. శ్రీకృష్ణలిలాసము. 5. భీద్రాయురభ్యుదయము. ఇందు మొదటి నాలుగును అమృతీతములు. భీద్రాయురభ్యుదయము రాశిశ్చరసృష్టికి అంకితము. ద్వైపాంతీతము. కృతిప్రేరకుడు దోమకొండ పండ్లపాదినిగి కాపినేని రాజువు - అతని కాలము 1748-57. కాబట్టి భీద్రాయురభ్యుదయము రచనకాలము¹² 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

భీద్రాయురభ్యుదయములోని ఇతివృత్తము బ్రహ్మోత్తరఖండములోని సుందరుని కథ. సుందరుడను బ్రాహ్మణుడు పింగళ అను వేళ్ళతో కాపురము పేయును. ఋషుభిః

వయోగిని సత్య రిండుల వలన మఱు జన్మమునందు మమతీత్యైకాత్మలను రాజదంతులకు జన్మించును. అతడు, సుమతి వ్యాధిగ్రస్తుని అదేవనిగ రోదించుట వలన, వక్రవాదుడు ఇద్దరినీ అడివిపాలు పెయ్యును. అతడు చనిపోవును. ఋషభశివయోగి భ్రాతృకించును. భద్రాయువగును. ఒక పైత్యుడు తల్లి కొడుకులను చేరదీయును. వరరాజు నకు ఒడిపాయి బందీకృతుడైన తండ్రిని భద్రాయువు విడిపించును. పింగళ పీఠంతిని చంద్రాంగదులకు కీర్తిమాలిని సేరజన్మించును. ఋషభశివయోగి ఆరణిమహారము భద్రాయువు కీర్తిమాలిని వివాహమాడును.

ఇందు అశ్వసేవికాగము బదులు ఉద్ధాసేవికాగము కలదు. ద్రావమోక్షానమల్లి అవతారికయే. వృష్ణంధనద్యములు ద్విరీయోల్లాసాదిని కంఠే. ఋషభశివయోగి ఉప దేశములు పురాణమనిమించును. తృతీయోల్లాసమునందు యుద్ధవర్ణనములు సమరీకము మార్కాప్రమయూరిచంద్రకాంధ్యంధవర్ణనమును కందు. చతుర్థోల్లాసము కీర్తిమాలిని పొందర్థ. విదూ. వనవహర. శీతరహార. మమ్రాదుకృపాలంభవర్ణనల మయము. చంచమోల్లాసమునందు ప్రభాతవర్ణన, మఱల కీర్తిమాలిని విరహావృత్తి, వివాహము, విప్రలంఠనంబోగవర్ణనలు కలవు.

ఐచ్చరి వీరవంశము : ఇతని కృతి రఘువంశము. అమృత్రేతము. విరించిపుర మందరి మార్గసహాయశ్రుతునకు అంకితము - దైవాంకితము. ఇతడు 1750-54 నడుమ కర్ణాటకపాలకుడు బాలదర్శిశాసు సహ్యానమును అందుకొని, తిరిగివచ్చుచుండగా, అర్కాడు సమీపమునందలి విరించిపురములోని మార్గసహాయశ్రుతుడు వృష్ణమునందు పాశ్చాత్యార్థస్థ రఘువంశమును రచింపుచున్నట్లు వంశీయుని లిఖితకథనము కలదు¹⁸. కాబట్టి రఘువంశము రచనాకాలము 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

కనవర్తి అబ్దుల్ ముత్తాబ్ : ఇతని కృతులు 1. అవిరుద్ధచరిత్రము. 2. కవీరాజమనోరంజనము లేక పుడూరవక్త్రచరిత్రము. మొదటిది మంగళగిరి సమీపానాస్తిమికి అంకితము. రెండవది గోపాలమికి అంకితము. రెండును దైవాంకితములు. ఇతడు 1750 ప్రాంతము వాడని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁹. అవిరుద్ధచరిత్రమునందు "పంపు హింస వనంధపేనువా హంజాదున" అని కలదు. (19వ. 3అ.) వనంధపేనువా అన వనంధపీష్టి, పీష్టి అనగా మంత్రి. మన్యుడుడు పాదుషా. వనంధుడు పీష్టి అని కవిప్రయోగము. పీష్టిశబ్దము బాలాశీలాశీరావు కాలమునందు (1740-61) ప్రసిద్ధము. ఇది 1750 ప్రాంతమగుటకు అంతపాక్ష్యమే మఱొక అభిప్రాయము కలదు. కనవర్తి అబ్దుల్ ముత్తాబ్ వంశవృక్షమునబట్టి కొడ 1750 ప్రాంతమని ఇంకొక అభిప్రాయము కలదు. కాబట్టి అవిరుద్ధచరిత్రము రచనాకాలము 1755 ప్రాంతము, కవీరాజమనోరంజనము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

అవిరుద్ధచరిత్రము : ఇది ఉషావీరిణయును. చర్యితచర్యయు. ఇందు రుక్మవత్స నిరుచ్చు, పరిణయమును ముందు కలదు. ఉషాపుష్పవృక్షాంధమునందు ఔచిత్యము లేదు. సంబోగవర్ణనము కలదు. (64వ. 2అ.) అంతేకాదు. అది ఉష ప్రితరీతికు వివరించును. (91వ. 2ఆ.)

"చతురవిత్కృతశ్చతులునంద యొక్కరి పాము గాదు బా"

రతి దయ పాదపార్శవి కవితాజలమహామూర్తే మటంబు, తా
యితము కొలది అర్చమగు సమృద్ధిమృతం బుజుగా దలంచి యు
ర్వతపకవింధ్రులారా కృప దుష్టక మత్స్యసిద్ధి వారసంఘః ౧౨, 1౮.

అవి కవి అధ్యక్షములు. అప్పటి కవింధ్రు లాదరించునంత కవిప్రసంగపద కలదే.
అవిరుద్ధపరిత్రమునందు పుర (53-73వ. 1౮; 40వ. 3౮.) వాయుక (77-
85వ. 1౮.) వాయుకా (87-90వ. 1౮; 20-34వ. 2౮; 62-65వ. 3౮.) వివాదా (91-
107వ. 1౮.) సంధిగళింగార (109-116, 118-119వ. 1౮; 64వ. 2౮; 75-83, 94-
98వ. 3౮; 77వ. 5౮.) సపంతర్క (36-42వ. 2౮.) మనకేళి (44-54వ. 2౮.) పరోపర
(56వ. 2౮.) జలకేళి (57వ. 2౮.) వాయుకావిరూ (67-79, 90-94, 131-141వ.
2౮.) సూర్యాప్రమయాదిసూర్యోదయపర్వంత (4-18వ. 3౮; 84-89వ. 3౮.)
మన్మథపూజా (19వ. 3౮.) శిశిరసహార (22-25వ. 3౮.) మన్మథాద్యుపాలంబ (27-
35వ. 3౮.) గర్భదారణ (99-103వ. 3౮.) యుద్ధ (108-114వ. 3౮; 23-100వ. 4౮;
18వ. 5౮.) కుమారాద్యుదయ (81-101వ. 5౮.) వర్ణనలు కలవు.

కవితాజమనోరంజనము : ఇది పురూరపశ్చిద్ధులు. ఇందు అవతారిక లేదు.
ఇష్టదేవతాస్తుతి, ఆశ్వాసార్ధంతపర్వములు కలవు. విరక్తజైవ పురూరపుట ఊర్ధ్వశియందు
అమరత్వదగుట ఇదివర్తనము. ఇది కాళిదాసు విక్రమార్ధశియమూర్తివి ఇతివర్తనమునకు
లిప్తము. పురూరపుటి జన్మవృత్తాంతమునకు తారాళికాంకుల వృత్తాంతము, ఇలాసా
బురుల వృత్తాంతము కలవు. (ద్వి. ౮.) ఇందు ఇలాసాది సుదృష్టమృదగుట, సుదృష్టమృదకు
ఇలాసాది అగుట ఒక చిత్రమైన సంఘటన. ఊర్ధ్వశిపురూరపుట సమాదేశమునకు
చిత్రపటము మఱొక చిత్రమైన సంఘటన. ఊర్ధ్వశిపురూరపుట వియోగమునకు ఊర్ధ్వశి
పెంపుడు తోడుతగియు ఇంకొక మహాచిత్రమైన సంఘటన.

కవితాజమనోరంజనమునందు పుర (ప్ర. ౮.) విరూ (తృ.చ.పం.౮.) వనకేళి,
జలకేళి, మన్మథపూజా, మన్మథాద్యుపాలంబ (తృ.౮.) వర్ణనలు (చ.౮.) వన (పం.౮.)
మృగయా (ప్ర.౮.) యుద్ధ (తృ.౮.) వర్ణనలు కలవు. (సౌప్తవిరోధ్యుపార్వముల (చ.౮.)
తోపాటు పురూరపుటి పెష్టస్తుతియందు గోమూత్రికాబంధము, వాగబంధము, చిత్ర
బంధము, అన్తరణదర్శనంధము, చక్రబంధము, పర్వతోద్రవబంధశ్లోకము, ఆంధ్రగీర్వాణ
భాషాశ్లోకందము, కందర్పయరుగ్మృతకమలచింతగర్భకృందసందర్శనము; ఆశ్వా
సాంతపర్వములందు పుష్పమాలికాబంధము, శిథిలబంధము, గోమూత్రికాబంధము
(చ.౮.) మొదలైన చిత్రగర్భబంధవిత్వములు కలవు. చక్రబంధమునందు శ్రీగోపాలా
ంకితం, సుకవి అచ్చెప్ప అవి కలదు.

విరక్తజైవ పురూరపుటికి పుత్రులు కూడ శిలపుత్రులు.

కొడుకులు గణ్య రాక నొక కొప్పు దివలులు దింత నందమోర్త
బొడమిన నాయుపు ప్సలము బుద్ధియు విద్యయుఁ జాలఁ గల్గెఁగా
మడుగది దింత గల్గి తమ వోలి భజింపని దింత తలఁచి కె
ప్పుడుఁ గడు దింత పేయదురు పుత్రులు శిలలు గాక పుత్రులే" (ప్ర. ౮.
అమరత్వజైవ పురూరపుటికి అరణ్యమమంది పుత్రులు!

"అయ్యార్కన్తసేపురూరమన్యంతా సైన్యమితుండయ

ఇదియందే యోయున్నది మనోరథులయ క్రిమింబున
 క్రుతాయువును సత్కాయువును బయలుదేను వెలుగుండు మన
 మేపుడుపుత్రు లురయించిరి తత్పు మారెట్లుంబునలనె-

ఘోర్జీ లింగరాజు : ఇతని కృతులు 1. రమ్యచరణచిత్ర 2. కవీంద్రామౌళి తృప్తిము. 3. మణిమంబుపద్ధితము. 4. శతకములు. 5. పెదకాళహస్తమాహాత్మ్యము. 6. ద్విపదభాగవతము. ఇందు మొదటి నాలుగును బాహుమ్యశ్రావశ్యములు. చివటి రెండును అముద్రితములు. మణిమంబుపద్ధితము వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతి కుమార యాచమనాచుని ప్రశంసలందినది¹⁰⁰. పెదకాళహస్తమాహాత్మ్యము కాళహస్త సంస్థానాధిపతి రామరణ వేంకటపతినాచునికి అంకితము. అతనికాలము పదునెనిమిదవశతాబ్ది మధ్యభాగము¹⁰¹. కావున, కుమారయాచమనాచుడు పెద్దకృష్ణకుమారయాచమనాచుడు (1695-1748) కాలయును. లింగరాజు కుమారఘోర్జీ కుమారుడు. అతని కృతుల రచనాకాలములు 1705, 1710 అని పూర్వక్రమ. కాబట్టి పెదకాళహస్తమాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1750 ప్రాంతము, ద్విపదభాగవతము రచనాకాలము 1755 ప్రాంతము కావచ్చును.

పెద కాళహస్తమాహాత్మ్యము వేడు కావరాదు.

పూసపాటి విజయరామరాజు : ఇతని కృతులు 1. విష్ణులక్ష్మీమరాకరము. 2. పారాజితీయచోర. మొదటిది అముద్రితము. రెండవది తొలికావ్యప్రగ్రంథము. విష్ణులక్ష్మీ సురాజయ రామశర్మములోని పీఠాములకు అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు విజయ నగరసంస్థానాధిపతి కారు. కేగులవలస కాశీయుడు. ఇతని గురువు తిరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమారాచార్యులు. అతడు గోగులపాటి కూర్మనాథమునకు కూడ గురువు. కూర్మనాథము కృతుల రచనాకాలము 1745-60 అని పూర్వక్రమ. కాబట్టి విష్ణులక్ష్మీ మరాకరము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు కులశేఖరాచార్యుడు కూతురు పీఠాంశజ శ్రీరంగనాథుని పరిణామనాడుకు ఇతివృత్తము¹⁰². పరమయోగినిలాచములోని కథకు ప్రసంగికరణము.

పరశురామసంతుల లింగమూర్తి : ఇతని కృతులు 1. రతిమన్మథచిలానము.

2. పీఠాపహంజనేయసంపాదము. 3. అత్యర్థసాహాయణము. 4. మానసశతకము. 5. సాంఖ్యయోగము. 6. వీర పాట. 7. తేమస్సుక్తకరణము. 8. బ్రహ్మనారదసంపాదము. ఇందు రతిమన్మథచిలానము కావ్యము. దానికి ఇతని కుమారుడు రామమూర్తి తిరుప్రతిని "స్థలంగనామనందేంద్రజ్యోత్స్నాపాంగులనాదము" వాటికి ప్రాసపట్టు కందు¹⁰³. అది 1760 వ సంవత్సరమగును. కాబట్టి రతిమన్మథచిలానము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము, కడమగ్రంథముల రచనాకాలము తదనంతరము కావచ్చును.

రతిమన్మథచిలానము శృంగారకావ్యము.

పోడూరి పెదరామయ్య : ఇతని కృతి శివరామాయ్యరయము. అముద్రితము. అనంత రామశర్మరప్పినికి అంకితము. దైవాంకితము. కృత్తిపేరకడుగు సరకాల పేరయమంత్రి. అతడు బమ్మిర కేసన. మల్లనల డాక్టరుగా పేరొందియును ప్రసిద్ధి ప్రియుంచుకొన్న కాలము 1756 వ సంవత్సరము. ఇది పూర్వక్రమ. కాబట్టి శివరా

మాతృదయము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

శివరామాద్వైతయము ద్వ్యర్థికావ్యము.

కొట వేంకటేశ్వర్య : (బాలకవి) ఇతని కృతులు 1. ఏమలాంగీపరిణయము, అనుమగ్రముగ అలిందనది. అనుమ్రితము. 2. తల్లాణవర్ణితము. అనువలబ్ధము. ఏమలాంగీపరిణయము వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు బొబ్బిలి సంస్థానకవి. కాలము 1730-90 అని కలదు¹⁰⁰. కాబట్టి ఏమలాంగీపరిణయము రచనా కాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

లేననూరి వేంకటపతి : ఇతని కృతి విష్ణునారాయణలీలానము. పద్యకావ్యము. వేంకట గిరి సంస్థానాధిపతి బంగారుయూసునూరుకునికి అంకితము. అతడు కుమార యూసునూరుకుని కుమారుడు. కుమారయూసునూరుకుని సంస్థానాధిపత్యకాలము¹⁰¹ 1697-1748. బంగారు యూసునూరుకుని సంస్థానాధిపత్యకాలము¹⁰² 1755-77. ఇద్దరి కాలము లందును ఇతడు సంస్థానకవి. ఆ కాలము పూర్వముగ 1725-65 కావచ్చును. కాబట్టి విష్ణునారాయణలీలానము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

విష్ణునారాయణలీలానమునందు కంకంటిసానరాజు విష్ణునారాయణలీలానముక్షాసము నకును అనుసరణము కలదు. ఒక నిదర్శనము¹⁰³:

యక్షగానము : కైఫియత్తుడు బారంబాని మోహని యమమః
గావరంబున నొకవిః గోరిటను తేర్చిన్
బదలు ఏడఃగ మహాకృతు పేనకుం డొకఁడు
ఎడతెగఁగ శివమొట్టి శివమోడఁ బొడగెన్
ప్రమతుఁడొక్కఁడు తమకపడి లేచి పరి యునురు
ప్రమది కంబము పైఁడి ప్రతిమ ముద్దాడెన్
ఒక పేర మహాకవి డొడ్డి శిష్యుఁడఁ జేరి
సః యీమె యుచి వాని బదలు పెట్టిచ్చెన్
ప్రమదమున నొక రుద్రరటుఁడు తన కుంచె యుచి
గమకించె యీబిది గడ్డను పెట్టి తీసెన్. "

పద్యకావ్యము : "ప్రమతుఁ డొక్కఁడు డొక్క ప్రమతుఁ డర్థముగా

భావించి గడ్డంబు పెట్టి తినియు
ప్రమగించి యొక రుద్రరటుఁ డొక్క శివదూతఁ
గాంతఁగఁ గనుగొని కొరికించు
మఱి యొక్క పైఁబు దుహమహాకృతుని పేన
కుంచె బడంతిగి వెంచి సెనఁగఁ బోవు
బిల్లి ల్పొమ్మఁ డొక్కఁడు మఱి కంబపు బొమ్మఁ
గొమ్మని ముద్దాడఁ గోర్కొ మెఱుఁ

కాణాడము పెద్దనసోమయాజీ : ఇతని కృతులు 1. యుధాశోకతాత్పర్య రామాయణ బాలకాండము. 2. భోజవ్యాఖ్య. చంపారామాయణవ్యాఖ్యనము. అనువల బ్ధము. 3. కైఫియత్తులీల. అనుచర్చియనిత్రకావ్యము. అనువలబ్ధము. 4. సుత్యస్థరాణము. అనువలబ్ధము. 5. అర్థాత్మరామాయణము. 6. ముకుందసోలాసము. బాలకాండము.

ముకుందచిలానము గద్యాలకేమిద్దామికి అంకితములు. మత్స్యపురాణము సురపురము లక్ష్మీరమణునికి అంకితము. మూడును ద్వైపాంతికములు. బాలకాండము రచించుటకు కారకుడైన గద్యాల సంస్థానాధిపతి ముష్టిపల్లి పెద సోమభూపాలుని కాలము 1663-1712 అని పూర్వోక్తము. మత్స్యపురాణము రచించుటకు ప్రేరేపితుడైన సురపురము సంస్థానాధిపతి బాచారీ సోమవర్మపాలుని కాలము¹⁰⁰ 1752-73. ముకుందచిలానము రచించుటకు కారకుడైన గద్యాల సంస్థానాధిపతి ముష్టిపల్లి చిన సోమభూపాలుని కాలము¹⁰¹ 1762-93. కాణట్టి కృతుల రచనాకాలములు బాలకాండము 1710 ప్రాంతము, భీష్మాశ్వా 1720 ప్రాంతము, షష్ఠాంశ 1730 ప్రాంతము, అద్భుత రామాయణము 1740 ప్రాంతము, మత్స్యపురాణము 1750 ప్రాంతము, ముకుంద చిలానము 1762 ప్రాంతము కావచ్చును.

బాలకాండమునందు పెద్దన సోమయాజీ అని కలదు. అద్భుతరామాయణము నందును అట్లు కలదు. ముకుందచిలానమునందు పెద్దన అనియే కలదు. సోమయాజీ అని లేదు. లేకపోవుటకు హేతువు కాకపోవుట అయిన, బాలకాండమునందు, అద్భుత రామాయణమునందును ఉండటం బాధకము. ముకుందచిలానమునందు బాలకాండము ధ్రువైత లేదు. అద్భుతరామాయణము ధ్రువైత కూడ లేదు. లేకపోవుటకు హేతువు రచించక పోవుట కాదు. అయిన, బాలకాండము అద్భుతరామాయణము ముందు రచింపియుండుట మఱల బాధకము. ముకుందచిలానమునందు సోమయాజీ అని లేకపోవుటకు హేతువు నిర్లక్ష్యత కావచ్చును. పై గ్రంథసౌఖ్యసర్వస్వము నిశ్చయార్థము.

కాణాదుము పెద్దన తీవ్రతకాలము కృతుల రచనాకాలములనుబట్టి 1680-1765 అగును. అతడు మొదట పెదసోమభూపాలుని ఆస్థానకవి అయి, పెదసోమభూపాలుని అనంతరము బాచారీ సోమవర్మపాలుని ఆస్థానకవి అయి, మఱల చినసోమభూపాలుని ఆస్థానకవి అగును. పెదసోమభూపాలుడు, చినసోమభూపాలుడు తాత మనుమలు. పెదసోమభూపాలుని అనంతరము గద్యాల సంస్థానాధిపతులైన, అతని త్రేష్ఠపుత్రుడు తీరుమలరావులు, అగ్రమహాశి అమ్మకాంబ, కవిష్ఠపుత్రుడు రామరాయలు కవిసోమయాజీ కారు.

ముకుందచిలానము : చక్రపాణిపరిణామమని కూడ కవినిర్ణయము. (330వ. 3ఆ.) ఇందు కృష్ణుడు మేవత్త కృతుడు భీద్రను వివాహమాడుట ఇతివృత్తము. ఇది పంచస్మృత భాగవతమునందు ఒక క్లీకము. (56క్లీ, 58ఆ. 10వ్యం.) పోతన భాగవతము నందు ఒక పద్యము (145వ. 10వ్యం. ఉ. బా.) ముకుందచిలానమునందు ఏమిచిది నందలదర్శకద్యములు కలవు. ధ్రువమాశ్వాసమునందు మఱుచి, ఇలద్రుచి వృత్తాంతము లు (160-209వ.) ప్రధానకథకు ప్రయోజనాత్మకములు కావు. సమదేవుడు తన సోదరి శ్రుతకీర్తిక్షేమ మరయుటకు ప్రయత్నించుచున్న గడుచి పంపిణిలో అసలు కథ ఆరంభ మగును. (210వ. 1ఆ.) గడుడు చైత్ర, వర్ష, కృష్ణానికి మేవత్త కృతుడు భీద్ర సౌందర్యమును వివరించును. కృష్ణానికి మోహము కలుగును. ఉద్ధానవనమునందు విచారించునెడ ఒక చిలుక విచారము భీద్ర సౌందర్యమును విశదీకరించును. కృష్ణాని మోహము పెరుగును. చిలుకను పంధానము చేయుమని కోరును. చిలుక తీక్ష్ణుల

పండువ భద్రపతిచే తెచ్చిన భద్ర చిత్రపటమును ఇచ్చును. కృష్ణుడు ఇచ్చిన పారిశాత పుష్పావరమును భద్రకు ఇచ్చి, చిలుక కృష్ణుని పొందర్యమును తెలుపును. ద్వారకా పగలమున కృష్ణుని విరహము, కేశయవగమమున భద్ర విరహము. భద్ర తండ్రి దృష్టకీడువు స్వయంవరము ప్రకటించును. భద్ర స్వయంవరమువందు కృష్ణుని పరించును. ప్రతిమ తిరిచిన రాజులను కృష్ణుడు ఓడించును. భద్రాకృష్ణులవిరహము, శోధనము. భద్రజయు డను కుమారుని జననము. పారరాజుపైన కథ అపారరాజుపైన కవిత్వము. చిత్రగర్భ బంధకవిత్వములు అదనము.

"కుంఠచిరానము తాచి ము
కుంఠచిరానము పరా ముకుంఠచిరానం
చింఠచిరానమును మెరా
చింఠచిరానము హాసించు పేకంఠిశిరీష్." 33వ. 1అ.

అని కవి అపారాధిత్వమును, శిష్టార్థమత్యార్థములు పనుటికము.
"గతి మత్తేరము నాది పంపక మొసంగి గైశ్శులు కందంబు సెం
గతవాక్యంబులు మత్తకోకిలలు దృక్పాండిత్య మయ్యుత్పల
ద్యుతి మో మంబుదహంబు దేహుని విద్యున్మాల్మికీ మానవి
తతవత్తవ్వితు రెవ్వఁగఁ దరమి తర్వాగ్నిజ్ఞెనం బోన్." 22వ. 1అ.
ఇది భద్ర పొందర్యమునకు వివిధవృత్తినిరాకనము.

"ఒక యేలఁ జొక్కి మోవము
నొక వెలఁచే జొక్కిఁ బెద్దమొక పెగటింటిన్
వికంఠఁ జొక్కిం గుముదము
పేకే నయంపముంబు లగునె బడగతు తెచ్చుచున్." 219వ. 1అ.

ఇది భద్ర కమ్మల వర్ణన. కమ్మలము చేరింకోను, తామరలకోను, కలువలతోను పోల్చుట కపవసుయుము. కాని భద్ర కమ్మలతో పోల్చుటగనవి కావని నమత్కారకల్పయము. చేపలు సమానములు కాలోకే పిటిలో ఉండునవి, ఏదానికే కృశించునవి అర్థద్యయము. తామరలు సమానములు కాలోకే వచ్చెలచేత ముకుళించునవి, వెలకే వాడిపోవునవి అర్థద్యయము. కలువలు కూడ సమానములు కాలోకే పెగలు ముకుళించునవి, ఒక్కవాటికే వాడిపోవునవి అర్థద్యయము. అవి బడగతులు. అవగా బడదార్జ్యములు. బలవరము లని అర్థాంతరము. భద్ర కమ్మలు బడగతులు కావు. సవేదనములు సైతవృత్తకన్య కీకములు. అంతేకాదు. చేరి అయుర్ధాయము సంపత్కారము. తామరల వికాసము మానము. కలువల విలాసము దీనము. క్షణికములు. భద్ర కమ్మలు సిత్యవత్కర్మములని దృష్టి.

"కందర్పలపముఁ గలికే కూర్చును హెచ్చి
వృష్టాపహారాన్ని పందరమ్మ
చంద్రోదయమటన్పు సలికే గాక యీవంగె
మార్గాడయొగాక మమవరమ్మ
మమాలిపిపంఠమున తాంకిరి దింతి
మరుసారవయ్యకే మమవరమ్మ

శీతధరణజన్మితి లలాగి దరించె
వాతధరణి: గూర్చి వందలమ్మ
పెరియు భావదాహంశంశం బావ
స్నేహగళి: గావ మెచ్చారితో వోపు
వచ్చులావంద గోపంద యని తలచి
చేతి భరిగొద్దున్న భరించువల్లు: " 95వ. 3అ.

ఇందు కందర్పరసము మకందర్పజము, అష్టమూర్తిపాత్ర గందకము, చంద్రో
దయము, పూర్ణచంద్రోదయము, మార్కండయోగము సూర్యాస్త్ర, వనమాలినీ మంతము
వవంత కుసుమాకరము, మరుమారవము వైష్ణవీరవము, శీతప్రభం జనము
శీతభంజనము, వాతభంజని అనునవి అయ్యున్నదోదయములు కూడ.
ముకుందవిలాసమువందు తిక్కన, పోతన, అల్లసాని పెద్దన, భట్టమూర్తి చేమకూర
వేంకటకవి పెద్దములకు అనుకరణములు అర్చితము.

" వేదబీరి యనక తెచ్చి నిరతాస్త్ర
సావంధ్యం రాపాడి పల్లి మెరిసి
పదమ మద నిడి చేసినో పెద్దరద్రుడు
ఏని: గాకున్న: గంద యా మేని కాంతి. " 36వ. 2అ.

అను అల్లసాని పెద్దన పెద్దైకదేశమునకు -

" అమృతరంజులో మెసిమి యోజుని హింజు: దీని తానిలో
వసుముగ జాకునా మెలుగు పప్పుదనక వసుకూర్చి మృణం
గమిని మెలుగునవ్ మెరిచి కాంచనమోవపరాగహిత: గృ
శ్రీమముగ మేళిచించి యువరింపంగ దోలు విరాతి యా పరిచ్. " 95వ. 2అ.

అను కాలాదము పెద్దన పెద్దము అనుకరణమైనను ఆమోఘము.
ప్రసిద్ధపంపల్లిశ్లోకముల తెలుగు పేతలును ప్రశంసాపాత్రములు.

" పంగీత మనీ పాపాత్మం సద్యత్కా స్తవరాయమ్
ఏక మాతమెదుర మన్యరాల్ చూపుతిమ. "

" నిరసమూర్తి పరస్పరియవలికిన్ పంగీతపాపాత్మముల్
వరవక్షోజయుగంబ సా: బలుగు పెద్దర్కాలపచ్చిక్రియా
కనింపెల్లనకంబు లం దొకరి ద్రాక్షగుచ్చమాదుర్గల్గి
అరి వేళొక్కరి వారికేలంబొక్కొక్క పాక్షంబిడున్. " 246వ. 2అ.

ఇందు "పెద్దర్కాలపచ్చిక్రియాకయంపెల్లనకంబులు" అను వివరణ పుష్పాక్షపరిచిత్రి
"శిశుర్యక్తి పశుర్యక్తి వేత్తి గానదం పరి:
పాపాత్మంపమాదుర్గం శంకరో వేత్తి నా వ నా. "

" శిశువుంజం బతువుంకున్
వచ్చు పాక్కింను గావచ్చెతి మరురా
తిశయము పాపాత్మరునిన్
ల్పగళిరి పెద్దజ్ఞుడైన వెలుగుం గందే " 247వ. 2అ.

ఇందు పరి: లేదు. పాపాత్మరునిని పెద్దజ్ఞుడను ఎఱుగలేదనుట అత్యుక్తి
" వైవ్యాకరణముతి పేతరం వ ప్రాతరం తార్కికం
దురాత వంకుచిలైన గుప్పితి పున శృంధాంబ ద్వాందహితే

మోహంపావినైకం వస్తుంకమితి జ్ఞాత్వా నిరపాదతా
కాన్యాలంకరణజ్ఞమేవ కవితాకాంతా వ్యాకే న్నయమ్. -

ఇది లిల్లూటరత్నములీపది.

"ఒకనవ్ వ్యాకరణజ్ఞుఁ దండ్రి యనుచున్ దర్శింపని బ్రాతయం
మను మోహంపకుని స్పృహంకరఁ డలంచున్ మీడి దూరంబునం
గని యున్నట్లొకఁ బోలి ధాంచును వేడ్చుం గావ్యలీలాదు

జ్ఞ నిత్యం గవితావదూమకే వరించున్ బావగర్భంబునన్. - 250వ. 2ఆ.

ముఖంధవిలాసమునందు అక్షరద్యయకందము (250వ. 1ఆ.) కందద్యయగర్భిత
చందకమాలికావృత్తసేమిందచిత్రము (290వ. 1ఆ.) అశ్వసంపూర్ణనియతశైలబంధ
చిత్రకందము (294వ. 1ఆ.) పుష్పగుచ్ఛబంధచిత్రచందరామరవృత్తము (295వ. 1ఆ.)
చక్రబంధచిత్రశాయనవృత్తము (279వ. 2ఆ.) చక్రబంధచిత్రకందము (280వ. 2ఆ.)
గోమూత్రీకాంధచిత్రసుగంధివృత్తము (281వ. 2ఆ.) పుష్పకందగర్భితమేమ (306వ.
3ఆ.) ద్విపదపాదీలాళికీభవ మంగళహారతి ముగ్ధం దవళాది వివిధ భేదమేమ (309వ.
3ఆ.) పాదిత్రయకందము (310వ. 3ఆ.) నిత్యోద్భవచందము (311వ. 3ఆ.)
అపంచనోదయముబుద్ధిగ్రస్తము (315వ. 3ఆ.) తిద్ధవంచనోదయము (316వ. 3ఆ.)
అచలజీవ్యాక (317వ. 3ఆ.) అక్షరద్యయకందము (318వ. 3ఆ.) కలపు. మొదటి
అక్షరద్యయకందము ఏనా కడమని అశ్వసాంధవద్యములు, స్తోత్రములు మొదలు.

ముఖంధవిలాసమునందు పుర (100-134వ. 1ఆ; 45వ. 2ఆ.) నాయక (135-
159వ. 1ఆ; 231-235వ. 2ఆ; 19-31వ. 3ఆ.) నాయికా (214-230వ. 1ఆ; 65-83,
89-127, 201-213వ. 2ఆ.) వనంశర్వు (236-251వ. 1ఆ.) వగ (267, 270-276వ.
1ఆ.) వన (278-279వ. 1ఆ.) వనవిహార (282-290వ. 1ఆ.) కళావళార (28-37వ.
2ఆ.) మన్వర్త (85వ. 2ఆ.) నాయకవిరూ (261-78వ. 2ఆ.) మూర్ధన్యమూర్తిసూర్యో
దయపర్యంత (41-48, 104-108వ. 3ఆ.) నాయికావిరూ (6, 40, 61, 92-93వ.
3ఆ.) మన్వరాయుపాలంఠ (63-90వ. 3ఆ.) శిఖిరీపాద (95-100వ. 3ఆ.) వనశీల
(111-120వ. 3ఆ.) జలశీల (121-126వ. 3ఆ.) కృష్ణవృక్షా (130-133వ. 3ఆ.)
వ్యయంపర (145-271వ. 3ఆ.) యుద్ధ (219-238వ. 3ఆ.) విరాచ (239-284వ.
3ఆ.) కోభవ (288-298వ. 3ఆ.) కుమారాయుధయ (299-324వ. 3ఆ.) వర్ణనలు
కలపు.

సంబంధమాళ్ల (సురపురము) శీతవయ్య : ఇతని కృతి నిర్వృణాజలపిచిత్ర.
కృష్ణానికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని కాలము 1760 ప్రాంతమని కలదు¹⁰.
కాబట్టి నిర్వృణాజలపిచిత్ర రచనాకాలము 1765 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది ఉత్తరరామాయణము. అసమగ్రముగ లభించినది. పీఠాచరిత్యాగ్రంథము
ముందు వజ్రకు నాలుగొకపముల గ్రంథము. ఉత్తరరామాయణము మఱల రచించు
టకు హేతువులు 1. లెక్కన ఉత్తరరామాయణము, కంఠిటి పాదంతా ఉత్తరరామ
ాయణము నిర్వృణాగ్రంథములు కావచ్చుట. 2. మఱిగంటి సింగరాచార్యుల నిర్వృణాకథ
రాజ వందనచిత్రయందు ఉత్తరరామాయణము లేకపోవుట.

"ఓయి మఱిగంటి సింగరాచార్యుడు మున్నె

వరివడమతరామాయణంబునందు

వసురు పెల్కొండములు నిర్వృములు సేసి

వృకాండ మెవ్వరు పేరుఁజాలెడి. 30వ.

బ్రహ్మతన్ రెండవ పుత్రమున రెలుపు శ్రీరామాయణంబందు మ

త్తమమా యుత్రకాండ మెల్లను లంకాకృడిన్ నిర్వృముఁజే

సి మదికుండగు కృష్ణమూర్తికి యశ్వత్థి మెనక నర్పింపు వా

ద్వముతో లోకయశుక్ర ప్రాప్తును బువ్వవృక్షము లెఱుండెడిన్." 31వ. 1ఆ.

అని స్వస్థమునందు తండ్రి ఆవతి.

ఇందు మూలానువరణముతోపాటు తిక్కన, కంకంటి పాపరాజుల ఉత్తరరామా యణముల అనుసరణమును కలదు. ఇతర కవుల పెద్దయుల అనుకరణమును కలదు. తిక్కన ఉత్తరరామాణుబామునందు వరి, ఇందు పూర్వరామాణుబాము వెంకటా ముగి కలదు. (77-140వ. 1ఆ.) కంకంటి పాపరాజు ఉత్తరరామాణుబాము నందు వరి రంభావలసంహరణమునందు రావణుని వాదము కలదు.

"పెరియో రుత్తియోగతతిః జేమి తండ్రిన్ వందఱాగ్రిణం

దెలియంగ రాలు వచ్చి వనిఁ ద్రెల్లవ జీతలుఁ దర్జితచ్చకుం

గలియంగదెలిఁ తమయకాంత వలంబిల నేఁ రంబకలా

నలంగ నేగెదేం గడికాంగన లీ త్రియ వచ్చి రెప్పయే." 32వ. 2ఆ.

చేమఃకూరచేంకటకవి యనుకములకు పనుకములు కలవు.

"ఈ వెలంత యులికలిల లేవెలంత

ఈ యువంతదీచిది కడియే యువంత

ఈ సరాళితవార నజ్జశ్రీ సరాళి

ఈ పెరింక రుతిలింపాన రేం." 111వ. 1ఆ.

నీత జలక్రీడానంతరము సఖియల పీఠలు పీట గవి రామునితో,

"అనమో నీ యుల్లసే వాడంటవయ్యో జూయ

లంప, యీ పెరిం గల లతం వెంట

కాంతల్లివారే కంటి కాంతి యువన

నదికి నిట్లు దశంబలాపి యుంరి. 188వ.

చెలి యుట్టు కా యోలంప

లల ప్రేవారణేన్య గల దశావ్యసరాళిన్

దలియించిన పిన్ గడఁ గాం

క్షల కీల కేఠించి హద్దెన్ గంటే." 189వ. 4ఆ.

ఇది నీతారముల పరసపల్లావము!

పుర (77-92వ. 1ఆ: 360-361వ. 2ఆ.) రాజ (94-95వ. 1ఆ.) సూర్యమయూరి చంద్రికాపదారపద్యంత (288-301వ. 2ఆ.) శిశిరయ్య (56-64వ. 4ఆ.) వనంశయ్య (99-109వ. 4ఆ.) మమహర (110-156వ. 4ఆ.) వారిహర (159-187వ. 4ఆ.) ప్రభులి వర్ణనలు కలవు.

ఇందు చిత్రకవిత్వము, బందకవిత్వము కలదు. ఇందుకు "కర్ణకౌసదళాకలిలామ లోమగ్ధోకగద్గితకలాదపంక్తి ప్రాధ్వాళ్లకగద్గితకరామచంద్రవామకీర్తనచిహ్న విదబలుప్రదర్శ

బంధనపద్యము (143వ. 1ఆ.) ధ్రువఖనిరర్థము.

బాహిరీ పామన్యపాటుడు : ఇతని కృతి బాగ్గవపురాణము. వాగివగిరిలో వెలసిన నేణుగోపాలస్వామికి అంకితము¹⁰⁶. ఇతడు సురపురము సంస్థాపారిపతి. కాలము¹⁰⁷ 1752-73. ఆధ్యయ్య, నిన్యయ్య అను వైష్ణవచరుణులను 1760-66 మధ్య సురపురము ద్విగ్రంధి వైష్ణవమును స్వీకరించెను. కాణట్టి బాగ్గవపురాణము రచనాకాలము 1765 ప్రాంతము కావచ్చును.

బాగ్గవపురాణము వైష్ణవగ్రంథము¹⁰⁸. వచ్చిష్ఠాశ్వాసురుల చరిత్రము.

తిరుమల ఋక్ష్మపత్నిజము వేంకటాచార్యులు : ఇతని కృతి అచలాత్మజా పరిణయము. వచ్చింతలపద్యముల నుండి మూఠాశ్వాసములు లభించినవి. అననుగ్రము. వేంకటాచలపతికి అంకితము. ద్వైవాంకితము. ఇతని తండ్రి ఆధ్యయార్యరక్షితులు. పితతండ్రి, గురువు శ్రీనివాసరాజార్యులు. వీరు బాహిరీపామన్యపాటుడు సురపురము ద్విగ్రంధిప ఆధ్యయ్య, నిన్యయ్య అగుదురు. ఉదయము సురపురంధిపరాజగురువులు¹⁰⁹. వారు సురపురము వచ్చిన కాలము 1760-66 మధ్యకాలమని పూర్వక్రము. కాణట్టి అచలాత్మజాపరిణయము. రచనాకాలము 1770 ప్రాంతము కావచ్చును.

అచలాత్మజాపరిణయము ద్విర్భుక్తావ్యము. గ్రంథవాసుమునందే ఆధ్యయ్యము కల ద్విర్భుక్తావ్యము. అచలమన సర్వతమసి, భూమి అని ఆధ్యయ్యము. వర్తరపుత్రి పార్వతీపరిణయము, భూపుత్రి పీతాపరిణయము కలార్థయ్యము. పార్వతీపరిణయము మన్మథ రాసార్యంతము. పీతాపరిణయము అచలాత్మజాపరమోదనసర్వంతమును ఉప బట్టగ్రంథమునందు కలవి.

కొనకడు " మనోహర మచలాత్మజాపరిణయము నయంబునఁ బెల్చినే" (13వ. 1ఆ.) అనిన, మారుడు - అది అంటికి పెండ్లియో? నీత పెండ్లియో? పంతగ రెండు. నొక్కవరి పెట్టడఁజెప్పెద"నని (14వ. 1ఆ.) చెప్పినది అచలాత్మజాపరిణయము. ఇది ఎంత ద్విర్భుక్త కావ్యమో, అంత అనుకృతినాకావ్యము కూడ. వృత్త్యనుప్రసాద :

"మల్లివర్ణమతల్లిపల్లదులతో మల్లిపమల్లిపమో
దల్లిరల్లనంబునం దెనలసను వల్లిహోల్లింపు
యల్లం దిల్లిగ మల్లపల్లికి యులల్ వల్లిహోల్లింపు
ద్విల్లిరల్లికాతి కల్లిడ సుతుల్ దిల్లిమ మల్లమనన్." 42వ. 1ఆ.
యమకముల గమకములును సమరీకము

గ్రథమరీకరంబునంద్రమరీకగరుడర

గ్రథమరీకమరీకపత్త్యంకంబు

గ్రథపరీకదర్శనగదరీకపాదంబు

పరీకనకయ్యగపాదంబు

కమలాకారగర్భిమలాయుతపవత్తి

జులూకరీకాతలంబు

దనశాయికమగ్గూలంబెలావనకీయో

ధ్రువలాంబులరాజాణికంబు

అంబరీక్షినితంబుంబావలంబి

పాండుతనవట్టపడయోగిజంబుల్లె
మల్లమఃకల్లమరణంబుల్లెలంద
బామరం బొప్పి నా తల్లవరంబు " 105. 2ల.

నేతన భాగవతమునందు భాగవతమైన "అడుగిడు" అను పద్యమునకు అనుకరణము :

గడగడ ఎడఁగెను వెనల
పల్లదు పుడమియు అడిమ వడలి బుడిబుడి వడకన్
గడలుకొనె మెకము లెడవెడ

ఎడుగిడుగున రయము పడుచు వడపుల వడుమన్. " 41వ. 3ల.

అవలాత్మకాపరిణయము పాండిత్యవక్తకర్మకు నికషేపిలము.

ఉష్పవ యోగివందనూరి : ఇతని కృతి పద్మినీపరిణయము. రాజగోపాలస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇందు పూర్వకమైతియందు సంస్కృతకవిమైతియేగాని, తెలుగుకవుల ప్రసిక్తి లేదు. ఇంత మాత్రమున ఇది నవ్యమునకు పూర్వకృతి కాదు. ఇతడు 1913 వ సంవత్సరము నాటికి అయిదుతరముల పూర్వకవి, అందువలన మూడు వందల సంవత్సరముల క్రిందటివాడని వంశీయుల కథనము³⁸¹. అయిదు తరముల పూర్వకగును. మూడు వందల సంవత్సరముల క్రిందటి వాడు కాదు. మూడు యేబది సంవత్సరముల క్రిందటి వాడగును. 1913 - 150 = 1763. ఇతని కృతియందు కూనిమంచి తిమ్మన రచితమనమనోలిరామములోని పద్యమునకు అనుకరణము కలదు³⁸². కాబట్టి పద్మినీపరిణయము రచనాకాలము 1770 ప్రాంతము కావచ్చును.

పద్మినీపరిణయము తాత్పర్యక విష్ణుస్థ పరమయోగివిలాసములోని పద్మినీ పరిణయమునకు ప్రపంచీకరణము. అందు ఏమనగానగును (ఉత్తియూర్) రాజాని అయిన చోళరాజు రాయ చౌహత్రముల్లనకు కాపారములోని కాంచనపద్మమునందు సేనబాలిక పద్మినీ లలింపిన, ఇందు ఏమనగానగును రాజాని అయిన గోవిందరాజునకు అయితే పద్మినీ లలించును. " రాయ చౌహత్రముల్ల " దీరుడము, గోవిందరాజు పేరుకావచ్చును. గోవిందరాజు పెంచుకొన్న పద్మినీ పెరిగి పెద్దది, శ్రీరంగనాథుని (ఏమిని, తల్లిదండ్రుల నెమ్మదిని పరిణయమొడుగు పద్మినీపరిణయములోని ఇతివృత్తము. వడ్లవలలోను, రాయబారముల కల్పవలతోను ఆరువందల పద్యగద్యముల, అయిదాశ్వాసముల ప్రబంధమయినది.

ఇందు పునరవ్ధన (57-68వ. 1ల.) రావవ్ధన (69-77వ. 1ల.) వర్జ్యవ్ధన (83-91వ. 1ల.) జీవద్రవ్యవ్ధన (92-98వ. 1ల.) అరద్రవ్యవ్ధన (109-110వ. 1ల.) వేటవ్ధన (111-128వ. 1ల.) పుడప్రవేశవ్ధన (5-10వ. 2ల.) సూర్యమయవ్ధన (12-17వ. 2ల.) సూర్యరయవ్ధన (18-21వ. 2ల.) శ్రీరంగయోత్రావ్ధన (22-32వ. 2ల.) శ్రీరంగ పుర వ్ధన (33-41వ. 2ల.) ఉత్పవ్ధన (42వ. 2ల. 201వ.) గోవిందరాజు శ్రీరంగనాథ స్తవము (43-59వ. 2ల.) దైవతర్పణము (60-68వ. 2ల.) విజయరాత్రిగమనవ్ధన (69-73వ. 2ల.) కాపారవ్ధన (74వ. 2ల.) నాయికావ్ధన (3-18వ. 3ల.) హేమంతర్పవ్ధన (19-26వ. 3ల.) అంకితవ్ధన (47-58వ. 3ల.) వనశీలవ్ధన (59-62వ. 3ల.) నాయక వ్ధన (82-83వ. 3ల.) విలుకరాయబారము (89-181వ. 3ల.) వనంతర్పవ్ధన (3-9వ. 4ల.) నాయికాచరీతావ్ధన (21-38వ. 4ల.) మవ్యత, చంద్ర, పలయమహాత,

శుకపితౄపాఠంభవర్ణన (39-64వ. 4అ.) ప్రాతఃకాలవర్ణన (65-71వ. 4అ.)
విధైసందేభవర్ణన (73-99వ. 4అ.; 104-114వ. 4అ.) పాయంకాలవర్ణన (100-103వ.
4అ.) వివాహవర్ణన (2-108వ. 5అ.) కంఠ.

ఉత్సవగగడయుండు పాత్రచిత్రభాష కలదు. అందు వైదికపుణ్యాంగనల
పంభాషా :

"కౌనవ పెంకమ అంకికి నేమా
కామపు బుడిగిన కర్మం జేమో
పెచ్చ వయమదరి పెమ్మటి జాడఁడో
పెచ్చవాడు ముమ జెప్పిన గూడఁడు!
మల్లికి నెమర్త పోవ మమే?
అబ్బురమా పరియల్లేదనే?
కోనదు రంగికి కొడు కొక్కొ డనే?
యూచెల తప్పితె యుకగలుగు నవే?
పోమ మగిడు గడు పొంటికాదు గదా
రామివి గూడుక రాదాయం గదా
ముచ్చుటి లింగికి ముగురు దిద్దలవ
విచ్చానా నే పెట్టరాన నవ్వి ! " 83-94పా. 42ర.

చిలుక రాయబారమునందు పిత్రమైన ద్రీవర్ణనము! భారతవరము. ఉభయ
కుళంము.

"దుర్బోధవదర్శనమిదిహా క్షీణ
కపిశేరుశంఖమంగళము గళము
అలి పొందురాచనిలాపంబు హానంబు
మనరాక్షరాస్త్రపంగతులు గతులు
గురుతరగాంగీయకుంభసంభవకళా
పందాయి దిగి గుల్మవమ్మదోయి
క్షణప్రస్థిదిగతేక్షణము లీక్షణములు
సౌమరత్నప్రలాపితము ముఖము
దర్శరాక్షత్రమంబులు తరుణి బోమలు
ఉభయ భారతయోధుల నొకటి సేయఁ
రలఁచి నిరీ ప్తయింపంగ నలయుఁజాము
కాక తక్కిన పాండవ్యులను గలదే? " 131వ. 3అ.

పద్మినీపరిణయమునందు తెనుగు పూర్వకపిష్టలి లేదుగాని, తెనుగు పూర్వకపితౄ
రక్షణము కలదు. ఇది కూడ గమనార్హమైన అంశము. భాష్యరూపాయణము, భాగ
వతము, పునురలిత్రము, ఆముక్తమాల్యద, వసురలిత్రము, రసికతనమనోలిరామము
మొదలైన కొవ్వములలోని పద్యములకు అనుపరణములు కలవు¹⁰⁰. అందు భాగవత
పద్యానుపరణములు అతిక్రమము.

"అరాములు పెచ్చము అయ్యెను
యానము పాతమయ్యె రిద్దరశంఖ్య విశే"

జనాశీతీవతంత్ర

మంచూ యని పదకొ రోక ముద్రానాల్ " -

- లావణము

"దేవములే కొంచెము లయ్యె రాత్రులు మహాతీర్థము లయ్యెం గదన్

వనవాస్త్రుండు మహావ్యూః డయ్యెఁ (బ్రజకున్ లానుండు మందాంతరదై

దీవి వచ్చిన దుపానలు కేంఁ గుఠిపన్ దిక్క) గమముల్ వెండుగా

తులనం బంతయు పాఠ యటంచు వలండ్ల ముమ్మమ్మగా నచ్చరిన్. "

- పద్మినీవరణము

ఇట్లు పూర్వకవిలాపర్యగము పుష్కలముగ చేసి, పూర్వకవిస్మృతి చేయకపోవలెను. ఇది " నవ్యోదయమారంభము" పత్ర మార్గదర్శకము వలె కలదు.

పైటిపాటి వేంకటవరసింహము : ఇతని కృతులు 1. లక్ష్మీస్థనంబాలినానము.

2. మన్మథశతకము. 3. రామచంద్రశతకము. మొదటిది మాల్యదైలములోని నరసింహ ప్రియకి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతని మేనల్లుడు అయ్యలరాజా నారాయణామాత్యు డని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹. అతని హంపింజలి రచనాకాలము 1790 ప్రాంతము. ఇది ముందు వివరింతును. కాణట్టి లక్ష్మీస్థనంబాలినానము రచనాకాలము 1770 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాకరపర్తి తిరువతిపాక్షుడు : ఇతని కృతి నత్యలామాకృష్ణసంహారము, గొడె సంస్థాన వ్యవస్థాపకుడు గొడె పెర జగ్గారాయనికి అంకితము. అతని కాలము² 1745-1805. కాణట్టి నత్యలామాకృష్ణసంహారము రచనాకాలము 1785 ప్రాంతము కావచ్చును.

మొదటి మఠింగంటి వేంకట నరసింహరాయ్లు : ఇతని కృతులు 1. జనకరాజుమలాద్వందయుము. 2. కాంటవరీకుమారశృంగారవిరామము. 3. వృశంకీరవాద్వందయుము. 4. శ్రీకృష్ణులులాభారము. 5. శ్రీరామానుజాద్వందయుము. 6. విష్ణుకృష్ణప్రభావము. 7. క్షుతబంధూపాఖ్యానము. 8. చల్లపిల్లరాయనచరిత్రము. 9. గోరావధూటీపరిణయము. 10. శ్రీకృష్ణశతావదీయము. 11. రిలువపడిగ తీసి పేరణము. ఇందు క్షుత బంధూపాఖ్యానము గోరావధూటీపరిణయము ముద్రితములు. ఇతడు మఠింగంటి పింగరాాయల వంశీయుడు. ఇరువురి నడుమ అయిదు తరములు కలవు. అతడు ఇరువదవయేట రచించిన కృతుల రచనాకాలము 1600 ప్రాంతమని పూర్వీకము. కావున, ఇతని కృతుల రచనాకాలము పుల్లలముగ 1760-80 మధ్యకాలము. కావలయును. కాణట్టి క్షుతబంధూపాఖ్యానము రచనాకాలము 1770 ప్రాంతము, గోరావధూటీపరిణయము రచనాకాలము 1775 ప్రాంతము కావచ్చును.

క్షుతబంధూపాఖ్యానము : ఇది పిరిపవంగి నరసింహాప్రీయకి అంకితము. దైవాంకితము. ఇదివర్తమునకు మూలము భద్రవీరేశ్వరపురాణములోని క్షుతబంధు వరితమని ఇందు కలదు.

"ఉత్తమోత్తమముగ రవిచేత్రరాజ్య

మఠఁ బురాణంబునందుల నెందు క్షిత

బంధువరితము నాంధ్రభాషమ రచించె (?)

మొదటివరికి పీఠుల విందు నాగ" 15వ. 1ఆ.

ఇది కథామూలమే గాని, కావ్యమూలము కాదు. క్షైతలందూపాఖ్యానము భవిష్యత్తర పురాణాంతర్గతమైన కథ విమిత్తమూత్రముగ వ్యకటితలైనమున ప్రవచితమైన వ్యతంత్రకావ్యమగును.

అయోధ్యానగరాధిపతి పురతుని పుత్రుడు క్షైతలందుడు. ఇతడు అయోధ్యానగరా దీపతి అయిన తర్వాత, అటవెతలతో వేటకు నేంచేసి, మర్యాదాపములు మరీగి, ప్రతిదీనము శామాంపత్యక్షణము చేయును. తదభావమున ప్రతిదీనము సరమాంప త్యక్షణము చేయును. రాజ్యము సర్వవాశమగును, క్షైతలందుడు అడవుల పాలగును, ప్రజలు వేడిన మీదట వ్యాసుడు తన శిష్యుడైన పుండరీకుని, క్షైతలందుని పూర్వస్థితికి తెచ్చుటకు వియోగించును. పుండరీకుని కొంత మేన విష్ణులయ్యుడైనక్షణముల వలన క్షైతలందుని కర్మ పరిపక్వమగును. పుండరీకుడు శ్రీపాదశీర్ష మాతనిపై చల్లి పాచి ముక్తుని కాంచి, యానందమును చేయును. ఉదయలు తీర్చయ్యతలు చేయుదురు. పుండరీకుడు క్షైతలందునికి మంత్రిపదేశము చేయవలసి, ఏకమించునెడ, విష్ణుశై ప్రత్యక్షమై, క్షైతలందుని పరిక్షింపకుండు మంత్రిపదేశము చేయవలదని వారించును. పుండరీకుని పరిక్షయ క్షైతలందుడు దొమ్మరి వాడయినను మరపుడను పేర మంత్రాధ్యము వివరించును. దోళరాజ తనయును అనాంపన బ్రహ్మరాక్షసుడు విమిత్తముగ క్షైత లందునికి లిఖితమంత్రము లలింపును. విష్ణుశై ప్రత్యక్షమై, అతరువాప్తముతో పుష్కరిం చుగా మరపుడు మామగు మీసాల క్షైతలందుడుడును. దోళరాజ క్షైతలందునికి తనయని పిచ్చి వివాదము చేయును. క్షైతలందుడు అయోధ్యానగరమునకు వచ్చి పాదపడిన వగరమును చూచి విచారించునెడ, వ్యాసుడు ప్రత్యక్షమై, రాజ్యము యథాపూర్వముగా అలివచ్చి చెందువని ఆశీర్వదించును.

ఇది క్షైతలందుని కథ. ఇందు విష్ణుశై, వ్యాసుడు, పుండరీకుడు పురాణపురుషులు. క్షైతలందుడు మానవుడైనను భావపుడు. భావపుడైనను మానవుడు. దొమ్మరులు ద్రిమ్యురులు.

దొమ్మరులు ద్రిమ్యురు లీరు :

"రాకు పుటాకలాల్ దగు శాగ మువలముల్

గడ్డపారలు గడల్ పెద్ద కత్తి

విలుకు బల్బుల గడల్ సింగిలేతరకవల్

చాలుకత్తులు మయల్ వలలు బోల్లి

మేకుల గురులును మోకులు కట్టులు

రాచల మట్టులు దీమచెలు

రాదసంచలయందు సర్వరావ్యంబుల

నించి గార్వదన్త్ర పికరములను

మీద గణవర్మనికరముల్ బాడుకోల్లి

బాలసప్తకుల వాల్మీకి బలబల్దేర్తి

యోమ్యముఖముగ నందఱు వరుగుదలంచి

తరువూరవ దొమ్మరుల్ తొలగి నడువ." 19వ. 3వ.

క్షైతలందులైన దొమ్మరి పవిత్ర భాగవతపదవిరానము :

ప్రత్యక్షపాపాలలాహరిమటవల
 ప్రాచయతిచ్చేక పాక తయ్య
 చేతలాపాగ్రామ్యరేఖ్యదంశల
 రత్యమాంధ్రాత్మం దుష్టమండ
 వనదపాలనారవాత్మమండ
 వగ లయ క్రియలను వెనుపడంగ
 గూఢార్థలాపములే రూడిగా తెల్పును
 బరత్యస్సేద్యంబులపటిమ వెరయ
 బహులమత్కారయక్షవాదాప్రగల్భ (?)
 మృత్యునిరూపమటదగులపటిమ యొడవు
 దీతి, రత్నాలందరితలాతరాగ
 ములను వ్యక్తతః బద్దిడి బలమమితి." 84వ. 3ఆ.

దొమ్మరి వేరె రుచిర విందుకొలుపున వాలుమొనలపై లందికాయో
 గంజువ వాసనల్లు తలావరావెద్దానమత్కారంబుల" జాసినదట! (278వవ. 3ఆ.)
 పుర (110-128వ. 1ఆ.) రాజ (128-132వ. 1ఆ.) శుమారోదయ (135వ. 1ఆ.)
 వాయుక (145-150. 153-163వ. 1ఆ.) దుర్భిక్ష (166-170వ. 1ఆ.) వనంబర్హ (5-
 10వ. 2ఆ.) మృగయా (18వవ-24వవ. 2ఆ.) వర్షర్హ (25-29వ. 2ఆ.) ముర్ఖాప్రసయ
 (255వ. 2ఆ.) మూర్ఖోదయ (262వ. 3ఆ.) విదీపికు (62-75వ. 3ఆ.) వివాహ (320-
 360వ. 3ఆ.) వర్ణనలు కలవు.

కొప్పర్తి వరచయమాత్మ్యరు : ఇతని కృతి రుక్మిణీపరిణయము. మదనగోపాల
 చరిత్రమని మఱొక పేరు. మదనగోపాలపురములోని మదనగోపాలస్వామికి అంకితము.
 చైవాంకితము. శ్రీంధాంతపద్యమునందు రచనాకాలము కలదు.

"ఈ మఱొక్కోందునంజుమ దగు వెరా

భవరాహస్యాస్థిమాలామరితితిః

XXXX XXX XXX

కెప్పి యా కృతి నీకు నర్పించఁ గంటి

వరచ కొప్పర్తి పోమన్నపరిమఱుండ

భువిని నయనాహుకకవిని నేను. " 258వ. 5ఆ.

అజ=9, కౌ=1, ఋ=7, ఇందు=1 =1709+78 = 1787. కాణాట్టి రుక్మిణీపరి
 ణయము ఉత్పత్తి మదనగోపాలచరిత్రము రచనాకాలము 1787 వ సంవత్సరము.

కవి స్వప్నవ్యూహంబునందు "కేదా రుయ్యిదు గ్రామంబు దక్షిణతాంశులంబు
 లున వొక్క పులప్రెస్థాంతరంబున వెలయు ప్రాంతమారాచంబుగఁ " అంజనేయస్వామి
 సాక్షాత్కరించి, "ఒక్క కావ్యప్రబంధంబు మదనగోపాలచరిత్రంబను రుక్మిణీపరిణయ
 కలామబంధబంధురంబుగావొక్క మహాకవినిందురపాపాయ్యానుగ్రహంబున రచి
 యింపుమచివలికి"నట్లు కలదు. (21వవ. 1ఆ.) కవి " తదుక్తకావ్యంబు రచించె. నెమ
 కట్టి తత్సహాయంబునొక్క మహాకవి పందర్హనంబునక్షీపించియున్న నెమయంబునందు
 వొక్కవాడు విరచితంబునొకావ్యపదనారాయణాదితీతకదండక సంస్కృతమహాగేయపద

జైన (28వ: 29వ. 1ఆ.) రాష్ట్రాల పంజీవరాలులు "చమదెంచి దర్శనంబిచ్చినవతనికి జాంబూనదాంబరాదరణంబు లోపగి బహుశఃదించి విలిపి తత్సాధనముగ్రహించువఁ బ్రబంధప్రారంభంబుగఁగొమ్మట్లు కలదు. (30వ. 1ఆ.) ఇది నిమిత్తముగ "పంజీవ రాయకవియే ఈ గ్రంథమును రచియించి కొప్పర్ల వర్ణన ప్రేరణ బ్రకటించెనన యొక ప్రాచీన కలదు²⁰⁰." అంతేకాదు. రుక్మిణీపరిణయమిది రాష్ట్రాల పంజీవరాయకృతముగ ముద్రితము²⁰¹. కాని, ఎయి గ్రంథాలవద్దమునందు ఇట్లు కలదు.

"భారతదళమందు పోల్చున కాష్టాక్షి

కృష్ణశేఖరు నిర్వహించినట్లు

రాష్ట్రాల పంజీవరాయదోయలార్చి

మనకది నిర్వాహకంబు నేదు - 258వ. 5ఆ.

ఇది రాష్ట్రాల పంజీవరాయల నిర్వాహకము సహనిర్వహముమంటి పాదకము. అయినను గ్రంథమర్థమునందు చక్రబంధము కలదు.

"దెవ్వుశ్రీపంజీవరాయనాచార్యులవలెనెట్లు

తనాగోపనీవర్ణనయనాచార్యులవలెనెట్లు

నవ్యాపికవిభవనయనాచార్యులవలెనెట్లు

భావ్యాచార్యులవలెనెట్లునాచార్యులవలెనెట్లు. - 123వ. 3ఆ.

ఇది " (ఈ పెద్దంబున మూడవ వలయమునందుఁ గృతీశ్వరుని పేరును అతన వలయమునందుఁ గవి పేరును ముద్దించి.) " అని కలదు. కాని, ఆతన వలయములోని "పంజీవనంకవి" రాష్ట్రాల పంజీవరాయల అగుముగాని, మూడవవలయములోని "శ్రీగోపాల శిరి" కృతీశ్వరుడు మదనగోపాలుడు కాదు. గోపాలశిరి గోపాలశతకమగుదు. అది పీఠ వారాయణాదిశతకములందు ఒక్కటి. తత్సవి రాష్ట్రాల పంజీవరాయల అగును. ఎయి చక్రబంధవద్దము రుక్మిణీ రాయణయము పంపిన పురోహితుని శ్రీకృష్ణార్జునము లోనిది. అది ముప్పది పెద్దముల చిత్రగర్భబంధకవిర్యబంధుడైన ఘట్టము. (97-126వ. 3ఆ.) అదియట్లు రాష్ట్రాల పంజీవరాయల గోపాలశతకములోని దగును. అంతేకాదు, రాష్ట్రాల పంజీవరాయలు "కాతకవిభావనముఅకావనరుడు." (39వ. 1ఆ.) ఈ రుక్మిణీ పరిణయమునందు గర్భుడు వివాహముపాశ్చర్యము విశ్వయించి, ముహూర్తపరిణయంబు మూడరించి, బగ్గవిధయము చేసిన ఘట్టము (188-199వ. 1ఆ.) పంజీవరాయకృతము కావచ్చును. ఇట్టివి పాదాయ్యములు. ఇంతమాత్రమున గ్రంథముల్ల పంజీవరాయలే రచించి, కొప్పర్ల వరుసు పేర ప్రకటించెనంట పాదాయ్యము. పంజీవరాయల పాదాయ్యము నదయ్యు నచ్చినదే.

ఇది రెండవ రుక్మిణీపరిణయము. పరిపూర్ణరుక్మిణీపరిణయముని క్షోడ ఇందు కలదు. (258వ. 5ఆ.) పాతన లాగవలయులోని రుక్మిణీపరిణయకథయే. అందు లేని వర్ణనాధికము ఇందు అధికము. విదర్భరాజువల్లి సుప్తసృష్టాంతము, రుక్మిణీజననము, జైత్రము ప్రవహాశ్వాసము. రుక్మిణీ బాల్యము యౌవనము, విదర్భరాజు బీష్మకుడు రుక్మిణీని కృష్ణుని కిచ్చి వివాహము చేయుటకు నిశ్చయించుట, రుక్మిణీ యాశ్వాసము. రుక్మిణీ ఆగ్రహము రుక్మి కృష్ణుని విరసించి, శిఖిపాలుని కిచ్చి వివాహము చేయుటకు నిశ్చయించుట, రుక్మిణీ చింతించుట, పురోహితుని రాయణాదము పంపుట, అతడు

రాయబారము నిర్వహించుట, కృష్ణుడు ద్రయోదనుగట, భీష్ముడు దుక్కిలేకి వత్తుట, దుక్కిలేని శివుని వివాహము చేయుటకు కల్యాణోత్సవము చేయించుట, శివునిపాలనారాదుల, బలరామకృష్ణులను అగమవము తృప్తియొక్కపము, దుక్కిలే తామము, విష్ణునా, దుష్టము, వితర్కము, విరూపము, పురోహితుడు వచ్చి రాయబారము పరించెనని చెప్పుట వత్తుకొన్నము. వివాహవ్యాసము, దుక్కిలేని శ్రీకృష్ణుడు అపరాధించుట, జరాసంధుడుం ఓటమి, శివునిని పరాభవము, దుక్కిలేకృష్ణుల ద్వారకా గమనము, వివాహము, వివేకము పంచమొక్కపము. ఇది పరశురామకృష్ణపరిణయము.

ఇందు పురి (131-165వ. 2అ: 59-70వ. 3అ.) సమస్త (46-55వ. 3అ.) దోషాధి (119-114వ. 1అ.) ద్రుపాది (134-168వ. 1అ.) నాయికావైభవ (141-187వ. 3అ.) నాయికాభాగ్య (3-39వ. 2అ.) నాయికాభిమాన (40-96వ. 2అ: 150-204వ. 3అ.) నాయక (120-126వ. 2అ: 166-197వ. 2అ: 97-129వ. 3అ.) నాయికాపరిణా (525వ. 4అ.) జలకేరి (27-36వ. 4అ.) మకేరి (38-41వ. 4అ.) సూర్యపుష్పయోధి చంద్రికాపాదార్యంత (42-57వ. 4అ.) మువ్వదపూకా (58-66వ. 4అ.) మువ్వదపూరి (67-68వ. 4అ.) పంద్రుపిరి (67-72వ. 4అ.) మనరాద్యపాంధరి (72-109వ. 4అ.) సూర్యోదయ (116-120వ. 4అ.) వివాహ పవ్వాహ (231-235వ. 3అ: 2-18వ. 5అ: 43-84వ. 5అ.) యుద్ధ (101-109వ. 5అ.) వివాహ (201-237వ. 5అ.) వివేక (239-248వ. 5అ.) వర్ణము కలవు.

శైవవర్ణనమునందు మంతరసాని (153) సూరిచోమము, శాంతి (168) నామకరణము (169, 170) దోలాచారణము (178) జీలపాటలు (179, 180) అష్టపాదము (183, 184) మొదలైనవి కలవు.

బాల్యవర్ణనమునందు గుణన గూర్చి, బొమ్మల పెండ్లి (3), మృత కుప్పలు (4) బొంగరాటలు (5), పెండు లాట (6), ఓమవగుంటలు(7), చదరంగము (8), అప్పవగండ్లు (9), పాపులాటలు (10), చిలుకమపెంచుట (11), హంపమపెంచుట (12), నాలుగు వ్రంబాలాట (13), దాగిరి మూతలు (14), చెమర్లమ పెంచుట (15) కొప్పు సవరింపు (16), అలంకరణ (17), ఉయ్యాల బాగుట (19), బీణాగానము (20), శోకితాంగమోచనపు (21), ద్యౌత్యక్షేప (22), కేరికావని (23), రంగలాట (24) మొదలైనవి కలవు.

శ్రీకృష్ణవర్ణనమునందు పాదప్రసంగము (97), విశ్వజితము (98), మత్తేంద్రక్షేత్ర తావళ్ల గర్భాతపతుర్విద్యుదేవము (99), ప్రితికాండకందము (100), ఖడ్గపందము-మంగుడినివృత్తము (101), అర్జునపరకందము (102), సర్వప్రసంగకందము (103), గుడికందము (104), ఏకాక్షరకందము (105), ర్యక్షరి (106), తలకట్టు కందము (107), శృంగకందము (108), పాపుచిత్తకము (109), అంద్రసాపుచిత్తకము (110), గుణిత్తము (111-122), చక్రబందము (123), నాగబందము (124), అమృత్రాసేవము - పుష్పమాలికాబందము (125) అంద్రోద్ధారణాభిషేకము (126) కలవు.

వృషాకపాయి (82వ. 1అ.), పాండుము, పైలవము వంటి అప్రయుక్తపూర్వ పదప్రయోగములును కలవు.

“పాండులైన భవప్రయోగమున నే: బ్రహ్మిష్ఠి యే యు

క్యంటన్ విప్లవము లేక గంచు యుద్ధములో గ్రానటులున్ గ్రామముల్
మోలారన్యతబాల్లికృతిమప్పుడన్ రోడ్దొచ్చి యుమ్మండటన్
గంటన్ శ్రీనాథారజన్ సుపతులొప్పదన్ ద్వారకన్. " 128వ. 4ఆ.

" భీరవద్యుష్టమహాబలురమద్యమువన్ గ్రహించె డా
పైరమద్యపాని గల బట్టి వరగళులొల గ్రామ కం
తీరవ మొక్కటం గొవెన లేచి గర్భనాథులుగా గుడో
తారపడూరి రుక్మిణిని రావలెదే గ్రహించె వయ్యోడన్. " 97వ. 5ఆ.

అయ్యలురాజు నారాయణామాత్యుడు : ఇతని కృతులు 1. హంసవింశతి, 2. దళితారాకతానందగ్రామము, 3. అంశవేయశతకము, మొదటిది ద్విపద్యము. కదమ రెండుమ అనుపల్లములు. హంసవింశతి శ్రీరామాంకితము, దైవాంకితము. ఇందు ఇంగ్లీషు పేటలు, ఇంగ్లీషు కుక్కలు, ఇంగ్లీషు పదము కలవు.

" తాడము వళంద బందర యింగిలీడు,
కళము మొదలైన పేటల గౌరవెల్ల
పొరల్లదవ్వములు బేరపొర మోడ,
దిలువ వంపరి తమ తమ పేటలకుమ. " 112వ. 1ఆ.

తుకవస్త్రులియుండు రాచకొలుపులందు ఇంగిలీషుముఖములు కలరని మళ్లత్మే
కలదు. అది పూర్వక్రమము. హంసవింశతియుండు ఇంగిలీషుపేటలు కలవు.

"లేటి (నేడి?) కొడమల వింతయో మేటి (నేడి?) పుమగు
పిల్లల జపానీయుల టెట్టు రుదల
ముంగివ సివంగి కోణంగి యింగిలీషు
కుక్క, సుంపుల గోతుల గొప్ప గవియి. " 354వ. 5ఆ.

ఇట్లు 1920 ముద్రణమునందు కలదు. 1938 ముద్రణమునందు "ఇంగిలీషు
కుక్క, సుంపుల గోతుల" అనునది "సింగిలీకగుంపు మానిసికోతులు" అని కలదు.
(358వ. 5ఆ.) "సింగిలీకలు", "మానిసికోతులు" తుకవస్త్రులియుండుమ కలవు. ఏడిగా.

"వెనుగ వచ్చుములోచి వివముల వేర్పాటును సింగిలీకలు " 222ర. 1ఆ.

సింగిలీక లన కోతులు. అప్పుములోచి వివములను పిర్పాటును కోతులు మోదిసి
కోతు లగును. "సింగిలీకగుంపు, మానిసికోతులు" ఒకటి. కనుక "ఇంగిలీషు కుక్క,
గుంపులు " అను పాఠమే కవిపాఠమగును.

"పెద్ద పరంగిపోష గల బంగారు మంచముపై వసించి డా
వెల్గుల దుడయింప మోడిగడ్డలామని లేచుగ పిల్ల లేచి త
వ్వరకరుఁ డుప్పంను డను కొకాకరేతి మెలంగి రీతలుల్
వెంచె పిమ్మట నలివన్మెత్తు మహాపతి మీది కోరికన్. " 82/87వ. 5ఆ.

పరంగిశబ్దము మొదట పోర్చుగీసువారికి తర్వాత ఇరోపాదేశికులకు వ్యవహారించె
బడివది. పోషకశబ్దము ఇంగ్లీషుపదము. ఎలిగెంటి, ఫిషెనలుల్ అని అర్థములు.

పరంగిపోష అనగా పోర్చుగీషు ఫిషులు లేదా ఇరోపా ఫిషులు అగును. కావున
ఇంగ్లీషు పేటలు, ఇంగ్లీషు కుక్కలు, ఇంగ్లీషు పదము కల హంసవింశతి, తుకవస్త్రులి
కంటి పరమార్థాధీనము కావలయును. అంతేకాదు. కాలాధము పెద్దవ పోషయూటి
ముకుందరిలానములోచి, కావ్యనామానందద్యమునకు అనుకరణము కలదు.

“వేటిగొప్ప మేననందేశము కమరోయ
యందరమ్ కునయోవంద మెరయఁ
బొంకపు హెము ద్రోవనంద్రోదయం
బదరంబు మడిపిర మోర మోదఁ
జిలువంపుఁ జీజువన్న కృంగారకొముది
మైయంగులు రుమంగలి సుతించఁ
గెరవంబులు కాంతి కావ్యధికాశిక
మనవితంబులు రుసాయనము రోదరఁ
దమ వెలంకార మతమశాస్త్రములు హృత్తి
లదాచా మధ్యంబు నాటకం బవనిలోన
విద్యలకువెళ్ల మూల మా వెలఁదిగ గవెన
విద్యలు పఠించుగా నేల వేటి బురుదు. - 143వ. 2అ.

ముకుందదీపాశము రచనాకాలము 1762 ప్రాంతమున పూర్వోక్తము. కాబట్టి పానవంశి రచనాకాలము 1787 ప్రాంతము కావచ్చును.

పానవంశి ఖగవస్త్రాశి సవోదరము. అది చిలుక చెప్పిన డెబ్బది రాత్రుల కథల సంపుటి అయిన, ఇది పాన చెప్పిన ఇరువది రాత్రులకథల సంపుటి. అది దర్శనానామక అతని పురోహితుడు చెప్పిన, ఇది నలమహారాజునకు ఇతని పురోహితుడు ప్రత్యుత్సాహముతో చెప్పినది. అందు పద్మావతీపురరాజా చిత్రలాహునకు, ద్రాణాపతిగుఱించి కొఱవంతి చెప్పిన, ఇందు ఉజ్జయినిపురరాజా చిత్రలోగునకు హామీపతి గుఱించి సిద్ధురాలు చెప్పినను. అందు ద్రాణాపతి తల్లి మదనపీనుడు దేశాంతర మేగినపుడు, వెల్లిది దుర్బోధకు లోనైనను, సరశీయశృంగారమునకు పాల్పడకుండ, మదనపీనుడు పెంచిన చిలుక డెబ్బది రాత్రులు కథలు చెప్పి వారింపిన, ఇందు హామీపతి తల్లి విష్ణుదాసుడు దేశాంతరమేగినపుడు, హం దుర్బోధకు లోనైనను, సరశీయశృంగారమునకు పాల్పడకుండ, విష్ణుదాసుడు పెంచిన పాన ఇరువది రాత్రులు కథలు చెప్పి వారింపను. కథల స్వరూప స్వభావములును సమానము. అంతేకాదు. ఖగవస్త్రాశి ద్రాణాపతి పానవంశిగణియందు అత్యంతము. అందరి తెలుగు మడికారములు ఇందు వెలుగు లీనవని. అందరి ఇరువదన కథలోని వినిమిదన ఉపకథకు, ఇందరి ఇరువదనకథ సంశ్లేషమకరణము. ఖగవస్త్రాశి కంటి పానవంశికి ప్రత్యేకత విజ్ఞానసర్వస్వప్రాధుమ్యవైన విషయవిస్తరము.

పానవంశిగణియందు ఆచార్యదర్శనముల (105వ. 1అ.) హాస్యవిద్యల (155వచ. 1అ.) అయుధముల (205వ. 1అ.) పీఠవిహారముల (206వచ. 1అ.) అయుర్వై దానముల (235వచ. 1అ.) అంగడిపరుకుల (228-232వ. 2అ.) చిత్రమణులు ప్రాయము (10-12వ. 3అ.) బాగావిద్యల, వాద్యహాసముల, మ్రుగ్గుల, రత్నముల ద్రావిడ ప్రబంధముల, వివిధజనుల (28వచ. 3అ.) నేపథ్యకాశీరవానప్రసాద శాస్త్రాభిరంజితార విమంతుగణయంతిప్రాసాపకముల (127వచ. 3అ.) అలల (147వ. 3అ.; 159వ. 5అ.) పానవంశితత్వముల, యోగశాస్త్రవిషయముల (186వచ. 3అ.) వృక్షముల (9, 11వచ. 4అ.) మను, మాన, వర్మ ఖండముల (13వ. 4అ.) గణితశాస్త్రాంశముల (27-29వ. 4అ.) వజ్రత్రాశింగునవృక్షముల (55-56వ. 4అ.) సంకల్పాలాపముల (87వ. 4అ.)

మంత్రముల (95వ. 4అ.) రావ్యముల (128వ. 4అ.) కాయగూరల (129-135వ. 4అ.) మత్స్యముల (187వ. 4అ.) నదుల (204వ. 4అ.) తీర్థముల (206-209వ. 4అ.) శ్లేఠముల (214, 215వ. 4అ.) లమ్బువార్ల (220వ. 4అ.) ఆకుల (47, 48వ. 5అ.) అలముల (45వ. 5అ.) కపిపుల (46వ. 5అ.) తిట్టుల (117వ. 5అ.) అచ్చురల (122వ. 5అ.) పోడవెదప్పత్తముల (126వ. 5అ.) తాళముల (126వ. 5అ.) స్త్రీరాగముల (127వ. 5అ.) వస్తుసంకరాగముల (128వ. 5అ.) సప్తస్వరముల (130వ. 5అ.) పశ్యపదముల (133-135వ. 5అ.) పరిమళద్రవ్యముల (144, 356వ. 5అ.) లోతీతంబుల (155వ. 5అ.) క్రమపుల (238వ. 4అ.) దెబ్బదీరిండు వినియోగముల (267వ. 5అ.) గుణాదుల (354వ. 5అ.) పాత్రల (357వ. 5అ.) ఖంఠపుల (358వ. 5అ.) పద్మముల (559వ. 5అ.) ఆధరణముల (360వ. 5అ.) వర్ణకేంద్రముల (368వ. 5అ.) వివరములు పెట్టకలుగ కలవు. పంచములు సుదీర్ఘములు. పద్యములు పీచుమాలికలు. రంగడు దీర్ఘములు.

దేవాలయవివరములు కల పద్యము :

“దంభివ గర్భస్థానం బాంతరాళికం
బును ముఖమంటవంటును తెలంగ
గాలి మంటపము ప్రాకారంబు లోలిం
లోలింబు చుట్టులు పొందుపడంగ
గర్భులు పద్మమూర్తి పంచగృహారంబులు
జగతియుఁ బచ్చిలలో సాగును గులుక
గమ్మ గోడలు తాలి కంటములో పొలంబు
వును సువర్ణద్వారసమితి వెలయు
దృష్టిపాత్రపు బొమ్మలు కేతరిల్ల
మొలుకు పింగంబు లరగూర్చి మెఱుంగు రోక
ణములు చిత్తద్రవ్య క్రొంఠిమోర్తి రమణ కెక్కి
దేవలయు మించి వెళ్ళుంతదివ్వమగును. ” 180వ. 1అ.

ఇందు “ముఖమంటవంటునకు” అనునెడ “మగనాసికంబును” అను పాఠాంతరము కలదు. అది చుకనాసిక మగును. అది కూడ అలయవివేచన. “లోలింబు” అనునెడ “లోపలు” అను పాఠాంతరము కలదు.

పల్లవపదములు కుప్పటినిన పద్యము :

కుంచ మగ్నస్థానంక గూటంబు పెగ్గంబు
పరిది ద్రోక్కుడుపట్టి పళక దోపి
పరిపరి యచ్చులు పరికుండ యూటిపె
పేడు రబ్బలు దండ నాథ క్రోపి
కోటి పుల్లలు నాల్గు కుడుతరి కోయ్యలుఁ
దొప్ప యూనలుఁ గోత మాలు కక్షి
జాలంపుఁ బదుగులు గండెల కప్పర
గోంఱు లాళులు పిలి కడప
గంప దొర్ల కళాసంబు కడుదు చెమికి

మాట రాజ్యము జాలము గ్రామ గోడ
వలల నా పులిద్రు సెనాపయామి
యప్పురంబున పంచశం లిచ్చుచుండు. " 12వ. 2ఆ.
కవిత్యము పాంచవీంశతియందు క్వాదిత్యముగ కడమ తొక్కినది.
మాటలా యప్పురంపుఁ దేటలా కెప్పురాం
మాటలా యని జాతకేటు లెప్పుఁ
గవ్వలా పెరిదమ్మిచ్చెప్పులా మగతేటి
యప్పలా యని పల్లవాళు లెప్పుఁ
జేతలా మమలాజాతులా కేవలంబు
ఖ్యాతులా యని యుపకాంతు లెచ్చి
గుబ్బలా యపరంత రిబ్బలా యని మెంబు
దిబ్బలా యని పాంచరీయ లెచ్చి
గోలులా దిప్పిపారులా కుతుకుఁ దతుకు
వచ్చెలా జాడపుచ్చెలా నాటు పీటు
చాపులా వాడి తూపులా పాలపు రెలుపు
వనుచు పిలుచిచ్చఁ దగు పింతి యుతమదంతి. " 20వ. 3ఆ.
"బలితంపుఁ బురివంపు కళఁ బింపు బమివంపుఁ
బోడి మెప్పుగ నొక్క నాడు పెట్టు
చిరితమ్ములను గ్రమ్ము పిరిఁ జీమ్ము పదవమ్ము
రెలువ మెంబుల కొక్క నెలయుఁ బట్టు
విరు లెప్పుడును గుచ్చు వెళికచ్చు గల కొప్పుఁ
బ్రాణులెంచగా మచోద్దాంబు పెట్టు
జీతజంతికరికుంధతతదంతకుచెకుంతి
యుగ మెప్పుడుకు వొక్క యుగమె పెట్టు
జొక్కటపు తిక్కగమి విక్కు లెక్కఁ జెక్క
వలమల మెలింప వేదదీపమ్ము పెట్టుఁ
గెంజిగురువెంజింజాయపుంతఁ దెగడు
పదము లెప్పుంగ బ్రహ్మకల్పంబు పెట్టు. " 74వ. 4ఆ.

ఎడవల్లి వేంకటపతి : ఇదని కృతలు 1. రాధామాదవసమాగమము. 2. పతిత
పావనచరిత్రము. ఆముద్రితము. రాధామాదవసమాగమమునందు.

"ఉదయగిరి నాళమెనివ మహాగ్రేణాః
దగుచు భూచక్రపావన హవరించి
యస్తగిరి నాళమెనివ మరద్ధిపాఠి
రాజా రాజారిరాజరాయమునను. " 116వ. 2ఆ.

అది మార్వాహమయవర్ణనము కలదు. ఇందు ఉదయగిరుద్గమము, ఉపలక్ష్మణముగ
యూవరాంధ్రమును బయింపి, తమిళకర్ణాటాంధ్రదేశములను పరిపాలించిన శ్రీకృష్ణదేవ
రాయల ఆప్తయము ముగించును. కనుక తత్కాలమందలి కావ్యమను తలంపు
కలుగుట²⁰ సహజము. కాని రాధామాదవసమాగమమునందు తులనప్రతి పాంచవీంశతి

కృతులప్రభావము కలదు. తుకనవ్వితి రచనాకాలము 1700 ప్రాంతమని, తుకనవ్వితి వ్యభావము కల పాంసంపత్తి రచనాకాలము 1790 ప్రాంతమని పూర్వక్రమము. కాబట్టి తుకనవ్వితి ప్రభావము కల రాధామూరవసమాగమము రచనాకాలము 1790 ప్రాంతము, పతితపావనచరిత్రము రచనాకాలము 1795 ప్రాంతము కొనవచ్చును.

రాధ వండుని తోబుట్టువు. వండుడు శిఖర్జీ కృష్ణుని పెంపకము బాధ్యత రాధకు అప్పగించును. రాధకు బాలకృష్ణుని హెడవే మోపాము కలుగును. యువకృష్ణునితో సరసాలాపము లాడును. వివాహామోదంగిరును. కీరవాణి కథ చెప్పును. కృష్ణునికి రాధ యేకల మోపాము కలుగును. వాని కారని నందేహించును. వండుడు రాధకు బండు పూర్ణునితో వివాహము చేయును. కృష్ణుడు పేదరాలి పెద్దమ్మను రాఘబారము పెంపును. పేదరాలి పెద్దమ్మ రాధకు జాతశృంగారమును ఉపదేశించును. మేనత్త వాని దోషము కారని ఒక కథ. జాతశృంగారమునకు రెండు కథలు చెప్పును. రాధామూరవైల సమాగమము జరుగును. ఇది రాధామూరవసమాగమములోని ఇతివృత్తము. ఇందు రాధ యువకృష్ణునితోడి సరసంబ్ధానములు అశ్లీలములు. పేదరాలి పెద్దమ్మ జాతశృంగారము నకు ఉపదేశించి|| రెండు కథలు తుకనవ్వితి, పాంసంపత్తి కథల నంటివి. అందు వరకీయ శృంగారమును తప్పించుట ప్రయోజనము. ఇందు పరకీయశృంగారమును ఒప్పించుట ప్రయోజనము. తుకనవ్వితిలో ప్రభావశక్తి పెల్లవి. పాంసంపత్తిలో హాసావశక్తి హల వలె. రాధామూరవసమాగమమునందు రాధకు పేదరాలి పెద్దమ్మ జాతశృంగారమును ఉపదేశించును. పేదరాలి పెద్దమ్మ ద్రవమతః తుకనవ్వితియందు, తిరువరి పాంసంపత్తి యందు, తదనంతరము రాధామూరవసమాగమమునందు రత్నవమెచ్చును.

రాధ పూర్వజన్మవృత్తాంతము కొనమెట్టు. వారికి పేన పేయవచ్చిన వారివారిలే అను అప్పరసము. లక్ష్మీ "బునిలో మగవాలచుటనులుండు శనించె"ను. (192వ, 3అ.) వారి "మగువా! పీరి వాక్యము దప్పరాదు, నీ వెనయగ నందునింబ జనియింపుము, నేనును గన్గనూర్చిన్దై . . నీ కూర్మి నాడు దీర్చు"నని అనుభవించును. (194-196వ, 3అ.) "ఆ పరిమేళ్యుండు ఆత్మలీలాసరిలాచుశీలి." (201వ, 3అ.)

రాధ శిఖరందర్శనమునందు రుగుళికలు :

దేవుండు చెలికాడవి

వాని మేల్బుడవి కువంబూజి హరిన్

'రావయ్యా' యని పిలుచున్

'రావ'యని పిలుచుఁ బిలుచు 'రాధా' యనుచున్. " 105. 1అ.

"అత్తల్లా ! యని పిల్లవాడనుట తత్కాలై తగ్గి వారి త వైత్తల్లా యని యాట ప్రాయమున నాగ్గరంబునం బిల్చి నే వత్తిన్ || ట్టులోదు? మోరాసవిలాపించువచ్చువచ్చుగదా యత్తున్ న ప్పిలు లాడఁకుచును వయ్యబ్బాజ్జి హెచ్చరట్టే." 145. 1అ.

అంద్రదీప్తము :

"అందజామిని చెప్పెద

రెండవకథ వినుము సరశచ్చాదయంబునఁ బో

మందలబ్జికిఁ దంగడ

రిండగు నవ నొప్పు నాంధ్రదేశమునందున్. " 26వ. 3ఆ.

రాధామోదనమంగమమునందు పుర (43-56వ. 1ఆ.) నాయికా (73-93వ. 2ఆ.) మార్కాప్రమయూచినంత్రోదయవిరగంత (116-132వ. 2ఆ.) నాయికాచిరదా (133-135, 163-174వ. 2ఆ.) మన్మథాద్యుపాంతర (136-161వ. 2ఆ.) వర్ణరత్న (33-37వ. 3ఆ.) నాయకచిరదా (75-105, 142-148వ. 3ఆ.) పంథోగి (158-181వ. 3ఆ.) శ్రీమృగ్య (189-190వ. 3ఆ.) వర్ణనలు కలపై పురవర్ణము పట్టావర్ణము కాదు. పల్లె వర్ణము. ద్విపల్లి వర్ణము.

ద్విశ్చకవి చారిత్రము : ఇతని కృతి రంగారాయకదనరంగచరిత్రము. మల్లాళా రామప్పసానికి అంకితము. " ఈ గ్రంథము 1790 వ సంవత్సరప్రాంతమున రచింపబడినట్లు తెలియచెప్పుచున్నది. " అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁰. అది సత్యమిప్పాతమగును.

మల్లాళా నంజునందు ఇద్దఱు రామప్పసానిరు కలరు. (29, 43వ. 1ఆ.) ఇద్దఱును కొండలరాధునామరేయిల కుమారులే. (23-27; 32-38వ. 2ఆ.) ఒకడు తాత. మఱొకడు మమమడు. తాత రామప్పసానిరు, బెల్లపుకొండ రరాళి రాణ. (29వ. 1ఆ.) మమమడు రామప్పసానిరు పినుకొండ, బెల్లపుకొండ మండలాధిపతి అగును. (10వ. 1ఆ.) మమమడు రామప్పసానిరు పవతి నీడరుడు వేంకటనరసింహ రాయడు "పైపళానపతీరరుజానలేపకృత్సీరసిజయ ప్రతాపశాలి. (44వ. 1ఆ.) పైపళాన మమారారము మృగ్యము. రంగారాయకదనరంగచరిత్రమునందు వేంకటనరసింహ రాయని తర్వాతి పంజవర్ణము లేదు. కాని అతని క్షేష్టపుత్రుడు పెదగుండరామణి (1784-1814), ఇతని భార్య రాణి లక్ష్మమ్మ (1832-33) చరిత్రకు అందిన వ్యక్తులు³⁰. వేంకటనర సింహరాయని, అతని నీడరుడు- మమమడు రామప్పసానిరు కాలము పడునెనిమిదవ శతాబ్ది ఉత్తరాద్ధము. తాత రామప్పసానిరు కాలము పడునెనిమిదవ శతాబ్ది పుర్వార్ధము అగును.

రంగారాయకదనరంగచరిత్రము రంగారాయచరిత్రమని ముద్రితము. కాని రంగారాయచరిత్రము కాదు. రంగారాయకదనరంగచరిత్రమే. రంగారాయకదనము బొల్లిలి యుద్ధము. 1757 వ సంవత్సరమునందు జరిగినది. అది రంగారాయకదనరంగ చరిత్రమునందు యథార్థముగ లేదు. కథార్థముగ కలదు. బొల్లిలి యుద్ధము జరిగిన తరుమునందు గాక, తరువాతి తరుమునందు రచించుట తప్పిచుత్తమగును.

బొల్లిలి యుద్ధము ద్విపర్వము. బొల్లిలియుద్ధకథ, పెద బొల్లిలిమహారాణి కథ అని ఏగకాతలు కలపై. అవి 1790 తరువాతి రచనము అగును. 24-1-1757వ తేదీని తెల్లవారు జామున ప్రారంభమైన బొల్లిలి యుద్ధము చరిత్ర 1790 ప్రాంతము నందలి కావ్యమునందు, 1790 తర్వాతి ఏగకాతలందు మూర్ఖులకు తేర్పులకు బోనై నది³¹. కావ్యమునందు, ఏగకాతలందు పెద విజయరామరాణాను విద్రించునెడ తాంధ్ర పాపారాయుడు హత్య చేసినట్లు కలదు. సమకాలికుమారారమునందు రంగారావు సైనికులు ఇద్దఱు హత్య చేసినట్లు కలదు. కావ్యమునందు రంగారావు తమ్ముడు వెంగళరావు ప్రాణాపవృద్ధుడుగా ఉప్పుట్టు అరచికి బాని కొత్తలలి సీమ, కొప్పి జాగిరులు,

గజాశ్వములు, మృదులాలంబరములు ఇచ్చినట్లు కలదు. (271-273వ. 3ఆ.) వీరగార లందు వెంగళరావు అత్తపాతళ్ళ చేతికొన్నట్లు కలదు. చరిత్రయందు వెంగళరావు యుద్ధ రంగము నుండి తప్పించుకొని, బాలుడైన అన్న కుమారుడు వేంకటరంగరావును తీసికొని, భద్రాచలమునకు పాఠిపొయినట్లు కలదు. వేంకటరంగరావును రాయమణి రాణి దానికి ఆపగించి, కోట వెడలింది బ్రతికించుకొన్నట్లు శత్రువులు పట్టకొన్నట్లు కావ్యమునందు కలదు. (158, 180వ. 3ఆ.) వీరగారలందు రాణి మల్లమ్మ వేంకటరంగ రావును దానివేర వామల్లకోట పంపించినట్లు, శత్రువులు పట్టకొన్నట్లు కలదు. కావ్యము నందు మల్లమ్మ పేరే లేదు. (158, 159వ. 3ఆ.).

రంగారాయకడవరంగవరత్రయు ద్రి పాత్రలేవి కావ్యము. కరుణరసశబరితమైన వీరరసము ద్రరాసము-రాత్రికాకావ్యము కలిపియున్నవలు కలవుగాని, కథాద్రానాసము. నాయకుడు బొద్దిలి పెద్దపాదానికి రంగారావు. ద్రావిడాయకుడు విజయనగరమండ్రివారి పతి పెద విజయరామరాజు. వీరికి వైరము.

"మొను రారాకడు వెల్పుదీక్షడను మమ్ముం బాడగా పచ్చి నా
రును నారు వైనదించురే, రగదు హారు న్నిరు హాపాపకుం
డవి వైరంబున, లోరు పెట్టుకొని యుల్లాడంగ రారంచు నా
కిమక ల్పానినె పుచ్చినారము మృదూక్షె న్నగ కళ్యంబమున్." 120వ. 2ఆ.

అని ఐందరు పెట్టగారీవారి గోరుండోర- రాయవశేలు మధ్యల చెడ్డినాయుడు, వశేలు ఐంతెన బుచ్చిన పెందర్పించినపుడు తెలిపిన పంగలి. అయినను, పెద విజయరామరాజు,

"బంబర్నికనుజాణి నా వచ్చని మీ బల్లి పువారింది బొ
ద్దిలిలో ను మృదీక్షిక్షు జేసి పదంబు దింపితి తద్రాజ్యమి
ల్లంబుల్లిలిది మా కొనంగను లీల న్నితః బంధెందు ల
క్షణ రూపాయ బుపాయంబులుగ లొక్కం దిన్న విక్రంబుగన్" 47వ. 2ఆ.

అని వైరదుబంగును అంగీకరింపజేయును. రంగారావు కూడ రాయబారిగ వచ్చిన వానవల్లిశాసుతో ఇట్లును.

"అది గాదే యెంత డొంగు రన మెంతో వెంత శీ విల్లుకీ
చ్చెద నా లారకుమారు, డేలు పురి తల్లిమానెమరంబుగా
మరదీవం దొనరింపు, దెంతయును దర్పద్రక్షమంబు-" 224వ. 2ఆ
"అద్వయమైన నిచ్చెద మంత హెర
వడఁబడఁదయే ప్రాణము ద్విధునపార
మంతయే కాని పొరువదని కొచ్చె
వెడల నొదము దీనికి పెదంబు. ." 241వ. 2ఆ.

బొద్దిలి కోట పడిరిపొమ్మని వానవల్లిశాసు రాయబారము. కారణము- బొద్దిలి కోట దుర్గావని పెద విజయరామరాజు ద్యేయము. అనునంతకురుదరిమానము రంగారావు లక్ష్యము. బుచ్చి వైరదుబంగు, పెదవిజయరామరాజుల వైరము లక్ష్యము. రంగారావు వైరము వలుబదిలీ రళము.

"లక్ష్యదే హెర నాల్పద్యేయముతోడ
కయ్యమున కెక్కు, అదమానకక్ష యుమరు

విద్యుత్పదంగ పెంపరు వచ్చె గారు

దీప మింజైవఁ గలుపరే ఇమింపొరికి " 233వ. 3ఆ.

అని కవి సమర్థవము. కాని దీపము అలీపోయినది. తిమిరము మోతపోయినది. బొట్టిలి కోట విద్యుత్తుమైనది - "అవరోధవదూకులకంఠవాళిక్రూరము" (150, 151వ. 3ఆ.) జరిగినది. లక్షజన్యము మోతమైనది. రంగారావు వ్యర్థుడు. పెదవిజయరామరాజు పంపాకుడు.

ఇది వారదుడు ఇంద్రునికి చెప్పినట్లు ఉపక్రమణము (65-88వ. 1ఆ.) విద్యపాణమును.

"అంత మేమను గలదాళి వగుటఁజేసి

కురుక ముదయుని పచ్చి భారతరణము

వాడుగాఁ గూలేనదై నేటి కిందుఁ

గంటిపని కుని పెరుచుమంటి మింట " 71వ. 3ఆ.

దీట్లకవి కవిత్వమునందు దీట్లతనము కలదు. వైలి వరశము. ప్రోడమును. దపోరితము. బాప బహువిధభావనావము. వ్యాకరణానుసారినద్యములందు వ్యావహారిక భాషాచరములును కలవు.

"పలికిదేవం యుట్టు పసిబాలురతోదుర మాటలాడి వ

వ్వులు పెనరించినట్లు నమచ్చి బ్లాదన్ పరి మనిమోటు గా

దలముచరాక్రమోతియు దాచి కోట వదల్చు కీరిగాఁ

దిలియఁగి వ్రాదు విద్యుదవి తీవ్రతఁ బొత్తును భానుఁ దల్లఁబడి " 169వ. 2ఆ.

"దనమెంజైన నానెగువారమని యాత్మాభ్యులుగాఁ గలొ యా

మని నొలత్తు వదల్చు నోమని యున్నాయెలుచి వెత్తిన

వీసఁ బ్రాణంబుల కాని జెందమని నెక్కింత వ్యముం అందఱా

దినఁ బచ్చేమని పర్వినా దలల మా దిక్తుం బింప గ్రుద్దుఁడై " 245వ. 2ఆ.

అన్యదేశీకృపములు అందఱ్ఱావము. అందు ప్రానిచిక్కిరులును కంపు¹⁰¹.

"మూపాశ్చయము పూర్వమందు మెలగన్ ముఖ్యుల్ సజాతియులున్

లానా. మర్తము. దొమ్మితిరు విహారం. లక్ష్మను, కుప్పాం కునే

మానానాములు వాని జేరి దరి దుర్భాగ్యుల్ జలాకూర్చును

వ్యాపనంపు బాతు పింబరుల సాహసాలకి లెక్కయన్. 146

పసురొక్కరిత వోర్వరుద్యులగు సార్థులన్. పయూరల్. కమం

దముం పేరులు పోలులాదులు మరేందుల్ ముదల్లంబు పై

వ్యము లాగియులుఁ గొడ మర్దులముల్యాభ్యాపనాగ్నియ

త్వముదగ్గరైబాపిబాపిదుగు మూపాబాపి యుల్లంబై. " 147వ. 1ఆ.

ఇందు మూసా Monsieur, మర్తము Martin, కుప్పాం Cornillon, కుముందములు Zeo Commandant, పోలురాదు Soldat, బూన్ Bussy, అను ప్రాచీన పదములకు వికృతులు. సార్థులకు Sergeant అను ఇంగ్లీషుపదమునకు పెనదరించు ప్రాచీన ఉచ్చారణము. పయూరలు Major, అను ఇంగ్లీషుపదమునకు సరియైన ప్రాచీనపదము. ప్రాచీన ఉచ్చారణమునకు అనుగుణము. Soldat అను ప్రాచీనపదమునకు Soldat, అని ఇంగ్లీషుపదము. కుముందము - కుముందాను అని కూడ కలదు. (117వ. 1ఆ.)

చిత్రకవి సింగరాధ్యక్షుడు : ఇతని కృతులు 1. బిల్వశీయము. 2. రామచూడుదేవీయము. దృష్టికావ్యము. 3. చిత్రరత్నాక్షరము. ముద్రితము. దుర్లభము. మొదటిది చెప్పబడుచున్నది అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. రెండవది కామినిని బంగారంక భూపాలునికి అంకితము. అతనికి పూర్వదైన కామినిని ముద్రరాకా కావ్యము 1641 వ సంవత్సరమునందు కలదు¹³. ముద్రరాకానకు, బంగారంకభూపాలునికి నడుమ నాలుగు తరములు కలవు. కనుక బంగారంకభూపాలుని కాలము 1771 ప్రాంతమగును. అతనికి కృతిస్వీకారకాలమునందు మనుషులు కలరు. కనుక కృతిస్వీకారకాలము 1795 ప్రాంతము కావచ్చును. చిత్రకవి సింగరాధ్యక్షునికి ఎనిమిదవతరము వారు ఇప్పుడు కలరు. కనుక సింగరాధ్యక్షుని కాలము 1785 ప్రాంతమగును. కాబట్టి బిల్వశీయము రచనకాలము 1790 ప్రాంతము, రామచూడుదేయము రచనకాలము 1795 ప్రాంతము, చిత్రరత్నాక్షరము రచనకాలము 1800 ప్రాంతము కావచ్చును.

బిల్వశీయమునందు చిత్రకవి వారసులార్హుడు పండిపెద్ది కృష్ణప్రసాదపండితేంద్రుని "ఓక్క పురాణకథ నాండ్రప్రజలందఱుగా రవియింపి రామంకితముచేయు"మని కోరినట్లు, పండిపెద్ది కృష్ణప్రసాదపండితేంద్రుడు బిల్వశీకావ్యానము రచించినట్లు కలదు. (పుటలు2-3) వ్యవస్థితపద్యములు, ద్వితియత్పరియాశ్వాసాదినపద్యములు, త్రితియాశ్వాసాంతపద్యము రామరమ్యుగ కలవు. ప్రథమద్వితీయాశ్వాసాంతప్రథమపద్య మిట్లు కలదు.

"రవ్యా పింబరచంద్రకీర్తివరదర్శనార్హకృతకమా
గణ్యాగద్విరసంబయోగిపదముకృత్కృత్సంగిప్రభా
బవ్యరాశితరూపిశ్చతనవర్యజ్ఞాతిరమోచితకమా
మార్వారదనత్యాగదగణయరామా నవ్యుగాత్మమా " పుట 26.

ఇది చిత్రకవియము. ఇందు మూడవ పండుమునందు "సింగరాధ్యక్షుని" అని కలదు. అతవలయమునందు "రచనంబూచక్కతి" అని కలదు. అనగా చెప్పబూచక్కతి. చిత్రకవి సింగరాధ్యక్షుడు రచించి, చెప్పబూచునికి అంకితమిచ్చిన బిల్వశీయమును, అతని పంశీయము డగు చిత్రకవి వారసులార్హుడు పండిపెద్ది కృష్ణప్రసాదపండితేంద్రుని పరము చేసినట్లు అనుమేయము. సింగరాధ్యక్షుడు బిల్వశీయము రచించినట్లు రామచూడుదేయము వందును కలదు¹⁴. పండిపెద్ది కృష్ణప్రసాదపండితేంద్రుడు సంపన్నరావము. పాలితక పిండుడు. (పుట 2.) సంపన్నుడైన సంస్కృతపండితునికి ఇది సత్కారము!

బిల్వ శీయము : ఇది సంస్కృత బిల్వలవరితమునకు పుత్రంత్రాంత్రీకరణము. అది బిల్వలవరిత కృతమని ప్రసిద్ధము. కాని స్వీయచరిత్రము కాదు. సరసమైన, పాపానందమైన సంస్కృతకావ్యము. ప్రప్రథమశ్లోకము విప్లవకథారణి, బ్రహ్మవిష్ణు సుహృద్బంధులు ధ్రువ విందుబద్ధమునకు నమస్కరింపుమని ప్రబోధము.

"అంబ కులబంధనా కులలోచనో నాద్యం
సుకృతపరివారిరా నెమలలోచనో నాద్యం,
ప్రతిక్షణిబ్రహ్మణా దుతయలపాతూల్యాపి
ప్రవత్రురీతకశ్చకం నమత యావం తొపిలొనా." - 1^వ

ఇది అంత్రీకరణమునకు అందని పండు, ప్రసిద్ధమైన చైవ్యకరణమేతి

పితరం" అను క్లీకమునకు (12) సింగనాధ్వని తెనుగుపిత- సీమచర్మము (పుట 14)-
కంటి, పూర్వరాహిత్యమైన కాణాదము పెద్దన తెనుగు పిత మెఱుగు.

అతిప్రసిద్ధమైన చంద్రవర్ణము :

"జల్మం కే.ఓ. ఏ ఇజ్జీరీ జనిదే: పల్లం ఏరే మేదరే
పారల్లం కలిచి ప్ప సంచుడిరే భూర్మాను మైప్పువ నరే.
ఇన్ద్రాక్షరేప్రసాదకలకామం దరగృక్షరే
తతేనాన్దం ఏశపిత మంచరమం కుక్షి మారక్షహి. " 47క్లే.
తెనుగుపిత :

"అనిదించుకంను మహి రాఘయూ: శిర్పాము లేపిల్ల కం
దశితమరేంద్రనిమలేరామ మటంను వనితు రంద తీ
కలువలవేని యందు: గల కందుమ నే ముకొందు రాత్రియం
దంచద ప్రానినట్టి తమ మంతరమండ్రి యటంచ వెంతయున్. " పుట 39, 40
ఇందు అష్టము కీర్తించిరి. క్లీకములోని మూర్తి పెద్దమునందు మూర్తి కట్టలేదు.

"శ్మ కా: క్ష కల్క, ర? కదం వా తవ్య వర్ణము?
ఇతి: పదం కీ మార్గరం? కథం పంచద్యూ మెదమ్? " 52క్లే.
"అన్దో వాయం ద్రువం సర్వ మేత జ్ఞవైతకమ్
ప్రతర్థన్య యది స్వా ద్యా తం పశ్యామి మహాజయమ్. " 53క్లే.

అను క్లీకములకు అంగ్రీకరణమిది :

"అందుం డెక్కడ; చంద్రు: డెక్కడ, తరీయందైన యా వర్ణా
బందం బెక్కడ? నట్టి వింత గలదే లావించె నెవ్వలనై
కం? రాత్రిండు:కు మాకు నిద్యరకు నందం దొప్ప నక్కోవ్యద్యా
త్పరానం బగువంచు: శోన నెటులం జల్పించ మేమున్నదే? " పుట 43

ఇందు పూర్వార్థము మూలవిధేయము, ఉత్తరార్థము మూలవివరణము.

యామినిపూర్ణతిలకాల్పిణుల సంవర్ణము తెలిసి, యామినిపూర్ణతిలక తండ్రి
మదూలిరామమహారాజు దీర్ఘజుని కిరణీదశక్త విధించును. వర్ణశిలము అదిరొహించిన
దీర్ఘజుడు మందహాసము చేసి, అర్జును ధరించిన రాజరథుని వెంటనే కిరణీదశకు
వేయునుని కోరును. రాజరథుడు మందహాసకారణమడుగును. దీర్ఘజుని సమారాధము
పూదయపితాతకము. అందు- మాటలుజరిచెందు క్లీకముల దీర్ఘజునితమునందు-
పిటలియాలు క్లీకములు "అద్యాని" అని ప్రారంభమగును. అవి అద్యానిక్లీకములని
అత్యంతప్రసిద్ధము. అద్యానిక్లీకముల అనంతరక్లీకమిది :

"పెల్లాయ్లం తమ రేతు భూతవివహి స్వగంఠ మిళిన్దు ద్రువం

రాత స్వం ద్రాణిపత్య పాదర మెదం యావే నిలద్దాక్షాణి:

తద్దామే మయ ప్రదీయముకరే త్తోటి ప్రదీయాక్షణి

వోమ స్వా ప్ప తరీయవర్ణుని రరా తల్లావచ్చె. విలా: " 146క్లే.

శీరము పంచదూతముల కలయిక. అవి మఱుల పంచదూతములందు కలియట
మరణము. కనుక యామినిపూర్ణతిలక నదయాడు మార్గములందు పుద్దిపర్ణము,
స్వానమాడు దిగుడు జాప్తాలందు హర్షంశము, కనుగొను అర్థమునందు తేజంశము,

మెరుకును వెనకబెట్టుతుండు వాయుంశము, మోలిండు ప్రాంగణములందు ఆకాశం శము కలుపుమని దీర్ఘకవి బ్రహ్మను ప్రార్థించును. అద్వాపిశ్లోకములలోపాటు అనంతరశ్లోక మిది మనగానే రాజభటులు హృదయములు కదిగి, రాజానంద్రకు పరుగెత్తు కొనిపోయి, కనిగెల్లని రక్షింపుమని నేడుకొందురు. రాజా రక్షింపమ, అంతేకాదు. యామిపిహృద్వలెకాబిల్లకాకపులకు అగ్నిపాక్షిగి పంప్రయోపిహవామి చేయును. ఇది దీర్ఘజనరిత్రమునందు ప్రముఖపట్టుము. అంద్రీకరణమునందు అద్వాపిశ్లోకముల అనుసరణము కలదుగాని, (పుటలు 75-83) అద్వాపిశ్లోకవిస్తవలేదు. దీర్ఘకవిపద్యము లను రాజభటులు రాజ పత్రములందు లిఖించి రాజానకు పంపించుట కలదు. అంతేకాదు. అతిముఖ్యమైన అద్వాపిశ్లోకముల అనంతరశ్లోకమునకు తెమగుసేత. దీర్ఘజనరి () లోని శ్లోకమునకు గాక, బోజనరిత్రములోని రాటుశ్లోకమునకు తెమగుసేత కలదు.

"రిత్తి ర్మిత్తి బాచిక్కా. ఏ వచ్చి

రిత్తి ర్మిత్తి రీమనవే. ఏ వచ్చి

కుక్కల్లో. పాం బూతి మ్మం హి రాజ

రల్లావల్లా మచ్చక: పుచ్చివచ్చి." పుట 246

"రవిజాడు బాగులేందు విరుండుగి రిత్తి వశించి బాచి

ద్రవరు: రదంగి దీర్ఘము: బ్రాణము: బాచి గుడియ్య ర్మిత్తి: డీ

యవనిక: రచ్చ రీము:రు రదంతగి రిత్తి కొమ్మపట్టు ఏ

కుక్కముగ వే బుకుండు రమ కొమ్మన రీర్ఘము పట్టుకుండ డీ

బుచి వశ: దెచ్చి విగ్గయు:రు బూచి రిత్తి: రంపం బూచి" పుట 85శ్లో.

శ్లోకములోని చమత్కారము వక్త బిల్లులుడగుట వలన బలవరాకృష్టము. రయజనకము. మదనారోపమనారాజానకు అగ్ని హరి గుగ్గిల మగునది. దీర్ఘజనరిత్రములోని అద్వాపి శ్లోకము కరుణారవిభర్తరము. దీర్ఘజీయములోని అన్యతాకల్పనము పందర్బోచితము కాదు. అది దీర్ఘజాడే లిఖించి రాజానకు పంపించుట మేలంత అపందర్బము.

సంస్కృత దీర్ఘజనరిత్రము 152 శ్లోకముల రసవత్కావ్యము. తెలుగు దీర్ఘజీ యము 714 పద్యగద్యముల బలవత్కావ్యము. ఉన్న వర్ణనల ఉద్ధరణము కాక, లేని వర్ణనల ఉపబ్రాంహణమును కలదు.

దీర్ఘజీయమునందు అమూలకమైన పుర (3-8పు.) మంత (27-32పు.) సూర్య మ్రయూరిచంద్రోదయపద్యంత (33-34పు.) మమిహా (34-39పు.) పరవపల్లవ (57-61పు.) పిలాచ (71-72పు.) పారవశకలాప (72-74పు.) వివాహ (91-97పు.) కుమారోదయ (97-98పు.) వర్ణనలు కలవు.

రామవనవాసదేవీయము:- ఇది అమూల్యము. రామకృష్ణుల పరముగ దృష్టి కావ్యము. "రామవసాందేవీయము, పారిశ్చంద్రవతోపాశ్చానముల వలెనీ కావ్యము ప్రాశముగా లేదు. కాని దృష్టికావ్యరచనమున విశిషి విసమర్థదేవీయ చెప్పవచ్చును." అని ఒక అభిప్రాయము.¹

చింతగుండు కోదండరామయ్య : ఇతని కృతి సుందరాచరితము. అమూల్య తము. ఇతడు గుంటుపల్లి రాడ్డురుని అల్లుడు పద్మశక్తి అయిదవతరములోని అంకవృక్ష

రక్షకుడు. బాష్కరుడు గుంటుపల్లి ముత్తప్ప పుత్రుడు. ముత్తప్ప చరమకాలము "కలహలనిది వారిచందతరుచంద్రుంజయ" 38=5, జలవిధి=4, హరిచందవతరు=5, చంద్ర=1 - 1545+78=1623. అతనికి ఇతనికి పదమ ఏడుతరములు కలవు. తరమునకు ముప్పదివందతరములు పెరిగిరించిన, ఇతని చరమకాలము 1623+30x7=210 - 1833 ప్రాంతమగును. జననకాలము 1750 ప్రాంతమగును కాబట్టి సునందాది బియ్యము రచనకాలము 1790 ప్రాంతము కావచ్చును.

అమరకవి పాపయారాధ్యుడు : ఇతని కృతి లలితాంబోపాఖ్యానము. రావ్యనాటి అమరేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు ములుగు పాపయారాధ్యుని గురువని ప్రసిద్ధి. అతని కాలము 1778-1852. కమక ఇతని కాలము 1748-1822 అగును. కాబట్టి లలితాంబోపాఖ్యానము రచనకాలము 1790 ప్రాంతము కావచ్చును.

లలితాంబోపాఖ్యానమునకు మూలము బ్రహ్మాండపురాణము. (20వ, 1ఆ.) ప్రతమాఖ్యానములోని సరిలేనివర్ణనాంతము, ద్వితీయాఖ్యానములోని పార్వతీదేవి వృత్తాంతము ప్రసిద్ధములు. మన్నుడు భిష్ముగునట్లు మందోపనుండులు శివించుట ప్రసిద్ధము కాదు. అంతేకాదు. తృతీయాఖ్యానము మండి అష్టమాఖ్యానమునందును కొనసాగిన లలితాంబోపాఖ్యానము కేవలము బ్రహ్మాండ పురాణప్రకృతము. అష్టమాఖ్యానము లోని పార్వతీపరిణయ వృత్తాంతము ప్రసిద్ధమే కాని, సమకాలికప్రభావసమాకాంతము. ప్రధానమైన లలితాంబోపాఖ్యానము పౌరాణికప్రతిపత్తివైచర్యము, మంత్రతంత్రమర్మ గర్భియైన మహాశివుని మహాయాగము, మహాత్మ్యం మహాయుద్ధము ప్రధానములు. మన్నుడు భిష్ముము మండి పండుడను రాక్షసుడు ప్రతిపించుట, అతని దురాగతములకు బ్రహ్మ "రండితి భండితి" అనుట వలన భందాసురుడగుట, మన్నుడు భిష్ముము మండితు విశిష్టుడు, వివిగుడు, అను రాక్షసుల ప్రతిపించుట, ముగ్గురు హిరణ్యము ముల్లకములలోని స్త్రీపురుషుల బంధనీని నిర్వీర్యులను చేయుట, మహాశివుడు చేసిన మహాయాగమునందు లలితామహాదేవి ఆచర్యవించుట, కామేశ్వరుని వరించుట, అక్షీవారాయణులను, సర్వస్థిరతుర్యులులను, సమస్తదేవతలను మఱల పుణించుట, మంత్రనాయక (వారాహ) దండనాయక (కృష్ణుల) పంచత్పరీణి, తిరప్పరీణి, కామేశ్వరి, దుర్గాల (లలితాంబకాతుడు) మొదలైన త్మలలోగూడి, రాక్షసుల యముతో యుద్ధము చేసి పంపించుట, మన్నుడు పునర్జీవించుచేసి, పార్వతీపరమేశ్వరులకు మరులు కల్పించుట అపారణములైన అంశములు.

పార్వతీపరమేశ్వరముల విరహము పాత్రామంగళముగ లేదు.

"హయమ విష్ణునాయః దగహ యమ నాయక కేరమివి గో

రీ యమః గోగిరింపైను మహారరాజుమహాకాలరా

హ యమ నిష్ఠః బాగీ క్షణమైనను రాక్షగ నో మంజూ

లే యమ వచ్చరింపు తరంగి యమ నిండురందు గ్రేమతోకే" 104వ, 8ఆ.

"గిరికాళ యుద్ధవనరమునః జూర్యద్య

మైలైన కిప్పెని రూపంబు రళఁది

యంతల మండి మహాదేవుఁ దెప్పెందు

తనుఁ దిండ్లియూడునో యమమ వలెని

శిందర్య మెమ్మరు స్వస్థత నిరుచింద
కందుగైదుపుట్టు వలకుఁ జిక్కి
యెమ్మరికల్గుంబులొ వాచరముం హెడ
వరుచి జనింపంగ నాత్మసౌఖంఁ
దన యుద్ధంబు పొలింపుఁ డనుచుఁ బ్రార్థ
నంబు పెల్గుచు నిరహోష్య వలఁగి బయలు
గొలిగింనుచు పొలయుచు వ్యూహోల్లస
తనయ యిట్లు లోకాదకరణం నెవని. " 167వ. శీల.

గోపాబుని సింగయ : ఇతని కృతి కీరాతార్జునేయము. గరుడాద్రి వరసింహా
స్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. "ఈ కవి పుత్రుఁ డెనుబది సంవత్సరముల క్రిందట
జీవించియుండినను, కాబట్టి నుఱు సంవత్సరముల క్రిందటివాఁడు" అని ఒక అల్లిప్రా
యము కలదు¹⁰. అచట 1899-80=1819 ప్రాంతమునందు కవి యొక్క పుత్రుఁడు
జీవించియున్నాఁడు. కవికాలము తత్సూర్యమగును. కాఁబట్టి కీరాతార్జునేయము
రచనాకాలము 1790 ప్రాంతము కావచ్చును.

కీరాతార్జునేయము భారవి కీరాతార్జునేయమునకు తెనుగు పేర.

"భారవిరట్లు రచించిన
భారవి యను కావ్య మనచిఁ బ్రఖ్యాతిగ నే
వారూఢం దెవిలొంద
రారుణి వానందనిత్యతార్యముగాన్. " 14వ. 1a.

అని కవి ప్రతిపాదనము. అంద్రీకరణము స్వతంత్రాద్వతంత్రవద్దతి.

"శ్రీయదు యుక్తై ర్మన రావశ్చైవ
న వశ్యసియాః ప్రతవోఽ మతేవిధి
అతో ద్దేవే భక్తు మహిరు సాదు వా
హతం మహాహరి చదుర్గతం నవన 4శ్లో 1వ.
న హి సఖా సాదు వ శస్త్రే యో రివం
హితా వ్యయపుంసైవతే న కిం ద్రయః
సరాసుకూలమ హి కుర్వతే రణం
సృనే స్వహత్యేషు వ సర్వసంపదః " 5 శ్లో 1వ.

అను శ్లోకములకు సింగయ అంద్రీకరణమిది :

"అనవాత ఏమ ప్రయోజనములందు నియుక్తు
భైషజ్య ర్మయ్యల జరని చూడఁ
జలసత్త్వపుల్లిన జగదీశ్వరుడు నం
యన చే మూల దాచంగ రాదు
కాడఁ బల్కితిని హి మోచనంబున జని
ప్రియమైన గాని యుద్ధయము కాని
పైరణ పేయమే హిమ యిదియుఁగాక
యోగహతంబులు మహాహరులు భైష
వెలుకు లరయంగ గడు రుద్రములు నాక

హితవు ఏదెంచుకుండు నా రేటి హితము

హితం మాటలు ఎనివే తేటి దేటి రాజా

రాజా మంత్రులు: నూదువో: రేజి మగుమం. " 29వ. 1అ.

"పరాపా: విదేత న శ్రీయో

మనవే: నరమాచలాం వరమ్

వృణతే హి విష్ణుశ్చకారణం

గుణబుట్టా ప్తయమేవ సంపద: " 30వ. 2వ.

"అలోపించక శ్రీయంబు

బాంబులై చేయునవి పరమావధకు

మౌలమయం రెవని చేసిన

బాం గుణాశ్రయములైన సంపద లందున్. " 31వ. 1అ.

"ర్యాం నిరుప్త రతివీలమాలా:

ర్యాప్త ముద్యుతకణా పురస్తాత్

క్షిప్తమాణ మనీతరలాపా

శంకునన కరినర్మ లకా. " 2వ. 3వ.

ఇది శ్రీవాళుని అంధకారవర్ణనములోని "అంధకారంధరభవభంగవతితపశ్చర

పాటి వికటకంధరారాధ్యగణకృత్తికంధశంక" అను వ్యతంత్రకల్పనమునకు (35వ. 2అ.

లీపు.) ప్రరణము కావచ్చును. ఈ శ్లోకమునకు వింగయ అంధ్రీకరణమిది :

"గగనమెల్ల గప్పి పునవీలవచివోప్పి

శీతలామకరమితమావ

పూర్వ మగుచు: దమము వొల్లి శంకలో

మృగనాగరర్మశోభ గలిగి. " 130 వ. 3అ.

ఇది యుతామూలకము. ఇందు వాగవర్కము శంకరుడు విసిరి వైచివది. అందు

అంధకారంధరభవభంగమునకు పడినది. కంధరారాధ్యమైనది.

"రేఖయా ఏమంబెదుమలాపా

నంతరం తిమిర మిచ్చు రులాసి

దంష్ట్రయా కనకటంకిశిఖ్యా

మర్దలం యు ఇవాచినరావా: " 22వ. 9వ.

ఇది శ్రీవాళుడు పూర్వకవితాచర్మణము చేసినది. అచర్మమిది :

"అతరలిం: గోమంధవాంకుశిపాళి మహాంధకారం

మాతమ మోలి నద్యుతముగా శిలాంధనం: ద్దధివీతిక్

శ్వేతవరామూర్తి యగు విష్ణుడు ధ్రువుని యింటికిం రా

శ్రీతల మంత యంతయు రరించిన యుట్టి విభ్రాంధరణమున్. " 39వ. 2అ. లీపు.

ఇందు చంద్రుని స్వర్ణమైన పగడము వలె బాసించు కళ అమల కంటి. కోమల

నవాంకుశిపాళి అమల నలన అక్కలిపొమ్మను కలరు. అతరలిం కనుక అద్యుతము.

శ్వేతవరామూర్తి దంష్ట్ర కనకటంకిశంకమని లేదు. టంకము శిలాభేదకశిష్టమని

మల్లివాళుమారి. పాషాణదారణమని అమరుడు. పిశంగున లోహితవర్ణము. అది దంష్ట్రకు

పవాళము కాదు. శ్వేతవర్ణము పవాళము. అందుకు శ్వేతవరామూర్తి అని విష్ణుర్ష

శ్రీనాధుని తెనుగు పేత స్వతంత్రాంధ్రీకరణము. పింగడు తెనుగు పేత:

"శివరూః దంత పేద్రుమరునిం దమరొద నాత్మపత్నీయే
జరురహః బాహు రోలి వధి పాండ్రతమిద్రము వారిమోకరం
బరుల సువర్ణబంకరునిఁ దారుణమై తగు దంష్ట్రతే వి
శ్రుతముగ రూప యుష్మదజ్ఞః రోఁచిన నైతి హిజ వత్తేజన్" 132వ, 3ల.

మొదలై వేంకటేశ్వరమూర్త్యాదులు : ఇతని కృతులు 1. అర్చాత్మలామాయ గము. 2. ద్విపదోత్తరరామాయణము. 3. పాతేయ్య రండకము. 4. శ్రీరామవైచార్యశ్లోక. 5. దీపరక్తామణీశతకము. ఇతడు కావ్యేటి సంస్థాపకవి. కాలము 1800 ప్రాంతము²⁰⁹, కృతుల రచనాకాలములు అర్చాత్మలామాయణము 1800 ప్రాంతము, ద్విపదోత్తర రామాయణము 1805 ప్రాంతము, పాతేయ్యరండకము, శ్రీరామవైచార్యశ్లోక 1806 ప్రాంతము, దీపరక్తామణీశతకము 1807 ప్రాంతము కావచ్చును.

దంతబూరి బాపిరాజు : ఇతని కృతి మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము. శ్రీకృష్ణునికి అంకితము. ఇది బాపిరాజు రచించినట్లు క్రొత్తలంక మృత్యుంజయుడు రచించినవి ఒక అల్పప్రాయము కలదు²¹⁰, అందుకు ముఖ్యమైన హేతువులు మూడు కలవు.

i. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానమును 1915వ సంవత్సరమునందు ప్రకటించిన వారికి, వారి పూర్వులు చెప్పట.

ii. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానతాళనప్రగ్రంథాంతపీనవర్ణమునందు "రంతుబూరి మేదినియ్యఁ గవిగా నొవర్చి పత్మనిరాజ మృత్యుంజయుఁడగు విరచించి"వట్లు ఉండుట.

iii. కామినేని మల్లారెడ్డి రచించినట్లు చెట్టకవర్ధిరెడిత్రము, పూసపాటి తమ్మరూ పాణుడు రచించినట్లు కృష్ణవిజయము, అబ్బూరి అప్పలరాజు రచించినట్లు రరాత్మకావరి గాయము, దుద్రరాజు గిరుమలరాజు రచించినట్లు విశ్వోక్తవలచెడిత్ర మృత్యుంజయుడు రచించినవి అసక్రమి ఉండుట.

ఇందు రరాత్మకావరిగాయము తాళిప్రగ్రంథములందు కొన్ని అశ్వాసాంతగద్యలు మృత్యుంజయుడు రచించినట్లు కలవు. కనుక రరాత్మకావరిగాయము మృత్యుంజయుడు రచించినదగును.

కామినేని కామారెడ్డి, ఎల్లారెడ్డి, మల్లారెడ్డి సోదరులు. కామారెడ్డికి అంకితమైన మాతసంహిత రచనాకాలము 1570 ప్రాంతమని, ఎల్లారెడ్డికి అంకితమైన బ్రహ్మోత్తర శాండము రచనాకాలము 1578వ సంవత్సరమని, మల్లారెడ్డి చెట్టకవర్ధిరెడిత్రము రచనా కాలము 1575 ప్రాంతమని, శివరంగోత్తరము రచనాకాలము 1580 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము²¹¹. ఇందు బ్రహ్మోత్తరశాండము రచనాకాలము 1578వ సంవత్సరమని అందే కలదు²¹². కనుక మల్లారెడ్డి కాలము పదునారవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధము, పదునేడవ శతాబ్ది ప్రథమపాదమును ఆగును. (1575-1623) తదంతరమగుట దుర్లభము. పూసపాటి తమ్మరూపాణుని కృష్ణవిజయము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. కనుక కొత్తలంక మృత్యుంజయుడు 1575 ప్రాంతమున చెట్టకవర్ధిరెడిత్రము, 1650 ప్రాంతమున కృష్ణవిజయము రచించుట ముసంగతము కాదు.

అపంగతమే.

మూర్తిత్రయోపాఖ్యానతాత్రగ్రంథాంతేనవద్యమునందు ఇట్లు కలదు.

"మూర్తిత్రయందర్శిత ముదముచ్చ శాలివా

హవశేషద్యంబు రజగుణాద్రి

చంద్రపంజ్జనమగ జయగు పిశ్చకశబ

భృహరాదిమానశ్చద్రపారీమ

భృగుదివంబున లీళియించి పేర్కొ మో

దంతులరి పెద్దరాజుకాంతమేటికి

నానగి పెద్దములాచంకేర్చువైందు

రంగరాముడు మురితాంతరంగు దగును."

అంశ=9, గుణ=3, ఆద్ర=7, చంద్ర=1 = 1739+78=1817. అది అల్లమరాజు రంగరాముడు లీళియించి, "రంతంబురి పెద్దరాజుకాంతమేటికి" ఇచ్చిన కాలము. అల్లమరాజు రంగరాముడు వట్టి లేకకుడు కాదు. కవి. అతని వారాయణాచల మాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1825 ప్రాంతము. ఇది ముందు వివరింతుము. కవియైన రంగరాముడు బావరాజును కవిగా చేసి, మృత్యుంజయుడు మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము రచించినవి గ్రంథస్థము చేయుట ప్రత్యేక ప్రమాణము లేనిది సందేహము కాదు. మృత్యుంజయుడు, రంగరాముడు సమయముల్లు కాకపోయినను, సమకాలికులు అగుదురు. అంతేకాదు. "పెద్దరాజుకాంతమేటి" బావరాజు క్షేష్టపుత్రుడు పెద్దరాజుడే (198వ. 1అ.) కావచ్చును. అంతేకాదు. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానమునందు దరణిదేవుని రామయంత్రుని దశావతారచరిత్రము (1650) ప్రభావము మాత్రమేగాక, రామరఘువాళ తొండమాన్ పాఠ్యదీపరిణయము (1769-89) ప్రభావము కలదు. త్యాగరాజు కీర్తన ప్రభావమును కలదు.

"అతనినే సువృణ్ణి యాపాదదండంబు

కలకు రాదును; ఇట్టి విలసి నొకటి

జలవృక్షమైన యాగమనీశుపాత్రంబు

చది; బుచ్చి కేంతో సైది నొకటి

మత్సరంబున పెద్దమాలిక నెగిరినీ

చిరియు పూసలు వెడచివై నొకటి

యందోపరిపద్రుమైన కృష్ణాశు

వనన మంతయుఁ జేరినైది నొకటి

గోడుగు చడఁ ద్రొక్క నొక్కతె కోప మేం

పెడువుఁడని యుగ్ధపుండ్రంబు; యదిన నొకటి

జాట్లు పెనుకేలితో నులిపివై నొకటి

కాకఁ దొళి మెయివట్టి మోక నొకటి." 76వ. 6అ.

"దెంత వారలైన వింతులు; బానిస

మనను విలువఁ గలరి నొమ లాలి" 78వ. 2అ.

ఇది అంతర్నిష్కములు. అవి చిహ్నిష్కములు. కాబట్టి మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము రచనాకాలము 1800 ప్రాంతము కావచ్చును.

మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము పెద్దబ్రహ్మము యొక్క మూర్తిత్రయమైన, బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరుల చరితము. బ్రహ్మచరితము ద్విధీయశ్చనమువందు కలదు. అందు బ్రహ్మజననము, సప్త వివరము, సరస్వతి జననము కలవు. బ్రహ్మ, కూతులు సరస్వతిని హిమాలయమును, కుమారులు భృగుదక్షకశువారాదులు ఇందింతురు. అయినను,

“ఇప్పుడు శ్రేతము లెదిమది

తప్పక యువరంజి గని వైవము నాకున్

మెప్పుది రెండైనను పతి

మెప్పుదియెం దనయములు ముదమువఁ జాతున్” 81వ. 2అ.

అని సరవళము నందిన బ్రహ్మ చిత్రము మరిలింప వశముగాక, “జనకాశ్వాది సంబంధములే తమరర్చకులు గని యాత్మకము లేదం లింతయుం గల్గునే?” (100వ. 2అ.) అని, “తమవు నీటిని వేతె తమవుఁ దాల్చి నాగ్నదూతఁ గలిసి వత్తింపి సుఖియింపె” వల. (102వ. 2అ.)

విష్ణుచరితము తృతీయవర్ణాక్షరములందు కలదు. ఇందు దశవతారచరితము, అందు కృష్ణవతారచరితము ప్రధానము. కృష్ణవతారము ప్రత్యేకము చతుర్థాక్షరము. శివచరితము పంచమపర్వశ్చనములందు కలదు. పంచమశ్చనము దక్షాధ్వర ద్వంసము. సప్తశ్చనము సార్వభౌమణ్యము.

సప్తపు విష్ణుతము. కతనము రతగమనము. కవిత్వము సామాన్యము.

క్రోత్తలంక మృత్యుంజయుడు : ఇతని కృతులు 1. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము.

2. దరాత్మజావరిణయును. 3. విరోష్ణవలచరిత్ర. 4. బృహన్నారదీయము. మొదటి రెండు ముద్రితములు. కడమ రెండు అముద్రితములు. మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము దంతుబాళి బాసరా పేర వలి, దరాత్మజావరిణయును అల్లగిరి ఆవ్వలరా పేర రచించినది. ఆవ్వలరాజే రచించినట్లు,

“పల్లె జగంబులన్ కరుణ వేలిడు వేలుపు పెరిచిరామన్

వల్లడు లాకములన్ యువద్యుతదీయకృపాచిదూళి బూ

వల్లదసత్పూనిబుదవస్యకవిత్వనిరూఢి గప్పి శ్రీ

యల్లరి సంసంబుఁడ నప్పన్నపాలకూపమరీయుఁడన్”

అని అవతారికయందు కలదు. కాని ఆశ్వాసాంతగర్వము మృత్యుంజయుడు రచించినట్లు కలదు. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము 1800 ప్రాంతము, దరాత్మజావరిణయును 1805 ప్రాంతము, విరోష్ణవలచరిత్ర 1810 ప్రాంతము, బృహన్నారదీయము 1815 ప్రాంతము కావచ్చును.

దరాత్మజావరిణయును ద్వర్ధికావ్యము

తల్లి పెనుమర్రి కోదండరామయ్య : ఇతని కృతి వల్లభాధ్వరయము. శ్రేతవో నాత్మకావ్యము. శ్రీకాకుళివల్లభునికీ అంకితము. దైవాంకితము. ఆశ్వాసాంత గర్వము తిరుమలరాఘవగురువులయందు కలదు. ఏ తిరుమల తాతారాధ్యో అవగృహ్యము. ఇతని స్వప్నవృత్తాంతము (10-13వ. 1అ.) అప్పకవి స్వప్న వృత్తాంతమును అనుకరించినట్లు కలదు. కావున వల్లభాధ్వరయము రచనాకాలము 1656 తర్వాత కావలయును. అంతేకాదు. కాకతిగణపతిదేవప్రభు ప్రధాని గజపాహి ప్రకటించిన కావనమువందు

"శ్రీకాకొలవివల్లభున్ని" అని కలదు. అనంతాచార్యుని లోకలాజీయమునందు "అంద్రవల్లభుఁ"డని కలదు. (40వ. 1ఆ.) వల్లభాచార్యుని శ్రీదాసీరామునందు "తెలుగు రాయఁడు" (204వ.) "తెలుగులీర్త" (205వ.) అని కలదు. శ్రీకృష్ణవేదాదుల అమృత మార్గదర్శకుడు "అంద్రదురుమతముడు" (115వ. 1ఆ.) "అంద్రలలాటాముడు" (12వ. 1ఆ.) "తెలుగు వల్లభుండు" (15వ. 1ఆ.) అని కలదు. కామల పురుషోత్తముని అంద్రనాయకశతకమునందు "అంద్రనాయకుఁడు" అని కలదు. (12వ.) మకుటము నందు "శ్రీకాకొలవివల్లభుఁ"డని కలదు. శతకము పేరు అంద్రనాయకశతకము. వల్లభా ద్యురయమునందు "అంద్రనాయకచరిత్రం" అని (18వ. 1ఆ.) "అంద్రనాయకుఁ"డని (19వ. 2ఆ.) కలదు. కావున శతకము, శ్రీతమాచార్యము సమకాలికములు కావలయును. కామల పురుషోత్తము రెండవ అంకిపీఠ కాలమునందు (1798-1818) చల్లపల్లి సంస్థానకవి³⁰. కనుక అంద్రనాయకశతకము రచనాకాలము 1798 ప్రాంతమగును. కాంచీ వల్లభాధ్యురయము రచనాకాలము 1800 ప్రాంతము కావచ్చును.

కోరండరామకవికి వృష్ణమునందు ఒక దివ్యపురమును సాక్షాత్కరించి, ఒక లాశపత్రగ్రంథమును ఇచ్చి కృతి చమత్కృతిగా రచింపుమనిన, ఆగ్రహామని గ్రహించలేదు! (10వ. 1ఆ.) మఱి కొన్నియు వృష్ణమునందే శ్రీరంగమట్టారంగనాథుడు విష్ణునిగా వచ్చి "పురాతన సంస్కృతశ్రీకోశంబు" ఇచ్చి, "ఇది వ్యక్తమై యున్నది. యుద్ధాక్రమంబుగా వ్రాసరించి సవిస్తరంబు గావించు"మని గ్రహించి రచించినట! (10-12వ. 1ఆ.) ఆగ్రహాంతగద్యంందు "బ్రహ్మాండపురాలోత్తరఖండంబున వల్లభాధ్యురయంబునడి "శ్రీకాకుళశ్రీతమాచార్యము" అని కలదు. కాని, బ్రహ్మాండపురాలోత్తర ఖండమునందు వల్లభాధ్యురయము లేదు. "పురాతన సంస్కృతశ్రీకోశంబు"నందు బ్రహ్మాండపురోత్తరఖండమని కలచేమా?

కారుకొలమ అనగా అడవియెఱుపు(?) లేక వల్లభియెఱుపు. అదిచక్రవర్తియ్యను. కారుకొలమ కాకులము. శ్రీవిశ్వప్రసాద శ్రీకాకుళము. కృష్ణసదీహిరమునందలి శ్రీకాకుళశ్రీతవృత్తాంతములను, మాచార్యములను, స్థానికవిశేషములను ప్రతిపాదించునది వల్లభాధ్యురయము.

ప్రచరాశ్వాసమునందు విష్ణువు అనరిచి బ్రహ్మ గంగాతీరమునుండి కృష్ణాతీరము నకు వచ్చి, తనమ్మనేసి, ప్రత్యక్షమైన విష్ణువు అనుమరిచి ఒక మహాపట్టణము కట్టింది. కాకులమని పేరుపెట్టి, విష్ణువును ప్రతిష్ఠించెట్లు కలదు. ఇది పురాణము.

ద్వితీయాశ్వాసమునందు సుమతి అనురాధా చతురంగసేనావసుతుడై అచటి ముని పుంగవలు అలయగోపురాలు కట్టించుమని, మాచార్యపారితోషకధ్యములు ఏర్పాటు చేయుమని కోరిన, అది చేయుంచి, అలా "తన విశాలవగరంబునకుఁ జనియి"మని కలదు. (50వ. 2ఆ.) అతడు "దిగంతవిమలశ్యామడు" (6వ. 2ఆ.) చరిత్రకు అందినంతవఱకు చతురంగసేనావసుతుడై వచ్చి, కాకుళశ్రీతమును ఉద్ధరించి, అనేకగ్రామములు అనేక భూములు నిత్యవైద్యములకు, అంగరంగవైద్యములకు రాజ్యార్యకముగా సమర్పించి, తన విశాలవగరమునకు (విజయవగరమునకు) వెడలివరాళ శ్రీకృష్ణవేదాదులే. ఇందుకు 1518 వాటి శాసనప్రమాణము కలదు³¹. అతడే

సుమతి అగును.

దృశీయాశ్వాసమునందు ముక్కుంటీశ్వరుడు రాజా అహిచ్ఛత్రపురములోని బ్రాహ్మణులను ఆంధ్రావనికి అన్వేషించినట్లు, వారు తరువాత వచ్చేదమన్నట్లు, ముక్కుంటీశ్వరుడు తన దరణీవరణవగరమునకు వచ్చినట్లు, ఆ తర్వాత శ్వాసమువచ్చి, అహిచ్ఛత్రపురబ్రాహ్మణులు దరణీవరణవగరమునకు వచ్చినట్లు, ముక్కుంటీశ్వరుడు వారికి గ్రామములు, బీడుములు ఇచ్చినట్లు, ఆబ్రాహ్మణులను పడిచిపట్టి ఉండలేక, అహిచ్ఛత్రపురములోని శ్రీవల్లభదేవుడు కూడ ఆంధ్రావనికి వచ్చినట్లు కలదు. ముక్కుంటీశ్వరుడు "ముక్కుంటి కాడుపట్టి" అను శ్రీలోచనపల్లవుడు. దరణీవరణ వగరమున దరణీకోట, రావ్యకటకము. కాని శ్రీలోచనపల్లవుని రాజధాని దరణీకోట కాదు. విజయపురి అగును. అతడు కరికాలనోళుని సమకాలికుడు. కరికాలనోళుని కాలము రెండవ శతాబ్ది¹⁷⁷, పండ్రిందవ శతాబ్ది కోటకేతరాజు ముక్కుంటి కాడుపట్టి గంగాధరమునుండి వచ్చిన ఏడువందలమందికి ఇచ్చిన ఆగ్రహారములను స్థిరపఱిచినట్లు ఒక శాసనమునందు కలదు¹⁷⁸. కాని రెండవశతాబ్దిని కాకుళష్టేతము లేదు. పదకొండవ శతాబ్ది కూడ సంతయును.

శృణీయాశ్వాసమునందు అనంతపాలుని వృత్తాంతము కలదు. అందు అనంగభీముడు కరింగోళ్ళుగంగరాజ్యధిపతి అని, అతని కుమారుడు నరసింహాడవి; మంత్రి, దండపాలుడు అనంతపాలుడని కలదు. అనంగభీముడను వ్యవసారము అన్వేషివగంగవంశరాజు రెండవ అనియంక భీమునికి (1190-98) కలదు¹⁷⁹. కాని అతని కుమారుడు నరసింహుడు కాదు. మంత్రి, దండపాలుడు అనంతపాలుడు కాదు. మూడవ అనియంక భీముని (1211-38) కుమారుడు నరసింహదేవుడు. మూడవ అనియంక భీమునికి కనికరి సంతానము కలదు¹⁸⁰. కాని, ఇతని మంత్రి, దండపాలుడు అనంత పాలుడు కాదు. కాకుళదేవాలయప్రమేయము కల మూడవ నరసింహదేవుని కాలము¹⁸¹ 1326-1353. ఇతని పట్టమహాద్వి గంగామహాదేవి కాలిరాచి, గోవిందవనావతుల ద్వారా శ్రీకాళిని పల్లభరాయనికి పట్టుకొడుగులు, పచ్చపట్టు, వెండిదీప్యకోటలు, పహించీ కాయలతోడి పింజామరలు, గంటలు మొదలైన వస్తువులు పంపించినట్లు 1353వ సంవత్సరమునాటి శాసనమునందు కలదు¹⁸². అనంతపాలుని ప్రమేయము లేదు.

పశుద్ధాశ్వాసమునందు అనంతపాలుడు కనికరి విజయశాసనము పేయించుటకు వెడలుచు, కాకుళష్టేతమునకు వచ్చి, కాకరపాడు క్షేంద్ర శ్రీవల్లభదేవుని విగ్రహమున్నదని తెలిసికొని, తెచ్చింది, ప్రతిష్ఠించినట్లు కలదు. కాకరపాడు క్షేంద్ర శ్రీవల్లభదేవుని విగ్రహము సంగంతి, వల్లభమాత్యుని క్షిదాలిరామమునందు కలదు.

"కాకరేల్లమతల్లికాకల్పవల్లి
కడవు నిండాగిందిన కొడుకుగట్టు
శారవరమహారాధ్ర ఇక్రవర్తి
దేవేశ్వరుజంగుడు తెలుగుబడ్డ" 20వ.

కాకరేల్లమతల్లికాకల్పవల్లి కాకరపాడు. కడుపునిండాగిందిన కొడుకు గుట్టు ఉక్రవర్తి. కాకరపాడు క్షేంద్ర విగ్రహము కలదని తాత్పర్యము.

అనంగభీముని మంత్రి, దండపాలుడు అయిన అనంతపాలుడు లేదు గాని,

పశ్చిమనాథులకర్తా (త్రిమవనమల్ల విక్రమాదిత్యుని ద్రావి, దండనాథులకుడు అయిన అనంతపాలుడు కలడు. అనంతపాళయందు. ఇతడు 1115 ప్రాంతమునందు వేంగీరాజ్య ముపై దండయాత్ర పోగించెను. అప్పటికి పశ్చిమనాథులకర్తాకారము కృష్ణానది వలకు కలదు³¹. అనంతపాలుడు కృష్ణానదిని దాటి, బెజ్జాడలో యుద్ధముచేసి, మొదటనంది చేపికిని, పిదప వేంగీరాజ్యమును జయించెను. వేంగీపరువాలగువల రేణమును అనంత పాలుడు పరిపాలించుచున్నట్లు, అతని 1118వ సంవత్సరమునాటి కొమ్మూరు శాసనము నందు కలదు³². కాణిక్కి పశ్చిమనాథులకర్తా (త్రిమవనమల్లవిక్ర మాదిత్యుని ద్రావి, దండనాథులకుడు అయిన అనంతపాలుడు కాకరపాడు క్రింద శ్రీవల్లభదేవుని విగ్రహ ముచ్చాదన తెలిపికిని. తప్పించి 1115, 1118 వదును ద్రావిప్రసాదం దారి(త్రికవిత్సమగును. కాకుళదేవాలయశాసనములందు ద్రావిప్రసాదము 1166వ సంవత్సరమునందు కలదు³³. ఇది చరిత్రాంశము.

ఇట్లు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు సంబంధించిన చరిత్రాంశము, సుమతీ పేర ముందు, అనంతపాలునికి సంబంధించిన చరిత్రాంశము తర్వాత ఉండుట వ్యత్యప్తమే. పశ్చిమ నాథులకర్తా ద్రావి, దండనాథులకుడు అయిన అనంతపాలుడు అనంగిముని మంత్రి, దండనాథులకుడు అగుట కూడ వ్యత్యప్తమే.

సోమశర్మ కడ (83-121వ. 2అ.) శ్రీతనూకాశ్రమమును ద్రావిపాలించువది. ఇంకను మహాశక్తియుని నిదర్శనములు కలవు. (56-77వ. 4అ.) ఉత్సవవిశేషములును కలవు. (79-124వ. 4అ.) ఇందు సగర్వరంధ్రుల వ్యర్థము (105-113వ. 4అ.) శిథిలారయము. అక్షిప్తర్థుల సంపాదము (125-184వ. 4అ.) నరపప్తిన ముట్టుము.

—(శ్రీదేవి యుట్టుచియి. 132

శ్రీవలంకాశ్రమే విదవి కొమ్మరి రాధను మేమయ్యకృత్తి
గారతదిద్దిలాఁగి గురుశం జలరన్ దివరీయారావి
ప్రార్థనాకారకల్యాణముఁబాఱుచి వచ్చుటనిల్చి రాత్రి సం
రామమునర్చి టేమ కడుకాగుగిట్లు జనార్దనాద్వాయా. 133

వారియుట్టచియి. 134

మఱయుగా ద్రావేశుగు సూరిజనప్రసాదయుని వచ్చు నే
టికి బహుతర్జనబలుఁ గడింది వివర్ణరచూరి దేవతా
ప్రకరయుతంబుగా బయట పోట నిల్చి సురీయవివేకా
వికరముల్ని నిందుక గతించక తాననయ్యురిందిరా! 135

(శ్రీదేవి యుట్టుచియి. 136

కాయుకపత్ని వింత కవికారము లేక బిచ్చస్థిపక
ప్రేమయుతంబుగా రుచి బొంగులు ద్రిమ్యులవల్లి ద్రావ్యసం
బాధురీతిగా దిరిగి పాఠుని కురిమిత్తడ వర్తిత
మేమముగల్గి వీరు కరణీయము తేలవడన్ జనార్దనా. 137

వారి యుట్టుచియి. 138

పాతకలన్ వదిలి నిరపాయముగా నిల పెళ్ళిపోమముం
ట్రాఁగి రలిల్చి భ్రావ యుద్ధిగా భర్తము నిల్చి గోరి ఏ

బ్యాటింగ్ బుల్లింగ్ బ్రతియుగంబున మృదు దుష్టరాక్షస
ప్రాతముతోడ యుద్ధమునందు బహుకాలంబులమయ్యెదన్. 139

ఇట్లు సాగిన బద్ధీపల్లభులసందాహము వల్లభాత్మధయమునకు ముగింపు.

మంగళగిరి ఆనందయ : ఇతని కృతులు 1. వేదాంతరహితము. 2. విజయ
వందనవిలాసము. ఇందు మొదటిది బందరు విహవి విదమహామిశ్ర రాచయూహత్వవికి
అంకితము. రెండవది రత్నవదము (తూ.గో.జి) పాఠకుడు రాట్ల వేంకటకృష్ణదాసాచునికి
అంకితము. రాచయూహత్వవి అన్న రాచయూహత్వము లాటి ప్రభువు అధికారమున
కొందుడు ఏలినట్లు మహమ్మదీయలను పట్టాధిపతి నందీ, పురుషోత్తీ నిహాన యునట్లు
కందు. లాటిప్రభువు సైనిక గవర్నరు కంటే ఏ లాటి (1700) కాదు. 1757 ప్రాంతము
వారి లాటి అను సైనిక గవర్నర్ జనరల్ అగును¹³⁸. మహమ్మదీయలను కల్లకలకనవాలు.
రాజకాలము¹³⁹ 1749-1795. రాట్ల వేంకటకృష్ణదాసాచుడు 1919వ సంవత్సరము
నాటికి 70, 80 సంవత్సరముల క్రిందట జీవించియున్నట్లు కందు¹⁴⁰. 1919-70=1849;
1919-80=1839. అంతేకాదు. ఇతని తమ్ముడు వేంకటరాజు, పినతాత వేంకటరాజు,
అతని మమమడు వేంకటరాజు ముగ్గురును కుమారుడనులు. (పుటలు 11, 12, 14,
20 ఏ.నం.ఏ.) కుమారుడను అను పదము సైనికవికృతి. అది దీర్ఘకవి నారాయణ
రంగరాజుకడవరంగచరిత్రమునందు ప్రయుక్తము. ఇది పూర్వక్రమము. కుమారుడను
అన సైనికాధికారి. విజయనగరసంస్థాపనారిపతి పెద విజయరామరాజు సైనికవారి
సహాయమున 1757 వ సంవత్సరమునందు బొబ్బిలి కోటను ముట్టడించిన తర్వాత,
విజయనగరసంస్థానము సైనికాధికారులకు కుమారుడనులు అను వ్యవహారము
ఏర్పడినది¹⁴¹. కనుక రాట్ల వేంకటకృష్ణదాసాచుని పినతాత వేంకటరాజు 1760
ప్రాంతమున, అతని మమమడు వేంకటరాజు, వేంకటకృష్ణదాసాచుని తమ్ముడు
వేంకటరాజు 1800 ప్రాంతమున విజయనగరము సంస్థానమునందు కుమారుడనులు
అగుదురు. వేంకటకృష్ణదాసాచుడు విజయనగరసంస్థానమునకు విరేయుడే. కాఁబట్టి
వేదాంతరహితమును రచనాకాలము 1800 ప్రాంతము, విజయవందనవిలాసము
రచనాకాలము 1805 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఆనందయ వేదాంతరహితమునందు "సర్వేశ్వరకరుణాకటాక్షవిశ్వాంజ్ఞునరసి
సాహితీధోరీ"యుడు, విజయవందనవిలాసమునందు "శ్రీశైలమరీచిన్లక్ష్మణాచార్యుణా
కటాక్ష విశ్వాంజ్ఞునరసిసాహితీధోరీ"యుడు. (అశ్వాపాంతగద్యము).

వేదాంతరహితమునము : ఇది శ్రైవశ్చందము. వేదాంతగ్రంథము కాదు.
వేదాంతమయము లేక వేరేదు. ప్రాధ్యాపనివక్తను పుష్కలము పరిశ్రమము. కావ్యధారమును
వెలుగుకావ్యస్వరూపము. ఇప్రవేశరాష్ట్రుల మొదలు పెట్టంతముల నజకు అనలారిక
కందు. అశ్వాపాద్యంతవద్యగద్యములు కలవు. కథకు ప్రథమవక్త చివరల్లాడరుములోని
జ్ఞానబోధముని. ప్రథమశ్లోక అదేపురములోని మల్లధును. ద్వితీయవక్త పర్వతయ్య అను
పద్యకాదు. ద్వితీయశ్లోక జ్ఞానబోధమరుదు. మల్లధును, జ్ఞానబోధములను ద్వివచియుటందు
వారము (41-154వ.) ప్రాథమాశ్వాసములోని ప్రధానవిషయము. క్రైస్తవవేదాంతము.
అదను, ఈవే అను అదిదండమల వ్యవ్రాంతము, జ్ఞానవిషయముని జననవ్యవ్రాంతము,

జేసునాథుని అవతారము, జిడునబేములోని దేవోత్పత్తమువలెనుల ద్విరీయోత్పాదము. జేసునాథుని మహిమలు, జాదులు జేసునాథుని పరిహసించుట, జేసునాథుడు స్వప్నమాకు మోసికొని హస్తాట తృతీయాశ్వాసము, దుర్బుధునముదాము స్వప్నమాకువలె జేసునాథుని చేర్చి, వాస్తాంధ్రుల మేకులు కొట్టి, కలహపర్వతము మీద నాటుట, జేసునాథుడు మరణించుట, నమరీచేయుట, జేసునాథుడు అశోషులులకు పాక్షాత్కరించుట, తోమాసుని పంచేవాములు తిరుగుట, మోక్షాలోపాణము చేయుట మొదలైనవి చతుర్థాశ్వాసము.

ఐరికోమార్గమందలి అందుని మొఱ పౌడయనిరారకము.

"చిగురుల కైవడిన్ మృదుఁజుఁ జియగు నీ పదముల్ వెకుటకుం

ఐగు నవమార్గయోనమున నాత్మతవత్సల వచ్చె నేమి యీ

దగునిమమంత వాడై కృతార్థుఁ డనొకటంచుఁ జేకు గీ

లోగిని నమస్కరించి తన మోమున విచ్చదవలలు గ్రాంఠగన్. 97

ఏనంత పాదతర్కముడ

వో నీకల్పానమయతమాతీతాగ్ని

శ్రీ నీక్తిని కుతూహలం

మానగలిగెనై నిజ్జనావమవ్వుణ్. 98

హింసములానరించి వోడఁ బాటకయించుక లేక నీవ ది

జ్ఞై పరలోకమిచ్చువని యాత్మనవమ్మక నీ పర్యాపే

వాదరతన్ తటావహదవత్తనయోధ విదూరిఁ జాడగా

నోపన వారలెంత సుకృతాన్వయలో దరణీతలంబునన్. 99.

కుఱమండ నవ్యగతికుండ

స్వజనాదరమోనిమృత్యుహరయుండ సుతీ

దణనియనంత నమః శ్రీ

వఱమ దవత్తుని గరంబు మచ్చియెక్కికన్. 100

మానంది యనదవాదకు

నీ నమమతి నీదు ప్రాచ సానమన నీ

జాన్మి నిజుంబులి

దావ్పలికి రాత్రిమగఁ గదా కృతకృత్యా 101వ. 3అ.

శీలున నాటివ జేసునాథుడు అద్వితీ నింపరించినమ, తత్కార్యమిచ్చిన జాదులను పహించి, పర్యేక్షరుని ప్రార్థించుట మనోరాత్రిము.

"పగలనిచేత స్వేదఁబడి భార్యపెచ్చ వహించి యాదృశం

ఐగు దురవస్థ జాదుజులు లజ్జతో భార్యయింది నారలో

ర్వలఁగఁగనయ్యు తత్తదవారములిచ్చి కొకింత దక్షిణి

లోగిని భతంతు నీ చరితముల్ మజ్జనజా నరాత్మలా 7.

ఐది లోకోద్భవండ్వలి ప్రతయకార్యాద్యశక్తికమా

పవనోర్భవతు లక్ష్మమండలముఁకఁజాలనింజాతమా

తనమార్కతయరీపిమిచ్చుఁ గరుణారోయి పర్యేక్షరున్

దన తలఁదన్ మరియోమకుండు వియతిం బ్రార్థించి నీవోచ్చునన్. 8వ. 4అ.

కావ్యధరూపము వలె విలాసవంతమును తెలుగు కావ్యవ్యాసమేగాని, వ్యవహార్య మోహము లేకపోవుట విశేషము. ఒక్క పుర (12-20వ. 1అ.) వసంతర్పు (12-15వ. 2అ.) వర్ణనములు మాత్రమే కంఠా. పురవర్ణనము కథాప్రారంభమునకు పువారి. వసంతర్పు వర్ణనము అదిరవంతరుల శృంగారవివరమునకు ఉద్దీపనవిభావము.

విజయవందనవిలాసము : ఇది మొదటి శతాబ్దాంతరముకావ్యము. రచనానంద ర్పమున (పుట 22), అశ్వశాంతగద్యంబందును విజయనందనవిలాసమని కలదు. విజయనందన అర్చనము. అతని నందనుడు అలిమమ్మడు. ఇతని విలాసము శతాబ్దాంతర విలాసము. ఇది సైకంపాయనము జనమేజయునకు చెప్పిన భారతమువందరు లేదు. సైబుడు జనమేజయునికి చెప్పిన భారతములో విలాస (పుట 23)

ఇందు అలిమమ్మని వైభవమునందే, శతాబ్ద విచ్చి విలాసము చేయుటకు జలరాసు కృష్ణులు సుభద్రకు మూల ఇచ్చురు. యోవనవందరు దర్బారా రాజమాయము, రాజ్యవస్థను జరుగును. రాజమాయమునందు శతాబ్దాలవర లేదు. రాజ్యవస్థనునందు ప్రాచీనప్రాచీనాలను లేదు. సుభద్ర అలిమమ్మనితో అరణ్యవాసమున కేగినట్లు, శ్రీకృష్ణుడు ఇద్దరినీ ద్వారకకు తీసికొని వచ్చినట్లును కలదు. అలిమమ్మని వసంతర్పును, శతాబ్ద వసంతర్పును, వారవారముతోపాటు, శతాబ్ద పక్షిజనుల మధుసూనుము కలదు.

“పిరిచి యున్నట్లు పెండ్లిపొయిల మున్నె
పిరిచి యునిదిన సుమనసులేరనెలుఁ
దలమృగశాలకాపులు ద్రావి ద్రావి
యంతకంతకుఁ దప్పదం బాచున్నా” పుట 51.

విలుక రామభారము, శతాబ్ద విలాసము, శతాబ్దవారములు, మన్మథపూజ, మన్మథార్యుపాలంబములు, సాహస్యవయోధి మోక్షరతువర్ణనాంతర్పు, వసంతర్పు, ద్వారకాపురప్రభుత్వవర్ణనలు జనానామ. వామకావ్యమును ద్వారకము.

సుబ్బామ్మడు శతాబ్దాంతర విలాసమునకి బాధ్యునిచ్చి దూరము చూపించిన నమఁయుమునందే, శతాబ్దాలిమమ్మలు, “మదనసాహస్యసంధి”నుపామఁ దన”రినట్లు కలదు. (పుట 108). అనంతరము శతాబ్దాలిమమ్మల విలాసము ఇది కథాప్రధానము కాదు: వర్ణనాప్రధానము.

సంఖ్యాది శతాబ్దాలిమమ్మలు : ఇతని కృతి అభార్యసూక్తిముక్తాంతరి. రామమహా చార్యులకు స్మృత్యంతము. ఇందలి రామమహాచార్యుల వృత్తాంతమునందు బిరంగ జేటు (శ్రీరంగవిగ్రహారాధనవిషయము కలదు.

“బిరంగజేటు ముం దలింపెనెవనిగ్గ
చామలఁ దెప్పించి యీ యాముమునుఁ
జేటువెట్టివాడ యీ వెజ విడిపించంగ
నెవ్వఁడు దలచెడి దింతవట్టు” 88వ. 9ఉ.మ.భా.

ఇది బిరంగజేటు తర్వాతి ఒకానొక ధీర్జనులైన కామములీని తలచింత. బిరంగ జేటు రాజ్యాంతరము 1707 || సంవత్సరమున పూర్ణిస్తము. కనుక వెలు తలచిత తదంతరకాలికముగుట తర్కము. అకాలము పూర్వముగ 1750 ప్రాంతము కావచ్చును. అది ప్రాంతముగు కామము తదంతరకాలికముగును. కాబట్టి అభార్యసూక్తి ముక్తాంతరి

దనవాళుము 1800 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది ప్రాధాన్యవిషయము వైష్ణవమతానికిగలదు. ఇందు సాహిత్యసంబంధి విషయములు గలవి కలవు. 1. కృష్ణమారాధ్యవృత్తాంతము. 2. సుల్తానుపుత్రిక వృత్తాంతము.

కృష్ణమారాధ్యుల వృత్తాంతమునందు, అతని కాలమున రామానుజారాధ్యులు వందలము వచ్చినట్లు కలదు. అదే కాలమునందు "మలీకివేలమవాడు" (మల్కి ధరా) వందలలదేవాలయవిమానమును దుర్బము చేసినట్లు కలదు. అప్పుడే రాంగూరి గజపతి మందిరవిరూపుడు కావించినట్లు కలదు. (45-70వ; 59వ, 68వ, 56వ, మ.ఖ.) రామానుజారాధ్యుల కాలము స్థూలముగ పది, పెదొకండవ శతాబ్దములు కృష్ణమారాధ్యుల కాలము పదునాడవశతాబ్ది. మల్కి ధరా కాలము పదునాఠవ శతాబ్ది. రాంగూరిగజపతి చారిత్రకవ్యక్తి కాదు. అతడు కవిలేంద్రగజపతి అయిన, కాలము పదునైదవ శతాబ్ది. ఇవియెల్ల పెరచిగనరీతవిరుద్ధాంశములు. కృష్ణమారాధ్యుల వృత్తాంతము కాలక్రమవం క్రాంత మైన జనశ్రుతి అగును.

సుల్తాను పుత్రిక వృత్తాంతము ప్రత్యేకముగ కావ్యమైనది. అది ముందు వివరింతును. యక్షగానములును వెలసినవి.

ఆచార్యసూక్తిముక్తావళియందు కావ్యవృత్తిని వ్యాచిత్యము.

ఇతరకవులు

పందొమ్మిదవశతాబ్ది

వర్ణిస్తూ కోపమరాజు : ఇతని కృతులు 1. జావహర్‌లాల్‌కవి. 2. రేవతి పరిణయము. 3. వేంకటేశ్వరచరిత్రము. 4. శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము. ఇందు రెండవది గోడే సంస్థానాధిపతి పూర్వప్రకాశరాయనికి (1788-1841) ఇచ్చిన వస్తువువలన¹³⁰. మొదటిది మూడవది నేడు నామమాత్రావశిష్టములు. శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము సింహాసన వ్యవహారాన్నిపేరికి అంకితము. ద్వైవాంకితము. ఇది రచించునాటికి ఇతడు “పుత్రుత్వయం బును బుత్రికావ్యుంబు గాంచెను.” (పుట 8) ఇతని తీవీకాలము 1754-1834 అని ప్రత్యక్షము కలదు¹³¹. కాబట్టి శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము రచనాకాలము 1804 ప్రాంతము కావచ్చును.

శ్రీమహాలక్ష్మీపరిణయము లక్ష్మీనారాయణుల పరిణయము. అనలు లక్ష్మీ ఇంద్రుని సంపదయే. దుర్గామిని శాపమువలన ఇంద్రుని సంపదతోపాటు పెద్దపెమ్మను పెమ్మద్రమువందు పెడిపోయివది. ఇట్లు రేవీలాగావతమువందు కలదు. ఇది శ్రీనాథుని హర విలాసమునందును కలదు. (14-31వ. 6ఆ.) పెమ్మద్రమదనము వలన అవతరించిన లక్ష్మీని నారాయణుడు అప్పుడే, అప్పుడే పరిణయమోడినట్లు అందు కలదు. “అమృతములు లచ్చి నట పెండ్లియోడి యురేగి నాగరిపు నెక్కి నైతుంకనగరమునకు” (131వ. 6ఆ.) ఇందు లక్ష్మీని నారాయణుడు తర్వాత, మణిప్రస్థపురమువందు పరిణయమోడినట్లు కలదు. అదేక అశ్వాసము. ఇదేక అయిదాశ్వాసముల ప్రబంధము.

ఇందు నైతుంకపురవర్ణనము, నారాయణుని కోలుపుకులము వర్ణనము, శ్రీమృ. వర్ణనవర్ణనములు, కూర్మావతారకథ, శిరభృతువర్ణనము, క్షీణిరేవీతననము, మణిప్రస్థ పురవర్ణనము, మణిప్రస్థపురమునందు వనదీశ్వరుడు లక్ష్మీని అజ్ఞానముద్దుగా పెంచుట, హేమంతవంశతత్వవర్ణనములు, మహాలక్ష్మీవనవిహారము, నారదుడు వచ్చి నారాయణుని విరహమును తెలుపుట, లక్ష్మీ విరాళించుట, పుష్పావయము, జలక్రీడలు, మన్మథవిజృంభణము, చెలికత్తెల ప్రార్థన, మూర్ఖత్వముయోచించుద్రాకావిహారవర్ణనతవర్ణనము, మలయానిలమధుమధుపవీకకుప్రముఖోపాంధము, మూర్ఖతయే, వర్ణనము, లక్ష్మీవలపువక్కణ ద్రావి యిచ్చి, చెలికత్తెలను నైతుంకమునకు పంపుట, నారాయణుడు స్రువతీకి రదుపుట, వివాహనిశ్చయము, బ్రహ్మాదీదేవతల ఆగమనము, నారాయణుడు మణిప్రస్థపురమునకు తరలి వెళ్లుట, శ్రీమహాలక్ష్మీని పరిణయమోడుట పరిణయప్రబంధ రోరణులు.

మహాలక్ష్మీవర్ణనమునందు రెండు పెద్దములు మున్నోళ్ళములు.

“మమియవక్రమంకావచ్చెనుదా
యనునమాంతోబానిలాన
పాంచువ్యసమాపరిపూర్ణకలర

వచ్చునట్లుయితావనకాది
శాస్త్రసమాచారపరిచయముగ్గు
విశ్వంబునాప్రపంచమున
వందభేదవృత్తులతోమహర్షి
నీలాచీలంబుననీచి

యలంబుకూర్చాంధ్రులందరికీకన్నెల్
యగుచుఁ దన మందరాకార మెట్లుగముగఁ
బరమహేమంతరామరూపంబుఁ బోలఁ
బాబఁ గాచింపుమంది వందరికవ్య" 88పు.

"హరుదంబు లంబుడువాడయదకాంతి తెలంగ నేలేకా
భారము నీలకంఠరుచి వంద్యము గాగ ముఖప్రకాశ మా
శరదవందలీలంబుదృశించుగు రూపము వంద్యమంగళా
కారము గాగ నా అలంకారక పాల్కఁ బ్రసిద్ధమూర్తయి." 89పు.

ఇంత ఉదాత్తముగ (క్రిమహాలక్ష్మీని వర్ణించి, ఆమె ప్రాసన (ప్రేమలేఖయందు "వంద్య
పదపాదసంకీర్తనగర్భ వర్ణనలను"ను వర్ణించుట (106పు.). మహాలక్ష్మీచేత వారాయణుని
పేరు అదే వర్ణనని చెప్పించుట (138పు) చిత్రకవిత్యప్రభావము.

దూర్వాసశ్వాదుస్ఫులితమును బ్రహ్మాదీదేవతలు వారాయణునికి మొఱపెట్టు
కొందురు. అందు స్వర్గోపద్రుముగ్గు రూలో కవయము కలరు, అవద్యమిది :

అగడంబున శంకరాంబులంబులందు
గందు మోళి గుళాలఁ గట్టువారు
మత్తెల్లి మందయోగమరచాటికలు పార్శ్వ
శంకరమలం డీకొలుపువారు
వాలంపు మేలిదివాణము బృహలు గా
చింది వంశాత్మ వర్ధంబువారు
వర్ణః కిలలేగ నగరిక నేరిఁ
బొందండి వామములు నిలుపువారు
బలిమి పేలి మాచతోపులు పారు చేచి
కాచి వివేచి కేపులు గాచి చేయు
వారల్లి వేల్పుపప్పుల బాబడోలి
తిరిగి బలిపన బలపతి సుధమలోన " 34పు.

ఇందలి శివాలయములు, యోగిమతచాటికలు, దివాణములు, నగరికనేరీలు, మాచి
తోపులు, పిల్లరేపులు బోలోకమలోపేచి, దూర్వాసని శాపము నంద అపరాచలి యందు
బలిపన తిరుగలేదుగాచి, పరుసెప్పిదకతాల్చిచి, అంద్రావసయందుకు పార్శ్వత్యసనలు
తిరిగినవి. అవి శివాలయములందు గుట్టములను కట్టుట, యోగిమత చాటికలలోపికీ
చిమగులను డీకొట్టుట, దివాణములందు వంశాత్మ మేనపుట, నగరికనేరీలందు చాలకు
ములు శాసనములు, మాచిడితోటలను పాడుచేయుట, నీలాచీరపులనుగాచిచేయుట
సంభవము.

(క్రిమహాలక్ష్మీపరిణయము అవతారికయందు "మహాలక్ష్మీపరిణయంబును

శృంగారప్రబంధమునకు" అని కలదు. (14వై.) అశ్వసాంతుగద్యంందును "మహాశక్తి పరిణయంబును శృంగారప్రబంధంబునందు అని కలదు. (26, 60, 87, 120, 151 పుటలు). అంతేకాదు. అక్షిపారాయణుల పరిణయవృత్తాంతము శృంగారరసవిషయమే. కాని, ఇందు విప్రలంఠశృంగారము వివా సంభోగశృంగారము లేదు. విప్రలంఠశృంగార మును క్రుతి మించిన శృంగారము కాదు. అనుచిత, అక్లిరి, అపద్యశృంగారమును లేదు. ఇది విశేషమే.

పెద్దాడ వాగదాజు : ఇతని కృతి శకుంతలాపరిణయము. కాళిదాసశ్చంద్రునికి అంకితము. ద్వైపాంకితము. ఇతని కాలము 1760-1825 అని, ఇతడు 1802లో రాజ మహేంద్రవరములోని అదాల్ కోట్లో వ్యాధివారి అని. తరువాత కొంతకాలమునకు మచిలీపట్టణములోని ప్రాసెస్ వల్ కోట్లో వ్యాధివారి అని వంశీయుని గ్రంథము కలదు¹⁶. గ్రంథమునందు "సూరిమండలహితముఖ్యకార్యరచనాశుశలాత్ముడ" అని కవి స్వవిషయము కలదు. (53వ. 1ల.) కాబట్టి శకుంతలాపరిణయము రచనాకాలము 1805 ప్రాంతము కావచ్చును.

శకుంతలాపరిణయము చర్చితచర్యణము. ఇది భారతకథామసారి. అభిజ్ఞాన శకుంతలములోని అవ్యధాకల్పనములు లేవు. అంతి ప్రభావము కలదు. ద్రియంవదాన సూయల ముఖ్యత: శకుంతల అవ్యవస్థాంతము గ్రహించిన దుష్కంతుడు.

"హానుమ కలం వా వ్యా య్య రూప్య పెంధన
న ద్దలతరంక్యోతి రుదీరి మమరాతాత్ " 24శ్లో. 1అ.

అను శ్లోకమును క్లుప్తికి తేచ్చు పెద్యము, రుప్యంతుని శకుంతలావస్థవము నందు ముందే కలదు. ఆ పెద్యము :

"మొగులు తెగిలాని పుడమికి
దీలానిలుచున్న యా తదిశ్చాని యువన్
అగి మెలయు నీ తమాలత
దోగడ వలది యగుని యిట్టి ప్రోడల కైవన్. " 170వ. 1అ.

"అశ్రుధన్య గురూనో" అను శ్లోకసమస్తమునులోని శ్లోకమునకును అనుపరణము కలదు. (190వ. 3ల.) ఇందు శకుంతలావస్థవృత్తాంతము శకుంతలయే చెప్పుట భారత కథానుసారమే గాని, భారతమునందు లేని అవృత్తియు మిక్కిలముగ కలదు. విశ్వా మిత్రుడు "పరింపగణికామరతప్రయఃదయ్య సుర్వ వై వ్యారణ కీర్తియంబు లని వార్యము బుద్ధతముల్ గణించిగన్" అని శకుంతల సమర్థించుట (95వ. 2ల.) మేవకమ చూచి విశ్వామిత్రుడు వివశుడగుటను శకుంతల సవరించుట (139-141, 151-156, 165-171, 192-193వ. 2ల.) మేవకావిశ్వామిత్రుల సంభోగశృంగారమును శకుంతల అభివర్ణించుట (201-206వ. 2ల.) "నేన తక్కు వెలయు రీతి హోల్" అని శకుంతల అనినను (186వ. 1ల.) కానుచియు.

"తతలండాన్వితై విముక్తసముత్తరాన్వై యవ్యుజాం
చితవాగంతురన్వై గళ్యుచితదీపాంతురన్వై ము
ర్ఖాన్వైచారన్వై పీలకుచరూత్సవంధరాన్వై
యతి కంఠోచరాన్వైకి మరత ముద్యత్కౌన్వై పిన్చిం గడున్. " 205వ. 2ల.

ఇట్లు శకుంతల చెప్పినట్లు కన్యసుపార్వ మణిక మహర్షికి చెప్పినది. అది శకుంతల ఏకపదమ గ్రహించి, భారణపట్టి, దుష్కంతునికి అప్పగించినది. అటు కన్యసుపార్వకి, ఇటు శకుంతలకు అపకర్మాపదకము. ఇంత మేర మోతిన శకుంతలను దుష్కంతుడు,

“తణి గది తుంటుంటిదోర తామరతాపూరి దాల్చి కత్తకం

బలహంబునీ వారు వల పంగడిఁ బెట్టగ నిల్వనోడి నీ

మఱువునఁ జేరితిన్ బువనమాప్యనురీలవతాధిగణ్య డ

గ్గణి యరయం బొసంగి నమఁ గ్రక్కున నక్కానఁ జేర్చి కావే” 263వ. 2అ.

అని కోరుట అగతికమే అనిపించును. అంతేకాదు. శకుంతల ముందు తండ్రి అనదీని ప్రాణిగ్రహించుచి, అంతలోనే ఒక్క వర మొసగిన ఒప్పుకొందుననుట (271. 280వ. 2ఆ.) దుష్కంతుడు వరమిచ్చిన,

“అన పిది యింతి యిట్లును నరాచివంశంలామ || యీవం

గివ నర మళ్ళిలేళ్ళ యిది కేవల మాత్రఁ దలంతుఁగాని యై

నమ బరికించె రాజ్యధరణంబునఁ గర్జిప వైభవంబు లా

వున వ్యాధయంబువే ముటుతున్ యును శంక యొకింత దోచెదను” 284వ. 2ఆ.

అనుట శకుంతల ‘అతితేలిచి’కి విడద్రువము. అంతేకాదు. దుష్కంతుడు నిచ్చి మించునడ “వాకొంగిన వడమాపు ముటువకుండవలయు. ఇది మరీ నిల్పుము”. అని కూడ శకుంతలముందు జాగరూకత. దుష్కంతుడు నిచ్చిమించిన తర్వాత శకుంతల తండ్రి అకాంక్ష గుతించి రద్దీదర్జీ (13-18వ. 3ఆ.)

“మనఁ రా నర్జ తదియొక్కత్య మచిలంబుగా బేరికిన్ దీవి కా

త్య మగు బ్బాసఁగ నేల మట్టునకుఁ దుర్గయ్యాకారల్యకా

లి నృపాలుం బరికుండు గాపున జను గ్గిరించె వెల్లారం

దు నీటం బింతయ కాని యేమిటికీ రాల్చుం గింక వాతం బెడన్” 19వ. 3ఆ.

అని భైర్యము మహించి, మఱల పెనగొన్న భయమున (20వ. 3ఆ.) రాగి యుండును.

కన్యసుపార్వ దర్శనస్పిదికి బయలుదేరుచునన, శకుంతల కన్యస్పిదివే ఉండున నుట (144-157వ. 3ఆ.) చిత్రము.

“కరుణమెంబు న్నదీయమగు కన్యపూజులు దొలంగెడదోని టా

రథంబులందులెప్పు నెను పెద్దపరార్థమహర్షిఁ బింపిలగా

లింపిలరానఁ గాన మరణిచ్చింపునె రృద్రవరణంబు నీ

వరణపర్వ వాకపరిశిష్టతరంగము రానఁ గల్గెదీ” 153వ. 3ఆ.

ఇది శకుంతల పితృభక్తికి విడద్రువమేగాని, ఇంకను శకుంతల వాదమిది :

“పెంబు మాపును హోమగుఁ గల విసిరి మె

త్తని పూరి మేది దుష్కములు పిరుకఁ

గమ్యఁబ్బురి పిలుఁ గలిపి పెద్దకుటిర

మరికి ముట్టియెప్పు మ్రొగ్గులు రచింపఁ

గ్గిరాదోవారి కింపఁ బ్రోచియొనర్చి

యెలంబహమాక బోదెలకు పిట్టఁ

గిదమరామయారాధికల

మూలకు నిష్కహరములు మిలింప
నవారము మూడు దేవపూజామకాల
పందహగరుదూపపిదధువన
మొత్తద్యాయము లాయితములుగఁ జేయ
వెన్మ రివ్వఁ బరిశుడ మేఱ జనిన." 170 ప. 3అ

ఇట్లు శతాంతం పాత్ర ఇందు కందు. శతాంతలాదుష్కంతుల పాత్రనిత్రణముల
తోపాటు, మేనకా విక్రమిత్రుల పాత్రనిత్రణములను అనుదాత్తము.

శతాంతలా పరిణయమునందు పుర (69-90వ. 1అ.) వాయుక(92-94వ. 1అ)
వేల (95-140వ. 1అ) తపోవన (144, 146-151వ. 1అ) వాయుక (155-163వ. 1అ,
68-92వ. 2అ) వగ(250వ.1అ) వనంతర్వ (3-23)వ.2అ) వనవిహార(24-35 ప.1అ)
జలవిహార (36-47 ప. 2అ) సూర్యాష్టమయారి సూర్యధమనర్థంత (172-190, 207-
214వ.2అ) శ్రీమద్వ్య(232-238 ప.2అ) వర్షవర్ష (43-54వ.3అ) శరద్యయ(106-
114వ.3అ) వర్షవర్ష కలప్త.

ఉరుటూరి వేంకటకృష్ణయ్య : ఇతని కృతులు 1. రామచరిత్రమయూదవీయము,
త్ర్యంబికావ్యము. అనుపలద్దము. 2. ఆకాశరావణసంహారము. యుద్ధకాండము.
ఉపలద్దము. అముద్రితము. ఆకాశరావణసంహారము కోడందరామస్వామికి అంకితము
దైనాంకితము. కృతి గ్రంథకుడు కృష్ణానీతి తిరుపతి మాణిక్యరాయలు. అతడు రామారి
పట్టణాదిపతి. అతని అప్ప జంగన్న రెప్పలి జమీందారు.³⁰¹ కాలము1779-1811. కనుక
తిరుపతి మాణిక్యరాయల కాలము షష్టలముగ 1785-1820 అగును. కాటట్టి రామచ
రిత్రమయూదవీయము రచనకాలము 1805 ప్రాంతము, ఆకాశరావణసంహారము
రచనకాలము 1810 ప్రాంతము కావచ్చును.

పోచిరాజు పీఠప్ప : ఇతని కృతులు 1. "పదునాలుగుగిల వేల" కృష్ణార్జునసంవా
దము. 2. "పదునెప్పిదగు వేల" పంచకావ్యములు. 3. "ఇరువది రెండగు వేల" విదూతి
మాహాత్మ్యము. 4. "ఇరువదియొకగు వేల" మార్కండేయచరిత్రము. 5. "ముప్పిదగు
వేల" మనుచంశపురాణము. 6. "ముప్పిదొకగు వేల" శ్రీముక్తదేవుకథ 7. అనందలహరి.
8. సౌందర్యలహరి. 9. సుభాషితరత్నావళి 10. భల్లూకచరిత్రము. 11. భావనామి
మాహాత్మ్యము. ఇందు 1. విదూతిమాహాత్మ్యము, 2. మనుచంశపురాణము 3. భల్లూక
చరిత్రము 4. భావనామిమాహాత్మ్యము మౌఖ్యమే ఉపలద్దములు. విదూతిమాహా
త్మ్యము, భల్లూకచరిత్రము, భావనామిమాహాత్మ్యము అముద్రితములు. ఇతడు
"మాటపంచత్వరముల క్రిందలే వాడు" అని ఒకరిచెప్పాయును³⁰² కందు గాని, ఇతడు
భారతములోని ఉత్తరప్రదేశమును ముహిడి వెంకయ్యకు తుక్లదామసంవత్సరమునందు
ప్రతి రేఖింది ఇచ్చినట్లు పత్రికాని అని అందు కందు.³⁰³ కాటట్టి కృతుల రచనకాలములు
కృష్ణార్జునసంవాదము 1802 ప్రాంతము, పంచకావ్యములు 1806 ప్రాంతము, విదూతి
మాహాత్మ్యము 1810 ప్రాంతము, మార్కండేయచరిత్రము 1814 ప్రాంతము, మనుచంశ
పురాణము 1818 ప్రాంతము, శ్రీముక్తదేవుకథ 1824 ప్రాంతము, అనందలహరి 1825
ప్రాంతము, సౌందర్యలహరి 1826 ప్రాంతము, సుభాషితరత్నావళి 1827 ప్రాంతము,

భల్లూచరిత్రము 1829 ప్రాంతము, భావనాబుషి మాహాత్మ్యము 1830 ప్రాంతము కావచ్చును.

మనుచంద్రరాగాము తేలీలపురాణము, భావనాబుషిమాహాత్మ్యము పద్యసాహితీల పురాణము, భల్లూచరిత్రము చరిత్రచర్యగాము.

తుమరొడ పావయ్య: ఇతని కృతులు 1. రామకథాసుధార్ణవము, 2. కాళిందీ పరిణయము, 3. వైరాగ్యదర్శనము, మూడును అముద్రితములు. రామకథాసుధార్ణవము దొంకాడ గోపీనాథము చివ్రిత్ర రామాయణమునకు పద్యకావ్యరూపాంతరము. శ్రీశ్రీ ప్రేరకుడు దొంకాడ గోపీనాథము రెండ్రాత్రుడు కూతురుకొడుకు, పశ్చి, లక్ష్మీవర వీరినాము.¹⁴⁴ గోపీనాథము కాలము 1713-52 అని పూర్వోక్తము. కనుక ఇతని కాలము స్థూలముగ 1775-1815 అగును. కాళిందీకల్పాణము కృత్ప్రేరకుడు పాలూరు సంస్థానాధిపతి కేమూరి పన్నాసరాజు. ఈతని కాలము¹⁴⁵ 1801-30. కాబట్టి చివ్రిత్రరామాయణము రచనాకాలము 1810 ప్రాంతము. కాళిందీకల్పాణము రచనా కాలము 1815 ప్రాంతము, వైరాగ్యదర్శనము రచనాకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

రేవణూరి వేంకటాచ్యుడు : ఇతని కృతులు 1. శ్రీపాదోలుప్రభావము, 2. శకుంతలా పరిణయము, రెండవది అముద్రితము. రెండును వేంకటేశ్వర స్వామికి అంకితములు. దైవాంకితములు. శ్రీపాదోలుప్రభావములోని ఆశ్వాసాంత గద్యను, "సంకీర్తనార్య దొహితరేవణూరి తిరుమల కొండయార్య సుదీపరత్నావళి" అని కలదు. శకుంతలాపరిణయమునందు "మదీయమాలాసహసంశ్లితారత్నాంబుగ నవ్వుమాలార్యునికి" అని కలదు. అంతేకాదు.

"కృత్యుడు

"శ్రీపాదోలుప్రభావములోని శకుంతలా

సావ్యములకావ్యకల్పకవి సంకీర్తనార్య

ప్రసంగము నంద్రావళియందొహితరత్నాంబుగ

భావన దివ్యుల కొండయార్యములు కుంభకోణకలాపాంబుగ

వీలునం బంది నట్లు కలదు.¹⁴⁶ సంకీర్తనార్యుడు పుత్రిక సంకీర్తననందు ఉత్తముడన సంకీర్తనార్యుల పుత్రిక యొక్క పుత్త్రుడని అర్థము కాదు. సంకీర్తనార్యులపుత్రిక సంకీర్తననందు ఉత్తముడని అర్థము. సంకీర్తననని తాత్పర్యము. దొహితరత్న కూతురు కొడుకు మార్గముగాక, దొహిత్రుడు వతి సంకీర్తననందు కావచ్చును. మఱి శ్రీపాదోలు ప్రభావమునందు ఇట్లు కలదు.

"శ్రీ, లలలలల మంగమకు శ్రీరామకీ పులు రావోయ్యువో

తాళులపాకామృతము తా గడిపి బడమర రత్నం, మ

తాళులపాక చివ్వున పదంబులు బాదిన నాడి పర్వత

వైచియందు తత్పరణాంబు మోకు నొనంగ జెప్పెనే." 522. 1 ఉ.

ఇందు ఆవృతార్యులు కన్పడతారు. అలమలుమంగ వేంకటేశ్వరకల్పాణసంధాత అందు మాలాసహ సంశ్లితారత్నము మార్గమే. పదములు పాడినవాడు చివ్వు. పాదరజమును ప్రసాదించినవాడు చివ్వు. అని వేంకటాచ్యుని అభిప్రాయము. అంతే

కాదు. “మా తాళిలపాక చిన్నవ” అని కూడ అత్త ప్రత్యయము. ఇది దృష్టితో సంకీర్ణవార్యులు చిన్నవైదు అగును. కాచి చిన్నవై పెదకర్త కాదు. ద్విపదకర్త అయినను చిన్నవై “పదములు పాడి” వట్లు సమీపకాలికడు రచించుట పంగతిముకాదు. కావున రేచణూరి వేంకటార్యుడు తాళ్లపాక అప్పమార్యుల కంటెను మౌత్రియగాక, తాళ్లపాక చిన్నవై కంటెను పరమార్థానినుడు కావలయును. ఇతడు 1899 వ సంవత్సరము నాటికి “నూలు మోటుబది సంవత్సరముల క్రిందట మండి యుండ వచ్చును.” అని ౬౯ అధ్యాయము కలదు¹⁰, అది పత్యసప్తపాతమగును. అప్పటికి నూలు సంవత్సరములకు పూర్వదైనను, వేంకటార్యుడు 1799 ప్రాంతము వాడుగును. కాఁబట్టి శ్రీపాదరేణువప్రభావము, రచనాకాలము 1810 ప్రాంతము, శకంతలా పరిణయము రచనాకాలము 1815 ప్రాంతము కావచ్చును.

శ్రీపాదరేణువప్రభావము : ఇది తిరువతి వేంకటేశ్వరస్వామి పాదరేణుమారత్యము ను ప్రతిపాదించు లఘుకావ్యము. సంపాదరూపము. ఇందు వారదమన్వృతసంపాదము, తుంటురుదర్శిలసంపాదము, పురందరసంభావసంపాదము, పరవ్వలిసతురుగ్మణిసంపాదము-నాలుగు సంపాదములు కలవు. ౬కొక్క, పందాదము ౬కొక్క ఉల్లాసము. ప్రతి ఉల్లాసము రసేల్లాసము కలిగించునది. ౬౯ పద్యమునందే ఇద్దఱి సంభాషణలు కల సంపాదపద్యములు కొన్ని, బహుపద్యములందు సంభాషణలు కల సంపాదపద్యములు కొన్ని కలవు. అందు వనములు, దగదలు, దండకము, లయగ్రాహిమాలిక, అష్టకములు, తురంగవృత్తములు, ద్విపదలు, ఉత్పాదక, కేకదవళి పద్యములు, పంపన్నకృత్యాంశ కలవు. ఇందు తురంగవృత్తము గమ్యావృత్తమైనది. అదునిక పైన ముత్యాలసరమునకు అద్యప్రకృతి కందుకూరిరుద్రయ మగ్రీవజయమునందు కలదని పూర్వీకము. అందు నాలుగు మౌక్తిక తక్కువ, అది బ్రహ్మం. అంతకంటే తురంగవృత్తము ముత్యాలసరము నకు తులనాగునది. ఇందు రెండు మౌక్తిక ఎక్కువ.

గ్రీల పయ్యలమేలు మంగళు
తాఁ బయ్యలఁజాలు రేణువు
యామి పావల బ్రోవఁ గల్గివ
కామిదార్శితకామరేమపు--” 45వ, 36.

ఇది ముప్పదిపాదముల తురంగవృత్తము. ఇందు మూడు, నాలుగు, మూడు నాలుగు మౌక్తిక కలవు. పేరునకు తగినట్లు తురంగవృత్తము కలదు.

౬కీ పద్యమునందు ఇద్దఱి సంభాషణలు కల పరసములైన సంపాదపద్యములు :
మప్పర వారదసంపాదము :

“తయ్యని ద్రాక్షపండు రుచి తయ్యనఁ దోనెడిఁ గల్గి, వొక్కపైం
దియ్యని మోపనెక్కి, రుచి తయ్యని తిన్నగదయ్య వారదా
కుయ్యకు రోణ మెగరికూటపారవిద్యారణి
తియ్యన కంటిఁ దియ్యనఁ దీర్చు తోడుఁ గ్రోలు మన్ననా! ” 11వ, 14.
దర్శిల తుంటురుసంపాదము :
“రందపడింపఁ గైక్కిరందంతిత్వపునగాగ్నింబమోల్
గుంతితుమయ్య నేము చివి ముమ్మచి నాన బ్రెమ్మ తుంటురా!

కుందీని శేషతైలవతి గుప్తానః గృహస్థః గుప్తా తిప్పలన్
బృందీబుచు స్థానీంచః బదరీణుపు లక్ష్మణ గుప్త రత్నితా " 22వ. 24.
రంగ, పురందరమందారము :

"య్యారదమ్మ యెచ్చతయె చక్కరిగంతల గోళ్ల వాళ్ళావో
చెక్కట నీకు మెక్కటపు తర లమేమర యో పురందరా
ద్రుక్కతి వేంకటేశ్వరుని ముద్దుపదంబలం బొప్పు దంటి నే
చక్కటి పాదరేణువది చక్కని రంగు మరాళిగామిని " 4వ. 34.

పద్యపీఠకుర్యుభవందారము :
"నాలుకలందు వేదములు నాల్గు పరింపగ, నేమ మత్యద
శ్రీల నభింపఁగఁ గలిగెఁ బిలువ నీకును వారిజాపనా
శ్రీలంపేట నుద్రపాపేమవాత్సమియన్ పరియజీ
చక్కలంతందు వేదకునుమాచుల లచ్చిగద పంపుటి " 2వ. 44.

ముఖ్యము సౌపయారాధ్యుడు (వేమనార్యుల పంగమేశ్వరార్యుడు) : ఇతని కృతులు 1. అపారాధ్యులక్రందనవిలాపము. 2. ఇంద్రాత్మజాపరిణయము. 3. మూర్ఖుల చరిత్రము. 4. శంతనుచరిత్రము. 5. దేవీభాగవతము. 6. పర్యమధురము. 7. సరసపార్వ దయాపందము. 8. వేమనార్యులచరిత్రము. 9. కల్యాణచంపూ. 10. వికారశ్రీవ్రత చంపూ. 11. ఆర్యాశతీశివస్తోత్రము. ఇందు ఒకటి. ఏనిమిది అముద్రితములు. రెండు, మూడు, నాలుగు, ఏడు అలభ్యములు. తొమ్మిది, పది, పదకొండు సంస్కృతకృతులు. ఇతడు అమరావతీనంపిచారివతి వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుని (1778-1816) అతని దత్తుడు జగన్నాథనాయుని (1816-1825) అప్పాచకవి²⁰, ఇతని తీవితకాంము 1778-1852 అని పూర్వక్రము. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు అపారాధ్యులక్రందనవిలాపము 1810 ప్రాంతము, ఇంద్రాత్మజాపరిణయము 1812 ప్రాంతము, మూర్ఖులచరిత్రము 1815 ప్రాంతము, శంతనుచరిత్రము 1817 ప్రాంతము, దేవీభాగవతము 1820 ప్రాంతము, పర్యమధురము 1825 ప్రాంతము, సరసపార్వదయాపందము 1830 ప్రాంతము, వేమనార్యులచరిత్రము 1835 ప్రాంతము, కల్యాణచంపూ 1840 ప్రాంతము, వికారశ్రీవ్రత చంపూ 1845 ప్రాంతము, ఆర్యాశతీశివస్తోత్రము 1850 ప్రాంతము కావచ్చును.

దేవీభాగవతము :- ఇది దేవీభాగవతము తెనుగు సేతలందు మొట్టమొదటిది. దేవీభాగవతము అష్టాదశపూర్వాంశములలోని భాగవతమని, శ్రీమద్భాగవతము కాదని వాదప్రతివాదములు పూర్వము నుండి కలవు. అయినను శాకటాయనము ఇది పూరానమే. ఇందు పరాశక్తి మార్కాండేయుని ప్రతిపాదితము. ఇందుకు భారతభాగవతకథానాయుని జితలును వినియొక్తులుకైనవి. తెనుగు సేతను పూర్వకవైల ప్రలాపము కలదు.

"రాజాశేషురీదేవి హాస సేయు
నారు పరిసంపదలు గల వార బెన్నుడు
రాజాశేషురీదేవి హాస సేడు
నారు పరిసంపదలు లేని వార బెన్నుడు. 296.
అలిలాంధజను విల్యాప్తన వేషట్టి
కొంప గారది కోళ్ల గంప గాది

క్రిష్ణమందరిఁ దృష్టి దీర్చిది యప్పిమ
నెరులు గా మన కొండవరులు గాని
ఁబడితెనుఁ గూర్చి యున్న పల్లవి వాని
కేలు గా దరి ఁండికీలు గాని
అంతక వెన్నఁడు వలిమఱియని వాని
వేరు గా దరి కట్టి వేరు గాని
దగవతి కంఠగఠిని దుర్బుగుడు గూర్చు
దనము గా దరి నరకపాదముగాని
దారుణేశ్వరి తిరియంగదేరు జనులు
తల్లి జగదంబ సతకల్పనల్లి సుమ్ము. " 297వ. 3వ్యం.

కుంతివిలాసము (258-266వ. 2వ్యం.) కరుణదనుర్భద్రము.
"పుష్పమందరుడున్ దెగడి పొల్గున నీ నగుమోముఁ జూచి యో
యప్ప ముదమ్ముఁ గాంచుటకు నాచయింపై మఱిమందెత్తి నే
వెన్నఁడు తొల్లి దేవని దీక్షించెన దానను గానో యుక్తులై
న ప్పిమదామఃశేయమె యవారదుఱామయోల్లి ముందున్." 263.

ఈ కుంతిలోని యింటిలోన మించి
నియతిన నమ్మని నిలువ నేల
నిలిచెఁలో ముని యొద్ద నిరకనిష్ఠాయుక్తః
తెదరక పరివర్త నేతు నేల
చేదీఁదో మాని పిద్యంతేకంబు
చేది యామంతంబు వెచ్చ నేల
చొప్పఁలో నది పరీక్షించెదనని పాద్యుఁ
దలంఁగిచేల తద్వనమునని
వచ్చి మరులంది కొఁగఁ గ్రచ్చి రతుల
వేలగా నేల యంతకు నేమ మూల
మనముఁ దలదీసి కుంతి వంతను యెంచె
మందెమునందు నుంచి యాత్యంత దాత్రి. " 265వ. 2వ్యం.

పర్యమథురము :- ఇది అచ్చతెమగు కల్పము. మెచ్చఁదగినది. అంతకు తీసి
కలదని "పర్యమదుర"మను నేరు. "అయోర్యః శ్రీమతి, అంబరీష, వారద,వర్ధర,
సర్వపురుషులు లను పలుకులకుం దక్క మొదటి భాని మదులకుం బలుకులు లేక
చెల్లనది" అని మున్నుడి. (26వ. 12.) "అశ్వనము"నకు మఱొక తెలుగుమాట
"పన్ననము" తొల్లి పిన్ననము, గెంద పిన్ననము, మూడవ పిన్ననము అని మూడు
పిన్ననములు కలవు. "అశ్వసాంతగద్యము" అచ్చతెమగు పదైమే.

"ఇది యువరణి పొమ్మనయి నింపుఁ గెంపులు చెప్పినట్లు లో
పిదముగ మెంటిచెర్చురు పక్షం పిదర చెర్చి కల్పమై
మొదలుం పొందెప్పలంబ ముచ్చటలం గల "మొల్ల పొందో
రు" లోనందు సర్వపురుషులనుఁ దొల్లి పిన్నం బగున్. " 112వ. 12.

కత "లింగస్థరాము"లోనిది. కైక సాంతము. అంబరీషుని కూతురు శ్రీమతి.

అమె వెన్నుని వలచును. అమె అందచందములు వారద, పర్వతలను కలచును. ఎవరికి వారు ఎడిగా అంబరిమని అడుగుదురు. అతడు కూతురునకు వచ్చిన వాని కిచ్చి పెండ్లి చేయుటకు ఒప్పుకొనును. వారద, పర్వతలు వెన్నునితో ముఱపెట్టుకొందురు. ఎంపిక తఱచి శ్రీమతి శ్మశ్రణిని చూచి పాదశిరోస్తును. కడకు వెన్నుని మెడలో పూలరంధ్ర చేయును. వారద, పర్వతలు అంబరిమని తీట్టుదురు. వెన్నుడు వారి తీట్టులను తీసి గట్టుమీద పెట్టును. అంబరిమడు శ్రీమతికి, వెన్నునికి పెండ్లి చేయును. ఇది కథ, మఱి కైత అంతకు తీసియే. అచ్చ తెనుగైము తేలు తొట్టుము. ఎంపికతీరు ముచ్చట గొలుపును. ఒక్కడ అంబరిమడు అన్నది జమిందారో అనిపించును.

కట్టించి మారూరఁ గఱవేల్పు కోపిల్
దట్టించి వార్షద కట్టవలను
పెట్టించి వారెండు పరిః బాఱుల కెల్ల
దట్టించి వెన్నురిఁ దార్చి యూట
మట్టించి దోమమృగపుట్టంగ నెక
గొట్టించి నాఁ గ్రేకొనె వారి
పెట్టించి పెఱవేల్పు పెట్టు రెప్పిడి వారి
రిట్టించి దొర్లిటి తొడ్గ పరులు
మట్టు పొఱవ బట్టిన గట్టుదారి
గట్టుమరిఁగించి తమలనే గట్టువడక
పెట్టు పడలంగనెక లోలుట్టు వెలుక
పుట్టుపుల మట్టు మల్లదొఱ బుడమి తోడు. " 95వ, 12.

శ్రీమతి వెన్నుని మీది ఏరాళి మిన్న ముట్టవది.

"ఆ నవరాసిరాళి మొలకై చిగున్న నవర్తు తనంతః వి
భ్రాసంబు కొండయై కడలిమట్టున నిల్వక వింగిలై విఱు
ల్లి నెఱుఁగుంగ కెందమున నంతకునంతకు నెక్కునై యుండు
దానని నే తఱుంగని వెతన్ జగముల్లక యూరపించుగాన్. " 45వ, 29.

ఎంపిక తఱచి వారద, పర్వతలను చూచిన శ్రీమతి నడవడి :

కెప్పున కేక వేసి కనుక్రీవల యుల్లన నొన తాఱ తే
డవ్వయుఁబట్టిన ప్పిలక చో యుమంబరుపెట్టి తోడ చిర
చిన్నన నెచ్చ నన్నులుఁ జేరకయందఁగఁ రెచ్చు మాచీ యు
జ్జవచి కొమ యాలఁజెడ పందర తందరః జేరి యార్చుమున్. 100

వలిగారిఁ గడలు తీచియె

పాలుపున మేనల్ల వడఁకఁ దొలఁతుఁబుఁ దిలవం

లలుకక తలుస్తఁ రెఱవక

పాలపున నటమంబుఁ జెంది సోగయునుమరితోన్." 76వ, 32.

తల్లిదండ్రులు బ్రతివారలగా తలుపు తీసి, వెలుపునకు తెరిచిన కథము :

"అయ్యో! జడంబ్బల నొక

యెఱుఁగకు చిరరంద చేయుమంటిని యది నీ

గ్గఱుక్కడు నేలానో లే

ముయ్యగఁబలి క్రోతి కొండమున్నులు మెప్పొ. 103

గడ్డతో సేత పైనుండి కలగలగ జాచెడు మిట్ట గ్రుడ్డులన్
 రొద్దుపెచ్చెర పలుల్కొనుట రొద్దుపెచ్చె బృదు సోగకరలున్
 పెద్ద గవంబం బడును బెల్కురి యూరుపు రాచు వందలై
 తల్లియుఁ దండరం బయలు లారితిఁ దీర్చినఁ బల్కు సల్పునన్." 104వ. 3ఆ.
 వారద, పెద్దతులు కోరి, కొండముచ్చుల వరి కనించుటకు కతములు వారద,
 వర్షతుల కోరికలె. వెన్నునితో మొల పెట్టుకొప్పుచ్చుడు వారదుడు,

"ప తదన్తఃబట్టి నొప్పుడు
 నే తొలగున వేర్పునాద వింతికి వెరుగు
 క్రోతి వరి మందఁజేయె
 యాతని వని యుద్ధవడియె నెదుగుల రంధ్రన్." 142వ. 23.

"కావున నన్ను గావ మది గల్గివయెనె వదంతి యుద్ధురన్
 కిదిగ విని యొక్కని కడిచి మగంటిమి మెచ్చి నేకవం
 గా వలెనాచు నన్ను దల కయ్యెను రిండివి కొండముచ్చు గా
 || వనరించెనే బుమిల్లము రీలుఁ దంపు మట్టున్." 52వ. 23.
 అని వర్షతుడు కోరెను. ఇట్లతఁ డొకరినను వెళ్ళుడు తీర్పును. శ్రీమతి,
 "అన్నా! యీటి కంత వందరిం యెందైన గుఱుగొన్న గా
 తు న్నా యట్లుల రోవఁవలెనకు రొద్ద లోను గానించుచే
 మచ్చుం జాలని యుంటు || జరుచు నే మూలఁ జాన్ లజా
 కన్నా కైరివి లాగుమి లోగడు సోగా యిట్టివా పెండియన్." 17

కావున సోఁ దెల్పెద
 నా పిన్ను మూలకంపు మగుటకు నిరన్
 యా పెదగుల తగులములకుఁ
 దేవలచు నన్నుగొల్పెదే విను మెల్లన్. 128
 ఈ యదహి రిగుగంధుల నడు
 పై యీదయుం దొకడు గలఁడు మరులన్నె యుటలే
 పొరుము తగియుచ్చుది నే
 వాయవకుం బూపుదండ యున్నవ సేతున్." 129వ. 33.

అని ముమ్మాలు పరికి (130-132వ. 32.) వెన్నుని పెదలో పిరిదండ వేయును.
 ప్రాతి, తీవి, వింశి, సంజ, వందమాచు లాక, వేకువ, పెండ్లివందడి, పెండ్లి వైవములు
 కొలదిగ కలవు.

మందిన ముఖ్యము : ఈమె కృతులు 1. శ్రీరామదండకము. 2. కోదండరామ
 శతకము. 3. హరిదాసుశతకము. 4. రంగేశ్వరశతకము. 5. సింహాచలాగ్రశతకము.
 7. వేంకటేశశతకము. || కృష్ణశతకము. 9. సింహాగిరిశతకము. 10. రామచరామశతకము.
 11. కేశవశతకము. ఇందు కోదండరామ, రంగేశ్వర, సింహాచలాగ్రశతక, వేంకటేశ, సింహాగిరి
 శతకములు అనుగ్రముగ లభించినవి²⁰. ఈమె గడి సూర్యవ్రాకారాయని లోబుట్టువు.
 1781 వ సంవత్సరమునందు జన్మించినట్లు వంశీయుని గ్రంథము కలదు²⁰. 1894 వ
 సంవత్సరమునాటికి లోంబది సంవత్సరములకు పూర్వము ఈమె కృతులు రచించినట్లు
 ౬5 అర్చిప్రాయము కలదు²¹. అప్పటికి ఈమె వయస్సు 23 సంవత్సరములు. ఆ

తర్వాత రచించుటయే పంథవము. కాబట్టి ఈయె కృతుల రచనాకాలము 1810-30 కావచ్చును.

శ్రీరామచంద్రకము బ్రక్షిదందకము, కోదండరామశతకము నీవపద్యశతకము. "చామరైశాశ్వురద్రామ జగ్గరామ రావ హృదయాశ్వురద్రామ కోదండరామ" అని మకుటము. రంగేశ్వరశతకము శార్దూలమత్తేంద్రప్రీడితవృత్తశతకము. "రంగేశ్వరా" అని మకుటము. సింహాచలాద్రి శృరశతకమును శార్దూలమత్తేంద్రప్రీడితవృత్తశతకమే. "సింహాచలాద్రి శ్వరా" అని మకుటము. రఘునాథుకళతకము చందకోత్పలమారాశతకము "రఘునాథుకడీపసోషణ" అని మకుటము. వేంకటేశతతకము మఱల నీవపద్యశతకము. "దురిత భవనాశ చైశాశ్వురద్రామ విమలగుణ శ్రీవివాహ వేంకటేశ" అని మకుటము. కృష్ణశతకము. కందదుశ్శతకము. "కృష్ణ" అని మకుటము. సింహాద్రి శతకము మఱల నీవపద్యశతకము. "సింహాద్రితూప నిర్మలానితమనీప మధురసంభావ హర్షాక్షమనుమనీప" అని మకుటము. రామచంద్రామశతకము మఱల కందపద్యశతకము. "రామచంద్రామా" అని మకుటము. ఇవి యొల్ల బ్రక్షిశతకములు³⁸¹.

కేవలశతకము మఱల చందకోత్పలమారాశతకము. "కేవల" అని మకుటము. అది కేవలము బ్రక్షిశతకము కాదు; కేవలము నీతిశతకమును కాదు. బ్రక్షిపద్యముల కంది నీతిపద్యములు అదికము³⁸².

"ఈయె రచించిన శతకము లిప్పటిలోనికి కేవలశతకము ప్రబుద్ధుల యున్నది. అవి వినుర్భూకాల్మీకాయము"³⁸³.

అనలు కవయిత్రులు అరుదు. ఇన్ని శతకములు రచించిన కవయిత్రు మణిశత్రు లేడు.

తరిగొండ వెంగమాంబ : ఈయె కృతులు 1. నృసింహశతకము, 2. నృసింహ చిరానకథ. యక్షగానము? అనుపలబ్ధము. 3. శివనాటకము. యక్షగానము. అముద్రితము. 4. రాజయోగహారము. వేదాంతగ్రంథము. 5. కృష్ణనాటకము. యక్షగానము. అముద్రితము 6. పారిజాతాపహరణము. విష్ణునాటకమని ముద్రితము. యక్షగానము. 7. రమాచరిత్రయును. ద్విపదకావ్యము. 8. చెంచునాటకము. యక్షగానము. 9. కృష్ణ మంతరి. ద్విపదశతకము. 10. రుక్మిణీనాటకము. యక్షగానము. అనుపలబ్ధము. 11. గోపికానాటకము. యక్షగానము. అనుపలబ్ధము. 12. లాగనవతము ద్విపదకావ్యము. అముద్రితము. 13. ముక్తికాంతాలనము. యక్షగానము. దుర్భదము. 14. వాసిష్ఠరామా యుగము. వేదాంతగ్రంథము. 15. వేంకటాచలమహాత్మ్యము క్షేత్రమహాత్మ్యకావ్యము. నృసింహశతకము తరిగొండలోని నృసింహస్వామికి అంకితము-తత్ప్రసవ తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితములు. ఈయెకు నృసింహస్వామి, వేంకటేశ్వరస్వామి, కృష్ణుడు ఒకడే అన్ని కృతులు వైవాకితములు. ఈయె 1840 వ సంవత్సరము నాటికి లబ్ధప్రతిష్ఠారాజై నట్లు ఒక ఆదారము కలదు³⁸⁴. ఎనుబది సంవత్సరములుపైగా జీవించి కలియుగమున ఎనుబది రెండవ తండ్రికూడు సంవత్సరమున 1877 శ్రావణమాసశుక్లతిథిని సరమచదిరి చిన్నట్లు ఒక సమూహము కలదు³⁸⁵. కమక జీవితకాలము 1790-1877 అగును. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలము 1815-1870 కావచ్చును.

1. నృసింహాశీతము :- ఇది తరిగిందలలోని నృసింహస్వామి పరముగ రరించినది. తరిగింద-నెంగనంబు జన్మస్థలము. పుట్టిన ఇంటిపేరు కావాలి. పెట్టిన ఇంటి పేరు ఇంతేలే. ఇందు "ఎలమిని హింపు పెంపాడవ వింజెటివంశాః శ్రైవంశకూటావలంబితా వాసురేయుని విశాంకవ నెంగును" అని కలదు. భాగవతమునందు "నరుపగా మంజేటి వంశజుడబాగుడు" అని కలదు. నృసింహాశీతమునందు యితమైత్రుటితము-కనుక విధారకప్రయోగము. "మంజేటి" లోకబోధముగను. శీతమునందు యోగముద్రార హస్యములు కలవు అశ్లీలపదప్రయోగములు మెండుగానున్నవి." అని ఒక అభిప్రాయము²⁹.

3. శివపాటకము :- దీనికి శివపారిజాతమును లోకకన్యవారము కలదు. కాని, ఇందు పారిజాతములేదు. దాని వలె రత్నవారము కలదు. పారిజాతావారణమునందు సవతుల సంపాదము వలె ఇందును సవతుల సంపాదము కలదు. తమని పారిజాతావారణము విన్నవారము. ఇది శివవారము. కథాపార్వత్యమునుబట్టి శివపారిజాతమని వ్యవహారము. "ఇందు లక్ష్మీ కోటవంశీయు గంగ కోటాక విష్ణులు, వారాయణుడు పింగ డగుట, పింగి పింగల్ల ప్రసంగము, సవతుల సంపాదము హృదయంగమముగా పాసి వని" అని ఒక అభిప్రాయము³⁰.

4. రోజుయోగపాదము :- ఇది రాజయోగపాదామృతమని కూడ ప్రకరణాంతము లందు కలదు. రోగవతములోని తృతీయస్కంధమునందలి జీవితవసరాతిసంపాద రూపమైన పాంశ్యయోగశాస్త్రవిషయమునకు తెనుగుపేరు³¹.

5. కృష్ణపాటకము :- ఇది బాలకృష్ణపాటకమని కలదు. కాని యువకృష్ణపాటకము. ఇందు "గోపికాకృష్ణసంపాదము:- కృష్ణు డదృక్కుడగుట- గోపికల యున్వేషణ. అతడు ప్రసన్నుడై వారితో జలక్రీడ లాడుట, అంతలో లార నెరికత్తెను బుట్టెంచుట- గోపిక లా రాదానట్రా:- గోపించుట- కృష్ణుడు లారను బ్రసన్నుఁ జేసికొనుట" విషయము³².

6. పారిజాతావహరణము :- ఇది "పారిజాతావహరణమనెడు సర్వస్వో" అని కలదు. సర్వస్వోయీ. కేవలము పారిజాతావహరణకర కాదు. తన్మధ్యకల్పితకథ అదికము. శ్రీకృష్ణుడు పారిజాతవక్షమును తెచ్చియిచ్చిర"నని సత్యభామను వెంకటవంశీనిన తర్వాత కల్పితకథ ప్రారంభమగును. పారిజాతవక్షము తెచ్చియిచ్చిన తర్వాత కూడ కల్పితకథ కలదు. శ్రీకృష్ణుని రుక్మిణ్యుడగులలోడి విహారమునకు సత్యభామ విష్ణురము లాడెను. శ్రీకృష్ణుడు కోపించును. సత్యభామ ప్రేమలో ప్రాసనను, ప్రార్థించినను, ప్రాతీయ పడినను అధిష్టించినను శ్రీకృష్ణుడు ప్రసన్నుడు కాదు. సర్వస్వ తిరవంశీగ వచ్చి, ఉపదేశించిన కృష్ణవంశమును జూచించిన ప్రసన్నుడగును. సర్వస్వ పింగి, బ్రాహ్మింగుడు అగుట మాత్రముగాక పింగిపింగల్ల సంపాదమును కలదు. రుక్మిణీదేవి, లార, జాంబవ త్యారులు తమకును పారిజాతవక్షములు కావయ్యెనువి పట్టుబట్టుదురు. రుక్మిణీ వారిని శాంతించు జేయును. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామకు పారిజాతవక్షము తెచ్చియిచ్చిన తర్వాత సవతుల కయ్యను పొగును. జాంబవత్యారులు "సత్యభామను దొమ్మిదే మిడ(బట్టి)మిట్ట" యరు. శ్రీకృష్ణుడు రప్పించిన రుక్మిణీ- సత్యభామ కృష్ణవంశజములు చేసినదని సవతులను శాంతించుజేయును. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామచేత రుక్మిణ్యారులకు

చందు తాంబూలములతో పాలిజాత్యవస్తువులు ఘోరమును. ఇది పాలిజాత్యమారగము లోని కల్పితేతవృత్తము.

సత్యభామ (శ్రీకృష్ణుని అర్చిక్షేపించుట పండ్రిండు పీపవర్ణములందు), శ్రీకృష్ణుడు నమారావమిచ్చుట పండ్రిండు పీపవర్ణములందు కలదు.

అందొకటి. సత్యభామ అర్చిక్షేపము :

“కుంగోత్రములు లేని గుణహీనుడవు నీవు

కదవలు బుద్ధిభూష్యుడవు నీవు

మాటాచియై మారు మనలగుండును నీవు

మనతరాంశారభించి నీవు

బహుదూరి యగుచు దబ్బరలాడుదువు నీవు

ప్రకటమహాంధ్రజాలకుండ నీవు

మానామానములే లేనివాడవు నీవు

కడలేని యుద్ధమాలుడవు నీవు

కనుక వివృక్ష్ట మనవు దనగ రాదు

యేడవైవమ నీ మాము జాడలాదు

కలయపిలమెట్లు కేషిక్రివలయ నైతి

వారగజనినా తరిగొండ నారనినా ” పు 102.

ఇది పండ్రిండు అర్చిక్షేపపీపవర్ణము. కేషిక్రివలయుడు, తరిగొండ నారనినాడు కృష్ణుడే. ఇందుకు కృష్ణుని సమారావమిది :

“అర్చయ్యారావమిచ్చునకువంటి వాకును

కుంగోత్రగణమితుల్ కొన్ని గలవి

వచ్చుతరము లేని వానికి మావాన

మావలుచ్చులు వేసి కావబడుచి

మొనచి మాయాచియై మనతరాంశార

అనిచి నే గాకుంటి కలచి జగము

బహుదూరినగుచు దబ్బరలాడి యుండ్రజా

లము కేతువరియి లీలాచిరూతి

కలికి నీపింక లావంబు తెలియలేక

నిండ కేపితి పని మంచి విక్రమయ్యి

నింకయే మేలు నీ వెంత కేమి రామ

రామ నిక వొన నీ గ్రెమ సత్యభామ ” పు 102-3.

ప్రవన్నుడైన శ్రీకృష్ణుడు “వేదో గాగిలేవే ముద్దుగుమ్మా” అని “వెయ్యంబు మీర వెత్తి కొగట కేర్చ” సత్యభామ ప్రగల్భమిది :

“పెద్దమ శ్రీకృష్ణ నీ బవమహాకమున కావూరితీతువర్ణమును గెల్పితిని

యినాపిశ్చాపియబోగెచ్చుల కెత్తుడు మహిని వాయంత పామరులాయి లేరు

కాన నకామపై మనతరజయము పూని కేపితి నరిచ్చుడు పరియించె

గ్రుత్తున నమ్మ వివ్విమగా కేపి నిష్కంబు వెలిగించె నీ దయ వలన

నప్పిదోగములు ము ప్పవధులయ్యె వెచ్చాల్లె లాలింకమే నేనొగ్గ

యందెఱిగియు లాపించి నేను పవతులతో వారు పల్నా నేల
 నేను లాగమ్మని నేను లిల్లవేల వూచి లాచి నీవు పోరాడ నేల
 నను లాచి నీ పతులతో వచ్చగా నేల చెవటి ఎందమున నే చింతింపవేల
 కాచుటలు గల్గగా గద యిప్పు గలిగి కాచుటలు విడచి కల్లనై యిప్పు
 కాపున నైరాగ్యకలితాత్మ మగును లేచ నీ పదములందే బుద్ధి నుంచి
 మనదంతలెప్పుడు మునితి వచ్చు కదయి వలదు. " పు 111.

ఇట్లు రచన పదములు, పదశము, పత్తభావముక్తికృష్ణులు శృంగారరసమునకు,
 పక్షభావముక్తికలాపాలు హాస్యరసమునకు అలంబనవిహములు.

7. భవోపరిణయము : ఇది అలమలుమంగవేంకటేశ్వరుల కల్పానమును
 వివరించు పాట. ఇందు "మహర్షి చదువందల ద్విపదలు కలన్త. . . బుద్ధవైఖరి
 పుట్టము పిల్లలముగను ప్రాచీనాస్థిమితిముగను ఉత్పత్తి. నీరక్షోదరుడును, నీల
 కంఠుడు బావమణుడుల పరిచయక మాడుకొందురు. శంఖుట్టము ముచ్చటగఁ జూచుచు
 యున్నది" అని ఒక అర్పితాయము³¹.

8. చెంచునాటకము :- ఇది చెంచులక్ష్మి చెల్లిలి కథ. ఆమె తిరుమల వెదకకొనుచు
 తరిగొండ వస్త్రంహస్థాని అలయునునకు వచ్చును. అలయవ్యారంభాలు అడిగిన
 మోదట తమ వృత్తాంతమును వివరించును. ఆమె తిరు వచ్చును. ఇద్దఱు వారు లాడు
 కొందురు. తర్వాత వారి బురుతని పులి ఎత్తుకొనిపోవును.

చెంచెర పేర్లు పేర్లు తిరువతి వేంకటేశ్వరస్థానికి (మొక్క) కొనును. బురుతడు
 చెంతకు వచ్చును. కథ ముఖాంతము. చెంచుల అనారవ్యవహారములు విశేషము³².

చెంచెర తరిగొండ వస్త్రంహస్థాని అలయును కడకు వచ్చినది. తిరువతి వేంకటేశ్వ
 రస్థానికి (మొక్క) నది. కాలాను? వేంగమాంబ మొదట తరిగొండ వస్త్రంహస్థాని
 తిట్టురాలు. తరువాత తిరువతి వేంకటేశ్వరస్థాని తిట్టురాలు. తరిగొండను వదలి తిరువతి
 యందు స్థిరపడినది. ఆ నిందికాంశునందు రచించినది చెంచునాటకము కావచ్చును.
 ఇద్దఱు వేంగమాంబకు ఇష్టదైవములే ఇద్దఱును ఏకదైవము.

9. కృష్ణమంజరి :- ఇది నూట ముప్పది యొక్క ద్విపదల మంజరి. ద్విపదలు
 మంజరిద్విపదలు కూడ. మంగళము చెందు ద్విపదలు, కృతిమల్లినాదికము అరువైద
 ద్విపదలు, పల్లవలి మూడు ద్విపదలు అదనము. మొదటి నూటముప్పది యొక్క
 ద్విపదలందును ప్రతిద్విపద చివట కృష్ణ అను పంబుర్తి కలదు. అది పుకుటము.
 అంతేకాదు. ప్రతిద్విపదయందును అత్యుపదేదము కలదు. శతశ్చక్రాయుష్సైన రచన.
 ద్విపదశతక మనవచ్చును.

వేంగమాంబ కృష్ణుని విష్ణురూపమును చూపుమని కోరిన ద్విపదలు ముప్పది కలవు.
 (13-42) భాగవతి (45) కేమీనిలాపము (48) ద్వియమంత్రము (76,77) మొదలైన
 విశిష్టదైవభావములు కలవు. లక్ష్యము మోక్షము (104, 122) స్వయంతోపములు కూడ
 వేంగమాంబ ప్రకటించినది. (55-62)

"అవింకుల పెద్దవిష్ణుంతరము లేక

తెగిన పెద్దరెట్టై తిట్టుచు కృష్ణ." 57

వేంగమాంబ పెరితిపోవనదిరుదు కూడ నేపట్టినది. (63-68)

"అట్లాని వెదారి నగు నేమి పతిత

పాపవీరుడు చేపట్టిరి కృష్ణ" 63

అవ్యయమైన, అపునరావృతమైన ఉప్పుతపదపద్యం (104) వేంగమాంబ ధ్యేయము. ఎగులువిర్గుణపాఠ్యభావమును (120) వేంగమాంబకు సాసేక్ష్యము.

"అవ్యయబ్రహ్మమైపట్టి నీలోప

పాదక నా జాలి పోరింక కృష్ణ" 124

అవి వేంగమాంబ అత్యుపేదనము.

12. భాగవతము :- ఇది ముగ్ధభాగ్యము వందకపోయినను ఎమిష్టభాగ్యము వందినది. పారాంమెది⁸⁰; "పండ్రిందు పెద్దదములును ద్విపదకావ్యముగా రచించినది. చివ్విత్వన్ని ఆరేళిమసారము తత్కర్తవములను సంక్షేపించినది. పోతన భావములు చాలవేరకు అనువరించినది. కొన్ని తావులందు కొద్దిగా మెఱుగు పెట్టినది. పాంత భావములును పంకరించినది. సంస్కృతభాగవతమును పరిష్కరించినది."

పోతన భావముల అనువరణమునకు ఒక ఉదాహరణము.

"పారిశామకదవరానలకాళినే

గాలనే పోలకావపములు

వైకుంఠదర్శనవాఙ్మయంబులనీ

దొంగనే భవదుఃఖతోడుములు

కమలనారద్యవకంఠీరవంబునీ

గూలనే పంజాపికుంజరములు

జారాయణవృక్షరణప్రభాకరదీప్తి

రీతివే పద్మధరిపిరతరులు

వలీవవయవల్లకావనీ గాక పం

పారటది లాలి చరణరారు

వేయవేల మాకు విష్ణుప్రభావంబు

చిలువవయ్య మోలి దీపమోలి" 50వ, 1అ.

"పారిశామకదవరాన్నివే పోర

తరపాపినివాళి దర్శంబు గాదె?

వనజాక్షురదర్శనవాఙ్మయసేతః

అనవ దుష్టరదుఃఖంబమోలికం?

వదర విష్ణుర్యాసవారణ్యపరిమె

మడియన పంజానమదగణేంద్రములు?

వల్కల్పదీర్గావలనామరీప్తి

నదుగది పోరమాయందకారంబు?

వరదారపదలక్ష్మీనావన విష్ణుల

తరదవాంబోనిరః దరియందరాదె?"

13. ముక్తికాంతాచలావము :- ఇందు "అగదీక్షరుడు మాయమ వీడి ముక్తికాంతము బొంద గిరి యామె మందరమునకు వచ్చుట, భావనాంత తలుపులు మూయించుట, నాయికానాయకుల ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు, మాయాశక్తి వైరాగ్యభావశక్తులతో

వారించుట విధమును." అని ఒక అభిప్రాయము. ఉత్తరప్రభుత్వముల వినరము లివి³⁴; జ్ఞాన కాంఠ జగదీశ్వరునికి (తరిగొండ వసించువాడైమికి) ముక్తికాంఠ పేరిట ఉత్తరము వ్రాసి, క్రైస్తవ శక్తివేత పంపించును. అది జగదీశ్వరుని చెంతజేరి పడుపును, జగదీశ్వరుడు ఇచ్చాకక్షివేత ప్రభుత్వము వ్రాయుచి పంపించును. అది ముక్తికాంఠ చెంతనున్న జ్ఞానకాంఠ వరుపును. దానికి ప్రభుత్వము వ్రాయుచి, మఱల క్రైస్తవ అను శక్తివేత పంపించును. జగదీశ్వరుడు మఱల ప్రభుత్వము వ్రాయుచి, పంపించును. అప్పుడు ముక్తికాంఠ తలుపులు తెరిపించును. ఈవిధమైన ఉత్తరప్రభుత్వముల ద్వారా కలానిర్వహణము నూరవచేయును.

ఇది ప్రతీకరవర్ణనమునకు మావపపుత్రికయే. అంతేకాదు. వేదాంతజ్ఞుని బోధిచి అను నామాంతరము పొడ్డకము.

14. వాచీపరామాణము :- ఇది సంస్కృతజ్ఞానవాచీపము లేక యోగవాచీపము నకు తెనుగుపేరే. ఇంతకు ముందు మడికి సింగున తెనుగుపేరే కలదు. అది పెద్దగద్ద్య రచయి. ఇది ద్విపదయయము. మూలము ముప్పది రెండు వేల గ్రంథసంఖ్య కలదని, ఇది నాలుగు వేల గ్రంథసంఖ్య కలదని ఇందు కలదు³⁵.

15. వేంకటాచలమహాత్మ్యము :- ఇది ఒక్క కావ్యము కాదు. మూడు కావ్యముల సంపుటి. మూడు అవతారికలు కలవు. ప్రథమాశ్వాసమునందు ఒక అవతారిక. చతుర్థాశ్వాసమునందు మఱొక అవతారిక పుష్పాశ్వాసమునందు ఇంకొక అవతారిక. మూడు అవతారికలందును అదివి క్లీకములు కలవు. కావ్యదుక్తమణములు కలవు. అంతేకాదు, మూడు కావ్యములకు మూడు మూలములు కలవు. మొదటి మూడు అశ్వాసాంతగద్యము లందు "వేంకటాచలమహాత్మ్యంబును వరాహపురాణంబునందు" అని, నాలుగైదు అశ్వాసాంతగద్యములందు "వేంకటాచలమహాత్మ్యంబును ద్వివిష్ణుత్వపురాణంబునందు" అని, పుష్పాశ్వాసాంతగద్యమునందు "శ్రీవీరలక్ష్మీవిలాసంబునువేంకటాచలమహాత్మ్యం బును" అని కలదు. పుష్పాశ్వాసములేవి అవతారికయందు మూలము గుఱించి ఇట్లు కలదు.

"..... పెద్దపురాణ
మందు వెంకట వేంకటాద్రినిఘటదు
నీనిది గూరిచి తపమును జేసిపట్టి
చరితములు కొన్ని లలియించి సంగ్రహముగ
సరసి నాశ్వాసమున కని రావనుచు
వేఱ కల్పన కాంఠ గావించవలెనె. " 3.
"ఈ కృతికి రుగ వర్ణిరావ వేరియవెన
శ్రీకరంబుగు వీరలక్ష్మీవిలాస
మనిదు నామంబు పెద్దల యనుమతమున
విధ్వంసించి నమ్మ ముద్రింపవలయు. " 5వ. 6వ.

మొదటి మూడు అశ్వాసముల మొదటి కావ్యము శ్రీతమాహాత్మ్యము. నాలుగైదు అశ్వాసముల రెండవ కావ్యము శ్రీవివాంకల్పాణము. అఱు అశ్వాసమైన మూడవకావ్యము వీరలక్ష్మీవిలాసము. శ్రీతమాహాత్మ్యమునకు, శ్రీవివాంకల్పాణమునకు అనుబంధము

కలదు. శ్రీనివాసకల్్యాణమునకు, వీరలక్ష్మీనిరసమునకు అనుక్రమణిక కలదు.

మొదటి కావ్యమువందు కావ్యరంగి కంటి పురాణధోరణి అధికము. దర్శనరాజు ఒక్క పంపత్సరము, రాముడు ఒక్క దినము వేంకటాద్రియందు వసించుట, బ్రహ్మాంధ్రాదులు మంత్రశాపకాదిమహామునులు వేంకటాద్రికి వచ్చుట, యోగశాస్త్రవేదములు మొదలైనవి వరాహపురాణవరప్రసాదములు. లక్ష్మీవారాయణులు వేశ్యాపిలుకూడములు ధరించి యుజ్జ్వలకు వచ్చిన మట్టము కావ్యరంగి. విష్ణువు పిలుకూడపట్టమెరి :

"మేముంబునఁ జెల్లు మెఱుఱుగిరిగలు వలిఁ

దాన బంగరుబద్ధములు మెఱుఱు

మంగరంబుల కాంతు లొప్పుకు కుడిచేత

నొక లీలగాఁ గత్తి యెఱుఱు నెఱడ

జీలాగఁగఱఱానిరుదంబు లనఁదగు

నందీయ ల్లాదంబులందు మెఱుఱు

కామపాంతుల వరరత్నములువా

మొగఁ దలికొల్లంగ నుల్ల మలర

పిలుచి వలి వారి సాగడుగ వేనమొనంగఁ

రాల్చి పిలకత్తి వలి మందు తరుణఁ గూడి

పారుకం మెట్టికొంచు నా ప్రతితయెల్ల

పాఠః తేరంగఁ బాచును వచ్చుచుండె." 136వ, 138.

రెండవ కావ్యము సుప్రసిద్ధమైన శ్రీనివాసకల్్యాణము ఇందు విష్ణువు కుఱవంతకగ వచ్చి దరణిదేవి-ఆకాశరాణి కూతురు పద్మావతి గుఱించి చెప్పిన ఎఱుక పాత్రచిత ముగ వ్యావహారికభాషయందు వ్రాయుట విశేషము.

"అవ్వయవ్వ, నీ తలంచిన తలంపు మోతారంతు. దేవుల్లు పలుకుతుందాదు. తలంచిన తలంపి మండిరా ఏను అడబిడ్డ కడుగుతుందాడే, అవ్వయవ్వ, ఆ యాడబిడ్డ కొక నీంత కలిగుందారి ఆ నీంత యేమంటరా నెప్పుటి దినము నీ దిడ్డ మోతగిడి. అడ తురగాయూరుండైన వల్లనయ్యను జూచి మోహించియుందారి నాకు నీదిడ్డను బిండ్లాడవలె నని యుందాడె. వాని నీ దిడ్డ పెండ్లాడ వెంచి యుందాడె. కాబట్టి నీ పుత్రికను ఆనామి కీర్తి పెండ్లి చేసి కన్యూలార మారుము తల్లి సుకంగా మంటారి. తేకుంది కన్యూలు రాలోయందారి యమ్మ" 31 వచ. 5ఆ.

పద్మావతిని పరిణయ మార్చుటకు శ్రీనివాసుడు, కులేరుని యొద్ద అచ్చు తీసికొని, ఋణావత్రము వ్రాసియుచ్చుట మఱొక విశేషము.

"శ్రీకరలింగ స్వప్నశ్రీరయార్యుడ

యాభూతకల్పపరాంతమందుఁ

గల కలి వారి వేంకటనామకుఁడు దన

పలి కనంగిన వడ్డ పత్ర మెల్ల

యెను నా నైవాహమునకు నీచే వచ్చు

గొనెన బింకీలును గోటి పంజ్య

అలివి చతుష్కణ్డంబుడు వడ్డి
ప్రతివత్సరంబును బడగ విట్టి
కలియుగాంతమువందువఁ గాను పిని
ముంద కొగఁ దిర్చివేయుదు మునవి రీది
కళాండు కంఠుఁడు మఱియు పామాంకుఁ డిమఁడు
పాక్షిలు విజంబు వృక్షలాబంబు పాక్షి" 160 ప. 5వ.

ఇందు పాక్షిలు నిలుగురు వృక్షులు. ఒక వృక్షము. వృక్షపాక్ష్యము నాటి ప్రమాణా మగును. ఈ ఋణావృత్తమువకు కాలదేవము లేరు. కలియుగాంతము వఱకు గడువు కలదు.

మూడవకావ్యము వీరలక్ష్మీనిరావము. ఇందు లక్ష్మీ వీరవారియే. పెద్దాపతి పరిణామసమయమునందు తిరస్కరించిన విష్ణువు వర్ణావళిపరిణామోపంతకము ప్రసవ్యుడై, తన కొఱకు తానున్న కొల్లాపురమువకు గారలచుట గ్రహించి, విష్ణువునకు కనిపించరాదని పాఠాశ్రమన కేగి కపిలమహర్షి ఆశ్రమమునందుండును. లక్ష్మీ కొఱకు విష్ణువు తపించి, కడకు తపస్సు చేయును. అదిగ్రహించి లక్ష్మీ రాచటకు వచ్చును. అయినను లక్ష్మీవారాలుణుల పునవ్రహ్మచేతము పట్టుగ పోగినది. అది లక్ష్మీవరముగ వీరోచితము. విష్ణువు పరముగ రీరోచితము.

"అప్పు డా గీందరుఁ డరికియు నలుకొక

వీరుఁడై శ్రీదయాదేవి తొలుతఁ

డనుఁజూచి మాటాడినను రాను మాటాడ

వలె నందు శిరమును వాంచియుండె

వారి పిల్చినపుడు మాటాడు యందును లక్ష్మీ

కమంబుపై నిల్చి కడంకుండె" 118వ. 6వ.

బ్రహ్మరుద్రాదులు ప్రత్యక్షము ప్రార్థించినను విజయలక్ష్మీ వెలుకదు (బ్రహ్మ లక్ష్మీ నారాయణుల ఎడతాటువకు విమిత్తమైన ల్వుగు మహర్షి వంక దూచెను.

"అపుడు ల్వుగు ముని వీరి పాలి జరిగి ఘోషి,

మాతృదేవత వా తప్పు మఱచి యిప్పు

డైన వే వీరిఁ బుత్రుఁడ నందు నెంచి

వారి యురంబువఁ జేరు మో యుమ్మ యును" 122 ప. 6వ.

జనావీరముల వినుతించిన, లక్ష్మీ అతనిని మన్నించి, "చక్ర కార్యంబు లన్ని తలచి వతని పను లన్ని చూడగ నతని కొఱకు" అని (125) బ్రహ్మ "విరుం డెత్తి యురంబున విడుకొ"ను వత్తజీ వని తలచి" కడంకుండును. (127) బ్రహ్మరుద్రులు "పొగద కవ్యక పెత్తి వక్షమంతోనరగ నుంను కొమ్మ వారి యో జగదీశి" అనిన (128) విష్ణువు "ననరీతి కెల్లకాము వివారముగాఁ దగినవత్తి నాయురంబున విఁకడైన విల్గుమని పొందుగఁ జెప్పుడు మీరలు" అనును. (129) వారు "దేవి నీ ప్రాణవియని వక్షమువఁ జేరి యుండగ వలయు విపుడు మంచి లగ్నంబు గనుక నెమ్మదిగఁ జేరు" మనిన, లక్ష్మీ విష్ణువు చెంతకు వచ్చి, వక్షస్సులయనకు చందన మలదును. (136) విష్ణువు లక్ష్మీపాస్త్రమును పట్టుకొని వక్షస్సులయనందు చేర్చుకొనును. (139)

లక్ష్మీ విష్ణువు చెంతకు వచ్చిన విధము లెందు సేవపర్యములందు చక్కగ వర్ణించబడినది. రెండవ సేవపర్యములోని నిర్వహితమిది :

“హంపగతి వచ్చు మెదిడుగ్నాల్చి మండి
వెడలి మునుపచ్చి హః కేట విధముగాను
భయభరమైన పచ్చపరమ్యు వెడలి
శ్రీరమానికి పతి చెంతఁ జేరి నిలచి” 132 ప. 6ఆ.

ఇందలి ఉపమానము విరుదమానము. ఇట్లు సీరలక్ష్మీనిలాసము కవిలానిలాసము. అనంతరకథ ప్రసంగితకల్పన మగును విష్ణువు అప్పు చేయుటకు హేళువు, అప్పుడు లక్ష్మీ లేకపోవుటయు. ఇప్పుడు లక్ష్మీ కలిగి అప్పు తీర్చుమనన విష్ణువు సమారావమిది.

“ఇప్పుడు తులెదుచి కీ యుగ మేవల
నానాటి పట్టి విధ్యముగాను
గ్రమముగ నిచ్చునుఁ గలియుగాంతంబువల
దంతయుఁ దీర్చి వెళ్ళితిని నొందె
వైఖండపురిఁ జేరవచ్చు వంతకు చేసి
శైలమందుండి భూతమల వెళ్ళు
బాలవము చేసి వారి సౌమముల నింకఁ
బరిచారింపుచు కట్టించవలయు వెంమిఁ
గాన వయ్యపు కలచి శీఘ్రంబ యాయు
వందు” 143 ప. 6ఆ.

ఇందు మానవైఖము కలదు. మానవశ్రేయమును కలదు.

ఇట్లు లోకజ్ఞత, కావ్యజ్ఞత, శాస్త్రజ్ఞత, ముప్పదిగొప్ప ప్రాక్రియావైవిధ్యము ప్రత్యేకత అయిన తీరిగింద వెంగమాంబ అరుదైన కవయిత్రి.

శ్రీధరమదై నేంకట రామయః : ఇదని కృతి బ్రహ్మాత్మతాండవము. సిద్ధవటము దగ్గఱ అంబాపురములోని పొద్దువేళ్ళరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము ల్గొలొలంకము వందు ఇట్లు కలదు.

“జావర్జగనంబు శైలరామమనీందం
పరిమితంబైన దాతఁ బరఁగు
యువనామనంతర్యోగిచిత్ కాల్మిక
మానరాజిత పొద్దుమానియందు
దమ్మలు పుష్పవర్ణపగిలెంబు తోళి
సుఖ్యుచ్చి పుత్రులు మంగలమణులు
రామచ్చ లక్ష్మీనారాయణ చెంగల్ల
రామఁడు పన ముచ్చ రమలమణులు
రిక్తమున భక్తి చెలయ బ్రహ్మాత్మరాజ్య
జంద మాంబ్రధిపంబుగా మలించి
యీలమి వంబాపురచ్చు బాల్మవేళ్ళరువకు
బామరముగ నెమర్చెని చేసి రప్పుడు.” పుట 190

శైల=7, రామ=3, ముని=7, ఇందు=1 ---- 1737 +78 = 1815. కాటట్టి

బ్రహ్మోత్తరఖండము రచనా కాలము 1815 ప్రాంతము.

బ్రహ్మోత్తరఖండము స్కాందపురాణ సంహితాశ్వాసమునందు ఒక్కటైన బ్రహ్మ సంహిత ఉత్తరభాగము. ఇది తనకు పూర్వము ఏర్పరును తెలిగింప లేదని ఇతని అభిప్రాయము.

“ఉత్తములైన పూర్వ కృతి లోన్నుడు వాండ్రక్కకుల్ రచింపెను
ప్రీతితో మన్మథాభ్యుత మెట్టిదో మున్ దెలిగింపెనైరి బ్ర
హ్మోత్తరఖండ మెప్పుడది యెప్పుగఁ జెప్పఁగఁ బర్వకావ్యమున్
తత్త్వమునందు సమ్మర్శముఁ జెందగఁ జచ్చుము పార్థికులంబున్” పుట 9

ఇది యథార్థము కాదు. ఇంతకు శాస్త్రోపాధ్యక్షుడే బ్రహ్మోత్తర ఖండము తెలిగింపఁ బడినది. అంతేకాదు ఇందరి పీఠమంతినీకల్యాణము, భద్రాయురత్సవరాయము ప్రత్యేక ప్రణయములైనవి. అవి పూర్వోక్తములు.

అక్కడేపల్లె పునింపాము : ఇతని కృతి ఓమవతి పరిణయము అముద్రితము. గొడే సంస్కారాధిపతి గొడే సూర్య ప్రకాశరాయనికి అంకితము అతని కాలము 1788 - 1841 అని పూర్వోక్తము గ్రంథాంతరదర్శనమునందు కృతి పమర్శణ కాలము³⁰⁰ కలదు.

“శాలివాహనకవచత్వరంబు ల

కాగ్నిదూరరరుషారాముఁడైన

యూర్విరాజ్జంబున వెలగి సైకాపా

సంబున శుద్ధపక్షమున మూర్తి

శశిసంఖ్యలోమహారమున తలదో

సక్తివేపరి వసనహామి తొంపు

పతి పెండ్లి కలి నముచ్చితి మీతిది గొడే ౩

గ్ధరాయసూర్యప్రకాశరాయ

మణికి రాజ్యాయురారోగ్యసహితపుత్ర

పాత్రునికాలిపత్నిగాఁ బవ్యులుద్ధి

గృతి యేవంగిను దర్శకం బలిశుబ్ధి

జగతి వాండ్రతారాభ్యముగఁ జెలంగన్”

అట=9, అగ్ని=3, దూరద=7, తుషారాంక=1 ---- 1739+ 1817. కాబట్టి ఓమవతిపరిణయము రచనాకాలము 1817 ప్రాంతము కావచ్చును.

పత్యవోలు భగవాన్లాణ (భగవత్పతి) : ఇతని కృతులు 1. శతశతకములు 2. తారాపరులు. 3. దశావతారాపరులు. 4. ఉదాహరణములు. 5. రంగకములు (16వ, 18వ, 20వ.) 6. రుక్మిణీపరిణయము. ఇందు రుక్మిణీపరిణయము మౌత్యమే ఉపలబ్ధము. అది తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు ఏనుగు లక్ష్మణకవికి సమకాలికుడని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁰¹. కాని యథార్థము కాదు. ఇతని తాత భగవాన్లాణ ఏనుగు లక్ష్మణకవికి సమకాలికుడగును. అతడు అనంతరాళ కుమారుడు. ఇతడు జన్మావసరంబై కుమారుడు. ఇతని పంతుల్యము కలదు³⁰². ఇతనికి, 1924 వ సంవత్సరము జనవరికాలమైన శేషగిరిరావునకు పడుచు అయిదు తరములు కలవు. తరమునకు ముప్పది సంవత్సరములు పరిగణించిన, ఇతని జనవకాలము 1924-150=

1774=1770 ప్రాంతమగును. కాబట్టి రుక్మిణీపరిణయము రచనాకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది మూడవ రుక్మిణీపరిణయము. ఇందు వష్టంతోపద్యములు పదకొండు కలవు. అయిదు వష్టంతోపద్యములు బుండుట తదిసాధారణము. కాఁట్రమమున ఎనిమిది వష్టంతో పద్యములుండుట క్కానిత్యము. పదకొండు వష్టంతోపద్యములుండుట విశేషము. అంతే కాదు. అందు పది పద్యములు పది అవతారముల ప్రశంసలు. పదకొండవ పద్యము పది అవతారముల ప్రశంస.

శ్రీశతకు మత్సరకూర్మకి
రీప్ససంపాటుభాగ్యవేణియుతులా
రీశంలంబుకలికా

భాగ్యవేణివేమంకటార్చితవతున్ " 30వ. 1అ.

కల్లాప్రారంభమునందు రామాయణసారము కలదు. (41-72వ. 1అ.) కుమార పంచము కల దీప్తికుడు పాలంక్యతక్కారామలము కాంక్షించి, భార్యచేత లక్ష్మీప్రథము చేయించిన లక్ష్మీదేవి రుక్మిణిగా జన్మించినట్లు కలదు. ఇది భాగవతకథాంశమునకు సూచకబ్రువము.

"హరి మారుదగిది రుక్మిణి
నీరి రా నమ మూట మఱచి నీరి కూడురుగా
పరమందిర రాజవరూ

పరులు స్తుతించిరి తమకా వాస్తవ యగుటన్ " 152వ. 1అ.

అని కూడ కలదు. ఇది అనంతరకథాగతికి అవశ్యకము.

రుక్మిణి తండ్రి గోదామునకు వచ్చి అతడుల వలన కృష్ణుని రూపలగుణభావలు విని, తనకు కృష్ణుడు తగిన పిల్లడని తలచినట్లు భాగవతమునందు కలదు. ఇందు శ్రీరంగము నుండి బలరాముని వివాదమునకు ద్వారకకు వెళ్ళి, తిరుగుప్రయాణమున తుండివనగరమునకు వచ్చి, దీప్తికుని పెండర్పించిన పండితకవులలోని సత్యవ్రతకుడు కృష్ణుని పరితము పెండ్లిదాముగ చెప్పుటవలన, దీప్తికుడు రుక్మిణికి తగిన పరుడని, రుక్మిణి తనకు తగిన పిల్లడని తలచినట్లు కలదు. ముచేపుని పెండితకవినిత్యార్థము, దీప్తికుని పెండితకవినిత్యార్థము సమకాలికవిమరారము.

రుక్మిణి ఆహ్వానిత ఆగ్నేధ్యోతమడమ బ్రాహ్మణుని కృష్ణుని కడకు పెంపినట్లు భాగవతమునందు కలదు. ఇందు పెరువరెడ్డియైన ఒక బ్రాహ్మణుని పెంపినట్లు కలదు. ఈ బ్రాహ్మణుని వృత్తాంతము కువేలోపాశ్వాసము.

"అని మఱి కొన్ని పెక్కిరి రియాపై మూలలు చెప్పి గుప్తానం
అని ఏమమిచ్చి మెచ్చనకుఁ బాటుఁడు సంపదపాఠుఁ డుబ్బామున్
జమనెడ దిగ్గి లాకటికి నైవసు రావరమం బాలతో
నదియెడ వచ్చుఁ జిచ్చుడవ మంతుఁ డలంది పిరకపిత్తుడై. 198
పెనపెన కొంత దచ్చె నమ వేమఱుఁ బామరు రీతి నాతొ
సెనువులపైఁ రంపెనుపెడ మెక్క మెక్క వొందు పంపియోఁ
అవ పనిగించి రామత ప్రాప్తవ మేపువ సంపరించెం

గనరాక పెంచుచుంచుఁ జనుఁ గ్రమ్ముట ముమ్మదమైన వేడుకన్. " 199వ. 2అ.
 ద్వాదశ మంది పద్మి పుటపాదై తెలిపి, దుక్కీటి "దాసులారాదుల వారలించిరేపు
 రమ్మని వ్రైసు"కృప, అతడు

"అనుమానించుచు పిరికి కేటనిడఁ గన్పాదత్తు మేహాక సా
 మ్రని నా లేమి యిటుంగ వే మరుదరా దన్యపదేశులు కా
 ర్యవిహారం బదిగాక రేపు నమ రమ్మంఁముం ద్రియంబారఁ బ
 ల్కమ గాన మ్మనుఁ బిల్వనద్రి యల జర్మిం జేరి పక్కాణించెదన్. 347
 అరియుంగాక దరిద్రతాన్యకుండు పెల్వాయాపనామండు పె
 ర్మదయారూతుండు పెర్మగ్నిమండు పెర్మర్మేషనంబాదనా
 వృదుఁ డారం దెప్ప దెట్టి వారికడ నెల్లంగం బ్రవర్తించెన్. 348. 2అ.

అని ఇంటి కేగును పెల్వారలంబూపితంబాలైన భార్య పూజించిన,
 "దంజనివానూ న్నందిరామెను ద్వివికవారుయో కనుం
 గొన నెఱుగయ్యె నిట్టి యమఁగం జిలుఱుం బుందాదానీకా
 అనమలేకామగోతురగిడారమచ్చులెల్ల గల్గిని
 వ్యనబదాశ్చీ భాగ్య మవద్య మిది గుఱదుర్భా భార్యయో" 349వ. 2అ.

అని తలంచును. అమె.

"చి వేల్పు గొరిదిహో
 యా వేల్పు కబాక్షరస్థి నదెమిమములో
 శ్రీపిఠిత్తు పదవం
 ద్విధిరమముఁ దువ్వు వే నిలుఱుందేన్" 354వ. 2అ.

అని తెలుపును. ఇది అతడు "కాపున నర్జేపునకు లేవేరిచి గమ్ము నాడుదీవన
 లో"అని దీనించినపుడు, దుక్కీటి "పెష్టుమాటు నాయుగఁ శ్రీపిఠియుగఁ" అతని చేతీయును
 దతుతో చూచుట వలన (343వ. 2అ.) జరిగినది.

ఇందు పుర (74-91వ. 1అ.) నాయికా (3-40వ. 2అ.) పల్లవిమంతర్వ (41-
 68వ. 2అ.) వనవిహార, వారివిహార, మరుసాన (69-124వ. 2అ.) సూర్యాష్టమయారి
 సూర్యోదయవర్ణంత (234-269వ. 2అ.) నాయికానిషిద, పరిజనామనయ (273-
 294వ. 2అ.) మన్మథాద్యుపాలంబి (294-334వ. 2అ.) స్వయంచర (2-48వ. 3అ.)
 శిష్యాభాదిక (49-73వ. 3అ.) యుద్ధ (88-140వ. 3అ.) విహారా (15-71వ. 4అ.)
 వందగ (73-94వ. 4అ.) కుమారోదయ (127-131వ. 4అ.) ప్రభులి వర్ణనలతోపాటు,
 లక్ష్మీనారాయణస్తుతి (101-111) లక్ష్మీదండకము (113) మొదలైనవి కలవు. నాయికా
 వర్ణనమునందు సౌభాగ్యవీర్యము లేదుగాని, ఇంటి మద్యము పరిభ్రష్టము!

"సేవీకానిక బంబు మెండుటకు సందేవాంబు లేదంటె మి
 త్వానాదంబి యెప్పుఁ గన్పెదరి యల నా పిందామరాద్రిక
 మ్మౌపిన్పొరము పేయఁగా దగదు భానానామవర్ణంబుగా
 భరించెదగు నాతిమద్యము పరిభ్రష్టాంబు యందంబున్." 24వ. 1అ.

వెన్నెలకంటి వెంకటాచలము : ఇతని కృతి కన్నదిలావెను, దుర్గధము. ఇతడు
 వెన్నెలకంటి వెంగనమంత్రి మునిముసుముడు. అతడు తెల్గు పంపిణీసాధకులు వేదిక

సజ్జానము, వేదాల్ల కృష్ణమరాణము మొత్తి.

“మమలు మేగురిల్లెల గంగరాణ
అతని పుత్రుడు వెంగన యువన వాడు
వయఁదైవల్లి వేదాల్ల పర్వమనుని
మంత్రియై యున్న రామవ్యాసమునము.”
“వేదాల్ల సజ్జానా పెదగారిపత్నీయలు
పూదిన పర్వభూమియొద్ద
పాలుపొంద నా కృష్ణదూపించాలుని
దొరజేసికొని కాల్య మగున వదని
శ్రీరంగరాణులచే నొప్పు గొనెత్తి
పెందమైన రాలు పెంగజేసి
కొండపిల్ల పరద్య గుడ్డగు ధనుకను
పీరించె కృష్ణదూపాలు వెచ్చి
పకలెఱ్ఱామరద్యుఁడై జమలఁ బ్రాచీ
రామవ్యాసముల వేదఁ రేజమలెరి
లందుజనముల పకలెందలఁ దనెనె
మహితయనుకుండు వెంగనమంత్రియవ్వుడు”

వెంగనమంత్రికి అయిదుగురు కొడుకులు. 1. మారయరాణ 2. రామవృ 3. గంగయ్య

4. ఉదయ 5. వెంకట. ఇందలి రామవృయే మర్యాదరామవృ

“రామవృ మరియారామవృ వేదాల్ల
నారాయణేంద్రుడు గారవమునఁ
జనవేయ నాయన సంస్థాపకత్వయి
పాలించెఁ బ్రజల సంపదలఁ బోదల
గంగకొండ వత్సలగూడి దుర్గాపై
ముత్రిక చాత్రించి మొత్తి మొత్తి
కడు మన్న పరదాల్ల వడినడఁగఁ గొట్టి
రాజనే మెప్పులు రమణ వొందె
పాలితి ధంగప్పతోగూడి భూము లెల్లఁ
గొట్టి పెన్దల కప్పంలుఁ బిట్టి మించెఁ
గరియుగంబున వెన్నలకంటి రామ
మంత్రికిని నీడు లేదని మహిళ వేద్య”

ఇందలి నారాయణేంద్రుడు కృష్ణమరాణ తర్వాత తెట్టు సంస్థాపారిపతి అయిన
నారాయణరాణ. కృష్ణమరాణ సంస్థాపారిపత్యకాలము¹⁰ 1730-50. అతడు సంస్థాపారి
పతి అగు పరికి బాలుడని పలు రెండవ పర్వమువందు కలదు. “బాలుని దొరజేసికొని
కార్య మరచి నడిపి”న సజ్జానా కాలమును 1730-50. అతని మంత్రి అయిన వెన్నలకంటి
వెంగన కాలమును అదే. నారాయణరాణ సంస్థాపారిపత్యకాలము మ్హాలముగ 1750-
70. అతని మంత్రి రామవృ కాలమును అదే. వెంగనకు రామవృ ద్వితీయపుత్రుడు
కనుక పునంగతము. వెంగన కొడుకులు అయిదుగురును వేదాల్ల వారి మంత్రిలే. కనుక

వెంగవ జ్యేష్ఠులైన సూరపరాజు మంత్రి అగు కాలము 1750-70 అగును. అతని మనుమడు వేంకటాచలము కవి అగు కాలము 1810-30 అగును. కాబట్టి కృష్ణలీలామయ రచనకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

కథాభాగమునుండి ఉదాహరణములైన పద్యములు రెండు కలవు. ఒకటి కొను జాప్రీనుపారము. మఱిఒకటి చంద్రకావీర్యము. రెండవది జక్కన విక్రమార్కుచరిత్రము లోని పద్యమునకు అనుకరణము. ఈ మూడు పద్యములకును అనుకరణములైన రెండు పద్యములు “వచ్చెనోడుని కుమారులందఱును” వందు కలవు¹⁰. ఇది గమనార్హమైన విశేషము. కృష్ణలీలామయంలోని పద్యములివి :

“పెరువదీతిం వెలఁతల వెలించు
రాచారి గల భద్రజాతివిటులు
వలెనె ధనము లవ్వారీగా నొసంగుచుఁ
దరుణులఁ గలగించు దత్తవిటులు
మఱిమంత్రములచేత నణుమధ్యలఁ గరంచు
మగటిమి గల కూనిహరివిటులు
వలరాజు కళలుండు వెలపుల భేరించి
సరులఁ దేరించు పాంశానిటులు
నడచి పందలు తమ జాతిసారీ వారి
జాతపదవలఁ గూడి వెంజాతమడవ
కడనకేళివిధాలవందలఁ బోదరి
పెదలుదరు పీట నధికమృగము లోడవ. ”
“అజాతమయి యుపహరిగవెల్ల
వేడుకతో జల్లేడ సలుసఁ
టాం ముప్పీదని వెంకటాచలండు
పగిశియ్యఁ గావించి పవ్వళింపఁ
టారవెంబది మోరించి పిద్యలు
మించి ముటలులు నింపికోవంగి
వచ్చుతలు సోపని యతిలామగళేటి
వెంగి పాపములు సేయుచుండ
పెళ్లి పిరియును ముల్లును విజృంభించి
బోదలుచును దివ్యసుగుచును దూరిమహిమ
నఖిలకృతం కావంద మతిశయ్య
వచ్చు వచ్చెల విమలమై పెచ్చు పెరిగి. ”

మొదటి పద్యమునకు భద్రజాతివిటులు శంఖినీజాతిస్త్రీలను, దత్తజాతివిటులు హస్తినీజాతిస్త్రీలను, కూనిహరిజాతివిటులు చిత్తినీజాతిస్త్రీలను, పాంశాజాతివిటులు పద్మినీజాతిస్త్రీలను కూడిగని తాత్పర్యము.

రెండవ పద్యమువందు జక్కన పద్యములోని “పరమేశు విక్రమరూపం బని బ్రహ్మాండు లమర దండప్రణామంబు లాచరించి” అను పంజావమునకు బదులు “పాదరసంబుని మోరించి పిద్యలు మించి నింపికోవంగి” అను పంజావము కలదు. అందుకు హేతు

వైలు కలస్తే. 1. అది హరిహరాలాపము. ఇది కృష్ణచరితము. 2. కృష్ణుని విష్ణురూపము అచ్చమైనది అమగుణము కాదు. 3. మౌనకంఠిరూప మెట్లుజ్ఞపించినాము. మౌనకంఠి హరిహర విష్ణుపురాణము గురించి పూర్వకము.

తాతంభట్టుగురుమూర్తికాండ్ర : ఇతని కృతి కృష్ణానందాశ్వాసము. ముక్తేశ్వరపురము లోని భవానీమొత్తేశ్వరస్వామికి అంకితము. కృతిప్రేరకుడు ముక్త్యాల సంస్థానాధిపతి నాసిరెడ్డి చిన నంకటాద్రినాయుడు. అతని సంస్థానాధిపత్యకాలము²¹ 1816-1828. కాబట్టి కృష్ణానందాశ్వాసము రచనాకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

కవికి ఒక నాడు రాతి భవానీమఠముగ ముక్తేశ్వరుడు స్వప్నమనందు సాక్షాత్తు లిని, కృష్ణానంద "మహాత్మ్య మొక కావ్యముగా రచియించి నా కీవలయున్" అని కోరును. (24,25వ. 1ఆ.) ఆ మఠునాడు, ఉదయమే చిననంకటాద్రినాయుడు ఇతనిని రప్పించి, కృష్ణానంద "విశ్వాత్పూజ్యులు కావదమున్ గానఁ దెనుంగుగల్గుముగ ఒక ప్రబంధంబు రచియించి . . . ముక్తేశ్వరునకు నర్పణము సేయుమని చెప్పును. (36,37వ. 1ఆ.) కవి మూడు అశ్వాసముల గ్రంథము రచించెను. ఇది కావ్యము కాదు. ప్రబంధము కాదు. పురాణము. పుక్కిటి పురాణము. ఇందు నారదుడు మునులకు ఇట్లు తెలుపును.

"వింపవర్షిరర్చకృష్ణానందమౌర్తి విశ్వాత్పూజ్యులు రీ యింద" నే నరుఁడైనఁ గ్రాసఁ తనరా హేన్ద్రగురుగృహినిం

తలఁ బాయుం గలఁ డా మహామహిమి చెంతం జేరఁగా నెంచియున్

మఠివాసమును పోకగా నెఱచు పాశ్చాత్యులు లెంతేవియున్. " 179వ. 2ఆ.

ఇందు కృష్ణానంద మహామలు, తరువనదుల మహామలు, దీర్ఘముల మహామలు అను శిష్యులు. శ్రీశైలశ్రీతమహామహాపాదు ముక్తేశ్వరశ్రీతమహామయును కందు.

శ్రీకరంబుగ నానందీకటలాంబోధి

రాకాహామంతుఁడై రహ మౌంచు

వీరవగేఁడను విశ్వరంధరాంకిత

నే వినిర్మితమునై శ్రీ మహాని

ప్రాసాదమధ్య ద్విలాతక దివ్యుం

హానవంబున నుండి యుఖిలలోక

ములను సంరక్షించు ముక్తీలింగేశ్వరుఁ

గలియుగం బందునఁ గాంచెనేని

ఋతుడు ముక్తీనిఁ జెందు సంశయము లేదు

నర్మసంధిపరిధామితులనేత

సుప్రతిష్ఠితలింగముల్ కోరమాన

ములగురుండు ముక్తేశ్వరాశ్వాసమ చెనది. " 67వ. 3ఆ.

ఇది నారదుడు మునులకు తెలిపినది. శ్రీతమహాతప్యకావ్యముల మహాతప్యము లకు శృంగారాకా.

రాయడప్ప రంగారావు : ఇతని కృతి సంగల్ల సార్యోరథము. ఇంచేల్పు కోడండరామప్పానికి అంకితము. ద్వివాంకితము. ఇతడు బొద్దిలి సంస్థానాధిపతి. కీచిత కాలము 1790-1830; సంస్థానాధిపత్యకాలము²² 1802-30. కాబట్టి సంగల్లమూర్త్య

దయరచనాకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

సంకల్పసూర్యదయము వేరాంకదేశము వంశజులసూర్యదయమునకు తెనుగు పేరే. అది రుక్మకావ్యము. ఇది ప్రవృత్తకావ్యము. కావ్యరచనమునకు గణింపబడే ముఖ్యకావ్య తోడుగా నుండవలె!

కవికలపూడి వేంకటకృష్ణదేవయ్యాజీ : ఇతని కృతులు 1. యువనామము. 2. కుమారసంభవము. 3. మేఘసందేశము. 4. దిలీపచరిత్రము. 5. శ్రీతారలమహాత్మ్యము. 6. ప్రబోధచంద్రోదయము. 7. విజ్ఞానేశ్వరము. 8. తారకలహరిము. ఇందు మొదటి రెండును నామమాత్రానకృష్ణములు. ఇతడు బోధిని సంస్థాపాదించి రాయచున్న రంగారావు (1802-30) ఆస్థానకవి. ఇతని జీవితకాలము 1765-1838. సోమయాజీ అయిన కాలము⁷⁰ 1810 ■ సంవత్సరము. దిలీపచరిత్రమునందు సోమయాజీ అని లేదు. "వేంకటకృష్ణామరేయప్రదేశం" బనియే కలదు. రాయచున్న రంగారావు సంకల్పసూర్యదయము తెనిగించిన తర్వాత, ఇతడు ప్రబోధచంద్రోదయమును తెనిగించి పట్ల కందు⁷¹. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు యువనామము 1795 ప్రాంతము, కుమారసంభవము 1800 ప్రాంతము, మేఘసందేశము 1805 ప్రాంతము, దిలీపచరిత్రము 1810 ప్రాంతము, శ్రీతారలమహాత్మ్యము 1815 ప్రాంతము, ప్రబోధచంద్రోదయము 1820 ప్రాంతము, విజ్ఞానేశ్వరము 1825 ప్రాంతము, తారకలహరిము 1830 ప్రాంతము కావచ్చును.

దిలీపచరిత్రము : ఇది పాలుగాల్వనముల స్వతంత్రకావ్యము. ప్రథమాల్వనము నందు అయోధ్యాపురదర్శనము (53-92), దిలీపుని పరిచయము (93), శరభానుదర్శనము (94-117), దిలీపుని కొలుపుకూలము, శ్రీమత్యారావిద్యయము (118-137), చంద్రాస్తవయాదీసూర్యదయసర్వసంభవసర్వసము (138-147), వందీమాగధైవారము (148-149), దిలీపుని దినచర్య (153-166) ప్రయాణలేఖప్రకటనము (167) కలవు. ద్వితీయాల్వనమునందు దిలీపుని దీక్షిణయయాత్రలు (2-43; 59-159; 201-207), తీర్థయాత్ర (160-200), నర్మసనిపుని సముద్రదర్శన (46-57) నగనర్శన (211-222) మగధదేశాదిపతి రాజరావి పుష్పపురమునకు దిలీపుని ప్రయాణము (225-237) కలవు. తృతీయాల్వనమునందు మంతర్ముద్రదర్శన (3-25), మగధరాజ తనయ సుదక్షిణ వనశీరి (26-44), జలశీరి (45-68), హివాదరము (68), నర్మసనిపుడు సుదక్షిణను యాది దిలీపునికి తెలుపుట (68-77), నర్మసనిపుని నాయికావర్ణన (78-113), కర్ణవర్ణనైన దిలీపునికి వేలదర్శనము (114-158) సుదక్షిణమృగావర్ణన (160-167) సుదక్షిణనాయక వర్ణన (168-188), నాయికానాయకుల సరస్సురవీక్షణదర్శన (193-195), నర్మసనిపుడు సుదక్షిణ ప్రయవళి సుబాషిణికి దిలీపుని గుఱించి తెలుపుట (196-201), చెరికత్తెల "చిత్రకలపాము" (203-205) దిలీపుని విరచము (210-224), సుదక్షిణ విరచము (225-296) కలవు. చతుర్థాల్వనమునందు సూర్యాస్తమయోదయచంద్రావిరచోదయ వర్ణన (4-31) సుదక్షిణవిరచము (32-34), శీతవీరారములు (34-39), చంద్రమన్వితాదుర్వ పాలంధములు (40-43), సుబాషిణి రాయబారమునకు బయలు దేరుట (64-65), చెరికత్తెల అనువయము (66-69) సూర్యోదయవర్ణన (70-82), నర్మసనిపుని వాక్యము

అంతర్గతమైన మలాపికీ దౌత్యము (83-132), మధ్యక్షిణాదిరీపుల వివాహము (133-196) సమాగమము (197-222) మహావారము (223-225) దౌవార్వదర్శన (226-228) కుమారాభ్యుదయము (230-256) రాజ్యాధిపత్యము (257) రాజవీర్యపరీక్షము (257-318) మధ్యక్షిణాదిరీపుల వానప్రస్థాశ్రమస్వీకారము (319-320) పగటు ప్రబంధము. రచన ప్రాచీనము. పఠనమైన పద్యము :

“ఆ రాజమృత కృతం
 తోరుహంగిమోరములు చొప్పున గ
 ద్భూద్రునిరాజవములు
 శైవతోరణములయ్యె గామిని చూపుట.” 162వ. 3అ.

ముప్పిరాల ముట్టురాయలు : ఇదే కృతులు 1. ప్రద్యుమ్నచరిత్రము. 2. సాచిత్ర చరిత్రము. ద్విపదకావ్యము. అమలబంధము. 3. భద్రాద్రిరామభద్రకథకము. అమలబంధము. 4. కృష్ణార్జునరథము. అమలబంధము. ప్రద్యుమ్నచరిత్రము పాముగ్రీవునికి అంకితము. ద్విపాదకీతము. కృష్ణార్జునరథమును చక్కలాల శేషయ్యకు అంకితము. ప్రద్యుమ్నచరిత్రము కృష్ణార్జునరథమును ప్రథమ చక్కలాల వేంకటేశయ్య(ం) ప్రాసవట్టు. 4వ గ్రంథాంతములందు కలదు.”

“ఇద్దరివాసులందఱ మోచెల తే గల రీల పద్య
 చక్కలాల వేంకటేశయ్య ప్రాశ్నీ ప్రద్యుమ్నచరిత్ర సంపూర్ణం.”
 “చక్కలాలవాసుల మార్గశిరశుద్ధపంచమిల పరశు
 ముప్పిరాల ముట్టురాయలు ప్రాసిన కృష్ణార్జునరథప్రబంధావళి
 వారి ఇద్దరి వాసులం తయిచెల 4 వ తేదీని వేంకటేశయ్య
 చేత ప్రాయుచినాడు.”

ఇందు కృష్ణార్జునరథము రచనాకాలము వికృతివాసులందఱు మార్గశిరశుద్ధ పంచమి అని కలదు. వారము లేదు. ఏము లేఖనకాలములందు, కృష్ణార్జునరథము తృతీయాశ్వాసెము తుదిని కల లేఖనకాలమునందును తేదీల వ్యవహారము కలదు. ఈ వ్యవహారము ఎందఁమీదన కలాగిని మారించును. ఎందఁమీదనకలాగిని వికృతివాసు సంవత్సరము 1830. ఇద్దరివాసులందఱురథము 1841. కానైన కృష్ణార్జునరథము రచనా కాలము 1830 వ సంవత్సరము కావలయును. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలము ప్రద్యుమ్న చరిత్రము 1820 ప్రాంతము, సాచిత్రచరిత్రము, 1825 ప్రాంతము, భద్రాద్రిరామభద్ర కథకము 1827 ప్రాంతము, కృష్ణార్జునరథము 1830 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

ప్రద్యుమ్నచరిత్రములేని గ్రీష్మర్తువర్ణనపద్యమిది :

“రాక్షసులు దోఅంగి వాయునై జగత్ప్రాణాఘృణై యుండియుం
 బ్రహ్మలింగుగణేన జీవితతల్పే బాహ్యతస్థులయ్యుక్తివే
 పీక్షింజన్ శలవంగుతన్ సుఖమఁ దుర్బాసే దుష్టుఁడొనల దై
 త్యస్థలయ్యె నటంపు వేసిని జమల తల్పింపు రెంతయెను.” 61వ. 2అ.

చల్లదనమునకు దక్షిణాదియు, వెచ్చదనమునకు పెదమటిగాచ్చ ప్రసిద్ధములు. వాయునై జగత్తునకు ప్రాణమును పేరు కలిగియుండియు, దక్షిణదిశాసంబంధము వరలి, పశ్చిమదిశాసంబంధము కలిగి జీవనాటంపు మిక్కిలి క్షోభింపఁ జేయుట గ్రీష్మర్తు

లక్షణము. తల్ సమర్థమునందు వాయువు సుజనుడు. పాశ్చాత్య సంయుక్త శిలవంగతి. కనుక దుష్టుడు. ఇది సుజనుడైన రాక పాశ్చాత్యునికీ కూడ దాక్షిణ్యము ఏదీనిపట్టి ప్రజలను మిక్కిలి క్షోభింపజేసిన ఒకానొక చరిత్రాంశమును స్ఫురింపజేయును. అది బొల్బిలియుద్ధముగను. 1757 వ సంవత్సరమునందు జరిగినది. 1795 ప్రాంతమునందు కాన్పెనెది. రంగరాజుకడనరంగనరత్రిము. తత్ప్రభావము ప్రద్యుమ్నచరిత్రము రచనా కాలము 1820 ప్రాంతమగుటకు అంతరంగిక సాక్ష్యము.

ప్రద్యుమ్నచరిత్రము కృత్వాదపద్యమునకు (ఇప్రాదేవతాస్మతి) ముందు శ్రీంది పద్యము కలదు.

శ్రీకడమున్పొరలకలపిందుమరాక మెత్తపాకా

వోకా సుబ్బరామకృతమాత్మమపద్యమిదప్రమానా

ప్రేమరంధరిందువులు మోలెనాటలు! తీర్చి మోలగా

వాకలి తీర గ్రోలుడు మరాచి మున నుడ గొప్ప కైవడిన్."

ఇది ముప్పొంగు సుబ్బరాయల పద్యము కాకదనచ్చును. మెత్తపాకావోకామన మెత్తల కల్లుతరువు. తామ మెత్తల కల్లుతరువున తానే రాటుకొనుట కంటి, మెత్తల ప్రశంసించుట సహజము. అంతేకాదు. మోలెనాటని పంకిరించి, మరలు మున్ను సురను వలె, సుబ్బరాయల కృతిలోని పురందరిందువులు క్రోలుడని సుబ్బరాయలే ప్రకటించుట కంటి, మెత్తలకు ప్రకటించుటయే సహజము. ఇది బహుశః ప్రతివిరేఖకుడు చక్కిలాల వేంకటేశయ్య పద్యము కానచ్చును.

ప్రద్యుమ్నచరిత్రము రుక్మచరిత్రగాయువే. నైశంపాయనుడు జవమోలయునికి చెప్పిన హరివంశకథగా కలదుగాని (24వ. 1అ.), ప్రారాన్యవివక్షను భాగవతకథయే. ఇందు పూర్వకపుట పదపర్యామరణములు కలవు. అందు అట్లనిన పెద్దన మనుచరిత్ర పర్యామరణము అట్లేనరము. అది మాయావతి తాను రచిచేసిన మువ్వతుడైన ప్రద్యుమ్నునికి ఎఱిగించుకొను సందర్భములోనిది.

"అ రామమణి యొక్కవాడు పవపుల్లంబోజవేత్రాత్మజాం

జరామపులి వంటి మండ గు మారాప్రసంజ్వలికా

వారంబులో పయిగ్రమ్మ పైపకమ రేపం గొంగిరింపంగి రా

శ్రీరామా" యని త్రోచి నైరి పరితెం జిత్తంబునవ ర్తయునున్. " 42వ. 2అ.

ప్రద్యుమ్నచరిత్రము పక్షవాదయిష్టము.

పుర (28-47వ. 1అ: 3వ. 4అ.) శ్రీకృష్ణ (48-53వ. 1అ.) విష్ణు (113. 4అ.) కుమారందరు (54-61వ. 1అ.) వంశతర్క (3-24వ. 2అ.) నాయక (25-35వ. 2అ.) విరూ (36-41వ. 2అ; 89-104వ. 4అ.) శ్రీవృద్ధ (51-72వ. 2అ.) యుద్ధ (78-95. 2అ.) నదీ (3-8వ. 3అ.) నమోద్ర (9-14వ. 3అ.) నగ (15-20వ. 3అ.) జీరాంగనాదిలోకన (25-31వ. 3అ.) పర్వత (61-82వ. 3అ.) శరద్యుమ (84-100వ. 3అ.) దశావతార (14-24వ. 4అ.) నాయకావతన (28-30వ. 4అ.) నాయకాశీందర్య (31-57వ. 4అ.) రామరత్న (71-88వ. 4అ.) వన (111వ. 4అ.) వనవిహార (112-118వ. 4అ.) పుష్పానంద (119వ. 4అ.) సరోవర (122-123వ. 4అ.) జలవిహార (124-138వ. 4అ.) మవ్వతోపకా (140వ. 4అ.) శిరోవహార (142-144వ. 4అ.)

మార్కండేయమూర్తిమూర్త్యరథమపర్యంత (3-24: 87-98వ. 5అ.) వ్యయంవర (3-21వ. 6అ.) మివాపవార్తా (22వ-44వ. 6అ.) మివా (45-65వ. 6అ.) ద్రయాల (46-74వ. 6అ.) కౌలవ (75-81వ. 6అ.) పంఠోగ (82వ. 6అ.) వర్ణనలు కంఠ.

కాకరపర్తి కృష్ణయ : ఇతని కృతులు 1. ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యము. 2. శారాదరి. 3. శరీఖాదరిణయము. మొదటిది ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యమునకి అంకితము. రెండవది స్త్రీతము. నిరంకితము. మూడవది శ్రీరామంకితము. ద్రౌపదితములు. ఇతడు కాకరపర్తి తిరువతిపాత్రుని కుమారుడు. అతని పత్యభామాకృష్ణసంహారము రచనాకాలము 1785 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యము, శారాదరి రచనాకాలము 1820 ప్రాంతము, శరీఖాదరిణయము రచనాకాలము 1825 ప్రాంతము కావచ్చును.

ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యము : ముఖలింగక్షేత్రమునకు జయంతి క్షేత్రమని నామాంతరము. తనూపాత్మ్యమును ద్రవిడిచిందు ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యమునకు మూలము స్కందపురాణోత్తరఖండమని కలదు. (3వృట.) స్కందపురాణోత్తరఖండము బ్రహ్మోత్తరఖండమని పూర్వోక్తము. అందు ముఖలింగక్షేత్రమహాత్మ్యము లేదు. అనిలు ముఖలింగక్షేత్రము పంశారపరితీరమునందు మరుకవృక్షమయమైన అరణ్యము. మరుక వృక్షమునందు వెలసిన మహేశ్వరుడు మరుకేశ్వరుడు. అతని వెలసిన అనేక శివలింగము అందు మరుకేశ్వరలింగము ముఖ్యలింగము. కనుక ముఖలింగము. మరుకవృక్షము నందు మహేశ్వరుడు వెలయుటకు విమిత్రమృత్రులు చిత్రి, చిత్క, శ, చిత్రకాయకులు. చిత్రిచిత్రకాయకులు శివరదంపతులు. చిత్రకాయకుని ద్వితీయశత్రువున చిత్క, శ శ్రీశైలమునందు జన్మించిన జంగమురాలు. శివరులు క్షృణందర్శ్య లగుట పురాణమహిమ. శ్రీశైలమునందు జన్మించి, శివము తప్పని చిత్క, శ కాశీయాత్రకు బయలుదేరి, దారి తప్పి చిత్రకాయకునితో శ్రీశైలము గుఱించి తెలిసిన విశేషము:

"శివరాయణ! ఏమయు శ్రీశైలమనగ
నందు సుక్షేత్ర మెక్కటి యుండు సున్న
ప్రీత్యుండు అందిరాక్షతచిత్క లగును
వెంయునుందురు కామోదినియములను." పుట 21

శివరులకు అదిపెరి, "దర్శనంతుడు"ను అయిన చిత్రకాయకుడు అమెను చూడగానే మరులుకొని అభినందించె ఒక అపూర్వాంశమిది :

"తరణాక్షి! నీదు విధ్వంస వైదిగిసంఘ
నిరావంబయి వెగడుమందు
వలసినావ! నీ వికలాక్షియుగ్మ మా
శ్రుతిసంధికిచ్చి చెప్పి హిరు
మగున! నీ మహావీరుమరులారరం లాత్మ
వరము ద్రాక్షాంశమిది వెలంగు
తరుణి! నీదు మహావృతపయీరరంబులు
మేరుహిమాద్రి హిరుమందు
చెలువ! నీ మధ్య మనుగతవంశిగోత్ర
మింతి! నీ యూరు కాశీయో విక్రమ లగును

వచ్చు వారల క్షణము వంపినట్లు
క్షేత్రముగ నీకు వేణువు క్షేత్రమే? " 22పు.

కడకు నిత్యుల కాశీయాత్రకు వచ్చి చెప్పి చిత్రకాయకునికి ద్విత్వీయకళితముగను, చిత్తి విమిత్రముగ, చిత్రకాయకుడు చెజినగమన సందిన మరుకప్యక్తమును నలుకఁ బోయిన మహావ్యక్తుడు ప్రతిష్ఠాపగును. చిత్తకర్మదేవాలయాదికములను నిర్మించును. పురము వెలయును. ఆ దేవాలయాదికములు "కలియంగంటు ప్రవేశించి భూగ తంబు"లయిన (67పు.) "కటకపురాదీశ్వరుడు గంగాస్వయంపావనుడు" మఱల కట్టించు వని కలదు. (67-68వ.) అంతేకాదు. "తదవంతరంబున తదీయాస్వయంపంజాతులగు భూపతులు పల్నాకిమిద యను పురంబు తమకు రాజరానియై తనర" ప్రకాశించిరేతులు యె కూడ కలదు. (94పు.) ఇవి చరిత్రాంశములు.

తొరావళి : ఇది ముఖలింగేశ్వరస్తోత్రము. ఇరువది యేడు కందపద్యములు కలవు. కమక తారావళి. ప్రతిపద్యమునకు "శ్రీముఖలింగా" అను సంబుద్ధి కలదు. ఇరువది యేడు పద్యములందును ఇరువది యేడు సక్షిప్తముల పేరులును వరుసను ఇమిడినవఁ బడినవి.

శ్రీమరుచిరమర్జునక
రాసనగమాశ్చివిష్ణురాచవనిత్తే
పానీతపదపద్యముల
క్షీప్తపదపద్యములకరంగ శ్రీముఖలింగా" ౧
"తావకపాద్యావము
రేవరీవిదరంబురీం రరించువచ్చుగదా
దేవేంద్రాదులక్షైవము
సవకూరయూర్ధ్వంగ శ్రీముఖలింగా"

శశిరేఖాపరిణయము :- ఇది కృతికర్త కృతీకర్తకు, చెప్పినట్లు కలదు. ప్రతమా శ్వాసమునందు నైకంపాయనుడు జనమాలయునికి చెప్పిన భారతములోని పభావద్యము దిక్షాశ్రమగ కలదు. (పు. 3-13) అది ప్రధానకథకు అతిమాత్రము. ప్రధానకథ ప్రారంభము సమాప్తమందరము. (పు. 13-15) ఒకవారు దేవకి, యశోద, రేవతి, రుక్మిణ్యాదులు, సుబ్బద్ర మేదమోద వీణ వాయింతు శశిరేఖను చూచుచు, దేవకి,

"బాలికామణి నరయంగ లలిలయాద్య
కాల మగుటను ధరణిపై గలగు రాజ
తనరువరులందు దీనికి తగిన వరుని
హార బాహిష్ట భందరు వారులా"

అని, తాచి-
"అమ్మని పెదకంఠ వేదికి
మాన్యము కతపన్య కుర్మి మమమ దక్షిణరా
బన్యశిఖామణి మన యిది
మన్యము పామాన్యదే సమప్రసరణములనో"

అని వివరించును. అందఱు సమ్మతించుచు, సుబ్బద్ర సంతసించును. అంతలో

బలరాముడు వచ్చి, వారి పిల్లనములను తెలుపుడని అడుగును. రుక్మిణ్యాదులు తొలగవను, ఉప్పు దేవకి, యశోద, రేవతి మాలాదరు. సుభద్రయే తెలిసి, బలరాముని అల్లిపాయమును కోరును. బలరాముడు పాదపద్మలను నిరసించి,

“వా తనయ నెప్పుడు దయచే
ఏ తనయనికీ వసతి వని న్యారణ్యో
కూతురు వెల్లుడు వెడమల
చేత గృహింతులయే గాక పరి వంతుడనే ”

అని, ఆ తలంపు విడిచిపెట్టమని చెడలిపోవును. సుభద్ర దుఃఖించును. “మీ పై వన్యూదపు కృప గల”దని దేవకి ఓదార్చును.

ద్వితీయాశ్వాసమునందు శశోధి రెలుక వేటి, ఆలిమమ్మని రాకప్రకట. శశోధి విరహము కలవు. కేవలము శృంగారమెట్లము. “శృంగారప్రబంధంబు నిర్మలంబు జూచి”నందుకు పొడకము. (పు. 2.) ముఖలింగగృహిణిమాచార్యములచే ప్రేమస్థనమును మించిన ప్రేమస్థనము కలదు. ఒక పర్వశాంము :

“ఈ బాసు సునవీళికారమును జాను
పదపాఠులకు నిలవైల మేల
ఈ యింటి కుంముల విక్షేపం వారల
కరయంగ శీర్షిలారు లేల
ఈ రాసు రుమణీయకోమలాక్షిని జాడ
నాళింపు వారికి కాళి యేల
ఈ కోమ్మ వతుల నారోకించు వారికి
గంగాతరంగగృహిణిగౌరవ
దీని జనునంబు జూచిన మానవులకు
లోతమ భూప్రదక్షిణమేల దీని
మృదులతాంతర్యంగములే వరం వెప్పుడు
కూర్చి గమవారంబు చేరి కూర్చుమేల ” 22పు.

ఇది శశోధిను అలిమమ్మకు అలివెట్లించిన తీరు. అంతేకాదు. “వేద్రద్రవంధుము పార్థములందు గొల్లగా” వచ్చిన అలిమమ్మకు

“అలికుంచేటి యిట్టి సమతులం దిప్పు దెప్పుడు వెంచి మోడగా
గలుగదుముమ్మ నా పలుకు గట్టిగ వెమ్మరియందు వెమ్మి నీ
చెలులిల రాకముచ్చ దయచే మరుకేరికి నమ్మతిందివన్
వలసినదయట్లు వర్తంగ వచ్చును గాని పరోజు చూ ”

అని ఒంటరిగా వచ్చిన శశోధిను అడుగును. ఒకటి రెండు అక్షింతలానిర్దేశమైన పర్వములును కలవు. శశోధి ఇంచుమించు తెల్లవాలు నలుగును పక్షిమల సమక్షమున మహావిరహావస్థ నందును.

చతుర్థాశ్వాసమునందు ప్రధానకథయే కలదు. అక్షిణిని తోడి వివాహమునకు గొర్రెపూత పేయి శశోధిను చూచి సుభద్ర.

“మనముగ తద్విధము గను
గొనగా జాదమున వోడి కుంతితవయ్యో

పని కేసు వారి వగ కం
 యు మిక్కిలియై సుత్రుల బెందుము గలవన్.
 కిమక వచ్చి దరకు మందక
 తనయందును తాను సాంధ్రతానవసిన్ " పు. 40

పనినట్లు కందు.

పూర్వంపను శతశతాబ్దము గెరితనందునకు తందులయుక్తిమకంబున వదివేసిన జేపినట్లు కందు. (పు. 40) అంతేకాదు. మిట్టోల్మరుడు శతశతాబ్దము గైకొని పిటకము నందు కూర్చుండినట్లు అలల బెత్తు యుట్టు బరువయినట్లు, వారు బలరామునికి తెలిసి నట్లు బలరాముని మూలకు మిట్టోల్మరుడు తనమొకవృత్తి నెరిగిన వచ్చిన పని చెడువని లెఱుక వహించినట్లు కందు. (పు. 43) ఈ పిటకవ్యవహారము క్షత్రియవివాహవిధము కాదు.

వివాహేదిక హిర వరువు బెట్టులి వరి, భూతము వరి, రాక్షసి వరి, మర్కటము వరి, భిక్షాకాచిబాజుంబువలె వరి కవిధించుటవలన, లక్ష్యముని వివాహమునకు విష్ణుమేగాక, దుర్గోదనారులకు యుక్తమును సిద్ధమై వెదలిపోవుదురు. శ్రీకృష్ణుడు శతశతాబ్దము అభిమన్యుని కిచ్చి వివాహము చేయుటకు బలరాముని ఒప్పుచును. శతశతాబ్దము వివాహమునకు ఇంద్రాదులతోను, సోదరులతోను దర్శనాకా సమయభంగ సంభయము లేకుండ వచ్చును. (పు. 47-51)

ఇందు పుర (పు. 3-5) సూర్యాస్తమయ, మంతర్ము (పు. 16-17) నాయికాశౌర్య (పు. 47-51) నాయికావరస (పు. 25-34) మార్కండేయ (పు. 58-59) ప్రబోధివివాహితర కలిచయవర్ణనలు కలవు.

వైలి పరశుము, పరాశరము నెక్కొత్తము, శృంగారప్రలాసము

అల్లమరాజు తంగద్రాముడు : ఇతని కృతి నారాయణారణమహాత్మ్యము, అనుబద్ధము. ఎనుముల దిన బాదనదోరకు అంకితము. అతడు 1822 వ సంవత్సరము నందు ఈష్టింఠియా కంపెనీ ప్రభుత్వమునకు ఒక విశ్వాసపత్రము పందినట్లు కందు.¹ ఇతడు దంతులూరి బాపరాజు ముచ్చెత్రయోపాధ్యాయమునకు 1817 వ సంవత్సరము నందు ప్రతి లిలింది ఇచ్చినట్లు పూర్వకము. ఇతని కుమారుడు అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యము మాడుగుల సంపాదాపతి కృష్ణభూపతి (1853-75) ఆస్థానకవి. ఇది ముందు వివరింతుడు. కాబట్టి నారాయణారణమహాత్మ్యము రచనాకాలము 1825 ప్రాంతము కావచ్చును.

నారాయణారణము తోటవల్లి సంస్థానములోనిది. అనతి దైవము శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామి. ఆ క్షేత్రమహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు క్షేత్రమహాత్మ్యకావ్యము నారాయణారణ మహాత్మ్యము.

దాటరాతి లక్ష్మీవరుడు : ఇతని కృతులు 1. విజయరామచరిత్రము లేక విజయరామయశోబానాము. అనుపల్లము. 2. ఈశ్వరీపరిణయము. అనుపల్లము. 3. పోషిండ్లము. ఏనుంబు. 4. రెండవరాతిలీమశతకము. మొదటిది అనుపల్లము. కాని, ఉపలక్ష్యమైన కర్పనార్థము లేని ఒక అశ్వాసము, అందులోని బాగము కావచ్చును.

ఇందు ఆశ్వాసాదీపద్యము కలదు. అందు "హ్రుంసాళి నారాయణగణపతిచంద్రవరదా బేంద్రా" అను పంలుర్తి కలదు. "అవదంతర" మను పదము లేదు. ఆశ్వాసాంతపద్యము కలదు. అందు రాజవంబుర్తి కలదు. రాజవాచము లేదు. వారాయణగణపతియే అగును. ఆశ్వాసాంతపద్యములకు ముందు, "తదవంతరక. . . రేంద్రవనకు దేవర్తి పుంగవుం డీట్ల వియి" అని కలదు. (303వచ.) "తదవంతరక. . ." తదవంతరకడ అగును. ". . . రేంద్రవనకు" సురేంద్రవనకు అగును. దేవర్తిపుంగవుడు నాడుడు. దీక్షిజుని వారాయణ రంగారాయకడవరంగనరీత్రము వలె, రాటరాళి లక్ష్మీనరసు విజయరామ చరిత్రము లేక విజయరామయశోభూషణము నాడుడు ఇంద్రునికీ చెప్పినదగును. ఆశ్వాసాదీ పద్యము మాత్రమే కలది సారాణముగ ప్రథమాశ్వాసము కాదు. తదవంతరకది కలది అంతిమాశ్వాసము కాదు. రంగారాయకడవరంగనరీత్రము వలె విజయరామ చరిత్రము లేక విజయరామయశోభూషణము మూరాశ్వాసముల కావ్యమగును. ఇది కూడ కడవరంగ చరిత్రమే. కనుక ఊలబ్రహ్మైన ఒక ఆశ్వాసము విజయరామచరిత్రము లేక విజయరామయ శోభూషణములోని ద్వితీయాశ్వాసమగును. అది ముద్రితమైన పద్యవార యుద్ధము. ఆశ్వాసాదీపద్యమునుబట్టి విజయరామచరిత్రము లేక విజయరామయశోభూ విజయ విజయరామగణపతి (1749-1794) కుమారుడైన వారాయణగణపతికి అంకితము.

పద్యవారయుద్ధము 1794 వ సంవత్సరమునందు జరిగినది⁷⁷. అప్పటికి నారాయణగణపతి నయ్యు ఎనిమిదేళ్లు, కావ్యమునందు "నారాయణబాలు"ను "బాలబంధవు" అని విజయరామరాజు అపేక్షల్లు కలదు. (77, 91వ.) కానీ, విజయ రామరాజు మరణించిన వెంటనే, అతడు శత్రువులను సంహరించుచు జేతము చేసినట్లు (297, 298వ.) మఱువాడు "యుద్ధమువృద్ధుండై. పరాపహరణకృష్ణభీరిగావించి పురుష" కొలువు చేసినట్లు కావ్యమునందు కలదు. (302వ.) ఇది పరీవాసపద్యమే కాదు; చరిత్రపిరుద్ధము కూడ. నారాయణబాలు కుటుంబము సెపరివారముగ పలాయనము చిత్తగించి, పరిశ్రయణము పడవినట్లు పూసాళి కైఫియతులందు కలదు⁷⁸. కనుక యుద్ధకాలమునకు కావ్యము సమీపకాలికము కాదు. అంతేకాదు. నారాయణగణ పతి సంస్థానాధిపతి అయిన కాలము 1802-45 అయినను, అతడు 1817-22, 1827-45 నడుమ సంస్థానమును తిప్పిండియాకలపెనీ ప్రభుత్వమునకు అప్పగించి, కాళి నగరమునందు నివసించెను. కాణిటి కృమల రచనాకాలములు విజయరామచరిత్రము లేక విజయరామయశోభూషణము-పద్యవారయుద్ధము-1825 ప్రాంతము. తిప్పిండిపరి ణము 1830 ప్రాంతము, హోషింగ్డ్రము 1835 ప్రాంతము, దండవారాళి భీమశంకరము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును.

పద్యసాధయుద్ధము : పద్యవారము అను ప్రతీకమునందు జరిగిన యుద్ధము పద్యవారయ్యుద్ధము. అది విజయనగరసంస్థానమునకు, తిప్పిండియా కలపెనీకి మధ్య జరిగిన యుద్ధము. కాలమును జూచుచుండే వంకను తిప్పిండియా కలపెనీ సామ్రాజ్యకాండ విజయనగరసంస్థానము తరఫైన వివిధసంస్థానములును సాల్వేనుట హోషింగ్డ్ర. అవి:

"పాలూరు ముఖ్యమైన సాలూరు బొమ్మిలి

అప్పుడు గోర్కండ్ సాలూరు

మేరంగి కురుపిము వీరవొట్టా మౌండ్ర
మాడుగురి లొప్పెల్లి తేడకవతి
సోరాము వడ్డారి పారలి గురువూరు
కాశీపురము శృంగారతల
ప్రజల నారాయణవట్లంబు పీకటి

రామగోటయము బయ్యపురము" 64వై, 1వ.

అయినను "కుంబి" పేరంగి కాల్వలకు పీకటిదీరులు ఎందఱెందఱో వీరవట్లము లలంకరించిరి. విజయరామరాజు కూడ వక్రమునందు పేరంగి గుండు చోరబడి వీరవట్ల మలంకరించెను. ఇది రాధీత్రీకుండులను. ఇందుకు విజయరామరాజు వృష్ణవృష్ణాంధరము, విష్ణుపాయుజ్యవృష్ణాంధరము విశ్వసహస్రకములైన కల్పవములు. దేవతలు ఆకాశము నందుండి యుద్ధమును పీక్షించుట ఎంప్రదాయవర్ధనము.

ఇది వీరసప్రదానము. ఇందు హులుదారులు (14) వేళాలు (28) ఝడా (44) కుంబిడి (61) మయరు (64) పేరంగులు (125) హులుదారులు (130) కుకిడిలు (159) మిర్చికిపీలు (165) వెళుముకిబారులు (202) తుపాకులు (208) ముఖాలు (274) మొదలైన అవ్యుదేయములు అనేకము. అంతేకాదు. ఇంగ్లీషునందుములును అధికము అని : కుంబి, కుంపుడి (company), లయను (Lion), పయరు (Fire), అవ్వరులు (Officers), కెప్టెను (Captain), కర్నలు (Cornet), మేస్తరుకలకేరీ (Mr. Colicler), కంసలేరి (Council), రేనీడు (Rencap), మొదలైనవి.

కొల్లకూరి గౌరీకాంతము : ఇతని కృతి దర్శనందనవిలాసము. వెలివేలి గురురాజు మూర్తికి అంకితము. అతడు విజయనగరమండ్రివారిచి నారాయణ గజవలి (1794-1845) దండనాయకుడు. కాణబ్లి దర్శనందనవిలాసము రచనాకాలము 1825 ప్రాంతము కావచ్చును.

దర్శనందనవిలాసము మూఢాశ్వాసముల శృంగారాశ్వాసము. దర్శరాజు. జనకరాజ తనయ కళావతిని వివాహమాడుట ఇతివృత్తము. ఇంద్రప్రస్థపురానిచి దర్శరాజు వర్ణన ము. మిరిలినగరానిచి జనకరాజు వర్ణనము, ఇతడు వెంకటము కొఱుకు శీప్తిని గుఱించి తనమ్ము చేయుట, శీప్తిడు ప్రత్యక్షుడు వరమునుగల ప్రతహాశ్వాసము. కళావతి జననాదిక వర్ణనము, కళావతిదర్శరాజుల పరస్పరానురాగము, యోగానందుని రాయ బారము, విరహము, స్వయంవరము ద్విరీయాశ్వాసము. వివాహసత్వానము, ప్రయో గము, శ్రీకృష్ణ దర్శనము, వివాహము, పురివైశేషము, కోడనము, కుమారోదయము త్పరీయాశ్వాసము. ఇది బారతప్రౌక్తియు కాదు. ప్రసిద్ధమును కాదు. కల్పితము. నగలు ప్రబంధము పదటి

ఓంకారవంజితమీ
మునినిమన్యానశీకలకంఠీమ్
జాగునినిమయూరీ
మూముర ర్వులాంధు గోరమ్."

అను ప్రసిద్ధమైన క్లేశమునకు అంత్రీకరమిది:
పందపం జునినిమన్యాంధవమపిశి

కాశీశివాలయం కిప్పుడు
వందనం బోంబాయిపరమపూజ్యం
తరచువందనముదాహరణకి" 131వ. 2అ.

పుర (1, 147వ. 1అ.) వాయుక (120-140వ. 1అ.) వగ (146-150వ. 3అ.)
హేమంతయ (152, 153వ. 1అ.) గ్రీష్మయ (155-161వ. 1అ.) మార్వాప్రయోది
మార్వాప్రయవర్ణం (89-99: 131-135వ. 2అ.) నాయకాచరణ (100-109: 113, 114వ.
2అ.) ప్రయాణ (144, 145వ. 2అ.) వివాహ (9-56వ. 3అ.) సంభోగ (86-96వ. 2అ.)
కుమారదయ (98, 99వ. 3అ.) వర్ణనలు కలవు.

సదీమింతి రామయోగి : ఇతని కృతులు 1. ఉషాపరిణయము లేక బాణాసుర
య్యద్దము గేయప్రబంధము. 2. కల్యాణదండకము. ఇతడు విజయనగరసామ్రాజ్యవతి
నాయకునిగణపతి భార్య రాణి కొండమాంబకు గురువు. నాయకుని/జనని కాలము³⁰⁰
1794-1845. కాబట్టి ఉషాపరిణయము లేక బాణాసురయ్యద్దము రచనకాలము 1825
ప్రాంతము, కల్యాణదండకము రచనకాలము 1830 ప్రాంతము కావచ్చును.

చెళ్ళిపో సరసయ : ఇతని కృతులు 1. విశ్వప్రాసకందగోపాలశతకము. 2. అపార్థ
సంక్రందనవిలాసము. యక్షగానము. 3. ఏకాంతసాకలాలసము. యక్షగానము. 4.
యామివీష్ణాద్వైతవిలాసము. 5. వేంకటేశ్వరవిలాసము. ఇందు మొదటి మూడును
అమలవల్లియులు, చివటి రెండును శ్రీరామాంకితములు, ద్వైవాంకితములు. ఇతడు
హిలాప్రయోగసాధనకి రాష్ట్ర వేంకటపీఠాధి రామనినే సత్కారమువంద. ప్రసిద్ధుడైనట్లు
యామివీష్ణాద్వైతవిలాసమువందు కలదు. (20వ. 1అ.) అతనికాలము 1795-1840.
ఇతడు "1780 వ సంవత్సరమున జన్మించియుండును. . . . 54 సంవత్సరములు
జీవించెను. . . . 1835 వ సంవత్సరమున జీవించియుండుననుట ద్రువము." అని
ఇతని మునిమనుషుని అభిప్రాయము³⁰¹. కాబట్టి కృతుల రచనకాలములు విశ్వప్రాసకంద
గోపాలశతకము 1815 ప్రాంతము, అపార్థసంక్రందనవిలాసము 1820 ప్రాంతము,
ఏకాంతసాకలాలసము 1825 ప్రాంతము, యామివీష్ణాద్వైతవిలాసము 1830 ప్రాంత
ము, వేంకటేశ్వరవిలాసము 1835 ప్రాంతము కావచ్చును.

యామివీష్ణాద్వైతవిలాసము : ఇది దీర్ఘకావ్యమునకు అతివ్యతంత్ర పైవ,
అతివ్యవస్థైన అనుసరణము. నూలు యేబది యొకటి శ్లోకముల సంస్కృతకవి, తొమ్మిది
వందల యేడు పద్యరద్యముల తెలుగుగాథ అయినది. అంతంతలు గ్రంథము పెరిగినది.
మాతంతలు గందరము తరిగినది. అనుప్రాసముల అత్యధిక్యములు అనంత్యాకము.

ఒక పాఠి ఒక బాలికకు జాతి మరీ జిల్లా,

జిల్లాం గమికి రాఁ బలుగ్గఁ బలుగ్గ

ఒక మానవక జేల వకలాఁ రిడు మెమ్మి

మెమ్మి కొమ్మల కారముగ్గఁ గ్రమ్మి

నాక వేళ నాక పాళముకు మేళముగఁ గోరి

గోరికలకు పాఁకు గూర్పు నేర్పు

వొక పాఠి సుకుమారి బకరాఠి మూడల

కలదంబులఁ దీర్పుఁ గనుదు మనుమని

నెవడు టెనెకు గఠం పొందికలు గూర్చి
పరమము వెల్లి పయస్తాభయఁ జేర్చి
భావములు రాల్చి మదిని సైదవముఁ జేర్చి
యలరులప్పము కప్పి ప్రాయమునందు " 103వ. 1ల.

యమకముల గమకములు నమరికము.

"మనకలన్వేష్యాములు కందరమై దగ్ధమై రహ్మకష్ట
జను నుది కంఠపక్షములు పొదయౌ దరయౌ రహౌకయౌ
దినునుగ వాల్చిలాంగములు తేనెలతో వెలతో లంకౌకితో
నెవరుగు వాల్చిలమగతి హిమకతి వృధున్ గదివృగున్ " 68వ. 2ల.

యామిపిష్టాగ్నిలక నశీనమేతముగ నలీదిన మనశీ, పుష్పాద్రవయుము, జలశీలీ,
మన్మథపూజ, దురీదర్శిత ముదలైనవి కతకు ప్రయోజనకరములు కావు, మన్మథపూజ
యందు.

"కళలు ఏగూర్చి పూర్ణతలకామణి జువ్వలిన పరాధిక్
మందలదర్శ మెల్లతని మధ్యమునన్ రలిమన్నలాళ్ళకుల్
దలంచి లిఖించి విల్చి తరులారమునాళలరూఢాయామన్
జ్ఞాంగుడువల్లదున్ గదిసి దక్కంగ రా వెలులుండు దీర్ఘదన్ " 120వ. 3ల.

అని కలరు. ఇంతవఱకు యామిపిష్టాగ్నిలక గురువల్లదురు దీర్ఘబాని ముఖము
చూడలేదు. జాత్యందుడని విశ్వసించివది. అయినను కవి అశంపనము!
పూర్వరాధ్యాతమైన, ప్రసిద్ధమైన "అజ్ఞాం కే.ఓ. ఏ శశిర్మిరీ" అను శ్లోకమునకు
అంధ్రీకరణమిది:

"అంకముగాగ గొంద అమృతాంబురీపంజము గాగఁ గొంద తీ
ణాంకము గాగఁ గొంద అచలాపితకాంతిగఁ గొంద తిమ్మరున్
తులకులు వెల్లుచుందురు శకాంక రుషజ్జకరాంతరాచీ
లాంకముఁ జాచి రాత్రికలకాందతమం బని వేఁ దలంచెదన్." 65వ. 4ల.

ఇందు "యాద్యాదు మైచ్చన్ వనే" అనునది లేదు. దళితేంద్రులంశంకాశ్వామ
పాద్యమును లేదు. "నెలీతమందతమనం కుక్షిస్త మావక్ష్మరే" అనునది అటు ఏటు
అయినది.

యామిపిష్టాగ్నిలకాబ్ధిలుల రహాశీ వర్ణనము కావశ్యాద్రవమునకు ప్రయోగకాల.
చుండున బేదములు, బందనబేదములు ప్రదర్శితములు.

అతిప్రసిద్ధమైన అద్యాపిశ్లేష్ణముల అనువదనము కలయగాని, అపూనపతితము.
లిర్బిలుడు శృణవమునందు తన్ను వదించుటకు తద్యము పెద్దన కోటిపాలని చూచి
మందహాసము చేయును. కోటిపాలెడు తల్పారణ మడుగును. యామిపిష్టాగ్నిలక
అను దేవతను పురించుట వలన తనకు భయములేదని, లిర్బిలుడు అద్యాపిశ్లేష్ణములు
ఏబదియొక అశుభగ చెప్పి,

"పశ్చాత్తం తమ రేకు భూతనివహా ప్సాంశ మింన్న ద్రువం
తా ప్సాం ప్రణవత్య పాదయెడు యాన నిర్లక్ష్యాం
శర్యామి వెయ ప్రతిముముఖరీ శృణ ప్రతియాశ్లాణి
వృష్ట ప్సాన్త తరియవచ్చుని రూ తల్పావచ్చే. ఏల"

(తమవై పంచత్వమును పొందుగాని పంచభూతముల ద్వారావ్యవస్థితోనాయక కాశములు) ఎన్నోవాడును తమ తమ భాగములు తప్పింపరిగా కలియునుగాని 1. ప్రహ్లాదా పీఠ బద్ధాంతలీ పురించి, నమస్కరించి, ఆదరము కల నిమ్మ అర్పించు చున్నాను. ఆమె దిగుడు బాదీయందు వీరు, ఆమె చేతి అర్పణమునందు తేజస్సు ఆమె నన్నిదివి ఆకాశము, ఆమె నడయాడుచున్నయునందు భూమి, ఆమె చేతి వెనుకట్టునుందు వాయువు (పంచభూతాంశములు) కలియునుగాని)

అను శ్లోకమును పరిశీలించి, యాదవీష్ణాద్భుతకావ్యములు అపారవ్రహ్మములందును నకు రాజులు లండలును సామంతులీ కలిగి, రాజులచే పడుకొన్నవిధము, కవిప్రసాద వివాదమున కిరగా, రాజు ప్రసన్నుడై, లిల్లలును రప్పించి, యాదవీష్ణాద్భుతకావ్య వివాదము చేసినట్లు లిల్లలునరితమునందు కలదు. అర్హాద్భుతముల మెట్లము కరుణ దుశ్శరీరము, సన్నివేశములగుము. అర్హీది లిల్లలును రాజులులతో నేల దారిలోనే, అతని పుగలముగ యాదవీష్ణాద్భుతకావ్యమునందు కలదు. మంత్రీ, రాణి కావించిన ప్రబోధమున రాజు ప్రసన్నుడైనట్లు అన్యాయకల్పనము! మూలమునందలి తీగిరిగి అనునరణమునందు గణితీ అయినది.

“పరశ్వరామంబాప్యాయ
పరగుణవర్జితములైనరహస్యమా
మృతభూతకర్మకర్మ
లోదమగి చెలి క్షుణ్ణాప్రమా యన మంజీ” 6వ. 2అ.
“అరితవదము నల మేని పలుకుదగును
కలిశి గోరులు దళింపజరుల నలరు
ప్రయతనవచ్చి నెవగుఁ దత్కారయము
మమరెవరిసారలక్షణములే రమణి” 16వ. 2అ.

అను పద్యములందు పాండిత్యవైకృత ప్రకాశించును.

“అగ్రభద్రంజన యమచిత్ పుగ్ధించి
అమలక్ష్మిను గడు చల్లదము చూపు
రాజునకు నెదురీగిది ప్రాణ లనగ
విరుపు లిదసాగి తోలు చెవి నిడ లపుడు.” 4వ. 4అ.

అను పద్యమునందు భాషాకత భావించును. ఇట్టి పద్యములు అరుదు.

వేంకటేశ్వరభావము : ఇందు వేంకటేశ్వరస్వామి భూమి అవతారమైన సెంచు కన్నాను వివాహమాదుల ప్రాణశీతపద్యము, అదివి పారిశీపార్వతుల వృత్తాంతము, అంతమున అలమేలుమంగ, చెంచుకన్నాను పవతికయ్యము లిపెరావీశీతపద్యములు. పవతికయ్యము పమగ్రము కాదు. ఇందును అమప్రాసముల అట్టపాసములు, యమక ముల గమకములు అరికము. శృంగారము శృంగారము నందినది. ఇందుకు గాఢతపాని మగ్నమైన పద్యము, తపాదగము పేయుటకు ఇంద్రుడు వెంచిన పారిశీని చూచి, మరులు పూసి, “పరమమజ్ఞానయోగప్రపంచముల్లో” పారిశీపరముగ వర్ణించిన తీరు ధ్రువు లోరావరణము.

“పలువైద్యమువారదనేటి, పుండ

రీతిలోను పుకడాణి భృగవితంబు
 దివ్యమాతంగమున యాశ్రయపడెద
 కలితాంబులైన యా జగన్మథాంగిని
 "రమణి మధ్యనితంబుద్యమమహిమ
 పరణి వారిభృగరామంజ్ఞునిజాన
 ముమరి భారతాంగపరాధికావ్య
 పైన రామాయణపురాణ మౌట యరుచి"
 శ్రీరంగరామ హి సెలవ ముద్దుముగంబు
 తరళాక్షి వారి కేదాగగిమ
 మానిమీమణి వెల్లు మరురామ్యునముఁ జీలన్
 పతిప పారిండ్లు భిక్షాద్రిమహిమ
 చంచలార్జున పిఠాదుర కాంధిప్రకాశంబు
 మనక సెప్పువుగను వారణాసి
 యుణి ప్రపదమందరంబు శ్రీకార్యంబు
 పతి రోమరాశి కేషీరంబు
 గాగ ముక్తేతమహిమచే మనర హితి
 పెండును నీ యంతః గదిపిన ఏమలపుణ్య
 పరుడు పరమరదానందార్జున రేరి
 బహుళసంపద్య తద్వప్రహ్లాంబు గాఁడె" పుట 35

ఇందు వారదాసులు వారిణి ఆవయవాదులు! భారతభాగవతరామాయణములు
 అమృతమధ్యనితంబుద్యమములు! పుణ్యక్షేత్రములు పుణ్యక్షేత్రములు! అమృత రతి పరమ
 రిదానందము! అరచి స్థితి తద్వప్రహ్లాంబు! ఇర" వేంకటేశ్వరవిలాసము!"

రెండు కృతులందును బాషాదోషములు కలవు. శైలి పరళము, భార భారాళము,

కీర్తికెలపూడి కోదండరామయ్య : ఇతని కృతులు 1. ప్రపదపారిజాతము.
 2. నృసింహపురాణము. 3. తారకబ్రహ్మసూత్రార్థము. 4-12 శతకములు 13. గణేశ
 శాస్త్రము. ఇతడు బోర్నిలి సంప్రదానిపతి శ్వేతాంబపతిరంగారావు (1830-62) సహ
 ర్యుని³⁰². కాంచీ కృతుల రచనాకాలములు ప్రపదపారిజాతము 1830 ప్రాంతము,
 నృసింహపురాణము 1835 ప్రాంతము, తారకబ్రహ్మసూత్రార్థము 1840 ప్రాంతము,
 తక్కిన కృతులు తదనంతరకాలికములు కావచ్చును.

పారంగపాణి : ఇతని కృతులు పదములు. కీర్తనలు, పారంగపాణిపదములని
 ప్రసిద్ధము. ఇతడు కార్వేదవగరము సంప్రదానిపతి "మాకరాళా కార్వేదరాళ ఆస్థానకవి
 యుఁట" అని, పాణిపద్ధి వేంకటరామని (1800-1875) వేణుగోపాలశతకము
 పారంగపాణియే రచించినదని కొందఱి విశ్వాసముని, అతనితోపాటు ఇతడు మాకరాళా
 వేంకటపెరుమాళ్లారా (1802-1884) అప్పదిగణకప్పలలో ఒకడని ఒక అభిప్రాయము
 కలదు³⁰³. పారంగపాణి పదములందు మాకరాళా కార్వేదరాళాపరమగు మూడు
 పదములు కలవు. 1. "శ్రీపాతుపమాకరాళ కార్వేదరాళేంద్ర" 2. "మాకరాళ్యార్వేద
 రాళా." 3. "శ్రీమాకరాళ్యార్వేద పీఠశేంద్ర" (60,61,62 ప్ర.భా.) పారంగపాణి

మాకరాజ కాశ్యపీరాజునకు, మాకరాజ వేంకటపెరుమాళ్ళరాజునకు ఆస్థానపదవి అగును. అయిన కాలము 1800-1875 అగును. కాబట్టి పారంగహితపదముల రచనాకాలము 1830-60 ప్రాంతము కావచ్చును.

పారంగహితపదములు నాలుగు భాగములుగా ముద్రపఱచబడినవి. ప్రథమభాగము శృంగారము, ద్వితీయభాగము రేఖీయము, తృతీయభాగము జాతీయము అని కలదుగాని, మొదటి రెండు భాగములును రక్షిపదములే మూడవ భాగమునందును రక్షిపదములే అధికము. విరక్షిపదములు విరళము. చతుర్థభాగము మోక్షము రక్షి, విరక్షిపదములు. ప్రథమభాగమునందు డెబ్బది శ్లోకులు, ద్వితీయభాగమునందు తామునది యాము, తృతీయభాగమునందు పదియేను, చతుర్థభాగమునందు నలువది నాలుగు పదములు కలవు. మొత్తము 75+66+16+44=201. చతుర్థభాగములోని ౬౩ పదము రక్షిపదము. పంఖ్యలే||| పదమపదము వేణుగోపాలపాదరి అయ్యారాద్రిపురి వెలయు నగరాశుమారి పదము. ప్రథమభాగములోని మూడు పదములు అచ్చగా పరిపేతలే వెలకొన్న ప్రసన్న వేంకటేశారి పరము. (71, 72, 73) మణిక పదము చెంగల్లారాయని పరము. (74) ఇంకొక పదము కల్వారవేంకటేశ్వరునిపరము (75) ఇతరపదములెల్ల కాశ్యపీనగరవేణు గోపాలప్పదుపదము. కాశ్యపి నగరప్రసక్తి పదమార్లు పదములందు కలదు. (19, 34, 35, 36, 48, 55, 66 ప్ర.భా: 48, 55, ద్వి.భా: 6, 20, 29, 30, 40, 41, 41-42నడుమ చ.భా.) పేళ్ళు పదములందు వేణుగోపాలప్పదు ప్రసక్తి కలదు. తృతీయభాగములోని పదియేను పదములును పామరభాషయందు కలవు. అందు ఏనుగోపాలుడు, ఏణు గోపాలుడు అని కలదు. రాజపద్మిన మూడు, అన్యద్దేవపద్మిన ఆరు కాక, మిగిలిన 201-9=192 పదములును కాశ్యపీనగరవేణుగోపాలప్పదుపదములే.

రక్షిపదములందు అక్కడక్కడ అశ్శింసు కలదు. రక్షిపదములందు అత్యధికముగ పారవశ్యము కలదు. వైరాగ్యము కలదు. సమాజసమీక్ష కలదు. రక్షిపదములందు రాగముల, మందుల, మామల, కొవెదముల, అభరణముల పేరులు ఇమిడించిన పదములును కలవు.

ప్ర. భా. గోపించుకురాగము - అనిపి లాళిము

పల్లవి : నరకన్యాలిలము నవత పేరు దీని

అనుపల్లవి : పరికించ వేణుగోపాల నా సామి

|| పర ||

౧ పాలంతి వెన్నెము నం - పూర్ణ చంద్రోదయము

అలకాళి రుచి ఏవో - రాంజనము

౨ రాని మృదుమధురక్షి - బ్రాహ్మచర్య మెంత-

మానవతి చూపు - నృపభాగవతము

|| పర ||

౩ చెలియ రాని గుణంబు - రింతామణి మృగ్ధి

అలరించు పాట శ్రుతి - కానందరసము

|| పర ||

౪ పరపాలి పాశ్చిలి వ - పంశతుమహాకరము

అరయగా పము ది - లృగి నిరసించు

|| పర ||

౫ తరుణి సర్వాంగముం - దరసము రతి వేణు

- కరుణ రాజమృగాంక - కలయు మీక రతిని * పర *
- పామరభాషలోని పదమైనరాగ్యపదము :
- త్య. భా. " ౯ - నాదనామక్రియరాగము - రాస్తా తాళము
- పల్లవి : మనుషా టమ్మ బాకే - యీ ద్రోగాము కళిబారం
మనుషా నమ్మబాకే
- అనుపల్లవి : మనుషా యీ ద్రోగాము - మట్టి పట్టెంటిది
పని కేటిలో మండె - పరమాత్ము డెల్లాంటి * మను *
- ౧ : త్రోమ్మిది పారం మూల - తోలే పరమాత్మగ
బెమ్మ గాయించిది బెప్పకారి కట్టి * మను *
- ౨ : ఎన్నెంటా యెంకేలు - యెంక ముంగ రెంటి కేలు
కప్ప యాదల బుట్టి - గడకుంది గల్పు * మను *
- ౩ : పయి యెట్టి లడుగున - పరమాశంధలము
: మయిదు తాన్పుడు తేలి - మట్టి గప్పెందాడు * మను *
- ౪ : తన వాహికాశ్చె - దలమదానం తేలి
: యివనలెలా మేంఠెం - కన మోచ్చుము * మను *
- ౫ : మెంటన గీటి రాపు - యెను గోపాలుని
బండ్రి పాదకవళం - బట్టాకే ముట్టిగా * మను *
- నైరాగ్యమునకు నైరాశ్యము తోడై సమాజమును సమాక్షించిన పదము :
చ.భా. " : 3 - గోళపంతురాగము - ఆదితాళము
- పల్లవి : పాపాత్ముల కప్పడి దీ కాంము పారమాత్మకము - వేలు
అనుపల్లవి : గోపాలా దోవ గారి దొంగలు గొట్టరా సన్యాసులనైన * పా *
- ౧ : కులకాంతల ప్రతము లంగము తేరురు - బలిపీదము గొట్టెనుచి
లేతురు పిలువ నంటి నెత్తిన పలి వేతురు - పులి రాపల్లకు బెట్టిన కదగా, పా *
- ౨ : శంకించక సమలు పరుగిడోతురు - శంబరమాయలు కల్పన తేతురు
జంకక లంఠానికి నై పాతురు - రంకుముగడు కడుపువచ్చి జారున * పా *
- ౩ పెద్దల పా ముప్పెవారింపజాతురు - పద్మ లేక పడిగితె తలయూతురు
రద్దీ తేని రచ్చలోకి దీతురు - యెడ్డుపుండు కాకికి ముచ్చెరా * పా *
- ౪ తప్పెలోని దండగ దెమ్మందురు - తమ ప్రజ్ఞ తామె పొగడుకొందురు
అప్పలముగ పొంట్లు వెతుకుచుందురు - కుప్పలు గాలిచి వేలాలు తినే * పా *
- ౫ ఇరుగు పారుగు వారిని వేరింతురు - యెగరవేసి మాట్లాడి జయింతురు
పురగము వలెనే పగ పారెంతురు - గురువుకు పంగనామము బిట్టే * పా *
- ౬ పోటి తేని యింకరి కూడు దీతురు - పాంచులండి పని బాబులు వ్రాతురు
పీట పొర పెండ్లి వొంగడోతురు - మోటు గాలి కెందైనా వెదనున * పా *
- ౭ కప్పతల్లి యనుచు జేరవచ్చురు - కల్ల పసిడి బాచి పాన మెత్తురు
చిప్ప చిప్ప పమలకు రోకొచ్చురు - తిప్ప యింటికే రెండు దలంఠె * పా *
- ౮ మగనికి పెండ్లానికి వెగతేతురు - తగులు కొంటిదని కేకలు వేతురు

తగవు దీర్ఘకొమ్మని వెలిదోతురు - యరుగు బోడిని నెత్తురు (ద్రాక్షి 3 పా ॥ F వంద వంద తోడినే కులించురు - వచ్చి వచ్చి వాసాలే యించురు పుండు వలన ప్రజలను బారించురు - యించిన వోటికి వీళ్ళు లేవనే ॥ పా ॥ ౧౦. పిలువని పిండుకు బిరబిర లేతురు - బిచ్చగాండ్ల దరిమి రలుపు మూతురు రలువ పాగ జాడ్లి చికిలి జేతురు - చలిపించిలి కుండ బుగబగ్గెట్ల ॥ పా ॥ ౧౧. కుటిలభావ మొకపాటికి మానరు - కుంటిపాకమున బడుగు గానరు యిటు జూచిన పట్టాయలకు బూవరు - యిట్లు రమ్మంటి యిల్లు జేకొనే ॥ పా ॥ ౧౨ పాసి తెలివి విహితము వడివించరు - దాని వేడుకొన్న ముచ్చించరు చేసిన మేలోక్కటి మది నెంచరు - కోసన ప్రేరికి ముచ్చము లెట్లరు ॥ పా ॥ ౧౩ పట్టు పెట్టుకొని మోము జేతురు - వంచననే కొంచ ముంచ జాతురు జాట్లు లేత విక్కనమరు యేతురు - వడ్డటికి దీసి పుట్టి ముంచే ॥ పా ॥ ౧౪ చిట్టిలు గట్టుక యొచ్చన జేతురు - వందననే కొంచ ముంచ జాతురు గుట్టు లైల వేసి సిగ్గు దీతురు - చెట్టు కెక్కమని విచ్చిన దీన ॥ పా ॥ ౧౫ మడిగాటికి వచ్చు దీసికొందురు - గుడిమేర రాకే పిలువమందురు తడదుక బ్రాహ్మణులః బోవుచుందురు - తడిబట్టలతో గొంతులు గోన ॥ పా ॥ ౧౬ రట్టు బడితిమని మదిలో రట్లరు - రుద్రేశము దాక్షిణ్యము బుట్టురు మట్టు పెట్టు లోకరి మేలు గట్టురు - పుట్టిన బుడ్డులు పుడకలతో పరి ॥ పా ॥ పారంగిపాటి పదములందు సమకాలికమహారామును కలరు. అందు ముట్టురారి వీను వీర (15 ప్ర. బా.) వారపప్పురీ వీర (29 ప్ర. బా.) కలకండు వీర (65 ప్ర. బా.) లగ్గం పని వీర (71 ప్ర. బా.) మైతాళు వీర (25 ద్వ. బా.) సరిగి బుట్టెరారి వీర (39 ద్వ. బా.) శారాయణ వనము వీర (46 ద్వ. బా.) సరిగి వీర (58 ద్వ. బా.) బందరు వీర (25 ప్ర. బా.) చీటి తామలు (35 ప్ర. బా.) చీవాల్ద్రము (37, 45 ప్ర. బా.) బందరు కమ్మలు (51 ప్ర. బా.) అత్తరు (38, 45 ప్ర. బా.) మైమూరి కంబడి (34 ద్వ. బా.) పాగ చుట్టులు (54 ద్వ. బా.) అట్టిలు, పంచాయితలు (50 ప్ర. బా.) పారాయ (2 ద్వ. బా.) మొదలైనవి. కలవు.

సంగీతసభారంజకములైనవి పారంగిపాటి పదములు.

తూము రామచంద్రాద్రి : ఇతని కృతి అలమేలు మంగపరిణయము. శ్రీరామ చంద్రునికి అంకితము. చైవాంకితము. ఇతడు రాజా చందూలాల్ సమకాలికుడు. అతడు విజాంపాలకులు సికిందర్ జా కు (1803 - 1829), అతని కుమారుడు నాల్గవ అవన్ జా కు (1829 - 1857) 1808 వ సంవత్సరము నుండి దీవాను¹⁰. కనుక రాజా చందూలాల్ దీవాను అయిన కాలము 1808-1857 అగును. అతని సమకాలికుడైన రామచంద్రాద్రి కాలమును అదే కాలాల్లో అలమేలుమంగపరిణయము రచనాకాలము 1830 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది పెగటు ప్రబంధము కాదు. పెగటు ప్రబంధమును కాదు. కొంత క్రోధ రసము పెగటు ప్రబంధము. కవి పెర తండ్రి, మహిబాబు వగల్ తిల్లాలోని మానాశాసీబు (మానవశాస్త్రము) జమీందారు తూము రామదూపాలకు వేంకటేశ్వరాయను కట్టించి,

అతని అక్కరామమ్మచే గోపురము కట్టించజేసి, అలమేలుమంజూడేంకటరమణుల అర్చానిగ్రహములకు పరిణయమచోత్సవము చేయుట ప్రధానవిషయము. ఇందుకు లక్ష్మీనారాయణుల వియోగము, పంయోగము ప్రధానకథ. అందుకు హంసయో, చిలుకయో, చెలికాడో, చెలికత్తెయో కాక, తాము రామభూపాలుడే రాయబారుము సేయుట క్రొత్తవిశేషము, కవిత్వము కళాక్రమమువందల పరళము. సహజము. వర్ణన స్థలములందు ప్రౌఢము. జలీలము.

శివుడు వారధునికి చెప్పిన కథను, హుతుడు శౌనకాచిమహామునులకు చెప్పును. తాము రామభూపాలుని గానకళాప్రవీణ్యము గూర్చి శివుడు, వారధునికి చెప్పిన విషయమిది :

“సేతో దాయన గామము
సేతోడని నమము నచ్చు పిళ్ళయము మినిగ
సేతోడ నైవమ నమమే

|| తోడ నబద్ధపాద నిర్మలవనితా || 6వ. 2అ.

(శ్రీమన్మారయలుడు రామభూపాలునకు దర్శన మొనగుటకు, లక్ష్మీతో నచ్చు పరుమాత్మ్యంబు లాడెద”వని చెప్పను కట్టించుకొని

“మగువా! వచ్చెను లాడన్
దగునా? యింక నిందు ఉండదగదని హరి తా
జగి బంగడు దుప్పడీ ఆ
క్కంగఁ దారించి సొమ్ము దీగి కడుకోవముతోన్.” 26వ. 2అ.

అను ఎంత ప్రార్థించినను ఆగక, అంజనావలయునకు వచ్చి, ఒక గుహలో ప్రవేశించును. గుహలోని వారాయుణుని చూచిన గొల్లవారు, రామభూపాలుని కొలుపునకు వచ్చి తెలుపుదురు.

“సామి! యీ యూరి యుత్తరరూపిజైన
కూత పెట్టువఁ గలుక కొండ గలదు
రాన మేకల మేవ మా వాని తోడఁ
బోయి కంటిని మనసు కట్టురము బోద” 10వ. 3 అ.
“బోలిబొల్లి నాపూలు గల మేమ గలవాడు
నంకు పక్షాం బుణాల వాడు
తెచ్చని ముక్కార దొడ్లుబోగల వాడు
ఎడమఁదె వెనఁగి బచ్చిరము వాడు
అలతారు వొరిగిన తలకుల్ల గంజాడు
వలిపంపు తగటు దుప్పలువ వాడు
రతవాలు దాచిన పతకంబు గంజాడు
వచ్చని నీలాం సాయువాడు
ఎచ్చఁ దో కొని మా బడు పచ్చకుంబ
కొల్ల పాకోల్ల మెట్లపైఁ లెల్ల సువఁగ
నల్ల కాటుక కొండను మెల్ల నెక్కి
పెద్ద గ్రేకవఁ జొచ్చి నీ పిడ్డ రాజ్” 13వ. 3అ.

రామభూపాలుడు మోహన్ పీఠ సమీపములోని అంజనాద్రిగుహలో వారాయణుని చూచును. వారాయణుడు రామభూపాలుని భూలోకమునకు వచ్చియుండు లక్ష్మిని నెడకి రాయబారము పేయుచును. రామభూపాలుడు ఆ సమీపమునకే పట్టించుత ముగా వచ్చియున్న లక్ష్మిని చూచి రాయబారము పేయును. రామభూపాలుని రాయ బారము రుచంతము.

"అన్నా! రామవేంకట చంద్రా హరి యీమహాదేవా! వచ్చు ర
మృన్మాదా? దయతోడఁ దెల్పు గదవయ్యా! వేడదన విన్నవ నా
యన్నా! ఏమి యిక్కడకుఁదరులంద్రు యిత్రాంత మీ భూమి స్త్రీ
మహారాయబారదత్తి సుమతీప్రాజ్ఞాంకడై యుండుమా! 103

రమ్మనెవా? నాదే నే

రమ్మనెవా? తనకు నాకు రమణుం డిగ దూ

రమ్మనెవా? నను మనదే

రమ్మని వారి తన భుజాంతరమ్మునఁ గొనువా?" 104వ. 3ఆ.

అని అడిగిన లక్ష్మి రామభూపాలుడు "అమ్మా! విన్నవే రమ్మనె నమ్మా! యా
హారవుడు రావమ్మా! పోవుదమిఁక" అనిన, (106-107వ. 3ఆ.)

"నమమాలి" నాకు నమచి

యనిని నిమన్ భానియుండ నిరి విశ్చిముగా

మనమున నమ్ము "మటని నమఁ

దనయిదఁ జీర్చుకొని మాల తప్పిన మీదన. 109

ఏమి నత్తును? వేదిక రామభూప!

దైవ మింతైన దయ లేక తప్పు లేక

మూల చేపట్టి నవ్వించిపాలు పెడిరి

దనియె నిక నేను వచ్చినఁ జక్కవగునె?" 110వ. 3ఆ

అని, రామభూపాలుడు ఏమి చెప్పినను రావని, బీడ్చిందును. రామ భూపాలుడు
వారాయణుని లక్ష్మి యొద్దకు రమ్మనిన,

"రావనాచమ్ముకుఁ బోచు దైత్యమతముం దాదోరియై యిట్లు నే

మనమ్రాంతకు బార కోర్కెక నిలాంతానిట్లు నత్తు నే

మనమాన్త్ర గుణబద్ధిరుద్రుగ్గ పినవయ్యా! యీ రరామంతరిన్

యీకుల్ విన్నను రామ రామ! మగరా రావనమేపిఁజాణ!"

అటు గనుక నీవె చని దూ

కరిలాలకల్ "మహాగ్రతుమమాయుదము

గ్రిహితులగునీడిత ప్పా

త్యుక్తు మిఁక వెలులొనో చూచి పొమ్మనె మమమా" రావ. 4ఆ.

అనిన రామభూపాలుడు లక్ష్మి యొద్ద కేగి

"..... బవనీ! నీ పిలు

లనఁ దగువా! దానఁజనుచి నయ్యెతు నా నే

దన యేమని చెప్పుదు "రా

మె యిందిర"యనిన మూర్ఖ వచ్చెడె చెందిన" 122. 4ఆ.

"మూర్ఖ! దేరి కంట విశిలేమనిలానిలాంతరావలంకారహృద్య

మెట్లో దయ గల్గిన గవ్వలు జారి పొమ్మనో" అని గమ్మపెన, లక్ష్మీ వారి మాయలు తెలుపును. (17-20వ. 4అ.) రామదూపాలుడు,

"లేదమ్మా" వారి మిల్క
వాయుడును గాదు పత్తవాళ్ళుగ దమయన్
వేరంటులు పలుకును నా

పాదంబుల తోడు పలువఁ బనియెను నిమ్మనన్ 21

వనుఁ జాన్ వ్రేయవాళ్ళులన్ బిరిగి శ్రీవాళుండు "నా యవ్వు నా

వనితన్ దోడుక రమ్మపా"మ్మనివ వచ్చా పచ్చితిన్, పిచ్చి "రా"

వమయన్ వచ్చి నిరాశించెను నే నచ్చోటి కే యెదమున్

• జనుడున్? " నన్ దయఁ జారిం"మ్మని వమచ్చారంబు గావించివన్ 22వ. 4అ.

లక్ష్మీ రామదూపాలుని వెంటటి శ్రీమచ్ఛారాయణుని పన్నిదిశి వచ్చును. రామదూపాలుడు- వారాయణుడు లక్ష్మీని పరిణయమాడుట చూడ వేడుకగా ముచ్చదదవ, వారాయణుడు అర్చాప్రదాములు కల్పించుకొనె సంకల్పము పడేట్లుకొనుమని చెప్పును. అందుకు రామదూపాలుడు వేంకటేశ్వరాయణము నిర్మించి అలమేలుమంగవేంకట రమణుల ప్రిదాములకు పరిణయమచోత్సవము పేయును. ఇది 4వ అలమేలుమంగా పరిణయము.

ఇందు పుర (86-98వ. 1అ.) క్రిష్ణార్జు (61-63వ. 2అ.) వర్షర్ష (64-66వ. 2అ.) శరదృతు (67-70వ. 2అ.) హేమంతర్ష (71-75వ. 2అ.) వసంతర్ష (76-77వ. 2అ.) వాయుశనిరూ (34-40వ. 2అ.) పాయుంకాల (87-88వ. 2అ.) వర్షాత్ర (89వ. 2అ.) చంద్రదయ (90-110వ. 2అ.) మార్గదయ (3-6వ. 4అ.) పరిణయోత్సవ (63-116వ. 4అ.) వర్షవలు కలపు.

వేల్పారి వేంకటేశ్వర్ష : ఇతని కృతులు 1. నిర్వచనవిధిత్రరామాయణము. 2. గౌరీశంకరచరితము. 3. రామలీల 4. గోపాల్మహాకవ 5. రామకథలు 6. జానకీరామ శతకము. 7. కేలంకమదనగోపాలశతకము. 8. శివశతకము ఇతడు 1851 వ సంత్సరమున పుష్కర్మఁడయి^మ పట్టు కలదు^మ, సహివకాలికవమారము. పత్తపచ్చిపాత మగును. కాణట్టి నిర్వచనవిధిత్రరామాయణము రచనాకాలము 1830 ప్రాంతము, గౌరీశంకరచరితము రచనాకాలము 1835 ప్రాంతము కావచ్చును. రెండును దుర్గధములు.

నిర్వచనవిధిత్రరామాయణము డౌంకాడ గోపాలము విధిత్రరామాయణమునకు పద్యకావ్యరూపాంతరము.

ములుపాక ఖుచ్చయ్యకోత్రి : ఇతని కృతి వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యము. అనుబ్రీతము. "ఇతడు మాణి సంవత్సరముల శ్రీతము వాడు". అనగా 1899-100=1799^మ అని కందుగాని, ఇతడు పి.పి. బ్రౌన్ పండితవర్షములోని వాడు. బ్రౌన్ వాళ్ళయపీవాకాలము స్థూలముగ 1825-1855. కాణట్టి వేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము రచనాకాలము 1835 ప్రాంతము కావచ్చును.

దామరాజు లక్ష్మీనారాయణ : ఇతని కృతి బృందావనచందోదయ. "ఇతఁడబ్బవది

పంచత్యరముల క్రిందట మండివ వాడు" అని కలదు³⁰. అవగా 1899-60=1839 ప్రాంతము సమీపకాలికమవారము. పత్యపచ్చిసాతమగును. కాబట్టి బృందావన వినాయకము రచనాకాలము 1835 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది " భాగవతశేష" మని ఇందు కలదు. బృందావచ్చిభాంతము, రాధాకృష్ణ వ్యభాంతము, రంభావరంభము వినా, కృష్ణుని బాల్యకీడలు, గోపికాపూర్తి పవారణము, గోపికావిరహచేదనలు భాగవతములోనే. బృందావనమును "పూర్వకృష్ణులం గర్భములను వినలేదాకా" వర్ణించు వారు భాగవతమునఁ గృతులన్" అని, ఒక వచనమువందు వర్ణించెను గాని (పుట 30) ఆ భాగ్యము పెండ్ లేదు. భాషాలోపములు బహుళము. యుకారాదీక్షుములను (యమున, యశోద) ఏకారాదీక్షుములుగ (ఎమున, ఎశోద) పెండ్రిచేయుట చ్యుతపంపూర్ణము. కవిత్వమును కమనీయుము కారు. సోతన ప్రసిద్ధమైన "పల్లవివాడు పత్యపయనంబుల వాడు" అను పద్యమునకు పేరితమైన అనుకరణము కలదు.

"పల్లవి వాడు మంచి విజయవల్లం వాడు ముఖంబువందు జా
బిల్లిని గేరు వాడు కడు పింఠపు దండల వాడు వేత్రముల్
పల్లవరజయుగమును బోలెడు వాడొక పిచ్చివాడు మీ
రెల్లెడఁ జూడలేదు గద యేమిటి చెప్పు యందు దీవతన్" - పు. 26

అల్లమరాజు రామకృష్ణయ్య : ఇతని కృతులు 1. సైవలేయవిజయము. 2. పత్యబ్రాహ్మచారిలాసము. 3. గోతమీమాహాత్యము. 4. ద్రౌపదీపరిణయము. 5. సుశోభా విహారము. 6. హనుమరాధ్యానము. 7. మకచిమనోరంజనము. 8. కవితకీర చంద్రోదయము. 9. మరాఠసాహితీయము. 10. శంతమసీలాసము. 11. అర్జున్య రామాయణము. 12. అప్పలెలుగు భాగవతము. 13. రామకృష్ణయము. (అంద్రశక్తి చింతామణి వ్యాఖ్యానము.) ఇందు కవితకీరచంద్రోదయము మూలమే ఉపలబ్ధికావ్యము. అది దక్షిణరామరీమేక్షరునికి అంకితము. సైవాంకితము. కావ్యాంతరమువందు రచనా కాలము కలదు.

"అమెరిలో జాలివాచకశిశ్యాంబులు
పల్లిశూద్రసోమాళ్ళ మెంజురు
మన్మథాత్మజ్ఞమానకుక్షాహి
గురువాచరంబునన్ పదపగదెను
మీఱంగను కవితకీరచంద్రోదయం
బను నీ ప్రబంధ మత్యంతరత్వ
రంబుంబి నీకు పర్వణః జేసితిని వేడ్క
గైకొమ్మ బోగకంకణ మహా - " 55 పుట

ఆర్ది=7, తు=5, ఆర్ది=7, సామ=1=1757+78=1835. కాబట్టి కవితకీరచంద్రోదయము రచనాకాలము 1835 వ పంచత్యరము.

మన్మథాత్మజ్ఞమానకుక్షాహిగురువారము

కవితకీరచంద్రోదయము అత్యంతరత్వకావ్యము కారు. అత్యంతరత్వకావ్యము. సుశీలాచక్రాంగదుల శృంగారము (సుశీ మించినది (17-48పుటలు) రుక్మాంగదుడు

బరాబరపడితట్లే గతమోహాన్ని సుఖం కలిపి కాదు లెనివి బాధపడునప్పుడు - ముప్పుడు వచ్చి లక్షయోగజ్ఞానమార్గములు తెలిసి, శ్రీరామమంత్రోపదేశము సేయుటచే, శ్రీ మహావిష్ణువు ప్రత్యక్షుడు. సుఖరాసుకాంగదులకు మోక్ష మొనగెడు ముగింపు. (51-54 పుటలు)

దక్షిణామూలమేశ్వరుడు స్వప్నమునందు పాశ్చాత్యునించి, "ర్షమలు క్షేపేక్ష బువను లింపెనయఁ గూర్చి రామమంత్రప్రభావవర్ణనము మేతరర్చనముగా నొవర్చు మదర్చి గముగ" అనెద (3 పుటలు) శృంగారము ప్రతిబింబించెద!

ఏమగుట ఏరాస్మిమయ్య : ఇతని కృతి కాశీయాత్రచరిత్ర. ఇతడు 1830-31 నడుమ (18-5-1830-3-2-1831) కాశీయాత్ర చేసి, తన మిత్రుడు కోమలేశ్వరపురం శ్రీనివాసపిల్లకు వ్రాసిన యాత్రాచరితముల లెఖలను అతడు ప్రతమతః 1838 వ సంవత్సరమునందు గ్రంథముగ ముద్రించెనని కాశీయాత్రచరిత్ర¹, ఇది కావ్యముకాదు. యాత్రాచరిత్రగ్రంథము.

ఇందు పాఠిక ప్రకరణములు కలవు. లాది విలక్షణము. కేవలము వ్యావహారికము కాదు. కేవలము వ్యాకరణయజ్ఞము కాదు. వ్యావహారిక, గ్రాంథికలాటలు రెండును కలిపి పెరిపియున్నది. అది నాటి శిష్టవ్యావహారికలాది అగమనా కాని, నేటి శిష్టవ్యావహారిక లాది కాదు. తెలి అతి నిరదము. ఏమయ్యెను నాటి మత సాంఘిక రాజకీయస్థానికలాది త్రికార్యచరిత్రచరితముం తోడి యాత్రాచరితము. కలిపియారాపరణములు :

"అర్చకులకు సువసు వర్చివచ్చుడు దీపారాద, జైవర్ణ ములు ప్లామికి (శ్రీశైలమల్లికార్జునప్లామికి) చేయబడుచున్నవి గాని నిత్యసండుమము లేదు. బ్రాహ్మణులు స్వేచ్ఛగా లింగమును లాకి అలంకరించేదనలు చేయవచ్చును. బ్రతులాంబలేనికి మోతము మిరాశి అర్చకుల తరపున నొకడు నియమముగా గుడిలో కాపుర ముండి అర్చన చేయించువాడు." పుట 19.

"హైదరాబాదుకు ఇవరం సుందే మల్లుసేల అనే శిథిల వరణి బ్రాహ్మణయిండ్లు పుండి పుంము లోరుకును వర్చివచ్చుచు బ్రాహ్మణయిండ్లు ఏవోగా యితరము లయిన రాచిల్లి మొదలయినవి అనేకలాటలకు ఉపయోగమేదీ గనుక ఆ బాహ్య ధైర్యములలో దిగదానికి నాతో కూడా వర్చన మూడేళ్లకి యారా దముం వల్ల కడతేరవలసిన స్త్రీలకు యీతరమోతము సమ్మతి లేకపోయినది." పుటలు 96-97.

"బంగార గారెమంటువారు ఏనామచ్చి కమిటి అనే సంపులు తగిలినే నమూ వాడు వారి లాల్చిర్వము మీద అక్కడక్కడ ఉండి కష్టం పాపునుచు పాదులు రాచిల్లి యెత్తినే పెచ్చుపట్టణము వలన కష్టం అనే సుంకమును యితరాకు యిచ్చువలెనని యుత్తము చేసెనాడు." పుట 140.

"ఈ కాశీమంత్రోత్తములో అదర్శగవేదమును కొందరు మోక్షధరులు అదర్శయనము చేసియున్నారు. ఆ వేదస్మరణను ఋగ్వేద స్మరణనకు విమోచముగానువచ్చు, ఉద్యతముగానువచ్చు యున్నది. యితరేదములో మార్పించినాకాయని తల్లిదుశాకాకాయని ప్రతమశాకాయని తల్లిదియశాకాయని స్వరేదములలో అదర్శయనము చేయు

చున్నాడు. ఇక్కడ సామగ్రిలు మాలిదా యున్నా ప్యయము దృష్టివశమునకు బహుభేదముగా నున్నది. గానశాస్త్రము పెక్కియు లేదు. పంచద్రావిళ్ళల్లో పంచగృతులలో మున్ను ఒకటి రెండు కాస్త్రాలు చదివిన వండితులు వెలుపంది దా? ఈ కాశీలో యున్నాడు.
" పుట 163.

"యా పూర్ణో (బరంపురము) కొద్ది దూరము ముందు పెద్దతోముఖమునే క్రతువు వడిచి ఆ క్రతువు మొత్తము నన్ను నే వెలిగిన గోదానీతివపు భ్రాహ్మణమండలి మాలికి దా? యిక్కడ వచ్చి పున్నది. ఆ భ్రాహ్మణులందరున్ను క్రొవినయ్యము బాగా తెలిసిన వారు గనుక ఆదర్శణవేదము మూలము లేక కడమ మూడు వేదాల మంత్రపరిపాచా అని నాకు బహుశః పున్న పండితము వారివల్ల తీరువని వారిని విచారించవంతలో వెంగ్రహమేవని తేలివది. అందుకు ఆశరము పెద్దతోముఖయోగములో కడమ మూడు వేదాలకు వలెనే ఆదర్శణవశకు ద్రవ్యశాస్త్రము లేదు. పయిగా లోకపటవశకు భావరూపాలు మూడు వేదాలే తెచ్చి యీ మూడింటిలో నుంచి జన్మప్రయోగ విమిత్తము మంత్రపరిపాచము చేసి జ్ఞాతీయులకు ఆదర్శణమని పేరు పెట్టి వాక వేదము చేసి యిచ్చినారు. పంచగృతులలో గాని పంచద్రావిళ్ళలో గాని మేము ఆదర్శణలకు మని చెప్పినారు యివలనవు లేదు.
' 320.

ఇట్లు కాశీయాత్రచరిత్ర బహువిషయవంధితము.

పశ్చిమ వేంకటవరచయ్య : ఇతని కృతులు 1. శకుంతలాపరిణయము 2. మదన సాయకాచిలాసము. 3. నారాయణస్తవము. 4. కుమారీశతకము. 5. ఆమరపదకల్ప భ్రమము (విమలము) 6. కవిదర్శణాచ్చందము (చంద్రగ్రంథము). ఇందు శకుంతలా పరిణయము 1836 వ సంవత్సరమునందు ముగింపి"వట్టు కలదు³⁰. కాబట్టి శకుంతలాపరిణయము రచనాకాలము 1836 ప్రాంతము, మదనసాయకాచిలాసము రచనా కాలము 1840 ప్రాంతము, కుమారీశతకము రచనాకాలము 1845 ప్రాంతము కావచ్చును. కుమారీశతకము ముద్రితము.

కుమారీశతకము: ఇది పీఠిపద్యశతకము. కందపద్యశతకము కూడ "కూమా రీ" అని మకుటము. చాలికలకు, మహాళకు నీతులు పరిమితము.

"దర పశ్చిమములు వేంకట
వరసంపాదనిధుఁ డిట్టి వదలకు దొర్న
తెరవల తిరుప్పె లలంకుమ
జీరతరపత్నిని వెయ్యఁ జొచ్చె గుమారీ"

కుమారీశతకము లోగడ ముమారీశతకము వలె ముద్రితమై కాని, ఇప్పుడు పెక్కు పీఠులకు కాలదోషము పెట్టినది. అందొకటి :

వచ్చెల గొరు పెలుముఖ
వచ్చెన రిలువచ్చె గాని నగరా దెబ్బకు
గిచ్చల వలె దంతులులు
జన్మము గానగిచ్చల వలె గుమారీ

కాలదోషము పెట్టిన కవిపద్యపీఠిపద్యములును కలవు.

"అత్తపయిన్ మరదినయి

వత్తివ కొమ్మున దిక్ష్వ నేర్చించుటవై
మొత్తము రువక్ కేటగు
జీతములో దీనిఁ జింపవలయుఁ గుమారీగ 285.
ఇర్లలు గూడుక యొకచో
వార్తక మాటాడునుండ వాదిగి యొదిగి యా
యొద్దికఁ జవగుడుడు తన
పెద్దతనంబెల్ల మాగఁ చెట్టు గుమారీగ 90వ.

మాడఁబడి నరపింపఁబోయెను : ఇతని కృతి వల్లవిపల్లవోల్లసము. అశిరివల్లి
లోని వసినానామికి అంకితము. మాజీపీఠ సంస్థాపారిపతి శోభనాగ్ర-అప్పారావు
కృతి ప్రేరకుడు. అతని సంస్థానాధిపత్యకాలము 1830-68. కాణట్టి వల్లవిపల్లవోల్ల
సము రచనకాలము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును.

వల్లవిపల్లవోల్లసము సత్యాపదీయము. సత్య అన సత్యదామ కాదు. సగృహీతన
య నాగృహీతి. అను వారదుని శ్రీకృష్ణసౌందర్యాధీశయవల్లసమును అలకించి, శ్రీకృష్ణుని
ప్రేమించును. వ్యయంపదనముగ ఏదాక తులన అందించి శ్రీకృష్ణుడు వివా
మాడును. రాజాపాని రాయలారము; అర్జునుని రాయలారము, యుద్ధము; కలిపయ
వల్లసములు కలవు. నాటి పేటగారదు "తుపాకులు" రరించుట పోషము! (43వ. 3అ.)
అప్పటికంటి అపూర్వమైన విశేషము శ్రీకృష్ణుని హిసము! బుది గడ్డము!!

"బుది గడ్డము హిసంబుఁ బరిడవెల్లి
కొరి వదనంబు పింపిల్లి నరసముగను
మెచ్చునునియల మాటున మెనట చుంటి
దంబు హిసిన చంద్రునింబంబు పసిది." 41వ. 2అ.

వేంకటకవి : ఇతని కృతి కార్తికమాహాత్యము అముద్రితము. మరొకరి అది
యోమాత్యునికి అంకితము. అతడు పేరంగి సంస్థానాధిపతులు చంద్రశేఖరరాజు (1798-
1833) జగన్నాథరాజు - తండ్రి కొడుకు- ఇద్దరికిని మంత్రి. జగన్నాథరాజు సంస్థానా
ధిపత్యకాలము 1835-64. కాణట్టి కార్తికమాహాత్యము రచనాకాలము 1840
ప్రాంతము కావచ్చును.

కార్తికమాహాత్యము స్థానంపురాణాంతర్గతము. వర్ణితవర్ణనము.

మండపముల వేంకటరామయ్య : ఇతని కృతి శ్రీయాయాగసారము. బోల్లిలి
సంస్థానాధిపతి బంధువు ఇసుగంటి రామరాయలు కృతిప్రేరకుడు. అతని కాలము 1810-70. కాణట్టి శ్రీయాయాగసారము రచనాకాలము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును.
శ్రీయాయాగసారము సర్వస్వరాజోత్తరఖండంతర్గతము. పురాణము.

మండపాక కామయ్య : ఇతని కృతులు. 1. కార్తికమాహాత్యము. 2. బలరామశ్రీత
మాహాత్యము. 3. బ్రహ్మాత్మరథాంతము. 4-6 కితములు 7. అర్జునములు 8. రంధకము
లు. ఇతని కాలము 1810-72 అనికంట 180. అయిన కృతుల రచనాకాలములు కార్తిక
మాహాత్యము 1840 ప్రాంతము, బలరామశ్రీతమాహాత్యము 1845 ప్రాంతము,
బ్రహ్మాత్మరథాంతము 1850 ప్రాంతము, తక్కిన కృతులు తదనంతరకాలములు

కావచ్చును.

మిక్కిలీ మల్లికార్జునుడు : ఇతని కృతులు 1. చిత్రమార్కచరిత్రము. 2. భీతాశించె వింశతి. 3. రామచంద్రచరిత్రము 4. భగవద్గీత. 5. నారకీతూపాఖ్యానము. 6. రామన శతకము. ఇందు రామచంద్రచరిత్రము అమమగ్రముగ లభించినది. నారకీతూపాఖ్యానము ముద్రితము. ఇతడు అల్లమరాజు మల్లప్రోద్ధము (1853-78) వెలిపెలగోసుప (7) మాడబాపి నరసింహారాధ్యులు (1840) అను కష్టలకు సముకాళించు. (నాచి. పీఠిక. పుట 4) నారకీతూపాఖ్యానము నాదేవు (నాదదేవు) వేంకటరాయునికి అంకితము. అతని క్షేపస్థుర్యుడు వేంకటాచలపతి ఉదయ చలమయ్య జననకాలము 1846 వ సంవత్సరము. (నాచి. పీఠిక. పుటలు 2-3) కమక వేంకటరాయుని జననకాలము పూలముగ 1825 అగును. కావున కృతివ్రతకాలము 1855 ప్రాంతము కావలయును. కాబట్టి మల్లికార్జునుని కృతుల దనకాలములు చిత్రమార్కచరిత్రము 1835 ప్రాంతము, భీతాశించెవింశతి 1840 ప్రాంతము, రామచంద్రచరిత్రము 1845 ప్రాంతము, భగవద్గీత 1850 ప్రాంతము, నారకీతూపాఖ్యానము 1855 ప్రాంతము, రామశతకము 1860 ప్రాంతము కావచ్చును.

నారకీతూపాఖ్యానములోని ఇతివృత్తము. దక్కబట్టి దుగ్గన నాసికీతోపాఖ్యానము లోని ఇతివృత్తము. రెండును పెండ్లికనాసికీతోపాఖ్యానమునకు పెన్నిహితములు. దుగ్గన నాసికీతోపాఖ్యానమునందు యమలోకవర్ణనము కల తృతీయాశ్వాసము అనమగ్రముగ లభించినది. అది కూడ అక్కడక్కడ తిరిగివచ్చినది. మల్లికార్జునుని నారకీతోపాఖ్యానము నందు యమలోకవర్ణనము కల తృతీయాశ్వాసము పెండ్లికనాసికీ లభించినది. ఎక్కడను తిరిగియు కాలేదు. ఇందు ఉద్ధారక బ్రహ్మసంపాదము ప్రథమాశ్వాసము. రెండువరి అమ రాజు తనయ చంద్రమతి గంగాస్థానము, గర్భరాచము, దేశినిహిష్టరణము, త్వణ బంధుమంజుషాము, నారకీతూపాఖ్యానము, నారకీతూప ఉద్ధారకాఖ్య ప్రవేశము, చంద్రమతి నారకీతూప కమగమట, ఉద్ధారకుడు చంద్రమతి గుణించి నారకీతూప ర్వాణ తెలిపి కొనుట, రెండువరిని కోరి చంద్రమతిని వివాహాదుట ద్వితీయాశ్వాసము. నారకీతూప యమలోకప్రవేశము. పెర్యటనము, పునరాగమనము, మునులకు యమలోకము గుణించి విరంజించుట, దుష్టులకుల నరకయాతనలు. దుష్టులకుల సుకృతుల మార్గములు, బ్రహ్మ వారదసంపాదము మొదలైనవి తృతీయాశ్వాసము. ఇతివృత్తమునందు కృష్ణాగారసమయ నకు అనకాళము లేకపోయినను, ఇందు త్వణాగారమునున్నందు చంద్రమతిని వెలుక దించిన విధమునందు పాత్రామందితముగ ప్రతిపదించినది.

“ఉద్ధృతా మేనకా గం

దర్శనతిమలేనా యక్షజాగాంఢవో

వశ్యోరుచరద పీ కీ

యుద్ధం గల వెలులు సామ్యమొందుదురటనే. 75వ.

విలోచి పీ మేను విద్యురాకారము

కలికి పీ పెదములు బంధుహములు

లలన పీ జనువ్వలంబు బూసామ్యులు

పనక పీ నారి యానర్థములు

కాంత నీ కుచములు మెవరూరరంబులు
పెరియ నీ నెమ్మాము నల్లదొంబ
మరిచి నీ ముంగుడు లోనమాహంబులు
తరుణి నీ రమ్యకంఠము దరము
చెరియ || రూపసంద బలబద్యుడు
సావరామముల్లై లావమునః ||
అంది సుమనస రా పుత్రయందెవోక్కొ!
కా యీ రూపు కందె లోకముల యందు " 75, 76వై.

ఇది కావ ప్రభావము. ఇందు వర్ణనా ద్రవ్యాలను లేకపోవుట విశేషము. ఆశ్రమ (46, 47వై.) పుర (54-58వై.) వాయిక (59-65వై.) అలకేరి (66-68వై.) వర్ణనలు కలవు.

తిరుమల బుక్కపట్టణము చిన తాతారాయలు : ఇతని కృతి విశ్వగుణాదర్యము. కృష్ణానీరకుడు వర్ణమన్నాటి వేంకటాచార్యులు. అతడు చరిత్రకు అందని వర్ణన "ఇతడు యేలది యేండ్ల క్రిందట నుండినవాడు" అని కలదు¹⁰. అనగా 1899-50=1849 ప్రాంతము. సమీపకాలికవనారాధము. పత్తనస్థాపితమగును. కాబట్టి విశ్వగుణాదర్యము. రచనాకాలము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును.

శిష్యకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి : ఇతని కృతులు 1. వేంకటాచార్యచరిత్రము (1820) 2. దీక్షారణ్యసూచిత్రము (1830) 3. హనుమచ్ఛతకము (1835). 4. పద్మకామదాపరిణయము. (1840). 5. ప్రవీణిశాస్త్రము (1845). 6. పంచతంత్రము (1847). 7. కంఠజాబందము (1850). 8. యక్షోల్లాసము. పంచస్మృతము. ఉత్తరమేళము. (1851). 9. మదనాలిరామము. (1852). 10. వల్లపిల్లలొల్లాసము (1853). 11. సారకారికలు. సంస్కృతము. కూటపన్నీ (1855). 12. మమచరిత్రవ్యాఖ్యానము. (1860). 13. వీలశైలనాథీయము. పంచస్మృతము. (1867). 14. అశ్వశాస్త్రము. కూటపన్నీ (1869). 15. రామచరిత్ర మానవసర్వరము-అయోధ్యాకాండము, అరణ్యకాండములో కొంత (1865).

పర్యక్రామదాపరిణయము : ఇందు అపరాధి లేదు. ద్విధీయాశ్వాసాధిపద్యము వివా అశ్వాసాద్యంతపద్యములు లేవు. ఇది రామచంద్రపురము (తూ.గ.జి.) పంపొనాది. పతి కాకత్యునిది రామచంద్రరాజా సోదరులలో ఒకడైన పర్యక్రామరాజావకు అంకితము. ఇది రామచంద్రపురమునందున్న కాలము¹¹ 1835-40. కాబట్టి పర్యక్రామదాపరిణయము రచనాకాలము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది పరిణయప్రబంధమైనను, ఇతరపరిణయప్రబంధముల కంటి ఇందుక దిన్నము. విలయనగలుగుతోని రామలింగశ్రీతమునకు సంబంధించిన ఇతివృత్తము. రామలింగశంకరుని కోరికను పాఠ్యలి మఱల హిమవంతునికే యిచ్చునును. అమె పేరు పద్మకామద. అమె యౌవనవతి కాగానే దేవతలు ఆమె సౌందర్యమును వర్ణించి, రామలింగశంకరునితో "నీ కాంత యగుట కమగుణ"మనెన. రామలింగశంకరుడు స్వర్గస్తులను రాలుబారము పంపును. హిమవంతుడు సమస్తాంధి కుట్రను రామబారము పంపును. పద్మకామదారామలింగశంకరుల వివాదము జరుగును. వివాదముతో కావ్యము మూర్త

మగును. వివాహసంతకంపేషము లేకపోవుట హేతుము.

పవిత్రులు హిమాలయమును సమీపించునెడ, అపలు శంకరుడు వారికి కవిసేవిచి, రామలింగశ్లేతమాహాత్మ్యమును వివరించును. రామలింగశ్లేతముతోపాటు సేంద్రవల శ్లేతము, శ్రీకార్యశ్లేతము రత్నన మెచ్చును. పవిత్రుల ప్రయోగామున జగన్మాత, కాశీశ్లేతములు సాక్ష్యాత్మకమగును.

శైలి జటిలము. శబ్దాంశరములతోపాటు శ్లేషాంశరమును అధికము.

ముఖ్య లక్షణరాయణ : ఇతని కృతి సహస్రకందరరామాయణము. అముద్రితము.

ఇతడు మండపిక కామయ్య శిష్యుడు. కాణిణ్ణి పద్మావతీధరరామాయణము రచనా కాలము 1850 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాకరపర్తి బుచ్చిపాత్రుడు : ఇతని కృతి సత్యపతీపరిణయము. అముద్రితము.

ఇతడు కాకరపర్తి కృష్ణుడు పుల్లెడు. అతని కృతుల రచనాకాలములు 1820, 1827 అని పూర్వక్రము. కాణిణ్ణి సత్యపతీపరిణయము రచనాకాలము 1850 ప్రాంతము కావచ్చును.

కోటమరాళి పోగుడు : ఇతని కృతి అధ్యాత్మరామాయణము. "ఇతడు ముప్పది నలుబది సంవత్సరముల క్రిందట మండిమాలడు" అని కలదు¹⁰⁴. అనగా 1899-30=1869 లేక 1899-40=1859. సమీపకాలికమనవలయును. సత్యసప్తహితమగును. కాణిణ్ణి అధ్యాత్మరామాయణము రచనాకాలము 1850 ప్రాంతము కావచ్చును.

నడకుడుదీ రామయ్య : ఇతని కృతులు 1. ప్రదులింగలీల. 2. హరిహరశ్చందము.

3. అధ్యాత్మకవేదకమారామణి. అముద్రితములు. "ఈ కవి 1821 వ సంవత్సరమునందు జన్మమొంది 1887 వ సంవత్సరమునందు దీపంగళంబయ్యెను." అని కలదు¹⁰⁵. సమీప కాలికమనవలయును తోపాటు సమకాలిక సమాచారము. సత్యసప్తహితమగును. కాణిణ్ణి కృతుల రచనాకాలములు ప్రదులింగలీల 1850 ప్రాంతము, హరిహరశ్చందము 1853 ప్రాంతము, అధ్యాత్మకవేదకమారామణి 1860 ప్రాంతము కావచ్చును.

నల్లని స్వపంచాద్యులు : ఇతని కృతి పద్మినీపరిణయము. అముద్రితము.

మల్లపూడిపాని కాకర్లపూడి గోపాలరాజునకు అంకితము. ఇందు "రాయసం ముల్లయ్య కాకర్లపూడి గోపాలరాజుగారికి ప్రమాదీన సంవత్సరకాత్రికకుక్త గురువారం ఉదయమైన రెండు యాములకు" ప్రాని ఇచ్చినట్లు కలదు¹⁰⁶. అది 3-11-1853 వ తేదీ. కాణిణ్ణి పద్మినీపరిణయము రచనాకాలము 1853 వ సంవత్సరము.

అల్లమరాళి మణిపూర్ణము : ఇతని కృతులు 1. ప్రత్యక్షరస్థిపద్యావళి 2. శ్రీకృష్ణదాసరిలరామశతకము. 3. శేషదర్శములు. 4. పాదయుమంగలి శతకము. 5. అత్యుబోధము 6. మణిద్రవ్యచంద్రితము. అమపరిణామము. 7. పింగళిరామరీతిశతకము. 8. చంద్రాపరిణయము. 9. శ్రీకృష్ణకల్యాణము. ఇతడు అల్లమరాళి రామకృష్ణుడు సవరి తయుడు. ఇతని కృతుల రచనాకాలములు¹⁰⁷ శ్రీకృష్ణదాసరిలరామశతకము 1853 వ సంవత్సరము. శేషదర్శములు 1867 || సంవత్సరము. పాదయుమంగలి శతకము 1865 లేక 1870 వ సంవత్సరము. అత్యుబోధము 1875 వ సంవత్సరము. పింగళి

రామద్విశతకము 1876 వ సంవత్సరము, భద్రాపరిణయము 1878 వ సంవత్సరము. శ్రీకృష్ణకల్పాగమ ప్రారంభము 1875 వ సంవత్సరము. ప్రత్యక్షర్షభమధ్యాహ్న 1853 వ సంవత్సరమగును. ఇది కృష్ణభూపతికి అంకితము. కృష్ణభూపతి మారుగుల సంస్థానాధిపతి. కృష్ణభూపతిలలామకతమును కృష్ణభూపతికి అంకితము. ఇతనికి మారుగుల సంస్థానమునందు 1853 నుండి 1869 వఱకు వార్షిక్ములు కలవు³⁰⁰.

శేషదర్శములు చర్చితవర్ణనము. ఆత్మబోధము వేదాంతగ్రంథము. శతకములు, ఏర్పాదల పుస్తకములు, శ్రీకృష్ణకల్పాగమ, భద్రాపరిణయము 1875 తరువాతి కావ్యములు. భద్రాపరిణయము కాలాదము పెద్దవ నామయాజి ముకుందలిలాసమునకు ప్రతి దీంబప్రాముము.

స్వామిపిన ముద్దునరసింహము నాయుడు (Naidu): ఇతని కృతి హితసూచిని. రహకాలము³⁰¹ 1853 ప్రాంతము. ప్రథమముద్రణము 1862 వ సంవత్సరము.

ఇది కావ్యము కాదు. వ్యాసవంశుడీ. సాహిత్యవ్యాసవంశుడీ కాదు. విజ్ఞానవ్యాస వంశుడీ. ఇందు ఆరువిశయములలోని మూడువనిరాసమునకు, వ్యాసవారికలాపి వారమునకు, హేతువాదమునకు దీక్షావాసనము కలదు. అందువలన అవశ్యపరిశీల నార్హము.

ఇందు ఎనిమిది ప్రమేయములు కలవు. 1. ఏర్పాదప్రమేయము. 2. వైద్యప్రమేయము. 3. మనర్షప్రమేయము. 4. మమహ్యేతరజంతనంజ్ఞాప్రమేయము. 5. రక్షాప్రతితి ప్రమేయము. 6. మంత్రప్రమేయము. 7. పరోక్షాదిజ్ఞానప్రమేయము. 8. వివాహ ప్రమేయము. ప్రమేయ మన ప్రమాణింపదగినవియ్యము. అమమానము - అమమే యము వలె, ద్రుమాగమ - ధ్రుమేయము. బ్రోణార్యకృతముగ కల రుద్రుర్వ్యా శాస్త్రము వందు ప్రమేయములను పరీక్షానము కలదు. (మారు. సంస్కృతాంధ్ర వాచస్పత్యములు) అందు భౌతికాధికరణము, ముష్టిధికరణము అమ ప్రమేయములును కలవు. కావ్య ప్రమేయము ప్రకరణము కానయ్యును. ఇందు ఒక్కొక్క ప్రమేయము ఒక్కొక్క ప్రకరణముగ కలదు. (Chapters) ఒక్కొక్క ప్రకరణము ఒక్కొక్క వ్యాసముగ కలదు. (Essay) కాణట్టి వ్యాసవంశుడీ. తెలుగులో మొట్టమొదటి వ్యాస వంశుడీ.

వైద్యప్రమేయమునందు "రయ్యములు మొదలైన వారి వల్లము మంత్రప్రయోగము లనేరవలె ఇంకా కొన్ని సాతువులనేతము వ్యాధులు కలుగుమన్నవనిన్ని మంత్రములు పూజనములు మొదలైన వారి చేత అని వివరింపబడవచ్చు" కొందరు నమ్ముతున్నారు, ఇది వాస్తవమును పట్టి కలిగిన నమ్మము కాదు. "అని కలదు (పు. 20) సువర్ణప్రమేయము నందు "సువర్ణము చేసే ఏర్ప యిశతి యున్నదని కొందరు నమ్ముతున్నారు. (పు. 31) అనుల లోహములలో వాక రాన్ని మరియొకటిగా చేయడ మెవరికిన్ని సార్వజ్ఞుల పెనికాదు. (పు. 33) స్వర్ణవేది యనే పేరు గల వస్తువు ఒకటి యున్నప్పటికిన్ని దాని స్వర్ణ వల్ల ఇమము లంగార మయ్యుటట్లు నమ్మడమునకు తగిన సఘటలు ఏమిన్ని కనబడలేదు. (పు. 35) శంకరాచార్యులారా "ఉపదేశించినట్లు సువర్ణముగి యనే ఏర్ప క్రీయాధార" పైన "అంగారము కానేరదు. . . ." "మంత్రరూప పైన ఏర్ప" యైన "కర్మిత్తవైనదిగా వెంచరిగియున్న"ది. (పు. 35-36) అని కలదు. రక్షాప్రతితిప్రమేయమునందు"

“వనిపోయిన వారు కొందరు దృష్టులును- పితృమూలవస్తు- దయ్య ములున్నును- జీవించియున్నవారితో కొందరికి పూర్వప్రభువములతో దత్తన మిచ్చి మాటలున్ను చెప్పుకున్నారని విరాగున నమ్మును. . . . ఇటువంటివి పంథవించడమునకు వారి వారి మనోవికారముల్ని యుంటున్నది.” అని కందు. (పు 57-80) మంత్రప్రయోగము నందు తేలు, పాము, దేవతల “మంత్రములయందు ప్రత్యక్షపలమేహి లేదు.” (పు 160) అను వివరణము కందు. (పు 73-147). శంకరాచార్యస్వామిల వారి పంగతి తోపాటు పరకాయప్రవేశవృత్తాంతములు కల్పితములని కందు. (పు 81-128) మహాభారతములోని తక్షకవృత్తాంతము పీఠితోరకమేగాని, “శృంగియుక్క, తిట్టు వల్ల పదరు విరుద్ధపంగతులు జరిగినట్లు ఎంచే వల్ల లేదు.” అని కందు. (పు 128-147) వర్షాదిజ్ఞాన ప్రయోగమునందు దివ్యదృష్టి, దేవతోపాసనాల్ని యుద్ధాస్త్రము కాదని, వ్యోమేశ్వరప్రసాదులకొద్దరనితములు “అగాధ పంథవిస్తవని నమ్మకగనవి కావు.” అని కందు. (పు. 148-158) ఇదియెల్ల మూఢవిశ్వాసవిరామమును మూడరించునవి.

వివాదప్రయోగము పరిక్షణమైనది. స్వజనులకు పంకల్పించినది. సర్వజనులకు నంతులించినది. స్వజనులకు వ్రాసిన ఉత్తరములోని అంశములు, వారు వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరములోని అంశములు, మఱల వ్రాసిన ఉత్తరములోని అంశములు, వారి మోసము, వీరి పునరుద్ధాటనము వివాదప్రయోగమునందు కలవు. ప్రతిపాదనమునందు “వివాదమునకు మూడు పంగతులు అవశ్యకములై యున్నవి.” అని కందు. (పు 63) అవి : 1. “చిన్నవానియొక్క, చిన్నవానియొక్క, పరస్పరచ్ఛేద” 2. “అవశ్యకులైన వారు కూడి నదూపరులు కొనడమునకు ఆ చిన్నవానికి చిన్నవానికి ఉండే ఇచ్చును రూఢి పరదగిన కార్యమనగా పాశ్చాత్యులము. 3. చిహ్నమైన ప్రయోగము జరుగు లేదు. ఇందు నదూపరుల పరస్పరచ్ఛేద బాధవివాదమునకు బాధకము. రజస్వలానంతర వివాదమునకు పాదకము. కనుక బాల్యవివాదవిరామార్థ ఇట్లు కందు.

“యక్షవాయువు లాది బాళికలకి వివాదము చేసే లాగున

విగ్రహముకున్న అలారము క్రవ్యము పుచ్చుకుని బాళికలను వివాదమున కిచ్చే మర్కాదను కూడా కలుగ చేసింది. ఇది పిళ్ళేలీ దురాచారములు వటువంటివి సహంపక్షము కావటువంటివి వర్ణితగా మన్నుది. . . .

ఈ ప్రకారము వివాదమునకు ఇవ్వబడ్డ చాలామంది బాళికలు యోగనము వచ్చిన వాట మంచి చాలా దైవ్యములను దుణ్ణములను అవశీర్ష్యలను పీడదమునకు పోతున్నెల కలుగుచున్నది. దుర్బుధుములకు లోబడే మమవ్యూలయొక్క, యుద్ధములకు అంతకము ఏమిచ్చిలేకొందా మన్ను పెద్దనందు అచి ద్రుణలముగా న్నాస్తిచంగలె - (క్రవ్యము పుచ్చు) కుని బాళికలను వివాదమునకు ఇచ్చేవారని మాంపిక్రయములని కొందరు వాడక చేస్తున్నాడు- కాని వారివరున్న ఆ దుర్బుధుములు అలారమునకు అంతకము చెయ్యకొనకొందా మన్నాదుగుక పెదకు అలారము క్రమేల ద్రుణలన్నె ఉన్నది.” (పు. 216-217)

ఇది దురాచారవిరామము. దురాచారవిరూపము కాదు. ఇట్లు హితమాచరించే వినిమిది ప్రయోగములను హితవాదము మూలభూతములైనవి. ప్రయోగములందు

గాక పీఠికయందు వ్యావహారికలాషాపాదబీజవ్యాసము కలదు. ఆ విషయమిది :

“అంధ్రభాషయందు కొన్ని పదములలో వాచాన్త యక్షరము నకు అర్ధానుష్ఠార తేలి యుండడము బహుధైవము లక్షణభ్రంశముల యందు చెప్పబడియున్నది కాని అటువంటి చాలా పదములు ఖచ్చిత్తో, అర్ధానుష్ఠార లేకుండానే సారాంశమైన భాషయందు వాచీక పద్యములు చెప్పింది - పదవ్యాసారముందు వాచ్చులు పిర్వరపదమునకు లేకుండు యొక్క వాచీక యున్న పీఠికయున్న అర్ధానుష్ఠార యుండవలసివది గమకమున్న వాడు పేరు అనే పదములు ఉద్ధారణయందున్న వాళ్ళ భ్రంశముల లిపియందున్న వారు పేరు అని వాచీక తెలియబడుచున్నది గమకమున్న ఈ వాచీక ఉద్ధారణమున్న లిపికిన్ని మిథ్యముగా ముచ్చిది గమకమున్న - అటువంటి పదములు వాచీకను అనుగణము గానే యీ పుస్తకమందు వ్రాయబడుచున్నది - అటులే యనే యక్షరము కొన్ని పదములలో చేరియుండవలసివచ్చు కూడా లక్షణ భ్రంశములలో చెప్పబడియున్నది. కాని అటువంటి పదములలో రేపను చేర్చినా అటలేపను చేర్చినా అర్థము ఒకటి వయ్యుంటున్నది కనుకమున్న రేప అటలేరకు ఉద్ధారణయందు లేద మేమా కపపదము లేదు గమకమున్న అటువంటి చాలా పదములు వాళ్ళ భ్రంశములయందు ఖచ్చిత్తో అటలేర లేకుండా రేపను చేర్చి వ్రాయబడుచున్నది గమకమున్న అంధ్రము- కొంఠము- దొడ్డి- గుట్టము అనే పదములు ఈ ప్రకారము అటలేరతో వ్రాయడము కంటే అందరు- కొందరు- దొడ్డి- గుట్టము అని రేరతోనే వ్రాయడము లినికి మిథ్యముగా ముచ్చిది గమకమున్న పితరీతిగా పలుకవలసిన పలుకులలో వాకరానికి ఒక యక్షరమున్న పరియ్యకరానికి ఇంకొక యక్షరమున్న వ్రాయవలసియుండడము అరికమైన చికాకు కలుగడమునకు కారణ మౌచున్నది గమకమున్న కేరళకటలేరలో రేరయనే పల్లవ ఉచ్చారణ గల అచ్చి పలుకులకున్న విప్రములు యుండలేకయున్నది గమకమున్న ఈ పుస్తకములో అటువంటి పలుకు లచ్చి రేరతోనే వ్రాయబడుచున్నది. భాషయందు వాచీకనున్న గ్రామ్యపదములు చాలా మట్టుకు పరస్పరమున వాక్యరచనలో అంగీకరించలేగినవిగా నేను పంచుకుంటున్నాను.” (పు. 3-5.)

ఇట్లు వ్యావహారికలాషాపాదవిధానము, హేతువాదము మూలభూతమైన మూఢవిశ్వాస విధానము మూర్ఖత్వవిధినిన హేతుమార్పిడి ఆధునికయుగమునకు అరుణోదయము. అయినను, 1862 వ పంచత్యరముందు ముద్రితమైనను, 1937 ■ పంచత్యరము వఱకు స్ఫురించకపోవుటకు హేతువు దురవగాదాము. అంతేకాదు. వ్యావహారిక లాషా వారులు పితృతము ప్రముఖవ్యావహారికలాషాపదపర్యవసానముగా ప్రకటించకపోవుటకు హేతువు కూడ దురవగాదాము.

వారణాసి అచ్యుతరామయ్య : ఇది కృతీ మరణాచేపరిణామము. మరిగిందీ రామామణార్యులకు అంగీతము. గుర్తించితము. కావ్యాంతమునందు,

“రచనదంబున నీ ప్రణయము జగదీశ్వరాగ్రా రామరం
 ప్రసవేట్లున్నది శాలివాహనశతాబ్దము రహస్యము
 రథచంద్రాంబర తంత్రము కారణంబునానాన్యములందు
 త్వరసంతాప్తికల్యణమున బాధ్యత్వమునానందున.” పుట 330.
 అను పద్యము కలదు. రస=6, అగ=7, క్షమాదర=7, చంద్ర=1 - 1776+78=

1854. కాబట్టి సురలోపరిణయము రచనాకాలము 1854 వ సంవత్సరము.

“అరయగ నని సురలోప
 పరిణయమున యుక్తగానవద్దతిగా ము
 ద్విరచించెనది నీవును
 పరిచింపుము గద్యవద్యప్రతిభకృతిగాన.” పుట 6.

అని గుర్రాక్ష. గురువు రామానుజార్యులు కూడ కవియే. అయినను ఇతనిది
 రచింపుమనుటకు పోయివున్నట్లుగానున్నది.

“ఏవయగ నెట్లు వెలుకట యీ రచించ
 వేరయగరాడు నీవుతి నేర్పుమీర
 తెలియటకు గాని వరసించుచున్నయె
 వెనయగ నెమ్మ గురుకల్పమిదియే నాకు.” పుట 6.

ఇది అక్షరమైన గురుదక్షిణ. ఇందలి వరసించుచున్నది “కరివరహరి” (పుట 6.)
 పద్యముననుసరించును.

రామానుజార్యుల మతోక శిష్యుడు “దరువులి యున్నారన్నది మనసాపాతీ
 మనీషు యొప్పుగఁ దోడ్చుడ “అమృతరామయ్య రచించినట్లు కలదు. (పుట 7) పేరి
 అంట కవిత్వము లక్షిస్తారాయణనిలాసమమ యక్షగానము మోతమే”.

సురలోకకల్పానామ అని కర్ణకానములు తెలియని ఒక యక్షగానము కలదు³⁰.
 అది సురలోపరిణయకావ్యమునకు కారణమైన యక్షగాన మగునో కాదో నిర్ణయించుట
 దుర్లభము. ముందుని అలమెల్లదగాతాయన్న రచించిన సుబ్రహ్మణ్యకల్పానామ యక్ష
 గానము మతోకటి కలదు. ఇది అధునికము³¹.

సురలోపరిణయ మన దీర్ఘాంశరసంకరాదుల పరిణయము. ఇది రామానుజా
 చార్యుల కాలమునందు జరిగినట్లు ఆచార్యస్వామీయైవలెయందు కలదు. పరమయోగి
 నిలాసమునందు లేదు. ఆ కాలమునందు 44 వృత్తాంతము వీరవకాము. ఆచార్యస్వామి
 ముక్తాంతరీపి వృత్తాంతము యక్షగానమనది. ఆ యక్షగానవద్దతిని 44 కావ్యము రచించు
 జరిగినది. యక్షగానవద్దతి అనగా యక్షగానప్రక్రియారద్దతి కాదు. యక్షగానకథారద్దతి
 కావచ్చును. 44 కావ్యము కవి ఆశించినట్లు “ఆత్మార్థరమణీయంబును శ్రీమన్నారాయణ
 కథాసుధారసానలోపకవిహృద్యోమణీయమనంబును ఏమాతనానల్పకల్పనా జల్పం
 బు”ను. (పుట 4) అయినను, ముద్రితమైనను (1932) ప్రసిద్ధము కాలేదు. ముద్రణ
 మును సుష్కశృంగము కాలేదు. కవి యెట్లు కాలేదు. “పుట్టి ధృక్ లభ్యతే.”

సురలోపరిణయకావ్యమునందు కథనము, కవనము కమపీయము రచనము
 రచనయము. రచనాము మేలయోషణము. పాత్రచిత్రణము పరమోపశ్చరించినదము.
 దాద దాదాము, శ్రీలి పరణము, జాతివార్తామత్సరములు జాతివా పేసినది మణింపగులు.

కాలానుగుణముగ కథానుగతమైన కథనయవస్థపాతశీయము కలదుగాని వాస్తవికతా పూర్వకము.

టీర్టీ పురవర్ణనము (17-23 పు) సారాంశపురవర్ణనము. పురాణివతి "సేతుముఖ ప్రియకలపివర్ణనకృపిరీపాలకుండు మరలాడుడు" (23 పు) అతివికాసప్రకాశమునకు అరుదించిన ఎటుక అరణ్యవర్ణనమునందు అపూర్వభావము.

"బీదావని కంటే పసిని బుద్ధివ యీ విపరీతమైన దం
తాపశీలంబాముఖ్యమృదైబవిర్రమం లే దాకంతయున్
భాసినివాకసీతువు నవంబది యుదుటనే "పావకా
లేమరీతలబుద్ధి" యని లేద మునున్ ప్రియతి పెండు జారిమన్. " 25పు.

ఎటుక రాక వలన వేట, వేట వర్ణన తర్వాత సార్వత్రికవర్ణన. సరిపుని సరోవర వర్ణన. సురలాడుడు సరోవరమునందు పిచ్చము చేసి, ఒక పద్మమును చూచి, సరిపుని చేత తెప్పించి, దళములు పెచ్చి అందొక పసిబాలికను ఆరని ఇల్లు తలచియును.

"కాబోలు! నమల యిట్లుమలావ్య గాకున్పు
పెంకజావానట్టి పెరుగు పెట్టు?
కాబోలు వాణి యీ మనమే గాకున్పు
నమలసావాస్త్రీ నలుగు రిట్లు?
: కాబోలు గొరి యీ మనగొరి గాకున్పు
బుచ్చరిమార్తాస్త్రీ బోలును రిట్లు?
కాబోలు రతి యీ మనజాతి గాకున్పు
పరివాంజకావాస్త్రీ వలరు రిట్లు?
కావున మరలమగు నిది కమలవయన
కమలంబయత ద్రులంబయ్యమలపాణి
కమలబాలాంగవాంజకరితబస్త్రి
కానిన్ పట్టి పొందర్వకరిత యగునె?" 36-37 పుట

పసిబాలికను తీసికొనిపోయి అల్లారు ముద్దుగా పెండును. ఆ పసిబాలికయే సురలాణి. సురలాణి బహువృత్తాంతమిది అసార్వస్మాత్తమువృత్తాంతయందు లేదు. పెరమ దూగినిలావములోని పిచ్చినాణవృత్తాంతమునకు అనుసరణమగును. సురలాణి దోలాలోపాలనుచోత్సవము, బాల్మకీష్టలు సమాజత్వ ముట్టివెరు వర్ణనలు. జాతి రత్నములు, అందొకరి :

"అమ్మ! సురలాణి ము ద్రిమ్ముటంబు వొరులు
వలుకలించిన; గోరి కేకరిది పచ్చె
దవర "పత్తయ్య యవ్వన తాత తాత"
యెవర "మంగుగ్గు" అని పొంగి యూమలాడు." 40పు.

సురలాణి బాల్మకీడలు, పెద్దాల్లూనము వాస్తవికతాముద్రితములు. యౌవన వర్ణనము సఖాభివర్ణనవర్ణనము. సురలాణి బోమ్మల పెండ్లి చేయఁదలంచి, చెలికత్తెలు తిచ్చిన బోమ్మలు నచ్చక, సురలాణుడు చెజుఁదెట్టివ బోమ్మ నొకరి కోరును. సురలాణుడు విగ్రహములను గైకొన్న దండయాత్రలను వివరించి అనుమతించును. సురలాణికి విగ్రహాలయము ఏర్పాఠయముగ కనిపించును. (62 పు.) నీలగిరినాథుని, అవంతవర్ణన

వాడు, కరిగితుని, కుంభికోదనిలయుని శ్లేశవగ్ధాదుని విగ్రహములను చూచి పంతుల వీని, రంగనాథుని విగ్రహమును చూచి పులకించును. సురలాణిని చూచి రంగనాథుడు పరవశించును. "చెఱుమందిన సురలాణుడు పరికించు సుహృదలాణి" అని కూడ భావించును. (68 పు) సురలాణి రంగనాథుని విగ్రహమును "ముద్దులు పెట్టుచు నత్తును జేర్చుచు" కాంచనమణిజాలసారమునకు తెచ్చును. తాను జలకమాడ్, అలంకరించు కొను; రంగనాథునికి ముష్ట మారరించి అలంకరించి పడకంట పచ్చళింపజేయును.

"మరల ముఖోళ్ళ బుచ్చు వీలంపుఁ గల
బయలుస్థి రంపపుఁ బందిరి దగి
రంతపుఁ బందిరి తళుకుల మెలఁగూఁ
గెంబట్టు రందువా డంబు హెఱుఁ
గెంబట్టు రందువా శ్రీవంఁ గట్టాణి
ముత్తెంపు జాలరు మురుపుఁ జాచి
ముత్తెంపు జాలరు మురుపుఁ రేలులు గ్రచ్చు
చౌంబట్టు పరుపు మేల్ వాయలఁ జాచి
మమరఁ బందిరి మహిలు మంచమునఁ బుచ్చ
ళించి శ్రీరంగుడునితో మంచుబోడి
బొమ్మ యని నెమ్మతోఁ గాచి బమ్మ గవ్వు
తండ్రియను మాట నెమ్మఁగి రంపు లోక" 84-85 పు.

విదురించు సురలాణి సోయగము చూచి, రంగనాథుడు మదమును రాటికి చిక్కి, చొక్కి, పెట్టెర వొక్కివంత, సురలాణి కళవళమంది లేచి ప్రత్యక్షమైన రంగనాథుని పరికించును.

"పంపుఁజెమట పెద్దపల్లి
లలవామణి మేనఁ బోలెన లక్ష్మీమతుఁ బో
జ్జులగునుఁ గాగల పెండ్లికి
అలిఁ బోలుతం గూర్పు మంగళార్చన మనన్" 87 పు.

విశ్రమ చెందిన సురలాణికి రంగవిధులు తన రంగప్రవచనమును తెలిపి, వలపు ప్రకటించును. సురలాణి భయము, దైర్యము, దయ, ఆశ, పెగ్గ కలిగి, తెరచెంత "పెరిచి పెటారి పానికుమ వే గృంధారగఁ గరణాకా
నలులం జూచి హి రతురవాక్కుల పెక్కిలి పెచ్చనయ్యె వీ
పలుకుల కేమి హి రియఁ బ్రబంధములం బరికంపుఁ రంచు వ
వృలయగఁ బల్కిఁ జారుచతుర్భుజ భావసంబితంబుగన్" 90 పు

అనిన, రంగనాథుడు "ఓనా చెలి కీరళాంకల కట్టు ప్రబంధము లభ్యసించుగా
మాచనఁ జేసి తా గళలు మాచన మేమను సంపదించెదన్" అని, చిఱువెచ్చ నవ్వి "ఓక్క పెనమ్మఁ జేసి యుచ్చనితను జేర్చి పెజ్జలయి" (90 పు.) సురలాణి "పతి చేయు చెయ్యపుల కలయఁగాని దులి ప్రతి పెయనరదు." (91 పు) రంగనాథుడు సురలాణిని "అల్పాప్తకేళిగతిం దేలించు"ను. అది మొదలు రంగనాథుడు పెగలు విగ్రహము, రాత్రి ప్రత్యక్షము.

సంసారపువర్ణనము (101-104 పు.) రంగనాథునికి బ్రహ్మాత్మసమయము నచ్చు

ను. విగ్రహము లేదు. రామానుజాచార్యులు వైష్ణవపరివారముతోను విష్ణువర్ధనుని చతు రంగబలముతోను డిగ్గి వేరును. మరలాలుడు ప్రాణిదుల మానవ ప్రకారము పాదా గ్రము నుండి "అయ్య బుద్ధధరుఁ గవి వృన్దంబునఁ దోచు"మని రామానుజాచార్యులను అన్వేషించును. రామానుజాచార్యులు విగ్రహమును కోరును. మరలాలుడు విగ్రహము లుంచిన చెఱువల చూపించును. అందు రంగనాథుని విగ్రహము కవివీరినక రామానుజా చార్యులు "ఇందు మాపాపి యిటుకఁడు లే దదే"మని అడుగును. మరలాలుడు,

"నే నవ్వి విగ్రహంబులఁ

బూచిక నిందుంచి తొకటి పోవుట యిటుఁగన్

మా నమ్మక పానుతే

వానిం దిలికించి పొమ్ము వైష్ణవతిలకా " 115 పు.

అని చెప్పును. రామానుజాచార్యులు రంగనాథుని ప్రార్థించును. అది విని, మరలాటి తో కేరీభవమునందు పెనశించిన రంగనాథుడు "దోలాయితప్రీతులందై" (119 పు.) "పెద్దలనే నలవిడు నా మధ్యంగప్పియుతుఁ దెల్పఁదొక కలిక మేలే నిర్వృణుటద్దము చెక్కలు ముద్దీడు కొమరున్ పొమ్మ డిగ్గి మునుకొని" అతికష్టము మీద (120-122 పు.) విగ్రహపైఠి దరించి, రామానుజాచార్యుల అంకతలమున అసీమదగును. పొదిపిదులు ఆశ్చర్యపడుదురు. మరలాలుడు రామానుజాచార్యులను ప్రశంసించి విగ్రహము లప్పియును. ఇచ్చివేయును. రంగనాథుడు శ్రీరంగమునందు పునఃప్రతిష్ఠితుడైనను మరలాటిని మఱువలేదు.

"మరతి నెవ్వఁడొకఁ జాతున్ యింక నవి

పలుమాటు మోము తప్పకను జాచు

పాతికఁ బువ్వు రెప్పటి కింకఁ గూర్చున్

యంచు గోటను గురు లమరఁ దీర్పుఁ

బల్లవారదమ నెవ్వఁడొకఁ సెకమ వ

రింతున్ యని కేర దరించుఁ గేం

వరివాక్యే చాపు రెప్పటి కింకఁ బ్రాసించు

న్ యంచు ముద్దు కమ్మఁగన మంచుఁ

దలఁగ మాపించు పాతిఁ గాంచి తని మహించు

అనుల పడి కోడు దృశి పీడు పయ నాడు

పనుదనుదనపాయ్యోదీయంకృతులకు

రంగఁ డ్దేశాంతవలెతారంతరంగఁ డగును" 120 పు.

వచ్చినందు|| అది పరాజయే. ఇక మరలాటి వేకువను మేలుకాంచి "పెళ్లదీని

పాతిఁ గాంచి లేకున్పు త్రమ మహించి" పలు విధముల తలపోయును. అందొకటి:

"రంగనాథుడే కమ్మ ప్రాసి సంపెన్ విజ

విరవ్యాసఁ జాల మేటిక

దలఁపేపురంద్ర చందముఁ బంపెన్ వరి

మలయమారుతమున విలువలేక

పిల్వముఖియావహుఁ బంపెన్ విజ

విరపాపాండిమమున వరయలేక

అం చూడికుడుక పుష్కలం దండఁ బంపెన్
యొగి మరుభయముం కోర్కలేక
కట్ట యీ మె పెప్పనె పెట్టుకొనెన్
తెలయఁ బదరీరీ వా వంసు పంసు కొందరి
తొంగి యి వారి యిది మది రోపమక
బుందు కేమందు విరహాత్మ కేమి మందు" 130 పు.

రంగనాథుడు ప్రపంచావతమున కేగి నేమో అని, సురలాణి ప్రపంచావతమున కేగి
నలువీధముల పరితపించును. చెలికత్తెలు వెదకకొని వత్తురు. సురలాణి చేష్టలు
గమనించురు. మదనమోహిని అను చెలికత్తె అందఱిని పంపించినైది, రహస్యముగ
కారణ మడుగును.

"అవలేము గాని తరుణీ!
ఏనచే నీ కాఁడ గుప్తు పరు దంటవా
నీన అలన వలెని యుప్పుది
గమనాదా వ్యవస్థమును గాంతుని వామెన్."

అని "అడీగి యుడుగని లాగున వడిగిన "సురలాణి" తెలిపి తెలుపవట్లు చతుర
తన్" చెలుపును. (147 పు.) మదనమోహిని దైర్యము చెప్పును. సురలాణి కల అని
చెప్పినదల్లి విజయిని వివరించును. చెప్పకుండ వెళ్లనని దింతించును. మదన మోహిని
ఓరాళ్ళను.

"పెరిన నేను మే నలకు వీధుల నెమ్మది యుప్పు దమ్మ యే
లాగుననైన వాడిదె వింటుము నీయక వచ్చు లానినో
వేగద వానిఁ చెచ్చుటకు వేగద మెమ్మది నమ్మమ్ము కాం
తొ గుడిమప్పు దేవుని గవన్ గుడి యొక్కఁగ వేం బెచ్చె." 162 పు.

సురలాణి మదనమోహినికి చెప్పిన రహస్యమెల్ల చెలికత్తెలు "పారుపు లీరువులందు
పొంది యాలించి" నవీరించి వర్షోత్స లాడుదురు. మదనమోహిని వారిని వారించును.
సురలాణి "దినదీపంబు మదనవంతుప్రహరయ్యై మరుగుచుండు"ను (165 - 174)

"యోత్రాబందముచేరదైనఁ జది రంగారీతి పాదాద్ధము
భృత్రావందము గాగఁ జాతు వనిన్ మేర్పాంకిన్ శొరి రీ
వృత్రాబందవి రక్తి లేరు చనఁ బందం బెద్దియున్ లే రహా
పిత్రాంతకుఁ గల్గి వేర్పునె మనోరీప్తదీయశ్రేయముల్" పుట 171.

అని సురలాణి అవేదన, మజల విరహము, వనవిరహము, జలవిరహము,
మన్యభావ, శిశిరోపలాదములు, పాశప్రవేశము (172-198). సురలాణి రంగనాథుని
తీసికొని రమ్మని చెలికత్తెను కోరును. పంజరములోని చిలుక వారి వలన కాదని తాను
పిల్లమగును. సురలాణి కమ్మ వ్రాసి, ముట్టనైది, "పై విలాసము"ను వ్రాసి ఇచ్చును.
(204 పు.) శారతి ఏగును. కమ్మలోని అంశమెది :

"శ్రీరమేశయమూర్తియగు చెల్లువకున్ సురలాణి లా మను
పొగరముఁ కేమి వ్రానికొను కమ్మ తెలంగు రమణి వమ్మ నే
పారి తొంగి తెందులకు నెమ్మది వారు మనోదంబు నీ
వారఁ బెట్టికొంటి పది యంపుము శ్రమము నీకు ధైర్యుడన్"

మార్వాప్రమయాదిచంద్రికావిహారరంగంగవర్ణన. (209-219పు.) చంద్రమన్విత
మారుతకుమికశిఖిర్భంగదాంపకతుల ఉహించును. (219-226 పు.)

"పాతి పాతి యింతగాగ గదిమఁ దయ్యెను మారుడు రామ! రామ! యీ
వదల్చువందు మెంత పగ పాడి యున్నాను చిట్టి చిట్టి యీ
వారిగదగ్రహంబులం కిట్లుట యెంతటి మల్లపైతి నం
వరగెను రంగ! రంగ! యిది యుత్పలలోచన కిట్లపాప్పునన్." 226 పు.

శారక తిరిగి వచ్చి రంగవీధుని "యతిమత మింతిన్ మాజక యుందుట"
విశదీకరించును (228-249 పు.). అందు శ్రీరంగపురములోని విదీపిలవిహారము
(223పు.) రతనపు మహలునందు శ్రీభూపీశాగోదాదేవుల సంభాషణమున (234-238పు.)
రంగనాథుడు మరలాటి గుఱియి విరహావృత్తవందుట శారక ఏని, అడలోయిన తీర్థ
మెదులైనట్లు రంగనాథాలయమును చేరి, కేవలము మీద పారిన గానక, మఱొక
చోట పడపు నందిరి పట్టుమంచును మీద వియోగపొండిమను మున్నాను రంగని
గాంచును. రంగడు విరహాలాచమున "ఒక బోటియె గమ్మ లిట్లెని పంపిత" అనగానే,
శారక-

"కవణ వచ్చె రంగ! నేతి కమ్మయుఁ బందరుటంబు దూఱుగాఁ
దివెరుగాని దాని రృతిఁ బెంపునఁ దొల్లనె ప్రుచ్చిరించి యి
ట్లు వెదలు పేరు పేత రెదలోఁ దలచియె వొకిందుడై నా
రపులి పేరుగ్ల పందిరియు రాజుల మాలులు తిప్పనే గదా!" 244 పు.

అని పలుకును. ఈ పలుకు ఏ శారకలో తెలియక రంగడు పశ్చాత్తాపము ద్రవ్యించి,
సొన్నపై ప్రాలును. శారక కమ్మను పక్షపత్నియను మీద నైదును. రంగడు కమ్మ మీది
ముద్రను చూచి మురిసిపోయి,

"రెలి పేరుఁ జదివ మఱి యు
వచ్చి పెద్దఁజిఁ జదువఁ జాడ వారింబెను గ
వచ్చె పేరు కొంతవడి ని
శ్రీరాంజై గద్దరిక నిట్లు పదిపెన్ చెనుకన్." 246 పు.

కమ్మ చదివి కమ్మ ఇచ్చు భాగ్యము గవచ్చెతివని పలుక, శారక సమీచించి, గుర్తు
తెలిపిన, రంగనాథుడు "తను పిచ్చట మిది యుచ్చట మున్నెదనుము . . . మాటు
లేదు కూరిమి ననుమా" అని పలుకును.

"అన ఏని నగ చతురావన
జనకుండ నీ వగుట వీక్షఁ జతురావనతన్
గమ టరుచి మరుచి వెఱుండు
వనజా నేదనా ధోర వచ్చాదె చెప్పమా"

అని శారక అడిగిన, రంగనాథుడు అనుకూలచనములను పలుకును. అంతేకాదు.

"చిత్తటి ప్రాయు కమ్మ! గది ప్రేమ మెలర్చెగ దాని కేమ మా
ఱుత్తర మే లిఖింతువని యుదా వొవర్చిన నెంత ప్రాకు నా
యత్తర మా మమందరయి యొక్క పలుకుగఁ జేసి ప్రాయుగా
నవ్వుఁ గంత కేమి కలనైను జాందు జాం మేటికిన్" 249పు.

అని, శ్రీభూపీశాగోదాదేవులు గరుడుని పయదండంచుట వింటివని, వీలాచిత

ముద్రక ఇప్పుడు. అది శాశ్వత మరలానికి ఇప్పుడు. గరుత్మాంకుడు వచ్చి లోపల మరలానునకు తెలువవలయునని చెలికత్తెలు నిర్ణయించుదురు.

ప్రలాతనవృత్తము. (251-253 పు.) మరలాకి చెడుమును మరలమోహించి మరలాకి తల్లికి చెప్పును. అమె, మరలానునకు తెలుపును. మరలాకి లలింపింపదు దైవజ్ఞులు చెప్పిన మాటలు జ్ఞప్తికి వచ్చి మరలానుడు ముప్పొంగుచును.

గరుడాగమము మొదలు మరలాశీరంగనాథుల చరితములు వఱకు ప్రత్యేక మొక సురీర్షమైన పుట్టుము. (262-329) కొంత విమల కలిగిరినను వింత వివాహము. పరమపదావచనముకు పరమపదప్రసాదము.

కోలా శేషాచలము : ఇతని కృతి పీఠగిరియ్యత్ర. వచనకావ్యమని ఇతని నిర్దేశము. (పుట 76). ఇతడు కవియ్యగాని, పీఠగిరియ్యత్ర కావ్యము కాదు. యాత్రాగ్రంథము. "అతిశయోక్త్యాదికావ్యాంశంకారంబులను దోఅంగి రచియించి"నను, కవి అగుట నలవ లక్కడక్కడ కవిత్వరూపులు కలెత్తు. ప్రకరణాంశవద్యములందు చిత్రకర్మబలం కవిత్వములు కలెత్తు. అవి కృతిరర్థకు, కృతికర్తకును సంబంధించినవి. జమీందారు గాడే వేంకటజగ్గారావునకు (1817-1856) అంకితము. ఇతని పీఠగిరియ్యత్రాశాలము 12-5-1846-13-1-1847. (పుటలు 1, 71) పీఠగిరియ్యత్ర రచనాకాలము గుఱింపి డ్రెస్టుశిశుమన నాకవేంకట శతము లిప్పటి పదలు లయిదును మఱి నాల్గు పోయనములు వదలుచు వర్ణించునను. . . . తేర్చినాడ పీఠగిరియ్యత్ర" అని గ్రంథాంతమునందు కలదు. (పు 76) కాబట్టి పీఠగిరియ్యత్రరచనాకాలము 1854 వ సంవత్సరము.

ఇది చిన్నయమూరి పీఠచంద్రిక కంటి పూర్వగ్రంథము కాదు. పీఠచంద్రిక ప్రథమ ముద్రణనెవత్సరము 1853. కాబట్టి రచనాకాలము తత్సూర్యమగుటతత్వము. అంతకేకదు. ఇందు చిన్నయమూరి వచనరచనాప్రణాళికలోని అంతర్భాగమును గ్రహించి అనుకరణము కలదు. పీఠచంద్రికలోని రీతిలలిత్యము పీఠగిరియ్యత్రయందు లేదు. సహజత్వము సక్కువ. కృతకత్వము ఎక్కువ.

చిన్నయమూరి భాగవతకరణమునందు, భాగవతకరణము కంటి పూర్వము రచించిన అంతఃకల్పశాసమునందును ఒక అపూర్వమైన ఆన్వికశ్చిత్తము కలదు.

"ఓయేల పెయ్యెర లాయెమలం ద్రిక్కి నామంబులందు

యోకుం డాంవ్యంత్రయోగంబు లేదు. " 2 సూ. ప్ర. 3. భా. వ్యా.

"రైరీయంబునకు టుగ్గకృతమజ్జాశేషం

ద్రిక్కి వగు" కమా. సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము. అం. 8. శ.

"అవ్యయమిష్టా"లం దనుకరణంబు

ద్రిక్కిం బ్రయోగించె జవరు." 64సూ. సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము. అం. 8. శ.

ఇందు త్రిక్వి శ్చిత్తము కలదు. ఇది విమంతునింపబడితము. ఈ శ్చిత్తమునకు ఉన్మాదముని ఒక అర్థము. వివా అని మఱొక అర్థము. మొదటి అర్థము వ్యవహారవృద్ధము. నాటి త్రిక్వి. తలత్రిక్వి శ్చిత్తములే వేటి త్రిక్వి. తలత్రిక్వి శ్చిత్తములు. రెండోపను శ్చిత్తవిచరిణామము. "త్రిక్వి యనంగ . . . వెట్టి యనంగ నున్మాద మనంగ మన్మాదసంజ్ఞ" అని ఆంధ్రవాస్తవ్యమునందు కలదు. (136వ. 13.) రెండవ అర్థము వ్యవహారవృద్ధము కాదు. "త్రిక్వి వనః దక్కి వన వివాదముగను రాజిల్లు" అని మూడ ఆంధ్రవాస్తవ్యము

నందు కందు. (69వ. 3ల.) ఈ అర్థమున పూర్వకవిప్రయోగము మృగ్యము.

“దేవహితులున బ్రహ్మయశ్శర్వదేవంబు

తేదేన యదర్హణార్యుఁడంద్రుఁ” 73మా. సంఖ్యాపరిచ్ఛేదము.

అని చిన్నయమారి అంత్రశబ్దానవములోని అనుశాసనము. విమంలుకారుడు, మహాద్వైతాకరణి అయిన చిన్నయమారి ముందు ప్రయోగించిన శ్రీకృ.శబ్దము పీఠగీరి యాత్రయందు బహుధా కలదు.

“కప్పియదలఁ ద్రిక్కుఁ దక్కునెడలఁ గప్పె యదుగులైన వడువ

వలవడు.” పుట 15

“పార్థురీయులగు పీఠశి కప్పడంబు ద్రిక్కు లాతి భాషు బరిచేయంబు గలుగడు.” పుట 30

వడ్డద్రిక్కుఁ దక్కుగల దాన్యంబులు పుట 35

“గరుడపక్షు లొకండు రెండు ద్రిక్కు మిగుల లేవు.” పుట 37

“రెండు చేబలు ద్రిక్కు వొందు తలఁ పుట 46

ఇది యెల్ల చిన్నయమారి సమకాలికప్రభావమునకు ప్రబలనిదర్శనము.

పీఠగీరియాత్రయందు చెప్పవట్టణములోని చింతాధిపీటమండి బయలుదేరి పీఠగీరి చేరువఱకు యాత్రాక్రమము కందు. ఆ యాత్రామములలోని ఆలయములు, అవారసద్యములు, దర్శనాత్రములు, తప్పండియో కంపెనీ ప్రభుత్వోద్యోగులు, ఎంగిలీసు బాటపారుల పిడిదీ గృహములు మొదలైన వాని వివరములు కలవు. దర్శనపురి లోని వారివారవాతాలయము, అడవాన్ కోటలోని దర్శరాజ ఆలయము గమనింపఁ దగినవి. (పుటలు 14, 15) పర్లికొండ, అవివాళ్ళీతముల మహాశివస్థములు కలవు. (పుటలు 19-20; 23-24) అవివాళ్ళీతమాహాశివస్థమునందు సుందరుడు తన పీఠిటి వాలుగొండ్ల బాలుడు మొనరికి అదారమైన, మూడేళ్ల దర్శిత పిడిళ్లబాలునిగా పునర్జీవితమని చేయుట, ఒడయనందివిలాసమునందు ఒడయనంది తన పీఠిటి బాలుడు నక్షత్రవా తుడైన, పిడిళ్లకు పునర్జీవితమని చేసిన కతయే. సుందరుడు సుందరమూర్తినయనార్. ఒడయనంది అడ వయనార్ తనయుడు.

రెండవ ప్రకరణమునందు పీఠగీరి ప్రివికవిమము బవేశములు కలవు. అందు “పార్థురీయులు - ఒడగర్, ఊరాచ్చి తోడువర్, కేత్రర్, కుడుంబర్ లిక ముల్లకుడుంబర్ జాతుల భాషలు, అచారవ్యవహారములు గమనార్హములైనవి. ఒడగరుల భాష కర్ణాట భాషము. వివాదములు చిలకణములు- వదుపులు మొదల వరులను సంస్కృతమున పరిశీలించి, సమ్మతమైనవి వివాదామాదురు. అందువలన అంతర్వత్సరాలకు, సంతాన వతులకును వివాదములు జరుగును. తొడవరుల భాష ఉద్ధారణమున ఇంగ్లీషు భాషను పోలునట వివాదములు చివరములు. ఉమ్మడికుటుంబములందు ఆగ్రహని భార్యయే అనుజాల భార్య. శ్మశ్శ్రమ జీవించియుండగా కష్టములు వివాదము చేయవరు. వివాదాపీక్ష కలదేని వేషు కాపురము పెట్టుకొనవలయును. కురుంబరులు లిక ముల్ల కురుంబరులకు సత్యక మొక భాష లేదు. పీరు సంత్రశక్తి మూలికాశక్తి కలారు. పివచిరమైన పార్థురీయుల జీవనవిధానముల పేకరణ, వివరణ (పుటలు 39-42).- ఆరువిక ంగములోని గిరిజనజీవనవిధానపరిశోధనకు అధ్యక్షుకృతి. ఈ విషయమున పీఠగీరి

యూత ప్రశంసాపాత్రము.

మూడవ ప్రకరణమునందు తిరుగు ప్రయాణము కలదు. అందు మొదటి ప్రకరణమునందు లేచి తిరుప్పావై ధ్రువసమారాధన రామాయణమునకు సంబంధించినది. భారతమునకు సంబంధించినది నీలగిరియందే కలదు. అది బాకమరుచి గుహ. ఇది అటాయువు గుడి. బాకమరుచి గుహ కారణముగ భారతము లేదుగాని, అటాయువు గుడి కారణముగ రామాయణము అతిసంప్రదాముగ కలదు. (పుట 70).

నీలగిరియాత్రయందు ఇంగ్లీషు పదములతోపాటు తెలుగు అర్థములు కలవు. అందు పెద్దనకు అమలేచిక (పుట 4) కంకరకోట్లకు గులకరాయి పుట్టితంబగు మంటా పతంబు (పుట 13) గ్లాస్సుకు చేతోడుగులు, ప్లాకెంగ్సుకు కాచి తోడుగులు (పుట 45) కోట్లక్రీమ్కు నవవేళక్కోపదంబు (పుట 49) రత్నామౌలీకు ఉష్ణమాత్యక్షయంతంబు (పుట 52) వంటి తెమగుపతంబు కలవు. లాడు కంటి కపిర్యము కంటి విషయము ప్రరావృత పీలగిరియాత్ర పందొమ్మిదవతాల్లి నీలగిరియాత్రకు నిలుపుటద్దము; పాంపికవర్తిత్రకు కంచుటద్దము.

ముంత్రప్రగడ మార్కప్రకాశము : ఇతని కృతులు 1. కృష్ణార్జునచరిత్రము. ద్వితీ కావ్యము. 2. నీలారామచరిత్రము. 3. శ్రీమద్భాగవతము. 4. భీమలింగశతకము. కృష్ణార్జునచరిత్రము ముద్రితము. నీలారామచరిత్రము ప్రథమాశ్వాసము ముద్రితము³⁰. ఇది కష్టభూపాలుని అదేశమున, "మాతృప్రబ్ధులవరుశ్రీమలింగేశ"నకు అంకితము. ద్వైపాకితము. కష్టభూపాలుడు మూడుగుల సంప్రదాని³¹. (1853-75) కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు కృష్ణార్జున చరిత్రము 1855 ప్రాంతము, నీలారామచరిత్రము 1860 ప్రాంతము, శ్రీమద్భాగవతము 1865 ప్రాంతము, భీమలింగేశశతకము 1870 ప్రాంతము కావచ్చును.

నీలారామచరిత్రము మతోక రామాయణము. అవతారికాశ్వాసాంతపద్యములు కాక, ప్రథమాశ్వాసమునందు సుమారు తొమ్మిది వందల పాతిక పద్యములు కలవు. అవి యిల్ల బాలకాండము, వారదుడు వాల్మీకికి చెప్పిన నీలారాముల కల్్యాణ పర్యంత చరిత్రము! విశ్వామిత్రుని చరిత్రము విస్తృతమైనది.

ఇందు రాముడు తాటక కరయగమును ఇంటింప, లక్ష్మణుడు కర్ణవాసికలు ఇంటింపవట్లు కలదు.

"... లక్ష్మణుఁ డదీతఁజూచి మనఁ

కామింకరణవానికాగములఁ ద్రుంచె" 482a. 1a.

శివదమర్శనమౌన బ్రహ్మాండభాండమొల్ల నిండవట్లు కలదు.

ఇంటిండురుచు కొండంబు నడిచికి

ఇంటింపి తవదైన గొండుఁ జాపు

మండఁ గాఢ్యకమనోద్ధందవీర్తపంబు

మెండుగా బ్రహ్మాండభాండమొల్ల

నిండగ విద్రరామండంబు వడంకిఁ

గొండలు గడలి నక్కొండలంత

లిండువడి దేవదైత్యుల గుండె లవిసఁ

గొండవిరులు గలంగె మార్గండునోమ
మండలము లద్దముల్ దమ్మయిందె బుక్క
కాండములు లాలి నెడగళ్ల పిందలల్ల" 181వ. 1అ.

కరాలపాటి రంగయ : ఇతని కృతులు 1. కవిజనునోవారము 2. భూతపురి
మార్కాత్మము. (అపవహ్లాది). "ఇతనిది 1814 వ సంవత్సరమున జనవరిమొదటి 1863వ
సంవత్సరమువరకు పరమధర్మము నొందినను, "అని కలదు"³⁰. నవీనకాలీకమారాధనము,
పర్యవసాదిత మగును. కాబట్టి కవిజనునోవారము రచనాకాలము 1855 ప్రాంతము,
భూతపురిమార్కాత్మము రచనాకాలము 1863 ప్రాంతము కావచ్చును.

తొగ్గరాయముదలి : ఇతని కృతులు 1. కావ్యలక్ష్మణకరణము. ఇది కావ్య
యగము. 2. నైవేద్యము. 3. నీతిచరిత్రము. 4. అలీమన్యునామము. 5. భరతోదయము.
6. నవనవ్యసాదము. 7. సుబ్రహ్మణ్యవీరయ మను విద్యతృప్త్యాపకము. ఇందు మొదటి
అంశము నామమాలానామములు. ఏడవది కాశీవిశ్వేశ్వరాంకితము. ద్వైవాంకితము. 1859
|| సంవత్సరమువరకు ముద్రితము. రచనాకాలము 1858 ప్రాంతము కావచ్చును.

సుబ్రహ్మణ్యవిజయమునకు విద్యతృప్త్యాపకమును వివక్షయేగాక, ఇంద్రసేనా
పరిణయ మను నామాంతరమును కలదు. కుమారస్వామి విజయములలోపాటు ఇంద్ర
సేనాకుమారస్వామిల వివాహము కథావిషయము. కావ్యము పెంకితపాపాత్మకముగనము
లేని, సుతుమార్యప్రేక్షామము లేని, వర్ణనానైదగ్యము లేని పిల్లమునచరిత్రము వలె కలదు.
వసుచరిత్రమును మించునది శిల్పాదంబరము. చిత్రగర్భబంధకవిత్వములు అదనము.
కృతిలక్ష్య విశ్వేశ్వరుని వర్ణనము "చిత్రగర్భావతనవము"నందు కలదు ఒక్క పదమువరకు
నమలాగము. క్షేమగర్భితభాగము. విశ్వేశ్వరాగము, అపంచవర్ణలాగము అని నాలుగు
భాగములు విభజించబడినవి. (4-5 పు.) చక్రబంధ, పుష్పమాలికాబంధ (31-32 పు.)
పాదగోపన (183 పు.) పద్యములును కలవు. ఇట్టివి విద్యతృప్త్యాపకమునకు
విమిశ్రములు కావచ్చును.

ఇంద్రసేనాకుమారస్వామిల వివాహవృత్తాంతము, మునరీత్రములోని గిరికాము
రాజాం వివాహవృత్తాంతమునకు అనుకరణము. అంతేకాదు. వసుచరిత్రము లోని
విద్యములకు చిత్రబింబప్రాయములైన పెద్దములు లభింపవు. మునరీత్రములోని
సుప్రసిద్ధిప్రసన్న "ప్రేరసహారరీరంగు" అను పెద్దమునకు అనుకరణమిది :

"ప్రేరసహారై మెలగు పాదపాదము లంద వాటికి

ఏమి రంగవల్లి వేర పంచలు గూడ దుండు వెంది క

వారగఁ జారు కోరిక మదంచితకాంచనమాతృభాగం

లందలిరాంతకాలకరణము నొయ్యెనఁ జేరి యుత్సాహం" 18 పు.

గోపనాథము (ఘని) వేంకటకవి (వేంకటకాస్త్రి, వేంకయ్యకాస్త్రి) : ఇతని
కృతులు 1. రామాయణము. 2. కృష్ణావ్యతాంధము. 3. దీగవర్ణిత. 4. బ్రహ్మసంధికథము.
5. రామానుజచరిత్రము. వనవర్ణితము. అపవలగ్నము. 6. శిశుపాలవద. 7. రాధికా
పరిణయము. అపవలగ్నము. కొంత భాగము రత్నాకరము అను పెత్రికయందు ప్రకటి
తము"³¹. బ్రహ్మసంధికథాచము కృష్ణావ్యతాంధము. అదిత్యపూర్వము రామాయణము

లోనిదే అగును. రామాయణము కృష్ణాంశీతము. దైవాంశీతము. వేంకటగిరి సంస్థాపాదీ పరి సర్వజ్ఞకుమారయోచనమాయుడు (1848-1878) ప్రాచుర్యప్రదాత. అతని 1863 వారి కాశీయాత్రాచిక్తము³⁰⁰ కృష్ణజన్మభండమువందు ప్రవృత్తము. (పుటలు 2-3) అతని పరముగ భగవద్గీతయందు అద్భుతపద్యములు కలవు³⁰¹. కృష్ణజన్మభండము రామాంశీ తము. దైవాంశీతము. శిశుపాలవర వేంకటగిరి సంస్థాపాదీపరి రాజగోపాలయోచన మాయునికీ (1878-1916) అంశీతము. కవి జీవితకాలము 1813-1892. రామాయణమును సర్వజ్ఞకుమారయోచనమాయునికీ అందజేసిన కాలము³⁰² 13-8-1859. అది మొదలు వేంకటగిరి సంస్థాపకవి. శిశుపాలవరయందు రచనాకాలము కలదు.

“శాలివాహనశకమందు శశిమసగగ

సాష్టానంబులు గల సాక్షివాహమందుఁ

బ్రతుకంటలుగ వేంకటమకువెనక

నీ కృతి రచింపజేసె నీ లోకవిరుండు.” 57వ. 1వ.

ఇందు “అంకానాం హమతో గతిః” అను స్థితి లేదు. శశి=1, మను=8, గగవ=0, అష్టాశి, 1808+78=1886. కాంచెట్టి కృపల రచనాకాలములు రామాయణము 1858 ప్రాంతము, కృష్ణజన్మభండము 1864 ప్రాంతము, భగవద్గీత 1870 ప్రాంతము, బ్రహ్మానందశతకము 1875 ప్రాంతము, రామానుజచరిత్రము 1880 ప్రాంతము, శిశుపాలవర 1886 న సంవత్సరము, రాదికాపరిణయము 1890 ప్రాంతము కావచ్చును. రామాయణము, కృష్ణజన్మభండము, బ్రహ్మానందశతకము మూత్రమే ఈ యుగము లోని కృతులు.

రామాయణము : ఇది గోపీనాథరామాయణము. ఈ రామాయణమునకు పూర్వ ము శతాధికముగ అంధ్రరామాయణములు వెలువడినవి. అయినను “గీర్వాణంబున కన్యూనాధిక్రమంగా జేసి”న రామాయణము లేదని ఒక అభిప్రాయము కలదు. (68వచ.టా. కాం.గో.రా.) “నీ నిశ్చాన్యంబు గీర్వాణంబున కమరుంబుగాఁ బద్యప్రబంధంబు గావించి”తినవి కవి అభిప్రాయము. (68వచ.టా.కాం.) అన్యూనాధిక్రమన హెచ్చు తగ్గులు లేనిది. యథామూలము, అమరుదము మూలమునకు సర్వశబ్దవిధి. మూలవిధి యము. అనాల్మికవృత్తాంతములు లేనిది. గోపీనాథరామాయణము అన్యూనాధిక్రమ కాదు. అమరుదము. వాల్మీకిరామాయణముతోపాటు మహాభక్తరత్నావళి, గోవిందరాతరు వ్యాఖ్యానములను అనుసరించినది³⁰³.

ఇందు యుద్ధకాండమువందు హితబోధ చేసిన విలీపణుని రావణుడు తప్పి. క్రింద పడవైచి, కత్తికో తల పలుకఁబోవుట. ప్రవాహుడు మిఠునియట, విలీపణుడు తల్లితో ముఱుబిట్టుకొనుట, అమె శ్రీరాముని ఆశ్రయించుమని చెప్పుట కలదు. ఇది ముగ్ధియమైన వాల్మీకిరామాయణము గ్రంథములందు లేదు³⁰⁴. అంతేకాదు. ఇందు కాలవేమివృత్తాంతమును కలదు. ఇది అనాల్మికవృత్తాంతముగ ప్రసిద్ధము. కాచి. వాల్మీకిరామాయణములు కల తాళపత్రగ్రంథప్రకృతపరములందు కలదు³⁰⁵. ఈ రెండు వృత్తాంతములు కల తాళపత్రగ్రంథము గోపీనాథరామాయణమునకు అరారము కావచ్చును.

అమరూపమైనను గోపవారరామాయణమునందు వ్యతంత్రాంధ్రీకరణమును కలదు. ఇందుకు అపార్యకావ్యభావము ఒక విదర్శనము.

మునిమహర్షియైన ఇంద్రుని మాటలకు, అపార్య అతడు ఇంద్రుడని గ్రహించినట్లు మూలమునందు కలదు. (199^వ, 48వ.బా.శాం.)

"అనిన న హ్యాయతనిన వాక్యమల పెరిమె
ముగముః జాయయుః గాంచి నా మెగని కింత
నయ మెదరి శత్రుః దిక్పరణి నాదు
తంచి మోహంబుచే నిల వచ్చి నమచు." 942వ.బా.శాం.

అపార్య "తలంచి"నట్లు వ్యతంత్రాంధ్రీకరణము. ఇందు "నా మెగని కింత నెదరి మేదరి" అని అపార్య తలంచుట అమూల్యము. అమచితము కూడ.

నీత లాను గూడ అరణ్యమునకు వచ్చెదననిన, నమ్మతినక రాముడు ఎంత నముదాయించినను, ఎట్లైనను దర్శిత అరణ్యమునకు ఏగడంబునని, నీత రామునితో విష్ణురముగ మాటాడినట్లు వాల్మీకిరామాయణమునందు ఎనిమిది శ్లోకములు కలవు. (3-9^వ, 30వ. అయో.శాం.) అందు మొదటి శ్లోకమునకు నాలుగు విదముల అంధ్రీకరణము గోపవారరామాయణమునందు కలదు.

"శిం త్వా మవ్యత వైతేవాః పితా మే మితిరాదివః
రామ! జాహతరం ప్రాప్య స్త్రీయం పురుషవిగ్రహమ్" 3^వ.

"రామ! నా తండ్రి విరేచరాజ్యాధిపతి, మిత్రలానగరాధిపతి పురుషవిగ్రహమైన స్త్రీని విష్ణు అబ్జునిగా పొందిన ఖాబోలు!" అని తాత్పర్యము.

"ఏమే మితిరాదివాః" దధినితులేశ్వరి విరేచాధైవ మే
జ్ఞనకులకు పట్టినైవ నమ నిమ్మతిః శ్రోవణః జాల కొంద్రు
వనమున కేగు విష్ణు పిని వారక రోపం స్త్రీకృముక్ పెరిన్
మనపురుషార్థరూపమును గల్గిన యబ్జునిగాఁ దలంచెడి. 654

రామ మా తండ్రి అవకుండు రమణతోడ
రూపమౌత్సలంబుచేతఁ బురుషుఁడైన
విష్ణు స్త్రీనిగా నెఱుంగక నవ్వెనెగి
వెఱిగియుండివః గవి కని యెల యిచ్చు 655
అన్ను మామయ్య అవకుండు విను మహాత్ము
వల్లునిగఁ గని రువనపుయ్యంబునందుఁ
గలంగు బువనపుయ్యుమెల్లదాము నర్థ
మాత్యతో నెంచి స్త్రీయని యనుచివంబు. 656.
కాంత మా తండ్రి పురుషవిగ్రహుఁడ నమచు
రామ జాహత నమచుఁ గదంబు నిమ్మఁ
గాంచి యుభయలోకముకంబుఁ గదము తుచ్చ
ముగఁ దలంచుచు నానందపూర్వఁడయ్యె 659. అ.శాం.

ఒక్క శ్లోకమునకు నాలుగువిద్యములును అన్యవారితీర్థములు కొప్పు అంతేకాదు.
"అతతలంగ్రి విరేచ
భ్యాతలవారుండు మాత యగు కేశరుద్రా

నేతమలే వలనఁ గలదాం

ఓ తఱఁ బుట్టునని యెఱుంగ కిచ్చె వృషభున్” 657

“అదివ వంశదండరాజ్యాగతయును

భర్తృమౌగ్యయు పతియును ద్విద్రవయును

అనిగోమారయును వగు రాజ్యలక్ష్మి

వజ్రు దరశారుల కొనగు లద్ద మగునె” 666.

అను పద్యములకు మూలభూతమైన క్లృత్ములు మృగ్యము.

(శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకు ముందు సూర్యాష్టమయోధిసార్యోదయపర్యంతపద్యం
(3295-3336వ.యు.కాం.) కందు, ఇది భాస్కరరామాయణమునకు అనుసరణము.
సూర్యోదయపద్యము (3319-3324వ.) శ్రీనాథుని కాశీఖండములోని సూర్యోదయకర్త
కాంధ్రీకరణమునకు⁷⁸ అనుసరణము. “చెలుసానందద్వీపి” అను పద్యమునకు అను
పల్లవి:

“గలవకాశోద్భవమెఱుఁగు గోయఁ

భ్రాని పొందిన హస్తపాదములు

వెఱవిన లలితంపు విలిదండవారకాం

తాచేమకు బృహద్రామహతీ

ప్రణయభావశీఘ్రతః ప్రసంగ సానఁ

బద్ధింపి యెత్తిన పితృదాత

జలశాతపవహాళికఁ గల్గు శాడ్యంబు

పరదాసింపంగఁ బాల్యర్థ మందు

వఱునములు నేకునం లోపై పరికళతశికి

రాంఁ బాదు తెరువరి దంపతులకుఁ

అంపజవప్రసరితః బుద్ధింప చతురుఁ

దరుఁడు దురయింపఁ బ్రాశస్త్యకాగ్రముండు” 3320 వ.యు.కాం.

ఇట్లు గోపాతరామాయణము వార్షికి రామాయణమునకు అన్యవాసాధిక్యము
కాదు. అనురాధము- యుధామూలము కాదు. మూలపద్యము.

కృష్ణజన్మఖండము : ఇది బ్రహ్మవైవర్తపురాణములోని చతుర్థఖండము. అది
అష్టాదశపురాణములందు ఒకటి. అందు బ్రహ్మ, ద్రుక్పతి, గణేశ, కృష్ణజన్మఖండములు
నాలుగు కలవు. కృష్ణజన్మఖండమునందు ప్రధానీకృత్యము కృష్ణచరిత్రము. అది వారిసం
జ్ఞు నందు, రాగచరణమునందు ఉత్పన్న, అందు లేచి ఇందు కలది రాధాకృష్ణచరిత్రము.
గోత్రములోని రాధాకృష్ణులు భూలోకములోని రాధాకృష్ణులుగ ఉపతరింతురు. ప్రధానీ
కృత్యము రాధాకృష్ణతత్త్వపరిపాకము- పార్వతీకల్యాణము, తాతాకాంక్షవృత్తాంతము,
ఉపాసనీగణము మొదలైనవి అనువంగికములు.

పురాణఖండమైన కృష్ణజన్మఖండము తెనుగునీత మూలానుసారము. “కొమటి
రుచిరకావ్యముగా వ్రాసరింపఁబడినది” అని ఉపక్రమించినను (పుట3) కావ్యరససిద్ధి
కారానిక్కము, కారణము పురాణ మగుటయే. రాధాకృష్ణుల సంగీతశృంగారము శ్రుతి
మించినది.

“చెలువైగఁ జెయ్యబుద్ధి యిరుఱిరిని నిది వదల్చి పయ్యెద

వృంధగఁగఁ దెట్టి కంఠకము తోడవె విచ్చి కరణువన్ నమ
జ్జ్వలగతి మర్కము క్షుద్రె బల్లిలింగము సర్వ వేద్యతో
చెలమిగఁ గోరలిని రవియుంచెఁ జతుర్విధంబవంబుంబన్" పు 75.

"అంగము పంగముచేఁ బ్ర
త్యంగముఁ బ్రత్యంగమువె వెంచితముగఁ బ్రే
మం గదియుంచి జగత్పతి
శృంగారము సచ్చిఁ గామవిద్యంతగఁబడన్" పు 75.

"పేరుఁడు లాఠిక కాపు విచ్చివఁ దోడవె
వల్లకు పిగ విచ్చి వజ్రగంధి
వరుఁడు సర్వాక్షి వివద్రమ గారినె
వచిత శ్రీకృష్ణ వివద్రమః శౌన
పాలయక పారి కాంత పాములు గైకొచ్చు
లలవ ప్రాణశు పాములు గ్రహించె
మందలెరి పతి నేతి ముకురంబు గైకొచ్చు
దరుణి మందపు నేతి ముతలి గొవయఁ
బలియు పతి నిత్యము పారినె పతియఁ బ్రియుని
చిత్రము పారినె నిట్లు నేమె నమలకు
బదులు సేయును గాడవమ్మడ మెలర్చి
నమమతరయున్ మొనరించి రచ్చురముగన్" పుట 76

కామశాస్త్రానుసారమైన అనుమతియుద్దమయమునందును లాఠ ముకురమును,
కృష్ణుడు ముదలిని విడిచిపెట్టకపోవుట విచిత్రము. లాఠాకృష్ణుల పర్యురవిచిత్రీకరణ
ప్రకటనము || కృంథంబు.

లాఠ యశోదకు తెలిసిన వీరయవృత్తాంతమిది :

"దేవీ! యేమ నిశ్చంబుగా లాఠికం గాను. లాయాలాఠికమ.

లాశ్ట్రంబు మహావిష్కారముకూడంబులం గల నిశ్చంబులందు నర్చించు.
లాశ్ట్రంబు మాతృవాచకం లేమ నిశ్చంబుల కెల్ల దల్లిని. మాతృప్రకృతి
నగుటం లేని పారినేత బుదులనేత లాఠ యని సమాఖ్యాతలైతి. నేమ
శ్రీరామశాపంబున విచ్చుడు వృషభావనకుఁ బుత్రికై జన్మించితి.
నాకును కృష్ణునకు శతవర్షంబులు వియోగంబు గలుగు- మజ్జనకుండు
వృషభానుండు పారిపాదద్రవనకుండు. మజ్జయ్యుత్రి యగు కళావతి
పితృమానసకన్యక, యే నా కళావతి కయోనిజన్మ లాఠవర్షంబునం
బుట్టితి గ్రమ్ముట మిమ్ముం గూడ పారివదంబునకుం బయియిద విది
మదియవృత్తాంతంబు" పుట 371

ఇందు లాఠ ప్రకృతి అని కలదు. పురుషుడు కృష్ణుడు. ద్రవ్యతత్వమునందును
లాఠాకృష్ణతత్వము. పురుషు డన పరిబ్రహ్మము.

కృష్ణజన్మభందముతోనె లాఠాకళావృత్తాంతము పురాణేతరప్రసిద్ధమైన లాఠా
కళావృత్తాంతము కాదు. ఇందు లాఠ శాంతుని మోహించుడు. బృహస్పతి ఇట్లు విడిచిపెట్టి
వది లేదు. లాఠ గంగాద్వీపము చేసి, పార్వతిపూజ విచ్చి, గృహోపన్యాసులారైన, చంద్రుడు

అమె రూపసౌష్ఠ్యము చూచి అనవసరించును. అమె "పరివ్రతము. గురుపత్నిని, పితృ నాకు ముతుడవు, నేను నీకు తల్లిని ఏడువ"మని బహువిధముల విందించినను, అతడు బలవంతముగ మానదలండును సేయును.

బ్రహ్మసందేశతత్వము : ఇదొక అసాధారణమైన తత్వము. ఇందు అనంతరక కలదు. ఇతివృత్తము కలదు. రతిశాస్త్రరహస్యములు కలవు. మరురావగరిలో శ్రీకృష్ణుని విరూగశృంగారము, ప్రేమలైలిని గోపికలకు సందేశము, గోపికల ప్రతిసందేశము, అష్టమహాపీఠకల్యాణము, దుష్టశిక్షణము, రాధామోతముగ బృందావనప్రవేశము ఇతివృత్త విషయములు. కృష్ణుని విరూగశృంగారవివరణమునందు రతిశాస్త్రరహస్యములు కలవు. అని కవి పోషకుడు. కృతిప్రేరకుడు అయిన వేంకటగిరిసంప్రదించి పతి సర్వజ్ఞకుమార యాచను వాయుడు అనేకకామశాస్త్రగ్రంథములను పరిశీలించి, వ్రాసియుచ్చిన వచనరచనములకు పర్యటించుటని పోరాధారవిరూపణము కలదు¹⁰.

తత్వమునందు నూలు ముప్పది సీమపద్యములు కలవు. పెక్కు సీమపద్యములందు అరికపోదములు కలవు. ప్రతి సీమపద్యమునకు "బ్రహ్మసందేశ మదియే కాదే" అను ముకుటము కలదు. ఒక ఉదాహరణము :

"కుతుండుండువృష్టుండురేణింబంబు

పోలిక మృచ్చ కమోచి తోడ

కరుహంబిలావశరమర్థవృష్ట

మనమంబుండు తోలు చుట తోడ

గంధేరవారణకలుష్యురవరోప

రావృచ్చిప్రసాదము తోడ

లామయూతంబుపర్యపరిక్లాంత

ంతికీపమానగాత్రంబు తోడ

విశతవిశ్వాపమారుతమలినీకృత

ముకురంబు శ్రీయ నొప్పు మోము తోడ

కాంతమరణాంతరాంత్రు కమలు రేల

వైకుంఠమరణవివర్ణబాహుయుగళ

యగుచుఁ గొడలపై బంశించినట్టి పోయెట

మదిఁ దలంప బ్రహ్మసందేశ మదియే కాదే" 115 వ.

శ్రావణీ లక్ష్మీవృందము : ఇతని కృతి పంక్తిరహితాశ్వాసము. శివాంకితము. ద్విపాంకితము. ఇతని తృతీయపుష్పము కుమారుడు లక్ష్మీవరదేంద్రుడు 1957 వ సంవత్సరము నాటికి ఎనుబది సంవత్సరముల వాడని కలదు¹¹. కమక అతని జననకాలము 1957-80=1877 వ సంవత్సరముగను. అతని తండ్రి జననకాలము 1850 ప్రాంతము, రాత జననకాలము 1820 ప్రాంతమును అగును. కొంబట్టి పంక్తి రహితాశ్వాసము రచనాకాలము 1860 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది పేరునకు ఉపాశ్వాసము. తిరునాకు పరిణయప్రబంధము. ఇందు అయోధ్యా పురపక్షము నుద్ధర్తము. యువశతదక్షము సంగ్రహము. దశరథుని జనన, బాల్య, యౌవనపక్షముల తర్వాత ఇందునులినీర్యాదము, అజమహారాజానకు తృణాదించు

[illegible]

“గాపాము లేని వ్యక్తుఁ డవగాపాము లేని గణితజ్ఞుఁడవు”

నానాము లేని వేరు పరినానాము లేని తటాకరేఖ ■

శ్వాహము లేవి తావును ప్రవాహము లేవి ప్రవంతి యోషిదు

ర్యానాము లేని పూరుముడు రాత్రి వృథాకర రహ్మకీచరా" 241వ. 1వ.

అని రెక్కోనాడుచైన దళితునికి మేనేజ్మెంటునాల ఉపదేశము. దూసుకుపో
దళితునికి కొద్ది పొందెయ్యమును పెరిగించిన వ్యక్తి ప్రభువందనకి నాయక బద్ధుడను.
ఏమిందంటేదేము. ఇందరుమనిషియొకడు, తొలుతనుండి శాపము కాలిరాను
దేమువంతుడనునది నిగ్రహమునందును, కొనెల్లాదేవులకులలందును స్వతంత్ర
కలరాను. ముక్తిమే. పోర పనికిరకావశ్యావము పెగలు ప్రబంధము.

వేముల రామకృష్ణ : ఇతని కుగిరి గిరిదేవయ్య, అమలకర్షణ, కృష్ణగిరియను భూముల పరిశీలనార్థి, అతడు అలలుములంగారియమును దినిపిం తూము రామనంద్రార్య కుమారుడు. రామనంద్రార్య కావయ 1807-1857 అవి, అలలుములంగారియముల రహకావయ 1830 ప్రాంతముల వూర్కొత్తము, కాణిగి గిరి దిలగావయ రహకావయ 1860 ప్రాంతముల కావయము.

అమృతరేషు గౌరీరామము గుణింపి వెలుగునకు వచ్చెను మహారాము
జీర్ణుడు¹ ప్రాధానికరము కరముగ పార్వతీపతిశ్చరుల కైరాముమంది, ఒకరి
తర్వాత ఒకరు వచ్చి, మహాలాసగర్ జిల్లాలో మహాశక్తిని విమోచించు తూము
రామరేషునకు² జీర్ణుడనై శారదామందిము ప్రతిష్ఠించుటయు జరిగెడి అమృతరేషు
ముల కథ. రామరేషులార్థి అనంతరము పరశురామునకు³ పరిపాలించును, జనైశ్
నాయుమునకు⁴ పుష్కరేంద్రుడును అనన్తరము కథ. విశిష్ట ప్రాధము. పూర్వవిరా
రత్నమును, అర్జునవిరాజ్వాదనును, పుష్కరేంద్రమును, మహాశక్తిమహారాము కలుపు
మనస్సుని శైలయ్యగారి విమోచించు శైలయ్యగారి పరి కథ.

“పచ్చిపిట్ట పలాన్ పిపాయిల్ నవారి బి

ప్రజాపతి వరదాసా పంపిణీ

మొదటను చెప్పుకొని శారీరవందనాగతుల్

బహుమతా గృహ భూతి యువంకి

కథనంపై వెమ్మి వీరభద్రాచారి యుగిసిరిను

ఉక్కు కత్తులను తీసి వేయగా

తీసువచ్చి పెట్టి బయటోడు తుపాకి వ

పూర్వ దమిష్టా దమిష్టా సువంశ
అన రియవంక నోపదాగ్ని గడంగి
జరుగుతుడు శంభాద్రి బరాబరి యవంగ
పూరుఁ ద్రవ్యక మద్రై సహి తెడల
తన బలంబుతో శృంగారవముఁ జేరి." 64వ. 4ల.

మండపాక పాఠ్యతీర్థరక్షాప్తి : ఇతని కృతులు శతాదీకము. బహుశః ఇతడు ప్రథమ శతాదీశ్వరగ్రంథకర్త అగును. ప్రసిద్ధమైన కృతులు 1. రాధాకృష్ణసంవాదము 2. కృష్ణార్జునయుద్ధము. ఏకాశ్వాసప్రబంధము. రాధాకృష్ణసంవాదమునందు వేంకటాగిరి సంస్థాపారీపతి రాజగోపాలకృష్ణమూర్తియ్యుని (1878-1916) మహారాష్ట్రీయము వర్ణించఁ జడివడి. కాబట్టి రాధాకృష్ణసంవాదము రచనకాలము 1880 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇందు ప్రసిక్తమైన ఇతరకృతులు పెక్కులు 1875 కంటే పూర్వరచనలగును. అవి :

శ్రీరామకృష్ణమూర్తి పరమశివమూర్తి
మార్కణ్డాయాజమూర్తియుఁ ఏశ్వ
నాయకమూర్తి. ఏశ్వనారమూర్తియుఁ తీర్థ
శత, వేంకటేశ్వరీశరీయు నవాహి
ప్రాస మొక్కటి గాగుఁ బరిచించివాదపు
బంధగర్భకవిత్వలంఛనముగ
ఏశ్వనారమూర్తి వేంకటేశ్వరీయ శత
శ్లోకాంగ వరానారాయణంబా
సంప్రతియు, రామమహాసార్వామూర్తియును
కుచిరకవేసంవాదరూపనటి
యగు జగద్రక్షమతి, పరమాత్మ సుతియు
నింక నొక సూర్యసుతి రచియించి తొలి" 58వ. 1ల. రాకృ.వం.

ఇంకను శతకము (39వ. 1ల.) జగదంబారందకము (60, 62వ. 1ల.) ఏశ్వప్రాస పాశ్చిమలింగశతకము, ఏశ్వప్రాసకాళివాళిశతకము (64వ. 1ల.) దీక్షాక్షయ్యుతి. సంప్రతికము (65వ. 1ల.) కాంచీపురమాహాత్మ్యము (66వ. 1ల.) కలవు.

ఇందు కాంచీపురీమాహాత్మ్యము స్థాందపురాణములోని కాంచీపురీమాహాత్మ్యము నకు తమగునీత. అముద్రితము. ముద్రితములైన రాధాకృష్ణసంవాదము, కృష్ణార్జునయుద్ధము, శ్రీవేదేంద్రగురుచంద్రచరిత్రము, సుజనాపాదినీ, సాచీంద్రీచరిత్ర, సాచీంద్రీయ్య సంఘము 1875 తర్వాత కృతులు. తమపూర్వకృతులందువ్రాతములు, శతకములును అరికము.

కొప్పురాజు పరిచింపఁము : ఇతని కృతులు 1. శ్రీకటాచారమాహాత్మ్యము. 2. మాతవంహిత. 3. మర్రిగనూకైనంగనాము. 4. పుష్పరంగీతస్తవము. (పుష్పరంఘుని మహిమస్తవము.) 5. ప్రోమహాతాహాతృత్వము. ఇందు మొదటిదే ఉపలబ్ధము. శ్రీకైల మల్లికార్జునస్వామికి అంకితము. ఇది రచించుటకు హేతువు, ఇతని ఎల్లమందాదిరిగ్త యుగత. అది "శాలివాహనశతాబ్దవంశపురుషులు వేదాద్రిగిరిశివనితసంఖ్య గల ఏరోదీ కృదక్షరీత మౌనునితవరచతుర్దశశతమాసరమున" అరిగివడి. (58వ. 1ల.) వేద=4,

అగ్రి=7, గిరి=7, శశి=1 = 1774+78=1862. కాబట్టి త్రికూటాచలమహాత్మ్యము రచనాకాలము 1862 వ సంవత్సరము.

ఇది కోటప్ప కొండ శ్రేతమాతాత్మ్యము. కోటప్ప కొండకు మూడు కూటములు అనగా శిఖరములు కలవు. గుర్రశిఖరము, బ్రహ్మశిఖరము, వృష్ణశిఖరము. మూడు శిఖరములందును మూడు శివలింగములు కలవు. కనుక కోటప్ప కొండ త్రికూటాచలము. త్రికూటాచలమహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించుచు త్రికూటాచలమహాత్మ్యము. ఇది "చిదం బదవటవతంత్రోత్పన్నకారంబు" రచించినదని కలదు. (61వచ. 1ఆ.) అది తృతీయాశ్వాసమే.

"అదరంపుము దేవ చిదంబరాళ్ళు
వటవతంత్రంబులోన విమ్మలుము గాగ
వెప్పులుడిన శ్రీకూటాల్లశిఖరమరీచు
మాండ్రక్కః జేసితిని నీకు వర్ణనముగ. " 2౩. 3ఆ.

ఇట్లు ప్రథమ, ద్వితీయాశ్వాసములందు లేవు. ప్రథమాశ్వాసములోని దక్షయజ్ఞము కాశీఖండములోని దక్షశ్వరలింగప్రాధుర్యావృత్తాంతమునకు అనువరణము. ఇందు కాశీకాపురి ప్రసక్తియును కలదు. (140వచ. 1ఆ.) ద్వితీయాశ్వాసములోని త్రికూటాచల మహాత్మ్యము, ఓంకారవదనీవృత్తాంతము స్థలపురాణములు. శిలిచక్రవర్తి వృత్తాంతము పురాణప్రసక్తియు. తృతీయాశ్వాసములోని పాఠంకుని కిక్కి అవంతవర్ణి కథ చిదంబరవటవ తంత్రములో నేనగును.

దక్షయజ్ఞమునందు దక్షుడు పతిలేమని నిందించును. అందుకు పతిలేమి దేవా త్మాగము పేయును.

"తరుణి మాకు విరోధి నీ దవ్వుఁ దడండు
ప్రేతదూతవిశామక్రీయపంథుండు
యజ్ఞదూమికి నడుదేర వర్ష్యఁ డగునె
యతని పతివల నీవు నవర్ష్య విష్ణుడు. 116.
అనిన విని దక్షుని తోడుత
వనశ్శ్రేణి పలికి నీడు వలన బనించెన్
తనుపది దీని విగర్హ

మొనరించి హిమాగ్రి కేమ బుద్ధిర మతన్దై" 117వ. 1ఆ.

కోటప్ప కొండ వర్ణన ౬౯ పద్యమునందు శిష్టమందరము. మతోక పద్యమునందు అశ్వమందరము.

"పలితరహపాతతరులందురబంధుమూచిలావిష్టై
శలితమమేరుమేరువగకాంతమనేవరశేషరాధ్యష్టై
లలితమవర్ష్యమమరాశికరంబకదంబనావిష్టై
యందు వగంబుడంబ గునియాడంగః జూడంగపంథ యంతయున్." 71వ. 1ఆ
"శిఖరల్లెరికాపేదానుడ్రెలా
పుష్పంబావల్గ్నజడలు గాగ
విలింపింగ ద్భూతచిర రహసామల్
రమణీయవిప్రహరములు గాగ

మనవతంత్రాభోగకారంబిన్గ్రేణికి

కలితటి గణపర్వపుటము గాగ

శివకాంతిమొట్టమొదటికల్పనివ్యాప్తి

పూరిత పితరూతి పూరిత గాగ

మోసపిరితమగుచును మోసమూర్త

దవరగా దక్షిణామూర్తి యెవరి వచ్చు

వమ్మపూర్ణంబు తన ముట్టు పట్టి దిరుగు

జనములకు నేగ రోగిదాక్షిణ్యము లోనంగ" 71వ. 2అ.

ఇందు కోటిన్న కొందఱు కోటిశ్శరుడు, శివుని వ్యతిరేకమును ఇట్లు కలదు.

వీరియందలిపేర జాగ్రహివరంబు కంజాయు

సాంధ్యరాగప్రభావరణి గాగ

వీరినిలాంబుజవికందరభాంతి

లలితాందకారసంకంప గాగ

వాక్యనేగివెలివాకావగావరి

శివరంబులు మదుగ్రేణి గాగ

వతివంధ్రమోద్యుద్ధావతితత్వాహంబు

కమనీయవంధ్రికాంతి గాగ

తన ప్రదోషతాండవశ్శి తగఁ బ్రదోష

కాలపామృతఁ బూని లోకాళిఁ బ్రేవ

వృక్ష మొనరించు పంధ్యంబు విత్తతాతి

య మృతవైంకటాశ్రయంబునందం." 129వ. 2అ.

సాలంకుడు పెల్లమందలోని కట్టి లమ్ముకొనువాడు. కోటిశ్శరుని భక్తుడు. ఇతడు రుద్రశివరము హార శివుని పూజించునెడ ఒక జంగముడు ప్రత్యక్షమగును. జంగముని శివునిగా భావించి, ఇంటికి తీసికొని వచ్చి పెంచుచును, అతడు కొంతకాలమువఱకు అంత గృహముగను. ఇతడు చింతాకాంతు డగును. ఆనందవల్లీ కొండరణి కుందరీమనందల కూతురు. కోటిశ్శరుని భక్తురాలు. అమెకు జంగముడు దర్శన మిచ్చును. అది తెలిసి అమె ద్వారా జంగముని దర్శించుటకు ప్రయత్నించును. జంగముడు ఆనందవల్లీని భక్తిమార్గము మండి తప్పించుటకు ప్రయత్నించి విఫల డగును. జంగముని పెరిగ్గతు అనందవల్లీ విఫల అగును. జంగముడు లింగధర్మము చేయును. ఆనందవల్లీ శివైక్యము వందును. సాలంకునికి జంగముడు కనిపించును. అతని ఆదేశానుసారము సాలంకుడు గుడి కట్టించి, మాతనకోటిశ్శరుని ప్రతిష్ఠించును. శిలాభవనము నిర్మించి ఉమాదేవిని ప్రతిష్ఠించును. శివరాత్రిమహోత్సవము జరుగును. సాలంకుడు, అతని ముగ్గురు తమ్ములు లింగమూర్తు లగుదురు. ఇది చిరంబరనటనతంత్రమునకు తెలుగుపేత.

ఇందు కోటిశ్శరుడు, గణపాదుడు, సాలంకేశ్శరుడు, పంథానకోటిశ్శరుడు, మార్కం జేయేశ్శరుడు, రామలింగేశ్శరుడు, ఆనందవల్లీ, లింగాశ్రయము, మహాలింగము, దుర్గ, కైరవుడు, ద్వారపాలకులు, లింగమూర్తుల పన్ను స్థలముల విస్తృతము కలదు. (5-18వ. 3అ.) ఆశ్చర్యకరతాపాములు కలవు. (162-182కే. 3అ.) శివరాత్రిమహోత్సవము

(253-261వ. 3వ.) ప్రణలు (275, 276వ. 280వవ. 3వ.) కలస్త. అంతేకాదు, ఛందో వైవిధ్యము కలదు. అందు శ్రీ ఆమ ఏకాక్షరపద్యము ఆపూర్వచేయును, అది :

శ్రీ
క
టీ

శా! " 139వ. 2వ.

మతుతుపల్లి నరసింహశాస్త్రి : ఇతని కృతులు 1. అజనరిత్రము, 2. చెప్పస్థిరీ విలాసము 3. మేఘదూతము. ఇతడు వల్లూరు సంస్థానినది తొమ్మిదవ వాగలాఠా ఆస్థానకవి²⁰. అతడు "శాలివాహనమహాశకవత్సరములు ధుజగణమువినంత్రప్రకృత సంఖ్యః బరగు ఏదాద్ధిపంచత్సరముల పౌత్రబహుళత్యుతీయావ్యవహరమున" కొన్నిక పురములోని వేణుగపాలస్వామి అలయమునందు ద్యుజప్తంత్రప్రతిష్ఠి నలీనపట్న కలదు. (10వ. 1వ. చె.వి.) ధుజ=2, గణ=8, ముని=7, రంత్ర=1 = 1782+78=1860. ఇతనికి "శాలివాహనమహాశకవత్సరములు గుణవారణమువీందుగణవ గల్ల రౌద్రినామవత్సరమున వాక్తయుతీదుబహుళపంచమిమందవారమున" బంగారు బాహుపురి, కోడు కాశ్మీరశాలివలు బహుళశినిపినట్లును కలదు. (9వ. 1వ. చె.వి.) గుణ=3, వారణ=8, ముని=7, ఇందు=1 = 1783+78=1861 చెప్పస్థిరీవిలాసము 1943 వ పంచత్సరము వాటికి ఎనుబది పంచత్సరముల క్రితము మొట్టమొదట ముద్రించబడినట్లు కలదు²¹. 1943-80=1863. కాబట్టి కృతుల రచనాకాలములు అజనరిత్రము 1860 ప్రాంతము, చెప్పస్థిరీవిలాసము 1862 ప్రాంతము, మేఘదూతము 1865 ప్రాంతము కావచ్చును.

అజనరిత్రము కాళిరామ యువనంజయులోని అజనరిత్రమునకు తెనుగుసేత. మేఘదూతము కాళిరామ మేఘనందేశమునకు తెనుగుసేత. రెండును దుర్లభములు.

చెప్పస్థిరీవిలాసము సూతమస్యతంత్రకావ్యము. చెప్పస్థిరీవర్ణనము, వేద్యవర్ణనము, పుష్పరాచికావర్ణనమును ఉచ్ఛము, పారాణపురవర్ణనము కాదు. పారాణికావ్యమును కాదు. చెప్ప "పురుషార్థరూపవిలాసవర్ణనముగం తోవర్ణన"ది. (3వ. 3వ. 1వ.) అతీవ పైవ "చరాణవైభవముల"కు అతిస్వల్పపైవ రత్నము. (12వ. 26వ. 6వ.) "మృదు పాకము" కాదు. ముదురుపాకము- స్వరూపమునందు, స్వభావమునందు సూతనము. ఇందు ఆశ్వాసవిలాగము లేదు. పెద్దతీవిలాగము కలదు. అజు పెద్దతులు. ప్రతిపెద్దతి యందును ప్రకరణ విలాగము కలదు. 1. స్వరూప పెద్దతి. పెదమూడు ప్రకరణములు- 2. పూర్వపెద్దతి. ఏడు ప్రకరణములు. 3. రక్షణపెద్దతి. ఎనిమిది ప్రకరణములు- 4. పశ్చిమపెద్దతి. ఎనిమిది ప్రకరణములు. 5. ఉత్తరపెద్దతి. అజు ప్రకరణములు. 6. అంతరాళపెద్దతి. ఇరువదియొక ప్రకరణములు. మొత్తము అజువది నాలుగు ప్రకరణములు- స్వరూపపెద్దతిలోని మంగళ, కృతీనాయక, కృతిప్రకరణములు, అంతరాళపెద్దతిలోని దేశవతాంతప్రకరణములు, పెద్దతుల ఆద్యంత పద్యములు వరదీప, అజువది ప్రకరణములు. మూల అజువది తొమ్మిది పెద్దగద్యములు. అజువది శీర్షిక కావ్యశాం దికల సంపుటి అవవచ్చును. ఆధునికయు/యులోని ఖండకావ్యములకు ఆద్యవైకృతి వలె కలదు.

ఇది 1862 వాటి మధ్యమవగ్రహమునకు కవితాచార్యునిచిత్రము. గుడులు, అంగదులు మొదలైన అనేకవిషయములతోపాటు, హఠాత్తెరుములు అవగా సాత్వాత్మ్యం వలన పాదుకొనిన మాతవనిశేషములు కలవు. అప్పటివారికి అవి అశ్చర్యము కలిగించినవి.

దోరలు, దోరసాములు గందరగ్భయకేవురులు.

"అలికాళునిచిత్తమనునిరాంకారశృంగారము

ర్దులు యూరో స్థిరసాముల దోరలు దోడ్ పోరులు లెక్కే దోడ్

వృత్తి వాతావరణములై తిరుగు గందరగ్భయః శివరు

ద్భుతి క్రిందియును పీట వార్తి కడ బీరారత్యులనే పెండ్లయన్." 5వ, 13వ, 15.

జైదో హాస్ వింత.

"పైరడుగ్గంటలు మధ్యగామున వంటోరాశిశిరంబునవ్

బలపై యొప్పు శిలాపత్యంబు మయ్యాపించు పెల్లపు సా

గరదావత్తరికిటికి ప్రికిల మార్గంబు ట్రెదర్చిన రా

వ్వరసం బిడు గవ్యః గంబ మొక బాత్సర్వాతిరీత్వాశ్చుతిన్." 15, 6వ, 25.

జైలుపట్టణం హార పై వంటెలు పెడర్దుము.

"అవల నొక్క మహాచ్ఛయం బైన వింత

వంటెన దవర్చు రావైన వంతెంటలు

ద్రాక్ష నడనుఁ గ్రింది తూముల జైలు బండ్లు

పాచు వది చూడ వచ్చులావహులు గాది. 5వ, 26వ, 35వ.

దిరిగ్రామ మహాచిత్రము

"అమరు లొప్పులు మున్ రహిగదమ మధ్యద్వారాల్లవో

శుమనాత్మంబును గాంచి ద్విముగ మారోమె లా ధోల వో

లి మహాచిత్రముగా మెలింది రది బిష్ణుగ్రామ రావ ని

శ్చుముగా రూపు రీచి వార్తల వెలుంగవచ్చు నేర్చుకుంటిన్." 4వ, 11వ, 5వ.

అప్పటికి దిలిపోను వచ్చినట్లు లేదు. దూమశిఖములు "పెద్దరోదరాక్షిణం బుదమాలిఖావళుల మాడ్చి" నరుగు లెత్తనల (5వ, 26వ, 5వ.) ముద్రాక్షరశాలలందు వాచిగ్ల రామస్వామి అదివరవృత్తిచిలుయము కలదు. (6వ, 11వ, 6వ.) దోమ్మరేవర నాగరాజు సహాయము కలదు.

"శ్రీమత్సావదోమ్మరేవరకంజీరాధికావతా

రామశ్రీ యగు వాగదూతతి బాగ్మిత్యాతిగా పీట వా

రామసామనవనవిన విశిష్టవర్ణరాధి ముద్రించె లో

కామోదం బగు వర్ణవర్ణ య సాహాయ్యంబు వాటింపుచున్." 15, 26వ, 6వ.

ఎలక్ట్రికేజీ గుళించి మూడు పెద్దములు :

"కందురీగిల యొక కోటి గణించినట్లు

కూడి వెయి మండ్రవర్ణులు కుట్టినట్లు

రాక ప్రాసరికిని రెల్లు రాకేవట్లు

తల్లిదండ్రుల ప్రాణములు తలగిరి రాకేవట్లు, 5

లేలు కుట్టిన వెత కొంత దేహమంద

జవం బెడరించు జైవదీ యాంకరించు

తండ్రి వంటిన మాత్రం చిత్రంబు గాగ
జలకాప దేవా మందెల్ల జలదరించు. 6.
ఏకబృదగు పింటినే దూరి యేజినట్లు
గుండులనె రక్షమాంబము బృగ్గురుగు గదలఁ
బల్లదీలుఁ బ్రాణములు మేమ జన్మ దుంగఁ
దీరిదోయి కరద్యయి లాగు నవ్వును." 7వ, 4వ, 6వ.

ఇందు ప్రభుత్వరంగమునకు పంపించిందిన ఉద్యోగములు ఇంగ్లీషులోనే కలవు.
"మనకు గమపూర్వరం గొర్రుడుగార్డును పెకెటియంతో
గవంగ గుంపుగిడివలుగారు కెసరీయ పేరు మేచ్చి నె
మృనమున కూర్చి వా వృందావారికి గొర్రుమమెంటువారు టూ
జను లందరఁగా వాకు మొవలగి క్రొమ్మల రాజ్య మెయ్యగల్గె." 15వ, 2వ, 12.
"గ్రెయిడాశ్చర్యమందుచ్చుము లిచ్చుంటా కృష్ణపృంబు లా
క్తి సదగ్గోర్పును హేడ్ల తోలిమమ వా సాసారు నాసేమ లిం
పెవగన్ దత్తులి దక్షిణంపు దెన తోకకార్యదర్శంబు మే
లోనగన్ తాదిరారల్ ముడించుదగి బాహ్యర్యాసభాగంబులన్." 1వ, 6వ, 3వ.

ఇట్లు కోటలు, పేటలు, క్రయవిక్రయశాలలు, పెట్టి బండ్లు, పుస్తకపోదము, పేరం
గులు, జంతుప్రదర్శనశాల, బంకశాల మొదలైన బహువిధములు ఇందు కలవు.

గరుడాద్రి సుత్రావ్యాజ్యము : ఇతని కృతి శ్రీమద్భవికాయము, అమూలీయము.
జాత్యతి సంస్థానానితి మొదటి కుమారవంశకులపెరుమాళ్లరాజు పవతి తమ్ముడు తిరు
మలరాజానకు అంకితము. శ్రీమద్భవికాయము రచనాకాలము 1864 వ సంవత్సర
మన¹²¹ కందు.

మంజ శామయ (నరహరి కామయ, చిట్టి కామశాస్త్రి, కామేశ్వరము) :
ఇతని కృతులు 1. రామచరితమానససర్వోపదము. 2. అంద్రమార్కండేయపురాణము.
3. రామకథాసారసంగ్రహము. 4. అంద్రమార్కపురాణము. ఇతడు విజయనగరసంస్థాన
జ్ఞు. సంస్థానానితి విజయరామగజపతి (1826-1879). రామచరితమానససర్వోపదకృతి
ప్రేరకుడు. అతని భార్య అంకరాశ్చేక్వరీదేవికి అంద్రమార్కండేయపురాణము అంకితము.
రాజాబంధువు భూదానరాజు వేంకటపతిరాజునకు రామకథాసారసంగ్రహము అంకితము.
విజయరామగజపతి కుమారుడు ఆనందగజపతి (1879-1897) అదీశామహారము
అంద్రమార్కపురాణము విజయరామగజపతికి అంకితము.

రామకథాసారసంగ్రహమునందు ఇట్లు కందు¹²².

"శ్రీమ వృందాశాఖిరు లిలు ముచ్చు రామలిల్లగంధ
రవనఁ జేయ మము నియోగించి రా మనతల్లిగింతంబు
లయలొకటి నమయ్యెము గాగ వలింపురాశ్చేరసాక్షి
రామకథాసారములుల రీచి గుర్తి మము తులసిరాసుం దను మహా
కవిత కశీష్టలాహైరదాదులేతిఁ గూర్చుచున్ రామాయణ
గుంబిలాళ్ళ మట్లు జేసితిని." పుటలు 13, 14

అంద్రమార్కపురాణమునందు ఇట్లు కందు.
"ముమ తులసిరామాయణమును దివఁ గొనరించి వారి

(విజయరామగజపతికి) మోహింపజేసి గౌరవము గాంచిన”

ఇది రామచరితమానవసంహితకు ముందరకాయ కృతమనుటకు పెద్దారక సాధనములు. అయినను మఱి అయోధ్యాకాండము పూర్తిగాను, అరణ్యకాండము కొంత శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి రచించినట్లు ప్రాతీతియందు³⁰ కలదు. అతడు 1866-67 మధ్య విజయవాగ్దేయంపానమందు పెన్నానము వండినట్లు కలదు³¹. ఇతడు అయోధ్యా కాండము, అరణ్యకాండము కొంత రచించుటకు అతడు అవకాశము కలిగించియుండ వచ్చును. కాబట్టి రామచరిత మానవసంహితకు రచనాకాలము 1865 ప్రాంతము, ఆంధ్రమార్కండేయపురాణము రచనాకాలము 1870 ప్రాంతము, రామకథాసార సంగ్రహము రచనాకాలము 1875 ప్రాంతము, ఆంధ్రకూర్మపురాణము రచనాకాలము 1880 ప్రాంతము కావచ్చును.

రామచరితమానవసంహితము : మందరకాండము మూత్రమే ముద్రితము. అది కూడ “ఆంధ్రతులసిరామాయణము (మందరకాండము), తులసీదాసు రామచరిత మానవ రెనుగుపేత శ్రీ శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి” అని ముద్రితము. (1984). బాల, అరణ్య (కొంతకాదు) క్షిప్రం, సుందర, యుద్ధకాండముల రెనుగుపేత మండకాయ కృతము. తులసీదాసు రామచరితమానవ మూత్రాచందముల్లో కలదు. రామచరితమానవ సంహితము కూడ మూత్రాచందముల్లోనే కలదు. అంతేకాదు, తులసీదాసు మూత్రా చందముల్లోనే కలదు³². ఇది ఏకేమము. తులసీదాసు మూత్రాచందము లొసాయి, దోనా, అయిదు లొసాయిలు ఒక దోనా క్రమము. లొసాయిల సంఖ్య అయిదు కంటే ఎక్కువ, తక్కువ ఉన్న పెందర్పుములును కలదు. అంతేకాదు, అశ్విదశ్చిద చంద్ ఆమ పేర గణపచందములును కలవు.

లొసాయి- దోనాద్వితీ : త్రివిధవృష్ట్యంతాంతము :

౧. అంత భ్రాటల యను వాసురీ నీలా

కాంతదశ్చ మేల్కవి తమిళో లా

వెంతయు నెట గల యింతల గారుదును

వెంత వృష్ట్యమును నే నివేదించును • 76

నానలాగి మచ్చనతో నీతన్

మోరక గిలువెడు మేలగు గాతన్

వారక విమ డిట వానరు దొంటన్

తేరి రాక్షసుల తీరుట గంటన్ • 77

అరును పెక్కి వగ్గవృష్టము తోడన్

యిరువరి కదములు శిరములు మోడన్

వరోతరాక్షిక్యమున చాటిన్

సరది రావలుడు చనగా గంటన్ • 78

అల(రి) విరేణులు రా రామ్యాన్

వెలుగు పురమునను విలసెను ద్రాక్షన్

లలన నీత శ్రీరాముల తోడన్

గంయగ విమ కలగంటివి బాడన్ • 79

దినములు నాలుగు దీరియున్నెన్

మనమగు నిది నిక్కం బగు మన్నన్
మి యో రాక్షసమితలు శీరివ్
గని నీతకు ప్రైయశ్చు నయ్యరిలిన్ = 80

దో. బిది రుల పలు రాక్షసమిత
లను పిత మిరిలొన
మమమ హాసము అవలబుడు
రుసుమున యని భయ మూన = 81

ఇందు అక్షరస్వరాలు, ప్రాసలు, అంతర్గతప్రాసలు కలవు.

గణాచ్చంద్రము :

పం. "శేమండు భూతర మెక్కడైన గృహిని
మూర్ఖ ముమంగుగా
పూచెపుమమ విజ్ఞానమున భర కూర్మ
నాగుడు మోయుగా
లాషానితిధములున్ సెరిల్ రమయ్య
గమనము గాంచుమున్
లోపిని రెంతయు దూఱుల కిది తుది
గదా యని యించుచున్ " 247

ఇందు అయిదు, నాలుగు, అయిదు, అయిదు, నాలుగు, అయిదు మూతల
గణములు ప్రతిపాదమునందు కలవు. ప్రాస కందు. యతిస్వైత్రి కందు.

రామకథాపారంభపాము : ఇది రామచరితమాసమనోదయముతో సంప్రదామైన
రూపాంతరము. "గద్యసద్యరచనావిశేషంబు పరిభవెల్లె "రచించినది. అది హిందీకావ్య
వరణి. ఇది తెలుగు కావ్యము నందరి.

గురురాజు : ఇతని కృతి శేషదర్శము. అమృత్రితము. బల్లనిమండలములోని
శివారామరాచిని సంజీవరెడ్డికి అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వక్త్రీ "అతః
డిటువది ముప్పది సంవత్సరముల క్రిందట మండివనాడు" అని కలదు³⁰. నమోకాలిక
సమాలాచము. కాబట్టి శేషదర్శము రచనాకాలము 1870 ప్రాంతము కావచ్చును.

శేషదర్శము చరిత్రసర్వము.

రత్నాకరము అప్పప్ప : ఇతని కృతులు 1. శరణాపరిణయము. 2. శిగిరిక
ధ్రువాన సంప్రదము. మొదటిది కృష్ణాంకితము. రెండవది శివాంకితము. దైవాంకితములు.
రెండవది రత్నాకరము గోపాలరాజు శిగిరికధాప్రమాదవారణ మను ద్విపదకావ్యమునకు
పద్యకావ్యము. ద్విపదకావ్యము రావిల్ల లింగరాజునకు అంకితము³¹. అతడు గోంకొండ
సులరామ అబ్బుల్లా కుచ్చేషామ బయిందివట్టు కలదు³². బయిందిన కాలము 1650
ప్రాంతము కావచ్చును. అది గోపాలరాజు కాలము. అతని వంశీయుడు అప్పప్ప. కాని
పంచమక్షము కానరాదు. ఇతడు శిగిరికధాప్రమానసంప్రదామును ప్రచురణకర్తకు "అచ్చు
వేయింది యమ్ముకొమ్మని యింపంగి"నని గ్రంథాంత పీఠపద్యమునందు కలదు. అచ్చు
వేసిన కాలము 1911 వ సంవత్సరము. ఒవెగిన కాలము అప్పప్ప చరమకాలమగుమ-
డివితకాలము 1835-1910 కావచ్చును. కాబట్టి శరణాపరిణయము రచనాకాలము

1870 ప్రాంతము, పొంగిరికపైమావనంబ్రహ్మం రచనాకాలము 1875 ప్రాంతము కావచ్చును.

శశిరేఖాపరిణయము : ఇది మూడు శశిరేఖాపరిణయకావ్యము. సైకపాఠ్యమందు జనమేజయునకు చెప్పినట్లు కందు. ఇందు శశిరేఖాపరిణయప్రసింగముతోనే కథ ప్రారంభమగును. దేవకీదేవి కోడలకు కొలువ పంతపమున ఉన్న సమయమునందు, అచటికి వచ్చిన అల్లారు ముద్దుగా చెందిన శశిరేఖను ముద్దాడును. అదే సమయమునందు బలరామకృష్ణలను అచటికి పంపుదు. వారిని చూచి దేవకీదేవి.

"బాలామణి శశిరేఖ
బాలుం బడిమన్యు డిండ్లపాత్రున తెలపెన్
మేలమునఁ బిండ్ల నేయుం
ఓ లాగున బాగు నే నెలా మేలా" 76వ. 1ఆ.

అని పత్రిపాదించును. బలరామకృష్ణలు "నే యాజ్ఞ మాకు ముఖ్యం" అని శిరసా మోంతురు. అనంతరము ముల్లద్ర అలిమమ్మనితో పుట్టిందిటికి వచ్చినపుడు కృష్ణుని సమక్షమున అడిగిన, బలరాముడు

"అమ్మా యెంతటి బేరివి
కమ్మని విలుకాచి పాలి మునుఁ డల్లవకున్
కోమ్మ వానగిడ నీవున్
వెమ్మడిగా నుండుమమ్మ వీరజవత్రి" 103వ. 1ఆ.

అని చెప్పును. ముల్లద్ర "అమ్మ యీ మాట విజమచి నాస్తమందు నాస్తమిడు" మన్న, బలరాముడు అట్లు చేసి,

"మగువ నీ ప్రాణవిరుద్ధైన మమమతుని
వియ్యమున కంటి మా కిఁక నేతి కంటి
తరుణి నీ పంతగా దీనిఁ డరువవేరి
విజముగ నీవు పాఞ్చతో పెప్పెంపు" 105వ. 1ఆ.

మని పునర్వ్రుతించును. గేవల అనందించును. ముల్లద్ర "నీ వచనమే వదము నాకు" అని, అత్తింటి కేగినపుడు తెలుప అందఱుల సంతోషించురు. అప్పుడు వదనానంద తరీరు డగును.

తదనంతరము "దుర్బోధమందు కపటకారంబువను రాజ్య మవహరించి" పాండవులను "అడవులకు బండ్ల"నట్లు ఓక్క పెండ్లి కలదు. (123వ. 1ఆ.) ఎలావర్ధనంబుల పాము లేదు. కృష్ణుడు సైతవచనమున కేగి, పాండవులను అనుసరించి ముల్లద్రానిమమ్మ అను ద్వారకకు తీసికొని వచ్చినట్లు కందు. (126వ. 1ఆ.)

"అంతిపురంబులో" వింతులతోఁ గూడి
చరణం మాడెడు సమయమందు
నవరికి పొల్లెడుఁ డగిరిన శశిరేఖ
తొప్ప నేయక వాని గీరిఁ జాచి
యొక్కలోఁ బలుమారు నవని యాము మెచ్చి
పిత్తణా బోలు మేనత్త కొడుకు

చిత్త మెట్టువదల బొత్తగా చెలియరా
 దెసఁ బెండ్లాడువో యింద్రప్రస్థము
 చక్కదమెల్ల ముట్టగా పంకరించి
 అతిశయముగ విర్బింపన్ది యిలాని
 మెచ్చునది నని మదిలోన మామోక్ష
 దర్శకాకారు పొల్లెడుఁ దలంచి మఱయు" 137వ. 1ఆ.

"తన మనలమున మగవెగాఁ దలంచి తలంచి" (140వ. 1ఆ.) వెందివది. అతి
 మమ్యదు శశోభము చూచి "దొక్కుమనాది మోరుచి బారికిఁ జెక్కును." (142వ. 1ఆ.)
 పూలశోట కరుగును. శశోభి కూడ నఖిలశక్తి పెడలును. పెంపుడు చిలుక విమిత్రముగ
 శశోభాతిమమ్యులకు ఏకాంతమనానేకము కలుగును. అతిమమ్యుడు శశోభి సౌందర్యము
 ను మనమూర్తి అభివర్ణించుకొనును. బావ, మఱదలి నయవల్లభము సాగును. అతి
 మమ్యుడు "నమఁ గాము బాణములకున్ లోకేయకే నేడెడన్" అనిన, శశోభి "పంక
 పించి" కూడ "చెల్మి నీయవే" అని అడుగును. (179-181వ. 1ఆ.) అతిమమ్యుడు
 "కాము బార కీర్త్య వింతమివేతు మాను క్కూతురుట్లు మాటలాడు" (189వ. 1ఆ.),
 "ఇంక ముచ్చటలేరా" (189వ. 1ఆ.) అని మనములో

"తఁ తరుణి వెల్మి వెల్మిలు
 పిదపలం బగునుఁ దోచె నే నాకివే
 పిరికి బాహువువని
 వారికి బాణములు లగుచు నాటక యుప్పే" 187వ. 1ఆ.

అని తలంచును. అంతేకాదు. శశోభము "మమమ మర్కంబు చెలియక మంద
 బుద్ధి నగుచుఁ బల్కిన వెల్మి లాత్మ విదకు"మని కోరును. (201వ. 1ఆ.) అయినను,
 గాంధర్వవివాహమును ప్రతిపాదించును.

"పెదవించివాని బాదకుఁ
 దడ వోర్చుగలే నటంచుఁ దత్తదుడుటన్
 గడుఁ బరమాపుష్పము వార్యక
 మరుకుడుకుచి బాణువట్టు బుచ్చిది హడకీ" 209వ. 1ఆ.

అని, చిలుక నిచ్చిన పోయెద నన్న శశోభము. ఇచ్చెదనని కరము పట్టుకొని
 అతిమమ్యుడు "నమ్మఁ బ్రేమలమున వెలచే"అని ప్రారోధించును. (209-213వ. 1ఆ.)
 అతిమమ్యుని తత్తటపాటు చూచి దిక్కుబోయున శశోభి ఉపాయ మూలోంచిరి. "అదే
 నా మఱు లరుచించిరి వదులు కరం" అనిన, అతిమమ్యుడు వదలును. శశోభి పెడలును.
 (215వ. 1ఆ.) అతిమమ్యుడు నిట్టూర్చి తన మంచెరము కేగును. నఖలము చేరిన శశోభి
 వివాహము నందును (220-258వ. 1ఆ.) ఇది ప్రథమాశ్వాసము.

కలహాలోచనము వారదుడు కాలముగ, బలరాముడు శశోభము దుర్బోధముని
 కుమారుడు లక్ష్మణునికి ఇచ్చి పెండ్లిచేయుటకు నిశ్చయించును. అది తెలిసి సుబ్రహ్మ
 క్యునికి విన్నవించును. కృష్ణుడు సుబ్రహ్మణ్య బలరాముని విడిచి కేగి, "అన్య నీకిదిదర్శ
 మానె" అని (28వ. 2ఆ.) అడుగును. "మనల్లుడుండ నారులకు మానిని నీరాడు"అని
 (29వ. 2ఆ.) తెలుపును. బలరాముడు కృష్ణుని "పాండవవక్షాపి"అని (30-33వ. 2ఆ.)

విరసించును. కోపము వచ్చిన కృష్ణుడు బలరామునితో “కన్నడియు లీముః దీర్ఘరూః గదిపినప్పుడు కౌరవులు వీవు ఎదుపాటు కలదుగాక” అని, సుల్లెడతో “తాలాం కుండు పల్కిన ఎలుగుల ప్సారపంపులు రెలిపెగరా పీకు దిక్కు గల చోటి కరుగుమని దిగ్గన లేచి” తన మందిరమున కరుగును. (34-36వ, 2అ.) సుల్లెడ బలరామునికే విన్నపము పేయును. (27-45వ, 2అ.) అందు రెండు అపర్యదకృతులు :

“మగున నిచ్చెదనని చెప్పి మఱచి నేడు
వరుని కిచ్చెద నని చెల్లి భవ మగని
పిరియు లేచుచు మౌని చిక్ బరయ
వీడపాదన కడుజీంచి వేడి ఎమ్మ” 37వ, 2అ.

“పెరి గల వారికిఁ జేదెం
వరయుచు వెచ్చెన నిత్తు టిది మన మగునే
నిరుపేద కిచ్చి లేచెన

సరసాగ్రటి కదాముః బరము శిశ్యము లబ్బున్” 46వ, 2అ.

దేవకీమమదీవులు చెప్పినను, బలరాముడు పెడనెనిచి చెట్టును, సుల్లెడను కూడు, కోక లేక కొంచె పట్టితివనెన, సుల్లెడ రోము కొలరి చలుకుమ. అందు రెండు అణి ముత్యములు :

“కడుపు కూటికి పి కొంచె గాదియున్న
పీతి మాలిన మాటలు వీవు పలుకఁ
తెల్లెంచు గాన బలరామ చెల్లి గాక
పాండవులు పన్న వా యానె బ్రదుకవీరు” 62.
“కడుకు లెద్దె యున్నఁ గోడ లిందుకు లాదు
పి ప్పెత్తి పి కున్న విలువఁ బోదు
గంజుఁ దగినట్టి బొంత రోకమునందు
గల్గించె మొదటనే కమలదళుడు
మడుకు వ్రాసిన వ్రాలు పెదపడి రన్గించె
వీమరు వెవరు పీతిరొంత (?)
వెడయొక్కఁడు విన్న మెరిలోనె వమ్మితి
కలివచ్చారముఁ దంచుఁ గావచ్చెరిఁ
గలిమి వాకించి యున్నతముఁ బలికితీవుఁ
గొరపులు వేళ్లై మమ్ముఁ గాన కెదె
లామరాజ్యముగా హరి రాజ్య మేలుఁ
డనుచు నేడ్చుచు నరిగి నయ్యెంటువాళ్ళి” 64వ, 2అ.

సాత్యకి సహితము బలరామునికి హితము చెప్పును. బలరాముడు మనడు, ద్రుత్యక్షుడ ర హియడు.

సుల్లెడ బరిగిన సంగతి అభిమన్యునికి తెలుపును. అందొక పార్వతానీవమైన, పార్వతానికమైన సత్యము :

“కలిమి గల వారి చెట్టు
చలుకుడు రెవ్వఁ గాని భావించెగా

వెంట్లో నేరడ వర్ణము

కంఠం నం బలుక రమమ సుమ లవ వెండున్" 82వ. 2అ.

అలిమమ్మడు అలిమనవరమదై బలరామునితో యుద్ధము పేయుటకు సిద్ధమైన ముల్లెర తనకు అవనింర వచ్చునని వారించును. "మీ యె వ్వాడే తప్పుడు కూతల కోర్పును విప్పురమందు మందవమ్మ" అని (100వ. 2అ.) అలిమమ్మడు అరణ్యవాసులు నకు బయలుదేరును. ముల్లెర అనుసరించును. రాత్రి బయలుదేరి మూడవవారి సాయంకాలమునకు మెల్లోత్తుచుని వచ్చుచు చేరుదురు. అనట మెల్లోత్తుచాలిమమ్మలకు యుద్ధము జరుగును. (126-151వ. 2అ.) వేదవ్యాసుడు వచ్చి "ఇరువురు నన్నె దమ్ము" అని తెలుపును. హింబలానుభద్రలు, మెల్లోత్తుచాలిమమ్మలు ఏక మగుదురు. బలరాముడు శశిరేఖను అలిమమ్మనికి ఇచ్చునట్లు చేదవని మెల్లోత్తుచుడు ద్రక్షదించును. ఇది ద్విగీయాశ్వాసము.

ముల్లెర అలిమమ్మనితో అడవి కేగుట విని, కృష్ణుని తాష్టవహులు లేవరిచి అడి పొనుకొందురు. "ఎఱిగి యెఱిగి యుద్ధం దూరిరవమ్మ" అని లేవరి కప్పీరు పెట్టును. అందఱు కలిసి బలరామునికి చెప్పుదురు. అతడు వివవల్లుండును, విజమఱులు తెలుపి శశిరేఖ ప్రాణ్యత్వాగమునకు సిద్ధపడును. వారరుడు వచ్చి శశిరేఖాలిమమ్మలు రంపతు లగుట బ్రహ్మలోలితమని వారించును. ధీమర్త్రదోణులు ఏనా, కొరవులు లక్ష్మణనివాసము నకు తరలి వత్తురు. మెల్లోత్తుచుడు శశిరేఖను ముల్లెరాలిమమ్మలకు అప్పగించును. శశిరేఖ ముల్లెరకు సారాలివందవము చేసి,

"దొడ్డిగ బాల్కంబున నా

దిత్తము నీ నీకునియందుఁ జేర్చిన దానన్

దిత్తము లేదిచ్చునై

నల్లా యిది నిశ్చయంబు పాఠి తోడవిన్" 125వ. 3అ.

ముల్లెర సంతోషించును. మెల్లోత్తుచుడు మఱల ద్వారకకు వచ్చి శశిరేఖాశ్రుతిదా ట్టును. కృష్ణుడు మెల్లోత్తుచుని మనకార్యము నెఱిగి, సంతసించి, బలరామునికి చెప్పుకుం దును. పోత్తక్కపేరి శాంతిరంజయము. పశ్చిమపురి మాయాశశిరేఖను వివాహపేక్ష క యుద్ధ కు తోడ్కొని వత్తురు. బలరాముడు కన్యారావము పేయును. పురోహితులు తేర వంతును, ఒకరి వొకరి మారు డవగానే,

"చూడ లక్ష్మణున కా మదరి కుంటేలుగా

గంటులు నైమనుఁ గానఁ జదియె

వెంటి నరఁ దాత్మ వెఱంగరి చూడగా

సిండి లోక్కను గెండుపిల్లి యయ్య

వగమను తేర వంచి వాడు పిట్టెండుగఱ

గొక్కిరింపుచు పండుకోఁతి యయ్య

విది పిల్లమని యింది పెరింబంబుగఱ తాడ

రోమముల్ పెరిగి రిల్లూక మయ్య

మంది బ్రహ్మ శిరిరితినీ యంచు మఱయుఁ తాడ

మెముక కేరల పల్లమై మోది కెగవె

వపుడు భయమున దేవు లల్లార్చుకొనును

బండ్ల పగిలించి విలపించి బెండ్లకొడుకు." 177వ. 3ఆ.

పెండ్లి కూతురు "తక్కిన జనుల కెల్ల ముద్దుమొగంబుతో ముసేమపినగవుతో, ... మరుచి దారిల్ల విదముగా తోచె"ను. (180వ. 3ఆ.) "అంబామణులు నవ్వలక్ష్మణుల దొక్కింత రీరవ్వమును జూడ.... వయ్యగజాత్తులమగును; దోచె"ను. లక్ష్మణుడు "అబ్బబ్బ యిది గండు బెబ్బబ్బలి యుగంబాని పిన్నది కాదు నా కమ్మ రాన"అని (182వ. 3ఆ.) ఎంత గౌరవెట్లనను; కర్పడు, జనుల కూడ "మాచిచి గాదు వాగ్ధేమమచి మాటికిఁ జల్పొడ వేమి చేయురా నీ విమలగూడి మాకుఁ గడు పిగ్గను గల్గెను బంధురాతిలోచో" అని చిత్కారము పేయుదురు. (191వ. 3ఆ.) అంతేకాదు,

"ఖంకొక్కపాచి నీ పిన్నవయసు వాని

కమ్మలు నీటితోఁ దిప్పుగాను

దుడిచి లక్ష్మణుఁ బట్టి వడఁతి వంకరుఁ (ద్రవు

వండుచి విదముగా నాకుఁ దుప్పు

బంధువైర్పొ విభందంబు పేయఁగఁ

గడు రీతి మూసిన కనులు రెఱచి

గడగడ వడఁకుచు క్రిత్యుఁ జూడఁగా

దనుజువారుడు మోరదండ్రి తొప్పు

జడలు దాల్చునుఁ కమలమల్ ముడిగొనంగ

వడవిచ్చారమున విచ్చు లరివిడదగ

తొం మొక తేజఁ బూచి యూలీలవైన

దూతమై తోచెఁ గురుపతివృత్తవతును." 196వ. 3ఆ.

లక్ష్మణుడు మార్పు వోపును. తెలిచి వచ్చి భవ వారిని విమంగుకొని, స్త్రీల మాటున చేరును. అయినను రాక్షసదూతము అనుసరించును. లక్ష్మణుడు బలరాముని వెలుమాటు తిట్టును. పుటోత్పచుడు పెర్పుములను పృఠించును. ప్రేక్షకులు కళానిక అగుదురు, మాయాశక్తిల మాయ మగును. పుటోత్పచుని మాయలు సముత్పాదు మగును. అచి వివారించు జిక్కి కలిగియు, కొరవైలకు గర్భభంగము కావలయుమని కృష్ణుడు మోవము వహించును. దుర్లోచనుడు రథగజయరగవిదాతిరళములను యుద్ధమునకు పిద్రము చేయును. వివాహ మగిడివును. ఇది తృతీయాశ్వాసము.

యుద్ధమునందు పుటోత్పచుడు గోచరాగోరరుడై కొరవైలను, బలరాముని పొడలెత్తించును. బలరాముడు కృష్ణునియొద్ద వాపోవును. కృష్ణుడు వనక వచ్చి, "తోడఁ బుట్టువు నిలువెల్లఁ దోలివట్టి చేటు వాడనై"వని (63వ. 4ఆ.) "అల్పరోషు యిష్టలేనట్టి గాని యిట్లు వెడఁబాచి సొమ్ముచి యేడ్వనెరి" అని వలంతును. కృష్ణుడు,

"చల్లిలి దక్షిణం బనులు శిష్యుడ పంతుక పిలి లేక యా

కల్లులు పల్లివన్ జనులు కాపురువం డనుఁ దోరి రేవతి

వల్లర కూర్చి గృహము వాకిలిఁ గాచితి వంచు దూడుటన్

యిట్లును పెద్ది సొమ్మునుట యింనుక లేదము లేదు హడలన్." 77వ. 4ఆ.

అని మందలించును. జను లందఱు "బహుడ విచల్ల మాకింత బాధ కలిగె"

వనిన (94వ. 4అ.) బలరాముడు తలవంచును, పులోత్కమడు కనిసించుకుండ "నీ బావమునఁ దలంచు కార్యము గాచింప వశమి నీకుఁ గౌరవపతికిన్" అని హెచ్చరించును. (99వ. 4అ.) కృష్ణుడు బలరామునికీ శశిరథును అలిమమ్మని కిచ్చి మిఠాము చేయుమని హితబోధ చేసి, పులోత్కమని శాంతింపజేయును.

సుదీర్ఘాభిమన్యులను తోడ్కొని వచ్చుటకు బలరామకృష్ణులు, బంధువులు, అంతఃపురాంగనలు వచ్చెను. కృష్ణుడు సుదీర్ఘుడు చెప్పెను. సుదీర్ఘ "చేతులుమోడ్చి". తన పెడిన పాట్లు తెలిసి,

"ఈ బీనువందనుఁ డింతిఁ దెచ్చిన రొక

యొగ్గుగఁ గోరిన వితనిఁ బ్రోవుఁ

డీ శశిరథాఖ్య యిదరాజుగామిని

హారు తోడ్కొని పొందు మేము పొందు

తనయులు పెహరించు పవముజేగిదము నా

నుతున కెచ్చటజైన మదరి రోలకు

బాగ్యవంతుల పుట్టి బడుగుల కేండ్లు

దవవంతు లగు సుయోధమని పెట్టి

కొనిగి చేసిన నిమిదియ్య మొచ్చు" 193వ. 4అ.

అని "స్వాదునివృత్తవాక్యముల్" పలికిన, బలరాముడు "దైవము బొంకిందిన బుద్ధి లేక బొంకితి నను బొంకును మనంబున నిల్చునల"దని (192-193వ. 4అ.) విలసిందిన, సుదీర్ఘ నిద్రును. అది చూచి అంతఃపురాంగనలును దుఃఖించుచు, బంధువులును విచారించుచు, కృష్ణుడు,

"చెల్లెల నిచ్చ నీ పగిడుఁ తింత వహించగఁ పీడపాదముల

దుర్లమువందకు పెన్వగ్గు నొడ్డితప్పై పెనుపొందు నేడవన్

అట్లగఁ గంట విరిడియె పారులోపెన యా మనోక్తులుండున్

లోల్లి వదిలను వాక్యముల దోవము లెంచుచు మమ్మ పేరిడియన్" 196వ. 4అ.

అనిన, సుదీర్ఘ

"హృదయ నీ వాక్యమదురామ్యతంబున

మదిమచ్చి తాంబులు హాని నొక

బలదెడు పుట్టి యీ అలకారోళును

నిర్దిష్ట ముఖియు హి నివృత్తాచ్చి

మేనమామలు హారు మేనల్లుఁ డలిమమ్మఁ

డవులు హారు నే ననుజను" 197వ. 4అ.

అని కరణయుగము ముతుకొని, స్మరించి, బలరాముని తన నేరములు మన్నింపుమని కోరును. బలరాముడు తప్పు తనదని, ద్వారకకు వచ్చుదని కృష్ణుడు విసగా వరమమ్మని కోరును. లేచి, రుక్మిణ్యార్జునులు కూడ కోరుదురు. శశిరథ వచ్చి లేచితిలల రాములకు, అలిమమ్మడు వచ్చి బలరామకృష్ణులకు సారాభివందనములు చేయుదురు. అందఱు ద్వారకకు బయలుదేరుదురు. ఇది చతుర్థాశ్వాసము.

నారదుడు దేవలోకమున కేగి, అర్జునునితో వికసించోపవసుండువచ్చి ఇంద్రునికి జరిగిన వృత్తాంతమును తెలుపును. పసుయభంగమగునని వంశియుము కలిగియు,

“కుమారుని వివాహము వీక్షించువాడై యొకొందుడుచ్చు” అర్థముని ఇంద్రుడు ద్వారకకు వీధికిని వచ్చును. శరీరభాగమువ్యూల వివాహము జరుగును. వివాహంతరము అర్జునుడు జనురావతి కేగును. మఱిత్కృనుడు ద్వైతవసును కేగి, ద్వారకాపుర వృత్తాంతము తెలుపును. రథరాజులు నంతవీధి, మఱిత్కృనుని పరాక్రమమును ప్రశంసించి, అర్జునుని రాకకు పరీక్షింతురు. ఇది పంచమశ్వాసము.

ఇందు రసవిషయము భంగ్యంతరముగ ఇట్లు కలదు.

“ముందుగా దవత్తి విరించెనని చెప్ప

రాజతండ్రి రోచె రొడరము

కొడుకుతో విశేషవడవీకేగి నటన్లు

గణ్యుని తోచె గారుణ్యరసము

అలిమమ్మదమరేంద్రుఁ డని మేనిని చెప్ప

బహుప్రేమముగఁ రోచె రియఁదరము

అనిరేంద్రుఁడంగవాక్యశ్రమింపెనని చెప్ప

దురన్లు తోచె వాక్యరసము

ఇంతిగని బట్టలులుఁ గంటులేనివన

నా కిరీటిఁ రోచెనో వాక్యరసము

మెచ్చిరాముఁడు నమఁఁ రొడ్డెచ్చెనవన

పరితంబుగఁ రోచెను శాంతరసము.” 14వ. 3వ.

ఇది అర్జునుని రహస్యదూతి. సర్వదయుని రహస్యదూతి కూడ ఇదే. ఇంతేకాదు. శరీరభాగమువ్యూల పరసపల్లవము, విరహము, వివాహము శృంగారము. మఱిత్కృ లాభిమన్యుల యుద్ధము వీరరసము కూడ. మఱిత్కృనుని కౌరవ, బలరాముల తోడి యుద్ధమునందు వీరరసము తోపాటు వీరత్వసమును కలదు. మొత్తము మీర శరీరభాగ పరిణయకావ్యమిది సవరసభరితము.

శ్రీ సరళాతివరళము. పచ్చిచేళిల్లము సహజాతిసహజము. పాత్రచిత్రణము. పరవారిత్యపరిణితము. కావ్యము కథాప్రధానము. వర్ణనా ప్రధానము కాదు. వర్ణనాభాగ యిష్టమును కాదు. కథావశ్యకమునైన పుర, నాయకా, నాయక, సూర్యోదయ, సూర్యాస్తమయ, అరణ్యపర్వములు కఠినయపద్యములందీ కలపై. అంతేకాదు. సుతర్థ తెనుగు అడపడుచుగా, శరీర భేమగుమనఁగోడలిగా, అలిమమ్మడు తెనుగుమనఁబ్బునిగా, తెనుగుమనఁజేయు తేజిబ్బు కథనము, తెనుగుమడికారము తేనిలారు కవనము రాశిరూపమైన రసవల్లభవ్యము.

సౌగంధికప్రసానసంప్రసావము : ఇది సహజారతములొని ఇతిహాసమే గాని, ఇతిహాసముగ కథ పాగిడినవది. అందు దీముడు సరోవరరక్షకులైన యక్షరాక్షసులతో యుద్ధము చేసె, “కులేరుడును బాంచాలిధీయకంబైన వనవనవయ పరాక్రమంబు విని మెచ్చి నాని మనఃకింపె”నని కలదు. (168వ. 3వ. అ. అ. ౨.) ఇందు కులేరుడు క్రూరుడై యుద్ధము ననకించును. ముందు వలకూరుని యుద్ధమునందు పాదపులకు కొరపులు సహాయపడుదురు. అందుకు కొరపులకు జంతఃకలహమును జరుగును. కులేరుని తోడి యుద్ధమునందు పాదపులకు కృష్ణుడు, గండర్వలకు శివుడు సహాయ

వదుడుదు. రెండు యుద్ధములందును మలోక్యనుడు ద్రముఖపాత్ర వహించును. ఈ యుద్ధములకు మూత్రరాని నారదుడు. కడకు కృష్ణుడు చక్రమును, శివుడు త్రిశూలమును ప్రయోగించుటకు సిద్ధుడుడుడు. బ్రహ్మ వారించును. భీమాంజనేయుల సహచరమునందు పండు సుంపుటవ అదవము. హనుమ,

"అశ్వీణుడొచ్చెను
వీక్షింపుడు యొక్క పండు వక్షాగ్రమువన్
చక్షులకుఁ దోచుచున్నది
దక్షింపెద తెచ్చియున్న పాండుశుభాచార" పుట 22

అని కోరెన. భీముడు,

"ఇది యొక పెద్దకార్యమని యిందుకుఁ జింతించి నానోరక్ష! ||
మరి ముద మందఁగా నిష్ఠాదై భూచివె పండివ పండు రాత్రి నీ
యిడుటను బెట్టి నా పనికి నేగిర నంచుఁ దలంచి భూతముల
బెదరఁగి సింహానాదమును భీముడు సేసెను కావనంబునన్ " పుట 22

సింహానాదము చేసి, హనుమంతునిఁ చూచి మఱల,

"తలుపులు ప్రసంగిడు వానికిఁ
తెలు వందఁగి నప్పగములు పెచ్చులగ వేలా
ంబును నెచుపెద్దముల
సుందముగఁ రీసి యిత్తు చూడుము నమ్మన్ " పుట 22

అని భీముడు ఎన్ని బాణము లేసినను అన్నియు పుట్టముగును. ఇట్లము విసిరిన గాలిలో కలిసి పోవును. విసిరిన విల్లును విచ్చుల మగును. భీముడు చింతించును. హనుమంతుడు పరిహసించును. భీముడు క్రుద్ధుడై "ఈ గూఢరండును చూడు"మని సింహానాదము చేసి గద త్రిప్పివైదిన పండును లాకే పైకి పోవును. రెండును భూమి మీద పడకుండ గగనవత్తము నందు నిలుచును. ఇది చి జానపదగాథమండియో గ్రహించిన దగును.

భీమాంజనేయుల పరస్పరదూషణము పాత్రానుగుణము కాదు.

కొరవైల అంతః కలహమునందు కర్ణుడు, భీముని నిరసించిన తీరు :

"అందఱికిఁ దావచి మే
మందఱము పెద్దఁ జేసి నందుకు నీశున్
కుండలే పెట్టి పెట్టెను
బృందావనపరితమణ పాగలకు మింకన్." పుట 39.

కర్ణాశ్వుత్తాములు కత్తులు చూయుదురు.

"అది పల్కి కాచినఁ దడిదము భూశినించి
జవముచ బ్రాణిపై గపాన నపుడు
గురుపుత్రుఁ డొరదీని కదలాం మంకించి
రమ్మత్తుపై కేగి రథము దుమికి" పుట 40

పాండవులకు సహాయపడవలయునని హితోపదేశము చేసిన ద్రోణుని కర్ణుడు నిందించిన విధము :

"కుడిచి కట్టుట యొల్ల కురువోరక్షుని యింట

పైత్రలావణ్యం పొందుపైత్రుల పంట
కాంతియుక్తమైన కాయంబు లివ్వెను
పాదయును బాంధవ్య పురులు చోట
చిత్తంబులో వీరు చెడిపోయెను కోర్కె
మనవందల వారు మనుట కోర్కె
దుష్టాత్ములని వీరి దూషించు రెప్పుడు
దర్శాత్ములని వారి దలంబు రెప్పుడు
వీవు దీర్ఘాదు కష్టాదును వీ తమాతా
దరలు . . . దుష్టదత్తులమంటు లగుట
మమవు నెరిగి బంధ గోరుట మానెనెరిగి
రేల మాటలు మోసేన రాలు చాలు." పుట 46.

ఇది యొక్క భక్తవాదాయణాని వేగపంపొరనాటకము ప్రభావము.
వారధుడు పందల్పించినపుడు శివుడు కొలువైపు తీరు మువ్వెట్టు.
“పందల్పకుమారపపిష్టాక్షరులు గూడ
సామనేదంటలు పడుపుచుండ
వామభాగంబున హైమవతీదేవి
తారకమండ్రంబు లోగి బరించ
జాహ్నుని ముదముతో జడలపై వెనుంబుని
శివయోగు లందఱుఁ జేరి కొలువ
పరమపావమైన ప్రమదగోష్ఠియలో
శివకవచ మెంచుఁ జొచ్చుచుండ
వచ్చుమలేమయనించావంటు మోడ
దేవదేవుడు కొలువైపు దేవమోచి
మచ్చి పచ్చిన పెదనేగి వామదేవుఁ
దురితనించావంటున మంచి పెరిగె." పుట 73

బీగంధిక ప్రమాద పంక్తివాసు యుద్ధవర్ణనలు ఏనా నాటకీయ పద్ధతిని కలదు.
ప్రథమాశ్వాసములోని ప్రథమపచ్చివేణు ప్రథమోదాహారణము- మహాభారతములోని
“పవనానందమందు శ్రోపదియునో” గంధమాదవపర్వతపామృతంబు “పెదారించు
మన్నెనో” అను పంక్తి ఆచారముగ రూపొందినది. బీముడు ధర్మరాజును “వనమృల
శ్రీగి పక్ష్మపలాళిఁ గొంచునత్తు” ననిన, ధర్మరాజు అనుమతించును. అది ఏని శ్రోపది
ధర్మరాజును బీముని వెంట వెంటించునునని కోరును. ధర్మరాజు నిరాకరించును.
నకులపపాలేవులు, రోముట్టు వెంటించుమందరు, ధర్మరాజు వెమ్మతించును.
అంతేకాదు. ద్రావిది “వెంటఁ బోవుట” బీమునికి “పోరు లలిండు”నని వెలుగును.
అది నాటకీయ దృశ్య.

యుద్ధవర్ణనల మహాభారతములోని యుద్ధవర్ణనలను తలచించును.

రెండవ మతంగంధి వేంకటపద్యంపాదావ్యయ : ఇతని కృతులు 1. తాలాంక
పందిసిపరిణయము. 2. ఇందీరాల లాగవతము. యుగోగము. అమృత్రితము. తాలాంక
పందిసిపరిణయము శేషాచలపతికి అంకితము. దైవాంకితము, రెండు తాళపత్ర

గ్రంథముల తుదివి ఇట్లు కలదు³⁹.

"కలియుగశలీవాచకంబులు వేదరహితంబులం
ఖలు పన వండు వానిమహామహాద్రవరాసిశాస్త్రునిం
గలిపిమృదూత్తి నీ పదకావ్యము పూర్ణముగా రచించె నె
త్తలముందు శేషైలశివరాగ్రహరం... స్మృతిమరిన్."

వేద=4, య=9, అచల=7, ఇందు=1 = 1794+78=1872. అంగదసంవత్సరము.
కాలబట్టి శాలివాహనవర్షాదినీపరగియుము రచనాకాలము 1872 వ సంవత్సరము.
తరుముల పరిగణనమున 1867 అది కలదు⁴⁰. గాని, అంతకంటే తాళపత్రప్రగంధ
లిఖితారము ప్రమాణము.

శాలివాహనవర్షాదినీపరగియుము పన శశిరేఖాచరిణియుము. గ్రంథనామమే గ్రంథస్థితికి
నిదర్శనము. ఇది పైలుడు జనమజయునికి చెప్పినట్లు కలదు. మొదటి రెండు శశిరేఖా
చరిణియాకావ్యములు మూడాశ్వాసముల కావ్యములు. మూడవ శశిరేఖాచరిణియా
కావ్యము డాశ్వాసముల కావ్యము. ఈ నాలుగవ శశిరేఖాచరిణియాకావ్యము ఆటు
అశ్వాసముల కావ్యము. ఇది కదాద్రాసము కాదు. వర్ణనామాయము. అంతేకాదు.
అనావశ్యకవిమరుములు అతికము.

ప్రథమాశ్వాసమునందు తొలలి పద్యముల ద్వారకానగరవర్ణనము (36-126వ.
1అ.) (శీకర్ణవైభవము (126-142వ. 1అ.) రేపటిలంఠముల వివాహము (143-150వ.
1అ.) సుబ్బద్రాచరిణియుము (14-252వ. 1అ.) అలిమమ్మనిజనవృత్తాంతము (253-
256వ. 1అ.) శైవవర్ణనము (257-270వ. 1అ.) పాండవుల రాజమాయము మొదలు
అరణ్యవాసము వఱకు పల్నాపర్యవంధనము (271-319వ. 1అ.) కలవు. ఇందు
పాండవుల అరణ్యవాసము కాలముగ ముదిత ద్వారకానగరమువకు వచ్చుట మూడవ
శశిరేఖాచరిణియుమునకు అవశ్యకము. సుమారు రెండు వందల పద్యగద్యముల పూర్వ
రంగము కదాద్రాయాజవాత్మకము కాదు. ప్రధానకదాప్రారంభమునకు ప్రతిబంధకము.

ఇక ద్వితీయాశ్వాసము - సుబ్బద్ర ద్వారకానివాసము (3-10వ. 2అ.) అలిమమ్మని
బాల్యవర్ణనము (11-15వ. 2అ.) శశిరేఖ జన్మవృత్తాంతము (16-38వ. 2అ.)
శశిరేఖామన్యుల బాల్యవర్ణనము (39-47వ. 2అ.) ముందు కలవు. ఇందు ఒక విశేషము
కలదు. అది శశిరేఖ అయిదేళ్ల వయస్సులోనే, అలిమమ్మని పొద మన్మథుడు అయిదు
బాలములు ప్రయోగించెటట్టి అలిమమ్మని వయస్సు విరేంద్రుడు

"పంచామ్యుల రేవతితవయకుం బ్రాయుండు పందిర్ల త
వ్యాంశత్వశత్రుమృత్యుతుడునై యుద్ధామృతానుండు య
త్నినిద్యరము లేక శైవకవిరక్షింపారంబుల

వృందచే బంపకద్రుహగిడు; లీలంగ జింద వానాటికిన్." 39వ. 2అ.

తర్వాత అలిమమ్మని పంచామ్యులు (52-58) యౌవనము (60-71) శశిరేఖ
యౌవనము (72-109) విరహము (113-118, 263-79) అలిమమ్మని విరహము (120-
135, 145-148, 168-171, 213-215) వర్ణనవర్ణనము (149-158) మేఘపండితము
(161-167, 181-182, 194-197) వర్ణన వర్ణనము (149-158) పాంచంధికము (184-
186, 191-192) కామశత్రువర్ణనము (188-190, 199-200) మంచువర్ణనము (201-

208) వనవాదినందేశము (210-212) నర్మసఖునికి పిలవబడేదనము (216-235) నర్మసఖుని అనునయము (237-255) వనవిహారము (256-60) శశిరేఖకు సఖుల అనునయము (280-289) కలస్తే, అంతయు వర్ణనాభాయిష్టము. బలరాముడు శశిరేఖ ను రాజీవానను సంఘంతులు మృతమే కదాంశము. శశిరేఖ ప్రబంధముందరి. అలి మన్యుడు ప్రబంధమౌతుడు.

మణి తృణీయాశ్వానము. మణుల శశిరేఖ విరహము. (3-13) సఖుల అనునయము (15-31) వనవిహారము (32-57) బలవిహారము (58-75) మన్యుకష్టము (76-87) మూర్ఖుడుమూర్ఖునిచంద్రోదయవర్ణనవర్ణనము (88-111) మన్యువిరహారము (112-123) మూర్ఖ (125) మణుల కలవరము (126-129) శశిరేఖచారములు (30-136) విలాసము (137-139) మన్యుతాద్యుపాలనము (141-164) మన్యుదయవర్ణనము (166-173) ఆశ్వానము సమాప్తము. కథాంశము పూర్ణమైనది.

అనలు కద పశుత్వాశ్వానమునందు అరణిమగును. మధ్య బలభీషుని మూర్ఖుని అడుగుడు. కృష్ణుడు చెప్పును. సాత్యకి అడుగును. మధ్య బలరాముడు విందించినట్లు అలిమన్యుకి చెప్పును. అలిమన్యుడు విలాసము లాడును. శశిరేఖ గుణించి పిలవించును. శశిరేఖ అత్యపాత్యకు పిచ్చవదన, వారుడు వారింతులుకు దుడులు, శశిరేఖ అత్యపాత్య చేసికొందునని అలిమన్యుని కడకు చిలుకను రాయలారము వంతునట్లు చేయును. మణి తృణీయాశ్వానములు పోరయించి వేదవ్యాసుడు కాక వారుడు చెప్పును. మణి తృణీని ప్రతిష్ఠిత ఆశ్వాసాంతము.

మణి తృణీని ప్రతిష్ఠితాశ్వానము పంపామాశ్వానము. కథావిషయము. మన్యు శ్వానము శశిరేఖాశ్వానముల విహారము. సీతము. వర్ణనాశిశయము. విహారవర్ణనము శతాధికవర్ణనములందు కలదు. (3-180) వివేకవర్ణనము అర్థశతవర్ణనములందు కలదు. (181-230)

అప్పిప్పికి శశిరేఖాపరిణయము ఎంత తేటయో, నరసింహారాయణ తారాంశ వందీపరిణయము అంత తీర్పు. భాషాధిములందు కావంత సామ్యము. తారాంశ వందీపరిణయమునందు చిత్ర. బంధకవిత్వములు అధికము. అంతేకాదు. ముకుంద విలాసమునందు, వానవింశతియందు వరి కొవ్వొడుదామవర్ణములును కలవు. (109వ, 2అ: 134వ, 3అ.) వర్ణనాశిశయము (88వ, 2అ.) పిర్రావర్ణనము (322వ, 1అ.) పిష్టవిరహవర్ణనము (17వ, 3అ.) పిష్టాశ్వానవర్ణనము (352వ, 4అ.) పరాకలందము (320వ, 1అ.) తర్జనము (321వ, 1అ.) వాగలందము (293వ, 2అ.) కుసుమగుచ్ఛ బందము (330వ, 5అ.) ఇందు గర్భకవిత్వము లేకపోవుట విచిత్రము.

అలిమన్యుడు కూడ కవితలు వేర్చుట విశేషము.

"రామకర్ణాదవం శయ్యల రీతుల శివవర్ణన

కాలములన్ గెనుగరకల్పనన్ పురుషవర్ణనగం

రీతవర్ణనమగునాశిరయం గుణవిమలాశ్చరి

ప్రీతియలం బ్రహ్మం కపిలతీ రవియంశగ వేదై నంతయున్" 54వ, 2అ.

అలంకారశాస్త్రపారాయణము క్షీణదక్షిణాంధ్రయుగవృంత అర్థవర్ణనము.

శశిరేఖ సామ్య పంపామాశ్వాన పట్టమందము

“పగడా బిద్దివ కోళ్ల రోమతెర జాగ్గా పెట్టెమంచలుపై
జిగి జల్లారు మేజుంగు లాంటివి వీరులే జీల్కుం జుటెరారు మేల్
తగటుం జీల్కు బోరుంగు చక్కెరుల విర్రాసెమ్మపం దర్భణా
తుదాశాశాశాశాశా దొరలు లేరున్ వంతలం జింటింన్.” 264వ. 28.

కాలము తెలియని కవులు

కడివెర్ల శ్రీనివాసుడు : ఇతని కృతి కేదర్మము, అముద్రితము, ఇతః డిమ్మాలు సంవత్సరములకు ముందుండిన వాడు, ఇతః దొకవేళ పదునేడవశతాబ్ది మధ్యమునందుండి మధ్యకవులలో చేరిన వాడేమో" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³¹. అనగా 1899-200=1699 లేక 1656. ఆధారము లేదు. శివసూత్రశరణ్యము.

వేంకటాచార్యులు : ఇతని కృతి ముక్తిచింతామణి, శ్లేఠమహాత్మ్యకావ్యము, అముద్రితము, హిందూదర్శనానికి అంకితము, దైవాంకితము. "రాజమహేంద్రవరార్థక్ష పద్మానాభాకాశీనరకసేవిత్యురాయకృతకవశాంతరాభరణానులేపికవ్యూరకసమర్ప వస్త్రీతుంధా" అని కవి ప్రాసిక్మలులను బట్టి, ఈ గ్రంథమున్నూ సంవత్సరము లకు ముందే వ్రాయఁబడినదేమో" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³². అనగా 1899-200= 1699 ప్రాంతము. కోవ తిమ్మరాయుడు చరిత్రకు అందు వ్యక్తి ఆధారము లేదు. శివసూత్రశరణ్యము.

ముక్తిచింతామణి బగ్గవద్శ్లేఠమహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించునది.

అంగర నరసింహము : ఇతని కృతి రాజరాజలిపికము, దుర్గధము, కొప్పుల మల్లభూపాలునికీ అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందు వ్యక్తి, "ఇతః దేశాలపు వాడ" నిశ్చయముగాఁ దెలియరాలేదు. వృష్టిముగాఁ దెలియుచుండు పదునాఱవందల యేఁబదికీఁ దరువాతి కాల మనుకొందము." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³³. 1650 కి పూర్వ డనుటకైన, తర్వాతి వాడనుటకైన ఆధారము లేదు. శివసూత్రశరణ్యము. రాజరాజలిపికమునందు "పెనిపటి చెప్పలేని శివుని అని విక్రమవేస్థిరంబు" అని ఒక పద్యము కలదు³⁴. శిశిపాలుని ప్రసక్తిని బట్టి రాజరాజ దుర్భేదమడగును. కావున రాజరాజలిపికము దుర్భేదపరిష్కారలిపికము కావలయును.

మెద్యయ : ఇతని కృతి సీతావిజయము, శతకంఠరామాయణ మని ముద్రితము. అనెను రామాయణమునందు రాముడు దశకుంధుని సంహరించిన, ఈ వర్తిరామాయణమునందు సీత శతశంకుని సంహరించును. కమక సీతావిజయ మను గ్రంథవా మను సార్థకము.

ఇది 1904 వ సంవత్సరమునందు, 1954 వ సంవత్సరమునందును ముద్రితము. ద్వితీయముద్రణయమునకు ఆధారములైన వ్రతులు మూడు కలవు³⁵. 1. ప్రథమముద్రణాధితి. 2. కాశీవారాహంధ్రహిహావ్యసనిసాగ్ని, రాగయమలరేచి కాశీరపు ప్రతి. త్రివంశాలము 1904 వ సంవత్సరము. 3. తామ్రత్రప్రతి. త్రివంశాలము హరిశ్చందరి పాల్గుణబహుళవయ్యశి ముండి, విశంభుత్రప్రతిపద్ధర్మాదశి పఱకు. వారము లేదు. సంవత్సరము 1838, 1778, 1718 కావచ్చును. రామత్రప్రతియందు మధ్యముప్రణీతమని కలదు. అంతేకాదు. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపక్షకాండగారయమలరేచి మఱొక ప్రతి యందును మధ్యముప్రణీతమని కలదు³⁶. వేటొక రెండు కాశీరపు ప్రతు లందు లింగకవి, రంగకవి అని కలదు³⁷. లింగకవి ముందు మూడు అక్షరములు రచించి, సోపనపాలు నికి, రంగకవి స్థాన అక్షరములు రచించి, భోగప్పపాలునికి అంకితములు చేసినరచి

ఒక అల్పరాయము కలదు³⁸.

1904 వ సంవత్సరము నాటి లిఖితప్రతికి, ముద్రితప్రతికి కఠినయలేదయ్యులు కలంపు. ముద్రితప్రతిలోని వచనములకు వర్ణములు, పెద్దములకు పెద్దాంతరములు కలంపు. అని 1954 వ సంవత్సరము నాటి ముద్రితగ్రంథమునందు చూపబడినవి. ఇందు అవతారిక లేదు. ప్రథమ, ద్వితీయాశ్వాసాంతపద్యములు శ్రీరామపరమ. ద్వితీయాశ్వాసాది: తృతీయ, చతుర్థ్యాశ్వాసార్ధంతపద్యములు పోచువృత్తాంతపద్యము. తృతీయాశ్వాసాదిపద్యాంతపద్యము దర్శవృత్తాంతపద్యము. ధర్మవృత్తాంత, లోకవృత్తాంత పోచు వృత్తాలుడే అగును. శ్రీరామపరమైన పద్యములు శ్రీరామాంకితవివృత్తములు. వృత్తాంత పద్యములు పోచువృత్తాంతాంకితవివృత్తములు. ఒకటి దైవాంకితము. మఱికటి నరాంకితము. రెండు శతకంతరామాయణములు కలవని అనుమేయము. అంతేకాదు. లింగకవి శతకంతరామాయణము మఱికటి ద్విపదకావ్యము కూడ కలదు³⁹. అమృతీతము. రెండు పెద్దకావ్యములు పంక్తిగ్ధైవట్లు. కఠినయలేదయ్యలను బట్టి కరతలామలకము. మగ్గయూనంద్యుడైనవైన నీలాచారమును రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇది ఊహామాత్రము.

ఇది చిత్రమైన కథ. రామాయణానంతరకథ. రాముడు నీతలోను, కుశలవైశాలలోను రాజ్యమును పాలించుచున్నది కథ! జానపదకథామాలకము కావచ్చును.

రావణుని పినతండ్రి అశ్రముడు. అతని తనయుడు శతకంతుడు. రావణుని రాజ్యము సముద్రమధ్యమునందలి లంక. శతకంతుని రాజ్యము చతుస్సముద్రముల అవలి ప్రతాపలంక. రావణునికి పెరితలలు, ఇరువది చేతులు కలంపు. శతకంతునికి వంద తలలు, రెండు వందచేతులు కలంపు. రావణునిపొరము ఏని, తనమ్మ చేసి, వదములు పెడిసి, రాముని పాలించుటకు మునులను బారించును. మునులు రామునికి మొఱపెట్టుకొందురు. రాముడు అతయూరొచ్చి మిచ్చును అనంతరము తన బలము లాదని నగచును. లక్ష్మణుడు దైర్ఘ్యము చెప్పును. విల్లిమణుడు శతకంతుని వివరములు చెప్పును. హనుమంతుడు సకలమనుజుడనుజుడవచరణమలలను దప్పించును. నీత తమ్మ యుద్ధరంగమునకు తీసికొనివెళ్ళుచుని రాముని కోరును. నవమ్మని అల్లకమున రాముడు చెప్పెడించును. అందఱు రందయోత్రకు జయలులేరుదురు. అందఱిని హనుమంతుడు తన నాలమున చతుస్సముద్రములు లాదించును. శతకంతుని కోట లగ్గ పెట్టుదురు. రాముడు హనుమంతుని రాయబారిగ పంపును. శతకంతుడు రాముని విందించును. హనుమంతుడు శతకంతుని సొమ్మసిల్లలేమును. శతకంతుని తల్లి చిత్రగంధి సందీ చేసికొమ్మని దొరించును. శతకంతుడు యుద్ధమునకు సిద్ధమగును. మహాయుద్ధము జరుగును. నీత, రాముడు, హనుమంతుడు విూ రాముని పట్లములోని అందఱును మరణింతురు. రామునికి, శతకంతునికి ద్వింద్యయుద్ధము జరుగును. రాముడు అలఱు చిందును. నీత విల్లించుకొనును. శతకంతుడు పలాయనము చిత్రగంధును. మఱువాడు నీతకు. శతకంతునికి మఱు యుద్ధము. విల్లిమణుడు రావణుని మరణరహస్యము చెప్పినట్లు. వారుడు శతకంతుని మరణరహస్యమును రామునికి చెప్పును. రాముడు నీతకు చెప్పును. నీత శతకంతుని సంహరించును. అంతేకాదు.

బ్రహ్మచేత విగతజీవుడైన రాముని సప్తమలోని అందణిని పువర్జీనియలమ చేయించును. శతకంఠుని ఆల్లి ధీత్రగండి, బాధ్య యయాతి వెలసెంతురు. రాముడు శతకంఠుని కుమారుడు వీలకంఠుని ప్రధానలంకారాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని చేయును. హనుమంతుడు మఱి అందణిని సారమున చలుపుముద్రములు రాబించును. అయోధ్యకు వచ్చి రాముడు తల్లులకు సేత పరాక్రమము తెలుపును. ఇది వీశాచిజయము.

ఇందు రాముడు పాలించు కాలమునందు వాణిజ్యపరణి ఇట్లు కలదు.

"గడ్డి రాన్యంబు పోకఁ బుట్టిదేమి
యట్టి పోకకు రూకలు నవకడేమి
యట్టి రూకలు మోడకు నంబువడేమి
యట్టి మోడలు పెంబించి మగలేతములు." 135. 1ఆ.

ఇది అతిశయోక్తివలనవచ్చినను, పోకకు పుట్టిదేమి కాకపోయినను బుట్టిదేమి అయినను రామరాజ్యారక్షణమగును.

సేత యుద్ధరంగమునకు తీసికొని వెళ్ళుమని కోరునప్పుడు, రాముని సేవారావము పోతన భాగవతములోని వరకామరసృష్టాంతమునందు సత్యభామ యుద్ధరంగమునకు తీసికొని వెళ్ళుమని కోరునప్పుడు కృష్ణుని సమారావమునకు ద్విగులేమారము.

"దిబ్బక పబ్బులు చని యులుకు కోమలీని దు

ద్విమలార్కటంబులు వివహఁ గలవి

ఎరు రెవ్వరాదేవ మదిఁ గుండు సుగుణపు

ప్రత్యేక్షితావహు పడఁగఁ గలవి

మృగి కాకుల వెఱచిడి యలల వ

త్యుగ్గ బాణాగ్నికి వేర్వఁ గలవి

సృజితంపు సోపానంపుల నొంటిమై

చిల లేవు కదమునై నిలువఁ గలవి

చిల వెలికితి పి బుద్ధి యిట్లు పుట్టిఁ

గంధాగమలేద పి వేద గమనమేద

శతములుచిఁ జని పాని రేణిమువఁ గలుగు

మృపులు పీకుఁ గొనితెచ్చి వలన దురుగు. 93

అమోఘమధురవిఘోరంబులు గాని

ప్రతికూలీలహంకృతులు గాని

కల్పాననమయపత్మానానానము గాదు

భయరహితపకరంబులు గాని

కొందరి వానించు కుంకుమగంధమెది గాదు

మఱి రక్షణంబానమయము గాని

చెక్కెనమట్టికాననమార్గము గాదు

చండదృష్టపంచంబు గాని

తలది సుఖకేళి గాదు యుద్ధంబు గాని

మొరియుంబు గాని మెనముఁకట్టుమోటుము గాని

సాధి ముప్పట్లు చని మోసపోతిఁ గాని

రాక కూడదు పికవపోకవయన." 945. 2ఆ.

ఇట్లు పరిశీలన రాముడు, సీత ప్రభుమందిరముద్దమును పరికించి, మనస్సులో
తలచోసిన విధమిది :

“పుష్పిణులు లలనారాజు బాస వేసిన చెలి
యిసువలంబుల బాస నెట్లు నెట్లు
జోళ్లు వెల్లువలు బిట్టులు క్రోమలి యి
యెల్ల నీలం వార్ష వెల్లు వేర్చి
నే దక్క నమ్మల వీక్షించి వేదవి
యంతి పేదల గూర్చ వెల్లు వేర్చి
వినిన వడువంగ ననియారు కొమ్మ నే
దెడవి యుద్ధము నేయ వెల్లు వేర్చి” 99వ. 4ల.

సీత ద్విధీయందిరముద్దమునందు ఇట్లు కలదు.
“బ్రహ్మపైఠం బరివోసి దిక్కుటము లలంబున వేసి ప్రియదగ్గ
బ్రహ్మాండము వలంకి న్నదులు చలింపంగా విరుల్ హితం వా
బ్రహ్మాండరాములు దట్లదిద్ది కిష్కాదేవజాల నంతుం బర
బ్రహ్మాంబున వినుతించి సీత బలంతరించుచు నై నాచ్యుతున్.” 155వ. 4ల.

ఇందు శివుడు “ఓవం జాల నంతుం బరబ్రహ్మాంబున వినుతించు”చట, శివుడు
పార్వతికి చెప్పిన సీతావిజయమునందు ప్రక్రమణంగము.

రామాయణమునందు రావణుని భార్య మండోదరి వలె, సీతావిజయమునందు
శతశంకుని తల్లి చిత్రగంధి రాక్షసవృక్షమున పల్నాశ్ర. కాని సీతను పాపాత్మురాలని
(171వ. 4ల.) పరిచణుని అపూర్వాదవి (179వ. 4ల.) నిందింపుట పెరిగితము.

మొత్తము హింద సీతావిజయము పీఠరసప్రధానము.

సీతప్రగడ భవ్యయ (ధర్మన, ధర్మస్థిరి) : ఇది కృతి సంపత్తియు, తిరుపతి
వేంకటేశ్వరునికి అంకితము. దైవాంకితము. “శతవి కాలమేదియో నిర్ణయించుటకుఁ
బువ్వకమునం దారము లేదయుఁ గానరాలేదు. ఇతఁ దానునకుఁడయి యిమ్మాలు
సంపత్త్యుదముల క్రిందట నుండియుండును.” అని ఒక ఆర్థిప్రాయము కలదు¹⁰.
“ఇమ్మాలు సంపత్త్యుదముల క్రిందట” అనగా 1899-2000=1699 పూర్వము. కాని, ఇందలి
“తాంపునెయ్యి” (112వ. 2ల.) కొదువరల “తుపాకులు” (13వ. 2ల; 37వ. 3ల.)
పిరంగిగుండ్లు (67వ. 5ల.) మన్నడుని “తురాయి” మార్గముగాఁ “కళాయి” (204వ.
3ల.) వంటి అన్యదేశములు: “ప్రాసీన్యఃకు” (159వ. 3ల.) “తపాత్కము” (3వ.
4ల.) “ఉపగుపానము” (13వ. 4ల.) “నిమ్మిరుణ్యుడు” (169వ. 5ల.) వరహములు
(116వ. 5ల.) వంటి అపభ్రంశములు ఇంకను అర్హులైన మునిషియును. వదునెప్పిదవ
లెక పందొమ్మిదవతఱాల్లి కావచ్చును.

ఇది సర్వకావ్యము. అది విశేషము. ఇందు ప్రధామాశ్వాసములోని నలుని దండ
యోధ- యుద్ధాంతాంతాముకుని సంపత్తిద్రవ్యదశకావ్యములోని

“..... తాపాంబున సీత

భాగ్యంబునందె కప్పములు గైకొనియే” 272-75వ. 1ల.

అను పంక్తిల ప్రాయము. ద్విధీయోద్ధానములోని వేటవృక్షము వృక్షవాహిని

వ్యతానము, అందువలన నలునికి పొంద డిద్వానవనమువందుగాక, అరణ్యవరోచరము నందు పెట్టువడినది! వలదుయందుతుల పరిణయవర్యంతకత, శ్రీనాథుని శృంగార వైభవమునకు సేలవైనవ అనుచరణము, పరిణయవంతకత వస్తువు నలోపాశ్వానము నకు, యువాచారాయకుని వలచరిత్రద్వితకావ్యమునకు మోక్షమగాక, చక్రపురి రాసువా నార్యుని వలచరిత్రద్వితకావ్యమునకును అనుచరణము, రాసువారార్యుని వలచరిత్రము వందు చరి అంతట విష్ణుచక్రమహిమ లేదుగాని, విష్ణుస్వాత్మానము (79వచ. 6ల.) విష్ణుచక్రము (80దండ. 6ల.) కలపు కలిపురుషుడు వివదపురుషునందు ప్రవేశించలేక పోవుటకు, భయపడిపోవుటకు హేతువు వైష్ణవమాత్రమే. (59-60; 63-69వ, 5ల.) రాసువారార్యుని వలచరిత్రమువందు నలదమయందులకు వియోగము కలిగించు టకు, కలిపురుషుడు వివదమామన రాసులు తెలిపినట్లు కలదు.

“ఇదిగో నాలుగు శ్రవణ లీర్పడి యున్న

వది విదర్భపురికి నడుగుమందు

వది ఋతుపల్ల పురాధారలు గాన

వది సుఖపాన పురి కరుగుచుండు” 1125-30వచ. 3ల.

దర్శయ నలచరిత్రమువందు నలుడే దయయింటికి పుట్టినంటి కేటలుకు రాసులు చెప్పును.

“కావలకు తోవ యిది చూడు కనులవదన

దక్షిణావతమున కీది దారి తరుణి

యుక్తయిది కీది మార్గమె యుత్సవలాక్షి

కుండనమ్మునకు తెరువది కోమలాంగి” 200వ, 5ల.

నారదుడు కలహలోకమధ్యవేనను, అతడు కాచినదిన పత్కార్యములు కలపు అని దర్శయ అభివర్ణించుట ఆపూర్వము.

“చి మోచి హల కహస్వాపి పలు రెన్నె

కొరికి గొడుగుల నీడు గాగ

నే దివ్యముని బుద్ధి బాదరాయణుడు లా

గవతముః తేనె జగద్ధితముగ

నే క్షాంతినిదినేత దక్షిణండు దనధిజా

సాలనం దొనరించు ప్రోలి వేల్పు

నే తపోమయై నెచ్చినె వాల్మీకిదే

రామాయణము బుధధిపుత్రముగ

వట్టి వారదుడు (దం) భీమావనీశ

వందవాంచరణకాళణమునఁ గలహ

మొప్పు కుండులుఁజేసి రావపుడు వాక

మందు దొరకునో యను నాచ నచరి కరిగె.” 15వ, 4ల.

రాసువారార్యుని వలచరిత్రమువందు కంటి, ఇందు సామీతలు నమరికము.

అనంతరాజః జన్మయ : ఇతని కృతి రాసుకథారిరామము, అమృద్ధితము.
“ఇతఁడే కామమందుండునవ వాడో తెలియ రాల్చిదుగాని మాకు యేఁబది యంద్ర

క్రిందటి వాడయి యుండవచ్చును. అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁰. అనగా 1899-150=1749 ప్రాంతము. అదారము లేదు. ఉదాహరణలెన్నడును.

గుడారు వేంకటదాసు : ఇతని కృతి ప్రబంధరాజకీయావశానకములరాసు చరిత్రము. "ఇతఁ డాదవకవియే యుండునను, కాంచీర్షయము చేయుట కారాము లేనియుఁ గావరాలేదు. ఇతఁడు మాట యేఁబడి సంవత్సరముల క్రిందట నుండి నేమో" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³¹. అనగా 1899-150=1749 ప్రాంతము. అదారము లేదు. ఉదాహరణలెన్నడును. కాంచీర్షయము గణపదప్రసాదము ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయనిలాసమునకు ప్రతిబద్ధునిచ్చియున్నాడు³². తద్వలనా కాంము 1680 ప్రాంతమని పూర్వము. ఇది తదనంతరకాలిక మగుట తర్కము. అది నిర్ధారించుట దుర్లభము.

కామనూరి కృష్ణయ్య : ఇతని కృతి ఇందుమతీచరితము. అముద్రితము. "ఇతఁడు మాట యేఁబడి సంవత్సరముల వాడి వాడయి యుండునేమో" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³³. అదారము లేదు. ఉదాహరణలెన్నడును.

వేంకటాద్వయ : ఇతని కృతి ద్విరంజనపుత్రచరితము. అముద్రితము. "ఇతఁడు మాట యేఁబడి సంవత్సరముల క్రిందట నుండిన వాడయినట్లు చెప్పుచున్నాడు." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁴. అనగా 1899-150=1749 ప్రాంతము. అది జనప్రతి అగును. నిర్ధారకపాదనము కాదు.

"కళాపూర్ణోదయమునందు నలెనె యందలి కథలును మాతనముగాఁ గల్గింపఁ జేసినవి. కాని కవిత్వ సుందర ప్రాదమయమని కాదు"³⁵.

మొల్లంపల్లి వాగభూషణము : ఇతని కృతి వివేకవిజయము. అముద్రితము. "ఇతఁడు మాట యేఁబడి సంవత్సరముల క్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁶. అది జనప్రతి అగును. నిర్ధారకపాదనము కాదు.

అప్పడూరి కిప్పయ్య : ఇతని కృతులు 1. యువనము 2. మధురార్థకథనము. అముద్రితము. "ఇతఁడు నూలు నూలు యేఁబడి సంవత్సరముల క్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁷. అనగా 1899-100=1799 లేదా 1899-150=1749. జనప్రతి అగును. నిర్ధారకపాదనము కాదు.

కొవారి సరసింహము : ఇతని కృతి వేదార్థము. అముద్రితము. తతకొండ వసీంధా స్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. "ఇతఁ డిందుమీందుగా నూలు మాట యేఁబడి సంవత్సరముల క్రిందట నుండి యుండవచ్చును." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁸. అనగా 1899-100=1799 లేదా 1899-150=1749 ప్రాంతము. అదారము లేదు. ఉదాహరణలెన్నడును.

తత్వశ్రీహరి లింగప్ప : ఇతని కృతులు 1. మధురార్థకథనము. 2. మార్గ తనయాచరితము. 3. ఏడుకృత్యాలనిలాసము. యక్షగానము. 4. ఉత్తరహరిశ్చంద్ర కథ. మొదటి రెండును అముద్రితములు. మూడవది అనుపలబ్ధము. మొదటిది వేంకటేశ్వరస్వామికి, రెండవది శ్రీరామచంద్రునికి, వాగ్దేవి శ్రీకృష్ణునికి అంకితములు. మూడు

దైవాంకితములు. "అదునికొడైవ యీ కవి కొల మెప్పుడో" నిశ్చయముగా తెలియదుగాని, యితః డింపమిండుగా నూలు మాట యేఁబది సంవత్సరముల క్రిందట నుండిన ట్లొధాంపనలనీయున్నది." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁰. అనగా 1899-100=1799 లేదా 1899-150=1749 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

మదమోహినీదిలాసము మదమోహినీనలకొలంబల వివాహము. సూర్యవరయా పరిణయము కాళిందీశ్రీకృష్ణుల వివాహము. ఉత్తరసాగ్రంధికత మృతము చంద్రమణి పారిశ్రంధుల వివాహంతరముమండి విశ్వమిత్రుని ప్రతిజ్ఞపాఠకుఁ గల పారిశ్రంధుని కల్పన³¹.

ఉడుపుల సోమలింగము : ఇతని కృతి మదమోహకవిలాసము. అముద్రితము. శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. "ఇతఁడెందుమిండుగా నూలు సంవత్సరముల క్రిందట నుండియుండును." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³². అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతమగును. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

మదమోహకవిలాసము తుంబురుని తనయ మదమోహక, ఋతుర్వలాలు వివాహము.

వీణిము లక్ష్మీవతి : ఇతని కృతి అలమవ్యసరిణయము. "ఇతఁ డెప్పుడొక్కడ నున్నవాడో తెలియరాలేదు. దాదాపుగా నితఁడు నూలు సంవత్సరముల క్రిందటివాఁ డయియుండును." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³³. అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

శ్రీ ప మాధునః ఇతని కృతి ఉపాకల్యాణము. అముద్రితము. "ఈ కవి నూలు సంవత్సరములకుఁ బూర్వము వాఁడమటకు నుండేవాఁడు లేదు." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁴. అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలక భరణ్యము.

కొండమడుగు పురుషోత్తమ : ఇతని కృతి సానందగణేశ్వరము. అముద్రితము. డీబగుంట వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. "ఇతని కొలము పరిగా తెలియదు. నూలు సంవత్సరముల క్రిందటి వాఁడయి యుండును." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁵. అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

గూళికల్ప వేంకటరమణ : ఇతని కృతి కవకరంతిశ్శామజీవరిణయము. అముద్రితము. "ఈ వేంకటరమణకవి నూలు సంవత్సరముల క్రిందట నుండిన వాఁడు" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁶. అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారములేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

వలగూరి నరసింహము : ఇతని కృతి వాగ్మణిశ్రీనిరణయము. అముద్రితము. "ఇతఁడు నూలు సంవత్సరముల క్రిందట నుండినవాఁడని తోఁచుచున్నది." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁷. అనగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

గింతేదీ సూరవ్వు : ఇతని కృతి కృష్ణార్జునయుము. అముద్రితము. బొల్ల ప్రగడ రామమంత్రికి అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందనివ్యక్తి. “ఇతఁడు నూలు పంచత్సరముల క్రిందట నుండినవాడు” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³⁰⁷. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

ఋషవరాజు నాగేంద్రుడు : ఇతని కృతి ఆనందమందరీహర్యునిలాపము. అముద్రితము. “ఇతఁడు మమూరు నూలు పంచత్సరముల క్రిందట నుండియుండును.” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³⁰⁸. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

మాచవరపు పాపవ్వు : ఇతని కృతి నందవరీకవరణ్యము. శాఖాబేదవరితము. “ఇతఁడు నూలు పంచత్సరముల క్రిందట వాడేమో” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³⁰⁹. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

అయ్యగారి వీరభద్రుడు : ఇతని కృతి రామచర్యవరపాండవీయుము. శ్రద్ధా కావ్యము. అముద్రితము. “ఇతఁ డే కాలమునం దుండినవాడో విశ్మయముగాఁ దిరియరాదు. ఇతఁడు మమూరు నూలు పంచత్సరముల క్రిందట నుండియుండవచ్చును.” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³¹⁰. అధారము లేదు ఊహామూలకభరణ్యము.

ప్రయోగోమేశ్వరము : ఇతని కృతి గోపాలీలానిలాపములాంపాది. అముద్రితము “ఇతఁడు నూలు పంచత్సరముల క్రిందట నుండినవాడు” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³¹¹. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

వేతప్పాడి కృష్ణయ్య : ఇతని కృతి శానకీరామనండితమనోలిరామము. అముద్రితము. “ఇతఁడు నూలు పంచత్సరముల క్రిందటివాఁడయి యుండును” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³¹². అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలకభరణ్యము.

అనుమగుత్తి రంగయ్య : ఇతని కృతి యాదవగిరిమారాభ్యము. అముద్రితము. రావూరి వేంగామాత్యునికీ అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. “ఇది యిప్పటి వాడో తెలియదుగాని నూలు పంచత్సరములకుఁ బూర్వపు వాదమటకు సందేహము లేదు.” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³¹³. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలక భరణ్యము.

రామనారాయణుడు : ఇతని కృతి గయోపాఖ్యానము. శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదమని నామాంతరము. రెండాళ్ళనముల కావ్యము. ఇందు అవతారిక లేదు. అశ్వాసార్థంతవద్ద గద్యములు కలవు. అహోబిలసమీపాస్థామికీ అంకితము. దైవాంకితము. “ఈతఁడు నూలు పంచత్సరముల క్రిందటి వాఁడయి యుండవచ్చును.” అని ఒక అల్లిప్రాయము కలదు³¹⁴. అవగా 1899-100=1799 ప్రాంతము. అధారము లేదు. ఊహామూలక భరణ్యము.

ఇది నారసింహ గోపమంత్రి కృష్ణార్జునసంవాదము ద్విపదకావ్యమునకు పర్యవ్యాప్త

రూపాంశరీకరణము. అతివ్యతంబునైన అనునరణము, అందు లేనిది, ఇందు అదిని శ్రీకృష్ణుని శృంగారవిలాసము కలదు. అంతేకాదు. ఇందు శ్రీకృష్ణుడు తీవ్రకావ్యలాభుడు. అంతఃపుటమువందు వ్యవస్థను పడినంతనే, "దూసు విరంబున నుగ్రుంజై" దూసును. వ్యవస్థను గయుని కృతమని జలదీపత చిప్పివంతనే, "మనకోపాదోపంబున బలబ్రహ్మచార్యకుంత" గయుని చంపెదవని చాటును. అందు "గయుని పోపిడఁజూచిన నవ్వు నవ్వరే", "గయోచ్చాయుని దర్శనంబునకయున్న ద్రక్షుయే", గయుని "ద్రుంపక యున్నను రాసులే దేవతకీ ద్రిమతనయుఁడని దగన్" అనుట ఉదాత్తముగ లేదు. ఒక ఉదాహరణము :

"వారిరుఁ టొచ్చి దాగినను వారిజగద్యుడు పచ్చి కారివన్
రాసులే క్షింది కేగినను తానెరుంబుండుండు దాగివన్
మాకువిలోధి గానినను మానక దిక్కుకుల్లి పచ్చినన్
పోర వరిండు నా గయుని పోపిడఁజూచిన నవ్వు నవ్వరే." 6 పుట.

నేగవంతుని రాసుబారము విప్పలమైన, కృష్ణుడు "అరుణాయనామనోత్రాంచలఁ డగుచు" అభ్యుపని నిందించును. ఆ పద్యమిది :

"మదము కమ్మల దొడ్డి పారలునునువ్వాఁడు
యెందురు త ప్పెలుంగత పడలివాఁడు
కడు క్రొవ్వ మేనుంబు గట్టులో నదిరించి
రాజేనట్టుగ పిఁడు దలంబివాఁడు
పిని బలం బింత పిఁ దవలూ పెంత
పిని పొర్యం బింత విస్తరింప
కేసితి తో దంతి కెరి పరివ రీరి
పులివంక కుంబిలు పొడచిన్నట్లు
గర్భమును లొంచి యెఱుంగక కడలి నేఁడు
మాకు నెరురాచుచువ్వాఁడు మత్తెఁ డగుచు
నల్లి పరమాలు వంతయు వరిసి మాక
మత్తకరి దోమ వారియ మాకుఁ దవకు" 19 పుట

అక్షరారుని రాసుబారమును విప్పలమైన, కృష్ణుడు "దంబిచ్చా (మావ) మాముంజై చటులకోపన్మాత్రి విగుడ క్రుకుంటీకృతవిటులుంజై మిల్లడ్రను రాచింది" ఇట్లును.

"రమ్మొ విమము నుల్లిద్ర విరజరొడ్డి
పి పతికే రెలియఁజెప్పెను పిలి పెఱయఁ
గాక యున్నను మన బండుకలవా మిప్పుడు
పుట్టు బెట్టుగాను. . . . పుణ్య రితికి" 20 పుట

మిల్లడ్ర రాసుబారము కూడ విప్పలమైన, మిల్లడ్ర -
"రాసులేలో నర్జునుఁడను
టారువామును బిందివాపు భూమిని విలప
య్యారుణ్యామృతనిమున
వారాయణ దునిమిచ్చిన న్నాయును పిఁకున్" 26 పుట

అని పరిశీలన, కృష్ణుడు -

“రాలు నోయమ్మ || పతి పాపానలు
యేమి చెప్పెద చెల్లెడ వింతగాను
నరయగుయ్యెల వికటాస్థ నాకుఁ జెప్పి
దవుని ద్రుతివయ నెల్లించు దంచినావు” 26పుట

అని ఎగతాళి చేసి, యుద్ధమునకు పిదపగును. అంతకాదు యుద్ధప్రయోగము నందు ఆర్థముని ఆదీక్షించుచును.

“గదాంబుఁ బెట్టించెఁ గౌరవాలీశుండు
నాయునియైన కథిజుముమేమి (?)

పాముల చేతను పాపని గతిపించె
క్రొద్దొనై మిక్కిలి కురువీరుండు
అక్కయింటను మిమ్ము లయము చేసెదవంచె
నింగలముఁ బెట్టించె వీర్ధమునమి (?)

చలమునఁ బాచాలి నెలకొన రారా
కోకలు పడివంచె గుచ్చితమున

అట్టి యా పగ్గెను మట్టు బిట్టి
కాచి రక్షించినాడను క్రమముతోడ
నేమి ననియెల్ల దలచక పిల్ల విష్ణుడు
కత్తి గట్టితి నా మోదఁ గయ్యమునకు ” 42పుట

ఇందుకు అర్థముడు తిరిగి కృష్ణుని అదీక్షించుట ఇందు లేదు. కృష్ణుని “మె
లింది”, “కమలాక్షి! విసవయ్య గండర్బునలి పీకు పెగ్గు పేయ బిఱుగ పీలి నావ”,
“గయఁడు దైత్యుడు గాడు గండర్బునలిగాని యతఁడెఁ బంచగ వేల యంబులాక్షి .
. . . కరుణతో గయఁ గావుము పరమపురుష” అని మూలమే చేతుకొనును (42-
43పుటలు)

మకేశి, జంజేరి, మార్కాష్టమయాచీమార్యోదయవర్ణంత్రకృతి. (పుటలు 2-5),
స్త్రీ (పుటలు 21-22) దూత్య (పుటలు 17-18; 19-20; 23-26) యుద్ధ (పుటలు 28-
44) వర్ణనలు కలవు.

కృష్ణయ్య : ఇతని కృతి పార్వతీపరమేశ్వరపరీణయము. అముద్రితము. “శంభు
దుండిన కాలమేదియో తెలియరాదుగాని యితఁ డేఁబది యంబుపది యేండ్ల క్రిందట
మండినట్లుగాహించవలసియున్నది”, అని ఒక అల్లిప్తాయము కలదు³⁶, తిలహూత్ర
భరణ్యము.

చెమ్మారి శోభనాద్రి : ఇతని కృతి శృంగారమలామయద్రహ్మస్థానందోదయము.
అముద్రితము. గుమ్మదపు పాపవృత్తికి అంకితము. “కృతపతి గాని కృతిశక్త గాని
యెప్పు దుండినవారో తెలిసినదికాదు”, అని ఒక అల్లిప్తాయము కలదు³⁷.

వెముతుర్ల వడ్డయ్య : ఇతని కృతి శృంగారరహితాంశము అముద్రితము.
((శంభు కాలమేదియో తెలియరాదు” అని ఒక అల్లిప్తాయము కలదు³⁸).

కృష్ణదోమ : ఇతని కృతి రాధాకృష్ణనిలాసము అముద్రితము. కాలము గుఱించి
లేదు³⁹, ఇది “జయదేవుని గీతగోవిందమునకు తెనుగుగీత” అని ఒక అల్లిప్తాయము

కలదు³⁹⁹.

పేనువల్లి జావన్న : ఇతని కృతి పీఠావిజయము. అమృత్రితము. కాలము గుఱింది లేదు⁴⁰⁰.

దోనప : ఇతని కృతి చంద్రాభ్యుదయము. అమృత్రితము. కాలము గుఱింది లేదు⁴⁰¹.

జయంతి రామభట్టు : ఇతని కృతి ఉత్తరరామాయణశేషము. ఏకాశ్వాసము. అమృత్రితము. ఇతనికి ఆశ్వాసాంతగద్యము "దీర్ఘాద్రిరామచరణసాదకవిత్" అను పేరేషము కలదు⁴⁰². దీర్ఘాద్రిరామాయనిర్వాణకాలము రామరామ కాలము (1653-1680) కాబట్టి ఉత్తరరామాయణశేషము రచనాకాలము పెదవెనిమిదవశతాబ్ది లేక పందొమ్మిదవ శతాబ్ది కావచ్చును.

ఇది "తిక్కనసేమయాణి మును దెల్పిన మత్తరకాండ చెప్పియుం దొక్కటి చెప్పక దయ్యో"నని, "చక్కని దేవతలను పెలు పుష్పముటం దిడు పోల్చి దోడగన్" రచింపెనది. ఇందు శ్రీరామయుడు కుశలపులకు విద్యాభ్యాసము చేయుచుండుట, అతిరాత్రుసాంధ్ర లీకవాణిపేయంబు బాదిగా శతీక్రమపులు గావించుటయు, నారాయణాశ్లాఘం బ్రవర్తిల్లి పూర్వరీతిం నైకుంతువురంబు" ప్రవేశించుటయు "పను కడలు" కలవు⁴⁰³. ఇది తిక్కన ఉత్తరరామాయణమునందు లేవు. కారణము దురదగ్గావము.

తెనాల రామలింగము : ఇతని కృతి రాజరీరణమనోవిరాజితము. ఏకాశ్వాసంబుకావ్యము. మోట యినుబది మూడు పద్యములు మూత్రమే కలవు. అనంతరిక లేదు. ఉపక్రమణిక ఉన్నది. ఆశ్వాసాంతపద్యము మల్లికార్జునలింగవరము. కమక మల్లికార్జునాంకితము. వైవాంకితము. ఇందలి కథ ఆగ్రజాదు ఆశ్కవకు, అమతాదు మాదవ చెప్పినట్లు కలదు. కమక రామలింగము కాలము "250 సం॥ క్రిందట" (1934-250=1684) అని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁴⁰⁴. "పెదవెన్నిదవశతాబ్దివాఙ్మయంబు" నని మఱొక అభిప్రాయము కలదు⁴⁰⁵. అక్కన, మాదవలు చారిత్రికవృత్తలు. వారి కాలము 1626-1687 అని పూర్వోక్తము. కాని, వారు కథకులు, శ్రోతలు కారు. అయినను మాదవ చెప్పినది కథ అగునుగాని, కావ్యము కాదు. కార్యరచనాకాలము పెదవెన్నిదవ శతాబ్ది కావచ్చును. పందొమ్మిదవశతాబ్ది కూడ కావచ్చును. కృతి ప్రథమముద్రణము ఏరోదీ పంపత్సరమని మూత్రము ద్వితీయముద్రణమునందు కలదు. ద్వితీయముద్రణము 1894 వ సంవత్సరము. తత్సూర్యము ఏరోదీపంపత్సరము 1889 గాని. 1829 గాని అగును. 1829 వ సంవత్సరమునందు ముద్రణబొకద్యము లేదు. ప్రథమముద్రణము 1889 వ సంవత్సరమగును. కాబట్టి రాజరీరణమనోవిరాజితము రచనాకాలము 1875 కంటి పూర్వము కావచ్చును.

వీరికయందు ఇట్లు కలదు.

"ఈ రాజరీరణమనోవిరాజితము ఏకశ్వాసానుబంధము

ఐదవశతాబ్దియై విహమప్రకటనాంకితములు చేసిన

అమరునికి వీరివలనైన సారథము తెలుపు గ్రంథము."

గ్రంథమునందు,

"అమరుం డంత పహంపరేక మును రా వార్యమోదంబుగా
నమరం బేర్పడు జెప్పియండి దురీయభాగ్ని లేకంబువం
దమరం జేపడ పంతులం బొరవ వా కా నెట్లీ ఏవర్తయం
బమరం బో కవళం బొసంగు దమలా మంకారనిల్వల్లై . 49

నమః గమంగవి రథకారులు
సెవంగప క్రోరంబుతోడ బిరిరించిరి ||
నొసరింయటేమి మా కులం

మన మెల జమరను పృణించు మమలము కామే. 50

అని యిట్లు || ప్సీనడించిన వెంకాచనపరిపృల మధం బడంచెడ"

నని తలచినట్లు కలదు. (51 వచ.)

అమరసించుడు దించిన అమరకొడుము లేక వాసులింగానుశాసనమునందు
ఏచనానుప్రకటనాదికము చేసెట్లు కావరాదు.

"కారు శ్శిర్సీ "

వాడిండు ప్సర్వకారు కలాదో దుక్కకారకు"

అని కలదు. ఇందు రథకారశబ్దము లేదు. ప్రకరణాంతరమునందు కలదు.

రథకారుమ్మ మాహిస్వారణ్యం యుక్త పంతుల"

కరణస్త్రీయందు. మాహిస్వారణ్యమెనిగి జన్మించినవాడు రథకారుడని అర్థము. ప్సర్వ
కారుడను అర్థము వాసులింగానుశాసనమునందు లేదు. రాజదీరజనమనోవిరాజితము
నందు బహుదా కలదు. రథకారశబ్దమును బట్టి అమరసించుని దుష్టమంత్రిగ చిత్రిం
చుట చింత్యము.

రాజదీరజనమనోవిరాజితమునందు కలాదంగము పోలేంద్రపురము. రాజా చోళ
రాజా. యువరాజా కర్నకుడు. మంత్రి అమరుడు. చోళరాజా పేరు లేదు. ఏ చోళరాజాను
చొత్తరాచుడు కాదు. రాక్షణాయుడే. అమరసించుడు రాక్షణాయుడు కాదు. చొత్త
రాచుడు. అంతేకాదు. మంత్రికాదు. బొడ్డుడు. కథ అమరుల బొంత అయినను, ప్సర్వ
కారుల బొమ్మలాట రామాయణము చిత్రమైన సంఘటన. కళింగగంగు కథను జ్ఞప్తికి
లేచ్చును. ప్సర్వకారులు బొమ్మలాట ప్రదర్శించు సేవమున, రామచంద్రమునందు ప్రవేశ
పెట్టిన చోళరాజానేత తమ్ము చందరలచిన కర్నకునికి శిరఃఖండవము చేయించి, రాము
కర్నకుని మంత్రి అమరునికి శిరఃఖండవము చేయుట, రాజైన చోళరాజానకు, దీరజమలైన
ప్సర్వకారులకు మనోవిరాజితము.

వందలది తప్పలు కల ప్రథమముద్రణమును పరిష్కరించిన ద్విగీయ ముద్రణ
మునందును తప్పలు కలవు.

అత్తలూరి పాపయోమాత్యుడు : ఇతని కృతులు 1. చెప్పినపప్పురాణము. 2.
శ్రీశైలఖండము అముద్రితము. 3. శివలీల. అమరచిట్టము. 4. శరభాదికథకములు.
అనుపరిబ్రములు. మొదటిది కందుకూరి అమృతలింగమునకు, రెండవది కందుకూరి
మూర్తిరాజానకు, మూడవది కందుకూరి బసవనకు అంకితములు⁹¹. ముగ్గురును
రచిత్రకు అందని వ్యక్తులు. 1875 కంటి పూర్వపు కావచ్చును.

ఇది పాఠకునికి సోమకాశని బసవపురాణము వందేది. అది ద్విపదకావ్యము.

ఇది పెద్దకావ్యము. అందు బసవేశ్వరుని, శివలీళ్ళుల వృత్తాంతములు కలవు. ఇందు చెప్పి బసవేశ్వరుని తీవ్రత్వం వృత్తాంతములు కలవు. ఇతని పూర్వకవిప్రుడియందు పాటకుటికి సామనాధుని స్తుతి కలదు.

బసవేశ్వరుని మేనల్లుడు చెప్పి బసవేశ్వరుడు, బసవేశ్వరుడు నంది అవతారము. చెప్పి బసవేశ్వరుడు కుమారప్పమి అవతారము. ప్రథమాశ్వాసమునందు చెప్పి బసవేశ్వరుని అవతారగాఢ ప్రధాన విషయము. ద్వితియాశ్వాసమునందు గంధర్వుని కథ, బండంగి కథ, విటూరి, దుర్గాక్ష పండ్లాడిమహిమలు; వేదమోహనా, చిల్లమరాజుల కథలు కలవు. తృతీయాశ్వాసమునందు సిద్ధ రామయ్య, మైదున రామయ్య మడిపాలు మానయ్య, చాలి మోదప్ప, కుంలయ్య, టంగుటూరి మానయ్య, అచిమిమచి, నగల్గూడారి, పుటాలయ్య, అంటిక చోడయ్య, అత్మదీపాల కథలు కలవు. చతుర్థాశ్వాసమునందు మోడడ మారయ్య, పీఠ పెంగాంట, చక్క మారయ్య, రోగ్ర పత్తిక్క, చోడరాజా, రక్కసి బ్రహ్మయ్య, శాంత పత్తిక్క, కేతయ్య, వారదబ్రహ్మయ్య, ద్రూణదబ్రహ్మయ్య మారకు శంభుమార్తల కథలు కలవు. పంచమాశ్వాసమునందు మల్లయ్య బ్రహ్మయ్య, మల్లయ్య మధుసయ్య, పీఠ పెంగమయ్య, బిట్లద వేదయ్య, గిలద మారయ్య, తంయడ లింగ పెద్దయ్య, తంయడగ మారయ్య, గుణిండ్లచిని, హెహంసుని, కూలి పురమర్లుల కథలు కలవు.

మైదున రామయ్య కథ ముగ్ధునికి ముకురము. శ్రీశైలమరాజామల్లికార్జున దేవులను అక్క బాదలని విశ్వపంచును. శ్రీశైలమున కేగి, వారిని దీపావళి పెంచుగతు తను ఇంటికి రమ్మని మారాము చేసిన మైదునరాముని అచార్యకథము ముగ్ధమనో హరము ఒక పెద్దము :

“ప్రార్థనః జగ్దీయన్త దివి సైప్రకముల్ పెడకింటఁ జాలుగా
మెద్దియ మోర లాని కడిమిన్ బడి కేగక యొక్కరుండ నే
విచ్చెన కేగుఁదెంచితి వికేమియఁ బల్కక యుచ్చ విచ్చ నన్
ముగ్ధునలించి రం దిట్టడు మోరముతోడుత మల్లికార్జునా” 143వ. 3అ.

వీర సంగయ్య కథలోని వీరశృంగారసహితము లిచ్చిత్వవిశేషము. కావ్యము నందు కలిపయశబ్దసమృద్ధిగలములు కలవు. (59వ. 1అ: 94వ. 5అ.) మొత్తము మోడ చెప్పబడవచ్చురాము కవితామారురీరురీణము.

సింగరాధార్యులు : ఇతని కృతి యామునారాధనచరిత్రము. ప్రథమాశ్వాసము మాత్రమే లభించినది. అది 1893 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితము. కాణిట్టి యామునారాధనచరిత్రము రచనాకాలము 1875 పూర్వము కానవచ్చును.

యామునారాధ్యుడు - చోళరాజా పురోహితుడైన విద్యజ్ఞకోలాచాలుని ఓడించుట, శ్రీరామమేళుని హితోదయ శ్రీరంగనాథుని సినించుట ప్రథమాశ్వాసమునందు కథా ప్రధానముగ కలదు.

“పెద్ది గదము వాక్యంబు రెల్ల నేను
సరగ నానందు బలికెద లాం నేను
మఱియు నీ పెద్ది దొనెచ్చి మాట లెచ్చి
గదమఱుఁ బల్కయిండుదు పునులు పొగడ”

అనిన విద్యజ్ఞకోలాచాలునితో యామునారాధ్యుడు అనిన మాటలని :

"దరణిలోపల వీ రాజు రద్యశాలి
యశువ దేవి పతివ్రత యశుగిరీరాజ్య
యనును సీమఁ గప్పె తల్లి గోద్రామ నాడు
పూత్రపతి యంచుఁ బల్కి విచిత్రముగను."

వేంకటకృష్ణమహార్యులు : ఇతని కృతి యామునపాతమునలానము శ్రీరామునికి అంకితము. ఇతడు " కేవల ముప్రార్థిమఁడుగా భావించఁదగియున్నాఁడు" అని ఒక అభిప్రాయము కలదు^౧. కాబట్టి యామునపాతమునలానము రచనాకాలము 1875 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది అయితాశ్వాసముల గ్రంథము. ఇందు యామునావార్యుడు విద్యజ్ఞానకోలాహలుని ఒడించి, అతనికి చోళరాజునకు రాజీకి చక్రాంతితములు లేవీ, అర్ధరాజ్యము గ్రహించువఱకు మూలమే కలదు. అందు విష్ణుచిత్తుని పూర్వారంభమును కలదు. పంచమాశ్వాసము తుదిని గ్రంథహితము కలదుగాని, పంచమాశ్వాసవరమితమే అగును.

విద్యజ్ఞానకోలాహలుడు యామునావార్యుని అరిక్షింపిన ఒక పద్యము :

"అదు భదు యామునయొడఁడు ; ప్రాణము గొప్పది ; రామ రామ మా
గుపతరు లేదు పాగవతి ; తాద్రునిరుండఁడు : పంచముఖ్యులన్
మృగ మృగ గాని వచ్చునది : మించదు వజ్రం ముందఁబఁ, మహా
మహా మహా జన్మియ్యాఁడు ; నిఖిల్ నిలవారెను జాన్మియారన్ " ౪4వ. ౪౫.

ఇందు పుణ, పదీ, విరహ, మార్యాప్తమయారీమార్గోదయపద్యంభవస్థలకు కలపై.
వేమాని భైరవావధాని : ఇతని కృతి పారవంశము. ఉత్తరభాగము. వేంకటేశ్వర
స్వామికి అంకితము. దైవాంకితము. కృతిప్రేరకుడు కోటగిరి శ్రీనివాసభూపరుడు. అతడు
చరిత్రకు అందుని పక్కీ. 1875 వ సంవత్సరము కంటి పూర్వపు కావచ్చును.

ఇది ఎజ్జవ పారవంశమునందు లేని, పంచస్కంధపారవంశీప్రత్యంభవములందు
కల పారిజాతాపహరణ, ప్రభావతీప్రద్యుష్ణకథలకు తెనుగునీతి, పారిజాతాపహరణకథ
పంచమాశ్వాసము. ప్రభావతీప్రద్యుష్ణకథలు పన్నె నప్తమాశ్వాసములు. పారిజాతాప
హరణకథ ఎజ్జవ పారవంశము - ఉత్తరభాగములోని రెండుమాశ్వాసమునకు అనుక్రమణిక
అగును. ప్రభావతీప్రద్యుష్ణకథ ద్వైరవాధాని పారవంశము- ఉత్తరభాగములోని పంచమా
శ్వాసమునకు మూలమే అనుక్రమణిక. పురాణప్రాయము.

కేటీశ్వరుడు : ఇతని కృతి బోమలాదరిణయము. మదనగోళునినికి అంకితము.
దైవాంకితము. 1909 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితము. కాబట్టి 1875 వ సంవత్సరము
కంటి పూర్వము కావచ్చును.

బి సుబ్బారామయ్యుడు రుక్మిణీపరిణయము. వ్యాపకశ్రీపరిణయము.

ఇది పరిష్కర్త- తండ్రి పద్యవక్షణమున, పాఠకుల అభిరుచికి అనుగుణముగ కొన్ని
పద్యములు తీసివైచి, మఱి కొన్ని పద్యములు మార్చివైచి ప్రకటించినది^౨.

ఏడుట్ల శేషారణ్యము : ఇతని కృతి జగన్మాటకము. అమృత్రితము. శ్రీరామస్వామికి
అంకితము. దైవాంకితము. కాలము తెలియదు. 1875 వ సంవత్సరము కంటి పూర్వము
కావచ్చును.

జగ్గూటము భరతశాస్త్ర ఆధ్యాత్మశాస్త్రములు సమీకృతమైన విలక్షణకృతి. అంతే కాదు. ప్రతీదినంద్రోదయమునకు మానవస్మృతిక. ప్రతమాశ్వాసవియోమకృమణిక³⁷⁹.

"పెద్దయ్యాపుడైన పరిబ్రహ్మయందు లేనప్రకృత్యాధిపతనమును, వతందు మెనెద్యాంబుగా భరతశాస్త్రమహాసాధ్యాత్మవిద్యాముపారంబుగా ప్రపంచపాటకం బారంబించుటయు తద్భరతంబువెందు త్రివిదాండంబులు బుట్టి పడంచిన తద్భూతశక్తిశ్రేయ్యూర్పు లన్వృద్ధినిగ్రహసామ్యస్థలమున నాల్కసామాజికమందెత్తి నా పరిబ్రహ్మవిశేషంబున నిరూపితై నిలువలయు తత్సర్వమేత్వగుండు సెలవదనంబు గల్గించి పేరొంగంబు (పు) సమశుంబున మార్గంగికారిసామాజికజనంబు నవేంది (బ్రహ్మసంపంబుయు బుద్ధివిదూషింబుండు మనసాత్రులారీ యనుమతుంబున నెద్రమాత్మకాగమమూదనంబు నేయుటయు"

పరశురామసంతుల అవంతరామయ్య : ఇతని కృతి హనుమద్విజయము. అమృగముగ లభించినది. అముద్రితము. ఇతని కావము "1830 ప్రాంతము." అని కలదు³⁸⁰. ఆధారము లేదు. కాని, పరశురామసంతుల లింగమూర్తి వంశీయులలో ఒక అవంతరామయ్య కలదు³⁸¹. అతడే ఇతడైన. కావము 1860 ప్రాంతమగును. లింగమూర్తి కి, అనంతరామయ్యకు నడుమ నాలుగు తరములు కంపు³⁸². లింగమూర్తి రతిమన్వర విలాసము రచనాకాలము 1760 వ సంవత్సరమని పూర్వక్తము. తరమునకు సాతిక సంవత్సరములు పరిగణించు పద్ధతియును కలదు. కాబట్టి హనుమద్విజయము రచనాకాలము 1860 ప్రాంతమగును. అతడే ఇతడగునో కాదో ఇంకను పరిశోధ విలుము.

వలంబిఫులు అమృతాచార్యులు : ఇతని కృతి భరాసాగౌర్వచరిత్రము. అముద్రి తము. ఇతడు "100 సంఘ క్రింద "టివాడవి కలదు"³⁸³. అనగా 1934-100=1834 క్రిందట. ఆధారము లేదు. ఊహామూలభరణ్యము.

అర్చకం అయ్యమాచార్యులు : ఇతని కృతులు 1. చెప్పకేదెవలనము. పెద్దచుం దకిలేని చెప్పకేదెవ్వునికి సంబంధించినది. అముద్రితము. 2. చెప్పకేదెవళికము. గద్దూరిలోని చెప్పకేదెవ్వునికి సంబంధించినది. 3. రామేశ్వరవిజయము. ఇతడు "100 సంఘ క్రింద"టి వాడవి కలదు"³⁸⁴. అనగా 1934-100=1834 క్రిందట. "1820 ప్రాంతము" అని కూడా కలదు³⁸⁵. రెండింటికిని ఆధారములు లేవు. ఊహామూలభరణ్య ములు.

తడకమళ్ళ కృష్ణారావు : ఇతని కృతులు 1. కంబుకందరచరిత్రము. 2. రామావతార కావవిజయము 3. చిత్రకథావివరణము. 4. లీలాపతిగణితము- ఇతని కావము "1850"అని కలదు³⁸⁶. ఆధారము లేదు. అంతేకాదు. రామావతారకావ విజయము గత శతాబ్దిగ్రంథము వలె లేదు. ఇంకను పరిశోధనయును.

విప్రారుగంగారఠము : ఇతని కృతులు 1. కలిసామహాభక్త్యము (ద్విపద కావ్యము) 2. శృంగారరత్నాగ్రసరిత్రము. 3. శృంగారవిదియాభరణిత్రము. 4. తిలకనవ్వితి (పదప కావ్యము). ఇతని కావము "1823 ప్రాంతము"అని కలదు³⁸⁷. ఆధారము లేదు. ఊహామూలభరణ్యము.

బల్లగాచరిత్రము శృంగారవిషయము కలది. సిరియాశచరిత్రము బద్ధివిషయము కలది. అయినను సిరియాశచరిత్రమును శృంగారవిషయము చేయుట విశేషము.

కందావజ్జల గోపాలకృష్ణయ్య : ఇతని కృతి కృష్ణజన్మకాండము. అముద్రితము, ఇతడు "120 సంాలు క్రింద"టి వాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-128=1814 క్రిందట, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

చెన్న కృష్ణయ్య : ఇతని కృతి యరవలారతీయము. ద్వంద్వకావ్యము. అముద్రితము ఇతడు "200 సంాలు క్రింద"టివాడని కలదు³⁹, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

నెల్లూళ్ళ నారాయణ : ఇతని కృతి వెళ్ళాద్యురయము. రెండొకసములు మాత్రము ప్రకటితము. ఇతని కాలము "1600 ప్రాంతము" అని కలదు³⁹, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

సడికుండలుడు : ఇతని కృతి సీమంతినికల్పానామము. ఇతడు "80సంాలు క్రింద"టివాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-80=1864. ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

మతం సుడివ్యాళయ్య : ఇతని కృతి శారదరామాయణము. అముద్రితము. ఇతడు "150 సంాలు క్రింద"టి వాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-150=1784 క్రిందట, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

చెన్నూరి రామన్న : ఇతని కృతి రామాయణము. ఇతడు "100 సంాలు క్రింద"టివాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-100=1834 క్రిందట, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

శ్రీనాథుని వేంకటరామయ్య : ఇతని కృతి శ్రీరామచంద్రావలీసము ఉరపు అశ్వరాయచరిత్రము. ఇతని కాలము "1700 ప్రాంతము," అని కలదు³⁹, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

ముడుంట వేంకటాచార్యులు : ఇతని కృతులు. 1. దేవలాలచరిత్రము. అముద్రితము. 2. భవదీపిక. ఇతని కాలము. "1700ప్రాంతము" అని కలదు³⁹, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

వారల శేషాచార్యులు : ఇతని కృతి పైలిలివరిణయము. అముద్రితము. ఇతడు "100-120 సంాలు క్రింద"టి వాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-100=1834, 1934-120=1814 క్రిందట, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

వాత్సవ శ్రీరంగాచార్యులు : ఇతని కృతి శాల్యశీకందనందనవిలాసము. ఇతడు "200 సంాలు క్రింద"టి వాడని కలదు³⁹, అనగా 1934-200=1734 క్రిందట, ఆధారము లేదు. శివోమాత్రశరణ్యము.

రేమెల వేంకటరాయడు : ఇతని కృతి ఉత్తరావరిణయము. అముద్రితము. ఇతడు "1820 ప్రాంతమునె జన్మించెను," అని కలదు³⁹, ఆధారము లేదు.

కార్యంది సుబ్బారాయనాయుడు : ఇతని కృతి దశవతారచరిత్రపంగ్రహము. "1861 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితమైనదట" అని కలదు³⁹. దుర్గధరము. రచనా కాలము తెలియదు.

రాజువోలు సుబ్బారాయుడు : ఇతని కృతులు 1. చైత్రాంగదాపరిణయము. 2. గరుడాంజనేయవాగ్గదము. 3. మదంతాపినామాము. ద్విపదకావ్యము. 4. కృష్ణార్జున సంవారము. 5. జయవిజయాత్మ్యధరముము. ఇందు అయిదవది మూతమే ఉపనిర్మితము. అది కూడ అముద్రితము. తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామికి అంకితము. దైవాంకితము.

"మమః డా పంగళసూరవాఞ్శాపిల్లకేష్వః డెంతో యో
మృదు జౌప్య ద్విధితాంధ్రభాషమ గళాఘోరయగ్రంథము
వ్యవహరిన్ గణబందము ల్పదిన త్రోవం జేమ తిచ్చారతిం
జమ నెరల్లతి మేనోవర్త్యః గృతి తేజోద్రీకు కాఘణ్యతమ్"

అని అతని ఆల్పప్రాయము. "కథాకల్పవమునందును నామముల సంఘటలోను గళాఘోరయము ననుకరించినాడు. కాని కవితానామధ్యమునను వితివృత్తకల్పనము లోను నీతని కావ్యము పంగళి సూరనార్యుని కళాఘోరయమునకు సరిలాడు." అని ఓకరి ఆల్పప్రాయము⁴⁰.

సంఖ్యాసూచిక

1. A History of South India 1984, pp 298-300
2. Ibid. pp. 300-301.
3. Ibid. p. 302.
4. Ibid.
5. Ibid. pp. 303-305
6. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము. మూడవ సంపుటము. 1959. పుట 429.
7. సైది. పుట 430.
8. సైది. పుట 431.
9. సైది. పుట 432.
10. ఆంధ్రసంస్థానములు - సాహిత్యసౌమ్యము. 1987.
11. అణు వలె. పుట 432.
12. సైది. పుట 434.
13. సైది.
14. సైది. పుట 435.
15. సైది. పుట 451.
16. శాసనపద్యమంతరి. ధృతమణిగము. 1930. పుటలు 108-110.
17. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర. ద్వితీయభాగము. 1992. పుటలు 164-165.
18. కళువ్యసానము. 1980. పీఠిక. పుటలు 49-50.
19. శ్రీశ్రీయ్య వదములు. 1950 పీఠిక పుట 8.
20. సైది. పుటలు 18-19.
21. సైది. పుటలు 21-24.
22. సైది. పుట 4.
23. సైది. పుటలు 4,5 నడుమ ఛాయాచిత్రము.
24. సైది. పుట 8.
25. తెలుగు హాస్యము - సంకల్పచరిత్ర. 1960. పుట 102.
26. పండ్లమ్మి వలె.
27. శ్రీశ్రీయ్య వర్ణంతి సందిక. Extracts from letters written in 1950. p. II.
28. పండ్లమ్మి వలె. పుట 59.
29. సైది. పుటలు 24, 25.
30. సైది. పుటలు 221-260.
31. సైది. పుటలు 69-70.

65. బ్రహందరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము. సాహిత్యలక్షణరీతకవిత్వాను
శిలపము. పి.హెచ్.డి. రీసెస్. రిఖితప్రతి. ఢిల్లీ ఎత్తవిద్యాలయము.
66. పితామహసంస్థానము - కవిచంద్రితసాహిత్య. 1973. పుట 25.
67. సైది. పుట 29.
68. సైది. పుట 28.
69. పది వలె. పుట 273.
70. లలితవాగ్ద్యుక్తులు - లక్షణకవిపద్యుక్తులు. 1989. పుటలు 82-85.
71. క. ఆంధ్రసాహిత్యపరిపత్నాశ్రిత. సంపుటము. 24. పంఠిక 4. పుటలు 225-
228.
72. దివ్యయమారి జీవితము. 1968. పుట 100.
73. బాలవాగ్ద్యుక్తము. 1940. పీఠిక పుట 1.
74. కవిత్వతత్వవిచారము. 1947. పుట 195.
75. సీతారంజిత. 1932. ప్రస్తావన. పుట 16.
76. ముప్పది మూడు వలె - తొమ్మిదవ సంపుటము. 1952. పుటలు. 176-177.
77. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము. 1994. పుటలు 175, 178.
78. ముప్పది మూడు వలె. పంజ్ఞింధవ సంపుటము. 1958. పుట 158.
79. సైది. పుట 160.
80. పదియేడు వలె. ద్వితీయభాగము. 1992. పుటలు 164-165.
81. నలుబది యాఱు వలె. పుట. 19.
82. నలుబది యొకటి వలె. పుట 14.
83. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము. 1994. పుట 488.
84. ద్వైపదభారతము. 1943. పీఠిక. పుట 8.
85. ముప్పది మూడు వలె. పదమూడవ సంపుటము. 1989. పుట 14.
86. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము. 1994. పుట 460.
87. ముప్పది మూడువలె. పంజ్ఞింధవ సంపుటము. 1958. పుట 88.
88. As 1. p. 298.
89. ముప్పది మూడు వలె. పంజ్ఞింధవ సంపుటము. 1958. పుట 100.
90. సైది. తొమ్మిదవ సంపుటము. 1952. పుట 80.
91. సైది. పుట 70.
92. సైది పదకొండవ సంపుటము. 1954. పుట 218.
93. సైది. తొమ్మిదవ సంపుటము. 1952. పుట 239.
94. సైది.

95. వెలుగోటి వారి మనాచరి 1938, Introduction, pp. 51-60.
96. ముప్పది మూడు వరి, పదకొండవ సంపుటము. 1954 పుటలు 132-134
97. చరిత్ర కెక్కిన చరితార్థము. 1985. పుటలు 105-111.
98. ముప్పది మూడు వరి, ఎనిమిదవ సంపుటము. 1972. పుట 97.
99. అటు వరి, పుట 415.
100. Raghunathanayakabhayudayamu and Raghunadhaabhayudayamu. 1951, Introduction, p. 28.
101. ముప్పది మూడు వరి, పంజిందవ సంపుటము. 1958. పుట 91.
102. పదియేడు వరి, తృతీయభాగము. 1994. పుట 303.
103. రాజవాసవిజయము. 1937. పీఠిక. పుట 14.
104. ముప్పది మూడు వరి, పంజిందవ సంపుటము. 1958. పుట 13.
105. పన్నెమాయాచిలావము. 1970. పీఠిక. పుట 13.
106. పైది.
107. Antiquarian Remains in Madras Presidency, d. II, p. 183.
108. పదియేడు వరి, తృతీయభాగము. పుట 479.
109. ముప్పది మూడు వరి, పంజిందవ సంపుటము. 1958. పుట 163.
110. పైది. పుట 170.
111. రాధుచంద్రదయము. 1987. ప్రథమప్రకరణము. పుటలు 14-15.
112. భవారామము. 1950. పీఠిక పుటలు 4-8.
113. విశాఖపట్నం జిల్లా వృక్షాంతసంగ్రహము. 1869. పుట 501.
114. తొంబదియేడు వరి, పుట 26.
115. ముప్పది మూడు వరి, పదునాల్గవ సంపుటము. 1971. పుటలు 185-188.
116. పైది, పదకొండవ సంపుటము. 1954. పుటలు 221-222.
117. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర ద్వితీయసంపుటము. 1961. పుటలు 354-385.
118. మధురవాణిచిలావము. 1995. అధ్యయనము. పుటలు 81-89.
119. పైది పుట 97-101.
120. పైది. పుటలు 207-210.
121. మధుగుపవీన మాతీశ్యాలు. 1961. పుట 102.
122. ముప్పది యేడు వరి, పుటలు 42-44.
123. పదియేడు వరి, ద్వితీయభాగము. 1992. పుట 180.
124. పైది, తృతీయభాగము. 1994. పుట 263.
125. పైది, చతుర్థభాగము. 1996. పుట 16.
126. ముప్పది మూడు వరి, తొమ్మిదవ సంపుటము. 1952. పుట 251.

127. ప్రవాసపితృవృత్తాపహిత్యపరిశ్రమము. పి.హెచ్.టి. థీపిన్. బైపుట్రెతి. ఆంధ్రవెళ్ళ
కళాపరిషత్. పుటలు 12-40.
128. As 1 p. 353.
129. Ibid. p. 355.
130. Ibid. p. 357.
131. అలు వలె. పుటలు 202, 208, 211.
132. శ్రీరాజరాజనరేంద్రవట్టాభిషేకసంధిక. 1922. పుట 148.
133. పైది.
134. భారతి. ఫిబ్రవరి, 1983. పుట 45.
135. పైది. జూన్, 1983. పుటలు 65-69.
136. Indian Epithimeris.
137. భారతి. 1945 పార్వత, మారుము. పుట 114.
138. A Descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts in the Tanjore
Maharaja Soroja's Saraswati Mahal Library. 1933. p. 41.
139. Ibid. p. 240.
140. ముప్పది మూడు వలె. ఎదిమిదవ పంపుటము. 1972. పుటలు 186-187.
141. పైది. పుట 185.
142. పది వలె. పుట 318.
143. అరువది యాలు వలె. పుటలు 54-58.
144. నలుబది యొకటి వలె. ద్వితీయభాగము. పుటలు 6-7.
145. పండితార్యచరిత్ర. 1939. పీఠిక. పుటలు 140-141.
146. తొంబది యొడు వలె. పుటలు 260-263.
147. నలుబది యొకటి వలె. ద్వితీయభాగము. పుటలు 2-4.
148. ముప్పది మూడు వలె. పంజెంధవ పంపుటము. 1958. పుట 216.
149. అనర్థరూపము. 1977. ఉన్మేషము. పుట 16.
150. ముకుందవిలాసము, 1985. అముఖం. పుట 2.
151. పైది.
152. పది వలె. పుట 119.
153. పైది. పుట 120.
154. పైది. పుట 124.
155. పాహిత్యపంపద. 1989. పుటలు 238-241.
156. ఆంధ్రకపుట చరిత్రము. శృణీయభాగము. 1898. పుట 285.
157. ముప్పది మూడు వలె. పదకొండవ పంపుటము. 1954. పుట 190.

158. సైది, పదమూడవ సంపుటము. 1968. పుటలు 21-22.
159. సైది. పంత్రిండవ సంపుటము. 1968. పుట 250.
160. సైది.
161. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము. 1994. పుట 9.
162. పది వలె. పుట 414.
163. పొటలూరి పేరబ్రహ్మంగారి జీవితం రచనలు పరిశీలన. 1989. పుటలు 8-18.
164. సైది. 16, 17 పుటలు మరక్క.
165. సైది. పుట 18.
166. కృష్ణభార్యవిజయము. 1981. ఉపాద్భాతము. పుటలు XVI -XVIII.
167. సైది. పుటలు XX - XGI.
168. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము. 1994. పుటలు 488-488.
169. అచార్యులపండితీయము. 1985. ఉపాద్భాతము. పుటలు 29-30.
170. ముప్పది మూడు వలె. పదమూడవ సంపుటము. 1989. పుటలు 140-141.
171. పది వలె. పుటలు 285-66.
172. చంద్రబాహుచరితం. కొలి విశేషభాగం. 1990. పుటలు 72, III.
173. ఒడియా పాపాత్మ్యచరిత్ర. 1980. పుట 19.
174. సైది.
175. గోలంక శివుల పండిత. 1935. పూర్వకవిపరిచయము. పుట 414.
176. పెబడి యెనిమిది వలె. పుట 273.
177. రుక్మిణీపరిణయము. ప్రథమముద్రణము.
178. ఆదిదము సూర్యుల అమృతములు. 1988. పుటలు 9-10.
179. సైది. పుటలు 93-85.
180. రుక్మిణీపరిణయము. 1940. పీఠిక. పుట 11.
181. యాజ్ఞవల్క్యచరిత్రము. 1955. గ్రంథమరిచయము. పుటలు 7-8.
182. పది వలె. పుట 179.
183. ముప్పది మూడు వలె. పదమూడవ సంపుటము. 1989. పుటలు 57-58.
184. మాట యెబది యాంబు వలె. పుట 115.
185. పది వలె. పుట 458.
186. సైది. పుట 96.
187. సైది. పుట 438.
188. ముప్పది మూడు వలె. పదమూడవ సంపుటము. 1971. పుట 112.
189. పది వలె. పుట 301.
190. సైది. పుట 456.

191. పైది.
192. నూట అయిదు వలె. పీఠిక. పుటలు 24-27.
193. పది వలె. పుట 517.
194. పైది. పుట 118.
195. పైది. పుట 35.
196. తొంబది యేడు వలె. పుట 2.
197. పది వలె. పుట 517.
198. పైది. పుట 514.
199. తొంబది యేడు వలె. పుట 2.
200. పైది.
201. పద్మినీవరీణాయము. 1913. ఉపోద్ఘాతము. పుట 2.
202. పైది. పుటలు 2-3.
203. పైది. పుటలు 16-17, 22-35.
204. పదిది యెనిమిది వలె. పుట 200.
205. పది వలె. పుట 145.
206. ముప్పది మూడు వలె. పదునాల్గవ వంపుటము. 1971. పుట 165.
207. పైది. పుట 84.
208. రాజామౌళవననమాగమము. తొలిపలుకు. పుట 96. Bulletin of the Madras Government Oriental Manuscripts Library Madras. Volume XXI, 1976.
209. నూట యేబది యాటు వలె. పుట 474.
210. పది వలె. పుటలు 191, 192.
211. బొట్టెలియుద్ధకథ - 1956. పీఠిక. పుట 50.
212. తెలుగుసాహిత్యముపై జంగ్గేపూ భ్రాతృవము. 1988. పుటలు 42-45.
213. ముప్పది మూడు వలె. పదునాలుగవ వంపుటము. 1971. పుటలు 142-144.
214. పైది పుట. 133.
215. పైది పుట. 187.
216. నలుగురి రెండు వలె. పుట 108.
217. విజ్ఞానసర్వస్వము. తెలుగు సంస్కృతి. 1988. పుట 365.
218. నూట యేబది యాటు వలె. పుట 540.
219. పది వలె. పుట 88.
220. మూర్తీకయోపాఖ్యానము. 1981. పీఠిక. పుటలు 15-17.
221. పదియేడు వలె. తృతీయభాగము 1994. పుట 463.
222. పైది.

223. పది వలె. పుట 158.
224. పదియేడు వలె. పుట 101.
225. As 1. p. 124.
226. వల్లభాచ్యుదయము. 1940. పీఠిక. పుట 13.
227. అఱు వలె. పుట 250.
228. సైది. పుట 254.
229. సైది. పుట 265.
230. సైది. పుట 266.
231. సైది. పుట 201.
232. సైది. పుట 202.
233. South Indian Inscriptions. Volume - IV
234. రెండు వందల పంజైండు వలె. పుట 34.
235. అఱు వలె. పుటలు 443, 449.
236. చిజయసందపచిలానము. 1919. పీఠిక. పుట 1.
237. రెండు వందల పంజైండు వలె. పుట 44.
238. శ్రీమహాలక్ష్మీవరణయము. 1917. వర్ణిపర్తి శౌనకవె చరిత్రము. పుట 1.
239. సైది. పుట 2.
240. శకుంతలాపరిణయము. 1900. పీఠిక. పుటలు 36-4v
241. పది వలె. పుట 163.
242. నూట యేబది యాఱు వలె. పుటలు 526-527.
243. మువ్వది మూడు వలె. పదునాలుగువ సంపుటము. పుటలు 130-131.
244. నలుబదియాఱు వలె. పంజైంకవసంపుటము. పుట 321.
245. పది వలె. పుట 499.
246. మువ్వది మూడు వలె. ఎనిమిదవ సంపుటము. 1972. పుట 171.
247. నూట యేబది యాఱు వలె. పుట
248. పది వలె. పుట 441.
249. అంధ్రవిదుషిమణులు. 1995. పుట 431.
250. సైది. పుట 430.
251. సైది. పుట 431.
252. సైది. పుటలు 432-440.
253. సైది. పుటలు 440-444.
254. సైది. పుట 440.
255. సైది. పుట 377.

256. పైది.
 257. పైది. పుట 381.
 258. నలుబది యొకటి పల్లె. ద్వితీయభాగము. పుటలు 112-113.
 259. రెండు వందల పంజైండు పల్లె. పుటలు 384-387.
 260. నలుబది యొకటి పల్లె. ద్వితీయభాగము. పుట 113.
 261. రెండు వందల పంజైండు పల్లె. పుటలు 388-391.
 262. నలుబది యొకటి పల్లె. ద్వితీయభాగము. పుటలు 114-115.
 263. రెండు వందల పంజైండు పల్లె. పుటలు 393-406.
 264. నలుబది యొకటి పల్లె. ద్వితీయభాగము. పుటలు 115-116.
 265. రెండు వందల పంజైండు పల్లె. పుటలు 406-408.
 266. పది పల్లె. పుట 143.
 267. నూట యొబది యాఱు పల్లె. పుట 344.
 268. శ్రీనివాసగంగము. 1888. పుటలు 5-7 ప, 15-26.
 269. పది పల్లె. పుట 174.
 270. నమ్మోడుని శుమారవంధవము ప్రాచీనగ్రంథమా? పుటలు 63-64; 208-310.
 271. కృష్ణమాహాత్మ్యము. 1917. పీఠిక. పుట 1.
 272. పది పల్లె. పుట 299.
 273. దీపీపరశ్రీమము. 1902. పీఠిక. పుటలు 1-3.
 274. పైది. పుట 2.
 275. ప్రద్యుమ్నచరిత్రము. 1874. పరిచయము. పుట 106.
 276. నుమ్మిది మూడు పల్లె. వడునాల్గవే సంపుటము. 1971. పుట 105.
 277. పద్మనాభయుద్ధము. 1930. అవతారిక. పుటలు 15, 17.
 278. పది పల్లె. పుటలు 407-408.
 279. రెండు వందల పంజైండు పల్లె. పుటలు 77-84.
 280. పది పల్లె. పుటలు 407-408.
 281. వేంకటేశ్వరవిలాసము. 1900. పీఠిక. పుట ii.
 282. పది పల్లె. పుట 299.
 283. పైది. పుటలు 86, 88, 89.
 284. యాఱు పల్లె. పుట 437.
 285. నూట యొబది యాఱు పల్లె. పుట 600.
 286. పైది. పుట 601.
 287. పైది. పుట 606.
 288. కావ్యమాతచరిత్ర. 1991. అంతర్ముఖపత్రము నకలు: పుటలు 1, 388.

289. మాట యేబది యాఱు వలె, పుట 599.
 290. పది వలె, పుట 201.
 291. సైది, పుట 335.
 292. సైది, పుట 309.
 293. సైది, పుట 308.
 294. మాట యేబది యాఱు వలె, పుట 602.
 295. సర్వనామదాపరిణయము, 1925. ఉపోద్ఘాతము, పుట 2.
 296. మాట యేబది యాఱు వలె, పుట 603.
 297. సైది, పుట 610.
 298. ముప్పది మూడు వలె, పదకోశపద సంపుటము, 1971. పుట 87.
 299. భద్రాపరిణయము, 1912. ఉపోద్ఘాతము, పుటలు 24-25.
 300. పది వలె, పుట 327.
 301. హతసూచన, 1986. ప్రవేశిక, పుటలు III, VIII - XIV.
 302. నలుగురు యొకటి వలె, ద్వితీయభాగము, పుటలు 127-128.
 303. సైది, పుట 456.
 304. సైది, పుట 236.
 305. అంధ్రసాహిత్యపరిపత్తి, పం. 22, పం. 23; పం. 23- పం. 6, పం. 29 పం. 2-6.
 306. పది వలె, పుట 323.
 307. మాట యేబది యాఱు వలె, పుట 605.
 308. గోపనాథరామాయణము - వెంకటగిరిసంస్థానపు ఇతరకవులు పి.హెచ్.జీ.
 థీస్. బైపుట్రతి. ఉత్పాదనానిశ్చయిద్దానయము, 1970. పుట 186.
 309. సైది, పుట 184.
 310. సైది, పుట 224.
 311. సైది, పుట 183.
 312. గోపనాథరామాయణము, 1987. పీఠిక, పుటలు IX - IXV.
 313. సైది, పుటలు IXVI - IXVII.
 314. రంగనాథరామాయణము, 1957. పీఠిక, పుటలు 17-36.
 315. మాట యేబది యొరు వలె, పుటలు 106-130.
 316. మూడు వందల యొనిమిది వలె, పుటలు 267-279.
 317. సంక్రీరశోపాఖ్యానము, 1957. ఉపోద్ఘాతము, పుటలు 1-2.
 318. శాంబది యేడు వలె, పుటలు 133-143.
 319. చెన్నపురీవిలాసము, 1941. పీఠిక, పుట 1.
 320. సైది, పుట 2.

321. పది వలె, పుట 88.
322. పైది, పుటలు 422-423.
323. అంధ్రకులసీరామాయణము. 1984. పరిచయం పుట X.
324. రెండు వందల శొంబది యైదు వలె, ఉత్పిల్లాశము, పుట 5.
325. మూడు వందల యిరువది మూడు వలె, పరిచయం, పుటలు Xi - Xii.
326. నూట యేబది యాఱు వలె, పుట 606.
327. ద్విపదసాహిత్యచరిత్ర. 1979. పీఠిక, పుట 16.
328. ఆఱు వలె, పుట 430.
329. శాలాంకవందీసీపరిణయము, 1980. పీఠిక, పుట 16.
330. పైది, పుట 17.
331. నూట యేబది యాఱు వలె, పుట 413.
332. పైది, పుటలు 504-505.
333. పైది, పుటలు 506-508.
334. పైది.
335. శతశంకరామాయణము. 1954. పీఠిక, పుట 1.
336. పైది.
337. An Alphabetical Index of Telugu Manuscripts in the Government
oriental Manuscripts library, Madras 1932. p. 147.
338. నూట యేబది యాఱు వలె, పుటలు 505-506.
339. అంధ్రవాఙ్మయసూచిక. 1929. అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుప్రకటనాంశికము, పుట n.
340. నూట యేబది యాఱు వలె, పుట 510.
341. పైది, పుట 464.
342. పైది, పుట 518.
343. పైది.
344. పైది, పుట 519.
345. పైది.
346. పైది, పుట 520.
347. పైది, పుట 495.
348. పైది, పుట 568.
349. పైది, పుట 496.
350. ముప్పది మూడు వలె, పదునాలుగవ సంపుటము. 1971. పుటలు 52-54.
351. నూట యేబది యాఱు వలె, పుట 341.
352. పైది, పుట 536.

353. సైది. పుట 492.
 354. సైది. పుట 534.
 355. సైది. పుట 541.
 358. సైది. పుట 544.
 357. సైది.
 358. సైది.
 359. సైది. పుట 548.
 360. సైది. పుట 552.
 361. సైది. పుట 556.
 362. సైది. పుట 545.
 363. సైది. పుట 558.
 364. సైది. పుట 559.
 365. సైది. పుట 566.
 366. సైది. పుట 549.
 367. సైది. పుట 529.
 368. సైది. పుట 548.
 369. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము 1928, పు 228.
 370. మాట యేబది యాఱు వరి. పుట 570.
 371. సైది. పుటలు 570-571.
 372. శివశివతములు. 1955. పుట 155.
 373. సైది.
 374. మాట టెల్లది యైదు వరి. పుట 407.
 375. ముచ్చడి మాడు వరి. పదమూడవ సంపుటము. 1969. పుట 141.
 376. సైది. పదనాలుగవ సంపుటము. 1971. పుట 241.
 377. యామునవిజయచిలానము. 1958. పీఠిక. పుట XXViii.
 378. భోజమతాపరిణయము. 1909. Prefatory Note.
 379. గొంబది యేడు వరి. పుటలు 79-87.
 380. మాటటెల్లదియైదు వరి. పుట 394
 381. సైది.
 382. ముచ్చడి మాడు వరి. పదనాలుగవ సంపుటము. 1971. పుట 111.
 383. మాట టెల్లది యైదు వరి. పుట 395.
 384. సైది.
 385. పది వరి. పుట 380.

386. సూర్య తెచ్చిన మైదు పరి. పుట 386.

387. స్త్రీ పుట 387.

388. స్త్రీ పుట 388.

389. స్త్రీ పుట 389.

390. స్త్రీ పుట 401.

391. స్త్రీ పుట 403.

392. స్త్రీ పుట 404.

393. స్త్రీ పుట 407.

394. స్త్రీ పుట 411.

395. స్త్రీ పుట 412.

396. స్త్రీ పుట 413.

397. స్త్రీ పుట 414.

398. అంధకవివేక్షణ. 1956. పుట 252.

399. స్త్రీ పుట 294.

400. ముప్పది మూడు వేల. పరిశోధన పంపులము. 1956. పుట 180.

894.81309
శ్రీ కామ
కవి
5వ భాగం.

75 315

గి. 99:00

ముద్రితకృతులు

1. చిత్రశాల	చారిత్రకవచన	1957
2. గుడిగోపురం	కథలసంపుటి	1957
3. పీఠ	కథలసంపుటి	1961
4. దర్శకశ్రీ	చారిత్రకనాటకము	1967
5. శ్రీనాథుడు	పి.హెచ్.డి. థీసిస్	1971
6. శంకరాచార్యనకశాశీలుడు	డి.బి.డి. థీసిస్	1974
7. ప్రతిజ్ఞ	సంస్కృతనాటకమువారము	1976
8. సువర్ణరేఖలు	కావ్యశాండీకల సంపుటి	1976
9. కావ్యకృత్తు	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1977
10. నవ్వోడుని కుమారసంభవము ప్రాచీనగ్రంథమా?	పరిశోధనగ్రంథము	1983
11. పోతన సాహిత్యగోష్ఠి	సంకలనగ్రంథము	1984
12. సాందపుల మెట్ట	చారిత్రకనాటకము	1985
13. ప్రబంధపారశిరోమణి	పరిష్కృతగ్రంథము	1985
14. పలనాటి వీరచరిత్ర	చారిత్రకనాటకము	1985
15. నాటయోగి మనమన	పరిశోధనగ్రంథము	1987
16. చరిత్రచర్చ	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1989
17. సాహిత్యసంపద	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1989
18. సాహిత్యసమస్యలు	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1990
19. ప్రబంధరత్నాకరము	పరిష్కృతగ్రంథము	1991
20. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	ప్రథమభాగము	1991
21. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	ద్వితీయభాగము	1992
22. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	తృతీయభాగము	1994
23. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	చతుర్థభాగము	1996
24. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు	చారిత్రక నాటకము	1997
భువనవిజయము	చారిత్రక నాటిక	1997
25. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	పంచమభాగము	1998

పరిశోధనపథూటి

రాజరాజనరేంద్రరాజాంకీతమనుచు
 నన్నయ్య కృతీని నిర్ణయము చేసె
 రంగనాథుడు కృతి వ్రాయలేదు ప్రసిద్ధి
 కల ప్రదర్శకుడని వెలికి తీసె
 పండ్రిండు స్కందాల భాగవతము పోత
 నయె పన్నెనని కారణములు వ్రాసె
 నిగ్గు లేలని అష్టదిగ్గజకవులను
 భావల కొలతతో పంచివేసె
 ఏమి సత్యస్పష్టి ! ఏమి విమర్శన
 దృష్టి ! ఏమి వాక్యస్పృహనపుష్టి !
 అన్ని పూర్వ చర్చ లటక కెక్కించెగా
 తీర్చి తెలుగు సాహితీచరిత్ర.

ప్రాత పాతర త్రవ్వి జైటపెట్టె నిజమ్ము
 శాతవాహను లాండ్రసంతతి యని
 వెలిపుచ్చె శ్రీనాథు భీమేశ్వరపురాణ
 మునకు మూలము నట్టి బూటకమని
 తత్త్వసూక్ష్మము తెల్పె తరచి తరతరాలు
 యోగివేమన నాథయోగి యనుచు
 శోధించి యనె నన్నెచోడకుమారసం
 భవకృతి నవ్య ప్రబంధమనుచు
 విప్పి చిక్కుల చక్కగా చెప్పినట్టి
 పున్న వెన్నియో అన్నియు నెన్న తరమె
 సత్యసురభిలీపిటి శాస్త్రగుణశాటి
 కొర్లపాటి సంశోధనకులపథూటి

- డాక్టర్ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ